

**AHMED-İ RIDVÂN'IN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVÎSİ
(TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)**

Ayşe ULU

**Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Prof. Dr. Rifat KÜTÜK
2020
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Ayşe ULU
(ORCID NO : 0000-0003-2870-9604)

AHMED-İ RIDVÂN'IN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİ
(TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK

ERZURUM-2020

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU**

**TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM**

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Ahmed-i Rıdvân'ın Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (Transkripsiyonlu Metin – İnceleme)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve imza]

Ayşe ULU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
ÖN SÖZ	VIII
KISALTMALAR	XI
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	XIII

GİRİŞ

I. XV. ve XVI. Yüzyıllarda Klasik Türk Edebiyatı	1
II. XV. ve XVI. Yüzyıllarda Klasik Türk Edebiyatında Mesnevi	2
III. Leylâ ve Mecnûn Hikayesinin Ortaya Çıkışı	4
IV. Klasik Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevileri	6
A. Şâhidî	6
B. Ali Şîr Nevâ'î	7
C. Behiştî	8
D. Hamdullah Hamdî	8
E. Ahmed-i Rıdvân	9
F. Kadîmî	9
G. Celîlî	10
H. Sevdâ'î	10
İ. Hakîrî	11
J. Fuzûlî	12
K. Lârendeli Hamdî	13
L. Celâl-zâde Salih	13
M. Halife	14
N. Atâyî	14
O. Kâf-zâde Fâ'izî	15
P. Örfî	15
R. Andelîb	16
S. Nâkâm	17

V. Klasik Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevisi Yazan Şairlerin Kronolojik Tablosu	17
--	----

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED-İ RIDVÂN'IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı	20
1.2. Edebî Kişiliği	24
1.3. Eserleri	25
1.3.1. Divan	26
1.3.2. İskender-nâme	27
1.3.3. Leylâ vü Mecnûn	27
1.3.4. Husrev ü Şîrîn	28
1.3.5. Rıdvâniyye	28
1.3.6. Mahzenü'l-esrâr	29
1.3.7. Heft Peyker	30
1.3.8. Kaside-i Bürde Tercümesi	31

İKİNCİ BÖLÜM

LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİ

2.1. Mesnevinin Tanıtılması	35
2.1. 1. İsmi	35
2.1. 2. Telif Sebebi	36
2.1. 3. Yazıldığı Tarih ve Kime Sunulduğu	36
2.1. 4. Nüshası	37
2.1.5. Beyit Sayısı	38
2.2. Mesnevinin İncelenmesi	38
2.2.1. Dış Yapı İncelemesi	38
2.2.1.2. Nazım Şekli	39
2.2.1.3. Vezin	40
2.2.1.4. Kafiye ve Redif	44
2.2.1.5. İmla Özellikleri	48
2.2.2. İç Yapı İncelemesi	53

2.2.2.1. Öyküleyici Bir Metin Olarak Mesnevi	53
2.2.2.2. Leylâ vü Mecnûn'un Özeti	55
2.2.2.3. Tahkiye Özellikleri	82
2.2.2.3.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı	82
2.2.2.3.2. Zaman	86
2.2.2.3.3. Mekân	89
2.2.2.3.3.1. Dağ/Necd Dağı	90
2.2.2.3.3.2. Sahra/Çöl	92
2.2.2.3.3.3. Mekke/Kâbe/Harem/Hicaz	92
2.2.2.3.3.4. Bağdat/Dârü's-selâm	92
2.2.2.3.3.5. Safa ve Merve	93
2.2.2.3.3.6. Gar/Mağara	93
2.2.2.3.3.7. Kayalar	93
2.2.2.3.3.8. Bağ/Nahlistan	94
2.2.2.3.3.9. Mektep / Mu'allimhâne	95
2.2.2.3.3.10. Kasr-ı Zeberced	95
2.2.2.3.3.11. Behişt-i Âşıkân	96
2.2.2.3.3.12. Hân	96
2.2.2.3.3.13. Mecnûn'un Evi/Otağı/Saray/Diyâr-ı Âmirî	96
2.2.2.3.3.14. Leylâ'nın Evi/Saray/Har-gâh/Hayme/Diyâr-ı Leylî	97
2.2.2.3.4. Şahıs Kadrosu	99
2.2.2.3.4.1. Asıl Kahraman veya Birinci Derecedeki Kahramanlar	99
2.2.2.3.4.1.1. Mecnûn/Kays	100
2.2.2.3.4.1.2. Leylâ	102
2.2.2.3.4.2. Hasım veya Karşı Güç	103
2.2.2.3.4.2.1. Toplum	103
2.2.2.3.4.2.2. Fasit İnsanlar/ Düşmanlar.....	104
2.2.2.3.4.2.3. Leylâ'nın Annesi	104
2.2.2.3.4.2.4. Leylâ'nın Babası	104
2.2.2.3.4.2.5. İbni Selâm	105
2.2.2.3.4.3. Yönlendirici	105
2.2.2.3.4.3.1. Abdurrahman	105

2.2.2.3.4.3.2. Halîm-i Âmirî	105
2.2.2.3.4.3.3. Nevfel	106
2.2.2.3.4.4. Alıcı	106
2.2.2.3.4.4.1. Mecnûn'un Babası	106
2.2.2.3.4.4.2. Mecnûn'un Annesi	107
2.2.2.3.4.5. Yardımcı	107
2.2.2.3.4.5.1. Âmir	107
2.2.2.3.4.5.2. Leylâ'nın Abası	108
2.2.2.3.4.5.3. Müslim-i Bağdâdî	108
2.2.2.3.4.5.4. Naîm-i Âmirî	109
2.2.2.3.4.5.5. Pîre Zen (Yaşlı Kadın)	109
2.2.2.3.4.6. Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar.....	110
2.2.2.3.4.6.1. Âmirîler/Kabile Halkı	110
2.2.2.3.4.6.2. Bahçıvan	110
2.2.2.3.4.6.3. Bir Adam/Âmirîlerden Bir Kişi/Arap Atlı Adam	110
2.2.2.3.4.6.4. Bülbül	111
2.2.2.3.4.6.5. Dâye (Dadı).....	111
2.2.2.3.4.6.6. Düğün Halkı	111
2.2.2.3.4.6.7. Esma	111
2.2.2.3.4.6.8. Gazaleler (Ahular) ve Avcı	111
2.2.2.3.4.6.9. Gevzenler (Geyikler) ve Avcı.....	111
2.2.2.3.4.6.10. Kâsid (Elçi)	112
2.2.2.3.4.6.11. Kebûter (Güvercin)	112
2.2.2.3.4.6.12. Kuşlar.....	112
2.2.2.3.4.6.13. Leylâ'nın Arkadaşları	112
2.2.2.3.4.6.14. Mecnûn'un Arkadaşları	112
2.2.2.3.4.6.15. Mecnûn'un Şiirlerini Okuyan Kişi	112
2.2.2.3.4.6.16. Meh-veş (Ay Yüzlü Güzel).....	113
2.2.2.3.4.6.17. Merd-i Dervîş.....	113
2.2.2.3.4.6.18. Merd-i Sayyad	113
2.2.2.3.4.6.19. Miyancı	113

2.2.2.3.4.6.20. Müftü ve Kadı	113
2.2.2.3.4.6.21. Mürşid-i Ali	113
2.2.2.3.4.6.22. Nâzır (Gözcü).....	113
2.2.2.3.4.6.23. Necdîler/Leylâ'nın Kabile Halkı	114
2.2.2.3.4.6.24. Nevfel'in Ordusu	114
2.2.2.3.4.6.25. Servi Ağacı	114
2.2.2.3.4.6.26. Yabani Hayvanlar	114
2.2.2.3.4.6.27. Zühre ve Müşteri	115
2.2.2.4. Leylâ vü Mecnûn'da Kullanılan Anlatım Teknikleri	115
2.2.2.4.1. Anlatma- Gösterme Teknikleri	115
2.2.2.4.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği	117
2.2.2.4.3. Özetleme Tekniği	120
2.2.2.4.4. Mektup Tekniği	121
2.2.2.4.5. Geriye Dönüş Tekniği	122
2.2.2.4.6. Montaj Tekniği	125
2.2.2.4.7. İç Monolog Tekniği	127
2.2.2.5. Dil ve Üslup Özellikleri	128
2.2.2.5.1. Edebî Sanatlar	131
2.2.2.5.2. Ayet ve Hadis İktibasları	140
2.2.2.5.3. Atasözleri	141
2.2.2.5.4. Deyimler	142
2.3. Ahmed-i Rıdvân'ın Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi ile Nizâmî'nin Leylâ vü	
Mecnûn Mesnevisinin Karşılaştırılması	152
2. 3. 1. Vezin, Beyit Sayısı ve Başlıklar Açısından Karşılaştırılması.....	155
2. 3. 2. Asıl Hikâyenin Olay Örgüsü Açısından Karşılaştırılması	162

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİNİN

TRANSKRİPSİYONLU METNİ

3.1. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar	185
3.2. Metnin Fihristi	188

3.3. Transkripsiyonlu Metin	191
SONUÇ	425
FONKSİYONEL SÖZLÜK	428
KAYNAKLAR	491
DİZİN (ESER-ŞAHIS-YER ADLARI)	503
EKLER	512
ÖZGEÇMİŞ	518

ÖZET

DOKTORA TEZİ

AHMED-İ RIDVÂN'IN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİ
(TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)

Ayşe ULU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK

2020, 519 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Lokman TURAN
 Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK
 Prof. Dr. Selami ECE
 Dr. Öğr. Üyesi Halime ÇAVUŞOĞLU
 Dr. Öğr. Üyesi M.Akif GÖZİTOK

XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında yaşamış olan Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'u üzerine yapılan bu çalışmada bir *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi daha transkribe edilerek literatüre kazandırılmıştır. Eserin tek nüsha olması ve bu tek nüshanın da eksik bölümlerinin bulunması bir talihsizlik olmakla birlikte böylesine kıymetli bir eserin gün yüzüne çıkarılmasına engel teşkil etmemektedir. Elde bulunan nüshadan hareketle ortaya koyulan metin toplam 3300 beyitten oluşmaktadır. Şair, *Leylâ ve Mecnûn* yazan diğer birçok şair gibi Nizâmî'yi örnek almış fakat sahip olduğu farklılıklarla telif-tercüme bir eser meydana getirmiştir.

Bu çalışmada, Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'u iç ve dış yapısı bakımından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve Nizâmî'nin eseriyle karşılaştırılmak suretiyle edebî değeri belirlenmek istenmiştir.

Ahmed-i Rıdvân, dil ve üslup özellikleri açısından zengin içeriğe sahip bir eser kaleme almıştır. Bu eserin edebiyat kaynaklarında tercüme eser olarak değerlendirilmesi, şairin eserinde kendi sanat tasarruflarını da kullanarak başarılı bir metin ortaya koyduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Ahmed-i Rıdvân, Leylâ vü Mecnûn, Nizâmî, Klasik Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

**AHMED-İ RIDVAN'S LEYLA AND MECNUN MESNEVİ (TRANSCRIPTION
TEXT-ANALYSES)**

Ayşe ULU

Advisor: Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK

2020, 519 pages

**Jury: Prof. Dr. Lokman TURAN
Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK
Prof. Dr. Selami ECE
Assist. Prof. Dr. Halime ÇAVUŞOĞLU
Assist. Prof. Dr. M.Akif GÖZİTOK**

This study that has been done on *Leylâ and Mecnûn* by Ahmed-i Rıdvân, who lived at the end of the 15th ct. and at the beginning of the 16th ct., has added another transcription of *Leylâ and Mecnûn* mesnevisi to the literature. It is a misfortune that a single copy of the work exists and this copy has some missing parts; however this is not an obstacle for the important work come to light. The text that has been originated from the copy at hand is composed of 3300 couplets in total. The poet, like the other poets who write *Leylâ and Mecnûn*, took Nizâmî as an example but created a copyright-translated work with the differences he had.

In this study, the work by Ahmed-i Rıdvân was analysed in detail in terms of internal and external structures and it was asked to determine its literary value by comparing it with Nizâmî's work.

Ahmed-i Rıdvân has revealed a work of content rich in language and style features. The evaluation of this work as a translated work in literary sources does not change the fact that the writer has put out a successful work by his own means.

Key Words: Mesnevi, Ahmed-i Rıdvân, *Leylâ and Mecnûn*, Nizâmî, Classical Turkish Literature.

ÖN SÖZ

Bir milletin geçmişte meydana getirdiği edebî eserler, kültür hazinesinin unsurları olarak önem taşımaktadır. Bu eserler içerisinde bazıları da vardır ki yüzyıllar boyunca defalarca yazılıp okunmuş; böylece edebiyatın şaheserleri olarak ün kazanmıştır. Sahip olunan şaheserler, bir yandan kültürün devamlılığını sağlarken diğer taraftan yeni yazılacak edebî eserler için de kaynaklık teşkil etmektedir. Kültür açısından son derece önemli bir işleve sahip olan edebî eserlerin tanınması ve okunup anlaşılabilmesi ancak özverili akademik çalışmalarla mümkündür.

Leylâ ve Mecnûn mesnevileri, zengin bir kültür mirasına sahip olan Türk edebiyatının şaheserlerinin başında gelmektedir. Kaynağını Arap kültüründen alan *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesi; *Leylâ* ile *Mecnûn* arasında geçen derin bir aşk macerasını konu edinir. *Mecnûn* aşkı uğruna sosyal hayattan uzaklaşıp dağlara çıkar; *Leylâ* ise aşk acısını toplumun içerisinde yaşamak zorunda kalır. Bu hikâye, ilk defa müstakil ve planlı bir eser olarak Nizâmî tarafından Fars dilinde kaleme alınmıştır. Arap, Fars ve Türk edebiyatında Nizâmî'nin eseri örnek alınarak pek çok kez yazılan *Leylâ ve Mecnûn*'un, Türk edebiyatında *Yusuf ile Züleyha*'dan sonra en çok kaleme alınan aşk mesnevisi olduğu da bilinen bir husustur. Sadece Türk edebiyatında yazılan *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinin sayısının otuzun üzerinde olması, bu hikâyeye gösterilen ilgiyi ortaya koymaktadır.

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'u 16. yüzyılın başında yazılmış; ancak bugüne kadar müstakil bir çalışma olarak ele alınmamıştır. Böyle önemli bir eserin bugüne kadar çalışılmamış olmasında elde bulunan tek nüshanın eksik olması önemli bir etken olmakla birlikte eserin, araştırmacısını beklediğini söylemek de mümkündür.

Edebiyat kaynaklarında Nizâmî'nin *Hamse*'sini tercüme eden bir şair olarak tanıtılan Ahmed-i Rıdvân'ın şiirleri dikkate değer görülmez. Ancak gerek yaptığımız bu çalışma ve gerek şairin eserleri üzerine yapılan diğer akademik çalışmalar onun şiirlerinin değerini ortaya koymaktadır. Nitekim diğer kaynakların aksine Sehî Bey de tezkiresinde Ahmed-i Rıdvân'ı, âlim kişiliği yanında şiirdeki ustalığıyla da övmüştür.

Ahmed-i Rıdvân ve eserleri hakkında ilk çalışmalar, Agâh Sırrı Levend tarafından yapılmıştır. Daha sonra, İsmail Ünver'in 1982 yılında doçentlik tezi olarak hazırladığı "*Ahmed-i Rıdvân (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri)*" adlı çalışması bulunmaktadır. Bu çalışma, şair hakkında derli toplu bilgiyi sunması, hayatına ve eserlerine dair birçok karanlık noktayı aydınlatması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Ahmed-i Rıdvân'ın eserleri üzerinde yapılan müstakil doktora ve yüksek lisans çalışmaları hem şairin hayatının hem de eserlerinin daha detaylı incelenmesine imkân sağlamaktadır.

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unun bilinen tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Agâh Sırrı Levend (ASL) Kitaplığı 414'te kayıtlı bulunmaktadır.

Bir *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisinin daha gün yüzüne çıkarılmasını sağlayan bu çalışmamız, giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; 15 ve 16. yüzyıllarda klasik Türk edebiyatı, bu yüzyıllarda mesnevi edebiyatı, *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisinin nasıl ortaya çıktığı hakkında genel bilgiler verilmiş ve yüzyıllar içerisinde yazılan *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri kronolojik bir şekilde sunulmuştur.

Birinci bölümde Ahmed-i Rıdvân'ın hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde şairin *Leylâ vü Mecnûn*'u tanıtılmış; iç ve dış yapısı geniş bir şekilde ele alınmıştır. Eserin dil ve üslup özellikleri üzerine değerlendirmeler yapılarak eserde yer alan edebî sanatlar, deyimler, atasözleri, ayet ve hadisler ortaya koyulmuştur. Ahmed-i Rıdvân ile Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevileri karşılaştırılarak iki eserdeki benzerlik ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümünde eserin transkripsiyonlu metni verilerek bölüm sonuna, metinde geçen Arapça-Farsça ve arkaik Türkçe kelimeler için fonksiyonel sözlük eklenmiştir. Sonuç bölümünde ise eser üzerindeki dikkat, tespit ve değerlendirmelerimiz sunulmuştur. Eserde yer alan eser, şahıs ve yer adlarını göstermek üzere hazırlanmış dizin de çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Elimizde bulunan nüshanın tek ve bu tek nüshanın da eksik olması metni oluştururken bazı güçlükler yaşamamıza sebep olmuştur; ancak eserin konusu

ve bilinen *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri içerisinde müstakil olarak çalışılmamış son eser olması, çalışma gayret ve azmimizi arttırmıştır.

Gösterdiğimiz titizlik ve gayrete rağmen eksiklerle birlikte hatalarımızın da olması muhtemeldir. Bu konuda ortaya koyulacak yapıcı eleştiriler bizim için yönlendirici olacak; sonraki çalışmalarımız için de yol gösterecektir. Bu süreçte daima yanımda olan aileme ve çalışmamı başından sonuna kadar inceleyip destek ve yardımlarını hiçbir şekilde esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Erzurum-2020

Ayşe ULU

KISALTMALAR

<i>Ar.</i>	: Arapça
<i>AR.</i>	: Ahmed-i Rıdvân
<i>ASL</i>	: Agâh Sırrı Levend
<i>AÜDTCF</i>	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
<i>bk.</i>	: Bakınız
<i>bs.</i>	: Baskı, basım
<i>C</i>	: Cilt
<i>çev.</i>	: Çeviren
<i>dzl.</i>	: Düzenleyen
<i>ed.</i>	: Edebiyat
<i>Ens.</i>	: Enstitü
<i>Far.</i>	: Farsça
<i>Fak.</i>	: Fakültesi
<i>haz.</i>	: Hazırlayan
<i>Hz.</i>	: Hazreti
<i>M</i>	: Miladi
<i>m.</i>	: Müellif
<i>MÖ</i>	: Milâttan Önce
<i>MEB</i>	: Milli Eğitim Bakanlığı
<i>mec.</i>	: Mecaz
<i>müz.</i>	: Müzik
<i>N.</i>	: Nizamî
<i>öl.</i>	: Ölüm tarihi
<i>ör.</i>	: Örnek
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>ss.</i>	: Sayfa sayısı
<i>tar.</i>	: Tarih/ Tarihi
<i>tar.siz</i>	: Tarihsiz, Tarihi yok
<i>tas.</i>	: Tasavvuf
<i>T.</i>	: Türkçe
<i>TDK</i>	: Türk Dil Kurumu
<i>TDV</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>TTK</i>	: Türk Tarih Kurumu

<i>Ü</i>	: Üniversitesi
<i>vb.</i>	: Ve benzeri
<i>vd.</i>	: Ve devamı, ve diğerleri
<i>y.tar.</i>	: Yazılış tarihi
<i>Yay.</i>	: Yayınları
<i>yk</i>	: Yaprak
<i>yy.</i>	: Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء : ʾ	ش : Ş, ş
ا : A,a; E,e; I, ı; Ĭ, i; U,u; Ü,ü	ص : Ş, ş
آ : Â, â, A	ض : Ž, ž, Đ, đ
ب : B, b	ط : Ṭ, ṭ
پ : P, p	ظ : Ẓ, ẓ
ت : T, t	ع : ʿ
ث : Ṣ, ṣ	غ : Ğ, ğ
ج : C, c	ف : F, f
چ : Ç, ç	ق : Q̣, q̣
ح : Ḥ, ḥ	ك : K, k; G, g; ñ
خ : Ḥ̣, ḥ̣	ل : L, l
د : D, d	م : M, m
ذ : Ẓ, ẓ	ن : N, n
ر : R, r	و : V, v; o ; ö; u, ü, û
ز : Z, z	ه : H, h
س : S, s	ی : Y, y; , ı, i, î

GİRİŞ

I. XV. ve XVI. Yüzyıllarda Klasik Türk Edebiyatı

XV. yüzyıl, klasik Türk edebiyatının kuruluşunun tamamlandığı dönemdir. Şeyhî (öl. 1431), Ahmed Paşa (öl. 1497) ve Necâtî Bey (öl. 1509) gibi şairler, bu edebiyatın kurucuları olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, şiirde Arapça ve Farsça kelimelerin sayısı artmakla beraber halk söyleyişleri, atasözleri ve deyimlere daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Özellikle Necâtî Bey, Türkçenin klasik şiir içerisinde daha çok yer almasında önemli bir etkiye sahiptir.

Bu dönem, II. Murad gibi Türkçenin devlet dili olmasını sağlayan; Fatih Sultan Mehmed gibi İstanbul'u cazibe merkezi yapıp sanatkâr ve âlimleri bir araya getiren; ayrıca II. Bayezid gibi sanata ve sanatçıya değer verip kendinden önceki sanat zenginliğini koruyan padişahların dönemidir.

Türk edebiyatı, XV. yüzyılda bir taraftan Farsçanın etkisini baskın bir şekilde hissetmeye başlarken bir taraftan da şehir-engiz gibi kendine ait edebî türleri ortaya koyarak güçlü bir klasik edebiyatın sinyallerini verir. Nitekim Çağatay şiirinin özellikle de Ali Şîr Nevâî (öl. 1501)'nin etkisi ile Anadolu'da klasik şiir bir hayli ilerler. Divan sahibi şairlerin sayısı, önceki yüzyıla göre artış gösterir. Mesneviler yazılmaya devam eder; ancak bu dönemde önceki yüzyılda yaygın olan dinî-tasavvufî içerikli mesnevilerden ziyade tarihî içerikli eserler kaleme alınır.

XVI. yüzyıl, Osmanlı tarihi açısından her alanda zirvenin yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Klasik edebiyatın en büyük şairlerinin yetiştiği bu dönemde şairler, kendilerine örnek aldıkları İran şairlerinin dahi önüne geçebilecek nitelikte eserler vermiştir. Kurnaz'ın da ifade ettiği gibi bu dönemde Türkçenin ses özellikleri en güzel şekilde kullanılmıştır. İstanbul dışında da kültür ve sanat merkezleri kurularak klasik şiir yaygınlaşırken halkın yaşayışı, gelenek görenekleri, atasözleri ve deyimleri yaygın bir şekilde kullanılır olmuştur. (Kurnaz, 2004: 297)

XIV. yüzyılda başlayan şiirin klasikleşme süreci bu yüzyılda en üst seviyeye ulaşmış; Bâkî (öl. 1600), Fuzûlî (öl. ?), Hayâlî Bey (öl. 1556-57) ve Zâtî (öl. 1546) gibi büyük şairler, klasik şiiri zirvelere taşımıştır. Bağdatlı Rûhî

(öl. 1605) sosyal eleştirel muhtevasıyla, Nev'î (öl. 1699) sade ve anlaşılır diliyle, Usûlî (öl. 1538-39) ise tasavvufi şiirleriyle dönemin etkili şairleri olarak karşımıza çıkan diğer isimlerdir. (Mermer, Alıcı, Eflâtun, Bayram ve Keskin, 2007: 473)

XV. yüzyılda hızlı bir gelişme gösterip XVI. yüzyılda zirveye ulaşan klasik Türk edebiyatının bu yüzyıllardaki ilerleyişinde, padişahların çoğunun sanata duydukları ilgi ve kendilerinin de bizzat şiir yazmaları önemli bir etkiye sahiptir.

II. XV. ve XVI. Yüzyıllarda Klasik Türk Edebiyatında Mesnevi

Mesnevi, kelime kökü itibarıyla Arapça olmasına rağmen bir nazım şekli olarak Arap edebiyatında değil İran edebiyatında ortaya çıkmıştır. Arap edebiyatında mesnevi kelimesini karşılamak üzere *müzdevic* kelimesiyle karşılaşılır. “Çift olmak, yan yana gelmek, iki kere görünmek” anlamına gelen bu kelime aruz terimi olarak “her beyti farklı kafiyele kullanılarak yazılan nazım şekli” şeklinde tanımlanmaktadır. Müzdevic, sanat kaygısıyla değil eğitici konuların ezberlemesini kolaylaştırmak ve kolayca metin oluşturmak düşüncesiyle kullanılmaya başlanmıştır. (Kartal, 2014: 22) İran edebiyatında ortaya çıkan ve oradan Türk edebiyatına geçen; *her beyti kendi arasında kafiyele bir nazım şekli* olarak tanımlanan mesnevi, uzun hikâyeler yazmak isteyen şairlerin birinci tercihi olmuştur. Çünkü sanatçı mesnevîde, diğer nazım şekillerine nispetle duygu ve düşüncelerini daha geniş ve esnek bir şekilde ifade edebilmektedir. Şairlerin bu nazım şeklini tercih etmelerindeki diğer bir sebep de hüner gösterip daha önce yazılan hikâyeleri yeni motif ve hayallerle süsleyerek kendilerini kanıtlamak istemeleridir. Ayrıca beş mesnevi yazmayı başarak *Hamse* sahibi olabilmek onlar için büyük bir hedef olmuştur.

Mesnevinin asıl gelişimini gösterdiği Fars edebiyatında, kahramanlık, macera, aşk gibi konularda zengin içerikli eserler yazıldığı görülmektedir. Özellikle Firdevsî (öl. 1020 ?)'nin *Şeh-nâme*'si, Nizamî-i Gencevî (öl. 1211-12) ve Husrev-i Dihlevî (öl. 1325)'nin *Hamse*'leri sadece Doğu edebiyatını değil Batı edebiyatını da etkisi altına alan önemli mesnevîlerdir.

Mesnevi diğer pek çok nazım şekli gibi Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçmiştir. Anadolu sahasındaki ilk Türkçe örnekleriyle XIII. yüzyılda karşılaşılır. Bu dönemde sade bir dili olan mesnevide, şiir ve vezin hâkimiyeti henüz sağlanmamıştır. Dinî-tasavvufi muhtevaya sahip bu mesnevilerin hemen hepsi, telif eser özelliğine sahiptir. (Çelebioğlu, 2018: 30) Mesnevi, klasik Türk edebiyatında nazım şekli olarak kullanılmaya başlandıktan kısa bir süre sonra şairler ve okurlar tarafından sevilmiş; özellikle anlatım kolaylığına sahip bir nazım şekli olarak uzun süre varlığını devam ettirmiştir. Mesneviler genel olarak uzun hikâye şeklinde yazılan metinler olarak nitelendirilse de kaside tarzında yazılan türlerde, divanlarda, şiir mecmualarında ve mensur eserlerin bir bölümünde olduğu gibi kısa yazılan mesneviler de vardır.

XV. yüzyıl mesnevi sayısının oldukça fazla olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca muhteva ve üslup bakımından da bir gelişim ve değişim söz konusudur. Aslında bu yüzyıl, Türk mesnevi edebiyatında bir dönüm noktasıdır. XIV. yüzyılda sanat endişesi olmaksızın taklit ve tercüme ağır basarken, bu yüzyılda dil ve üslup geliştirilerek daha çok kendini kanıtlama düşüncesi neticesinde özgün eserlerde artış olmuştur. Zaman, şahıs, mekân ve konu yönüyle yerleşme başlamıştır. Gerçek olmayan ya da yabancı olan şahıslar ve mekânlar yerlerini gerçek ve yerli unsurlara bırakmıştır. Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn*'i, Süleyman Çelebi (öl. 1422)'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı, Hamdullah Hamdî (öl. 1503)'nin *Hamse*'si dönemin dikkat çeken mesnevi örnekleridir. Hatta Şeyhî (öl. 1429'dan sonra)'nin *Har-nâme*'si ve Halîlî (öl. 1485)'nin *Fürkat-nâme*'si ile Cafer Çelebi (öl. 1515)'nin *Heves-nâme*'si gibi tamamen orijinal olan eserlerle de bu yüzyılda karşılaşılmaktadır.

XVI. yüzyıl, Türk edebiyatı mesnevi geleneğinde önemli eserlerin ortaya çıkması için uygun zeminin olduğu bir dönemdir. Bu yüzyılda, Türkçe şiir dili olarak kendini ispatlamış ve Fuzûlî, Bâkî, Taşlıcalı Yahya (öl. 1582) gibi büyük şairlerin elinde pürüzsüzce kullanılmıştır. Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u mesnevi edebiyatına damgasını vurmuştur. Bu dönemde yazılan mesnevilerde dinî, tasavvufi ve ahlaki konular yer almakla birlikte ağırlıklı olarak aşk konusu işlenmiştir.

Tercüme eserler bu yüzyılda yazılmaya devam etmiş olsa da şairlerin eserlerine Türk kimliği kazandırma gayretinde oldukları ve bunda da başarı gösterdikleri açıktır. Döneme ait eserlerde içerik olarak hayata dönük, kişisel duygu ve düşünceler; hayatın belli dönemleri; belli mekânları anlatılmış –bir önceki yüzyılda tek tük görülen- özel türler de yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Sûr-nâmeler, şehir-engizler, sergüzeşt-nâmeler bunlara örnektir. (Kartal, 2014: 381)

Mesnevi yazma geleneğinde XVI. yüzyıl mesnevilerinin başarısının daha sonraki yüzyıllarda yakalanamadığı bir gerçektir. Ancak Şeyh Gâlib (öl. 1799)'in *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin klasik Türk edebiyatının son büyük mesnevisi olarak XVIII. yüzyılda yazıldığını unutmamak gerekir. XVI. yüzyılda mesnevi kaleme alan ünlü şairler, *Leylâ vü Mecnûn*'u ile Fuzûlî başta olmak üzere, *Hamse* sahibi Taşlıcalı Yahya, *Gül ü Bülbül* mesnevisi ile Kara Fazlî (öl. 1564), *Bursa Şehr-engîzi* ile Lâmi'î (öl. 1532)'nin yanında, Kemal Paşa-zâde (öl. 1534), Gelibolulu Âlî (öl. 1600) ve Abdî (öl. ?)'dir.

III. Leylâ ve Mecnûn Hikâyesinin Ortaya Çıkışı

Leylâ ve Mecnûn hikâyesi Arap, Fars, Türk ve Urdu edebiyatlarında en çok işlenen konuların başında gelmektedir. Bu hikâye, bilindiği gibi Arap edebiyatında ortaya çıkarak Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı üzerine söylediği şiirlerle birlikte onlar üzerine yapılan yorumlarla şekillendirilmiştir.

Arap kaynaklarında, Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin nasıl ortaya çıktığına dair farklı rivayetler vardır. Kimi kaynaklarda Kays, ölümü 689 ya da 699 yıllarına rastlayan gerçek bir şairdir. Hatta anne ve babasının adı bile verilir. Kimi kaynaklara göre ise, Kays yaşamış bir şair değildir; ona atfedilen şiirler, amcasının kızını seven ve kendisini belli etmemek için Mecnûn hikâyesini uyduran Emevî soyundan bir gence aittir. Bazı kaynaklarda ise Leylâ, Kays'ın amcasının kızı olarak gösterilir. (Levend, 1959: 1) Leylâ ve Mecnûn hikâyesi ve kahramanlara ait şiirler, özellikle de Mecnûn'a atfedilenler sözlü kaynaktan gelirken daha sonra yazıya aktarılmıştır. İlk yazılı eserler İbn Davud el-İsfahanî (öl. 870)'nin *Kitâbü'z-Zehrâ* adlı eseri ile Müslim b. Kuteybe (öl. 890)'nin *Kitâbü's-Şi'r ve's-şu'arâ* adlı eserleridir. Daha sonra Ebûbekir el-Vâlibî,

önemli bir eser ortaya koyar. Vâlibî'nin *Mecnûn u Leylâ* adını verdiği bu eseri, Mecnûn'un hayatına yer vermesi ve şiirlerini derlemesi açısından kendinden sonra yazılacak eserler için kaynaklık etmiştir. Nitekim Leylâ ve Mecnûn hikâyesini ilk defa derli toplu bir şekilde ortaya koyan Nizâmî'nin faydalandığı temel iki kaynaktan biri Vâlibî'dir. İkinci temel kaynağı ise Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'dir (öl. 968). Ebü'l-Ferec, *Kitâbü'l-Egânî* adlı eserinde Leylâ ve Mecnûn hakkındaki sözlü ve yazılı rivayetleri toplu bir şekilde vermiş, bu konuyla ilgili önceden yazılmış fakat kaybolmuş eserlerden de söz etmiştir. Hem Vâlibî hem de Ebü'l-Ferec ortaya koydukları çalışmalarla kendilerinden sonra yazılmış Leylâ ve Mecnûn hikâyeleri için kaynak olmuşlardır. (Yavuz, 2005: 58) Durmuş, Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin kaynağı hakkındaki rivayetleri anlatarak Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Egânî*'sinde bu hikâyeyi Hâlid b. Cemîl ile Hâlid b. Külsûm'un yazdıklarını ifade eder. İbnü'n-Nedîm'in, halk hikâyeleri arasında *Kitâbü Mecnûn ve Leylâ* adında anonim bir eserden söz etmesinin, bu hikâyenin X. yüzyılda bir halk hikâyesine dönüştüğünün göstergesi olduğunu belirtir. (Durmuş, 2003: 159)

Leylâ ve Mecnûn mesnevisinin Fars edebiyatına geçişiyle ilgili olarak Yazıcı, bazı şairlerin eserlerinde adları geçen Leylâ ve Mecnûn'un, muhtemelen halk arasındaki sözlü rivayetlerden veya anonim bir Leylâ ile Mecnûn hikâyesinden alınmış olacağını belirtir. Leylâ ve Mecnûn'un adlarına ilk defa, Menûçihri (öl. 1041) ve Baba Kûhî-i Şirâzî (öl. 1050)'nin *Divan*'larında rastlandığını söyler. (Yazıcı, 2003: 160) Fars edebiyatında *Leylâ ve Mecnûn*'u ilk defa müstakil bir eser olarak derli toplu bir şekilde ortaya koyan Nizâmî-i Gencevî'dir. Nizâmî, *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisinin ortaya çıkıp şöhret kazanmasında ve birçok şair tarafından ele alınmasında çok büyük bir etkiye sahiptir.

Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'undan sonra İran edebiyatında akla gelebilecek belli başlı *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri şunlardır: Emîr Husrev-i Dihlevî tarafından kaleme alınan *Mecnûn u Leylî* (y. tar. 1299), Abdurrahman-ı Câmî'ye ait olan *Leylâ vü Mecnûn* (y. tar. 1484) ve Hâtifi (öl. 1521) tarafından yazılan *Leylâ vü Mecnûn*'dur. Fars edebiyatında birçok şair *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi kaleme almıştır. Kâtibî, Mektebî-i Şirâzî, Misâlî-i Kâşânî,

Nizâmmeddin Ahmed Süheylî, Sevdâî bu şairlerden bazılarıdır. (Yazıcı, 2003: 160)

Leylâ ve Mecnûn hikâyesi Urdu edebiyatında da oldukça önemsenmiş ve birçok şair, yazar tarafından ele alınmıştır. Bu edebiyatta, Arapçadan ziyade Farsça eserler dikkate alınmış fakat Hint kültürünün etkileri varlığını göstermiştir. Urdu edebiyatında *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi yazan isimlerden bazıları şöyledir: Şeyh Ahmed Gucerâtî (1580-1596), Muhammed b. Ahmed Azîz (1634), Abdullah Vâiz b. İshak (1782), Azamüddevle (1821-1822), Azîzüddin Nâmî (1798), Şah Muhammed Azîm Dihlevî (1799). Nezâr Ekberâbâdî, Leylâ ve Mecnûn hikâyesini mesnevi şeklinde değil de muaşşer (her kıtası on mısra) şeklinde işleyen önemli bir şairdir. (Hanîf Fauq, 2003: 162)

IV. Klasik Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevileri

Bugünkü bilgilerimize göre edebiyatımızda Leylâ ve Mecnûn hikâyesine ilk defa temas eden Gülşehrî'dir. Gülşehrî (öl. 1317'den sonra), 1313 yılında yazdığı *Mantıku't-tayr* adlı mesnevisinde Allah aşkını anlatabilmek için 79 beyitle Leylâ ve Mecnûn hikâyesini örnek olarak gösterir. Daha sonra Âşık Paşa (öl. 1332), *Garib-nâme* (y.tar. 1330) adlı mesnevisinde yine Allah'a ulaştıran gerçek aşkı anlatmak için Leylâ ve Mecnûn'un aşkını 30 beyit olarak dile getirir.

Türk edebiyatında müstakil *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri XV. yüzyılda yazılmaya başlar ve yüzyıllar içerisinde yazılmaya devam eder. Bugün nüshaları elimizde bulunan *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri ve müellifleri şu şekildedir:

A. Şâhidî (öl. 1495-96)

Klasik Türk edebiyatında ilk müstakil *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi *Gülşen-i Uşşâk* adıyla Edirneli Şâhidî tarafından kaleme alınmıştır. Kaynaklarda Şâhidî'nin hayatı hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Cem şairlerinden olan Şâhidî, 1478-79 yıllarında Konya'da tamamladığı eserini Cem Sultan'a ithaf etmiştir. (Erbay, 2012: 15) Levend, Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde hikâye anlatışı, tiplerin belirtilmesi ve tasvirleriyle tam bir hikâye

karakteri taşıyan bu mesneviyi Türk edebiyatında Fuzûlî'den sonra en iyi işleyen şairin Şâhidî olduğunu söyler. (Levend, 1959: 132)

Üç nüshası bulunan *Gülşen-i Uşşâk*'ın ilk nüshası Paris Bibliothèque Nationale (No. An. Fon. 333) kütüphanesinde, nüshanın fotokopisi Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitaplığı ASL 635 F3'tedir. 190 varak olan ikinci nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü'ndedir. Üçüncü nüsha ise 189 varak olup İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde, 23317 nolu kayıttadır. (Erbay, 2012: 238-239)

Toplam 6446 beyitten oluşan eser, Türk edebiyatında bilinen *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinin en uzununu olma özelliğine sahiptir. *Gülşen-i Uşşâk*, Nazire Erbay tarafından 2012 yılında “*Edirneli Şâhidî'nin Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk) Mesnevisi-İnceleme-Tenkitli Metin*” adıyla doktora çalışması olarak hazırlanmıştır.

B. Ali Şîr Nevâ'î (öl. 1501)

Asıl adı Nizameddin Ali Şîr Nevâyî olan şair, 9 Şubat 1441'de Herat'ta doğmuştur. Birlikte öğrenim gördüğü ve aralarında güçlü bir dostluk bulunan Herat hükümdarı Hüseyin Baykara'nın hizmetine girerek mühürdar, Divan Beyi ve vali olarak görev yapar. 1476'da sevip takdir ettiği Abdurrahman Câmî'nin irşadiyle Nakşibendi tarikatına giren Nevâ'î, 1490 yılında diğer görevlerini bırakarak Hüseyin Baykara'nın yanında nedimi olarak kalmaya devam eder. 3 Ocak 1501 yılında vefat eden Ali Şîr Nevâ'î yaptığı çalışmalarla, Türk dilinin edebî dil olarak kullanılmasında ve yaygınlaşmasında önemli bir etkiye sahiptir. (Şavk, 2011: 17-18)

Türk edebiyatında ilk *Hamse* sahibi olan şairin, *Leylî vü Mecnûn*'u kaleme aldığı tarih tam olarak bilinmemekle birlikte *Hamse*'sini yazdığı tarihlerden (1483-1485) hareketle bu eseri üçüncü mesnevisi olarak 1484'te yazdığı düşünülmektedir. 3622 beyit ve 38 bölümden oluşan *Leylî vü Mecnûn*'un sadece Türk kütüphanelerinde 16 nüshası bulunmakta; bundan başka Taşkent, Leningard, Paris ve Londra kütüphanelerinde de nüshaları olduğu bilinmektedir. Ali Şîr Nevâ'î'nin bu eseri Ülkü Çelik (Şavk) tarafından “*Ali Şîr Nevâyî-Leylî vü Mecnûn (Gramer-Metin-Dizin)*” adıyla doktora tezi

olarak hazırlanmıştır. 1996 yılında bu tez kitap olarak yayımlanmış ve 2011’de bu kitabın 2. Baskısı yapılmıştır.

C. Behiştî (öl. 1501’den sonra)

XV. yüzyılın *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi yazan başka bir şairi Behiştî’dir. Asıl adının Ahmed olduğunu *Leylâ vü Mecnûn*’da ifade eden şair, küçük yaşta II. Bayezid’in hizmetine girmiş ve uzun yıllar yanında bulunmuştur.

Şairin, toplam 115 varak ve 1995 beyitten oluşan eserini yazdığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Ancak eserindeki bazı beyitlerden hareketle, Molla Câmî’nin eserini gördüğü sonucuna ulaşılan şairin mesnevisini 1484’ten sonra kaleme aldığı kuvvetle muhtemeldir. Şair eserini af dileme ya da şükran ifadesi olarak II. Bayezid adına yazmıştır. (Aygün, 1999: 44, 46)

Bugün *Leylâ vü Mecnûn*’un bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Kataloğu 5591 numarada kayıtlıdır. Bu eser, A. Zeynel Aygün tarafından 1999 yılında “*Behiştî’nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (İnceleme-Metin)*” adıyla doktora tezi olarak çalışılmıştır.

D. Hamdullah Hamdî (öl. 1503)

Fatih Sultan Mehmed’in Hocası Akşemseddin’in oğlu olan Hamdullah Hamdî, XV. yüzyılda en çok eser veren şairlerden biridir. Türk edebiyatında daha çok *Yûsuf u Züleyhâ*’sı ile şöhret bulan şair 1449 yılında Göynük’te doğmuştur.

Babasının ölümünden sonra çok sıkıntı yaşamasına rağmen tahsiline devam etmiş ve birçok ilimle birlikte musiki alanında da kendisini yetiştirmiştir. Bir süre müderrislik yapan Hamdî, burada ilerleyemeyeceğini anlayınca tasavvuf ve şiirle uğraşmayı tercih etmiştir. (Güler, 1982: 54) Maddi sıkıntılar içerisinde yaşadığı ve yazdığı eserleri özellikle de *Yûsuf u Züleyhâ*’yı satarak geçindiği kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. (Öztürk, 1997: 452)

Şair, toplam 4026 beyitten oluşan *Mecnûn u Leylî* mesnevisini 1499’da tamamlamıştır. Eserini yazarken Nizâmî’yi örnek almış; ancak Câmî ve Hâtifi’den de etkilenmiştir. Hamdullah Hamdî’nin eseri üzerine Zülfü Güler tarafından 1982 yılında *Hamdullah Hamdî-Leylâ ve Mecnûn I-II.* adıyla doktora çalışması yapılmıştır. Ayrıca bu mesnevinin Türk hat ekolünün

kurucusu kabul edilen Şeyh Hamdullah hatlı bir nüshası da Güler Doğan Averbek tarafından yakın zamanda Berlin Devlet Kütüphanesinde (Hs. or. 8168) bulunmuştur.

E. Ahmed-i Rıdvân (öl. 1528-1538)

Bu yüzyılın bir diğer *Leyâ ve Mecnûn* şairi de çalışmamıza konu olan Ahmed-i Rıdvân'dır. Ahmed-i Rıdvân, eserini Nizâmî'yi örnek alarak yazmıştır. Her ne kadar bir tercüme eser olduğu düşünülse de eser üzerinde yapılan incelemeler neticesinde şairin eserine telif eser özelliği kazandırmak için çabaladığı ve bunda kısmen başarılı olduğu görülmektedir. Nitekim eseri telif-tercüme özelliği göstermektedir. Eserin yazılış tarihi kesin olmamakla birlikte 1499 ile 1502 yılları arasında kaleme alındığı eldeki bilgilerden hareketle tahmin edilmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde eser hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

F. Kadîmî (öl. ?)

XVI. yüzyılda *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi yazan şairlerin sayısı oldukça fazladır. İlk olarak Kadîmî, Sultan Selim adına yazmış olduğu *Kitâb-ı Leylâ vü Mecnûn* ile karşımıza çıkmaktadır. Ancak eserini atfettiği padişahın, I. Selim ya da II. Selim olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber şair eserinde, yazdığı mesneviyi II. Bayezid devrinde Küre şehrinde yaşayan Şeyh Muslahiddin'e gösterip takdirini kazandığını belirtmektedir. Buradan hareketle şairin II. Bayezid ve I. Selim döneminde yaşadığı ve eserini I. Selim'e sunduğu anlaşılmaktadır. (Levend, 1988: 108)

Eserin bilinen tek nüshası Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yazma Eserler Kütüphanesi M. Ozak 1102 C'de kayıtlıdır. Mesnevi, içinde eksik varaklar bulunmakla beraber toplam 3968 beyitten oluşmaktadır. (Ayaz, 2014: 119) Bu eserle ilgili önemli bir husus söz konusudur. Esere bakıldığında Şâhidî'nin *Gülşen-i Uşşâk*'ının kopyası olduğu anlaşılmaktadır. Kadîmî'nin, *Gülşen-i Uşşâk*'ta bazı ufak değişiklikler yapmak suretiyle bu eseri kendine mal etmeye çalıştığı görülmektedir. (Levend, 1959: 196) Bu durumda Kadîmî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'unu bir intihal örneği olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Levend'in Türk Dil Kurumu süreli yayınlar veri tabanında kayıtlı "*Kadîmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u*" adlı makale çalışması

da mevcuttur. (Levend, 1952b) Bu mesnevi, Ayşe Ayaz tarafından 2014 yılında “*Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Kadîmî’nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (İnceleme-Metin)*” adıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

G. Celîlî (öl. 1569’dan sonra)

Asıl adı Abdülcelil olan ve Hamidî-zade olarak da bilinen Celîlî, XVI. yüzyılın *Hamse* sahibi şairlerinden biridir. Kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmaz; ancak şair, *Husrev ü Şîrîn*’in telif tarihini verirken yirmi beş yaşında olduğunu söylemiştir. Bu durumda şairin doğum tarihinin yaklaşık olarak 1487-88 olduğu tahmin edilmektedir. (Atik, 2009: 4)

Sehî Bey, Celîlî hakkında Nizâmî’nin *Hamse*’sini Türkçeye tercüme ettiğini ve iyi bir tercüme olduğunu söyler. (İsen, 1998: 205) Şair, *Husrev u Şîrîn*’i Şehzâde Süleyman adına yazar ancak ondan beklediği iltifatı görmeyince *Leylâ vü Mecnûn*’u yazmaya karar verir. *Hamse*’sinin bilinen tek nüshası Paris Bibliotheque Nationale An. Fon. 364’te kayıtlıdır. Nüshanın bir fotokopisi Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi ASL’de bulunmaktadır. Celîlî’nin *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi, Arzu Atik tarafından Celîlî’nin “*Leyla ve Mecnun’u ve Nizami’nin Leylâ ve Mecnûn’u ile Karşılaştırma*” adıyla doktora çalışması olarak hazırlanmıştır. Ayrıca 2018 yılında Şevkiye Kazan Nas “*Celili’nin Leylâ vü Mecnun Mesnevisi (İnceleme-Metin-Çeviri)*” adıyla bir kitap yayımlamıştır.

H. Sevdâ’î (öl. ?)

XVI. yüzyıl şairlerinden Sevdâ’î’nin doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Tarihî kaynaklar içerisinde yalnızca *Sicil-i Osmanî*’de ve Sehî Bey tezkiresinde Sevdâ’î adıyla karşılaşılır. Üstelik iki kaynaktaki bahsedilen Sevdâ’î aynı kişiler değildir. Gibb, Sehî Bey’in tezkiresinde yer alan Sevdâ’î’nin *Leylâ ve Mecnûn* yazan Sevdâ’î olabileceğini söyler. Levend de aynı şekilde bu olasılığın daha yüksek olduğunu ifade eder. (Köksal, 2013) Nitekim Sehî Bey, tezkiresinde Sevdâ’î için şunları söyler: “*İlim ehkindendir. Medreseleri dolaşıp ilim elde etmiş, nazik tabiatlı, parlak, güzel gazelleri ve rindane eşsiz beyitleri olan kimsedir. Kırkkilise (bugünkü adıyla Kırklareli) kadısı iken Allah emrine varıp Hak civarında mesken tuttu. Mezarı Kırkkilise’dedir.*” (İsen, 1998: 165-166)

Sevdâ'î, 1514'te *Leylî vü Mecnûn* mesnevisini kaleme almıştır. Şair, Farsça yazılan *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinin anlaşılmasında sebebiyle kendisinden Türkçe bir *Leylâ ve Mecnûn* yazmasının istenmesi üzerine eserini yazdığını sebep-i telif bölümünde anlatır. Eserin bir nüshası Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu nüshanın fotokopisi de Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde mevcuttur.

Eldeki nüshaya bakıldığında Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unda bulunan bazı parçaların kopyası şeklinde olduğu görülür. Eser, Fuzûlî'den önce yazıldığına ve Fuzûlî'nin ondan intihâli söz konusu olamayacağına göre metne müstensih tarafından Fuzûlî'nin eserinden keyfi eklemeler yapıldığı düşünülebilir. Nitekim asıl eser ile esere eklenen parçalar arasındaki dil ve üslûp farkı bunu teyit etmektedir. (Levend, 1959: 222) Sevdâ'î'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u üzerine yapılmış iki yüksek lisans çalışması vardır. Biri “*Kıssa-i Birle Mecnûn*” adıyla Cemal Bayak tarafından 1987 yılında hazırlanmıştır. Diğer çalışma ise 1987 yılında M. Ünal Şahin tarafından “*Leylî vü Mecnûn-Sevdâ'î (Transkripsiyon-Dil İncelemesi)*” adıyla yapılmıştır.

İ. Hakîrî (öl. 1585)

XVI. yüzyıl mesnevi şairlerinden Hakîrî, Azerî edebiyatının önemli isimlerinden olup Tebriz'de doğmuş ve hayatının önemli bir kısmını orada sürdürmüştür. Gençlik yıllarında medrese eğitimi alan Hakîrî, kısa bir süre Kaşan'da ikamet etmiştir. Bu süre içerisinde şehrin önemli isimleriyle tanışmış, özellikle de Mevlânâ Muhteşem ile sıkı bir dostluk kurmuştur. 1585 yılında Osmanlı tarafından gerçekleştirilen Tebriz Seferi sırasında ölmüştür. (Koçak, 2006: 27)

Şairin günümüze ulaşan bir *Dîvân*'ı ile *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi vardır. *Leylâ vü Mecnûn*'u 1524'te yazmıştır. Şiirlerinin dili sade ve edebî değeri yüksektir. Hakîrî, eserinde Nizâmî, Hâtîfî ve Husrev ile birlikte anılmak istediğinden bahseder. (Turan, 1988: 61)

Eserin bilinen tek nüshası, British Museum'da Türkçe Yazmalar Kataloğu 7936 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu Kitaplığında ve Azerbaycan İlimler Akademisi El Yazmaları Fondunda birer fotokopisi mevcuttur. Hakîrî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u üzerine iki yüksek lisans tezi

mevcuttur. Biri Zikri Turan tarafından 1988 yılında “*Mecnûn u Leylâ: Hakîrî, Transkripsiyon ve Dil İncelemesi*” adıyla; diğeri ise Ahmet Koçak tarafından 2006 yılında “*Leylâ vü Mecnûn (Tebrizli Hakîrî), Giriş-İnceleme Metin-Dizin-Tıpkıbasım*” adıyla hazırlanmıştır.

J. Fuzûlî (öl. 1556)

Klasik Türk edebiyatının zirve şairlerinden Fuzûlî’nin, şöhretinin büyüklüğüne rağmen hayatı hakkında bilinenler sınırlıdır. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte nerede doğduğuna dair de kesin bir bilgi yoktur. Bazı tezkirelerin verdiği bilgilerden ve şairin kendi eserlerinden yola çıkılarak 1495’te Kerbela’da doğduğu tahmin edilmektedir. Fuzûlî, iyi eğitim görmüş ve birçok ilme vâkıf bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. Eserlerinin muhtevası, sahip olduğu kelime hazinesi ve dili kullanma başarısı bunu apaçık bir şekilde göstermektedir.

Ömrü Hille-Kerbela-Necef-Bağdat arasında geçen şair, iyi derecede öğrenim görmesine rağmen yoksulluk içinde yaşamıştır. Kanuni’ye Bağdat seferinde kaside sunmuş ve bu sefer esnasında Hayâlî ve Yahya Bey gibi önemli şairlerle tanışma fırsatı yakalamıştır. 1556 yılında veba salgınına yakalanarak ölmüştür. (İpekten, 2000: 24)

Şairin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi Türk edebiyatının en ünlü *Leylâ ve Mecnûn*’udur. Fuzûlî, eserin hatime bölümünde yer alan tarih beytiyle mesneviyi tamamladığı tarihin 1535 olduğunu belirtir. Eser toplamda 3096 beyitten oluşmaktadır. (Kütük, 2002: 36) Fuzûlî’nin *Leylâ vü Mecnûn*’u kendisinden sonra gelen birçok şair için örnek olmuştur. Sadece Türk edebiyatında değil dünya edebiyatlarında da etkisini göstermiş, metinlerarasılık bağlamında da incelemelere konu edilmiştir. Bu konuda Fuzûlî’nin *Leylâ ve Mecnûn*’u ile Shakespere’in *Romeo ve Juliet*’i üzerine yaptığımız makale çalışması, bu konuda bir örnek olarak verilebilir. (Ulu, 2014) Fuzûlî’nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinin Türkiye’de ve yurt dışındaki kütüphanelerde pek çok yazması mevcuttur. 1579 istinsah tarihini taşıyan en eski yazma Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindedir. Bu eserin Türkiye’deki kütüphanelerde yirmi üç yazması tespit edilmiştir. (Mazıoğlu, 1997: 44) Fuzûlî’nin tıpkı diğer eserleri gibi *Leylâ ve Mecnûn*’u üzerine yapılmış pek çok akademik çalışmanın

yanı sıra; çok sayıda yayımlanmış popüler eser de bulunmaktadır. Belli başlıları şu şekildedir: Yeni harflerle ilk baskısı 1956 yılında “*Fuzûlî- Leylâ ile Mecnûn*” adıyla Necmettin Halil Onan tarafından yapılmıştır. Daha sonra, 1981 yılında Hüseyin Ayan tarafından “*Fuzûlî-Leylâ vü Mecnûn*” adlı yeni bir neşri yayımlanmıştır. 2002 yılında ise Muhammed Nur Doğan tarafından “*Fuzûlî- Leylâ ve Mecnûn*” adıyla bir başka baskısı yapılmıştır. Ayrıca Vasfi Mahir Kocatürk 1940 yılında mesneviyi nesre çevirmek suretiyle “*Leylâ vü Mecnûn*” adlı eserini yayımlamıştır.

K. Lârendeli Hamdî (öl. ?)

XVI. yüzyılda *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi kaleme almış bir diğer şair de Lârendeli Hamdî’dir. Eski kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Larendeli Hamdî’nin eserinden hareketle ulaşılabilecek bilgiler de sınırlıdır. Eser üzerinde bir doktora çalışması yapan Rıfat Kütük, eldeki sınırlı bilgilerden ve mesneviden hareketle bu konuda tespit ve değerlendirmeler ortaya koymuştur.

Elde tek nüshası bulunan eserinden, Hamdî mahlasını kullandığı, eserin telif tarihinde hayatta olduğu, Nizâmî’nin *Hamse*’sine nazire yazmayı düşündüğü ve *Leylî vü Mecnûn*’un bu düşüncenin ilk adımı olduğu bilgilerine ulaşılabilmektedir. Eserini 1542 yılında kaleme aldığını hatime bölümünde bildirmektedir. (Kütük, 2002: 82)

Lârendeli Hamdî’nin *Leylâ ve Mecnûn*’u üzerine biri “*Lârendeli Hamdî’nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleriyle Mukayesesi*” adı ile Rıfat Kütük’e (2002) ve diğeri “*Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı’nda Ele Alınmış Biçimi ve Larendeli Hamdî’nin eseri*” adıyla Belal Saber Mohamed Abdel-Maksoud’a (2004) ait olmak üzere iki doktora çalışması yapılmıştır.

L. Celâl-zâde Salih (öl. 1565)

Dönemin bir diğer *Leylâ ve Mecnûn* şairi, Celâl-zâde Salih’tir. 1489-90 tarihinde Volçitrin’de doğmuştur. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul’da Kemalpaşazâde’nin derslerine katılmış ve ünlü hattat Şeyh Hamidullâh’tan hat dersleri almıştır. Çeşitli medreselerde müderrislik yapan Salih Çelebi, bir süre kadı olarak görev yapmıştır. Emeklilik sonrası tekrar müderrislik görevlerinde bulunan şair, 1565 yılında vefat etmiştir. Birçok alana

vakıf olan Salih Çelebi tarih, edebiyat, gramer ve fıkıh üzerine pek çok eser yazmıştır.

Leylâ vü Mecnûn'u 1554 tarihinde yazdığını eserin sonundaki tarih kıtasında bildirir. Şiirlerinde Sâlih ve Salâhî mahlaslarını kullanan şair, toplam 2375 beyitten oluşan eserin sebeb-i telif bölümünde *Hamse* meydana getirmek gayesiyle yazmaya karar verdiğini söyler. Ancak asıl sebep, altı yaşındaki oğlunun ölümünden duyduğu üzüntüyü Mecnûn üzerinden yaşayabilme arzusudur. (Kütük, 1995: 39)

M. Halîfe (öl. 1572)

XVI. yüzyılın mesnevi şairlerinden başka bir isim de Halîfe'dir. Hâlîfe hakkında bilgileri çağdaşı Ahdî'de bulmak mümkündür. Ahdî, şairin Diyarbakırlı olup gezmeyi sevdiğini, üç dilde şiir söyleyebildiğini ve *Hamse* sahibi olduğunu söyler. (Solmaz, 2005) Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*'da *Husrev ü Şîrîn, Yusuf u Züleyha ve Leylâ ve Mecnûn* yazan şairler arasında Halîfe'nin de adını zikrederek *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisine işaret eder. Halîfe'nin eseri edebî olarak çok büyük bir değer taşımasa da şairin esere eklediği tamamen kendine ait bölümler de vardır. (Levend, 1952a: 447, 450)

Levend, tek nüshası bulunan eserin bu nüshasının kendi kitaplığında olduğunu söyler ancak Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü ASL'de kayıtlı olması gereken nüshaya ulaşılamamaktadır. Eser baştan, ortadan ve sondan eksik olduğundan muhtemelen yanlış bir isimle kaydedilmiştir.

N. Atâyî (öl. ?)

Dönemin *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinden biri de Atâyî mahlaslı bir şaire aittir. Bu şairin kim olduğu ve eserini hangi tarihte yazdığı bilinmemektedir. Eserdeki bazı dil ve söyleyiş özelliklerinden hareketle onun hem Doğu hem de XVI. yüzyıldan sonra Anadolu'da gelişen Batı Türkçesi'nin etkisinde kalmış bir Azerî şaire ait olduğu düşünülebilir. Elde tek nüshası bulunan eser, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Fahri Üçok Kitaplarında kayıtlıdır. (Levend, 1959: 314)

O. Kâf-zâde Fâ'izî (öl. 1622)

XVII. yüzyılda *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi yazan şair sayısı azalmıştır. Bu şairlerden biri, 1589 tarihinde İstanbul'da doğan Kâf-zâde Fâ'izî'dir. Asıl adı Abdülhay olan Fâ'izî'nin babası I. Ahmed'in ulemasındandır. İyi bir medrese eğitimi almış ve bir süre müderrislik yapmıştır. Selanik kadısı olarak görev yapan Fa'izî, sonrasında Şam kadılığına tayin edilmiş ancak görevine gitmek üzere İstanbul'a döndüğünde bu görevin başkasına verildiğini öğrenmiştir. (Faik Reşat, 179) Şair, 1621 tarihinde İstanbul'da ölmüş ve Zincirlikuyu'da ceddi Ma'lûl Emîr Efendi Mektebi bahçesinde defnolunmuştur. (Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: 386)

Salim tezkiresinde, Fâ'izî'nin yarım kalan eserini Seyyid Vehbî'nin tamamladığını söyler ve örnek olarak da dokuz beyit gösterir (Levend, 1959: 325) fakat eserin tamamlanmış hâlde bir nüshası mevcut değildir. (Kütük, 2002: 43) Tezkireler arasında önemli sayılan *Zübdetü'l-eş'âr*, şairin en ünlü eseridir. Bunun dışında *Sakinâme* adlı bir eseri daha vardır ve bu eser de *Leylâ ve Mecnûn* gibi tamamlanamamıştır.

Fâ'izî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'u üzerine 2011 yılında iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Biri “*Kâfzâde Fâ'izî-Leylî vü Mecnûn (Tenkitli Metin-İnceleme)*” adıyla Nilgün Büyüker'e, diğeri de “*Kâfzâde Fâizî'nin Leylâ Vü Mecnûn Mesnevîsi İnceleme - Tenkidli Metin – Dizin*” adıyla Fatih Elçi'ye aittir.

P. Örfî (öl. 1778 ?)

Örfî Mahmûd Ağa, 1705 tarihinde Edirne'de dünyaya gelmiştir. Babası Bostancıbaşı olan şair, baba mesleğini devam ettirerek Bostancı Ocağında kethüdalık yapmış, hattatlıktan icazet almıştır. 1778 tarihinde doğduğu şehirde vefat etmiştir. (Turan, 2013) Kütük, Örfî ile ilgili yaptığı makale çalışmasında hem kaynakların verdiği bilgilerden hem de eserlerinden hareketle ölümünün 1772'den sonra gerçekleştiğini ve muhtemel tarihin de 1778 olduğunu ifade eder. Örfî, meslek hayatında da özel hayatında da birçok sıkıntı yaşamıştır. (Kütük, 2004b: 184)

Şairin, *Leylâ ve Mecnûn* dışında başka eserleri de mevcuttur. Bunlar; *Dîvân*, *Mahabbet-nâme*, *Edirne Tarihçesi* ve *Mevhûmü't-Tevârih*'tir.

Örfî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'u bütün *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri içerisinde en kisası olarak kabul edilmektedir. Levend, Örfî'nin, eserini meydana getirirken *Leylâ ve Mecnûn* efsanesini süsleyen bölümlerin çoğunu çıkartıp hikâyeyi ilâhî aşkın *Mecnûn*'da tecelli ettiği kısımda bitirerek eserine tasavvufî özellik kazandırmak istediğini belirtir. (Levend, 1952c: 20)

Örfî ile ilgili makalesinde Kütük, *Mahabbet-nâme* ile *Leylâ ve Mecnûn*'un ayrı ayrı eserler olmayıp birbirlerini tamamlayan tek bir eser olduklarını çeşitli kanıt ve izahlarla ortaya koyar. *Leylâ ve Mecnûn*'un şairin sevgilisine karşı duyduğu büyük aşkını anlatmak için başvurmuş olduğu bir hikâyeye olduğunu; nitekim müstakil bir mesneviye ait hiçbir özelliğe sahip olmadığını ifade eder. (Kütük, 2004b: 205)

Örfî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unun bilinen tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazmalar Bölümünde ASL 442 numarada kayıtlı iken Müberra Gülgendereli tarafından yeni bir nüshası bulunmuştur. 2002 yılında *Edirneli Örfî'nin Leylâ ve Mecnûn'u*" adlı makale çalışması yapan Gülgendereli makalesinde iki nüshayı karşılaştırmış ve bu konuda ayrıntılı bilgi vermiştir. Eserin ikinci nüshası Edirne Selimiye Kütüphanesi T.Y. 2195 numaralı kayıta 89^b-96^b varakları arasında mevcuttur. Bu nüshanın özelliği diğer nüshadan 21 beyit daha fazla olması ve klasik mesnevilerdeki konu başlıklarına yer vermesidir. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi nüshasında beyit sayısı 195 iken bu nüshadaki beyit sayısı 216'dır. (Gülgendereli, 2002: 74)

R. Andelîb (öl. ?)

XIX. yüzyılda Andelîb'e ait manzum ve mensur bir *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesi bulunmaktadır. Türkmen bir şair olan Andelîb'in asıl adı Nûr Muhammed Garîp'tir. (Levend, 1959: 152) Kaynaklarda, Andelîb'in doğum ve ölüm tarihine dair bilgi bulunmamaktadır.

Şair, eserini meydana getirirken hem kendisinden önceki örneklerden hem de halk arasındaki sözlü rivayetlerden yararlanmıştır. Eserin Türkmenistan İlimler Akademisi Magtımğulı Dil ve Edebiyat Enstitüsünde 16 yazma nüshası, Özbekistan İlimler Akademisi Biruni Doğu Araştırmaları Enstitüsünde ise 3 yazma nüshası bulunmaktadır. (Kesik, Baka, 2015: 37)

S. Nâkâm (öl. 1906)

Klasik Türk edebiyatının bilinen son *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisini yazan İsmail Nâkâm, Azerbaycan'ın yetiştirdiği güçlü şairlerden biridir. Doğum tarihi bazı kaynaklarda 1839 bazı kaynaklarda ise 1841 olarak gösterilen şairin ölüm tarihi 1906'dır. (Türkoğlu, 2018: 37) Nâkâm'ın, Türkçenin yanında Arapça ve Farsçaya da hâkim olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Şairin, *Leylâ ve Mecnûn* dışında başka eserleri de bulunmaktadır. Nâkâm'ın *Leylâ ve Mecnûn*'u üzerine çalışma yapan Serkan Türkoğlu çalışmalarını "*Nâkâm'ın Mecnûn u Leylî Mesnevîsi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*" adıyla bir kitap olarak yayımlamıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz şairler dışında kaynakların *Leylâ ve Mecnûn* şairi olarak gösterdiği fakat eserleri günümüze ulaşamayan Türk şairler de vardır. Bu şairlerin isimleri Agâh Sırrı Levend tarafından tespit edilmiştir. (Levend, 1959: 366) Aşağıdaki kronolojik listede bu isimler de yer aldığından ayrıca belirtilmemiştir. Burada tezkirelerin eserlerinin yarım kaldığını söylediği şu iki *Leylâ ve Mecnûn* şairini de zikretmek gerekir: Biri Figânî-i Karamanî ve diğeri Fikrî'dir. (Kütük, 2002: 60)

V. Klasik Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi Yazan Şairlerin Kronolojik Listesi

Aşağıdaki listede, şairlerin isimleri yüzyıllara göre verilirken parantez içerisinde Miladi Takvim esas alınmak suretiyle eserlerin yazılış tarihleri gösterilmiştir. Yazılış tarihi bilinmeyen ya da kesin olmayan eserler için (?) kullanılmıştır.

XV. Yüzyıl

- 1) Şahîdî (y. tar. 1478)
- 2) Ali Şîr Nevâ'î (y. tar. 1484 ?)
- 3) Behîştî (y. tar. 1484'ten sonra)
- 4) Hamdullah Hamdî (y. tar. 1499)
- 5) Ahmed-i Rıdvân (y. tar. 1499-1502)
- 6) Hayâtî (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 7) Necâtî, İsâ (Eserin nüshası mevcut değil.)

- 8) Çâkerî Sinân (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 9) Ahmed Paşa (Eserin nüshası mevcut değil.)

XVI. Yüzyıl

- 10) Hayâlî, Abdülvahhâb (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 11) Kadîmî (y. tar. 1512 ?)
- 12) Celîlî (y. tar. 1513)
- 13) Sevdâ'î (y. tar. 1514)
- 14) Hakîrî (y. tar. 1524)
- 15) Fuzûlî (y. tar. 1535)
- 16) Lârendeli Hamdî (y. tar. 1542)
- 17) Celâl-zâde Sâlih (y. tar. 1554)
- 18) Arif, Fethullah (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 19) Halîfe (?)
- 20) Atâyî (?)
- 21) Halîlî, Sarı Halîl (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 22) Sinân Çelebi, Kireççi-zâde'nin oğlu (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 23) Mahvî, İdris (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 24) Muhyî Çelebi, Niğdeli (Eserin nüshası mevcut değil.)
- 25) Zamîrî (Eserin nüshası mevcut değil.)

XVII. Yüzyıl

- 26) Kâf-zâde Fâ'izî (y. tar.?)
- 27) Rifâtî, Abdülhay Çelebi (Eserin nüshası mevcut değil.)

XVIII. Yüzyıl

- 28) Örfî (y. tar.?)

XIX. Yüzyıl

- 29) Andelîb (y. tar.?)
- 30) Nâkâm (y. tar. 1896)

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED-İ RIDVÂN'IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. AHMED-İ RIDVÂN

1.1.1. Hayatı

Edebiyat kaynaklarında *Hamse* ve *Divan* sahibi bir şair olarak yer alan Ahmed-i Rıdvân, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında yaşamıştır. Ağâh Sırrı Levend, şairin hayatı ve eserleri üzerine yaptığı müstakil çalışmalarıyla edebiyat dünyasında tanınmasını sağlamıştır. Özellikle İsmail Ünver'in 1982 yılında yaptığı *Ahmed-i Rıdvân (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri)* adlı doçentlik çalışması şaire dair bilinmeyen birçok noktayı aydınlatmıştır. Şair hakkında en kapsamlı bilginin İsmail Ünver tarafından verildiği ve Ahmed-i Rıdvân hakkında çalışma yapanların ilk başvuru kaynağının Ünver'in doçentlik tezi olduğu açık bir gerçektir. Burada verilen birçok bilginin de söz konusu eserden elde edildiğini belirtmek gerekir. Ayrıca son zamanlarda Ahmed-i Rıdvân'ın eserleri üzerinde yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları şairle ilgili bilgileri zenginleştirmiştir.

Ahmed-i Rıdvân'ın hayatı hakkındaki ilk bilgiler tezkirelerden elde edilmektedir. Bu bilgiler yetersiz olmakla birlikte şairin adı, yaşadığı yer, bulunduğu görevler ve edebî şahsiyeti hakkında malumat vermeleri açısından oldukça önemlidir.

Sehî Bey (öl. 1548), tezkiresinde Ahmed-i Rıdvân'ın *Tütünsüz Ahmed Bey* lakabıyla meşhur olup *Rıdvân* mahlasını kullandığını belirtir. Ayrıca padişah sancağı çeken bir bey, ilim göğünün güneşi, basiret burcunun ayı, *Hamse* sahibi bir kişi olduğunu söyler. Ahmed-i Rıdvân'dan, birçok marifete sahip, şiir üslûbunda hünerli, olgun ve akıllı bir kimse olarak bahseder. Nizamî'nin *Hamse*'sini Türkçe'ye çevirdiğini ve mesnevilerinin gazellerinden daha güzel olduğunu ifade ederek şiirlerinden örnekler verir. (İsen, 1998: 88)

Abdurrahman Hibrî (öl. 1659) *Enîsü'l-Müsâmirîn fî Târîh-i Edirne* adlı eserinde *Tütünsüz* adıyla ünlü olduğunu belirttiği Ahmed-i Rıdvân'ın şiirde kullandığı ikinci adının *Rıdvânî* olduğunu söyler. (Abdurrahman Hibrî, 1999: 120)

Tütünsüz Baba olarak da kaynaklarda yer alan şairin *Tütünsüz* lâkabını nasıl aldığı *Edirne Defterdarlığı* kayıtlarında şu şekilde yazılıdır: “Bu isimle anılmasının sebebi; Ordunun Avrupa içlerinde sefere gittiği günlerdir. Ordu

çok acele hareket etmektedir. Ordu mola verir, yemeğin hemen yenmesi gerekir. Ancak odun bulunamaz. Çaresiz kalmışlardır. Ordu içinde hâl sahibi bir zat, kazanların altına mum koymalarını söyler. Mum koyarlar ve yemekler hemen pişer. Bundan sonra bu zata, yemekleri tütsüsüz (dumansız) pişirdiği için Tütsüsüz Baba derler; bugün yanlış olarak Tütünsüz Baba denmektedir. Bu zata kelle koltukta fütursuzca savaştığı için Fütursuz Baba da denmektedir.” (<http://edirnedefterdarligi.gov.tr/dokumanlar/2191/>)

Kınalızâde Hasan Çelebi (öl. 1604) tezkiresinde kısaca yer verdiği Ahmed-i Rıdvân'ın unvan sahibi beylerden olup şiirlerinin soyut vezinli sözler olduğunu ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde vefat ettiğini söyler. (Kutluk, 1989: 149)

Latîfî (öl. 1582), tezkiresinde Ahmed-i Rıdvân'ın beylerden olduğunu ve Edirne'de yerleşmiş bulunduğunu söyler. Büyük tımar sahiplerinden biri olduğunu; ancak kendisini şiir mülkünün beyi olarak gördüğünü ifade eder. Kaside ve gazelinin çok fazla olmasına karşın sadece vezinli sözler söyleyen biri olduğunu ve şiirlerinin kıymetsiz olduğunu sözlerine ekler. (İsen, 1999: 109) Şairin, Edirne'de bir tekke inşa ettirip oraya hânende ve mesnevî-hân tayin ettirdiğini; ayrıca Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazire yazmak istediğini ve bu eserinin Mevlevîler tarafından *Mesnevî* ile birlikte okunmasını arzu ettiğini belirtir. Latîfî, Rıdvân'ın kendi yaşadığı devirde vefat ettiğini söyler. (Canım, 2000: 169)

Şairin, herhangi bir tarıkata bağlılığı hakkında kesin bilgi yoktur. Latîfî'nin Rıdvân hakkında verdiği bilgilerden hareketle şairin, Mevlevîliğe ilgisi ya da bağlılığı olduğu düşünülebilir. *Leylâ vü Mecnûn*'unda belirlediğimiz bazı beyitler, bu tespiti pekiştirebilecek karinelere sahiptir:

Yolı çünkim irişdi kûh-ı Necd'e
Semâ' urup yitişdi vecde (1689)

Vücûdına bunun hîç değmemişler
Teninden vaşlesin koparmamışlar (1820)

Anuñ sihri-i helâlini zarîfân
Semâ' eylerdi gûş itse harîfân (2482)

Bu beyitlerde “*sema vurmak*” ve “*sema eylemek*” ifadeleriyle Mevlevî ayinlerine işaret edildiği gibi “*vasle*” kelimesi de Mevlevîliğe dair bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Vasle, “*Mevlevî tarikatına ait bir çeşit elbise*” olarak adlandırılır. (Devellioğlu, 2003: 1139) Bu tespitlerden ve Latîfî’nin verdiği bilgilerden hareketle Ahmed-i Rıdvân’ın Mevlevîlikle bir bağının olduğu ihtimali akla gelebilmektedir. Nitekim Edirne’nin fethinden sonra orada kurulan tekke ve zaviyelerde birçok şair yetişmiştir. Bu şairlerden çoğunun Gülşenî ve Mevlevîlik tarikatlarına mensup olduğu görülmektedir. (Canım, 1995: 28)

Edirne Tarihi adlı eserde, Ahmed-i Rıdvân’ın Edirne’nin Ağaçpazarı semtinde türbesi ve medresesi olduğu belirtilir. Yazar, Edirne tarihini yazanlardan hiçbirinin onun hangi dönemde yaşadığını yazmadıklarını üzümlere söyler ve kendi tahminine göre II. Murad ve Fatih devrinde yani on beşinci asırda yaşadığını ifade eder. (Peremeci, 1939: 177) Ancak Ahmed-i Rıdvân üzerine yapılan çalışmalar ve tezkirelerden elde edilen bilgiler bu tahminin doğru olmadığını göstermektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi tezkirelerde Edirne’ye yerleştiği ifade edilen Rıdvân’ın, İsmail Ünver aslında Ohrili olduğunu öne sürer. Bu fikrini de Rıdvân’ın Hadım Ali Paşa’ya yazdığı bir kasidesindeki şu beyitlere bağlar:

“Rây-ı münîre rûşen olsun ki bu fakîre
Çoğdan şıla olupdur vâcib çü hac u erkân

Eylerse mihr-i cûduñ bu zerreye ‘inâyet
Derdine derd-mendüñ lûtfuñ kılursa dermân

Oñri’yi ya mişâlin ‘arz eyleyüp fakîre
Cûduñ nesîmiyile cûş ide bañr-ı ihsân

Eyyâm-ı devletüñde olup murâda vâşıl
Meşğûl olam du‘âya ‘ömrüm bulınca pâyan” (K 60 / 14-17)

Şairin aslen nereli olduğuna dair aksini gösterir başka bir bilgi olmadığından Ünver’in tespitinin doğru olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim resmî kayıtlarda babasının Abdullah olması ve ayrıca Ohri’nin Osmanlı’nın önemli devşirme merkezlerinden biri oluşu şairin devşirme olabileceğini de düşündürmektedir. (Ünver, 1986b: 75) Şairin II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim

ve Kanûnî devrinde yaşadığı; defterdarlık ve sancakbeyliği yaptığı kaynaklardan elde edilen bilgiler arasındadır. (Ünver, 1989: 123)

Ahmed-i Rıdvân'ın 1483 yılında düzenlenen vakfiyesinde, Dimetoka'daki Ahmed Fakihlü (Eceköy) köyünün kendisine II. Bayezid tarafından mülk olarak verildiği ve burayı evlatlık vakfı yaptığı belirtilmektedir. Ayrıca bu köy, Kanûnî Dönemi'ne denk gelen 1528-1529 tarihlerinde yine Ahmed-i Rıdvân adına kayıtlıdır. Rıdvân, II. Bayezid'in Moton seferinde (1500 yılında) kaleye kendi sancağını diktiğine göre o sırada sancakbeyi olduğu ve yaşının da çok ilerlemiş olmadığı anlaşılmaktadır.

Gökbilgin Ahmed-i Rıdvân'ın vakfına yer verdiği eserinde şair hakkında şunları söyler: “*Bâyezid II. Devri başlarında defterdar olduğu ve Tütünsüz lâkabını taşıdığı görülen Ahmed Bey –ki 889'da Başdefterdar olduğu sicilde bildirilen Feylesofzâde Ahmed Çelebi ile aynı şahıs bulunması da muhtemeldir-nâmına Dimetoka'da bir köy (Ahmed Fakih 'Ece köyi') temlik edilmiş o da bunu vakıf yapmıştı...*” (Gökbilgin, 1952: 390)

Ahmed-i Rıdvân, Divan'ındaki bir kasidesinde Anadolu'da görev yaptığı yerleri sayıp Karahisar livâsında, Hamid sancağında, Teke vilayetinde, Karaman'da ve Ankara livâsında bulunduğunu belirtir. (Çeltik, 2011: 3)

Ahmed-i Rıdvân'ın doğum tarihi gibi ölüm tarihi de kesin olarak bilinmemekle birlikte kaynakların verdiği bilgiler ve şairin eserlerinden hareketle 1528-1539 tarihleri arasında Edirne'de öldüğü anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak Mehmed Süreyya (öl. 1909) da *Sicill-i Osmanî*'sinde şairin, Kanunî Devri ortalarında (1520-1566) vefat ettiğini belirtir. (Mehmed Süreyya, 1890: 223)

Ahmed-i Rıdvân'ın Edirne'nin Ağaçpazarı semtinde medrese ve türbesi olduğu kaynakların verdiği bilgilerden hareketle yukarıdaki bölümlerde ifade edilmiştir. Bugün medresenin varlığına dair herhangi bir iz bulunmamaktadır. Türbesi ise 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılacak koruma altına alınmıştır. Ancak türbe bakımsız, dış kapısına kilit vurulmuş ve metruk bir durumda bulunmaktadır. (bk. Ek 1, Ek 2, Ek 3, Ek 4, Ek 5)

Türbe hakkında yapılan restorasyon projesi ve türbenin mimari özelliklerine dair bilgiler “*Edirne'de Onikigen Bir Türbe-Tütünsüz Baba*

Türbesi, Restorasyon Projesi ve Defterdar Ahmed Rıdvân” adlı makalede yer almaktadır. (Küçükkaya, Umuroğulları, 2005)

1.1.2. Edebî Kişiliği

Yaşadığı devirde daha çok bey ve âlim kişiliği ile tanınan ve ikinci sınıf bir şair olarak değerlendirilen Ahmed-i Rıdvân’ın edebî kişiliğine dair bazı bilgiler tezkirelerde yer almaktadır. Latîfî, Rıdvân’ın sayıca çok şiiri bulunduğunu ancak bu şiirlerin edebî değeri olmadığını sadece vezinli sözler olduğunu ifade ederken (Canım, 2000: 169), Sehî Bey ise tezkiresinde şairin, bey ve âlim kişiliğinin yanında akıl ve hüner sahibi olduğundan; ayrıca şiirdeki ustalığından bahseder. (İsen, 1998: 88) Sehî Bey’in değerlendirmesi ve eserleri üzerindeki dikkatlerimizden hareketle aslında Ahmed-i Rıdvân’ın şairlik gücüne sahip olduğunu ancak mütercim sıfatıyla tanındığı için şiirlerine önyargılı bir biçimde yaklaşıldığını söylemek mümkündür.

Şemseddin Sami (öl. 1904), Rıdvân’ın Kânûnî dönemi şairlerinden olduğunu belirtip şiirleri için şunları söyler: “*Kânûnî Sultân Süleyman devri şu’ârasından olup eş’ârı çok ise de o kadar latif değildir. Şu beyit o cümledendir:*

“*Yâr ‘aşkıñla cehennem odı yandırmaz beni
Teşneyem kim yedi deryâ suyu kıandırmaz beni*” (Şemseddin Sami, 1889: 799)

Ahmed-i Rıdvân eserlerinde, şiir konusunda kendine çok güvendiğini söylemekte ve şairliğiyle çokça övünmektedir. Şairin kendi şiiri hakkındaki düşüncelerine dair *Leylâ vü Mecnûn*’daki örnek beyitler şöyledir:

Velî bu sözlerüm sihr-i helâldür
İnanmak aña münkirler muhâldür

Feşahatle zübānumdur çü şimşîr
Keser başın hasûduñ ger ola şîr

Virür ta’ n idene nazmum bu hâli
Ki kıalmaz bir dahı söze mecâli (125-127)

Rıdvân’ın eserleri tercüme olarak değerlendirilse bile tercümesinin güzel ve sözlerinin etkileyici bir özellik taşıdığı dikkat çeken bir husustur. Bu hususu

örneklendirmek üzere aşağıda *Leylâ vü Mecnûn*'da karşılaşılan berceste beyitlerden bazıları verilmiştir:

Velî ne çâre ‘ ışk olmaz nihânî
Çü bû-yı nâfedür tutar cihânı (375)

Senûñle bulmadum çün bunda birlik
Harâm olsun baña sensüz bu dirlik (515)

Cihânda görmedüm yâr-ı muvâfık
Vefâ umduklarum buldum münâfık (821)

Ġamından Ġayrı yâr u maħremi yok
Gözi yaşından özge hem-demi yok (1118)

Şaçı şevkıyla cûşa geldi Mecnûn
Gine şeb-gün libâsın geydi Mecnûn (1743)

Bilürsin kim haţâdur ħ~od-perestlik
Hicâb-ı raĥ olur bu yolda hestlik (2283)

Ġidâ ma‘ nîde ol şaĥşa yarardur
Ki cisminden anuñ perdesi vardur (2544)

1.1.3. Eserleri

Ahmed-i Rıdvân, *Hamse* sahibi şairler arasında yer alır. *Hamse*'sinde bulunan *İskender-nâme* ve *Husrev ü Şîrîn* mesnevileri Hayâtî mahlaslı başka bir şair adına da kayıtlı bulunmaktadır. Ancak Hayâtî adlı bu şairin, mesnevi yazdığına dair tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. *Mahzen'ül-esrâr* ile *Heft-peyker*'in elde bulunan nüshâlarında yalnızca Hayâtî mahlası bulunmasına rağmen İsmail Ünver, bu konu üzerine yaptığı detaylı inceleme ve karşılaştırma sonucu Hayâtî'nin Rıdvân'ın eserlerini intihâl ettiğini ortaya çıkarmak istemiştir. (Ünver, 1982: 56) Ayrıca Ahmed-i Rıdvân'ın *Divan*'ında *Hamse*'sindeki şiirlerin benzer ya da aynıları yer almaktadır. Bu durum Hayâtî adına kayıtlı mesnevilerin Ahmet-i Rıdvân'a ait olduğunun çok açık delilidir. (Çeltik, 2011: 11)

Ahmed-i Rıdvân'ın eserlerinde dil, anlatım özellikleri ve mahlas beyitleri yönünden görülen ortak özellikler eserlerin kime ait olduğu üzerindeki tereddütleri ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte, Sehî Bey'in, Rıdvân ile

aynı dönemde ve aynı şehirde yaşayan bir tanık olarak onun Nizâmî'nin *Hamse*'sini tercüme ettiğini söylemesi şairin *Hamse* sahibi olduğunu ve eserlerinin intihâle maruz kaldığını göstermektedir.

Ünver, Ahmed-i Rıdvân'ın şairlik yönüyle başarı gösteremediği için eserlerinin tanınmamış olmasını fırsat bilen Hayâtî'nin bu eserleri, mahlas beyitlerini değiştirerek kendine mal ettiğini söyler. Burada şunu ifade etmek gerekir ki şiirleri kıymet ifade etmeyen bir şairin eserlerinin intihale maruz kalması pek akla yatmamaktadır. Dolayısıyla Rıdvân'ın eserlerinin intihal edilmesinde, şiirlerinde başarı gösterememesinden ziyade şairlik yönüyle tanınmamış olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

1.1.3.1. Divan

Tezkirelerde şiirlerinin çok ve gazellerinin mesnevilerinden güzel olduğunun söylenmesi, Latîfi tarafından “*defter ü divan*”ındaki şiirleri üzerine yapılan değerlendirmeler (Canım, 2000: 170) *Divan*'ı olduğuna işaret etmekle birlikte bu hususta kaynaklarda kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak bugün elimizde *Divan*'ı mevcuttur. Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde B. 32 numarada kayıtlı olan *Divan*'ın bilinen bu tek yazma nüshası İsmail Ünver tarafından bulunmuştur. (Ünver, 1982: 285) Eser, Halil Çeltik tarafından “*Ahmed-i Rıdvân Divanı*” adıyla kitap olarak bastırılmıştır.¹

Divan tertip bakımından üç bölümden oluşur. İlk bölüm mürettep divan kısmıdır. Klasik divan tertibine uygun olarak düzenlenen bu bölüm 336 varaktan müteşekkildir. Bu bölümde, farklı nazım şekillerinden oluşan toplam 931 şiir mevcuttur. 23 varaktan oluşan ikinci bölümde toplam 63 şiir bulunmaktadır. Üçüncü bölüm 28 varaklık derkenar şeklindedir ve 101'i gazel olmak üzere toplam 108 şiirden oluşmaktadır. Divanda toplam 1102 şiir, 7557 beyit bulunmaktadır. Şair *Divan*'ında, *Rıdvân* ve *Ahmed-i Rıdvân* mahlaslarını kullanmakla birlikte mahlassız şiirler de yazmıştır. (Çeltik, 2011: 17)

¹ Bu eser, e-kitap olarak Kültür Bakanlığı sitesinde yayınlanmaktadır. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194277/ahmed-i-ridvan-divan.html>

1.1.3.2. İskender-nâme

Ahmed-i Rıdvân'ın 1500 yılında II. Bayezid adına kaleme aldığı *İskender-nâme*, şairin ilk mesnevisidir. Bunu, *Husrev ü Şîrîn* mesnevisinde kendisi şu şekilde ifade eder:

“*Didüm evvel Sikender-nâmesini
Tamâm itdüm anuñ hengâmesini*” (Tavukçu, 2000: 187)

Eser Makedonyalı Büyük İskender (öl. MÖ 323)'in efsaneleşmiş hayatını işlemektedir. Şair, Ahmedî (öl. 1412-1413)'nin aynı adlı eserini örnek almış kimi zaman da bire bir takip etmiştir. Ancak şairin, zaman zaman kendinden eklemeler ve çıkarmalar yaparak dil ve üslubundaki akıcılıkla Ahmedî'yi yakaladığı hatta geçtiği de söylenebilir.

Elde iki nüshası bulunan ve toplam 8304 beyitten oluşan eser aruzun “*fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*” kalıbıyla yazılmıştır. Bir nüshası Ankara Üniversitesinde DTCF Ktp. M. Con B. 20 kaydı ile mevcuttur. Eser, “*Hâzâ İskender-nâme-i Rıdvân*” başlığına sahiptir. Diğer bir nüshası ise Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü ASL Kitapları, 369/3 kaydıyla muhafaza edilmektedir. Hayâtî adına kayıtlı bu nüsha *Mahzenü'l-esrâr*, *Heft Peyker* ve *Hüsrev ü Sîrîn*'le birlikte bir cilt içerisinde. İçerisinde *Mukaddime*, 17 *Destan* ve *Hatîme* olmak üzere 19 bölüm yer almaktadır. (Avcı, 2013: 176)

Şairin *İskender-nâme*'si “*Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâme'si*” adıyla İsmail Acvı tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

1.1.3.3. Leylâ vü Mecnûn

Çalışmamızın esasını teşkil eden bu eser, Ahmed-i Rıdvân'ın ikinci mesnevisidir. Eserin bilinen tek nüshası baştan, ortadan ve sondan eksik olduğundan yazılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1499 ile 1502 tarihleri arasında yazıldığı, *İskender-nâme* ve *Husrev ü Şîrîn*'in yazılış tarihlerinden anlaşılmaktadır. Şair, temelde Nizâmî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'unu örnek almış, yer yer tercüme yoluna gitmiş; Nizâmî'den ayrıldığı birçok yerde Emir Husrev ve Hâtîfî ile benzerlik göstermiş; hikâye üzerinde kendi tasarruflarını da kullanarak eserini meydana getirmiştir. Aruzun “*mefâ‘ilün*”

mefâ‘îlün fe‘ûlün” kalıbıyla yazılan bu eserin eksik beyitlerle birlikte 4000 beyit civarında olabileceği tahmin edilmektedir. Elimizde bulunan eksik nüshadaki beyit sayısı 3300’dür. *Leylâ vü Mecnûn* hakkında ayrıntılı bilgi, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde verilecektir.

1.1.3.4. Husrev ü Şîrîn

Ahmed-i Rıdvân’ın üçüncü mesnevisi olan *Husrev ü Şîrîn*’de, Sasani hükümdarlarından Husrev-i Perviz (öl. 628)’in tarihî kaynaklarda yer alan hikâyesi anlatılmaktadır. Bu mesnevi ilk olarak Nizâmî tarafından müstakil eser olarak yazılmıştır. Daha sonra gerek Fars gerek Türk birçok şair, Nizâmî’nin eserini örnek alarak aynı adlı mesneviyi kaleme almıştır. Bazı şairler de hikâyenin ikinci kahramanı olan Ferhâd üzerinde yoğunlaşarak *Ferhâd u Şîrîn* mesnevileri yazmıştır. (Tavukçu, 2000: 85)

Ahmed-i Rıdvân, *Husrev ü Şîrîn*’i yazarken Nizâmî’den ve Anadolu sahasında ikinci *Husrev ü Şîrîn* mesnevîsini yazan Şeyhî’den (öl. 1429’dan sonra) oldukça etkilenmiştir.

Ahmed-i Rıdvân, *Husrev ü Şîrîn*’in son bölümünde eserin bitiş tarihinin 1502 olduğunu ve toplam 6308 beyitten oluştuğunu söyler. Ancak eksik varaklar dolayısıyla elde bulunan nüshada bu rakam 4914’tür. Aruzun “mefâ‘îlün mefâ‘îlün fa‘ûlün” kalıbıyla yazılan mesnevinin sebab-i telif bölümünde şair, eserini II. Bayezid’e atfettiğini belirtir. (Tavukçu, 2000: 86)

Orhan Kemal Tavukçu, “*Ahmed Rıdvân- Hüsrev ü Şirin (İnceleme-Metin)*” adlı doktora tezi ile eser hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Eserin biri Berlin’de diğeri Viyana’da olmak üzere iki nüshası vardır. Berlin’deki nüshanın fotoğrafları Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde ASL Kitaplığında kayıtlıdır. Tavukçu, diğeri nüshaya ulaşamadığından Berlin nüshası üzerinde çalışmıştır.

1.1.3.5. Rıdvâniyye

Rıdvâniyye, din ve ahlâk konularında nasihatler ve hikâyelerden oluşan nasihat-nâme türünde bir mesnevidir. Şair, eserinin adını şu beyitlerde ifade eder:

“Minnet-i Haq buldı bu nazm ihtitâm
Rûh-ı kudsî didi Rıdvâniyye nâm” (Yılmaz, 2006: 1711)

Rıdvan, 1508-1509 yılında ve II. Bayezid adına kaleme aldığı mesnevisinin son bölümünde beyit sayısını 2080 olarak belirtmiştir. Ancak eldeki nüshada toplam beyit sayısı 1723'tür. Bu durumun sebebi, nüshada varakların eksik olmasıdır. Eser, aruz vezninin “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. (Yılmaz, 2006: 2)

Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde Hacı Mahmut Efendi No: 3330'da kayıtlıdır. *Rıdvâniyye* üzerine Nebi Yılmaz tarafından 2006 yılında “*Ahmed-i Rıdvân ve Rıdvâniyyesi*” adıyla yüksek lisans tezi hazırlanmış, bu tez 2007 yılında kitap olarak basılmıştır.

1.1.3.6. Mahzenü'l-esrâr

Mahzenü'l-esrâr mesnevisinin bilinen tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü ASL Yazmaları arasında Hayâtî adına kayıtlıdır. Ancak Hayâtî'nin Ahmed-i Rıdvân'ın eserlerini intihâl ettiği açık bir şekilde ortaya konulduğundan bu eserin de Rıdvân'a ait olduğu kabul edilmektedir. (Ünver, 1982: 208)

Ahmed-i Rıdvân *Mahzenü'l Esrâr*'da:

“Gösterüp evzâ'-ı bedî' u garîb
Su'bede-i tâze kopardum 'acîb

Kimseneden gelmedi bu ma'rifet
İstemedüm bir kisten 'âriyet

Zâhir olan bâtınım esrâridur
Her neyise fikrümüñ ebkâridur”(Ha. yk. 4b)

beyitleriyle eserinin orijinal olduğunu bildirse de içerik ve ifade bakımından Nizâmî'nin aynı adlı eseriyle büyük oranda benzerlik gösterir. Eserini orijinal olarak değerlendirmesinin sebebi *Mahzenü'l-esrâr*'ın Anadolu'da ilk defa kendisi tarafından yazılması olarak düşünülebilir. Eserin muhtevasında insanın yaratılışı başta olmak üzere dünya düzeni, yöneticiler, adalet ve ahlâk konularında bilgi ve nasihat yer almaktadır.

Mesnevinin yazıldığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Şair, bütün mesnevilerine tarih beyti düşürdüğünü ifade ettiğine göre bu beyitler Hayâtî tarafından mesneviden çıkarılmış olabilir. Ünver, bu mesnevinin 1505-1512

yılları arasında yazılmış olabileceğini ifade eder. (Ünver, 1986b: 119) Eser, dönemin padişahı II. Bayezid adına ve aruz vezninin, “*müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün*” kalıbıyla yazılmıştır. Eldeki nüshada toplam beyit sayısı 2023’tür.

1.1.3.7. Heft Peyker

Şairin *Heft Peyker* mesnevisinin Hayâtî adına kayıtlı iki nüshasından biri, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü ASL Yazmalarında; diğeri ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde bulunmaktadır. İki nüshadaki yanlışlar bire bir tekrar edildiğinden birinin diğerinden kopya edildiği anlaşılmaktadır. *Heft Peyker*’in yazıldığı dönem, sunulduğu kişi, dil ve anlatım özellikleri bakımından Ahmed-i Rıdvân’ın diğer eserleriyle aynı özelliklere sahip olması intihâle uğradığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

İsmail Ünver eserler üzerinde yaptığı geniş kapsamlı incelemeler ve kaynakların verdiği bilgilerden hareketle Hayâtî’nin Ahmed-i Rıdvân’ın eserlerini intihal ettiğini delilleriyle ortaya koymuştur. Bununla beraber 2012 yılında “*Türk Edebiyatında Heft Peyker Mesnevileri ve Hayâtî’nin Heft Peyker’i*” adıyla bir doktora çalışması hazırlayan Bahadır Sürelli, en başta eserin Ahmed-i Rıdvân’a ait nüshasının elde olmamasını gerekçe göstererek eserin müellifinin Hayâtî olduğunu öne sürmüştür. (Sürelli, 2012: 19-20)

Ahmed-i Rıdvân’ın *Divan*’ı üzerinde teferruatlı bir çalışma yapan Çeltik’in bu konudaki tespit ve değerlendirmeleri oldukça önemlidir. Bunlar özetle şu şekildedir: *Hamse*’indeki kaside ve gazellerden bazıları, *Divan*’daki şiirlerle aynı olup bazıları da benzerlik gösterir. Bu durum, Hayâtî adına kayıtlı olan mesnevilerin aslında Ahmed-i Rıdvân’a ait olduğunu ispatlamaktadır. (Çeltik, 2011: 11) Çünkü *Divan*’ın Ahmed-i Rıdvân’a ait olduğu kesin olarak bilinmekte ve bu durum diğer ihtimalleri ortadan kaldırmaktadır.

Ahmed-i Rıdvân’a ait olup Hayâtî mahlasını taşıyan diğer mesneviler gibi *Heft Peyker*’de de telif tarihi bulunmamaktadır. Eser, aslında Şehzâde Ahmed adına yazılmış; ancak Şehzâde Selim’in padişah olmasıyla Ahmed ismi Selim olarak değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu değiştirme çabası nazım tekniğine dikkat edilmeden yapılmış ve hatta bir beyitte Ahmed ismi ile karşılaşmıştır. *Heft Peyker*’in, II. Bayezid’in son dönemlerinde Şehzâde Ahmet ile Şehzâde Selim arasındaki taht kavgalarının olduğu sıralarda yazıldığı düşünülürse en

geç 1511-12 yılları arasına denk gelebileceği tahmin edilmektedir. (Ünver, 1986b: 122)

Şair, eserini Nizâmî'den tercüme etmesine rağmen Nizâmî'nin adını anmaz. Eserin ASL nüshasında toplam 4174 beyit varken İstanbul Üniversitesi nüshasında 4160 beyit bulunmaktadır. Aruz vezninin “*fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*” kalıbıyla yazılan *Heft Peyker*'de yer alan 1 kaside ve 8 gazelde farklı vezinler kullanılmıştır.

1.1.3.8. Kaside-i Bürde Tercümesi

Arap edebiyatında *Kaside-i Bürde* adıyla ünlü iki kaside bulunmaktadır. Bunlardan biri Hz. Peygamber döneminde yaşamış şair *Ka'b İbni Züheyr* tarafından yazılmıştır. Diğerisi ise bu kasideden yaklaşık yedi yüz yıl sonra İmam Bûsîrî (ö. 1297-98) tarafından kaleme alınmıştır.

İki eserin yazılış gayeleri aynı olmakla birlikte içerikleri birbirinden farklıdır. Birinci kasidenin hikâyesi şu şekildedir: *Ka'b İbni Züheyr* Müslüman olmadan önce İslam ve Hz. Peygamber hakkında kötü sözler içeren bir şiir yazar. Fakat daha sonra bu yaptıklarından pişman olur ve affedilme arzusuyla bir kaside yazar. Yazdığı kasidede pişmanlıkları, af talebi ve Hz. Peygamber ile ashabı hakkında övgüler yer alır. Kasideyi çok beğenen ve *Ka'b İbni Züheyr*'in Müslüman olmasına çok sevinen Hz. Peygamber ona kendi hırkasını hediye eder. Böylece bu kasidenin adı da “*Kaside-i Bürde*” olarak kalır. Bugün İstanbul'da Hırka-i Şerif Camiinde sergilenen hırka bu kasideye adını veren hırkadır. İkinci kasidenin hikâyesi ise şöyledir: İmam Bûsîrî bir felç hastalığına yakalanır ve uzun süre hiçbir şey yapamaz. Bunun üzerine şifa bulabilme gayesiyle Hz. Peygamber'in menkıbelerinden ve sıfatlarından bahseden bir kaside yazar. Bu kasideyi yazdığı gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Baştan sona kadar şiirini okumasını isteyen Hz. Peygamber sonrasında şairin vücudunun felçli kısmını eliyle sıvazlayarak iyileşmesine vesile olur. Sabah uyandığında vücudunda hastalıktan eser kalmayan şair, evden çıktığında yolda arkadaşıyla karşılaşır. Derviş olarak bilinen bu arkadaşı gece rüyasında İmam Bûsîrî ile Hz. Peygamber arasında yaşananlara şahit olmuştur. Dervişin anlattıkları üzerine hayrette kalan Bûsîrî, kasidenin bir nüshasını ona verir. Ve

böylece İmam Busîrî'nin kasidesi insanlar arasında yayılır. (Şahin, 1997: 44, 50)

Ahmed-i Rıdvân'ın yaptığı tercüme, İmam Bûsîrî'ye ait olan *Kaside-i Bürde*'nin tercümesidir. Bu eser üzerinde Arap edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da tercüme ve şerh sayısı oldukça fazladır.

Ahmed-i Rıdvân, tercümesini yaparken orijinal metnin kafiyesine uygun olarak mim (ر) kafiye kullanmıştır ve kafiye kelimelerinin büyük bir kısmını asıl metinden almıştır. Kafiye serbest olmaması şiirin dilini zorlamış ve ahengi bozmuştur. (Şahin, 1997: 113)

Kaside-i Bürde'nin orijinal metni 161 beyitten oluşmaktadır. Ahmed-i Rıdvân'ın gayesi bire bir tercüme yapmak değil kasidenin mana ve maksadını okuyucuya iletebilmektir. Rıdvân, bu tercümeyi yazarken manevî bir hizmet düşüncesiyle hareket etmiştir. Nitekim *Kaside-i Bürde* sıradan bir metin olmadığından birçok şerh, tefsir ve tercümeleri yapılmış ve bu çalışmalar daha çok manevî hizmet yapabilme arzusuyla kaleme alınmıştır.

Rıdvân'ın, 105 beyitten oluşan *Kaside-i Bürde Tercümesi*'nin toplam dört nüshası mevcuttur; bunlardan üçü Süleymaniye Kütüphanesinde (Lala İsmail 728/2, Fatih 5427, Laleli 3733) ve biri Çorum Hasan Paşa İHK(635/3)'dedir.

Ahmed-i Rıdvân'ın, yukarıda sözü edilen eserleri dışında *Câmi'un-nezâ'ir*'de yer alan bir naziresi ile Latîfî ve Hasan Çelebi'nin tezkirelerinde yer alan beyitleri *Divan*'ında bulunmamaktadır. Naziresi şu şekildedir:

“Dil vormeyen dil ehline ne dilsitân iki
Cân bendedür özine ne şâh-ı cihân iki

Biñ yıldurur ki cân kuşu pervâz urup uçar
Ol âstâne irmedi nüh âsmân iki

Bir dem doğunmadı ruḥınuñ ‘aḳsi yüzüme
Düşmedi gün zemîne bunca zamân iki

Bülbüllerine gülleri göstermeye cemâl
Bâğ-ı cihânda bu ne ‘aceb gülistân iki

Irmağun istemez yaşımuñ cûşın arturup
Bâlâ-yı ser-bülendine serv-i revân iki

H n-ı dil istey p g z m n yaş itme red
Bird r g herleri nola olduysa k n iki

Rızv n H y l  g l şenine b lb l olalı
S zine benzeyen nicesi g lsit n iki” (Hacı Kemal, *yk.* 451^{b)})

Lat f  ve Hasan  elebi tezkirlerinde yer alan beyitleri ise ş yledir:

“N r-ı ‘aşku la cehennem odı yandurmaz beni
Teşneyem kim yidi dery  suyu  andurmaz beni

Yatmışam kehf ile g r-ı vahdet i re h  abda
Ş yle kim g vg -yı ma şer  opsa_uyandurmaz beni

Key ş  ın  aşı  inanma z hid n efs nına
Bi  ker met g ster rse hi  inandurmaz beni

Ol g zler ile sa a ‘aceb geyik disem
Bu oynu  ile ba a n'ola  geyik disem

Odama ol ş nem sar oşca geldi
Ba a işbu gelişi hoşca geldi

 anı ol dem ş nem  mest oluban meclisde
Sen urasun uyura ben da ı uram uyura” (Canım, 2000: 170)

Ahmed-i R dv n, Niz m ’nin *Hamse*’sini terc me eden bir şair olarak bilinse de ortaya koydu u eserler şairin, bu de erlendirmenin  ok daha  tesine ge ti ini g stermektedir. Kaynaklarda *Divan*’ı oldu una dair kesin bilginin yer almaması fakat m rettep ve zengin  rneklerin yer aldı ı bir *Divan*’ının bug n elimizde bulunması bu a ıdan olduk a  nemlidir.

Eserlerinin bir kısmı intihale maruz kalmış bir şair i in kendi adına kayıtlı eserleri veya şiir par alarının bulunması di er eserlerle kıyaslama imk nı sa ladı ından  nemli birer delil olarak de erlendirilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİ

2.1. Mesnevinin Tanıtılması

2.1. 1. İsmi

Türk edebiyatında *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi kaleme alan şairlerin eserlerine genellikle özel bir isim vermedikleri görülür. Daha çok *Leylâ ve Mecnûn Kitabı*, *Leylâ ve Mecnûn Destanı*, *Leylâ ve Mecnûn Kıssası* ya da *Leylâ vü Mecnûn*, *Mecnûn u Leylâ* gibi adlarla yazılan mesneviler dışında az da olsa *Gülşen-i Uşşak* (Şâhidî), *Tahayyür-nâme-i Leylî vü Mecnûn* (Larendeli Hamdî) gibi müellifleri tarafından özel olarak isimlendirilen *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri de vardır.

Ahmed-i Rıdvân da pek çok *Leylâ ve Mecnûn* şairi gibi eserine özel bir isim vermemiştir. Mesnevi metninde karşılaştığımız aşağıdaki beyitlerde şair, *Leylâ ve Mecnûn* kıssası yazacağını şu beyitlerle haber verir:

Bugün Leylî hadîşin söyle mevzûn
Ki olsun gûş idenler aña Mecnûn (114)

Getür sâkî mey-i müşgîn ü gül-gûn
Ki Leylî kışşasın nazm ide Mecnûn (169)

Ahmed-i Rıdvân mesnevinin devam eden beyitlerinde kaleme alacağı hikâye için *Mecnûn-nâme* ifadesini kullanmıştır. Bilinen *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinde böyle bir adlandırmayla karşılaşılmadığından *Mecnûn-nâme*'nin orijinal bir kullanım olarak değerlendirilmesi muhakkaktır. Söz konusu beyitler şu şekildedir:

Getür sâkî mey-i 'ışk-ıla bâde
Kim andan dirligüm ola ziyâde

Şu meyden şun ki cânlar tâzelensün
Şadâsından cihân âvâzelensün

Çü hâliş kıla kalbün bula ihlâş
Çıka deryâ-yı cândan gevher-i hâş

Oğınsun iş bu *Mecnûn-nâme* dilde
İşidüp râhat olsun cân u dil de (228-231)

Ancak sadece bu beyitlerden hareketle Rıdvân'ın eserine *Mecnûn-nâme* adını vermiş olabileceğini düşünmek doğru olmaz çünkü metinde buna dair

başka bir işaret bulunmamaktadır. Nitekim hikâyenin anlatılmaya başladığı bölümün başlığı da “*Der-Sabıkâ-i Nazm-ı Kitâb-ı Leylî Mecnûn*” şeklinde verilmiştir.

2.1. 2. Telif Sebebi

Bilindiği gibi mesnevilerin sebab-i telif bölümleri vardır ve müellifler bu bölümde eseri yazmaya nasıl ve niçin karar verdiklerini anlatırlar. Genellikle bu nedenler kendilerinden bağımsız gerçekleşir ve ortaklık gösterir. Şairler, hatiften gelen bir sesin yönlendirmesiyle ya da rüyalarına giren bir mesnevi şairinin tavsiyesiyle eserlerini yazmaya karar verebilmektedir. Bundan başka çevresinde bulunan şair dostlarının ünlü bir mesnevinin benzerini yazmasını istemeleri ya da devlet büyüklerinden herhangi birinin Arapça ya da Farsça yazılmış bir eseri Türkçe yazmasını talep etmeleri şeklinde yazma sebepleri ile karşılaşılabilir.

Sebeb-i telif bölümlerinde tıpkı hatime bölümlerinde olduğu gibi şairin hayatına ve sanat anlayışına dair bilgiler verildiği görülür. Bu bölüm okuyucuya şairin içinde yer aldığı gelenek, ona etki eden unsurlar, kaynak olarak kullandığı malzemeler, diğer eserleri ve dönemin sanat telakkisi hakkında bilgiler sunmaktadır. (Turan, Kütük, 2011: 225)

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unun elimizde bulunan tek yazma nüshası baştan ortadan ve sondan eksik olduğundan metinden bu önemli bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak şair eserini kaleme almasında hatiften gelen bir sesin yönlendirmesi olduğunu şöyle belirtir:

Şeb-ile zıkr iderken kışşâ-i râz
İrişdi sem' ine hâtifden âvâz (254)

2.1. 3. Yazıldığı Tarih ve Kime Sunulduğu

Bilindiği üzere mesnevilerde sebab-i telif bölümünde eserin niçin ve kimin adına yazıldığı hatime bölümünde de hangi tarihte kaleme alındığı gibi bilgilere ulaşılabilir. *Leylâ vü Mecnûn*'un bilinen tek nüshası baştan, ortadan ve sondan eksiktir; sebab-i telif ve hatime bölümleri bu eksik varaklar içerisinde yer almaktadır. Bu durumda eserin hangi tarihte ve neden kaleme alındığı, kime sunulduğu bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak şairin diğer

eserlerinden hareketle bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Aşağıdaki beyitler *Husrev ü Şîrîn* mesnevisinin başında yer alır ve şair burada ilk mesnevisinin *İskender-nâme* ve ikincisinin de *Leylâ vü Mecnûn* olduğunu söyler:

Didüm evvel Sikender-nâmesini
Tamâm itdüm anuñ hengâmesini (186)

İkinci Leylî vü Mecnûn maķâlin
Beyân itdüm ser-â-ser hâl ü ķâlin (188)

Ahmed-i Rıdvân'ın *İskender-nâme*'yi yazdığı tarih 1499'dur ve üçüncü mesnevisi olan *Husrev ü Şîrîn*'i de 1502'de kaleme almıştır. Bu durumda *Leylâ vü Mecnûn*'un 1499 ile 1502 tarihleri arasında yazıldığı anlaşılmaktadır.

Şairin diğer mesnevilerini sunduğu kişinin II. Bayezid olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla *Leylâ vü Mecnûn*'u da II. Bayezid'e sunduğunu söylemek mümkündür.

2.1. 4. Nüshası

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinin elde bulunan tek yazma nüshası, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları (ASL) 414'te kayıtlıdır. Eser, kütüphane kayıtlarında, “*Ahmed-i Rıdvân, Leylâ vü Mecnûn*” şeklinde yer almaktadır. Sırtı ve uçları siyah meşin, üstü siyah pandizot kaplı cildin yakın zamanda yapıldığı anlaşılmaktadır. Nüshanın ölçüleri: 22x15, 15x10 cm; elde bulunan varak sayısı 152; her sayfadaki beyit sayısı 11; satırlar iki levha şeklinde yaldız-siyah çerçeve içine alınmış; harekeli ve iri nesih bir hatla yazılmıştır. Eserin müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir; ancak imla hususiyetleri, eserin telif tarihinden çok sonra istinsah edilmediği kanaatini oluşturmaktadır. Baştan, ortadan ve sondan eksik olan nüshanın baş ve son kısımlarındaki eksik varak sayısının birden fazla olmadığı metnin seyrinden anlaşılmaktadır. Fakat orta kısımlardaki eksik varaklar fazla olmakla birlikte hikâyenin akışını ciddi düzeyde etkilememektedir.

Nüshada 3'ten 188'e kadar varak numaralandırması yapılmıştır. Bu numaralandırmanın nüsha dağılmadan önce yapıldığı düşünülmektedir. Çünkü 3. varaktan sonra eksik varaklar gelmekte; ardından numaralandırma 8. varakla devam etmektedir. Agâh Sırrı Levend nüshayı tamir ederken/ettirirken düşen

varakların yerine boş varak eklemiş/ekletmiş ve bunları da numaralandırmıştır. Bu da nüshadaki eksik varakların olduğu bölümlerin takibini kolaylaştırmıştır.

2.1. 5. Beyit Sayısı

Edebiyatımızın bilinen en uzun *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi Şahidî'nin 5660 beyitten oluşan *Gülşen-i Uşşak*'ıdır. Müstakil olanlar içerisinde en kısası ise 216 beyitle Örfî'nin *Kıssa-ı Leylâ vü Mecnûn*'udur. Ahmed-i Rıdvân'ın elimizde bulunan *Leylâ vü Mecnûn* nüshası tek olmakla birlikte baştan, ortadan ve sondan eksiktir. Bu sebeple eserin toplam beyit sayısı hakkında kesin bilgi vermek mümkün değildir. Yazmanın eksik kısımları hariç tutulmak üzere metin, 152 varak ve 3300 beyitten oluşmaktadır. Ancak; eldeki nüsha varaklarında 188'e kadar devam eden bir numaralandırma yapılmıştır. Metnin sonunda Leylâ ile Mecnûn öldükten sonra kalp gözü açık bir zat tarafından Cennet'te görülür. *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri genellikle bu şekilde nihayete erdirildiğinden ve özellikle şairin örnek aldığı Nizâmî'de de benzer şekilde bittiğinden son kısımdaki eksiğin bir iki varaktan fazla olmadığı düşünülmektedir. Başından da bir varakın eksik olduğu anlaşılmakta ancak orta kısımlardaki eksikliklerle ilgili net bir sayı vermek pek mümkün olmamaktadır. Bütün bu değerlendirmelerden hareketle metnin tamamının yaklaşık 200 varak ve yekûnunun 4000 beyit olabileceği tahmin edilmektedir. Şairin eserini yazarken örnek aldığı hatta kimi bölümleri bire bir tercüme ettiği Nizâmî, 4000 beyitlik *Leylâ vü Mecnûn* yazacağını eserinde bizzat söyler.

2.2. Mesnevinin İncelenmesi

2.2. 1. Dış Yapı İncelenmesi

Edebî eserler, nazım ve nesir olarak başlıca iki grupta incelenir. Nesirde dağınık durumda olan cümleler nazımda vezin ve kafiye'nin yardımıyla düzenli birlikler oluşturur. Kelime anlamı olarak da nesir, “saçmak, dağıtmak”; nazım ise “derleyip toparlamak” anlamlarına gelmektedir. Nazım şekli, bir manzum metnin dış yapısını, görünüşünü ifade eder. Şiir, “mevzun ve mukaffa söz” anlamına geldiğinden vezin ve kafiye de şiirin dış yapısını oluşturan temel unsurlardır.

Buradan hareketle Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unun dış yapısı incelenirken, nazım şekli, vezin, kafiye ve redif ile birlikte imla özelliklerine de yer verilecektir.

2.2. 1.1. Nazım Şekli

Ahmed-i Rıdvân, eserini mesnevi nazım şekliyle kaleme almıştır. Ancak, eserin baştan ortadan ve sondan eksik olması bütün bölümlerinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulmasını engellemektedir. Eser, baş kısmı eksik bir *Münâcât* ile başlar. Eksik bölümden sonra, *Na't* bölümünün geldiği şu beyitten anlaşılmaktadır:

Şeh-i sultân-ı iklîm-i şerî'at
İmâm-ı enbiyâ hatm-ı nübüvvet (23)

Bu beyitten sonraki beş beyitte Dört Halife'ye ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e övgü vardır. Ardından *Mi'râciyye* bölümü gelir. *Kitabın Mukaddimesi* adıyla şair yapacağı işin güçlüğünden bahseder. Devamında “*Kendi Durumu ve Hasetçilerden Şikâyet*” başlığı ile içinde bulunduğu durumundan ve şartlardan bahsettiği bölüm, *Hasb-i hâl* olarak değerlendirilebilir. Nitekim *hasb-i hâl*, sohbet etme, söyleşi gibi anlamlara gelen bir kelime olmakla birlikte edebî tarz olarak şairin kendi hâlinde söz edip şikâyetlerini, durumunu anlattığı beyitleri içerir. (Akkuş, 2007: 91) Bu bölüm, şairin kendisinin dışında bir varlıkla sohbet etmesi ya da buradaki gibi iç monolog şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Eser, *ابتداء سخن (Giriş)*, *صفت شب (Geceye Dair)*, *غزل (Gazel)* ve *در سابقهء نظم کتاب لیلی مجنون (Leylî Mecnûn Kitâbının Nazmına Başlanması)* şeklinde devam eder. Eksik varaklar sonrasında, asıl hikâye bölümü *Mecnûn*'un doğumu ile başlamış olur.

Eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmakla birlikte, biri şairin ve üçü *Mecnûn*'un dilinden olmak üzere toplam dört gazel mesnevinin içerisine yerleştirilmiştir. Gazeller mesnevi ile aynı vezinde yazılmış ve şair, gazellerinde *Ahmed-i Rıdvân* mahlasını kullanmıştır.

Leylâ ve Mecnûn mesnevilerinde karşılaştığımız gazel kullanımı sadece aşk mesnevilerinde kullanılmamaktadır. Mesnevilerde gazel kullanımı İran edebiyatında ilk defa XI. yüzyılda Şair Ayyûkî tarafından *Varaka ve Gülşâh*

mesnevisinde görülmüştür. Buradaki gazeller mesnevi ile aynı vezinde yazılmıştır. XIII. yy. İran şairlerinden Emir Hüsrev-i Dihlevî bu uygulamadan etkilenecek *Kırânü'sa'deyn* adlı mesnevisinde gazelle birlikte kasideye de yer vermiştir. Türk edebiyatında mesnevinin içerisinde gazelin kullanımı ile ilk defa Ahmed Fakîh (öl. M1251)'in *Kitâbu Evsâfi Mesâdici's-şerîfe* adlı dini içerikli mesnevisinde karşılaşılır. Türk edebiyatında şairler, mesnevilerin içerisinde gazel, kaside, kıt'a, tardiyye gibi pek çok nazım şeklini kullanmışlardır. Özellikle aşk mesnevilerinde kullanılan gazeller monotonluğu ortadan kaldırması ve kahramanların duygu ve düşüncelerine yer vermesi açısından oldukça önemlidir. (Turan, Kütük, 2009: 642, 646) Ahmed-i Rıdvân, *Leylâ vü Mecnûn*'da yer alan bir gazelinde kendi şairlik gücünü dile getirirken; Mecnûn'un dilinden söylenen üç gazelin ikisinde Mecnûn, babasına aşkını ve içinde bulunduğu durumu anlatır. Diğer gazelde ise Leylâ ile buluştuklarında Leylâ'nın kendisinden şiir okumasını istemesi üzerine ona olan özlemini dile getirir.

2.2. 1.2. Vezin

Eser, mesnevi nazım şeklinin en çok kullanılan vezinlerinden olan hezec bahrinin “*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün*” kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıbın kısa ve işlek oluşu, mesnevi gibi uzun hikâyeler için tercih edilmesinde en önemli etkidir. Şair, *Husrev ü Şîrîn* adlı üçüncü mesnevisini de aynı kalıpla yazmıştır. Eserin içerisinde dört gazel bulunmaktadır ve bu dört gazel de mesnevi ile aynı vezinde yazılmıştır. Ahmed-i Rıdvân, eserini yazarken Nizâmî'nin eserini örnek almasına hatta bazı bölümlerde tercüme yoluna gitmesine rağmen Nizâmî ile aynı vezni kullanmamıştır. Nizâmî eserini, hezec bahrinin “*mef'ûlû mefâ'ilün fe'ûlün*” kalıbıyla yazmıştır.

Şairler, aruz ölçüsünü kullanırken birtakım aruz uygulamalarına müracaat etmek durumunda kalmışlardır. Ahmed-i Rıdvân da eserini kaleme alırken bu uygulamaları kullanmıştır. Aşağıda bu aruz uygulamaları ile ilgili kısaca bilgi verildikten sonra Ahmed-i Rıdvân'ın bunları nasıl kullandığına dair örnek beyitler sunulmuştur:

Vasl (Ulama) : Vasl, iki kelimenin art arda gelerek son kelimenin ünsüz harfle bitip sonraki kelimenin ilk harfinin ünlü olması şartıyla gerçekleşir. İlk kelimenin sonundaki ünsüz ile ikinci kelimenin başındaki ünlü harf birleşir ve ilk kelimenin son hecesi kapalıyken açık hâle getirilir. Vaslın uygulanmaması söyleyişin akıcılığını bozarak aruz kusuruna sebep olur:

Ḳamu yılduzlar olmuşdı ḡulāmuñ
Ḳılurlardı taḥiyyāt ü selāmuñ (47)

Benüm derdinden ol yāruñ ciger-ḥūn
Baña kimse gerekmez ḡayr-ı Mecnūn (1277)

Eline nāmei çün şundi ‘ Āmir
Didi gördüklerini evvel āḥir (2800)

İki ünlünün kaynaşması şeklinde gerçekleşen bir vasl uygulaması daha bulunmaktadır. Özellikle Türkçe kelimelerde karşılaşılan bu çeşit vasl uygulaması seslerin kaynaşması şeklinde karşımıza çıkar. (Saraç, 2007: 210) Vokalle biten bir kelimedenden sonra vokalle başlayan bir kelime ya da ek geldiği zaman vokallerden biri düşerek iki kelimenin birleşmesi şeklinde gerçekleşen bu ses olayı **birleşme (construction crase)** olarak adlandırılmaktadır. Bu durum geçici olabileceği gibi kalıcı da olabilmektedir. (Timurtaş, 2005: 58) Klasik vasl uygulamalarından farklı olan bu ses olayı, genel olarak kaynaklarda bir vasl şeklinde değerlendirilmese de Saraç’ın verdiği bilgilerden hareketle çalışmamızda bir vasl uygulaması olarak kabul edilmiş ve örnek beyitler gösterilmiştir. Çünkü Ahmed-i Rıdvân, vezin zaruretinden ileri gelen bu vasl uygulamasını sıklıkla kullanmıştır:

Saña her kim gönülden ola bende
İşi düşmēye anuñ kaydıyla bende (5)

Velikin Sidre’den geçmedi ilerü
Yoḡaldı gitdi tenhâ ol ḳamer-rû (57)

Ki irüp sizden hemîşe rûşenâlık
Bizümle idesiz çoḡ âşinâlık (601)

Bunuñ tedbîrini n’itmek gerekdür
Bunı ol mürşide iltmek gerekdür (1100)

Firāḳuñla n'ola oldumsa rencūr
 Firāḳ-ı dostān senden ola dūr (2078)

İki ünlünün birleşmesi (construction crase) şeklinde gerçekleşen diğer vasl örnekleri şu şekildedir:

ki aña > k'aña (78), ne ola > n'ola (367, 659, 1038, 2078, 2132), ki ola > k'ola (418), kendü özin > kendüzin (526, 798), ki ideler > k'ideler (623), ki elümle > k'elümle (994), ne itmek > n'itmek (1100), ne oldı > n'oldı (1479, 2171, 2833, 3205), ki idesin > k'idesin (2189), ki oldı > k'oldı (2869), ne idem > n'idem (3160).

düşmēye anuñ(5), geçmēdi ilërü (57), Mikâyil ü İsrâfil (65), ki işidenler (132), ki irüp (601), ardumca önümce (731), daḥı iletđi (1021), ki erë (1247), oda atma (1665), ardınca anuñ (2583), ne olsa (2752).

Ahmed-i Rıdvân, birçok beyitte vasl yapılması gereken yerde vasl yapmamıştır. Bu durum, aruz kusuru gibi görünse de bazı durumlarda anlama güç kazandırmaktadır. Usta şairler de zaman zaman bu uygulamayı kullanmayı tercih etmişlerdir. (İpekten, 2012) Örnek beyitler şu şekildedir:

Hazâyin kim ola kufı ḥadîdî
 Olur mı şırçadan anuñ kilidi (101)

Didiler kim budur ol Ḳays-ı Mecnûn
 K'olupdur 'ışḳ-ı Leylî bile Mecnûn (1332)

İmâle: Arapça bir kelime olan imâle, “bir tarafa doğru eğme, çevirme, meylettirme” (Ayverdi, 2011) anlamına gelmektedir. Aruz uygulaması olarak, kelimeyi vezne uydurabilmek için kısa hecenin, daha uzun okunması şeklinde gerçekleşmektedir. İki şekilde yapılır:

İmâle-i Maksûre (Kısa Uzatma): Bu uygulamaya kısa hecenin uzun hece yerine geçmesi sebebiyle istihlaf denmiştir. İstihlaf kelimelerin kulağa hoş gelmediği ifade edilir. (Olgun, 1936: 1950) Türkçede uzun ünlü bulunmadığından Türkçe kelimeleri aruz ölçüsüne uydurabilmek için kullanılan bu yöntem aslında şair için büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Buna rağmen imâle-i maksûre, şairler tarafından bir aruz kusuru olarak değerlendirilir. Bununla birlikte Saraç'ın da ifade ettiği gibi imâle-i maksûrenin

bazı durumlarda metne ahenk kazandırmayı bile sağladığı görülmüştür. (Saraç, 2007: 208)

Ahmed-i Rıdvân, Türkçe kelimeleri sıklıkla kullandığı için imâle-i maksûre en çok başvurduğu aruz uygulamasıdır. Örnek beyitler:

Bu dām-ı ‘ankebûtı niçe bir sen
Düzēdüp eyleyēsın mekr-ile fen (188)

Dönüp gine diyârına varayın
Anasını alayın gētūrēyin (2177)

İmâle-i Memdûde (Çok Uzatma): Med olarak da adlandırılan imale-i memdûde, Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi ya da sonu sessiz harfle veya hemze ile biten bir heceyi bir uzun ve bir kısa olmak üzere iki hece şeklinde okumaktır. Bu şekildeki imale bir aruz kusuru değil; aksine bir sanattır. (Dilçin, 2005: 10) Bu uygulama, sadece vezin gerekliliğinden değil ayrıca ahenk ve anlam ile ilişkili olarak da kullanılmıştır. (Saraç, 2007: 208)

Ahmed-i Rıdvân, eserinde imâle-i memdûdeye sıklıkla başvurmuştur. Bunu kullanırken beytin anlamını dikkate aldığı örnek olarak sunduğumuz beyitlerden de anlaşılmaktadır:

Nedür bu naķş-ı eşkâl-i bedāyi‘
Olur mı hîc şāni‘ süz şānāyi‘ (89)

Çü düşdi dillere Mecnûn u Leylî
Cihānda dāstān oldu bu haylî (398)

Aña bulmış degüldi rāh şehvet
Anı aldamamışdı hîc lezzet (1092)

Çü bu peygāmı Nevfel gūş kıldı
Gözi deryāsı ol-dem cūş kıldı (1541)

Klasik şiirde çok nadir görülen Türkçe kelimelerde med uygulmasına *Leylâ vü Mecnûn*’da rastlanmıştır. Aşağıdaki beyitte “*var*” kelimesinde imâle-i memdûde yapılmış ve ikinci mısradaki “*âgyâr*” kelimesiyle ahenk oluşturulmuştur:

Gel imdi yoğ olup giç varlıkdan
Hālâş it yāruñı âgyārlıkdan (2284)

Zihaf (Kısaltma): “Uzun hecelerin kısa okunması” anlamına gelen zihaf, Arapça ve Farsça kelimelerde görülen uzun sesli hecelerin vezin gereği kısa okunması şeklinde ortaya çıkar:

Göñül bir ‘âlî gülzâra hevesdür
Ki Cennet aña nisbet bir kafesdür (159)

İrişdi ẖânına Türkî vü Tâzî
Ṯoyundı Şâm‘î vü Mısırî Hicâzî (320)

Didi kalbinde gerçi Leylî vardur
Diyârına dağı bir meyli vardur (2176)

Özellikle uzun okunması gereken hecenin kısa okunması, şairler tarafından çok ciddi bir aruz kusuru olarak görülmektedir.

Ses Türemesi: Hemen her eserde vezin gereği başvuru alan ses türemesi, *Leylâ vü Mecnûn*’da da görülmektedir.

Sehâ kenziyle Mûsâ buldı gevher
Buğ(u)ldan genc-i Kârûn kıldı ebter (103)

Uf(u)ğdan Müşterî görindi çün mâh
Aña Mecnûn gözi duş oldu nâgâh (1879)

Felek başdan başa çünkim girihdür
Hayâl eylê ki Dâvûdî zır(ı)hdur (2230)

2.2. 1.3. Kafiye (Uyak) ve Redif

Kafiye: Klasik şiirde, “en az iki mısra sonunda, anlamca farklı sesçe birbirine uyan ses ya da kelime tekrarları” kafiye olarak adlandırılır. (Dilçin, 2005: 59) Klasik şiirde neyin söylendiği kadar nasıl söylendiği de önemli olduğu için kafiye, şiirin temel şartlarındandır. Hatta nazım şekillerinin kafiyeeye göre belirlenmesi, taşıdığı önemi göstermesi açısından önem taşımaktadır. Kafiye, vezinle birlikte şiire ahenk ve musiki özelliği kazandırmakta; çizgi ve resim sanatı özelliği göstermektedir. (Saraç, 2007: 265)

Klasik şiirde kafiye, bugünkü kafiye anlayışıyla yarım, tam, zengin kafiye vs. şeklinde adlandırılmamaktadır. Burada esas belirleyici, kafiyenin

temel harfi olan ve sonda bulunan *revî*'dir. Konuyu ayrıntılı olarak ele alan Dilçin'in ve Saraç'ın verdiği bilgilerden hareketle (Dilçin, 2013; Saraç, 2007) *Leylâ vü Mecnûn*'da tespit edilen bazı kafiye türleri örnekleriyle şu şekildedir:

Kafiye-i Müessese (Tesisli Uyak): Revî harfi ile aralarında harekeli bir harf bulunan “elif” ile yapılan kafiye türüdür:

Cihân-ı pür-ḥaṭardan olma ğâfil
Buña meyl itmeye ‘âlemde ‘âkıll (195)

Çü gördi Kays'ı ol şayyâd-ı ‘Âmir
Ḥiṭâb idüp didi Mecnûn'a zâhir (1730)

Hemîn ol ḳaldı gönliyle belâ-keş
Derûnına anuñ da düşmiş âteş (2663)

Kafiye-i Mürdefe (Redifli Uyak): Aralarında harekeli bir harf bulunmadan, revîden önce gelen ‘ (elif), و (vav) ve ی (y) harfleri ile yapılan kafiye türüdür:

Atası ḥâtırı-çün çâr u nâ-çâr
Elin ḳaldurdu ol-dem şeyḥ-i ebrâr (1140)

Düşürme mağzuña sen âteş-i tîz
Dimâğuñ olmasun hem âteş-engîz (2002)

Senüñ der-bânuñ olmışdur çü seg rûy
Menem ḥâk-i reh-i kelbân-ı an kûy (2421)

Kafiye-i Mukayyede (Kaydlı Uyak): Revîden önce gelen sakin (cezimli) harfle yapılan kafiye türüdür:

Ḳamu varum yakaydı tâc u taḥtüm
Bu miḥnet-ḥânedan ḳalkaydı raḥtüm (651)

Didi Mecnûn'a şayyâd iy cüvân-baḥt
Ḳabûl itdüm sözüñ ḳılma dilüñ saḥt (1646)

Meger bir kimse kim ismi-y-idi Zeyd
Ḥayâline anuñ düşmüşdi bu ḳayd (3191)

Kafiye-i Mücerrede (Münferit Uyak): Sadece revî harfinden oluşan yani tek bir harfle yapılan kafiye türüdür:

Bu dâm-ı ‘ankebût niçe bir sen

Düzëdüp eyleyësin mekr-ile fen (188)

Götürdi yir-ile aḫzānı dilden
Hümā-veş sāyesin idindi mesken (1397)

Dil-ārāmuñ senüñle müfteḫirdür
Saña her dem gönülden muntaẓırdur (2810)

Ahmed-i Rıdvân'ın eserinde kullandığı kafiye türlerini, kullandığı Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelere göre de değerlendirmek mümkündür:

Türkçe Kelimelerden Oluşan Kafiye:

Şikest oldı cihet bāzārı gitdi
Mekān-ıla zamānuñ kaydı bitdi (60)

Didiler buña ne miḫnet şataşdı
Belā ğarḫ-ābı taşdı başdan aşdı (1099)

Bilürdi kūh-ı Necd'-idi turağı
Anuñ-çün isteyüp buldı otağı (1113)

Türkçe-Arapça Kelimelerden Oluşan Kafiye:

Mubāḫ olur çü mey ' aşık katında
Yaraşur cām-ı mey cān şöḫbetinde (64)

Meger bunlardan ayru Leylī bir gün
Giderdi derd-ile dil teng ü maḫzūn (1180)

Baña iḫsān idüp iy vech-i aḫsen
Ümīdüm ḫapusın luṭfuñla aç sen (1877)

Türkçe-Farsça Kelimelerden Oluşan Kafiye:

Ki ğāfilsiz bugün bu işlerümden
Benüm şimşir-i tiz ü leşkerümden (1450)

' İnāyet nāmesi münşisi sensin
Vilāyetde şeh-i şāḫib-sūḫansın (1883)

Yola düşdi kesüp rāh-ı dırāzı
Aşup gecdi niçē tağ-ıla yazı (3193)

Arapça Kelimelerden Oluşan Kafiye:

Ṭutam k'ecdāduñ oldı pür-fazāyıl
Saña fazlından anlaruñ ne ḥāşıl (742)

İdenler kışşanuñ aşlın rivāyet
İşitdüm kıldılar şöyle ḥikāyet (1094)

Gicçeler şubḥa dek iḥyā iderdi
Resûl'uñ sünnetin icrâ' iderdi (1106)

Farsça Kelimelerden Oluşan Kafiye:

Getür sâķī meyi çün âftâbı
Ki bu efsürde ḡanum olsun âbı (167)

Bunı ḡasd itdi kim bir gün ṭuta rāḥ
Ola Mecnûn'uñ aḥvālinden āḡāḥ (667)

Cevābında didiler bu ne rehdür
Degül Leylî küliçe ḡurş-ı mehdür (1438)

Arapça-Farsça Kelimelerden Oluşan Kafiye:

Cihān rengine ḡalma kim bu eflāk
Niçe şadr-ı cihānı eyledi ḡāk (173)

Eger olmaz-ısa Leylî baña yār
Cihānda ḡalmaya cismümden āşār (1426)

Çü Nevfel bu sözi idindi ma' lûm
Eridi âteş-i tîz içre çün mûm (1427)

Redif: Sözlük anlamı “*arkadan gelen*” demek olan redif, nazım terimi olarak *uyaktaki revî harfinden sonra gelen ses ve kelimeler* anlamına gelmektedir. Redif de kafiye gibi klasik şiirin ahenk unsurlarındandır. Hatta klasik şiirin nazım şekillerinden olan gazel ve kasideler, rediflerine göre isimlendirilir. Redifli şiirlere *müreddef şiir* denir. Redifler de ses ya da kelime şeklinde olmalarına göre farklılık gösterir. (Dilçin, 2005: 65) Ahmed-i Rıdvân'ın eserinde yer alan redif örnekleri şu şekildedir:

a) Revî harfinden sonra yalnız ek ve takı olan redifler:

Benüm yolum şeb-i ğamdan uzundur
Hādīşüm rûz-ı hicrân-ı füzündür (79)

Şaçı cān boynınıñ zencîri-y-idi
Anuñ her şîr-i dil naḥçîri-y-idi (1047)

Kim anda niçe gevzenler tutilmış
Biri birisine muḥkem çatılmış (1636)

b) Revî harfinden sonra ayrı bir kelime ya da kelimeler şeklinde olan redifler:

Bu ḥāke i' tibār-ıla nazar sen
Kılursañ idesin şeksüz ḥazer sen (148)

Bu ğamdan kūh-iken kâh olmışam ben
Şaçı leylinde güm-râh olmışam ben (707)

Yanup pervâne-veş ḥ'oş germ olurdı
Eger pūlad-ısa dil nerm olurdı (1317)

c) Revî harfinden sonra hem ek hem de ayrı bir sözcük olan redifler:

Ġamından ğayrı yâr u maḥremi yok
Gözi yaşından özge hem-demi yok (1118)

Boğazuma benüm nân şıgmaz oldu
Anıñ-çün gūşuma söz girmez oldu (2129)

Vaşıyyet kılduğı tutildı anuñ
Didügi yollara gidildi anuñ (3101)

2.2. 1. 4. İmla Özellikleri

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinin elimizde tek nüshasının bulunması ve bu nüshanın da müellif nüshası olmayışı imla hususiyetlerinin müellife mi yoksa müstensihe mi ait olduğunu belirlememizi güçleştirmektedir. Bu yüzden nüshanın imla özellikleri üzerinde durmak daha doğru olacaktır. Bu özellikler şu şekildedir:

Nüshanın genelinde, benzetme edatı olan “gibi” “bigi” şeklinde kullanılmıştır. Sadece birkaç yerde “gibi” kullanımıyla karşılaşılan edatın “gibi” şeklinde kullanıldığı beyitler de vardır. Örnek: 161, 531, 635, 2451...

İkinci tekil şahıs ekini karşılamak üzere kullanılması gereken “ñ” kimi yerlerde “n” ile yazılmıştır. Örnekler: kılursın (1), idersin (2), emrinden (21), yatarsın (77), gencisen (116), geçesin (242), görmeyesin (412), olmayasın (1375), geçersin (2153), sanasın (3057)...

“aña, añı” zamirleri kimi yerde “ñ” ile kimi yerde “n” ile yazılmıştır. Örnekler: aña, añı (289, 397, 528, 1422, 1085, 1092, 2136), ana, anı (294, 399, 461, 719, 1092, 1605)...

vir-, di-, it-, ir-, iç- gibi fiiller –i sesini karşılamak üzere kimi yerde “y” ile kimi yerde “y” harfi kullanılmadan yazılmıştır. Hatta bazı beyitlerde iki kullanım bir arada verilmiştir. Örnekler:

“y” harfi ile yazılanlar: di (625, 2778, 2809), vir- (6, 207, 327, 1543, 1662), ir- (21, 833, 997, 1120, 1323, 2351), it-/id- (15, 77, 232, 737, 1195, 1561, 1706, 1800, 1849).

“y” harfi kullanılmadan yazılanlar: di- (41, 603, 1093, 2809), it-/id- (43, 232, 401, 603, 736, 1196, 1706), ir- (155, 309, 2353), iç- (187), vir- (1662, 1801)...

Vezin gereği bazı yerlerde “kimse” zamiri “kimesne” şeklinde yazılmıştır. Örnekler: kimesne (190, 214, 418, 419, 439, 459, 1130, 1267, 1782, 2572, 2890, 2903, 2959)...

Nüshada k<ğ ya da k<h değişmesiyle karşılaşılmıştır. Örnekler: koğu<koğu (1658), uyku<uyğu (72, 437, 801, 1778, 1903, 1908, 3263), yoksa<yohsa (2051, 3061), kanı<hani (145, 380, 130, 3125)...

Bir beyitte dört işteş fiil birlikte kullanılmıştır. Bu durum eserde Türkçenin varlığını göstermesi açısından son derece önemlidir:

Virişdiler alışdılar niç gün
Diyişdiler idişdiler niç gün (2585)

Bir beytin içerisinde aynı fiilin farklı yazılışıyla karşılaşmak mümkündür. Örneğin tut- fiili bir mısradaki ت ile yazılırken diğer mısradaki > ile yazılmıştır:

Bu ben şūrīdeyi bīzār dutma
Benem zīr ü zeber bīmār tūtma (2446)

Bir beyitte tesadüf edilen ve örneği pek fazla olmayan bir kullanım olan Arapça ve Türkçe kelimeyle yapılan terkip de dikkat çekicidir:

Bıñar-ı şâfî akmışdı hâcerden
Şükûfe zâhir olmuşdı şecerden (785)

Nüshanın imlasında göze çarpan başka bir husus da bir beytin tamamen Farsça olmasıdır. Şairin bunu hangi düşünceyle yaptığına dair bir görüş sunmak oldukça güçtür. İlk olarak Nizâmî'den alınmış bir beyit olabileceği akla gelse de Nizâmî'nin eseri üzerine yapılan taramada böyle bir beyitle karşılaşılmamıştır. Beyit şu şekildedir:

Bedih sâkî şarâb-ı ergavân-reng
Bederkon la' l-râ ez-şîşe-i seng (216)

Birinci tekil şahıs ekleri dönemin özelliğine göre “-um, -üm” şeklinde yuvarlak vokalle verilmiştir. Örnek: görmedüm, sözlerüm, nazmum, aradum...

İkinci tekil şahıs emir eki olarak -ğıl/-gil, ikinci çoğul şahıs emir eki olarak -ñ kullanılmıştır. Örnekler: eylegil (17, 45, 220), urmağıl (96), bilgil (1010), itmegil (1292), göndermegil (2006), virgil (1963, 2013), olmağıl (2533), tartışmağıl (2533), şaklağıl (2573), virün (1804), kılmañ (1804).

Üçüncü tekil şahıs emir eki ise -sun/-sün şeklinde kullanılmıştır. Örnekler: olsun (114), tutuşsun (219), kalmasun (616), ayrılmasun (861), itmesün (151), eylesün (181), bilsünler (384), gelsün (2882).

Gelecek zaman eki -IsAr şeklinde kullanılmıştır. Örnekler: olısar (1984), gidisersin (2274), virisersin (2274), idiser (2360).

Nüshada -IcAK, (y)Up, (y)UbAn, -AldAn, -(y)U, -mAdIn ekleriyle meydana getirilen zarf-fiiller çokça yer almaktadır.

Örnekler: görelden (264), dönelden (266), ağlayuben (302), görmeyicek (305), olayu (311), görüben (389), görüp (389), gidüp (424), idüben (442), kondurup (597), olaldan (693, 2709), aldayuben (719), varuben (727, 3263), düşelden (998), anmıyacak (1354), idicek (1355, 2943), iniben (1473), kıpıcak (1521), olıcak (1760, 2038, 2077, 2228, 2526, 2978, 3003), gelelden (1933), yanuben (2048), isteyicek (2126), bulmayıcak (2127), yiyicek (2133), tıruben

(2154), bulıben (2160), duru geldi (2168), görincek (2178), şanuben (2275), göricek (306, 2287, 2354, 2527), idüben (2243), geçicek (2558), urmadın (2912), bulıncağ (2956), yırtıban (3093)

İstek kipinin farklı şahıslarda çekimlenmiş yapılarıyla karşılaşmak mümkündür. Örnekler: kurtılmaya (379), görmeye (418), idesiz (601), olaydı (1131), kıya (1443), bilesiz (3072, 3074), kılasız (3072, 3073, 3074), idesiz (3073), eyleyesiz (3075), diyesiz (3075).

Öğrenilen geçmiş zaman anlamında; ancak biraz farklı olarak geçmişte ortaya çıktığı bildirilen hareketle ilgili kesin hüküm veren –up durur, -updur/-üpdür eki özellikle üçüncü şahıslarda kullanılmıştır. (Köktekin, 2008: 117) Geçiş dönemi eseri olan bu metinde –ıp durur şeklinde kullanımlarla da karşılaşmaktayız. Örnekler: dağıpdur (379), yanıpdur (438), uşanupdur (438), olupdur (578).

Birinci tekil şahıs eki -Am, -vAn, -(y)In, -n şeklinde kullanılmıştır. Örnekler: bilmezem (428), işidürven (428), kaldırayın (529), varayın (529, 2177), göstereyin (530), virürsem (544), vireyin (544), kıdurven (599), degülven (602, 1003, 2390, 2562, 2689, 2709, 3140), olurven (603, 813, 2133, 2422, 2574), bilürven (779, 1127, 2452, 3069), çekerven (968, 2208), giderven (1540), keserven (1540), virürem (1541), komazam (1541), dilerven (1548, 2422), alayın (1606, 2177), vireyin (1606), koyayın (1677), diyeyin (1677), şanurven (1930), diyeyin (1942), gideyin (1942), geçerven (1997), döndürmezem (1997), gözlerven (2019), izlerven (2019), şalarven (2020), iderven (2020, 3213), eglenürven (2053), diñlenürven (2053), tırurven (2126), yirven (2126), imrenürven (2130), yigrenürven (2130), getüreyin (2177), görürven (2412), kıdurven (2541), kaçarven (2526), dimezven (2859), istemezven (2859), giderven (3213).

Birinci çoğul şahıs eki –vUz, ikinci çoğul şahıs eki de –ñUz şeklinde kullanılmıştır. Örnekler: görevüz (1244), virevüz (1244), şanmañuz (1250), eyleñüz (1251), varavuz (1679), koyavuz (1679), eyleyevüz (1680), dilenevüz

(1680), idevüz (1681), ülešovüz (1681), görevüz (1682), geçinevüz (1682), istevüz (359), geçevüz (3107), açavuz (3107).

Nüshada birçok kelimenin ilk hecesinde karşılaşılan –i sesi bugün yerini –e sesine bırakmıştır. Örnekler: yıl>yel (109, 531, 1055, 1687, 3163), gice>gece (35, 244, 446, 1628, 2227, 3035), it->et- (43, 120, 431, 1025, 2082, 3102), tîz>tez (942, 1522, 1809, 2344, 3187), yir>yer (98, 262, 1117, 2031, 3176), ir->er- (104, 1073, 2234, 3106), yidi>yedi (76, 124, 2869), yi->ye- (918, 1347, 1794), yitiş->yetiş- (531, 975, 1112, 2946), vir->ver- (544, 777, 1268, 3078), yig>yeğ (664, 1016, 1732, 2213), di->de- (356, 476, 2340, 2476) gibi.

Belirtme ekinin (-I) bugün kullanılan şeklinin yanında, “-nı/-ni” şeklindeki kullanımıyla da nüshada birçok kez karşılaşılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sıkça karşılaşılan bu ek Batı Türkçesinde uzun süre varlığını korumuştur. Örnekler: başın (126), câmin (221), sözün (488), cübbesin (511), cefâsın (631), adın (936), cevâbın (1825), yüzün (2219), bendin (2604), çevresin (2878), kôlın (2916), türbesin (3154).

Bugün “d” sesiyle telaffuz edilen bazı kelimeler “t” sesiyle; diğer taraftan “t” sesiyle telaffuz edilen bazı kelimeler de “d” sesiyle verilmiştir. Örnekler: tıoyur->doyur- (71), tıokuz>dokuz (75), tıolu>dolu (102), tıogra->doğra- (365), tıol>dol- (474), tıog->doğ- (516), tıogru>doğru (530), tıoptolu>dopdolu (627), tıolayısın>dolayısın (2331), tıoyınca>doyunca (3043), tıağ>dağ (137, 475, 782, 2623), dut->tut- (134, 1631, 2446), dürlü>türlü (1, 317, 1068, 1992)

Nüshada *şem*‘ kelimesi vezin kaygısıyla *şemi*‘ şeklinde harekelenmiştir. Ahmed-i Rıdvân’ın diğer eserlerinde de benzer uygulamalar söz konusu olduğundan şairin kendi tasarrufu olduğu düşünülmektedir.

Nüshada *ğâlibâ* sözcüğü vezin kaygısıyla *ğâlib* şeklinde yazılmıştır. Metni ilk okumada bu kelimenin özel isim olarak kullanıldığı düşünülmekte; ancak anlamdan ve metnin bağlamından hareketle kelimenin aslında *ğâlibâ* olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *Divan*’ında da aynı kelimenin vezin

kaygısıyla bu şekilde yazıldığı görülmektedir. Bu husus, transkripsiyonlu metne ait dipnotlarda izah edilmiştir.

2.2.2. İç Yapı İncelenmesi

2.2.2.1. Öyküleyici (Hikâye Edici) Bir Metin Olarak Mesnevi

“Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması” (TDK, 2005) anlamına gelen öykü ya da hikâye; geçmişten günümüze masal, destan, roman ve mesnevi gibi çeşitli anlatı formlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bir vaka etrafında şahıs, zaman ve mekân unsurlarıyla meydana getirilen bu tarz metinler öyküleyici metinler olarak adlandırılmaktadır.

Hikâyeler bizler için açıklama, öğretme ve kendimizi eğlendirme yöntemi olduğundan olgularla duygularımız hikâye içinde kesişir. Onlar vasıtasıyla sahip olduğumuz medeniyete ait anlatılar dizisi zihnimizde yer edinir. Hikâyesi olmayan millet tıpkı kayıp bir çocuk gibidir; geçmişini bilemeyeceğinden geleceğini de sağlıklı bir şekilde inşa edemez. Bu açıdan hikâyeler geçmişimizi bugüne taşıyarak atalarımızla aramızda köprü kurar ve böylece kimlik sahibi olmamızı sağlar. (Fulford, 2017: 13)

Uzun bir hikâye şeklinde manzum olarak kaleme alınan mesnevi, her ne kadar literatürde bir nazım şekli olarak yer alsada hem teknik hem de içerik özellikleri açısından hikâye vasfını da üzerinde taşımaktadır. Nitekim modern eleştiri yöntemi olan öyküleme tekniği bütün yönleriyle mesneviye uygulanabilmektedir. Ancak edebi türlerin kendine ait hususi özellikleri bulunduğundan onları tek bir yöntemle değerlendirmek çok doğru olmayacaktır. Ece'nin de ifade ettiği gibi mesnevilerin işledikleri konu itibarıyla yeniden kurgulanma özelliğine sahip olması modern teknik yöntemleri açısından kabul edilemez olduğundan bu durum ancak üslup özellikleri kapsamında incelenip değerlendirilebilecek bir hususiyettir. (Ece, 2004: 13)

Mesneviler, bir taraftan kendi türüne ait hususiyetleri ile değerlendirilirken diğer taraftan anlatmaya bağlı edebî bir metin olarak modern anlatım teknikleriyle incelenerek geçmişten bugüne daha kolay taşınabilecektir. Genel bir kabul olarak mesneviler, edebiyat bilgi ve teori kitaplarında nazım şekli olarak değerlendirilmiş ve sadece şekil açısından incelenmişlerdir. *Leylâ*

ve *Mecnûn*'u roman olarak değerlendiren Kahraman, mesnevilere konu bakımından yaklaşıp mesnevi ve romanın yan yana koyulması ve mesnevilerin roman teknikleriyle incelenmesi gerektiğini ifade eder. Mesnevilerin ancak güncel adlarla geçmişten bugüne taşınabileceğini ileri sürer. (Kahraman, 2000: 10)

Geçmişten bugüne edebiyat maceramızda, geçmiş her yönüyle geçmişte bırakılarak yeni kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Batılılaşma sürecinde Moran'ın da ifade ettiği gibi ilerlemenin sanayi ve teknikle birlikte edebiyatla da mümkün olabileceğine inanan dönemin aydınları *Leylâ ve Mecnûn* gibi eserleri geçmişte bırakıp romana yönelmeyi tercih etmiştir. Buna rağmen ilk dönem yazarları ancak kendi hikâyecilik geleneğinden faydalanarak eserlerini ortaya koymayı başaramışlardır. (Moran, 2015: 20)

Diğer taraftan Cemil Meriç, hikâyenin önce Asya'da doğmasına rağmen hikâyelerimizi roman gibi bir başlık altında toplama ihtiyacı duymamızın garip olduğunu belirtir. Roman kelimesinin Ortaçağ'da kullanılan halk dili manasına geldiğini ve edebî mahiyeti olmayan bir dil olduğunu ifade eder. (Meriç, 2002: 337)

Mesnevi tıpkı şarkıların insanların hayat karşısındaki telakkilerini nakaratlarla yansıttığı gibi döneminin dünyaya bakışını sembolik, alegorik ve sosyal nitelik taşıyan hikâyeleriyle dile getirir. Romanla mesnevi arasındaki temel farkın, medeniyet farkı olduğunu belirten Miyasoğlu, bu sebeple *Leylâ ve Mecnûn* gibi büyük aşk hikâyeleriyle büyüyen gençlerin aşkı Batı'dan öğrenmesini beklemenin yanlış olacağını belirtir. Nitekim roman ve mesnevi, fonksiyon benzerlikleri ve hikâye anlatma özellikleri açısından birbirine yaklaşıp; fakat farklı medeniyet ürünü olmaları açısından birbirinden uzaklaşıp. (Miyasoğlu, 1998: 124) Mesneviyi bu açıdan hem tek başına değerlendirmek hem de aralarındaki benzerlikler açısından romanla birlikte ele almak daha sağlıklı ve zengin içerikli çalışmaların önünü açacaktır.

Aktaş, edebî eser üzerine yapılan her incelemenin onu başka bir açıdan görmemizi sağladığını ifade eder. Anlatmaya bağlı bir edebî metin olan mesnevide anlatılacak hususun varlığı hemen sezilir. Mesnevi, roman ve hikâye gibi edebî türlerde vakanın önemli bir özelliği itibarî olmasıdır. Yani

olay, yaşanmış olandan farklıdır; hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği aynı değildir. Böyle itibarî metin özelliği taşıyan eserlerde olayın gerçekliği araştırılmaz; dolayısıyla itibarî metinlerde doğruluktan değil tutarlılıktan söz etmek gerekir. (Aktaş, 1984: 14)

Bu değerlendirmeler, mesnevinin gerçek dışı konuları işlediği yönündeki afaki eleştirileri anlamsız kılmaktadır. Çünkü mesnevinin değeri gerçek olup olmadığında değil, içeriğinin ne derece tutarlı olduğunda aranmalıdır. Kaldı ki masalsı unsurların yer aldığı mesnevilerin yanında hayatın gerçeklerini bütün ayrıntılarıyla içerisinde barındıran mesnevilerin sayısı da az değildir.

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi, içerisinde masalsı unsurları barındırmakla birlikte hayatın içerisinde yer alan şahıs, zaman ve mekânlara yer vermekte; insana ve dünyaya ait olan her ne varsa ihtiva etmektedir.

2.2.2.2. Leylâ vü Mecnûn'un Özeti

Baş kısmında eksiklik bulunmakla birlikte eser, mesnevi geleneğine bağlı olarak tevhidin devamı olan bir münacatla (1-22 beyitler arası) başlar. Bu arada bulunan eksik varaklar sonrasında Dört Halife'ye ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e övgü ve dua beyitlerinin (23-30. beyitler arası) ardından **“Resûl (a.s.)'un Mirâcı Hakkında”** başlığı ile *Mi'raciyye* bölümü (31-71. beyitler arası) gelir. Bu bölümde Hz. Peygamber'in Miraç hadisesinde yaşadıkları ve ümmetine getirdiği atiyeler anlatılır. Eser, **“Kitabın Mukaddimesi”** başlığı altındaki bölüm (72-118. beyitler arası) ile devam eder. Bu bölümde şair, yaptığı işin zorluğundan bahseder ve şairliğinin gücünü anlatarak hayırla anılmak üzere bu eseri yazdığını ifade eder.

“Kendi Hâli ve Hasetçilerden Şikâyet Hakkında” başlığını taşıyan bölümde (119-157. beyitler arası) şair, şiirini ve şairliğini över; şiirine benzer bir şiir yazılamayacağını iddia eder. Ancak diğer taraftan da bu dünyanın zalim ve acımasız olduğundan, burada hiç kimsenin huzurlu bir şekilde yaşayamayacağından şikâyet eder.

“Giriş” başlığı ile devam eden bölümde (158-243. beyitler arası) şair, *Leylâ vü Mecnûn*'u yazmaya başlayacağını söyler. Ayrıca kimsenin bu

dünyada kalmadığını, bu dünyanın fitne dolu bir yer olduğunu ve gelenlerin mahzun bir şekilde gittiklerini belirtir. **“Geceye Dair”** başlığı altındaki bölümde (244-263. beyitler arası) hatiften gelen bir sesin, kendisine bu eseri yazmasını fısıldadığını söyler. Böylece şair, sebep-i telifi de belirtmiş olur. **“Gazel”** başlığı ile bir gazel söyler (264-268. beyitler arası).

“Leylâ-Mecnûn Kitabının Nazmına Başlanması” başlıklı bölümde (269-279. beyitler arası) şair, bahtının açıldığını, mana hazinesine sahip olduğunu ve söz incisini elmas ile deldiğini söyleyerek muhtemelen *sebeb-i telif* bölümünün devamını ve *dâstân-ı âgâz* bölümlerini yazmıştır ancak eksik varaklar bunu kesin olarak söylememizi engellemektedir. Eksik varaklar sonrası doğrudan asıl hikâye bölümü (280-397. beyitler arası) gelir ve bu kısım Kays’ın dünyaya gelişiyle başlar. Babası, onun için şenlik düzenler, ziyafet verir. Kays’ın her ihtiyacıyla ilgilenecek bir dadı tutar. Dadısı, Kays’ı güzel kokularla bezer, sütle yıkar. Fakat Kays, gece gündüz ağlar. Ağlaması herkesi üzer; ancak hiç kimse bu duruma bir çare bulamaz. Bir gün ay yüzlü bir güzel gören ve ona hayran olan Mecnûn’un ağlayışı kesilir. İlginç bir şekilde; annesini ve babasını gözü görmez; fakat bu güzeli görünce güler; görmeyince ise ağlar. Çevresindekiler bu duruma çok şaşırır ve normal bir çocuk olmadığını fark ederler. Onun gelecekte Mecnûn olup aşk yüzünden çok sıkıntılar çekeceğini anlarlar. Oysa Kays, o zamanlar daha 2-3 yaşlarında küçük bir çocuktur.

On dört yaşına gelince, babası ihtişamlı bir düğün tertip ettirerek oğlunu sünnet ettirir. Düğüne herkes davet edilir; kimseye izzet ve ikramda kusur edilmez. Babası, Kays’ı mektebe gönderir. Güzel ve temiz yüzlü Kays orada hüner tahsil eder. Mektepte birçok kız öğrenci olmakla birlikte onların içinde güzelliğiyle herkesi kendine meftun eden ahu gözlü, sümbül saçlı ve lâle yanaklı bir güzel vardır. Kays, adı Leylâ olan bu güzeli görür ve ona gönlünü kaptırır. Leylâ da Kays’a karşılık verir ve böylece aşk şarabını içmiş olurlar. Birbirlerine gönüllerindeki aşk sırrını açarlar. Ancak gizli gizli bakışır ve bu sırdan başkalarının haberdar olmasını istemezler. Dersleri bahane ederek mektepte buluşurlar.

Kays, Leylâ'nın aşkıyla gece gündüz uyumaz ve daima onu düşünür. Leylâ'ya duyduğu aşkı dostlarıyla paylaşır, onlar da bu duruma şaşırır ve şaka yaptığını düşünerek vazgeçmesini isterler. Kays, onların sözlerine aldırılmaz ve yüzlerine dahi bakmaz. Çünkü bütün benliği sevgilisi ile dolmuştur.

Bir gün aşk sırrı ortaya çıkar ve iki âşık için zor günler başlar. Şair bu sırrın ortaya çıkışını şu beyitle ifade eder:

Veli ne çâre ' ışk olmaz nihânî
Çü bû-yı nâfedür tutar cihânı (376)

Bu macera konuşulmaya başlayınca âşıklar artık birbirini eskisi gibi göremez. Bu yüzden Kays, aşk derdiyle kendinden geçer. O günden sonra Mecnûn olarak anılmaya başlar. Şair, aşk acısı çekmeyenlerin âşığı anlamasının elbette mümkün olmayacağını söyler. Mecnûn, sevgilisi ile öyle bütünleşmiştir ki o mutlu olsa kendisi de mutlu olur; üzülse Mecnûn da ıstırap çeker.

“Leylâ'nın Annesinin Leylâ'nın Âşığından Haberdar Olması” başlığı ile devam eden bölümde (398-453. beyitler arası) anlatılanlar şöyledir: Leylâ ile Mecnûn'un dillere düşmesi, âşklarının destanlaşmasını sağlar. Leylâ'nın annesi, Kays'ın kızına müptela olduğunu öğrenir ve kahrından hastalanır. Kızıyla konuşur, Mecnûn ile birbirlerine gönül verdiklerini duyduğunu söyler. Leylâ, bu sözleri inkâr ederek sırrını saklamayı tercih eder. Ancak annesi yine de tatmin olmaz ve Leylâ'ya nasihatler eder. Babasının, bu durumu asla öğrenmemesi gerektiğini ve insanlara rezil olmaktan korktuğunu belirterek sözünün sonunda şu ifadeleri kullanır:

Gerekdür şaklaya nâmusı duhter
K'ucından rû-siyâh olmaya mâder (420)

Bu sözler üzerine, Leylâ'nın yüzü kızarır ve içi yanar. Annesinden utanarak ona böyle bir şeyin olmadığını söyler. Aşkın ne olduğunu bilmediğini, böyle sözlerin ise canını acıttığını; bu yüzden de onları duymak istemediğini ifade eder. Annesi, Leylâ'nın söyledikleriyle teselli bulur ancak ihtiyatı elden bırakmaz. Kızının okula gitmesini; hatta dışarı çıkmasını bile yasaklayarak ona gün yüzü göstermez.

Leylâ, aşk acısını derinden yaşamaktadır. Uykuyu unutmuş, canından ayrı düşmüş ten gibi olmuştur. Bir taraftan da durumunu herkesten gizlemek zorundadır. Bir kişi ağladığını görüp sebebini sorsa çeşitli bahaneler gösterip asıl sebebini gizler. Aklında fikrinde yalnızca Kays'ın yüzünü görmek olsa da bu durumu kimseyle paylaşamaz.

“Mecnûn’un Leylâ’nın Ayrılığından Ağlaması” başlıklı bölümde (454-571. beyitler arası) anlatılanlar: Kays *Mecnûn* olmuş ve aşk ateşiyle yanıp tutuşmuştur. Gece gündüz sevgilisinin diyarında dolaşır ve dostlarıyla bu sırrını paylaşır. Onlar da Mecnûn’a nasihat ederler ancak o, hiçbir nasihate kulak asmaz. Leylâ’nın kabilesinin konakladığı Necd adlı bir dağ vardır; her zaman o dağa gider ve orada ağlayıp feryat eder. Sabah rüzgârıyla konuşur ve rüzgârdan, kendisine Leylâ’dan haber getirmesini ister. Göğsünü döverek çıplak bir şekilde gezer. Mecnûn’un bunu neden yaptığını şair şöyle ifade eder:

Gerekmez mürde-i ‘ışka kefen dir
Degül mecnûna lâzım pîrehan dir (476)

Mecnûn, gam ve ıstırapla dost olur; gece gündüz dolaşarak kendisine dokunan hiçbir zarara aldırılmaz ve sadece Leylâ’nın hayaliyle yaşar. Bu durumu şair şöyle dile getirir:

Bulup cānānı virmişdi cihānı
Koyup cismānîyi bulmuşdı cānı (489)

Artık Mecnûn’un gözü Leylâ’dan başka hiçbir şey görmez. Okulu da terk eder ve gülmeyi unutup daima ağlar. Leylâ’ya kavuşamamanın ıstırabını uzun uzun anlatır ve ona kavuşmak için dua eder. Bir gün Kays’ın aklına ilginç bir plan gelir. Kör dilenci kılığına girerek Leylâ’nın bulunduğu yere gider. Sevgilisinin kapısına varınca orada kendini kaybederek düşer. Leylâ, onu tanır ve annesinden izin isteyerek dilenciye yardım etmek istediğini söyler. Mecnûn’un yanına gidip elini tutar ve onu ayağa kaldırır. Bu sırada Leylâ, çevresinde bulunan kalabalıktan gizli bir şekilde ona, kendisinden ayrı kaldığında neler yaşadığını anlatır.

Başka bir gün yine, Mecnûn yardıma muhtaç bir dilenci kılığına girerek Leylâ’nın kapısına gider. Kendini gizleyerek bağırmaya başlar. Leylâ, onun

geldiğini anlar ve yine annesinden izin ister. Kendi eliyle yardım etmenin daha makbul olacağını söyleyerek annesini ikna eder. Mecnûn'un yanına gidip iyilikte bulunur. Bu durum karşısında kendini kaybeden Mecnûn ayıldığında Leylâ ile karşılıklı oturup birbirlerine sevgilerini dile getirirler. Bu sırada hasetçi insanlar onları görür ve gördüklerini herkese anlatıp iki âşığın dile düşmesine sebep olur. Mecnûn bu duruma dayanamaz ve kendini sokaklara atar. Gece gündüz demeden şiirler okuyarak dolaşır. Leylâ da Mecnûn'un şiirlerini okuyup kendinden geçerek hayatını sürdürür.

Mecnûn, Leylâ'nın hasretiyle dağlara gider. İnsanlardan uzaklaşıp hayvanlarla birlikte olmayı tercih eder. Kavmi de Mecnûn'un bu durumundan rahatsız olur. Sonunda, konuşulanlar Mecnûn'un babasının kulağına gider ve o da oğlunun durumuna çok üzülür. **“Mecnûn'un Babasının Oğlunun Perişan Hâlinde Haberdar Olması ve Leylâ'yı İstemesi”** başlığı ile verilen bölüm (572-639. beyitler arası) şöyledir: Babası, Mecnûn'un gönlünün Leylâ'da olduğunu anlar. Kavmini toplayarak onlarla istişare eder. Bu durum için bir çözüm yolu arar ve sonunda Leylâ'yı Mecnûn'a eş olarak istemeye karar verirler. Mecnûn, bu duruma çok sevinir. Miyancılar, gerekli hazırlıkları yaparak Leylâ'nın evine doğru hareket ederler. Leylâ'nın babası misafirlerini izzet ve ikramla karşılar, iltifatlar eder ve arzularının ne olduğunu sorar. Âmir Şah, kızı babasından ister. Baba, şahı üzmemek istemez ancak Mecnûn'un divane olduğunu ve kızını ona verebilmesi için öncelikle iyileşmesi gerektiğini söyler. Bu evliliğe rıza göstermesi durumunda kavminin kendisini ayıplayacağını ifade eder. Âmir Şah ve kavmi duyduklarından utanarak yurtlarına geri dönerler.

O günden sonra Mecnûn'un babası ve kavmi, onun iyileşmesi için çare aramaya başlar. Babası ona, Leylâ'dan vazgeçmesini ve kendi kavminden bir güzelle evlenmesini teklif eder. Bu sözleri duyan Mecnûn, yine kendini kaybeder ve dağlara düşer. Leylâ'dan ayrılmak istemediğini bir gazel söyleyerek dile getirir. **“Gazel”** (640-646. beyitler arası). **“Mecnûn'un Ayrılığı”** başlığı ile anlatılan bölüm (647-664. beyitler arası): Mecnûn, yaşadıklarına öyle üzülür ki dünyaya gelmemiş olmayı diler. Eskiden dostu olan insanların artık kendisinden uzaklaştığını, onu gördüklerinde ise

taşladıklarını söyler. Dünyada adı sanı kalmadığından ve herkese rezil rüsva olduğundan dem vurur.

“Babasının Mecnûn’u Götürmesi ve Ona Nasihat Etmesi” başlığı altındaki bölüm (665-823. beyitler arası): Âmir Şah, oğlunu merak eder ve onu aramaya çıkar. Dağa doğru giderken yolda bir kişiyle karşılaşır ve ona Mecnûn’u sorup yerini öğrenir. Oğlunun bulunduğu yere gider ve bir köşede yırtık elbiseler içinde yattığını görür. İnsanlar yüzünden bu duruma düştüğünü, şimdi ise yanında hiç kimsenin olmadığını düşünerek kahrolur. Mecnûn, gözünü açınca babasını karşısında görür ve şaşırır. Âmir Şah, ona her türlü ilim ve hünere sahipken kendini neden bu hâle düşürdüğünü sorar. Mecnûn da aşk derdi çektiğini; yanışını görüp neden hâlâ durumuna şaşırdığını söyler. Bu sırada bayılan Mecnûn ayıldığında babasını hatırlamaz. Durumun ciddiyetini fark eden Âmir Şah, oğlunun Leylâ’dan vazgeçemeyeceğini anlar. Ona eve dönmesi durumunda Leylâ’ya kavuşabileceğini söyler. Bunu duyan Mecnûn, çok sevinir ve eve dönmeyi kabul eder. Mecnûn, bu sözün doğru olmadığının farkında olsa bile yine de içinde bir ümitle yoluna devam eder.

Oğlunun eve döndüğüne çok sevinen annesi hâlini görüp çok üzülür ve üzüntüden bayılır. Bir süre sonra ayılan annesi, oğluna sarılır; saçını tıraş edip üstünü başını temizler ve ona nasihatlerde bulunur. Hep birlikte otururlarken babası Mecnûn ile konuşmaya başlar. Kendileri için ne kadar kıymetli olduğunu ancak böyle davranarak başlarını öne eğdirdiğini söyler. Ondan, artık aklını başına almasını ve oğulluk şartını yerine getirmesini; kemal ve fazilet kazanarak edepli olmaya yönelmesini ister. Bütün bunları yaparken eğer isterse yine gazeller okuyabileceğini hatırlatır. Ecdadının itibarlı olmasının ona bir fayda sağlamayacağını Hz. Nuh ve oğlu Kenan’ı örnek göstererek anlatır. Bunun üzerine Mecnûn, Leylâ’nın aşkıyla yanıp tutuştuğunu ve içinde bulunduğu durumun farkında olmadığını söyler. Babası da ona kendisi perişan hâlde olmasına rağmen Leylâ’nın gününü gün ettiğini ve onu umursamadığını belirterek kadınlardan vefa beklememesini tavsiye eder. Leylâ’dan vazgeçtiği takdirde kavminde bulunan çok güzel bir kızla kendisini evlendirmeyi düşündüğünü söyler. Mecnûn, babasının sözleri üzerine ona iltifat ve hürmette bulunur; ancak içinde bulunduğu durumun kendi elinde olmaması yüzünden

Leylâ'ya olan aşkıdan vazgeçemeyeceği cevabını verir. Babasına, nasihatlerinin doğru olduğunu ancak *Mecnûn* olana nasihatın fayda etmeyeceğini hatırlatır ve evden uzaklaşıp dağın yolunu tutar.

Devam eden bölümde güzel bir bahar teması karşısında Mecnûn'un nasıl kendinden geçtiği ve dağı mesken edindiği anlatılır. O, insanlardan kaçır ve hayvanların dostluğuna sığınır. Kavmine öyle kırgın ve kızgındır ki kavminin tozunu bile görmek istemez. Her zaman ağlayıp feryat ederek dolaşır; ancak derdini kimselerle paylaşamaz. Artık baharın güzelliklerine bile sevinemez durumdadır. Yanına birileri gelip gider, o ise hiç kimseyle konuşmak istemez. Biri gelip hatırını sorsa yanından uzaklaştırır. Kendisini anlayacak birinin olmadığını ve herkese kırgın olduğunu şu beyitlerle anlatır:

Ben ol gencem ki virândur makâmum
Benüm bir ferd ile yokdur kelâmum (812)

Cihânda görmedüm yâr-ı muvâfık
Vefâ umduklarum buldum münâfık

Şadâkat kalmadı çün nesl-i 'âdem
Bu yigdür ki olam vâhşîye hem-dem (821-822)

“Mecnûn’un Ayrılık Gecesinde Uzunluğundan İnlemesi ve Babasının Onu Kâbe’ye Götürmesi” başlığı ile verilen bölüm (824-927. beyitler arası): Kavmi, Mecnûn’un durumunun daha da kötü olduğunu düşünerek Kâbe’ye gidip orada onun için dua etmek ister. Babası, hazırlıkları yaptırır ve hep birlikte Kâbe’ye varıp Hac emrini yerine getirirler. Sonrasında babası Mecnûn’dan Kâbe’nin halkasına yapışıp bu aşk belâsından kurtulmak için dua etmesini ister. Mecnûn, Kâbe’nin halkasına yapışır ve gözyaşları içinde Allah’tan aşkını daha da arttırması ve gönlünde devamlı kılması için niyazda bulunur. İlmini aşkın mahiyetine ulaştırması ve bir nefes bile aşktan uzak tutmaması için Allah’a dua eder. Babası, oğlunun söylediklerini duyar ve Leylâ’nın divanesi olduğunu; bu durumda nasihatın ona fayda veremeyeceğini anlar. Duyduklarını kavmiyle de paylaşır ve takdire razı olur. Hep birlikte geri dönerler. Artık herkes bu aşk hastalığına çare bulunamayacağını anlar ve âşığı kendi hâline bırakır. Böylece Mecnûn’un aşk sırrı tam anlamıyla açığa çıkar ve cihan onun destanıyla dolar.

Dağlara geri dönen Mecnûn'un yolu bir gün Leylâ'nın bulunduğu yere düşer. Leylâ da onu uzaktan görür ve tanır. Perişan hâlinin sebebinin kendisi olduğunu söyleyerek Mecnûn'un yanına gider ve yüzünden örtüsünü çıkartır. Mecnûn, sevgilisinin yüzünü görünce kendini kaybeder ve düşüp bayılır. Leylâ, onun durumuna çok üzülüp ağlayarak başında bekler. Mecnûn'un gönlü gam dolu şikâyetler ederken Leylâ'nın dudağından hikâyeler dökülür. Leylâ, Mecnûn'un bu perişan hâline sebep olduğu için ondan özür diler. Ancak bir kızın söz hakkı ve iradesinin anne-babasının elinde olması sebebiyle kendi durumunun daha zor olduğunu söyler. Leylâ, bir taraftan da kavminin Mecnûn'u öldürmesinden korkmaktadır.

Mecnûn, kendi yurdunu terk edip Leylâ'nın yurdunu mesken tutar. Leylâ'nın kabilesi bu durumu fark edip rahatsız olur ve onu ortadan kaldırmaya karar verir. Âmirîler, bu durumdan haberdar olup Leylâ'nın yurduna gider. Askerlerle birlikte her yerde Mecnûn'u ararlar. Babası, oğlunu hiçbir yerde bulamayınca perişan olur. Bu sırada bir kişi Mecnûn'u bir köşede, varlık giysisinden soyunmuş ve aşk ateşine yanmış bir şekilde gazel okurken bulur: **"Gazel"** (928-933. beyitler arası).

"Mecnûn'un Durumu" başlığıyla devam eden bölüm (935-956. beyitler arası): Mecnûn'u gören kişi hâline akıl erdiremeyip ona kim olduğunu ve niye bu duruma düştüğünü sorar. Mecnûn ise adı sanı olmayan aşka düşmüş bir harabe olduğunu söyler. Adam, onu orada bırakıp Âmirîler'e gider ve Mecnûn'un babasına gördüklerini anlatır. O da haberi alır almaz oğlunun bulunduğu yere gider ve onu bir köşede yatarken görür; eve dönmesi için ikna etmeye çalışır. Mecnûn, yüzünü babasının ayağına sürer ve kendisinden özrünü kabul etmesini ister. Oğlunu ağlayarak dinleyen Âmir Şah, nasihatlerine devam eder. **"Babasının Mecnûn'a Nasihat Etmesi"** başlığı altındaki bölüm (957-989. beyitler arası): Mecnûn'a, nefesine hükmetmesini ve muradına heves etmemesini söyleyen babası, zamanın ahdinin sağlam olmadığını hatırlatır. Ondandır, yüzünü puttan çevirip Hak yola dönmesini ister. Cahillik ederek babasını düşmanına güldürdüğünü ve kavuşmayı istiyorsa ümitsiz olmamasını söyler. Sözlerinin devamında, ümidi olanın bahtının sonsuz olduğunu ve sabredip Hakk'a tevekkül ederek saadete ulaşabileceğini anlatır. O bu durumda

sıkıntı çekerken Leylâ'nın mutluluk içinde yaşadığını, onun için hiç üzülmeyeceğini söyler. Bu yolun taş ve dikenlerle dolu olması sebebiyle arzusunun ulaşamayacağını; ayrıca fitnelerle dolu olan bu yolda cahil bir çocuk olarak mücadele edemeyeceğini söyleyerek ondan sevdiklerini daha fazla üzmemesini ister.

“Mecnûn’un Babasına Cevap Vermesi” başlığı ile sunulan bölüm (990-1007. beyitler arası): Mecnûn, babasına hürmette kusur etmek istemez fakat yaşadıklarının elinde olmadığını söyler. Aslında yeryüzünde dertsiz insan olmadığından ve dertlinin belirtisinin de gözyaşı olduğundan söz eder. Ağlamayıp gülerse daha çok acı çekebileceğini bir hikâye anlatarak dile getirir. Metinde **“Hikâye”** başlığı ile verilen bölüm (1008-1041. beyitler arası): Bir kekliğin karıncayı gagasıyla yakalamışken karınca tarafından oyuna getirilip gülmesi neticesinde karıncayı gagasından düşürerek elinden kaçırmamasını anlatır. Yersiz gülmektense ağlamanın daha iyi olduğu mesajını verir. Âşıktaki can korkusu olmayacağını, canana talip olan kişinin de cihanı istemeyeceğini söyler. Babası, Mecnûn’un sözlerine karşı gözyaşı döker ve onu bağrına basarak evlerine götürür. Evde gözetim altında tutar, başına bir gözcü koyar. Gözcünün Mecnûn’a her gün işkence ettiğini görenler bu duruma çok üzülür.

Mecnûn, bir gün evden kaçmayı başarak Necd Dağı’na geri döner. Orada yeniden vecde gelir ve coşarak gazeller söyler. Çevre halkı onun gazellerini dinlemek için oraya gider ve işittiklerini gönül defterlerine yazarlar. Her yerde şiirleri okunur; âşıklar şiirlerini yazar. Aşağıdaki beyitlerde aşk defterine Mecnûn’un adı ile başlandığı ve şiirlerini okuyup anlayabilenlerin ona *Mecnûn* diyemeyecekleri ifade edilir:

Ꞑamu ‘uşşâka Mecnûn oldı server
Anuñ nâmi-y-ıla başlandı defter (1034)

Sözin fehmi itmeyen nâdân u câhil
Aña mecnûn dimezdi olsa ‘âķıl (1041)

“Leylâ’nın Güzelliği Hakkında” başlığı ile verilen bölüm (1042-1079. beyitler arası): Şair, Leylâ’nın güzelliğini tasvir eder. Bütün cihanın onu istediğini; ancak Leylâ’nın gözünün Mecnûn’dan başka kimseyi görmediğini söyler. Gece gündüz sevdiğini düşünür; zaman zaman gazeller söyler ve

bunları bir güvercinin ayağına bağlayarak Mecnûn'a gönderir. Ayrıca onun gazellerine de nazireler söyler. Şair, Leylâ'nın şiir söyleme maharetini överek şiirlerinin güzelliğini anlatır; özü gibi sözünün de güzel olduğunu söyler. Leylâ, şiirlerini sanki ciğer kanıyla yazar ve öylece yol üzerine bırakır. Kim rastlarsa onları alır ve okuyup şevkle kendinden geçer; sonra da Mecnûn'a iletir. Mecnûn, Leylâ'nın şiirlerini okur ve onlara nazire yazar. İki âşık arasında nice sır bu şekilde paylaşılır. Bu iki mest bülbülün sesi bütün âşıklara ilham olur. Herkesin bu sesi duymasıyla düşmanın hileleri de ortaya çıkar ve bu yüzden bir yıl boyunca sadece hayaller ile yetinmek zorunda kalırlar.

“Kays-ı Mecnûn-ı Âmir'in Tarifi Hakkında” başlıklı bölümde (1079-1093. beyitler arası) şair, Mecnûn hakkında değerlendirmeler yapar: Mecnûn'un adı aşk ile birlikte anılmıştır. O, deli divane ya da kötü biri değildir. Özünde akıllı olmakla birlikte Leylâ'nın aşkı onu bu hâle getirmiştir. O, tarikat yolunun saliki, hakikat mülkünün de sahibidir. Kemâline çok delil bulunan Mecnûn'a, Hak kendi katından pencere açmıştır. Dıştan melamet içinde görünse de içi pak olup cihan kaygılarından arınmıştır. Cananın hayaline sarılarak canı ve cihanı unutmuştur. Aşk yoluna girmiş, tüm zamanını namaz ve oruçla geçirmiştir. Şehvet yoluna düşmemiş ve hiçbir lezzet onu aldatamamıştır.

“Babasının Mecnûn'u Halvette Bulunan Âbidin Huzuruna Götürmesi” başlığıyla ele alınan bölüm (1094-1190. beyitler arası): Şair, kıssanın aslını anlatanların söylediklerini aktaracağını belirterek hikâyeye devam eder. Mecnûn'un durumu iyice kötüleşmiştir. Ne kendi yurdu vardır ne de yârinin yanında olabilmektedir. Sürekli figan etmesinden rahatsız olan kavmi onu sözünde kâmil, güvenilir ve ilim sahibi bir mürşide götürmeye karar verir. Herkes tarafından sevilip hürmet edilen, hiç kimseden bir beklentisi olmayan bu mürşidin adı Abdurrahman'dır. Âlem onun destanıyla dolmuştur. Sabahlara kadar ibadette bulunur ve sünnete sıkıca bağlıdır. Kavmi, bu teklifi babasına götürür, o da kabul eder ve Mecnûn'u aramak için Necd Dağı'na gider. Onu bir köşede yine gam içinde yatarken görür. Aralarında daha önceki konuşmalara benzer bir konuşma geçer. Oğluna elbisesini giydiren babası onu zorla şeyhin huzuruna götürür. Şeyh, Mecnûn'un yüzünü görünce bütün

benliğiyle aşkla dolu olduğunu anlar. Yine de babasının hatırına çaresizce elini kaldırır ve Mecnûn'un bu gamdan kurtulması için dua eder. Ona ahvâlini sorar; o da durumunu anlatmaya başlar. *(Bu arada eksik varak vardır. Eksik bölüm, hikâyenin akışını fazla etkilemez; metin, şairin Mecnûn'un durumunu anlatmasıyla devam eder.)*

Diğer taraftan Leylâ, güneşli bir günde bahçede arkadaşlarıyla dolaşmaya çıkar; birlikte sohbetler edip eğlenirler. Ancak bahçedeki çiçekleri temaşa ederken Mecnûn'u düşünür ve ondan haber almak isteği uyanır. Yine başka bir gün arkadaşlarından uzaklaşıp bahçede yalnız dolaşırken bir servinin dibinde oturur ve yüzünün örtüsünü çıkartarak ağlamaya başlar. Sevgilisinin neden gelmediğini, bir selam dahi göndermediğini; yoksa kendisinden vaz mı geçtiğini düşünürken Mecnûn'un şiirlerini okuyan hoş bir ses duyar. Bu şiirlerde Leylâ'ya sitem vardır. **“Mecnûn'un Sözleri”** başlığıyla verilen bölümde (1191-1215. beyitler arası): Mecnûn, kendisinin çok acı çektiğini ancak Leylâ'nın başkalarıyla gülüp eğlendiğini söyler. Leylâ, bu beyitleri duyunca ağlar ve iniltisi cihanı kaplar. Kızlardan biri bu duruma şahit olur ve Leylâ'nın da Mecnûn gibi âşık olduğunu anlar. Eve döndüklerinde, arkadaşına yardımını dokunabilir düşüncesiyle gördüklerini Leylâ'nın annesine anlatır. Annesi çaresizce ne yapacağını düşünürken Leylâ, derdiyle bir kenara çekilir.

“İbni Selâm'ın Leylâ'yı İstemesi ve Onun Destanı” başlığı altındaki bölüm (1216-1315. beyitler arası): Bir gün Leylâ bahçede gezinirken İbni Selâm ile karşılaşır. Her anlamda güzel özelliklere sahip olan genç adam, bu güzele âşık olur. Âşık olduğu kıza kavuşma arzusuyla Leylâ'nın yurduna bir adam gönderir ve onunla evlenmek istediğini ailesine iletir. Her şeyin mal ve mülkle elde edilebileceğini düşündüğünden kıymetli eşyaları da beraberinde gönderir. Miyancı, Leylâ'nın ailesine gider ve kızlarını İbni Selâm'a ister. Anne ve babası istişare ederek memnuniyetlerini dile getirirler. Ancak kızlarının henüz goncagül olduğundan çocukluk nazıyla hareket edebileceğini söyleyerek zaman isterler. Herkes İbni Selâm'ın Leylâ'yı istemesine çok sevinir fakat bu işte Leylâ'nın gönlü yoktur ve o, kendi derdiyle gece gündüz ağlamaktadır.

İbni Selâm ise gönlünü Leylâ'ya kaptırmıştır ve bu yüzden uzun süre bekleyemez. Hazırlık yapıp kabilesiyle birlikte tekrar bu kızı istemeye gider. Ailesi, kızlarının fikrini alır fakat o, bu evliliğe razı olmaz. Müftü ve kadı bile Leylâ'yı ikna etmek için uğraşır; fakat o yine de kabul etmez ve gönlünün Mecnûn'da olduğunu söyler. Annesine kızının bu evliliği neden istemediği sorulduğunda Leylâ, onlara da Mecnûn'u sevdiğini söylemekten çekinmez. Annesi bu durumdan utanır ve ağlayarak kızına nasihatler eder; herkesin onu nasıl ayıplayacağını anlatır. Bunun üzerine Leylâ, hatasız insan olamayacağını, ayıpsız ve noksansız olanın sadece Allah olduğunu söyleyerek annesinden kendisini ayıplamamasını ister. Mecnûn'un derdinin onu yeterince üzdüğünden dem vurup ağlamaya devam eder.

Bir gün, Leylâ'yı İbni Selâm'la evlenmesi için yeniden ikna etmeye çalışırlar. O, bu sefer de kabul etmez ve kendine zarar vermeye kalkar. Onu bu hâlde görünce daha fazla zorlamak istemezler. İbni Selâm, bunun üzerine herkese incinir; bir daha yüzlerine bakmaz ve yurduna geri döner. Leylâ, bu belayı başından savmanın rahatlığıyla aşkını yaşamaya devam eder. Mecnûn ise, Necd Dağı'nda aklında sevdiği, ciğeri dağlanmış bir hâlde feryat ederek dolaşır.

“Nevfel'in Mecnûn'a Rastlaması” başlığıyla verilen bölüm (1316-1410. beyitler arası): Şair, bu bölümde Nevfel'i hikâyeye dâhil eder. Nevfel, hem güçlü hem de şefkatli bir kişidir. Bir gün yolu, Mecnûn'un bulunduğu mağaraya düşer; perişan hâlini ve etrafındaki vahşi hayvanları görünce çok şaşırır. Durumunu sorduğunda Leylâ'nın aşkıyla bu hâle geldiğini söylerler. Mecnûn'un aşkından, kendini dünya nimetlerinden mahrum edişinden ve aşk uğruna çektiklerinden söz ederler. Nevfel, görüp duyduklarından çok etkilenir ve onu huzuruna çağırır. Mecnûn'a iltifat eder, kalbini yumuşatacak sihirli sözler söyler; onun için ziyafetler düzenler ve günlerce birlikte sohbet edip eğlenirler. Bu lütuflar karşısında, Mecnûn'un çelik gibi olan gönlü muma döner. Ancak dilinde her zaman Leylâ vardır. Leylâ anılınca gülüp eğlenir, ondan bahsedilmezse de yüzü gülmez. Nevfel, Mecnûn'un bu hâlini görünce kendisine yardım edeceğine dair yemin eder. Güzellikle olmasa bile askerleriyle onu isteğine kavuşturacağına dair söz verir. Mecnûn, bu sözleri

duyunca çok sevinir; kederi bir kenara bırakıp yemeğini yer ve eğlenmeye başlar. Bir taraftan da Leylâ'nın kendisine verilmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir. Münafıkların sözlerine kanıp verdiği sözü tutmayacağını düşündüğü Nevfel, ne olursa olsun sözünden dönmeyeceğine yemin eder. Ancak, Mecnûn'dan aklını başına almasını ve kendine çekidüzen vermesini ister.

Mecnûn, dostunun bu sözleri karşısında mutlu olur ve gazeller söyleyerek sabırla bekler. Divaneliği terk edip devrin âlimi olur. Nevfel, Mecnûn'un iyi olmasına ve sebat göstermesine çok sevinir. Onu çok sevdiği için bin bir nazla yanında tutmayı başarır. **“Mecnûn'un Nevfel'in Huzurunda Yalvarması”** başlığı altındaki bölüm (1411-1426. beyitler arası): Zaman geçtikçe, Mecnûn Nevfel'e sitem etmeye başlar ve hâlâ sözünü yerine getirmediğini hatırlatır:

Kişi kim olmaya ' ahde vefâsı
Aña âdem demek yokdur revâsı (1422)

“Nevfel'in Askerlerini Seferber Etmesi” başlığı ile verilen bölüm (1427-1560. beyitler arası): Nevfel, Mecnûn'un sitem dolu sözlerini duyunca çok üzülür ve hemen kılıcını alıp atına binerek yola çıkar. Leylâ'nın yurduna gidip onu kabilesinden ister. Öncelikle güzel sözler söyleyerek onları ikna etmeye çalışır. Sevenleri kavuşturma sevabını kazanmak istediğini söyler. Leylâ'nın kabilesi bunu şiddetle reddeder ve ona meydan okur. Nevfel, onlara bir şans daha verdiğini, kabul etmezlerse savaşacağını söyler. Kabile yine olumsuz cevap verince çok öfkelenir ve savaşı başlatır. Savaş yoğun bir şekilde devam ederken ve Nevfel'in ordusu yenmek üzereyken Mecnûn barış duası okumaya başlar. Bu sırada, Leylâ'nın kabilesinden bir aracı kabilenin barış talebini ilettiğinde Nevfel onlara, Leylâ ile Mecnûn'u birbirlerine kavuştururlarsa savaşa devam etmeyeceğine söz verir. Sonunda savaşı durdurup barış sağlarlar. Mecnûn bu durumu öğrenince Nevfel'e mademki barış olacaktı neden bu kadar kan döktüğünü ve kendisine verdiği sözü niçin yerine getirmediğini sorar. Bu sözler karşısında mahcup olan Nevfel, Mecnûn'a barışın sebebinin, askerlerin güçsüz kalmasından kaynaklandığını söyler.

Bir gün askerlerini toplayıp Leylâ'nın kavmine yeniden savaş açan Nevfel, bu defa onları ağır bir yenilgiye uğratır. Bunun üzerine Leylâ'nın babası ağlayarak huzuruna gelir ve Nevfel'e Mecnûn'un dağlarda vahşi hayvanlar gibi çıplak gezdiğini ve insan özelliğini kaybettiğini; böyle birine kızını vermesinin mümkün olmadığını söyler. Ayrıca ısrarında devam etmesi durumunda kızını böyle birine vermektense öldürmeyi yeğlediğini ifade eder. Herkes Mecnûn hakkında aynı şeyleri söyleyince Nevfel, Leylâ'yı almaktan vazgeçer ve kendi yurduna gider. Muradına eremeyeceğini anlayan Mecnûn feryat etmeye başlar.

“Mecnûn'un Bahçıvan İle Konuşması” başlığı ile verilen bölüm (1561-1599. beyitler arası): Mecnûn, Leylâ'nın aşkından kendini kaybetmiş hâlde dolaşırken bir bostan görür. Bostanda bahçıvanın servi ağacını kesmek üzere olduğunu fark eder ve ondan serviyi kesmemesini ister. Bahçıvan, ailesinin yakacak ihtiyacını gidermek için bunu yapmak zorunda olduğunu söyleyince Mecnûn, yanında bulunan değerli bir taşı ona verir ve adamı serviyi kesmekten vazgeçirir. Leylâ'nın boyuna benzettiği servinin dibinde günlerce oturur ve sevdiğini düşünüp aşk ateşiyle inler durur.

Mecnûn, orada uzun bir süre kaldıktan sonra kendi yurduna doğru yola çıkar. **“Mecnûn'un Ahuları Avcıdan Satın Alması”** başlığı altındaki bölüm (1600-1629. beyitler arası): Nevfel'den ayrı düştüğü için üzgün olan Mecnûn ona karşı sitem doludur. Bu düşüncelerle yürürken yol üzerinde tuzağa düşmüş ahular ve yanlarında onları öldürmek isteyen bir avcıyı görür. Ona, ahuları serbest bırakmasını; karşılığında gerekirse canını bile verebileceğini söyler. Avcı, iki aylık geçimini onlarla sağladığını anlatınca Mecnûn, yakut bilekliğini ona verir. Bu duruma çok sevinen avcı hepsini serbest bırakır. Ahular da otlaklarına geri döner. Mecnûn, yârinin gözlerini ve kokusunu hatırlatan ahularla eğlenerek vakit geçirir.

Yoluna devam ederken bir mağaraya rastlar ve geceyi orada geçirir. Sabah olunca feryat ederek uyanır; sonra da mağaradan ayrılır. **“Mecnûn'un Avcıyla Konuşup Geyikleri Tuzaktan Kurtarması”** başlığı altındaki bölüm (1630-1667. beyitler arası): Mecnûn, sabah vakti, gazeller okuyarak yürürken güzel bir yere rastlar; ancak orada bir tuzak vardır ve geyikler tuzağa

kapılmıştır. Avcı bu geyikleri öldürmeyi düşünürken Mecnûn, onu bu fikrinden vazgeçirmek ister. Avcı, onların ailesinin geçim kaynağı olduğunu; ancak para vermesi karşılığında geyikleri serbest bırakabileceğini söyler. Mecnûn, yanında bulunan atını ve silah takımıyla başka nesi varsa hepsini ona vererek geyikleri kurtarır. Geyikler kurtulunca Mecnûn, yavrularına kavuşmuş baba gibi sevinir. Gözleri ve kokusu Leylâ'yı hatırlatan geyiklere, sevdiğine duyduğu özlemi anlatır. *(Bu bölümde eksik varak bulunmaktadır; ancak devam eden beyitlerde (1665-1667. beyitler arası) başka bir avcı hikâyesiyle karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. Mecnûn yine tuzağa düşen hayvanları avcıdan kurtarır.)*

“Mecnûn’un Bir Kadın ile Boynunda İp Bağlı Bir Adamı Görmesi” başlığı altındaki bölüm (1668-1692. beyitler arası): Sabah olunca Mecnûn, sevgilisinin yurduna gitmek için yola koyulur. Yolda giderken yanında eli ayağı bağlı bir adam bulunan yaşlı bir kadınla karşılaşır. Onlara ne durumda olduklarını sorar. Kadın da işin aslını anlatır. Fakirlikten dolayı böyle bir yola başvurduklarını; bu şekilde kapı kapı gezerek para kazandıklarını ve kazandıkları parayı da bölüştüklerini söyler. Mecnûn bunu duyunca kadına yalvarır ve adamı serbest bırakıp kendisini bağlamasını ister. *(Bu bölümde eksiklik olduğundan hikâye Mecnûn’un Leylâ’nın yurdunda esir iken Leylâ ile konuştuktan sonra bağlarını çözüp dağa kaçmasıyla devam eder. Annesi ve babası da artık Mecnûn’dan ümidi kesmiştir.)*

“İbni Selâm’ın Leylâ’yı İkinci Kez İstemesi” başlığı altındaki bölüm (1693-1720. beyitler arası): Diğer taraftan, Leylâ Nevfel’in savaşı kazandığını duyar ve mutlu olur. Bu sebeple de gelecek günlerin güzel olacağı ümidini taşır. *(Burada babası Leylâ’nın yanına gelerek onunla konuşur. Ancak, eksik varaklar sebebiyle konuşmanın seyri takip edilememektedir. Başlık “İbni Selâm’ın Leylâ’yı İkinci Kez İstemesi” şeklinde olduğundan bu duruma dair gelişmeler yaşandığı tahmin edilmektedir.)*

Mecnûn’un babası, oğlunu aramak için son bir kez dağa gider ve onu orada bulamayıp geri dönerken duyduğu bir ses onu Mecnûn’un bulunduğu yere yöneltir. Bir deri bir kemik hâlde yataarken gördüğü oğlunun başucuna gelir. Gözlerini açan Mecnûn, ona kim olduğunu sorar. Babası olduğunu ve günlerdir kendisini aradığını öğrenen Mecnûn, çok utanır ve ayaklarına

kapanır. Babası da, ona kıyafetlerini giydirir, başına tacını takar ve uzun uzun nasihat eder. Ancak Mecnûn, bunlara kulak asmayarak daha önce söylediği sözleri tekrar eder.

(Eksik bölümün ardından, babasının Mecnûn'u orada bırakıp çaresizce kavmine dönmesiyle hikâyeye devam eder.) **“Mecnûn'un Babasının Vefâtından Haberdar Olması”** başlığı altındaki bölüm (1721-1738. beyitler arası): Âmir Şah, oğlunun durumuna daha fazla dayanamaz ve eve döndükten birkaç gün sonra hastalanarak ölür. Bir avcı Necd Dağı'na gider ve babasının ölüm haberini Mecnûn'a verir. Ayrıca ona hayırlı bir evlât olmadığını söyleyerek sitemde bulunur. Mecnûn, bu haberi alır almaz babasının kabrine koşar ve orada gece gündüz ağlayarak mersiyeler okur. (Eksik varaklarda Mecnûn'un babası için yasının devam ettiği sonraki bölümden hareketle tahmin edilmektedir.)

“Mecnûn'un Necd Dağı'nda Oturması” başlığı altındaki bölüm (1739-1791. beyitler arası): Bir sabah, Mecnûn kara elbiseler içinde babasının kabrini terk edip Necd Dağı'na doğru gider. Bu esnada sevgilisinin yurduna da uğrar. Bir yerde Leylâ ve Mecnûn adının yazılı olduğunu görür ve sevdiğinin adını tırnağıyla kazır. Bu durumu soranlara, aşk işinin birlik olduğunu; ikilik olduğunda huzur olmayacağını söyler.

Bu cevap karşısında neden kendi adını değil de Leylâ'nın adını kazıdığını sormalarına karşılık kendisinin dış, sevgilisinin ise iç olduğunu; böylece kendi varlığının sevgilisinin önünde perde olduğunu ifade eder.

Mecnûn, bu sözleri söyleyip oradan uzaklaşır ve şiirlerini dertli dertli okuyarak derman peşinde koşmaya devam eder. Vahşi hayvanlarla birlikte yaşayıp onlarla eğlenen Mecnûn'un her türlü ihtiyacını bu hayvanlar karşılar ve ona sürekli hizmet ederler. Onlarla kurduğu iletişim sayesinde evcilleşmelerini sağlar. Öyle ki kurt ile kuzu bile dost olup barış içinde yaşar. Hayvanlar Mecnûn'u her zaman korur. Kötü niyetli bir kişi ona yaklaşacak olsa niyetini bakışından anlar ve onu parçalar; iyi niyetli bir kişi gelse onu da izzet ve ikramla karşılarlar. Şair, Mecnûn'un merhametinin hayvanları kendine köle yaptığını; aslında insan ilişkilerinin de böyle olabileceğini söyler ve hâle uygun bir **“Hikâye”** anlatır (1792-1836. beyitler arası): Merv şehrinde, öfkelenip

cezalandırmak istediği insanları kızgın azılı köpeklerle atan bir şah vardır. Bu şahın, Armağan adlı bir yardımcısı bulunmaktadır. Armağan, şahın hışmından korktuğundan bu köpekleri sürekli yedirir içirir ve onlara ikramda bulunur. Bir gün, korktuğu başına gelir ve şah, onun köpeklerle atılmasını emreder. Köpekler, bir hışımla yanına gelir; ancak Armağan'ı tanıdıkları için ona zarar vermekten vazgeçerler. Sabah olunca şah, gece şarabın etkisiyle yaptığı yanlışları hatırlar ve yardımcısının yanına gitmek ister. Oraya varınca köpeklerin ona hiçbir zarar vermediğini görür ve çok şaşırır. Yaptığından pişman olur ve Armağan'dan özür diler. Böyle bir şeyin nasıl olduğunu sorar. O da köpeklerin daha önce kendilerine yapılan ikram ve lütfun karşılığını verdiklerini söyler. Nimet karşısında nankörlük yapmadıklarını fakat şahın insan olmasına rağmen kendisine yaptığı hizmetlere karşılık onu cezalandırmaya kalktığını belirtir. Köpekten vefa, insandan ise cefa gördüğünü hatırlatır. Bu temsili hikâyenin devamında şair, hikâyeden alınacak dersin iyiliğin hiçbir zaman zayi olmayacağı olduğunu ifade eder.

“Temsil” başlığı altındaki bölümde (1837-1851. beyitler arası): Şair, Mecnûn'un merhamet ve lütfunun ne derece geniş olduğunu dile getirir. Okuyucuya da Mecnûn gibi olması yönünde tavsiyelerde bulunur. Dünyanın aldatıcı bir yer olduğunu, bu yüzden insanın dünyanın kendisini terk etmeden önce onun dünyayı terk etmesi gerektiğini hatırlatır.

“Geceye Dair” başlığı altındaki bölümde (1852-1913. beyitler arası): Şair, Mecnûn'un divane göründüğünü ancak onun aslında Eflâtun gibi fikir ehli biri olduğunu söyler. Birçok hünere sahip olmakla birlikte Arapça ve Türkçe bildiğini de ifade eder. Mecnûn, bir gece karanlığında gökyüzünü temaşa eder. Zühre ve Müşteri yıldızlarıyla konuşur. Onlara hâlini anlatır ve onlardan yardım ister. Ancak sonunda yerin olduğu gibi gökteki bütün varlıkların sahibinin de yalnızca Allah olduğunu düşünerek yüzünü Allah'a döndürür. Allah'a niyazda bulunur ve O'ndan yardım ister. Böyle dua edip yalvarırken uykuya dalar. Rüyasında felekler üzerinde tahtı olduğunu ve ağzında inciler bulunan kuşların, başına inciler saçtığını görür. Uyandığında rüyanın etkisiyle çok mutlu olur.

“Mecnûn’un Yıldızlara Bakıp Şikâyet Etmesi ve Leylâ Tarafından Bir Habercinin Gelmesi” başlığı altındaki bölüm (1914-1990. beyitler arası): Bir gün Mecnûn, çevresinde vahşi hayvanlar bulunduğu hâlde gamlı bir şekilde dağda otururken karşıdan bir kişinin geldiğini görür. İyi biri olduğunu anlar ve hayırlı haber getirdiğini umarak hayvanları, ona zarar vermemeleri için uyarır. Mecnûn yanına gelen kişiyle çok fazla konuşmak istemeyerek ne söyleyeceğini sorar. Adam, ondan izin isteyerek söze başlar. Yolda ay yüzlü bir güzel gördüğünü, sürekli ağlayıp feryat eden bu güzelin adının Leylâ olduğunu söyler ve Leylâ’nın sözlerini aktarır. Leylâ adama, önceden huri gibi güzelken şimdi ise değiştiğini söyler. Sevdiğinin yolunda gam çektiğini, kadınken erkek gibi anıldığını ifade eder ve âşığı olan Mecnûn’un aşkında özgür olup kendisi gibi işkence çekmediğinden dem vurur. Kendisinin kimsesiz olduğunu ve hiç kimseye bir şey söyleyemediğini; ayrıca sevdiğine kavuşmak istediğini ancak kötü anılmaktan korktuğunu söyler. Mecnûn’un ne durumda olduğunu ve aşkı onsuz kiminle yaşadığını merak eder; Mecnûn hakkında bilgi ister. Adam Mecnûn’a, onun hakkında ne biliyorsa Leylâ’ya anlattığını söyler. **“Leylâ’ya Haber Verilmesi”** başlığı altındaki bölüm (1991-2140. beyitler arası): Mecnûn’un onun aşkından hasta düştüğünü, babasının öldüğünü; hem sevdiğinin derdiyle hem de babasının acısıyla gece gündüz ağlayıp şiirler okuduğunu anlatır. *(Hikâyenin bu kısmında eksiklik vardır. Nizâmî’nin Leylâ ve Mecnûn’unda bu bölümde adam, bu sözlerin ardından Leylâ’nın mektubunu çıkarıp Mecnûn’a verir. Mecnûn mektubu okur ve kendinden geçer. Habercinin getirdiği kâğıt kalemle o da Leylâ’ya cevap yazar. Eksik varaklardan sonra hikâye Mecnûn’un cevap mektubu ile devam ettiği için bu bölümün de Nizâmî’de olduğu gibi geliştiğini söylemek mümkündür.)* Mecnûn, mektubunda sevgilisine sitemlerde bulunur. Kendisiyle yaptığı ahdi bozduğundan, başkalarıyla birlikte olduğundan şikâyet eder.

Mecnûn’un Halîm-i Âmirî adlı bir dayısı vardır. O, yeğeni için çok üzülür; derdine çare arar. Bir gün yine Mecnûn aklına gelir ve onu aramak için dağa gider; dağda vahşi hayvanlarla dost olduğunu görür. Uzaktan selam verir ve Mecnûn ona kim olduğunu sorar. Dayısı olduğu cevabını alınca onu tanır ve yanına çağırır. Uzun süre sohbet ederler, evde olup biten olaylar ve annesinin

durumu hakkında konuşurlar. Dayısı, yanında getirdiği elbiseleri Mecnûn'a verir fakat o kabul etmez; onları giyse bile çıkartıp yırtacağını söyler. Dayısı, hiç değilse yanında getirdiği yiyeceklerden yemesi için ona yalvarır; ancak Mecnûn, bir lokma dahi ağzına koymaz. Kendisine ne yiyip ne içtiğini soran dayısına gıdasının sabah rüzgârı olduğu cevabını verir. Yemekten ve uykudan bir ölü gibi uzak durduğunu söyler. İlla bir şey yemek isterse de ağaç zambı ya da bitki yaprağı ile beslendiğini ekler ve şöyle sitemde bulunur:

Yimesem ben n'ola yiyiciler var
Bu dünyâ çirkini yuyucılar var (2132)

Mecnûn'un bu sözleri üzerine dayısı ona tatlı bir üslupla nasihatte bulunur. Mecnûn gibi küçük şeylerle kanaat edenin padişah'ta bile olmayan bir huzura sahip olduğunu söyler ve hâle uygun bir *"Hikâye"* anlatır (2141-2233. beyitler arası): Bir gün şahın biri, dünyadan elini eteğini çekmiş bir zâhidin evine konuk olur. Şah, adamın bulunduğu yeri çok beğenir ve çevresindekilere bu adamın ne şekilde yaşayıp nasıl beslendiğini sorar. Allah'a gönülden bağlı bir kul olup uykudan ve yemeden içmeden uzak bir hayat yaşadığını öğrenir. Bunun üzerine adamın yanına gider ve onunla konuşmak ister. Ona ne yeyip ne içtiğini sorunca adam, yaş ve kuru bitki tozlarını gösterir ve onlarla beslendiğini söyler. Şah adama hayran kalır ve onu hizmetine almak ister. Böylece istediği her şeye sahip olabileceğini söyler. Adam yediklerinin gül murabbası olduğunu ve bunlarla kişinin bütün belalardan kurtulduğunu ifade eder. Şaha, bu nimetlerden yemesi hâlinde onun da dünyadan vazgeçebileceğini söyler. Bu sözler üzerine şah, adamın ayaklarına kapanır ve özür dileyerek duasını alır. Dayısı, hikâyeyi bitirdiğinde Mecnûn'a, kanaat edenin dünyanın her türlü belâsından kurtulacağını söyler.

Bu sözleri duyan Mecnûn, çok mutlu olur ve dayısının yanına oturup ona annesini sorar. Annesine karşı yüzünün kara olduğunu söyleyerek ağlar. Yeğenin annesini merak ettiğini gören dayısı, annesini alıp Mecnûn'un yanına getirir. Oğlunun perişan hâlini görünce çok üzülen annesi onu bağrına basıp yaralarını sarar; saçlarını tarar ve ayağındaki dikenleri çıkartır. Oğlundan kendisiyle birlikte eve dönmesini, daha fazla canına işkence etmemesini ister. Mecnûn, onun bu sözleri karşısında ağlar; fakat daha önce babasına söylediği

gibi annesine de bu durumun elinde olmadığını anlatır ve ona eve dönmesi konusunda ısrar etmemesi için yalvarır. Annesine veda edip yanından uzaklaşır. Geride kalan anne, perişan hâlde ağlayarak evine döner ve bu duruma daha fazla dayanamayıp üzüntüsünden ölür.

“Halîm-i Âmirî’nin Tekrar Gelmesi” başlığı altındaki bölüm (2234-2296. beyitler arası): Bir sabah Mecnûn annesinin ölümünden habersiz kasideler söyleyerek dağda gezerken dayısı yanına gider, ona elbise ve yemek verir. Durumu hemen söylemek istemez ancak gizleyecek gücü de yoktur; sonunda kendini tutamayıp ağlar ve Mecnûn’a annesinin onun üzüntüsüyle öldüğünü söyler. Haberi duyan Mecnûn perişan olur, anne ve babasını hatırlayıp feryat eder. Onların kabrine gidip orada yeri göğü inletircesine ağlar. Çevredekiler hemen başına toplanır ve onu toprağın üstünde kendinden geçmiş hâlde görür. Mecnûn’a nasihat ederek ondan artık aklını başına alıp babasının yerine geçmesini isterler. Bu sözleri duyan Mecnûn, kendini dağa atıp orada ah ile günlerini geçirir. İnsanlardan nefret eder, vahşi hayvanlarla eğlenmeye devam eder. Artık hiç kimsesi kalmamıştır ve dünyadan hiçbir hayır beklememektedir.

“Leylâ’nın Na’îm-i Âmirî’yi Göndermesi” başlığı ile verilen bölüm (2297-2470. beyitler arası): Leylâ da aşk esiri olmuş bir şekilde çektiği cefalardan ötürü hasta olur. Bir gün coşkunu bir ruh hâli içerisinde sarayından (çadırından) çıkar ve hayâ perdesini yüzünden kaldırıp yol kenarında oturur. O sırada, her işten haberdar olan yaşlı bir adam Leylâ’nın yanına gelir. Leylâ adama, nereden geldiğini ve Mecnûn hakkında bilgisi olup olmadığını sorar. İhtiyar adam da ona Mecnûn’un Leylâ diye ağlayıp gezdiğini, dilinde ve gönlünde yalnızca Leylâ’nın olduğunu söyler. Bu cevap karşısında ağlamaya başlayan Leylâ, Mecnûn’un uğruna gözyaşı döktüğü kişinin kendisi olduğunu belirtir. Sonrasında, Mecnûn ile aynı derdi çektiğini; ancak onun dağlara çıkıp aşkını haykırdığını; kendisinin ise ahını içinde yaşamak zorunda kaldığını; bu yüzden de Mecnûn’un sözleri cevherse kendisinin sözlerinin altın olduğunu söyler. Sözlerini bitirip adama mücevherlerinden vererek ondan, Mecnûn’u gidip aramasını ister. Onu bulduktan sonra da gizlice hurmalığa getirmesini ve

gelip kendisine haber vermesini tembihler. Sevdiğinin yüzünü görüp şiirlerini kendi ağzından dinlemek istediğini söyler.

Adam, Leylâ'nın yanından ayrılır ve her yerde Mecnûn'u arar. Sonunda onu, bir yerde yatarken bulur. Etrafında da vahşi hayvanlar vardır. Mecnûn adamı görünce, hayvanları dağıtıp onu yanına çağırır. Adam, ona Leylâ'dan bahseder. Leylâ'nın, onun için canını bile verebileceğini ve onunla gizli bir yerde buluşmak istediğini söyler. Mecnûn, ona inanır ve şevkle yola koyulur. Mecnûn'u Leylâ'nın istediği yere götürüp bırakan adam dönüp ona haber verir. Uzun çaba sonrası Leylâ da oraya gelir ve birbirlerine kavuşurlar; bu şevkle kendilerinden geçerler. Kavuşmanın şükrü için şükür secdesi kılarlar. Leylâ, yaşlı adama Mecnûn'a çok fazla yaklaşmak istemediğini söyler. Çünkü ileri gittiği takdirde bunun hata olacağını ve utanılacak bir şey yapmak istemediğini belirtir. Mecnûn'dan gazeller dinlemek istediğini söyler. Adam, Mecnûn'un yanına gider ve onun Leylâ'nın kokusuyla kendinden geçtiğini görür. Leylâ'nın söylediklerini ona ilettiğinde Mecnûn şiir okumaya başlar. Bu bölümün içerisinde (2381-2387. beyitler arası), **“Mecnûn'un Gazel Söylemesi”** başlığı altında Mecnûn'un dilinden gazel ile karşılaşılır. Devam eden beyitlerde de Leylâ'ya olan aşkını ve duygularını uzun uzun anlatır, ona olan hasretini dile getirir. Mecnûn, sözlerini Leylâ'ya kavuşma duasıyla bitirir ve çöle doğru gider. Leylâ da bunun üzerine otağına geri döner.

“Müslim'in Mecnûn'un Huzuruna Gelmesi” başlığı altında verilen bölüm (2471-2619. beyitler arası): Bağdat'ta Müslim adlı bir genç vardır. Bu genç, her alanda bilgi sahibi olmakla birlikte şiire de heveslidir. Mecnûn'un şiirleri onun da kulağına gider ve bu şiirlerden çok etkilenir. Merakla Mecnûn'u aramak için dağlara gider ve vahşi hayvanlarla birlikte olduğunu görür. Mecnûn, Müslim'in yüzündeki aşk nurunu ve vücudundaki sevda izlerini fark edip onu yanına çağırır. Müslim selam verip konuşmaya başlar. Mecnûn'a iltifatlar eder, şiirlerinin onu kendinden geçirdiğini ve yanında kalmak istediğini söyler. Sözlerini alıp ezberlemek istediğini anlatarak gerekirse kendisini vahşi hayvanlardan biri olarak kabul etmesini ister. Mecnûn, onu güler yüzle karşılar; ancak bu yolun dert ve fitne dolu olduğunu, geri dönmesinin kendisi için daha doğru olacağını söyler. Yediklerini

giyemeyip giydiklerini giyemeyeceğini ve hayvanlarla dost olamayacağını anlatır. Onun insanları kucakladığını, kendisinin ise insanlardan kaçtığını hatırlatır. Müslim ise Mecnûn'a yanından ayrılmayacağını ve onunla kalacağını söyleyerek ondan beraberinde getirdiği yemeklerden yemesini ister. Mecnûn, gıdanın cisminden perdesi olan kişi için gerekli olduğunu söyleyerek kendisinin yemeğe ihtiyacı olmadığını ifade eder.

Müslim, Mecnûn'un gamdan perişan hâlini görüp onu teselli etmek ister. Ona cihanda ağladığı kadar güleceğini söyler. Allah'ın yardımının yetişip onu bu gamdan kurtaracağını ve yiğitlik geçince bu aşk ateşinin de soğuyacağını ekler. Mecnûn, bu sözleri duyunca yerinden fırlar ve kendisinin surete tapan, heva peşinde koşan biri olmadığını; aksine âşıkların sultanı olduğunu söyler. Aşk iksirinin canına ihlas verdiğini ve kendisinin aslında var olmadığını; bütün varlığının sevgilisi olduğunu ifade eder. İnsanın kendi kusuruyla ilgilenmesini, başkalarının ayıplarına şaşırmasını söyler. Müslim, onu sessizce dinler ve cevap vermez. Bu sohbetten sonra dost olup günlerce konuşurlar. Zaman sonra Mecnûn, açlık ve uykusuzluktan zayıf düşer. Müslim ise bu dertlere tahammül edemez ve Mecnûn'a veda edip maksadına ulaşmış olarak Bağdat'a geri döner. O, Mecnûn'un şiirlerini her yerde okur ve herkes bu şiirlere hayran kalır.

Şair, Mecnûn'un akılsız, namazsız ve edepsiz biri olmadığını; aksine her türlü sır ve bilgiye sahip olduğunu söyler. Onun dünyanın sahteliğini görüp el çekmiş ve bunun için de Leylâ'yı bahane göstermiş olduğunu belirtir. Şair, aşkı bilen birine aşkın mahiyetini ve kavuşmak mümkünken bunun neden tehir edildiğini sorar. O da cevap olarak, kişinin muradına ulaşabilmesi için sabretmesi gerektiğini, eğer uzun zaman sonra muradına ulaşamazsa bu şekilde rahata erişebileceğini söyler. Şair, bu bölümde, hâle uygun olarak Nizâmî'den bir **“Hikâye”** (Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî tarafından eklenen bölümde bulunmaktadır.) aktaracağını söyleyerek hikâyeyi anlatır (2620-2759. beyitler arası): O zamanlar Mecnûn gibi dağlara düşmüş biri vardır. Adı Âmir olan temiz ve hüner sahibi bu kişi inci gibi gazeller söyler. Amcasının kızıyla birbirlerine âşık olurlar ve aşklarını gizleyemeyip herkesin diline düşerler. Âmir'in sevgilisinin adı Esma'dır ve çok güzel bir kızdır. Âmir de kemal sahibi bir gençtir; ancak fakir olduğu için Esma'yı defalarca istemesine rağmen

amcasının onayını alamaz. O, aşk derdinden şiirler okurken amcası Esmâ'yı zengin biriyle evlendirir. Haberi alan Âmir, ümidini kaybedip dağlara düşer. Kavmi de kendisine vefalı davranmaz ve tıpkı Mecnûn gibi gönlündeki aşk belası ile yapayalnız kalır.

Leylâ, bu zavallı âşığın aşkı için yaşadıklarından ve inleyişlerinden haberdar olur. Ona iltifat eder, dertlerini dinler ve onun için ağlar. Aşkındaki vefasını görünce Âmir'e kendi aşk macerasını anlatan Leylâ, onu kendine mahrem edip Mecnûn'a onunla haber gönderir. Mecnûn, Âmir'i sevinçle karşılar ve dost olurlar. Mecnûn kasideler söyler, o da ezberleyip kavmine ulaştırır ve işitenler mest olur. Ayrıca bu genç âşık, iki sevgili arasında da haber getirip götürerek onların rehberi olur.

Bir gün Âmir Mecnûn'a sözünün bu kadar güçlü olmasına rağmen neden kendini çaresiz yaşamaya terk ettiğini sorar. Kendisi çok ağladığı için onun ağlamasını istemediğini ve bu sevdadan vazgeçmesini söyler. Mecnûn, bu sözler karşısında Âmir'e kızar ve ona divane olmadığını, muradının bu diyardan gidip bütün pisliklerden temizlenmek olduğunu anlatır. Gamından asla şikâyet etmediğini, bulunduğu yerden daha güvenilir bir yer olmadığını ve yalnızca isminin *Mecnûn* olduğunu sözlerine ekler. Âmir, Mecnûn'un sözleri karşısında haya edip susar. Sonrasında Mecnûn'a yârinden haber getirdiğini söyler. Diğer taraftan Leylâ, anne ve babasının gözetimi altındadır; derdini gizli tutmaya çalışır. Bu duruma dayanamayıp derdini açık etmeye kalksa da kavminden utanıp kendi canına eziyet eder. İbni Selâm ona talip olur; ancak çok geçmeden öldüğü için Leylâ huzura kavuşur ve Mecnûn için ağlamaya devam eder. Allah'a yalvarıp bir saat bile olsa yârini görebilmeyi arzu eder; annesi Leylâ'nın bu durumunu öğrenip ona nasihatlerde bulunur. Sözlerinin kızına etki etmediğini gören annesi kahrından ölür; Leylâ da annesi için yas tutar.

“Leylâ'nın Mecnûn'u İstemek İçin Âmir'i Göndermesi” başlığıyla verilen bölüm (2760-2784. beyitler arası): Leylâ, Mecnûn'a olan aşkından vazgeçemez ve bir gün Âmir'i yanına çağırır; sırrına mahrem biri olarak ondan Mecnûn'u arayıp bulmasını ister. Âmir, kendisinin herkese rezil olduğunu, kimsenin onunla konuşmadığını ve bu durumdayken ona nasıl yardım

edebileceğini söyleyince Leylâ, doktorun da kendine değil başkalarına çare olduğu cevabını verir. Âmir, bu cevap karşısında bir şey söyleyemez ve dağa gidip Mecnûn'u bulur. Ona Leylâ'nın durumunu anlatır, anne ve babasının öldüğünü söyler. Mecnûn bunları duyunca çok üzülür ve ağlar. O anda Leylâ'ya mektup yazmak ister. **“Mecnûn'un Leylâ'ya Mektup Yazması”** başlığı altındaki bölüm (2785-2820. beyitler arası): Mektubuna Allah'ın adıyla başlar, aldığı haberlerden duyduğu üzüntüyü, sevdiğinin gamıyla küle döndüğünü dile getirir. Diğer taraftan gamın ve matemın sevgilisine yakışmayacağını söyleyip ondan Allah'a tevekkül ederek sabretmesini ister. Mecnûn, sözünü tamamlayıp Âmir'e teşekkür eder ve ondan mektubu sevgilisine götürmesini ister. Âmir, mektubu alıp hemen Leylâ'ya ulaştırır. Mektubu okuyunca Leylâ'nın derdi daha da artar ve Âmir'e, Mecnûn'u alıp yanına getirmesini söyler.

Mecnûn'un yanına gidip onu dilinde Leylâ, gönlünde Mevlâ olduğu hâlde yatarken gören Âmir, ona Leylâ'nın kendisini istediğini ve bunu ertelememesini söyler. Eski ahdini unutmayıp vefasını terk etmemesini hatırlatır. Mecnûn duyduğu sözlere çok sevinir ve Âmir'i sevinçe karşılar. Uzun süre birlikte vakit geçirirler.

“Leylâ'nın Geceden Sabaha Kadar Yalvarması” başlığı altındaki bölüm (2821-2836. beyitler arası): Leylâ, bir gece sabaha kadar mumla konuşur ve geceden şikâyet eder. Gecenin, derdini arttırdığını ve içinin yanmasından mutlu olduğunu söyler. Allah'a niyazda bulunur ve zikrini dilden düşürmez. **“Leylâ ve Mecnûn'un Masum Bir Şekilde Birbirlerine Kavuşması”** başlığı altındaki bölüm (2837-3010. beyitler arası): Leylâ, artık sırrını gizlemez ve kimseden de korkmaz. Gamı bir kenara bırakıp sevgilisini ister. Bir gün Âmir'i çağırır ve ona, ölmeden önce Mecnûn'a kavuşmak istediğini söyler. Ona çeşitli hediyeler sunup güzel kıyafetler giydirir. Mecnûn için de güzel bir kıyafet hazırlayıp ondan bu elbiseyi Mecnûn'a götürmesini ister. Âmir, mutlu bir şekilde dağa gider ve haberi sahibine ulaştırır. Bu habere çok sevinen Mecnûn, üzerini temizleyip elbisesini giyer ve muhabbet çeşmesinden abdest alarak cismini kirden temizler. Gazeller okuyarak yola düşen Mecnûn'a hayvanlar da eşlik eder ve çevresini sararlar. Âmir, Leylâ'nın çadırına gidip durumu haber verir

ve esirinin hizmetine girmek istediğini söyler. Leylâ, çok mutlu olur; herkesi gönderip çadırdan çıkar. İki sevgili birbirine kavuşur, hayvanlar da hemen etraflarını sarar ve kimsenin yanlarına yaklaşmasına izin vermez. Âşıklar hayvanların ortasında uzun bir süre baygın hâlde yatarlar. Âmir gelip iki âşığı amber kokusuyla tütsüler ve gül suyuyla tazeler. O an, kendine gelen âşıklar bir süre sessizce kalırlar. Leylâ utanıp Mecnûn'u çadırına götürür; orada onunla ilgilenir. Yanına oturup niyazda bulunur. Âmir de onlarla beraberdir, hayvanlar ise avluyu sarmış çadıra kimseyi yaklaştırmamaktadır.

Leylâ ve Mecnûn'un durumunu görenler hayretler içinde kalır ve hakiki aşkın bu olduğunu ve böyle bir aşkın şehvetle dost olamayacağını söyler. Eğer bu aşk hakiki olmayıp Allah'a sadakatle niyaz olmasaydı ünü duyulmaz ve hayvanlar da ona ram olmazdı; bu aşkın her hâli bir ibrettir.

Leylâ kalkıp misafirine ikramda bulunur. Birbirlerine sarılıp o şekilde günlerce kalırlar. Kendilerine geldiklerinde Mecnûn sevgilisine kavuştuğunun, arada rakip kalmadığının ve onun yurdunu mesken tuttuğunun farkına varır. Hiç konuşmazlar, sabahlara kadar intizar ederek günlerini geçirirler. Bir taraftan da Leylâ'nın kavminin ayıplaması artmaktadır. Leylâ, Mecnûn'a neden konuşmadığını sorar. Mecnûn, sevgilisinin şeker gibi olan dudağının ağzını bağladığını söyler. Onun yolunda canını sattığını şimdi de dilini satmasının anlamsız olduğunu belirtir. Sevgilisinin varlığının yanında kendisinin gölgeden başka bir şey olmadığını anlatır. Kendi canının bir sivrisinek değerinde, yârinin canının ise tavus kıymetinde olduğunu ve canını sevgilisinin uğruna seve seve feda edebileceğini söyler. Aralarında senlik benlik olmayan âşıkları ayırmanın mümkün olmadığını ifade eder. Bu sırada Mecnûn'un ağladığını fark eden Leylâ güzel şeyler söyleyip onu mutlu etmek ister.

Mecnûn, sevgilisine dikkatle bakıp kendini kaybeder ve elbisesini parçalar; bu duruma daha fazla dayanamayıp yaraları kana boyanmış hâlde dağa gider. Hayvanlar da onu yalnız bırakmaz. Mecnûn, artık kendini Leylâ sanmaya başlar ve nereye baksa Leylâ'yı görür. Her nefeste kavuşma şiirleri okur. Âmir bu şiirleri şarap gibi içer ve herkese ulaştırır. Bu aşkın şehvetten uzak, nur dolu bir aşk olduğu ortadadır. Aşkın yakîni doğruluk ve iffettir; âşığa

yalan ve şehvet yakışmaz. Garaz ve aşk bir arada durmaz; garaz fazla olursa aşk eksik olur. Aşka doğrulukla yol bulan zamanın padişahı olur.

“Leylâ’nın Veda Edip Vefat Etmesi” başlıklı bölüm (3011-3158. beyitler arası): Güz vakti olur ve yaprağın düşüşü gibi Leylâ’nın hayata veda vakti gelir. Leylâ, bir gece rüyasında Mecnûn’u görüp uykusundan uyanır ve sabaha kadar feryat eder. Güzel bedenini harap edip canını ıstıraba düşürür. Aşk ateşi tenini yakar ve artık kendini toparlayamaz. Bir gün herkesi yanına çağırıp vasiyette bulunur. Başını sıtma ateşi saran Leylâ, sevgilisini görme arzusuna kapılır. Abasına sırrını açar ve niyazda bulunur. Sevgilisinden ayrılığın üzüntüsüyle bedeninin ölmekte olduğunu ifade eder; sevgilisinin tozunu yüzüne sürme diye çekmelerini ve bedenini gelin gibi süslemelerini söyler. Böylece sevgilisinin, kendisinin durumundan haberdar olacağını ve toprağına geleceğini düşünür. Vasiyetinde Mecnûn’a izzet ve ikramda bulunmalarını; onu hor görmeyip gönlünü hoş tutmalarını söyler. Mecnûn’un, kendisinin aşkında sâdık olduğunu ve bu aşkla dünyadan gitiğini bilmesini ister. Onlara Mecnûn’a, kendisinden bir hatıra olarak bakmalarını, sevgilisinin sanıldığı gibi divane olmadığını; aksine çok akıllı bir kişi olduğunu anlatır ve ağlayarak vefat eder. Abası, Leylâ’nın öldüğünü anlar ve başörtüsünü çıkarıp saçlarını yolar; yüzünü yırtıp feryat eder. Kavmindeki herkes aynı şekilde davranarak yas tutar. Gökyüzü onun derdiyle dolar, güneş onun için inler. Vasiyeti tutulur, taze gül ile tütsülenir ve bedeni toprağın süsüyle bezenir. Herkes Leylâ’nın ölümüne çok üzülür. Kabri, âşıkların dilekte bulunduğu bir yer olur.

Leylâ’nın kavminden bir adam onun vefat haberini Mecnûn’a ulaştırmak için yanına gider. Adı Mâtem olan bu kişi de Leylâ için yas tutmakta ve karalar giymektedir. Mecnûn’un yanında biraz oturur ve göğsünü bastırır. Mecnûn, bir sıkıntı olduğunu anlayarak durumu sorar. Mâtem, Leylâ’nın Mecnûn’un derdinden öldüğünü söyler. Bu haber karşısında Mecnûn’un nutku tutulur ve akli gider. Acıdan canı yanıp bedeni yıkılır; ağlayarak serzenişte bulunur ve yabani hayvanlarla birlikte Leylâ’ya gitmek ister. Hayvanlar da Mecnûn ile birlikte gözyaşı döker. Yolda giderken yârinin kabrini ziyaret edenin gönlünün huzura ereceği fikri aklına gelir ve Leylâ’nın kabrini sorar. Hemen oraya gider,

toprağına sarılıp ağlar. **“Mecnûn’un Leylâ İçin Bir Şeyler Anlatması”** başlığı ile verilen bölüm (3159-3240. beyitler arası): Mecnûn, Leylâ olmadan ne yapacağını bilemediğini ve çaresiz kaldığını söyleyip ağıtlar yakar. Onun toprakta oluşunu kabullenemez; ancak toprağın altında olmasının sebebini hazine olmasına bağlayarak kendini teselli eder. Nitekim hazinelerin toprakta muhafaza edildiğinin farkındadır.

Leylâ’ya zahirde ayrı olsalar da canının içinde yer edindiğini; onun dünyayı terk edip mihnetten kurtulduğunu; kendisinin de ardından gitmek istediğini söyler. Makamının Cennet olması için dua eder. Oradan uzaklaşır ve yine yollara düşer, meskeni olan dağa gider. *(Bu bölümde eksik varaklar mevcuttur.)*

Müslim *(Nüshada Zeyd olarak verilir ancak hikâye boyunca Zeyd ismiyle hiç karşılaşılmaz. Hikâyedeki rolü ve Bağdat’tan gelmiş olması dikkate alınarak bu kişinin Müslim olması ve Zeyd adının yanlışlıkla yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Nizâmî’de de bu kişi Selâm-ı Bağdâdî’dir.)* Mecnûn’u aramak için yola çıkar ve onu taş dolu bir vadide bulur. Mecnûn’un sevdâ ateşiyle yüzü değişmiş, teni cefayla delinmiştir. Mecnûn bu yabancıya kim olduğunu sorar, o da eski bir dostu olduğu cevabını verir. Bu sırada, hayvanları uzaklaştıran Mecnûn bu kişiyi yanına çağırır; kendisini bırakıp gittiği için ona sitemde bulunur. Niçin geldiğini ve kendisinden ne istediğini sorar. O da kendisine köle olduğunu ve ondan yeni beyitler almak istediğini söyler. Ancak bu defa Mecnûn’un suskunluğu dikkatini çeker ve sevgilisiyle durumlarının nasıl olduğunu sorar. Mecnûn, sevgilisinin adını duyunca ağlayıp inler ve kimsenin onun derdini şerh edemeyeceğinden dem vurur. Müslim’e, Leylâ’nın sonsuzluk yurduna gittiğini söyler ve birlikte Leylâ’nın kabrine giderler. Mecnûn, mezarı gösterip ağlayınca Müslim de bu duruma dayanamayıp çok üzülür ve ağlar; onu teselli etmek ister. Onunla uzun süre kalır; bu sürede şiirlerini yeniden ezberler. Bir gün Müslim, Mecnûn’dan gitmek için izin ister. Mecnûn, ona hediyeler verir ve onu Bağdat’a gönderir.

“Mecnûn’un Hak Sübhân ü Te’âlâ’ya Yalvarması” başlıklı bölüm (3241-3289. beyitler arası): Mecnûn, aşkının derdiyle artık daha da perişan

olmuştur, gece gündüz ağlayıp inleyerek dolaşır. Bir gün yine Leylâ'nın kabrine gider. Âşıkane birçok beyit okur. Allah'a, kendisini dünyanın çilesinden kurtarması için yalvarır ve takva sahiplerinden olmak istediğini söyleyip Leylâ'nın toprağına yüzünü sürer. O anda yâri aklına gelir ve canını teslim eder. Sevgilisi, derdine ilaç olmuştur. Ebedî sarayda yaşamaya başlar. Yanında vasiyet edebileceği, ölüm telkini yaptıracak hiç kimse yoktur. Kabrini kazacak, tabutunu düzecek, ölüsünü taşıyıp kabre gömecek kimse de bulunmamaktadır. Yağmur onun için yağarken hayvanlar da yas tutup nisan bulutu gibi gözyaşı döker. *(Burada eksik varak bulunmaktadır. Devam eden bölümde şairin nasihat içerikli beyitleriyle karşılaşılır.)*

Şair, ölümden kurtulan hiç kimse olmadığını, bu âlemin hayal olduğunu ve burada emniyet bulunamayacağını söyleyerek dua ve niyazda bulunur. **“Mürşid-i Ali (Selleme'llâhu)'nin Gördüğü Rüya Hakkında”** başlıklı son bölümde (3290-3300. beyitler arası): Mürşid-i Ali adlı bir şahıstan bahsedilir. Bu kişinin gönül gözünden perde kalkar ve Leylâ ile Mecnûn'u Cennet'te görür. Orada ikisi de çok mutludur; çiçeklerle bezenmiş bir bahçede bulunan zümrütten bir kasr içinde etraflarını melekler sarmış hâlde yaşarlar...*(Son kısım eksiktir.*

2. 2. 2. 3. Tahkiye Özellikleri

2. 2. 2. 3. 1. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bir edebî eseri incelerken, o eseri meydana getiren sanatçının bakış açısının eserin şekillenmesinde ve ifade kazanmasında en önemli etken olduğu unutulmamalıdır. Romanın etkisi, karakter ve olayların inanılabilirliği büyük oranda bakış açısına bağlıdır. Anlatıcı, hikâyeyi kimin anlattığı ve hikâye ile ilişkisinin ne olduğu sorusunun cevabıdır. Anlatmaya bağlı edebî bir metin olarak mesnevi için de aynı değerlendirmeyi yapmak mümkündür. Okurun, metne yaklaşabilmesi ve metni anlamlandırabilmesi yazar ile kurduğu iletişime bağlıdır. Bu iletişimi sağlayan unsur, bakış açısıdır.

Yazar, anlatacağı metni ortaya koyarken bir anlatıcıya ihtiyaç duymaktadır. Bu anlatıcı, hâkim bakış açısına sahip bir anlatıcı-yazar olabileceği gibi, bazen kahramanların dilinden kahraman bakış açısına sahip bir anlatıcı olabilmektedir. Boynukara, hâkim bakış açısını panoramik bir bakış

açısı olarak değerlendirir. Anlatıcının görme ve bilme yeteneği sınırsızdır. İkinci bakış açısı ise keskin bakış ya da odak noktası yöntemi olarak adlandırılabilir. Birincisinde olaylar tüm yönleriyle anlatılırken ikincisinde anlatıcı kendisinin ve okuyucunun dikkatini bir karakter ve karakterin olayla ilişkisi üzerinde odaklaştırarak karakterin doğrudan olaya dâhil olmadığı bölümleri aktarmaz. (Boynukara, 1997: 109)

Aytaç anlatıcının anlatımı üç farklı konumda gerçekleştirebileceğini söyler: Tanrısal (auktorial), yansız (neutral) ve kişisel (personal). Tanrısal anlatımda anlatıcı olaylara hâkim olduğu gibi yorum ve yargılama yaparak sürekli varlığını hissettirir. Yansız konumda anlatıcı olayları ve durumları gözlemci olarak okuyucuya aktarmaktadır. Sunuş biçimi rapor ve tasvirdir. Kişisel anlatıcı konumunda ise anlatıcı kahramanların arkasına gizlenerek kendi varlığını unutturur ve olayları, durumları kahramanların gözüyle aktarır. Yazarın bir konumdan diğerine geçerek anlatımını gerçekleştirebileceği gibi bir anlatımda da karar kılabilmektedir. (Aytaç, 1989: 14)

Ahmed-i Rıdvân, esas itibarıyla *Leylâ vü Mecnûn*'u hâkim bakış açısı ile yazmıştır. Anlatıcı, olayların dışındadır; ancak olaylara ve şahıslara tümüyle hâkimdir. Mesnevi boyunca yazar, sadece anlatıcı olarak kalıp olayların dışında durabildiği gibi, bazen doğrudan müdahale eder ve yorumlarıyla kendisini hatırlatır. Anlatıcının olayları aktarırken dışardan müdahalelerde bulunması okuyucuya mesaj verme endişesi taşıdığını gösterirken; anlatıcının şahısların karşılıklı konuşmalarına ve kahramanların duygularına yer vermesi, okuyucuya edebî zevki tattırma amacını ortaya koymaktadır.

Aşağıda yer alan beyitlerde hâkim bakış açısıyla anlatımını gerçekleştiren yazar, kahramanların iç duygularına hâkim olduğu gibi ortaya koydukları tutum ve davranışların gerekçelerine de vâkıftır:

Eger Leylî evinden olsa birün
Felek-veş perde-dâr olurdu Mecnûn

Şalınsa nâz-ıla ol kıdd-i mevzûn
Dırâz eylerdi efgânını Mecnûn

Olur Leylî rebâbî bigi nâlân
Çü ney Mecnûn kıılır zârî vü efgân

Kelām-ı Leylî penhândur perî-veş
‘Ayândur kıışsa-i Mecnûn çü âteş

Nişâr eylerse Leylî zülf-i ‘anber
Şaçar Mecnûn gözi la‘l-ile gevher

Bahâr-ı Leylî oldukça güşâde
Olur Mecnûn-ı dil şevk-ı ziyâde

Görürse Leylî’nün şem‘-i cemâlin
Yağar Mecnûn aña perr-ile bâlin (390-397)

Ahmed-i Rıdvân, aşağıdaki örnek beyitlerde yazar-anlatıcı kimliğiyle ve hâkim bakış açısıyla okurun karşısına çıkar. Babasının kabrini ziyaretinden sonra Mecnûn’un hislerinden hareketle yazar kendi yorum ve tavsiyelerini dile getirir:

Bu ‘ömr-i tîz-rev çün berķ-i sūzân
Geçer bir sâ‘at eglenmez şitâbân

Anı Mecnûn görüp el çekdi bundan
Halâş oldu cihân içre miğenden

Şu ‘ömrün kim olur âhîr zevâli
Hemân bir dem durur biñ-ise sâli

Çü ‘ömr içinde var ölüm nişânı
Şabî de almaya bir berge anı

Ne gâfilsin cihândan gidisersin
Bilürsin ‘âkıbet cân virisersin (2271-2274)

Aşağıdaki beyitlerde, yazarı yansız anlatıcı konumunda bir gözlemci olarak görürüz. Anlatılanları onun dilinden dinleriz. Sunuş biçimi tasvir ve rapor şeklindedir:

‘Aşâ aldı eline sürdi gitdi
Diyâr-ı Leylî’ye ol demde yitdi

Gedâ-yı der-beder bigi giderdi
Velî Leylî kapusın fıkır iderdi

İrişem diyü anuñ tapusına
Yitişdürdi özini tapusına

İrince kapusına sürce diüşdi
Cihân halkı anuñ başına üşdi

Düşüp uşşı gidüp bî-aql u bî-hüş
Yitürdi kendüzin kılup ferāmüş

Görince anı Leylî bildi zâhir
Kim ol gözsüz yatandur Qays-ı ‘Âmir (522-527)

Ahmed-i Rıdvân, eserini tekdüze bir anlatımda bırakmamak için, yalnız bir bakış açısı kullanmaktan kaçınmıştır. Eserde ağırlıklı olarak hâkim bakış açısı görülürken diyaloglar, iç monologlar ve mektuplaşma tekniklerinden faydalanılan bölümlerde hâkim bakış açısı yerini kahraman bakış açısına bırakır. Olaylar ve durumlar kahramanların dilinden ifade edilir.

Babasının Leylâ’yı isteyip de ret cevabı alması karşısında Mecnûn’un hislerini dile getiren aşağıdaki beyitler iç monolog örnekleridir:

Cihâna kâşki ben gelmeyeydüm
Gelüp bu mülke sâye şalmayaydum

Beni anam toğurmamış olaydı
Atam dağı getürmemiş olaydı

Belâlar başuma biñ biñ ireydi
Yeğüd bir yıldırım bârî uraydı (648-650)

Aşağıdaki beyitlerde anlatıcının, kişisel anlatım konumunda ve kahraman bakış açısıyla diyaloglara yer verdiği görülür. Aşağıdaki örnekler Mecnûn’un Nevfel ile arasında geçen konuşmadan alınmıştır. Mecnûn, Nevfel’e sitem eder ve onu verdiği sözü tutmamakla suçlayıp kendisini hayal kırıklığına uğrattığını söyler:

Umardum kim bulam senden vefâyı
Velî gördüm şoñında çok cefâyı

Bu şerrüñ tohmını kâş ekmeyeydüm
Hacâlet bârını hem çekmeyeydüm

Dürüst etdüñ benümle ‘ahduñ evvel
Şoñında eyledüñ süst ü muhavvel

N'olaydı sen bu yola gitmeyeydün
Benüm-çün yok yire kan itmeyeydün (1499-1502)

Bu sözlere karşılık Nevfel de kendi durumunu izah eder:

Benüm efgānuma zārī yitişmez
Qabilemden baña yārī yitişmez

Anuñ-çün virmişem şulha rızâyı
Bu ğamdan çekmişem bu ibtilâyı

Hudâ fırsat virürsê hurrem ü şâd
Çekem leşker kılam bir cenge bünyâd (1507-1509)

2.2.2.3.2. Zaman

Anlatmaya bağlı edebî metinler kurmaca metinler oldukları için bu eserlerde olayın geçtiği zaman itibari özellik taşımaktadır. Bunun dışında eserin kaleme alındığı zaman ile okuyucu tarafından okunduğu zaman vardır ki burada sözü edilen zamanlar gerçek zamandır. (Aktaş, 1984: 103) Bu farklı zaman ifadeleri vaka zamanı, anlatma zamanı ve okuma zamanı şeklinde değerlendirilebilir.

Öyküleyici metinlerde olayların başlama noktası ile bitiş noktası arasında geçen zaman vaka zamanıdır ve bu zaman itibari zamandır. Gerçek dünyada olduğu gibi kurmaca olarak meydana getirilen dünyada da yer alan bütün durum ve olaylar bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Anlatma zamanı, eserde yer alan vakanın yazarın kendi tercih ve imkânlarına göre okuyucuya naklettiği zamandır. Anlatıcı, vaka zamanının içerisinde veya uzağında olabilir. Anlatıcı kullandığı zaman kipi ile olayın geçtiği zamanı okuyucuya hissettirir. Okuma zamanı ise okuyucunun eserle karşı karşıya geldiği zamanı ifade eder ve gerçek bir zamandır.

Edebî eseri değerli kılan unsur, yazar tarafından oluşturulan itibari zamandır. Bazı yazarlar, zamandan sembolik olarak yararlanmak istemişlerdir. Bu şekilde zamanın küçük fakat dikkat çekici bir anıyla büyük mesaj verme fırsatını elde etmişlerdir. (Tekin, 1989: 71) Destan ve masallarla başlayıp romana kadar uzanan hikâye geleneği içerisinde zaman kavramı farklı şekilde

algılanarak değişik amaç ve ölçülerde yorumlanmıştır. (Şengül, 2011: 429) Hikâyede olayın geçtiği zaman olayın gerçekliği kadardır. Buradan hareketle şunu söylemek mümkündür ki yazar, zamanı istediği gibi kullanabilmekte, zamanın başlangıcı ya da sonu için bir sınır çizmemektedir. Zamanı genişletip daraltabilirken küçük bir anı verebileceği gibi uzun bir süreyi de ele alabilmektedir.

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unda üzerinde duracağımız zaman itibari yani kurmaca zaman olacaktır. Ancak öncelikle, yazarın, hikâyeyi anlatırken kullandığı zamanın görülen geçmiş zaman olduğunu belirtmek gerekir. Elimizde bulunan nüshanın ilk sayfaları eksik olduğu için hikâyenin başlangıcına dair zaman kavramından bahsetmek güçtür. Bununla birlikte eksik bölüm sonrası *Mecnûn*'un doğumuyla devam eden hikâyede herhangi bir zamandan söz edilmez. Ayrıca genel olarak mesnevilerde belirli bir başlangıç ve bitiş zamanı tayin etmek güçtür.

Zaman, diğer unsurlar gibi hikâyenin merkezinde yer alan kahramanlarla ilgisi nispetinde ele alınır.

Anlatıcı, okuyucunun dikkatini *Mecnûn*'un üzerinde toplamak için onun belirli yaş evrelerini vermeyi tercih eder. Aşağıdaki beyitler *Mecnûn*'un büyüme sürecini gösterir:

Çü mîlâdından oldu iki hefte
Görindi şanasın mâh-ı dü-hefte

Hüner şarṭeyni çün kim kıldı itmâm
Didiler lâ-cerem Ḳays-ı hüner-nâm (292-293)

İki üç yaşa dek bu 'ışḳ-bâzı
İdüp kıldı neşâṭ-ı dil-nüvâzı

Çün ol dîvâne oldu heft sâle
Benefşe bağladı eṭrâfı lâle

Çü deh-sâle yitişdi Ḳays-ı Mecnûn
Cemâliyle cihânı kıldı meftûn

İrişdi çün kim on dört sâle yaşı
Bu dünyâ ḥalkına and oldu başı

Atası gösterüp biñ dürlü raġbet
Anı as itti kim eyl ye s nnet (313-317)

Kays'ın s nnet d ġ n  anlatılır ve hemen ardından aŗaġıdaki beyti verilerek Kays'ın okula baŗladıġı zaman da g sterilmiŗ olur:

Pes andan mektebe g nderdi ays'ı
Ki ta'lim ide  st d a a dersi (329)

Aŗaġıdaki beyitlerde Mecn n'un Leyl 'ya olan sevgisinin s rekli devam ettiġini anlatmak i in zaman olarak gece-g nd z ifadesi kullanılır:

Yoġ-ıdı ġayrı bir sevd ya meyli
Mur dıydı hem n d d r-ı Leyl 

Giderdi mektebe ol gice g nd z
Uyumazdı šayardı her šeb ilduz (354-355)

Leyl  v  Mecn n'da kullanılan ve zamana iŗaret eden bazı ifadeler šu šekilde karŗımıza  ıkar: m d m  (358), šabah, šub -dem (362), ni e g n (369), g nd z (437), gice g nd z (446), r z u šeb (449), seher-g h (456), d yim  (463), her la za (469), her dem (473), her g n (481), hem n (484), meger g nlerden bir g n (557), hem n-dem (593), n g h (683), bug n (687), imdi, šimdiden šo ra (734), yarın (739), dem- -dem (810), šeb (824), t z (942), meger bir g n (1008), ni e g n (1403), her g h (1778), ol zam n (2101), ni e dem (2102), andan šo ra (2117), zam n oldu ki (2340), ol aŗ (2621), ol devr i re (2621), geh  (2758), hem n (2783), g n (2854), bir dem (2860), leyl ile yevm (2937), devr n (3009), faŗl-ı  az n (3033), ezel (3060), šu s 'at (3062),  iy met (3091), biraz m ddet (3134), ni e ay (3235) gibi.

Aŗaġıdaki beyitlerde bahar vaktinin geliŗi tabiat tasvirleriyle anlatılır:

Meger kim va tı irmiŗdi bah ru 
ŗaf sı mevs miydi l lez ru 

Olup r -y  hev da ebr-i giry n
G list n  ehresin  ılmıŗdı  and n (783-784)

Anlatıcı, hik yenin i inde baŗka bir hik ye anlatır ve zamanını “meger var-ıdı devr n i re...” šeklinde verir:

Meger var-ıdı devrân içre bir hân
Kî anuñ emrinde-y-idi Merv-i Mâhân (1792)

Âşıklar, gizli gizli görüşürken düşmanları dedikodu çıkarıp tuzaklar kurar. Bu durumdan korkan âşıklar “*bir yıl boyunca*” sadece hayallerle yetinmek zorunda kalırlar:

‘Adûlar kıldılar çok mekr-ile fen
Dırâz oldı zübân-ı ta‘n-ı düşmen

Bular bu korkudan bir yıl tamâmet
Hayâlât-ıla kıldılar kanâ‘at (1077-1078)

Aşağıdaki beyitlerde ise *ş’ol eyyâm içre, ol-dem, hemân, hemîn* şeklinde karşılaştığımız zaman kavramlarıyla İbni Selâm’ın Leylâ’ya tâlip olduğu, muradına ulaşmadan hemen öldüğü ve Leylâ’nın da rahat bir nefes alıp istediği gibi Mecnûn’u düşünmesi ve aşkını yaşayabilmesi anlatılır:

Ş’ol eyyâm içre kim ‘ışk-ıdı ğâlib
Aña İbni Selâm olmuşdı tâlib

Velî ol-dem hemân fevt olmuş-ıdı
Ġamından ‘âlemüñ kurtılmış-ıdı

Küdûretten şafâ bulmuşdı çün zer
Halâş olmuşdı hârından gül-i ter

Dağı ağıyarı kalmamışdı yâruñ
Hużûrı var-ıdı ol gül-‘izâruñ

Hemîn Mecnûn için eylerdi nâle
Vücûdı za‘f-ıla dönmişdi nâle (2734-2738)

2.2.2.3.3. Mekân

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde metni oluşturan önemli unsurlardan biri de olayın ya da olayların geçtiği mekândır. Mekânın eserdeki olay ve şahıslarla doğrudan bir ilişkisi vardır. Mekân, günlük hayatta karşılaşabileceğimiz bir mekân olabileceği gibi tamamen hayal ürünü de olabilmektedir. Mekân tasarrufu yazarın zihninde şekillendiği için kurmaca bir özellik taşımaktadır.

Mesneviler, anlatmaya bağı bir edebî metin olarak itibari özellik taşıdıklarından mesnevîde geçen mekân da itibaridir. Vaka zincirini oluşturan halkaların içeriği ve şahıs kadrosunun içinde bulunduğu şartlar bu itibari mekânın şekillenmesine tesir eden etkenlerdir. (Aktaş, 1984: 125)

Mekân, sadece olayın anlatıldığı yer değildir. Kahramanın yaşadığı değişim süreciyle birlikte olayların birbirleriyle bağlantılarını ve çatışmanın psikolojik derinliğini de ifade eder. Klasik mesnevîlerde mekân, şiirsel özelliğe sahip olsa da olay halkalarının yerli yerine oturması ve kahramanların çevresiyle tanıtılması bağlamında başarılı bir kurgu ile karşımıza çıkar. (Uçak, 2014: 55)

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unda mekânın, şahıslarla ve olaylarla ilişkisi doğrultusunda kullanıldığı görülmektedir. Mekânlar, bazı bölümlerde sadece isim olarak yer alırken bazı bölümlerde ise uzun tasvirlerle sunulmuştur. *Leylâ vü Mecnûn*'da geçen mekânlar genelden özele doğru şu şekilde tespit edilmiştir:

2.2.2.3.3.1. Dağ/Kûh/Necd Dağı

Hikâyede, mekânların kişilerin neler yaşadığını ve bulundukları ruh hâlini göstermesi açısından önemli bir fonksiyona sahip olduğu bilinmektedir. *Leylâ vü Mecnûn*'da bu durumu en açık şekilde ortaya koyan mekân *dağ*'dır. Çünkü dağ, insanlardan kaçıp kendini yalnızlığa bırakmak isteyen Mecnûn için en uygun mekândır. Ayrıca bu dağın Leylâ ile de bir ilişkisi vardır. Leylâ'nın kabilesi burada konaklamaktadır. Mecnûn için, hem sevgilisine yakın olmayı hem de kendisini insanlardan soyutlama imkânı sağlar. Dağ, yeme-içmenin çok önemli olmadığı, kılık-kıyafete ihtiyaç duyulmayan ve hayvanlarla ortak yaşanan bir mekândır. Bu durum toplumdan tam bir uzaklaşma hâlidir:

Meger var-ıdı bir kûh-ı mu' azzam
Ki ismi Necd-idi gâyetde a' zam

Anı maqbûl idüp beyne'l-emâkin
Olurdı hayy-ı Leylî anda sâkin

Bu kûh-ı Necd'e ol Mecnûn giderdi
Gözinûn yaşını ırmağ iderdi

(460-462)

Babasının Mecnûn'u aramaya çıkıp onu dağda perişan hâlde görmesi ve Mecnûn'un dağdaki durumunun uzun uzun tasvir edilmesi şahıs-mekân uyumunun önemine dikkat çekmektedir (673-684):

Çü geçti 'Âmirî ol kûh u deşti
Görür bir gûşede Mecnûn-ı mestî

Ki yatmış gûşe-i hicrân içinde
Şanasın gencdi virân içinde

Yatırdı hâk içinde çehresi hâk
Kâbâ-yı cân-ıla pîrâheni çâk (673-675)

Aşağıdaki beyitler, Mecnûn'un şehre karşı dağı, insanlara karşı da hayvanları tercih ettiğini gösterir:

Bahâruñ şevk-ıla Mecnûn-ı bî-dil
Koyup şehri idindi kûhı menzil

Olurdu anda vaşşîlerle hem-dem
İdinmezdi perî-veş insi maḥrem (792-793)

Dağ, Mecnûn için nasıl bir işleve sahipse, hikâyeye dâhil edilen Âmir için de aynı işleve sahiptir. Amcasının kızını seven Âmir, sevdiğine kavuşamayınca hem insanlara tepki olarak hem de aşk derdi yüzünden dağlarda yaşamaya başlar:

O da Mecnûn bigi düşmüşdi tağa
Vidâ' itmişdi şehri ü kaşır u bâğa

Ġam olmuşdu dilinde şanasın kûh
Vücûdı ser-be-ser tölmişdi endûḥ (2623-2624)

2.2.2.3.3.2. Sahra/Çöl

Mecnûn Leylâ ile buluşur. Ona şiirler okurken kendinden geçer. Bu duruma daha fazla dayanamaz ve sahraya doğru yola koyulur:

Didi bu sözleri Mecnûn-ı şeydâ
Tamâm idüp gözetdi râh-ı şahrâ (2469)

2.2.2.3.3.3. Mekke/Kâbe/Harem/Hicaz

Mecnûn'un içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmesi için babası kavmiyle istişare edip onu Kâbe'ye götürmeye karar verir. Mecnûn, özellikle Kâbe'nin kapısına yapışıp dua etmesini isteyen babasının sözlerini dinler; ancak duayı derdinden kurtulmak için değil derdinin artması için yapar. Bunun üzerine babası oğlunun Leylâ'ya olan aşkıdan vazgeçmeyeceğini anlar ve hep birlikte Hac vazifesini tamamlayıp geri dönerler. Bu şekilde Mecnûn'un aşkının büyüklüğü ve saflığı en kutsal mekân olan Kâbe'de herkese ilan edilmiş olur:

Giderdiler kamu dilden nifâkı
Dirilüp kıldılar bu ittifâkı

Ki Mekke cânibine gide Mecnûn
Tavâf-ı Ka'betu'llâh ide Mecnûn (830-831)

Elini aldı Mecnûn'ın eline
Atası yürüdi Mekke yolına

Çü yolun gördiler kaydın tamâmet
Hicâz'a irdiler âhîr selâmet (836-837))

Didi Mecnûn'a 'Âmir iy oğul gel
Harem halkasına yapış urup el (841)

2.2.2.3.3.4. Bağdat/Dârü's-selâm

Hikâyenin seyrinde yer alan kahramanlardan Müslim, Bağdat'ta yaşar. Zengin bir ailenin çocuğudur. Şiire meraklı olan Müslim, Mecnûn'un ününü duyar ve onu görüp şiirlerini dinlemek için yanına gider:

Meger mün'imlerinden ol maqâmuñ
Halîfe şehrinüñ Dârü's-selâmuñ

Birinüñ var-ıdı bir oğlı 'âşık
Dili şâfi-y-idi 'ışkında şâdık (2472-2473)

İşitdüm şi'rüñi Bağdâd içinde
Anuñ-çün qalmışam feryâd içinde (2499)

Müslim hikâyenin sonuna doğru Mecnûn'un şiirlerinden faydalanmış olarak Bağdat'a geri döner:

Ne kim irişdise añā ‘ aṭiyye
 amusın eyleyüp tuḥfe hediyye

Anı Bağdād’a ıřāl eyledi řād
 İşidenler didiler āferīn-bād (3239-3240)

2.2.2.3.3.5. Safā ve Merve

Mecnûn’un aşk derdinden kurtulabilmesi için Kâbe’ye giden babası ve kavmi Hac vazifelerini yerine getirip Safā ve Merve arasında say yapar:

ılup erkânını Ḥacc’uñ ri‘ âyet
 Şafa vu Merve’nüñ sa‘ yın tamâmet (839)

2.2.2.3.3.6. Gar/Mağara

Mecnûn’un inzivaya çekilişinin, kendini toplumdan soyutlayıp aşkını dilediği gibi yaşamasının sembolü olan dağın yanında mağaranın da aynı işleve sahip olduğu görölür. Nevfel, Mecnûn’u bir mağarada vahşi hayvanlarla birlikte görür ve durumuna üzölüp ona yardımcı olmak ister:

Meger bir seng-dil var-ıdı ma‘ lûm
 Anı pûlād-iken itmiş-idi mûm
 Ki ismi-y-idi Nevfel pûr-řecā‘ at
 Gice gündüz ılurdı ıkr ü ṭā‘ at (1318-1319)

Meger ‘azm eyledi bir gün řikāra
 İriřdi yolu ol kūh içre ğāra (1323)

Görür vahřīler içre bir ‘aceb merd
 Ṭutuřmış āteř-i ‘ ıřķa ruḥ-ı zerd (1326)

Çü vācibdür buña şefkat ziyāde
 İrişdürmek gerek bunı murāda (1344)

2.2.2.3.3.7. Kayalar

Bu mekân, özellikle dikkat çekmektedir. Bugün özellikle filmlerdeki intihar sahnelerinde en çok karşılaşılan mekânlardan biri olan kayalar, *Leylâ vü Mecnûn*’da da aynı işlevde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde, Mecnûn’un insanlardan kaçışı ve onları görmektense kendini kayalardan atmak isteyişi anlatılır:

Olurdi âdemi görse müşevveş
 Kaçardı âdemîlerden perî-veş

Kaçan görseydi kavminün tozını
 Kayalardan atardı kendüzini (797-798)

2.2.2.3.3.8. Bağ/Nahlistan

Leylâ vü Mecnûn'da bağ, sevgilinin gezip dolaştığı ve güzelliğinin temaşa edildiği mekân olarak karşımıza çıkar. Bağ, sevgilinin özgürlüğünün sınırlarının genişletildiği, kendini ifade edebildiği bir yer olarak da dikkat çeker. Leylâ'nın Mecnûn'a ulaşabilmesini sağlaması yönüyle de ayrı bir işleve sahiptir. Leylâ, orada karşılaştığı kişiler vasıtasıyla Mecnûn'a haber gönderir. Mesnevilerde, mekânlara soyut anlamlar da yüklenebildiğini unutmamak gerekir.

Gezer Leylî nihâlî bağ içinde
 Dil-i Mecnûn olur şad dâğ içinde (393)

Çü nahlistâna Leylî oldı refte
 Görenler didiler mâh-ı dü-hefte (1217)

Diğer taraftan İbni Selam ilk defa Leylâ'yı bağda gezinirken görür. Bu durumda bağ, rakip için sevgiliyle ilk karşılaşma yeridir:

Meger kavm-i esedden bir cüvân-baht
 Giderken Leylî'ye tuş oldu sermest (1220)

Görince kalmadı şabr u qarârı
 Gazâl-ı 'aynınuñ oldı şikârı (1222)

Bağ, başka bir yerde Mecnûn'un kesilmek üzere olan bir servi ağacını kurtardığı mekân olarak karşımıza çıkar:

Temâşâ iderek bu büstânı
 Görür bağ içre nâgeh bâğ-bânı (1570)

Teber tîz eylemiş ol merdek-i hâr
 Miyânından bu servi kesmek ister (1573)

Leylâ, Mecnûn'un hasretine daha fazla dayanamaz ve onu gizlice görmek ister. Yolda gördüğü yaşlı bir adama onu sorar ve bu yaşlı adamdan sevdiği ile ilgili haberler alınca onu bulup nahlistana (hurmalık) getirmesini ister:

Şu nahlistân ki eṭrâfı cemendür
Ser-â-ser güller ü serv-i semendür (2345)

O mevzı' dur senün mî' âd-gâhuñ
Kırân eyler senünle anda mâhuñ (2347)

2.2.2.3.3.9. Mektep / Mu' allimhâne

Leylâ vü Mecnûn'da mektep, asıl işlevi olan ilim tahsil etme yeri olarak verilmekle birlikte daha çok âşıklar için buluşma mekânı olarak karşımıza çıkar. Nitekim âşıklar, ilk defa mektepte karşılaşırlar. Babası Mecnûn'u hüner tahsil etmesi için mektebe gönderir. Mecnûn, mektepte Leylâ'yı görür ve ona âşık olur. Leylâ da Mecnûn'un aşkına karşılık verir:

Pes andan mektebe gönderdi Kays'ı
Ki ta' lîm ide üstâd aña dersi

Çü nûr-ı pâk idi anuñ cemâli
Hüner tahsîl idüp buldı kemâli (329-330)

Çün ol dil-dârı Kays'ün çeşmi gördi
Dil ü cânın revân mihrine virdi

Virüp Leylî de Kays'a göñlini hem
Muḥabbet iki başdan oldı muḥkem (340-341)

Bahâne eyleyüp dersi idüp hîz
Giderlerdi mu' allim-hâneye tîz (349)

Âşıkların kavuşma yeri olan mektep, ilerleyen zamanda âşıklar hakkında çıkan dedikodular üzerine ayrılığın gerçekleştiği yer olarak görülür. Annesi, Leylâ'yı bir daha okula göndermez. Mecnûn da okulu terk eder:

Daḥı varma mu' allim-hâneye sen
Oḡumaḡı daḥı terk eyle aḡsen (416)

Delürdi mektebe hîç varmaz oldı
Müdâmî aḡlayup hîç gülmez oldı (500)

2.2.2.3.3.10. Kasr-ı Zeberced

Hikâyenin sonunda geçen bu mekân, Leylâ ile Mecnûn'un ölümlerinin ardından kalp gözü açık Mürşid-i Ali adlı bir zat tarafından Cennet'te bulundukları makam olarak anlatılır. Leylâ ve Mecnûn'un bu yerde saadet

içinde birlikte yaşadıkları ifade edilir. Bu mekân, âşıkların saf ve temiz duygularının öteki âlemde mükâfatı olarak değerlendirilebilir.

Görür Leylî-y-ile Mecnûn'ı h̃oş-hâl
Cinân içre yürürler fâriğü'l-bâl (3296)

Yapılmışdı yüce kaşrı zeberced
[Ki] Yevâkî't ü lâlî-y-idi bî-ḥad (3300)

2.2.2.3.3.11. Behişt-i Âşıkân

Leylâ'nın kabrinin bulunduğu yere verilen isimdir. Bütün âşıklar oraya gelir ve orada dertlerine derman ararlar:

Çün oldı Ravza-i Rıdvân maḳâmı
Behişt-i 'âşıkân dinildi nâmı
Ḳamu 'âşıkıların dil-ḥâhı oldı
Mişâl-i Ka' be ḥâcet-gâh oldı (3113-3114)

2.2.2.3.3.12. H̃ân

Kays'ın doğumuna sevinen babası büyük bir ziyafet düzenler ve çeşitli memleketlerden Türk, Arap birçok kişiyi hanına davet eder. Mutluluğun paylaşıldığı bir yer olarak karşılaştığımız han aynı zamanda Mecnûn'a verilen değeri göstermesi açısından da önem taşımaktadır:

Hemân sâ' at müretteb düzdi bir sūr
Ḳulûb-ı nâsı kıldı cümle mesrūr (318)
İrişdi h̃ânına Türkî vü Tâzî
Ṭoyundı Şâm' i vü Mısırî Hicâzî (320)

2.2.2.3.3.13. Mecnûn'un Evi/Otağı/Saray/Diyâr-ı Âmirî

Mecnûn ile özdeşleşen mekân Necd Dağı olsa da hikâyenin başlarında Mecnûn'un, kendi evinde vakit geçirdiği görülmektedir:

Meger günlerde bir gün Ḳays-ı Mecnûn
Oturmuşdı yirinde çeşm-i pür-hûn
Otağı kapusın yapdurmış-ıdı
'Arab resmin tamâm itdürmüş-idi (557-558)

Olup Mecnûn felek-veş perde-dârı
‘İmârı oldu Leylî’nün hışârı (561)

Țurup yine otağından giderdi
Diyâr-ı yârı her dem seyriderdi (563)

Babası, Mecnûn’u ikna edip geri döndüremeyince bu duruma çok üzülür ve sarayına varır varmaz hastalanıp ölür:

Sarâyında niçe gün hâste yatdı
Ecel irişdi nâgâh öldi gitdi (1724)

Hikâyenin bir bölümünde babası, Mecnûn’un durumuna dayanamaz ve onu zorla eve götürüp hapseder. Başına da bir gözcü koyar; bu kişi ona evinde her gün işkence eder:

Başup Mecnûn’ı ‘Âmir sînesine
Gine bir dağlı iletđi hânesine (1021)

Atası üstine nâzır kıomışdı
Anı bir kimseye işmarlamışdı

Aña her gün şikence eyler-idi
Gören kişiler anı ağlar-ıdı (1023-1024)

2.2.2.3.3.14. Leylâ’nın Evi/Saray/Har-gâh/Hayme/Diyâr-ı Leylî

Leylâ ile Mecnûn’un aşkını öğrenen annesi Leylâ’ya evden çıkmayı yasaklar. Ev, Leylâ için özgürlüğünün elinden alınıp esir edildiğı bir yere dönüşür.

Adım atma bu evden taşra bir dem
Bu sırrı tuymasun hergiz babañ hem (417)

Âşıklar, okulda buluşamayınca birbirlerini görmek için farklı yollar denerler. Mecnûn, bazen dilenci bazen derviş kılığına girip Leylâ’nın diyarına gider. Kapısında düşüp bayılarak Leylâ’yı görebilmeyi umar ve bunda da başarılı olur. Leylâ’nın kapısına geldiğı her defasında Leylâ da onu tanır ve birbiriyle hasret giderirler:

‘Aşâ aldı eline sürdi gitdi
Diyâr-ı Leylî’ye ol demde yitdi

Gedā-yı der-beder bigi giderdi
Velī Leylī kapusın fıkır iderdi (522-523)

Düşüp uşşı gidüp bī-aql u bī-hüş
Yitürdi kendüzin kılop ferāmüş (526)

Eline yapışup kıldurdu anı
Şanasın mürdeye irgürdü cānı (532)

Kelâmin yâra bī-endâze kıldı
Qadīmī ‘ ahdını hem tâze kıldı (534)

Âşıklar, başka bir gün yine bir bahaneyle Leylâ’nın kapısında buluştuklarında birileri onları görür ve dedikodu çıkarıp ortalığı karıştırır. Böylece âşıkların görüşmesi yine engellenmiş olur:

Çü gördi bunları bir niçe hâsid
Hemân-dem kıldılar çok fıkır-i fâsid (548)

Mecnûn’un aşkı yüzünden çektiği çileleri gören babası, Leylâ’yı Mecnûn’a istemek için kavmiyle birlikte Leylâ’nın diyarına gider:

Qamu esbâbını düzdi şahâne
Diyâr-ı Leylī’ye oldu revâne (591)

Mecnûn, bir gün yolda yürürken yolu Leylâ’nın diyarına uğrar. Leylâ da Mecnûn’u karşıdan görür ve sarayından çıkıp Mecnûn’un yanına gider:

Çü Leylī gördi kim yaklaştı Mecnûn
Sarâyından hemân-dem oldu bîrûn (883)

Leylâ’yı yolda görüp âşık olan İbni Selâm, Leylâ’nın yaşadığı yere miyancı göndererek onu ailesinden ister:

Pes andan derdine fıkır itdi emsem
Diyâr-ı Leylī’ye gönderdi âdem

Ki Leylī’ye kıyalar ‘ aqd u kâbin
Yirine yitişe her resm ü âyin (1232-1233)

Mecnûn, Leylâ’ya aslında kendisinin bir emir olduğunu ancak onun kapısında esire dönüştüğünü söyler:

Egerçi ‘ Amîrî içre emîrem
Diyârûnda velî şimdi esîrem (1686)

Leylâ, Âmir aracılığıyla Mecnûn’a haber gönderir ve onu görmek ister. Mecnûn’un gelmesi üzerine çadırından çıkıp yanına gider. Leylâ’yı gören Mecnûn kendinden geçer ve Leylâ onu çadırına götürür:

Bu sözlerden beşâret buldı Leylî
Harâb-iken ‘ imâret buldı Leylî

Sevincinden kamu ağıyarı sürdi
Hemân-dem haymeden çıktı yügürdi (2883-2884)

İletdi hayme-i hâsına anı
Aña ‘ arz eyledi çok mihr-bânı (2897)

2.2.2.3.4. Şahıs Kadrosu

Daha öce ifade edildiği gibi incelediğimiz metin bir kurmaca metin olduğundan, metnin diğer unsurları gibi şahıs kadrosu da kurmaca yani itibaridir. Bu durumda metnin içinde dış gerçekliğe ait tasarruflar olsa bile böyle bir beklentiyle metne yaklaşmamız doğru değildir. Zaten, okuyucu metnin kurmaca olduğu ön kabulüyle hikâyesinin başına oturur.

Metinde yer alan şahıs kadrosu sadece insan kavramını karşılamamakta; eserde anlatılan vakanın ortaya çıkması için gerekli insan ve insan hüviyeti verilmiş diğer varlık ve kavramları da içerisine almaktadır. Çünkü insan dışındaki varlıkların metinde kazandıkları şahıs vasıfları diğer özelliklerinin önüne geçmiştir. Şahıs kadrosunu meydana getiren fertlerden en az ikisinin bir mana birliğinde veya metin halkasında görev alması gerekir. Yoksa o iki şahıstan biri için diğerinin varlığı manasızdır. (Aktaş, 1984: 134)

Ahmed-i Rıdvân’ın *Leylâ vü Mecnûn*’unda diğer *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinde olduğu gibi şahıs kadrosu temelde asıl kahramanlar olan Mecnûn ile Leylâ etrafında şekillenir. İki sevgili arasındaki aşk macerasında âşıkların kavuşmasına engel olan ya da birlikte olmalarına yardım eden ikinci dereceden kahramanlar bulunduğu gibi vakanın oluşmasına hizmet eden dekoratif unsurlar da yer almaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde *Leylâ vü Mecnûn*’un şahıs kadrosu, Şerif Aktaş’ın *İkiyüzbin Dramatik Vaziyet* adlı kitabın yazarı Eienne Sourian’dan

tercüme ettiği “Altı Güç” (Aktaş, 1984: 134) içerisinde beş güce yer verilerek dekoratif unsur durumundaki kahramanlarla birlikte altı madde olarak ele alınmıştır ve değerlendirmeler bu maddelere göre yapılmıştır.

Bu altı madde şu şekildedir:

1. Asıl Kahramanlar veya Birinci Dereceden Kahramanlar
2. Hasım veya Karşı Güç
3. Yönlendirici
4. Alıcı
5. Yardımcı
6. Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

2.2.2.3.4.1. Asıl Kahraman veya Birinci Dereceden Kahramanlar

Vakanın etrafında oluştuğu ve vakada hareketi başlatan kişi veya kişilerdir. Bu hareket, bir arzu, ihtiyaç ya da endişe olabilir. *Leylâ vü Mecnûn*’da bu güç öncelikle Mecnûn gibi görünmektedir. İlk hareket, babasının bir erkek evlât ihtiyacı üzerine Mecnûn’un dünyaya gelişiyle başlar. Olaylar onun etrafında şekillendirilmekte ve olayların merkezinde Mecnûn bulunmaktadır. Ancak hikâyenin genelinde Leylâ’nın karakteri ve olaylardaki etkisi düşünüldüğünde Mecnûn’un tek başına asıl kahraman olmadığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim hikâyenin birçok yerinde Leylâ, olayların seyrini değiştiren gerçek bir kahramandır.

Hikâyenin asıl kahramanlarının fiziksel özelliklerinin, klasik edebiyatın mazmunları kullanılarak anlatıldığı görülür. Uzun uzun betimlemelerle asıl kahramanların okuyucunun gözünde hayranlık uyandırmasına özen gösterilir.

2.2.2.3.4.1.1. Mecnûn/Kays

Hikâyenin temeline oturtulan Mecnûn, daha doğduğu anda âşıklık alametleri gösteren; büyüdükçe güzelleşen ve güzellere meftun bir kahraman olarak tanıtılır. Asıl kahramanın önemini vurgulamak isteyen anlatıcı, onun doğumu şerefine babasına ziyafetler veririr. Mecnûn’un yüz güzelliği yanında ahlak güzelliği de detaylıca anlatılır. Okula gidip hüner kazanarak olgunluğa eriştiği ifade edilir. Ayrıca Mecnûn’un şair kimliği de ortaya koyulur. Hikâyenin çeşitli bölümlerinde Mecnûn’un ahlâkının övülüşü, ilim sahibi ve ibadet ehli bir kişi olarak uzun uzun anlatılması, onun bilinen anlamda bir

mecnûn olmadığını göstermek amacıyla yapılmıştır. Şair metin boyunca, Mecnûn üzerinden okuyucuya hikmet dolu mesajlar vermektedir. Şairin, Mecnûn hakkında söylediği aşağıdaki beyitler bu durumu gösterir niteliktedir:

Egerçi zâhire dirlerdi mecnûn
Velî fikr ehli-y-idi çün Felâṭûn

Cihân ahvâline ‘ibret kıldı
Felekler cünbişin fikret kıldı

Aña ma‘lûm-ıdı Türkî-le Tâzî
Kıldı çarḥ-ıla ol ḥoḳḳa-bâzî (1866-1868)

Diğer taraftan bir aşk hikâyesi olarak *Leylâ vü Mecnûn*’da, Mecnûn’un aşka düştükten sonra kendini kaybedip dağlara kaçışı yadırganacak bir durumdur. Aşk için mücadele etmektense toplumdan kaçmayı tercih etmiştir. Bu durum bir bakıma, topluma karşı bir küskünlük ve bir isyan hareketi olarak görülse de Mecnûn’un sevgilisini aşk mücadelesinde yalnız bıraktığı gerçeğini değiştirmemektedir. Nitekim Mehmet Kaplan, aşkın gayesinin saadete ulaşmak olduğunu söyleyip Mecnûn’un dağlara kaçışını ve içinde bulunduğu durumu bir ruh hastalığı olarak ifade ederken benzer değerlendirmelerde bulunmuştur. (Kaplan, 2005: 138)

Mecnûn, aşkı uğruna genel olarak çok aktif bir mücadele vermemekle birlikte sevgilisini görebilmek için her türlü yolu denemektedir. Leylâ’nın ölümüne dayanamayıp kavuşma duası ederek onun kabrinin başında ölmesi, sevgilisine olan sadakatini ortaya koysa da insanların karşısına geçip aşkını yüksek sesle haykırmaması ve mücadele alanından uzaklaşması onu, âşık olarak olumsuz eleştirilere maruz bırakmaktadır.

Ahmed-i Rıdvân, Mecnûn’un aslında hayattan kopmak istediğini bunun için de Leylâ’yı bahane ettiğini söyleyerek adeta Mecnûn’un tutarsız davranışlarının açıklamasını yapmak ister:

Ḡıdâdan bi’ṭ-ṭabi‘ el çekmiş-idi
Hemîn Leylî bahâne olmuş-ıdı

Bu dünyâdan murâdın almış-ıdı
Firîbini cihânun tıymış-ıdı (2607-2608)

Mecnûn'un hikâyede en çok takdir edilen özelliklerinden biri, hayvanlarla kurduğu dostluktur. İnsanlardan kaçıp uzaklaşır ve hayvanlarla yakınlaşarak onların da uysallaşmalarını sağlar.

Diğer taraftan Mecnûn, annesini ve babasını üzüntü içerisinde bırakmayı göze alır. Onların, kendisinin düştüğü durumdan kurtulması için verdikleri mücadele ve yalvarmalarına kayıtsız kalır; durumunu düzeltmek için hiç uğraşmaz. Her ne kadar onlardan özür dileyip durumun elinde olmadığını söylese de bu durumdan kurtulmak için mücadele vermek de istemez.

2.2.2.3.4.1.2. Leylâ

Hikâyenin ikinci asıl kahramanı olan Leylâ, fiziksel özellikleri itibarıyla Mecnûn gibi klasik edebiyatın mazmunlarıyla betimlenir. Onun güzelliği herkesi kışkılandıracak şekilde dillere destandır. Aynı zamanda Mecnûn'un şiirlerine nazire yazabilecek kadar güçlü bir şair olan Leylâ, her gencin evlenmek istediği özelliklere sahip bir genç kızdır.

O, hikâyede birçok özelliği ile baskın bir karakter olarak karşımıza çıkar. Aşk için hem kendi içinde hem de çevresine karşı aktif bir şekilde mücadele eden; toplumun bütün kınama ve engellemelerine rağmen aşkından vazgeçmeyen bir aşk kahramanıdır. Mecnûn ne kadar toplumdan kaçmışsa, Leylâ o kadar toplumun içinde kalmış ve aşk mücadelesini sonuna kadar sürdürmüştür. Bu noktada iki âşığı karşılaştıran Mehmet Kaplan, Leylâ'nın, içinde bulunduğu durumun farkında olan ve onu aşmak isteyen âşık bir genç kız tipi olarak gerçeğe çok daha yakın olduğunu ifade eder. (Kaplan, 2005: 141)

Leylâ, bir taraftan aşkının mücadelesini tek başına verirken bir taraftan da kendisini bırakıp gittiği ve aramadığı için Mecnûn'a sitem eder. Mecnûn'un başka bir sevgilisi olabileceğini bile düşünür. Onu görebilmek için araçlar bulur ve ona haber gönderir, buluşmak için yer ayarlar. Leylâ'nın aşkı için ortaya koyduğu mücadele erkek kahramanın verebileceği cinsten bir mücadeledir. Bu durumu kendisi de hikâyede dile getirir:

N'ola Mecnûn-ise şeydâ-yı âfâk
Bugün âşüfteyem ' âlemde ben taş

Yolında yârumuñ çekdüm niçe derd
Zen-iken eyledüm ben nāmumı merd (1967-1968)

Leylâ, ailesini zor durumda bırakmayı istemez; bu yüzden acısını içinde yaşamayı tercih eder. Ancak istemediği bir kişiyle evlendirilmesi konusunda ailesine karşı çıkabilecek kadar da iradesine sahip bir aşk kahramanıdır:

Żiyâfet-ẖânını çünkim yidiler
Atasından ‘arûsı istediler

Didi bilmez kimesne bu şümârı
Elindedür ‘arûsuñ ihtiyârı

Ţanıştı Leylî’ye bu mâcerâyı
Bu ‘ağde virmedi Leylî rızâyı (1266-1268)

O, ailesine ve çevresindekilere Mecnûn’a âşık olduğunu ve ondan başkasıyla evlenmeyeceğini söylemekte de bir sakınca görmez:

Didi Mecnûn gerek cüfti bu řâķa
Ve ger nî şalmışam ğayrın řalâķa (1275)

Benüm derdinden ol yârûñ ciger-ẖûn
Baña kimse gerekmez ğayr-ı Mecnûn (1278)

2.2.2.3.4.2. Hasım veya Karşı Güç

Çatışmanın olabilmesi ve vaka zincirinin düğümlenebilmesi için asıl kahramanların temsil ettiği tematik gücün karşısında bir karşı gücün olması gerekir. Bu güç, engelleyici durumundadır ve tematik güce karşı bir karşı hamledir. Bu güç, *Leylâ vü Mecnûn*’da âşıkların mücadelelerini arttırarak aşkın daha da büyümesini sağlamaktadır.

2.2.2.3.4.2.1. Toplum

Âşıkların karşısına çıkan ilk karşı güç toplumdur. Toplumun bakış açısı ve âşıklar hakkındaki söylemleri onların ayrılmalarına, birbirlerini görememelerine sebep olmuştur. Zaten Mecnûn’un kendini dağlarda yaşamaya mahkûm etmesindeki en büyük etken bu hasım güce olan isyanıdır. Topluma olan tepkisi onu, vefasında sadık olduklarını gördüğü hayvanlara yaklaştırmıştır.

2.2.2.3.4.2.2. Fasit İnsanlar/Düşmanlar

Leylâ ve Mecnûn gizli gizli görüştüklerinde fasit insanlar tarafından görülürler ve bu kişiler gördüklerini kötü niyetle diğer insanlara anlatır. Böylece âşıkların adının çıkmasına sebep olurlar.

Âşıklar hakkında dedikodu çıkarır ve türlü tuzaklar kurarlar. Hatta hikâyenin bir bölümünde bu dedikoducular yüzünden âşıklar bir yıl boyunca birbirlerini göremezler.

2.2.2.3.4.2.3. Leylâ'nın Annesi

Bu aşk hikâyesinde, vaka istenilen seyrinde devam edip âşıklar istedikleri gibi birbirlerini görebiliyorken haklarında dedikodu çıkar. Leylâ'nın annesi, kızı ve Mecnûn hakkındaki dedikodular üzerine Leylâ ile konuşur ve ne okula gitmesine ne de evden dışarı adım atmasına izin verir. Böylece âşıklar için ikinci engel ortaya çıkmış olur.

Diğer taraftan Leylâ'nın annesi, aslında babayla kızı arasında bir uzlaştırıcı görevi de üstlenmektedir. Leylâ'nın durumu öncelikle annesinin kulağına gider ve Leylâ'ya nasihatler edip babasının durumu öğrenmemesi için çaba sarf eder. Çünkü babanın kızı için böyle bir durumu öğrenmesi, daha sert bir tepki vermesine neden olacaktır. Annenin buradaki rolü, vakanın etkisini yumuşatmak olarak da değerlendirilebilir.

2.2.2.3.4.2.4. Leylâ'nın Babası

Hikâyenin başlangıcında Leylâ'nın annesi, kızına Mecnûn ile ilgili nasihatlerde bulunurken babasının duymaması gerektiğini söyleyerek bu karşı gücün varlığından bahseder. İlerleyen bölümlerde, Mecnûn'un babası oğluna Leylâ'yı istemek için Leylâ'nın babasına gider. Ancak kızını hasta bir kişi olan Mecnûn'a veremeyeceğini söyleyen Leylâ'nın babası bu birlikteliğe engel olur. Başka bir gün, Mecnûn'un Leylâ'nın peşinde gezdiği haberini alan baba kabilesi ile karar verip Mecnûn'u öldürtmeyi bile düşünür. Mecnûn'a kızını vermemek için Nevfel'e karşı savaşmayı göze alır ve hatta savaşın sonunda kızını ona vermektense kendi elleriyle öldürebileceğini bile söyler.

2.2.2.3.4.2.5. İbni Selâm

Leylâ'yı bağda gezinirken gören İbni Selâm, ona âşık olur. Zengin ve yakışıklı bir genç olan İbni Selâm, Leylâ'yı ailesinden ister. Ailesi de kızlarının onunla evlenmesini arzu eder ve bu evliliğe kızlarını ikna etmek için çok uğraşır. Ancak Leylâ, bu güce karşı sonuna kadar direnir ve kabul etmez. Hatta anlatıcı İbni Selâm'ın Leylâ'yı istedikten sonra hemen öldüğünü söyleyerek etkin bir güce sahip olmadığını göstermiş olur. Nüshanın bu kısımlarının eksik olması evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair kesin bir yargıya ulaşılmasını engellese de hikâyenin sonraki bölümlerinde İbni Selâm'ın Leylâ ile evli olduğuna dair hiçbir bilgi ve emare ile karşılaşılmaz. Buradan hareketle Ahmed-i Rıdvân'ın eserinde İbni Selâm'ın çok etkili bir karşı güç olarak yer almadığı açık bir şekilde görülmektedir.

2.2.2.3.4.3. Yönlendirici

Çatışmanın gerçekleştiği dramatik durumun meydana gelmesini; gelişip çözümlenebilmesini sağlayan müdahale edici güçtür. Bu güç, metnin sonunda vakanın istikametinin ne tarafa meyledeceğini gösterir. Bir bakıma hikâye boyunca vakayı idare eden hakem hüviyeti taşır.

2.2.2.3.4.3.1. Abdurrahman

Mecnûn'un derdine çözüm bulmaya çalışan babası onu bir şeyhe götürmeye karar verir. Bu kişi sözü dinlenen, ibadet ehli ve sünnete bağlı kâmil bir şeyhtir ve yönlendirici bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Herkes onu ziyarete gider ve derdine çare bulması için ondan yardım ister. Mecnûn'u gören şeyh, onun derdinin aşk olduğunu ve iflah olamayacağını anlar. Şeyh, böyle düşünmesine rağmen babasının isteğini geri çevirmemek adına Mecnûn'un iyileşmesi için gönülden dua eder. Şeyhin buradaki düşünce ve tutumu hikâyenin seyrini göstermesi açısından da dikkat çekicidir. Çünkü Mecnûn'un bu aşktan kurtulamayacağının işaretini vermektedir.

2.2.2.3.4.3.2. Halîm-i Âmirî

Mecnûn'un hüner ve iyilik sahibi bir dayısı vardır. Yeğeninin durumuna çok üzülür ve onun için elinden geleni yapar. Ona yemek ve giyecek götürür. Dayısı ona çokça nasihat eder fakat Mecnûn'un verdiği cevaplar karşısında

bundan vazgeçer. Çünkü Mecnûn'un dünyadan el çektiğini anlar ve içinde bulunduğu durumu izah eden bir hikâye anlatır. Böylece Halîm-i Âmirî, hikâyenin seyrine yönelik ipucu vermiş olur.

22.2.3.4.3.3. Nevfel

Nevfel, hikâyeye dâhil edilirken cesaretinin yanında merhametiyle hayranlık uyandıran bir şahıs olarak tanıtılır. Mecnûn'u perişan hâlde görerek ona yardım etmek isteyen Nevfel, hikâyenin seyrini değiştirip âşıkları birbirine kavuşturmak için mücadele eder. Öncelikle Leylâ'nın kabilesine gidip sevenleri kavuşturmanın sevap olduğunu dile getirir ve Leylâ'yı Mecnûn'a vermelerini ister. Aksi takdirde kendileriyle savaşacağını söyler. Teklifini reddetmeleri karşısında onlarla iki defa savaşmak zorunda kalan Nevfel, sonunda ailenin hiçbir şekilde rızası olmadığını ve Mecnûn'un da normal davranışlar sergilemediğini anlayınca bu işten vazgeçer.

Nevfel, bir taraftan Leylâ'yı Mecnûn'a alabilmek için uğraşırken diğer taraftan Mecnûn'un içinde bulunduğu durumdan kurtulması için elinden geleni yapar. Leylâ'yı biraz olsun aklından çıkarıp normal hayata dönmesi için çaba gösterir. O da sonunda Mecnûn'un durumunun düzelebileceği ümidini kaybederek âşıkların kavuşamayacağını işaretini vermiştir.

2.2.2.3.4.4. Alıcı

Hikâyede meydana gelen vakanın neticesinde her zaman asıl kahraman kârlı çıkmaz ya da endişe duymaz. İsteyerek ya da istemeyerek de olsa bu netice hikâyedeki başka şahısları da etkiler. Bu şahıslar, alıcı güç olarak nitelendirilir.

Leylâ ve Mecnûn arasında yaşanan aşk macerasından en çok etkilenen kişiler Mecnûn'un anne ve babasıdır. Hikâye boyunca Mecnûn için endişe duyup sıkıntı çekmiş, onun için ellerinden geleni yapmış; fakat bu duruma bir çare bulamayınca ikisi de kahrından ölmüştür.

2.2.2.3.4.4.1. Mecnûn'un Babası

Hikâyenin başında oğlu olmasına çok sevinen ve ziyafetler veren bir baba olarak karşımıza çıkar. Oğlu Mecnûn'un en iyi şekilde yetişmesi için

elinden geleni yapar. Bir gün oğlunun âşık olduğunu ve bu aşk yüzünden perişan hâle geldiğini öğrenir; kendinne gelebilmesi için sevdiği kız olan Leylâ'yı ona ister fakat Leylâ'nın babası kızını vermez. Bu duruma çok üzülen Mecnûn perişan bir hâlde evi terk eder. Babası her yerde oğlunu arar; her seferinde onu sefil bir hâlde bulup eve getirir hatta evde zorla tutmaya çalışır. Fakat Mecnûn bir yolunu bulup evden kaçır. Son bir defa daha oğlunu ziyarete giden babası nasihatlerinin fayda etmeyeceğini ve Mecnûn'un durumunun düzelemeyeceğini anlayınca evine döner ve üzüntüsünden ölür.

2.2.2.3.4.2. Mecnûn'un Annesi

Leylâ ve Mecnûn aşkının bir başka kurbanı da Mecnûn'un annesidir. Mecnûn'un babası öldükten sonra annesi oğlunun durumuna daha fazla üzülür. Oğlunun geri dönmesi için babası gibi o da çok uğraşır. Mecnûn eve gittiğinde onun üstünü başını temizler, güzel elbiseler giydilir. Fakat Mecnûn evde kalmaz ve dağlara geri döner. Oğlu eve gelmeyince kendisi oğlunun yanına gider; onu temizleyip paklar ve ona güzel elbiseler giydilir. Ama Mecnûn, bunların hiçbirini istemez ve annesinden af dileyerek yanından uzaklaşır. Annesi çaresizce eve döner ve bu duruma daha fazla dayanamayıp kederinden ölür.

2.2.2.3.4.5. Yardımcı

Hikâyenin asıl kahramanlarına ya da karşı güç ve yönlendirici güçlere yardım edip onları harekete geçiren şahıslardır.

2.2.2.3.4.5.1. Âmir

Hikâyede Mecnûn gibi aşk acısı çeken ve fazilet sahibi bir genç olan Âmir, amcasının kızı Esma'ya âşık olur ve kız da aşkına karşılık verir. Ancak amcası, evlenmelerine izin vermez ve Esma'yı başka bir adamla evlendirir. Âmir de Mecnûn gibi aşk derdinden dağlara çıkıp perişan hâlde dolaşır. Mecnûn'u göremeyen Leylâ, Âmir ile dert ortağı olur. Ona kendi aşk macerasını anlatıp Mecnûn'a onunla haber gönderir. Âmir, Leylâ ve Mecnûn arasında haberci olur; ayrıca hem Mecnûn'un derdini anlar hem de Leylâ ile sırdaşlık eder. Böylece iki âşığın durumundan da haberdardır. Aynı zamanda

Mecnûn'un söylediği şiirleri ezberleyerek bu şiirleri Leylâ'ya ve diğer insanlara ulaştırır. Böylece bu aşkın destanlaşmasına da aracılık etmiş olur.

2.2.2.3.4.5.2. Leylâ'nın Abası

Leylâ, bir sonbahar günü rüyasında Mecnûn'u görüp hastalanır ve bir süre ölüm döşğinde yatar. Bu sırada abasına aşk sırrını açar ve vasiyette bulunur. Mecnûn'un onun ölümünden haberdar olup gelmesini ve kabrinin başında oturmasını ister. Mecnûn, kabrine geldiğinde herkesin ona iltifat gösterip izzet ve ikramda bulunmasını vasiyet eder. Abasından, Mecnûn'a onun aşkıyla bu dünyadan gittiğini ve kendisine yoldaş olmasını beklediğini iletmesini isteyip hayata gözlerini yumar. Abası, Leylâ'nın öldüğünü görünce feryat edip ağlamaya başlar. Kabilesi de durumdan haberdar olur ve onlar da yas tutar. Leylâ'nın vasiyet ettiği gibi bedenini gül suyuyla tütsüleyip tenine misk ü amber sürerler ve vücudunu yıkamadan defnederler.

2.2.2.3.4.5.3. Müslim-i Bağdâdî

Müslim, Bağdatlı zengin bir ailenin bilgili ve şair ruhlu bir oğludur. Mecnûn'un hikâyesini duyar, yanına gidip şiirlerini ezberlemek ve onunla yaşamak ister. Mecnûn, ona yanında kalamayacağını söylese de onu ikna edemez ve birlikte yaşamaya başlarlar. Bir gün yiyecek bir şeyler çıkarır ve Mecnûn'a birlikte yemelerini söyler. İnsanın açlığa dayanamayacağını ifade ederek Mecnûn'a akıl vermeye kalkar. Mecnûn bu duruma çok sinirlenir ve kendisinin sarhoş ya da divane olmadığını; aksine dünya nimetlerine sırtını dönmüş bir kul olduğunu söyleyerek Müslim'e haddini bilmesi gerektiğini hatırlatır. Müslim, bu durumdan ders alır ve bir süre daha Mecnûn ile birlikte kalıp şiirlerini ezberlemeye devam eder. Sonunda Mecnûn'un yemeden içmeden yaşadığı tecridi hayata daha fazla dayanamaz ve ondan izin isteyerek Bağdat'a geri döner. Hikâyenin sonunda Mecnûn'un yanına tekrar gelir ve bu sırada Leylâ'nın öldüğünü öğrenir. Mecnûn'dan yeni şiirler ezberler ve yanından ayrılarak memleketine döner. *(Metnin yalnızca bu kısmında Zeyd ismi zikredilmekte ve metnin bağlamından bu ismin sehven yazıldığı ve aslında bu kişinin Müslim olduğu anlaşılmaktadır.)*

2.2.2.3.4.5.4. Naîm-i Âmirî

Leylâ bir gün yol kenarında otururken her şeyden haberi olan yaşlı bir adamla karşılaşır. Ona nereden geldiğini sorar ve ondan Mecnûn hakkında bildiklerini anlatmasını ister. Yaşlı adam, Mecnûn'un perişan hâlde Leylâ diyerek dolaştığını ve dünyaya zerre kadar meyli olmayan bir kişi olduğunu söyler. Leylâ, bu sözleri duyunca ağlar ve ona Mecnûn'un Leylâ'sının kendisi olduğunu söyleyip Mecnûn için ne kadar acı çektiğini anlatır. Yaşlı adama iltifat ve ikramlarda bulunur ve kulağındaki küpleri de çıkartıp vererek ondan Mecnûn'u kendisine getirmesini ister. Yaşlı adam, Leylâ'nın isteğini kabul eder ve Mecnûn'u uzun süre aradıktan sonra bulur. Ona her şeyi anlatıp Leylâ'nın kendisini beklediğini söyler. Mecnûn'u buluşma yerine getirir ve âşıkları birbirine kavuşturmuş olur.

Âşıklar, buluştuklarında kendinden geçerler. Leylâ, yaşlı adama Mecnûn'a yaklaşmasının doğru olmayacağını; Mecnûn'dan kendisine uzaktan gazeller okumasını istediğini söyler. Mecnûn'u baygın halde gören yaşlı adam onu gözyaşlarıyla ayıltıp Leylâ'nın isteğini iletir. Mecnûn'a tavsiyelerde bulunur. Böylece bu kişi, âşıkları kavuşturmakla kalmaz; duygusal olarak da yanlarında olup sevgilerini destekler.

2.2.2.3.4.5.5. Pîre Zen (Yaşlı Kadın)

Mecnûn, dertli bir şekilde yolda yürürken yaşlı bir kadın ve yanında eli kolu bağlı yaşlı bir adam görür. Kadına durumlarının ne olduğunu sorar. O da ihtiyaç sahibi olduklarını bu yüzden adamı esir gibi bağlayıp dolaştırdığını söyler. Böylece kapı kapı dolaşıp para topladıklarını ve topladıkları parayı da bölüşüklerini anlatır. Mecnûn bunu duyunca kadına, yaşlı adamı serbest bırakıp kendisini bağlamasını ve karşılığında hiçbir şey istemediğini söyler. Kadın da memnuniyetle bu teklifi kabul eder. Mecnûn, bu vesileyle Leylâ'nın kapısına da gidebilecek ve sevgilisini bir kere daha görmüş olacaktır. Yaşlı kadın Mecnûn'u bağlayıp sürükleyerek peşinde gezdirir; sonunda Leylâ'nın kapısına da ulaşırlar. Mecnûn orada Leylâ ile konuşur ve bağlarından kurtulup dağa kaçar. Yaşlı kadın, Mecnûn'un isteğini yerine getirerek âşıkların kavuşmasına yardım etmiştir.

2.2.2.3.4.6. Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Tiyatro ve sinemada yer alan figüranlar anlatmaya bağlı edebî metinlerde dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olarak nitelendirilir. Hikâyede mahallî rengi aksettirir ve vaka ya da vaka parçasına ait tablonun gözler önüne serilmesine hizmet ederler. Psikolojik özelliklerinden söz edilmeyen bu şahısların kendi olarak varlıklarını ortaya koydukları bir fonksiyonları yoktur. (Aktaş, 1984: 139)

2.2.2.3.4.6.1. Âmirîler/Kabile Halkı

Mecnûn'un kabilesini oluşturan şahıslardır. Mecnûn'un durumu için babası ile toplanıp çözüm arar ve babasına tavsiyelerde bulunurlar. Mecnûn'un babası Leylâ'yı oğluna istemeye gittiğinde ve Mecnûn'un iyileşmesi için Kâbe'ye gittiklerinde de kabilesi yanındadır.

2.2.2.3.4.6.2. Bahçıvan

Mecnûn yolda giderken bir serviye kesmek üzere olan bahçıvan ile karşılaşır ve serviye kesilmekten kurtarır.

2.2.2.3.4.6.3. Bir Adam/Âmirîlerden Bir Kişi/Arap Atlı Adam

Mecnûn, babasının Leylâ'yı isteyip de olumsuz cevapla geri dönmesi üzerine kendini kaybeder ve dağa dönüp orada yaşamaya devam eder. Babası, oğlunun durumunu merak eder ve onu aramak için yollara düşer. Yolda gördüğü bir adama Mecnûn'u sorar. O da deli divane gezen birini gördüğünü söyler.

Leylâ'nın kavmi, Mecnûn'un Leylâ'nın peşinde olduğunu anlayıp ondan kurtulmak ister. Bunun için de onu öldürmeye karar verir. Durumu öğrenen Âmirîlerden bir kişi hemen kabilesine gidip durumu anlatır.

Leylâ'nın kabilesinin Mecnûn'u ortadan kaldırmayı düşündüğü haberini alan Mecnûn'un kabilesi her yerde Mecnûn'u arar; ancak hiçbir yerde bulamaz. Bu sırada adı belli olmayan bir şahıs, Mecnûn'u dağın bir köşesinde kendinden geçmiş bir durumda görür ve Mecnûn olduğunu anlar. Durumunun iyi olmadığını anlayınca hemen Âmirîlere gider ve gördüklerini anlatır.

Bir gün Mecnûn, dağda yabanilerle otururken karşıdan bir kişinin geldiğini görür ve zararsız biri olduğunu anlar. Mecnûn'un yanına gelen bu kişi

yolda Leylâ'yı gördüğünü söyler ve ondan işittiklerini Mecnûn'a anlatır. Bu kişi Mecnûn hakkında bildiklerini de Leylâ'ya anlatmıştır.

2.2.2.3.4.6.4. Bûlbûl

Leylâ, derdini kimseye söyleyemez; ancak bağda oturup bûlbûl ile dertleşir. Aşk sırrını ve gam hikâyesini bûlbûle anlatır.

2.2.2.3.4.6.5. Dâye (Dadı)

Mecnûn doğduğunda onu bir dadıya emanet ederler. Dadısı, onu süt ve mamayla besler; ona çok iyi bakar. Her ihtiyacını en güzel şekilde karşılar ve onu yetiştirip büyütür.

2.2.2.3.4.6.6. Düğün Halkı

Leylâ, İbni Selâm ile evlenmeyi kabul etmez. Düğün tertip edilir; ancak Leylâ kendine zarar vermeye kalkar. Leylâ'nın durumunu görenler bu işten vazgeçer; düğün iptal edilir ve düğün halkı Leylâ'yı takdir ederek oradan ayrılır. Bu durum son derece dikkat çekicidir. Çünkü Leylâ ve Mecnûn'un ayrılmasında etkili olan aynı toplumun içerisinde yer alan düğün halkı Leylâ'nın düğün günü yaptıklarını takdir eder.

2.2.2.3.4.6.7. Esma

Leylâ ve Mecnûn arasındaki haberleşmeyi sağlayan ve onların aşkına mahrem olan Âmir'in de bir aşk hikâyesi vardır. Âmir, amcasının kızı Esma'ya âşık olmuş fakat babası Esma'yı başka biri ile evlendirmiştir. Esma'nın *Leylâ vü Mecnûn*'da karakter olarak bir hususiyeti bulunmamaktadır. Olaylarda Leylâ gibi aktif bir duruşu yoktur.

2.2.2.3.4.6.8. Gazaleler (Ahular) ve Avcı

Mecnûn, bir gün yolda giderken bir avcı tarafından tuzağa yakalanmış ahularla karşılaşır. Avcıya, ahuları serbest bırakmasını söyler. Avcı, Mecnûn'dan ahuların bedelini alarak onları serbest bırakır. Mecnûn, sevgilisinin gözlerine benzeyen ahuları öpüp koklar ve onlarla vakit geçirir.

2.2.2.3.4.6.9. Gevzenler (Geyikler) ve Avcı

Mecnûn, başka bir gün tuzağa kapılmış geyikleri avcının elinden kurtarır. Onların da kendisi gibi sevdiğinden ayrılmış olduğunu düşünür ve kokularını sevgilisinin kokusuna benzetererek onlarla da sohbet eder.

2.2.2.3.4.6.10. Kâsid (Elçi)

Nevfel, Leylâ'yı Mecnûn'a almak için Leylâ'nın kabilesine gider ve onlara ondan bir elçi gönderir. Onlardan Leylâ'yı kendisine vermelerini ister. Amacının sevenleri kavuşturmak olduğunu belirtir. Haberi Leylâ'nın kabilesine ulaştıran elçi, aldığı olumsuz cevabı Nevfel'e iletir ve savaş başlar.

2.2.2.3.4.6.11. Kebûter (Güvercin)

Leylâ, Mecnûn için gazeller yazar ve bir güvercinin ayağına bağlayarak Mecnûn'a gönderir. Kebûter, âşıklar arasında iletişim vasıtası olarak görev yapar.

2.2.2.3.4.6.12. Kuşlar

Mecnûn, Allah'a yalvarıp O'ndan yardım istediği gece uykuya dalar. Rüyasında bir taht üzerinde olduğunu ve etrafında ağızlarında inciler bulunan kuşların uçtuğunu görür. Böylece uykusundan mutlu bir şekilde uyanır. Kuşlar, Mecnûn'a dularına icabet edildiği müjdesinin habercisi olarak karşımıza çıkar.

2.2.2.3.4.6.13. Leylâ'nın Arkadaşları

Leylâ, arkadaşlarıyla bağa gider ve orada birlikte sohbet edip hoşça vakit geçirirler. Arkadaşlarından biri Leylâ'nın servi ağacının altında Mecnûn'un şiirlerini duyup feryat ettiğini görünce ona bir faydası olur düşüncesiyle durumu Leylâ'nın annesine iletir.

2.2.2.3.4.6.14. Mecnûn'un Arkadaşları

Mecnûn'un birlikte vakit geçirdiği yakın arkadaşları vardır. Leylâ ile birbirlerine gönül verdiklerinde bunu arkadaşlarıyla paylaşır. Onlar, söylediklerini şaka zannedip bu durumdan vazgeçmesini isterler.

Hikâyenin sonraki bölümlerinde Mecnûn'un aşk sırrını açtığı birkaç yakın arkadaşı daha karşımıza çıkar. Bu defa arkadaşları Mecnûn'un yanındadır. Seher vakti birlikte Leylâ'nın diyarına giderler.

2.2.2.3.4.6.15. Mecnûn'un Şiirlerini Okuyan Kişi

Leylâ servi ağacının altında Mecnûn'u düşünüp ağlarken bir kişinin Mecnûn'un şiirlerini okuyarak orada dolaştığını görür. Şiirleri duyunca kendinden geçer ve feryat etmeye başlar.

2.2.2.3.4.6.16. Meh-veş (Ay Yüzlü Güzeli)

Mecnûn, küçük bir çocukken gece gündüz ağlar; sadece peri gibi ay yüzlü bir güzeli gördüğünde susar ve o zaman yüzü güler. Annesi ve babasını bile gözü görmez; yalnızca bu güzelin yanında mutlu olur.

2.2.2.3.4.6.17. Merd-i Dervîş/Pîr-i Hired-Mend

Mecnûn, bir gün yolda giderken yaşlı bir kadının yanında eli kolu bağlı dervîş bir adamla karşılaşır. Kadından, bu adamı serbest bırakıp onun yerine kendisini bağlayıp dolaştırmasını ister.

2.2.2.3.4.6.18. Merd-i Sayyad

Bir avcı, Mecnûn'a babasının ölüm haberini vermek için yanına gittiğinde onu yabanilerle otururken görür. Babasının kahrından öldüğünü ve ona lâıyk bir evlat olmadığını söyleyerek Mecnûn'a sitemlerde bulunur.

2.2.2.3.4.6.19. Miyancı

İbni Selâm Leylâ'yı görüp âşık olur ve onunla evlenmek ister. Bunun için de Leylâ'nın ailesine miyancı gönderir. Miyancılar yanlarında götürdükleri çok değerli eşyalarla birlikte Leylâ'nın kabilesine gider ve Leylâ'yı isterler.

2.2.2.3.4.6.20. Müftü ve Kadı

Leylâ'yı İbni Selâm ile evlenmesi için ikna edemeyen ailesi ve akrabaları müftü ile kadıdan yardım isterler. Bu kişiler, Leylâ'yı ikna etmek için çok gayret eder; ancak ona bu teklifi kabul ettiremezler.

2.2.2.3.4.6.21. Mürşid-i Ali

Hikâyenin sonunda Leylâ ve Mecnûn'un ölümünün ardından Mürşid-i Ali adlı kalp gözü açık bir şahıs onları Cennet'te görür. İki âşık orada zümrütten bir kasrın içinde mutlu bir şekilde yaşarlar. Böylece Mürşid-i Ali, Leylâ ile Mecnûn'un ölümünün ayrılıkla biten bir son değil; ebedî birlikteliğin başlangıcı olduğu mesajını vermiş olur.

2.2.2.3.4.6.22. Nâzır (Gözcü)

Babası, Mecnûn'u eve götürür ve bir daha kaçmaması için başına gözcü koyar. Bu kişi Mecnûn'a- muhtemelen aklını başına getirebilmek için- her gün işkence yapar. Görenler bu duruma çok üzülür.

2.2.2.3.4.6.23. Necdîler/Leylâ'nın Kabile Halkı

Öncelikle, Mecnûn'un babasının Leylâ'yı istemek üzere Leylâ'nın diyarına gittiğinde karşılaşılan bu şahıslar, misafirlerini izzet ve ikramla karşılar. İbni Selâm, Leylâ'yı istediğinde çok sevinen kabile halkı onlara da aynı hürmeti gösterir. Leylâ'yı ikna etmek için ellerinden geleni yaparlar. Mecnûn'un, Leylâ'nın peşinde koşmasından rahatsız olurlar ve çeşitli tedbirler alırlar.

Nevfel, Leylâ'yı alabilmek için kabilesiyle tekrar savaşır. Bu sefer büyük bir ordu hazırlayıp üzerlerine yürür. Çok kayıp veren Necdîler artık dayanamayıp Nevfel'den eman diler; kendilerine daha fazla zulmetmemesini ve savaşı bitirmesini isterler.

Son olarak, Leylâ'nın ölümünden sonra onun için yas tutar ve onu defnederler.

2.2.2.3.4.6.24. Nevfel'in Ordusu

Mecnûn'un isteğini yerine getirmek isteyen Nevfel iki defa ordusunu toplayıp Leylâ'nın kabilesiyle savaşır.

2.2.2.3.4.6.25. Servi Ağacı

Leylâ bir gün arkadaşlarından ayrılıp yalnız dolaşırken bir servi ağacının altında oturmuş, Mecnûn'un gelmemesine ve kendisine bir selam bile göndermemesine feryat figan içinde sitemler eder. Bu sırada Mecnûn'un şiirlerinin okunduğunu duyar ve servinin altında ağlamaya başlar.

Mecnûn bir gün bahçıvanın bir servi ağacını kesmekte olduğunu görür. Sevgilisinin boyuna benzeyen bu serviyi bahçıvandan satın alır ve altında oturup serviyle sohbet eder.

2.2.2.3.4.6.26. Yabani Hayvanlar

Mecnûn, insanlardan uzaklaşıp dağlarda yaşamaya başlar. Onun dostları da arkadaşları da yabani hayvanlar olur. Mecnûn'un her türlü hizmetine koşar ve onu tehlikelerden korurlar. Leylâ ile buluştuklarında ikisinin etrafında siper oluşturup insanların zarar vermesini engellerler. Leylâ öldüğünde Mecnûn ile birlikte gözyaşı dökerler. Mecnûn öldüğünde ise yanında sadece bu hayvanlar vardır ve onun için yas tutup uzun süre cesedinin başından ayrılmazlar.

2.2.2.3.4.6.27. Zühre ve Müşteri

Mecnûn, bir gece derdine çare bulabilmek için gökyüzüne bakar ve yıldızlarla, gezegenlerle konuşur. Zühre ve Müşteri'ye kendisine yardım etmeleri için yalvarır. Fakat sonra gökyüzünde ve yeryüzünde var olan her şeyin sahibi olan Allah'tan yardım istemenin doğru olduğunu anlar ve Allah'a yönelir.

2.2.2.4. Leylâ vü Mecnûn'da Kullanılan Anlatım Teknikleri

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde anlatımın şekli ve içeriği kadar tekniği de önemlidir. Tekin, roman için anlatım tekniklerini bilmeden okuyucu açısından romanı anlayanın mümkün olmadığı gibi eleştirmen açısından da romanı doğru değerlendirmenin yapılamayacağını ifade eder. (Tekin, 1989: 94) Aynı durum anlatmaya bağlı edebî bir metin olan mesnevi için de söz konusudur. Sonuçta iki metin için de bir vaka zinciri ve bu zinciri oluşturan şahıslar bulunmaktadır.

2.2.2.4.1. Anlatma-Gösterme Teknikleri

Anlatmaya bağlı diğer edebî metinlerde olduğu gibi mesnevide de vaka asıl unsurdur. Diğer unsurlar vakanın etrafında birleşir ve vakayı meydana getirir. Vaka, anlatma esasına bağlı olarak aktarılır. (Aktaş, 1984: 12) Özellikle roman, hikâye, masal ve mesnevi gibi vaka etrafında oluşan edebî türlerde en fazla kullanılan teknik, anlatma tekniğidir. Bu durumda anlatıcı, her zaman ön plandadır. Hikâyeyi sunarken yaptığı müdahaleler ve yorumlarla okuyucunun dikkatini metinden ziyade kendi üzerinde toplar. Metnin her türlü tasarrufu ona aittir. (Tekin, 1989 :71)

Tiyatro türünden çıkarılmış bir teknik olan gösterme tekniğinde ise anlatma yerini göstermeye bırakır. Okuyucunun dikkati anlatıcının üzerinde değil metnin üzerinde olur. Vaka, daha çok kişiler arası konuşma ve eylemler şeklinde okuyucuya aktarılır. (Aytür, 2007: 25) Gösterme tekniğini sahne tekniği olarak adlandıran Stevick, okuyucunun bu teknik sayesinde etkinliğin hem oluşunu hem de olduğu anı aynı anda yaşayabildiğini söyler. Ayrıca bir olaylar dizisinde dönüm noktasının, sanatını bilen romancılar tarafından sahne tekniği ile verildiğini ifade eder. (Stevick, 2004: 34)

Gösterme tekniğinde kullanılan kurmaca zaman geçmiş zamanı ifade etmez ve sanki okuyucu olayların içinde yaşıyormuş hissine kapılır. Anlatma tekniğinde vakanın, bir yazarın bakış açısından olup bitmiş olarak gösterilen haber süreci vardır. Anlatma özete dayanan, bir olayın sebep ve sonuçlarını açıklarken gösterme ise sürecin ayrıntılarını inceden inceye aktarır. (Stanzel, 1997: 16)

Anlatma tekniğinin anlatıcıya kazandırdığı en büyük avantaj, zamanı mekânı istediği şekilde kurgulayıp kısa yollarla geçişler sağlayabilmesine imkân vermesidir. Anlatıcı, vakaya doğrudan müdahale ederek okuyucunun zihnini yönlendirebilmektedir. Okuyucunun dikkati anlatıcının üzerindedir. Ahmed-i Rıdvân, *Leylâ vü Mecnûn*'da anlatım teknikleri içerisinde en çok anlatma tekniğini kullanır. Şairin bir amacı da okuyucuya mesaj vermek olduğu için metne sık sık müdahale eder ve tasarrufun kendi elinde olduğunu gösterir. Aşağıdaki beyitlerde, anlatıcı Mecnûn'un gelecekte yaşayacaklarının mesajını okuyucuya vermekte ve okuyucunun zihnini buna hazırlamaktadır:

Cihân içinde hiç olduğımı var
Ki bir tıfl ola 'ışk-ıla dil-efgâr

Didiler 'âkıbet mecnûn olayu
Şacı Leylî'sine meftûn olayu

Ola 'ışk-ıla 'âlemde nişâne
Cihân içinde rüsvâ-yı zamâne (310-312)

Aşağıdaki beyitlerde ise anlatıcı, okuyucuyu Leylâ hakkında nasıl düşünmesi gerektiği konusunda yönlendirmektedir:

Murâdı Leylî'nün şanmañ seğundur
Ġaraż bundan ne gül ne serv-i bendür

Ġaraż bu kim tülû' eyleye çün mäh
Görenler ideler biñ derd-ile âh (1162-1163)

Leylâ vü Mecnûn'da gösterme tekniğinin karşılıklı konuşmalarda sıklıkla kullanıldığı görülür. Aşağıdaki beyitler babası ile Mecnûn arasında geçen konuşmadan alınmıştır:

Didi iy cānına işkence iden
Varup yol diyü yolsuz yire giden

Neden âşüftesin gitdi qarârûñ
Niçün iy sūhte hām oldı kārûñ

Ne gözdür bu ki yaşurdı cemālûñ
Kimûñ nefrîni virdi gūşmālûñ (957-959)

Didi iy şâh-ı Cemşîd-i zamâne
Feleklerden yüce mîr-i yegâne

Çapuñdur dāyimā cāy-ı sūcūdum
Vücūduñ feyzidür bu dem vücudum (990-991)

Naşâyih gencini kim baña virdüñ
Dil-i mecrūhuma merhemler urdun

Velîkin neyleyem ben bî-sitâre
K'elümle gelmedüm bil bu diyara (993-994)

2.2.2.4.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği

Kelimelerle resim yapma sanatı olarak tanımlanan tasvir, romanda olduğu gibi mesnevide de en fazla kullanılan anlatım tekniklerinden biridir. Tasvir tekniği, genellikle hikâyede olayın geçtiği çevre ve mekân ile olayın etrafında şekillendiği şahısları okuyucunun gözünün önünde canlandırarak daha etkili bir anlatım sağlar. Tekin, destandan modern romana kadar uzanan zaman içinde, hemen her sanatçının bu tekniği değişen şekillerde uyguladığını; çevre ve insanı tanıtmamanın en pratik yolu olarak geniş bir kullanıma sahip olduğunu ifade eder. (Tekin, 1989: 73) Tasvir tekniği kullanılırken yapılan tasvirin metin içerisinde bir işlevinin olması gerekir. İşlevi olmayan tasvirler sadece sanatçının sanatını sergiler; başka bir anlam ifade etmez. (Mocan, 2012: 1833)

Leylâ vü Mecnûn'da genellikle işlevsel olarak tasvirlerle sıklıkla yer verilmiştir. Özellikle Leylâ ile Mecnûn üzerine yapılan tasvirler, okuyucuların bakış açılarını etkileyecek özelliktedir. Şahıs tasvirlerini ruhsal (iç) ve fiziksel (dış) tasvirler şeklinde ele almak yerinde olacaktır. Anlatıcı, bir taraftan kahramanlarının dış özelliklerini uzun tasvirlerle anlatıp okuyucuyu etkisi

altına alırken diğer taraftan kahramanların iç özelliklerinden bahsederek okuyucunun olaya ve kahramanlara yakınlaşmasını sağlamaktadır.

Leylâ vü Mecnûn'da Mecnûn'un, doğumundan itibaren hem fiziksel özellikleri hem de ruhsal özellikleri itibarıyla uzun tasvirlerle anlatıldığı görülür:

Çü mîlâdından oldu iki hefte
Görindi şanasın mâh-ı dü-hefte (292)

Çü deh-sâle yitişdi Kays-ı Mecnûn
Cemâliyle cihânı kıldı meftûn (315)

Bu Mecnûn'u şağın âşüfte şanma
Anı zencîr-ile pâ-beste şanma (2594)

Habîr-idi rumûz-ı âsmândan
Beyân eylerdi esrâr-ı nihandan (2596)

Anlatıcı, *Leylâ*'nın güzelliğini tasvir ederken okuldaki diğer güzellere de bahsederek *Leylâ*'nın ne kadar güzel olduğunu kıyas yoluyla okuyucunun zihninde canlandırmak ister:

Egerçi çoğ-ıdı mektebde duhter
Kamu nâzûk beden pâkize manzar

Velîkin içlerinde biri fettân
Nigâr-ı sîb-gâbgab nâr-ı pistân

Gözi âhû özi müşgîn gazâle
Şaşı sünbül yañağı berg-i lâle (331-333)

Belî Leylî cihânuñ şâhı-y-ıdı
Leţâfet çarhınuñ hem mâhı-y-ıdı

Cemâl-ile melâhat kânı-y-ıdı
Velî sözde feşâhat kânı-y-ıdı (1060-1061)

Ahmed-i Rıdvân, İbni Selâm ve Nevfel'i okuyucuda hayranlık uyandıracak tasvirlerle sunar:

Cüvân pehlevân-ıdı hüner-mend
Bulınmazdı anuñ hüsne mânend

Cihāna lutf-ıla şalmışdı sāye
Refī' ü 'ş-şān-ıdı ol çarḥ-pāye

Ḳabīle çoğ-ıdı ḳavm u ḳarābāt
İderlerdi añā ḥidmet mürā' āt

Dilīr-ıdı begāyet hem ḳavī pūšt
Añā başmış degüldi kimse engüšt

Kelāmını ḳabūl itmişdi ḥalk
Selāmına ḳulaḳ tutmuşdı ḥalk

Anuñ-çün buluben ḥalk içre ikrām
Añā İbni Selām olmuşdı nām (1223-1228)

Meger bir seng-dil var-ıdı ma' lūm
Anı pūlād-iken itmiş-ıdı mūm

Ki ismi-y-ıdı Nevfel pūr-şecā' at
Gice gündüz ḳılurdu zıkr ü ṭā' at

Şeh-i düşmen-şiken merd-efgen-ıdı
Cihān-gīr-i zamān Rüstem-ten-ıdı

Şaçardı leb-i deryā bigi lū 'lū'
Ġazabda şīr-ıdı şefḳatde āhū

Hışm-dār-ıdı ḥaşmet-gīr-ıdı hem
Ḳavī-rāy-ıdı ḥ'oş-tedbīr-ıdı hem (1318-1322)

Leylâ vü Mecnûn'da şahıs tasvirleri dışında mekân, bahar ve çevre tasvirleri de dikkat çekmektedir. Örneğin; gecenin, gece vakti parlayan ayın, Necd Dağı'nın, ceylanın ve tabiatın tasvir edildiği beyitlerle karşılaşılır:

Siyāhı gicenūñ çün çeşm-i dilber
Cihānı emrine ḳıldı musahḥar

Erenler o şebe bulmuşdı ḳadri
Ḳatında perdesüz görmüşdi bedri (247-248)

Ṭulū' itmişdi ol şeb mäh-ı tībān
Ezel feyyāzı feyz itmişdi bārān (250)

Meger var-ıdı bir kūh-ı mu' azzām
Ki ismi Necd-ıdı ḡāyetde a' zām (460)

Gözi cāzūsı çeşm-i yāra beñzer
Cihānı mest iden hammāra beñzer

Şaçı bŷyına beñzer nāfesi hem
Bu luḡf-ıla buña kıymaya ādem (1608-1609)

Meger kim vaḡti irmişdi bahāruñ
Şafāsı mevsümiydi lālezāruñ

Olup rū-yı hevāda ebr-i giryān
Gŷlistān ḡhresin ḡlmişdi ḡandān

Bıñar-ı şāfī aḡmışdı ḡacerden
Şŷkŷfe zāhir olmuşdı şecerden (783-785)

2.2.2.4.3. Özetleme Tekniğı

Anlatmaya bağılı edebî metinlerden özellikle roman, hikâye ve mesnevi gibi eserlerde anlatıcı, türün kendisine sağladığı imkân genişliğine rağmen her şeyi anlatamaz ve her gördüğünü yansıtamaz. Bu durumda, klasik anlatımın dışına çıkarak özetleme tekniğine başvurur. “Öykülemenin ‘görülen yaşantı’ şeklindeki temelini oluşturan ve ileriye dönük ‘zaman atlaması’ ile olay genellemesi tekniklerini kapsayan yöntem” (Sazyek, 2004: 103) olan özetleme tekniğinde; hikâyenin bazı konu ve yönleri, kısaca veya atlanarak ya da özetlenerek verilir. Özetleme tekniğı teferruatı önleyerek esere yoğunluk kazandırır. (Tekin, 1989: 94)

Özellikle mesnevilerde zaman kavramı hızlı geçişlerle verilmektedir. Ahmed-i Rıdvân’ın, *Leylâ vü Mecnûn*’da bu tekniğı sıklıkla kullandığı görülmektedir. Çünkü bu teknik şaire, asıl anlatmak istediğı mesajları sunabilmek için imkân vermektedir.

Hikâyede birçok olay zinciri vardır ve bunların aktarılabilmesi için de sıklıkla özetleme tekniğinden yararlanılmıştır. Mecnûn, doğduktan sonra hızlı bir şekilde büyür ve on dört yaşında okula başlar. Okuldaki günleri de dedikodular üzerine hızlı bir şekilde son bulur. Leylâ’nın Mecnûn’a istenmesi, Mecnûn’un evi terk edip uzun süre dağlarda yaşaması, Leylâ’nın başına gelen olaylar, Mecnûn’un yaşadıkları, hem Leylâ’nın hem de Mecnûn’un anne ve babalarının ölümü gibi önemli hususlar özetleme yoluyla hikâyenin içerisine

sığdırılmıştır. Meselâ, düşmanın hile ve tuzaklarında bir yıl görüşemedikleri sadece bir beyitle geçirilmiştir. Her olay sanki peş peşe yaşanmış gibi art arda verilmektedir. Aradan ne kadar zaman geçtiği ve geçen sürede neler yaşandığına dair okuyucuda herhangi bir merak uyanmamaktadır. Geçişleri anlatıcı, kendi tasarruflarıyla verebilmektedir. Aşağıdaki beyitlerde Mecnûn'un büyümesi hızlı geçişlerle verilerek özetleme tekniğinden yararlanılmıştır:

İki üç yaşa dek bu 'ışk-bâzı
İdüp kıldı neşât-ı dil-nüvâzı

Çün ol dīvâne oldu heft sâle
Benefşe bağladı eṭrâfı lâle

Çü deh-sâle yitişdi Kays-ı Mecnûn
Cemâliyle cihânı kıldı meftûn

İrişdi çün kim on dört sâle yaşı
Bu dünyâ ḥalkına and oldu başı (313-316)

2.2.2.4.4. Mektup Tekniği

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde sıkça karşılaşılan anlatım tekniklerinden biri de mektuptur. Hem bir anlatım biçimi hem de bir türün adı olan mektup aşk mesnevilerinde âşıkların duygu ve düşüncelerini yansıtmak için kullanılan bir araçtır. (Ünver, 1986a: 456)

Özellikle *Leylâ vü Mecnûn* gibi aşk konulu eserlerde mektup önemli bir işleve sahiptir. Âşıkların birbirlerini görememeleri onlar için mektuplaşmayı zaruri kılmıştır. Mektup aynı zamanda âşıkların ayrılık acısına karşı tahammül güçlerini de arttırmaktadır. (Kütük, 2002: 195) Âşıklar hem birbirlerine olan duygularını istedikleri gibi dile getirirler hem de insanların ayıplamasından ve engellemesinden kendilerini korumuş olurlar. Anlatıcı, anlatımını kolaylaştırıp zenginleştiren ve kahramanların duygularını uzun uzun ifade edebilmelerini sağlayan bu tekniğe oldukça önem verir.

Leylâ ile Mecnûn, bir araya gelip dertlerini ve duygularını paylaşamaz. İnsanların dedikodusu ve Leylâ'nın ailesinin baskısı buna izin vermez. Bu yüzden onlar için en cazip yöntemlerden biri mektuplaşmadır. Âşıkların mektuplarını taşıyan araçlar hikâyeye boyunca değişebilmektedir. Mektupların

içeriğinde şiirler yer almaktadır. Leylâ şiirler yazar, bu şiirleri bazen bir güvercinin ayağına bağlayıp Mecnûn'a gönderir, bazen yolun üzerine bırakır, yoldan geçen insanlar onları okur ve Mecnûn'a ulaştırır. Kimi zaman da mektubunu bir kişiye verir ve ondan Mecnûn'a ulaştırmasını ister. Hikâyede âşıklar arasında çoğu zaman mektup getirip götüreren kişi, onlar gibi aşk acısı çeken Âmir'dir.

Aşağıdaki beyitler Leylâ ile Mecnûn'un mektuplaşmalarını ve birbirlerine duydukları özlemi mektuplarla nasıl ifade ettiklerini gösterir:

Ciger anın döküp cânlar ezerdi
Anuñla şi' rini her dem yazardı

Bırağurdı yol üzre anı her dem
Alurdı şi' rini tuş olan âdem

Anı her kimse kim oğur görirdi
Tırup şevkinden anı rağs ururdu

Anı Mecnûn'a iltürlerdi derhâl
Gelürdi başına biñ dürlü aqvâl

Oğuyup yaşını yaşa katardı
Dil-ile cânını oda atardı

Bedihî dir-idi aña cevâbı
Virürdi ğaste cânına cevâbı

Bu nev'-ile iki yâr ortasında
İki dil-bend ü dil-dâr ortasında

Geçerdi remz-ile çok dürlü esrâr
İderlerdi bu resme niçe bânâr (1065-1072)

2.2.2.4.5. Geriye Dönüş Tekniğı

Anlatmaya bağı edebî metinlerde vakanın gerçekleştiğı, anlatıldığı ve gelecekte gerçekleşeceği dönem yani geçmiş, hâl ve gelecek olmak üzere üç zamanla karşılaşılır. Tekin roman için yaptığı değerlendirmede, romancının olayları ve kişileri hakkıyla tanıtmak ve bu şekilde eserine gerçekçi bir kimlik kazandırmak için zaman zaman geçmişe döndüğünü, geçmişteki bilgilerle hâli değerlendirmek istediğini belirtir. Bu amaçla romancının, geriye dönüş

tekniğinden sıklıkla faydalandığını ifade eder. Anlatıcı, kahramanın kimliğine ve hâlin içinde gerçekleşen olaya açıklık getirmek ya da değerlendirmek gibi amaçlarla bu teknikten faydalanır. (Tekin, 1989: 78)

Anlatmaya bağlı edebî bir metin olan mesnevi için de geriye dönüş tekniğine sıklıkla başvurulduğu görülür. Ahmed-i Rıdvân *Leylâ vü Mecnûn*'da kahramanların durumunu izah etmek, akışı hızlandırmak için geçmişte yaşanan bir olayı içinde yaşanan zamana aktarmak gibi çeşitli şekillerde bu teknikten yararlanmıştır.

Hikâyenin bir bölümünde babası Mecnûn'u aramak için dağlara gider ve yolda gördüğü bir kişiye Mecnûn'u sorar o da gördüklerini anlatır:

Bunı kâsd itdi kim bir gün tuta rāh
Ola Mecnûn'ın aḥvālinden āgāh

Giderken bir kişi görindi nāgāh
Şorup 'Âmir didi ol şaḥṣa bi'llāh

Gelürken yitişüp ya Rab nigāhuñ
'Aceb tuş ola mı Mecnûn'a rāhuñ

Didi bir kişi gördüm ferd ü tenhā
Gider yolsuz yire rüsvā vü şeydā

Gezer dīvāne-veş bî-'aql u bî-hüş
Cihān u cānını kılmış ferāmüş (667-671)

Mecnûn'un Leylâ'nın peşinde olmasından rahatsız olan Leylâ'nın kabilesi, onu ortadan kaldırmaya karar verir. Âmirîlerden biri bu kararı duyar ve Mecnûn'un babasına haber verir:

Diyārın terk idüp Mecnûn-ı bî-dil
Maḥamın Leylâ'nın idindi menzil

Olup ḥalk-ı kabîle bundan āgāh
Ḳamusı kıldılar bu işden ikrāh

Didiler cümlesi ne kârdur bu
Ḥacâletdür bize ne 'ârdur bu

Götürëlüm bunı gitsün aradan
Ferāgat bulalum her mâcerâdan

Meger kim ‘ Āmirīlerden bir āgāh
Bu tedbiri işidüp tıydı nāgāh

Gidüp te‘ cıl-ile ol yār-ı ğam-ḥ̣ār
Bu işden atasın kıldı ḥaber-dār (906-911)

İbni Selām anlatılırken geriye dönüş tekniği kullanılarak onun hakkında açıklayıcı bilgiler verilir:

Meger ḳavm-i esedden bir cüvān-baḥt
Giderken Leylī’ye tıuş oldu sermest (1220)

Cüvān pehlevān-ıdı ḥüner-mend
Bulınmazdı anuñ ḥüsnine mānend

Cihāna luṭf-ıla şalmışdı sāye
Refi‘ ü ‘ş-şān-ıdı ol çarḥ-pāye

Ḳabīle çoĝ-ıdı ḳavm u ḳarābāt
İderlerdi aña ḥidmet mürā‘ āt

Dilir-ıdı beĝāyet hem ḳavī püşt
Aña başmış degüldi kimse engüşt

Kelāmını ḳabül itmişdi ḥalk
Selāmına ḳulaḳ tutmuşdı ḥalk

Anuñ-çün buluben ḥalk içre ikrām
Aña İbni Selām olmuşdı nām (1223-1228)

Nevfel, Mecnûn’a Leylâ’yı almak için Leylâ’nın kabilesiyle savaştığında Leylâ’nın babası geçmişte Mecnûn yüzünden yaşadıklarını anlatır:

Baňa ‘ arz itdüĝüñ ol nā-cüvān-merd
Gezer dāyim cihānda rāy-iken gerd

Teninde ḳalmamış endām-ı insān
Yürür vaḥşī bigi ṭaĝlarda ‘ uryān

‘ Arabda ḳalmadı ḥak üzre bir bād
Ki nām-ı defterüm ol ḳılmadı yād (1531-1533)

Uşandı şīşe-i nāmūs u ‘ ārum
‘ Arab milkinde ḳalmadı ḳarārum

Yile virdi benüm adumla şānum
Düşürdi dillere rāz-ı nihānum (1535-1536)

Mecnûn, hayvanlarla otururken Arap atlı bir kişi gelir; ona Leylâ'yı gördüğünü söyler ve aralarında geçen konuşmayı aktarır (1943-1996. beyitler arası). Bu konuşmadan alınan örnek beyitler şöyledir:

Dehân açup çü kâşid virdi peygām
Didi iy t̄ālî' i olsun saña rām

Fülân yirde giderdüm ben şitābān
Geçerken görmişem bir māh-ı tātān

Ḳamerdür ta' n ider lîk āftāba
Kî anı görse güneş girür niḳāba (1944-1946)

Didüm kimsin nedür bu girye aşlı
Fiḡān u nālenüñ hem bāb u faşlı

Kimünçündür baña virgil cevābı
Ḥaṭāyı terk idüp söyle şavābı

Dehân açup didi çekme emekler
Cigerler zaḥmına saçma nemekler

Ezel Leylî-y-idüm ad-ıla çün hūr
Kemāl-i ḥüsn-ile ' âlemde meşhūr

Velîkin ḥāletüm oldu diger-gün
Benüm mişlüm degüldür şimdi Mecnûn

N'ola Mecnûn-ise şeydā-yı āfāk
Bugün āşüfteyem ' âlemde ben taḳ (1962-1967)

2.2.2.4.6. Montaj Tekniği

Bir yazarın, başkasına ait olan bir söz yahut yazıyı kalıp hâlinde eserinin terkinde belirli bir amaç doğrultusunda kullanması anlamına gelen bu teknik, edebiyatımızda var olan iktibas geleneğinin çağdaş romandaki karşılığıdır. İktibas sanatı söze güzellik ve manaya derinlik kazandırmak amacıyla kullanılırken montaj tekniği ise iktibastaki amacın yanı sıra eserin genel terkinini kurma ve genel atmosferini şekillendirme amacı da taşımaktadır.

(Tekin, 1989: 84) Bu teknik ile hem eserin anlatım gücü zenginleşmekte; hem de okuyucunun kültür dağarcığı genişletilmektedir.

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'da genel olarak montaj tekniğini başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir. Nitekim şair, Nizâmî'yi örnek alarak eseri boyunca montaj tekniğini fazlasıyla kullanmış olmaktadır. Aşağıda verilen örnek beyitlerde şair, Âmir ile Esmâ hikâyesini Nizâmî'den iktibasla aktaracağını ifade eder:

Nizâmî kim kılpup nazm-ı hikâyet
Bu resme kıldı râvîden rivâyet

Kim ol devr içre bir dîvâne koydı
O 'aşruñ şem' ine pervâne koydı

Bozardı ursalar bend-ile zencîr
Dilîr-idi be-gâyet şöyle kim şîr

O da Mecnûn bigi düşmişdi tağa
Vidâ' itmîşdi şehr ü kaş u bâğa

Ġam olmuşdı dilinde şanasın kûh
Vücûdı ser-be-ser tölmişdi endûh

Çi ger ma' nîde insân-ıdı sâde
Velî gören şanurdı dîv-zâde

Cüvân-ı pāk-idi zâtı hüner pür
Ġazel dirdi laţîf ü hûb çün dür

Anuñ 'ışk-ıla cāmı tölmiş-ıdı
Teni başdan başa 'ışk olmuş-ıdı

Kemâl-i fazl-ıla olmuşdı mevşûf
'Arab milkinde 'Âmir ismi ma' rûf

Tutup Leylî yirinde âşiyânın
Kamu virmişdi 'ışka hânmanın

'Amûsı kızını sevmiş-ıdı bil
Velî virmişdi kız dahı aña dil

(2621-2631)

2.2.2.4.7. İç Monolog Tekniği

Okuyucuyu kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getirme anlamına gelen iç monolog, insanın meseleleri iç dünyasının mantığı ve kendine has konuşma hâliyle çözmeye çalışmasını ortaya koyan bir tekniktir. Bu teknik, insanın psikolojik gerçeğinin aktarılmasıdır. (Tekin, 1989: 101) İç monolog tekniği, kahramanların iç dünyalarına ulaşip olaylar karşısında ne düşündüklerini ve ne hissettiklerini anlayabilme ve metne yaklaşabilme açısından oldukça etkili bir yoldur. Dilbilgisi kurallarına dikkat edilmeksizin konuşma dilinin doğallığıyla karşılaşılır.

Leylâ vü Mecnûn'da sıklıkla karşılaşılan bu teknik, Leylâ ve Mecnûn gibi aşkları toplum tarafından kabul edilmeyen ve kınanan âşıklar için aşklarını gizleyip içlerinde yaşadıkları fırtınaları, duygu yoğunluklarını gösterebilmenin yolu olarak anlatıcının başvurduğu tekniklerin başında gelir.

Mecnûn'un babası Leylâ'yı oğluna ister fakat Leylâ'nın babası bu teklifi reddeder. Babası da Mecnûn'a bu sevdadan vazgeçmesini söyler. Mecnûn, bunun üzerine kendini kaybedip dağlara gider. Dağda kendi kendine konuşarak üzüntüsünü dile getirir ve Allah'a yalvarır:

Cihâna kâşki ben gelmeyeydüm
Gelüp bu mülke sâye şalmayaydum

Beni anam toğurmamış olaydı
Atam dağı getürmemiş olaydı (648-649)

‘ Aceb ben bu sitemden kurtılam mı
Veyâhûd bu belâ-y-ıla ölem mi

Beni bu miñnete çün şaldı taqdîr
Hâlâş olmağa yâ Rab n’ola tedbir (658-659)

Tenüm bād-ı firâkı şaldı āba
Yağup nār-ı ğamı virdi ħarāba

Çü yaşum kevkebi qalmışdı taña
Benüm çün sırrumı fâş itdi yaşum

Kesilse yig-idi ‘ âlemde başum
Görenler ħâlûmi qalmışdı taña (662-664)

Leylâ bir gün arkadaşlarından ayrı olarak bağda dertli bir şekilde gezinirken bir servinin dibine oturur ve kendi kendine düşünüp konuşmaya başlar:

Didi kim kıandedür yâr-ı vefâ-dâr
Ben-idüm aña ol baña sezâ-vâr

Çanı ol serv-i bâlâ vü cüvân-merd
Ki gönli görmedi anuñ dem-i serd (1183-1184)

Geleydi maħrem olaydı benümle
Nedim ü hem-dem olaydı benümle

Çutam kim var-ı mış benden ferâğı
Gerekmezmiş sarây u kaçır u bâğı

Niçün yâd itmeye ol nîk-nâmı
Neden göndermeyê baña selâmı (1186-1188)

2.2.2.5. Dil ve Üslup Özellikleri

Her metnin, metni ortaya koyan sanatçının ruh ve düşünce dünyası, bilgi birikimi ve hayata bakış açısı doğrultusunda şekillenen bir yapısı vardır. Özellikle dil ve üslup özelliği, bu yapı içerisinde sanatçıyı en çok ortaya koyan yönüdür.

Eserlerinden hareketle Ahmed-i Rıdvân'ın klasik şiirin etkisinde kalmakla birlikte tasavvufî halk şiirinin etkilerine de açık olduğu görülmektedir. Ünver, Ahmed-i Rıdvân'ın güçlü bir şair olmamakla birlikte önemli ve hacimli eserler kaleme alması ve eserlerinde döneminin dil özelliklerini göstermesi sebebiyle incelenmesi gerektiğini ifade eder. (Ünver, 1986b: 125) *Leylâ vü Mecnûn*'da vezin yönüyle problemler olmakla birlikte kafiye ve edebî sanatlar yönüyle başarısız olduğu söylenemez. Şair, eseri tercüme özelliği gösteren bölümlerinde bile seçtiği kelimelerle metnin bağlamını yakalamayı başarmıştır. Nitekim *Divan*'ı üzerine ayrıntılı inceleme yapan Çeltik, şairin vezin, kafiye, redif ve nazım şekilleri açısından oldukça zengin bir eser ortaya koyduğunu gösterir. (Çeltik, 2011)

Ahmed-i Rıdvân, *Leylâ vü Mecnûn*'da genel olarak devrinin dil özelliklerini yansıtmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerle terkipleri sıklıkla kullanan şair aynı zamanda arkaik Türkçe kelimelere de yer vermiştir.

Özellikle karşılıklı konuşmaların olduğu ve hikâyenin aktarıldığı bölümlerde şairin dilinin sadeliği dikkat çeker. Bu bölümlerde okuyucu kendini bir romanın içindeymiş gibi hisseder ve metne daha fazla yakınlaşır. Aşağıda verilen örnek beyitler eserin muhtelif bölümlerinden alınan ve içinde arkaik kelimelerin de bulunduğu sade bir dille yazılmış beyitlerdir:

Senüñle bulmadum çün bunda birlik
Harâm olsun baña sensüz bu dirlik (515)

Atası dir-idi Mecnûn'a her dem
Bu sevdâdan ırağ ol ivme epsem (625)

Çulak tutmışdı atası sözine
İşitdi urmadı lâkin yüzine (862)

Bular bu kôrğudan bir yıl tamâmet
Hayâlât-ıla kıldılar kanâ' at (1078)

İki hasret kavışdı birbirine
İki deryâ karışdı birbirine (1712)

Yüz urup hâkine kabrini kôcdı
Öpüp toprağını başına saçdı (1735)

Didi iş bu kişi bu yirde neyler
Nedendür yidügi ne yir ne içer (2146)

Seni ister ki ardınca gelesin
Bu yollarda aña yoldaş olasın (3087)

Bununla birlikte, vakanın dışında kalan ve çeşitli muhteva özelliklerine sahip bölümlerde Arapça ve Farsça kelimeler ile terkiplerin yoğun olarak kullanılmasına bağlı olarak dil sadelikten uzaklaşmaktadır. Bu durum hep hikâyenin akışını yavaşlatmakta hem de okuyucunun hikâyeden kopuşuna sebep olmaktadır. Aşağıdaki beyitler, içerisinde Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunlukta olduğu örneklerdir:

Gice rahşân-ıdı çün rûz-ı rûşen
Felekler sebzesi şan tâze gülşen

Felek şadrında olan zer hamâyil
Bu çarhı eyledi zerrîn şemâyil

Ꞑamu seyyāreler bir hūb elinde
Felek naṭ'ında dutmış çūb elinde

Şahāb-ı çarḥ-ı dīve ḥarbe urmış
Görüp çeşm-i felek lā-ḥavle¹³⁴ dimiş

Mu'atṭardur havā şeb 'anberinden
Münevverdür zemīn meh gevherinden

Bu nāfeyle güherden çarḥ-ı şeş-ṭāḳ
Zer ü zīver pür olmuş-ıdı āfāk (1852-1857)

Eserde şairin, yazar-anlatıcı kimliğiyle verdiği mesaj yüklü beyitler de zaman zaman hikâyeye uygun bir şekilde yerleştirilmekte, çoğu zaman da hikâyenin hem estetik hem de bağlam yönünü zayıflatmaktadır. Okuyucunun zihninde bu bölümün hikâyedeki yerinin neresi olduğuna ve kime ait olduğuna dair bir belirsizliğe neden olmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde Mecnûn'dan bahseden şair, ani bir geçişle kendi düşüncelerini paylaşmaya başlayarak okuyucuya nasihatte bulunur:

Bu 'ömr-i tiz-rev çün berḳ-i sūzān
Geçer bir sâ'at eglenmez şitābān

Anı Mecnûn görüp el çekdi bundan
Ḥalâş oldu cihān içre miḥenden

Şu 'ömrün kim olur āḥir zevāli
Hemān bir dem durur biñ-ise sālī

Çü 'ömr içinde var ölüm nişānı
Şabī de almaya bir berge anı

Ne gāfilsin cihāndan gidisersin
Bilürsin 'āḳıbet cān virisersin (2270-2274)

Eserin geneline bakıldığında tasvirlerin zenginliği üslubun zenginleşmesini sağlamaktadır. Eserde, bahar, mekân ve şahıs tasvirleri ile sıklıkla karşılaşılır:

Meger ol dem zemīn-idi müzeyyen
Bahār-ıla cihān olmuşdı gülşen

Kenâr-ı cûy-ıdı serv-i hırâmân
Leb-i Hızır-ıdı reşk-i âb-ı hayvân

Ağaçlarda şükûfe bağılu-y-ıdı
Bu ğamdan lâle bağırî dâğılu-y-ıdı

Benefşe verd-ile olmışdı hem-dem
Hasedden sūseni tūtmış-ıdı ğam

Çemenler yāsemīn-ıdı muṭarrā
Ser-ā-ser lâle-y-ıdı bāğ u şahrā (802-806)

Şabāḥuñ perdesi çūnkim açıldı
Gine şem‘-i felek nūrı şaçıldı

Şükūfeyle cihān bāğı bezendi
Gine ḳandīli eflākuñ uyandı (1668-1669)

Çū Leylī-y-ıdı devrinde Süleymān
Şehenşāh-ı diyār-ı ḥūb-ı rūyān

Ruḥ-ı pertāb-ıdı mihr-i enver
Ḳılurdu reşkini māh-ı mūnevver

Şabāḥat mülkinüñ ol şāhı-y-ıdı
Melāḥat çarḥınuñ hem māhı-y-ıdı

Şalınsa nāz-ıla serv-i revānī
Yaḳardı nāra serv-i būstānı

Gözi āhūları şīr-efgen-ıdı
Çerā-gāhı ser-ā-ser gülşen-ıdı

Şaçı cān boynınuñ zencīri-y-ıdı
Anuñ her şīr-i dil naḥçīri-y-ıdı (1042-1046)

2.2.2. 5.1. Edebî Sanatlar

Edebiyat, içinde yetiştiği toplumun düşünce ve fikirlerini en güzel şekilde ortaya koyan, o topluma kimlik kazandıran kültürel bir olgudur. Peyami Safa, edebiyat için: “*Kültürü cansız bir bilgi kalabalığı halinden çıkararak onu şahsiyetin ve benliğin en aziz, en vital hareketlerine bağlayan şey edebiyattır.*” ifadelerini kullanır. (Safa, 1999: 15) Sanat ise, en geniş ifadesiyle “bir duygu

veya bir düşüncenin maddi bir malzemedan veya sesten veya sözden faydalanmak suretiyle heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde ifadesi” (Okay, 2011: 12) olarak tanımlanmaktadır. Dil malzemesinden faydalanarak kelimelere sihir veren edebiyat sanatı, sözlü ve yazılı birçok ürünü ihtiva etmektedir.

Edebiyatın içerisinde yer alan bu sözlü ve yazılı ürünler dil vasıtasıyla sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Bu aktarım, sözlü olarak yapıldığında daha içten ve doğal bir anlatım tercih edilmekte; zaman zaman da görsel etkinliklerle desteklenmektedir. Örneğin; bir masal anlatılırken ya da türkü söylenirken ortamın etkisiyle zihinler açık durumdadır. Aynı şeyi yazılı ürünler için söylemek güçtür. Tam bu sebeple yazılı ürünleri aktarırken, okuyucunun dikkatini çekecek, yazının etki gücünü arttıracak yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle şiirde soyut kavramlar dile getirildiği için, anlaşılabilirliği artırma ve sanat gücünü gösterme adına şairler söz sanatlarına başvurmuştur.

Diğer taraftan Külekçi'nin de ifade ettiği gibi edebî sanatlar, sanatçının kusursuz ve eksiksiz olanı ortaya çıkarıp mutlak güzele ulaşma gayretiyle ortaya çıkmıştır. İçinde böyle bir gayret olan sanatçı, kâinattaki varlıkların kusurlu ve eksik olduğunu görür ve kendi hayal âleminde güzeli yeniden şekillendirmek ister. (Külekçi, 2013: 14) Bu istek neticesinde şiirin anlam dünyası zenginleşirken şiire estetik bir özellik kazandırılmış olur.

Klasik şiirin önemli bir hususiyeti olan edebî sanatlar, ilk bakışta şekilsel bir kaygı sonucu ortaya çıkmış gibi görünse de meydana gelebilmesi için mana ile ilişkisinin son derece önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu noktadan hareketle klasik şiirde edebî sanatların nasıl bir işleve sahip olduğu ve şiire nasıl aksettği ancak örnek metinler üzerinden değerlendirilerek anlaşılabilir.

Ahmed Rıdvan'ın *Leylâ vü Mecnûn*'u bu bağlamda incelenerek şairin, hangi edebî sanatlardan faydalandığı ortaya konulmuş ve alfabetik olarak verilen sanatlar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Teferruatlı bilgi için müstakil eserlere başvurulabileceği düşüncesiyle ayrıntıya girilmeden metinde yer alan edebî sanatlarla ilgili örnek beyitler aktarılmıştır. Eserde en fazla “*teşbih*”e yer verildiği; “*teşbih*”ten sonra en çok başvuru alan sanatların, *istifham*, *tezat* ve

cinas olduğu görülmektedir. En az kullanılan edebî sanatlar ise *mecâz-ı mürsel* ve *tecâhül-i 'ârif*'tir.

1. Cinas: Şiirde nükte veya zerâfet sağlamak için mısra sonlarında yazılışları aynı ya da benzer; ancak anlamları farklı olan kelimeler arasındaki sanattır.

Cinâs-ı Tam: Cinası meydana getiren kelimeler arasındaki yazılış ve söyleyişin bire bir aynı olmasıdır. Örnek beyitler:

Pes andan anası gitdi yirine
Bu derde uğrayan ana yirine (2221)

Ki dinürdi anuñ ismine Mâtem
Didi Leylî-y-içün tüt imdi mâtem (3120)

Cinâs-ı Nâkıs: Cinası oluşturan kelimelerin yazılış ve söyleyişlerinin bazı farklılıklar göstermesidir. Örnek beyitler:

Bu sihri kim seher-geh zâhir itdüm
Bir oğdur kim yidi iqlîme atdum (124)

İderdi dostından cümle perhîz
Gelen yârânına eydürdi berhîz (808)

2. Hüsn-i Ta'lîl: Şairin, bir olayı ya da olguyu gerçek sebebinin dışında, hayalinde canlandığı ve öyle olmasını istediği bir sebebe bağlaması sonucu ortaya çıkan, heyecana bağlı bir sanattır. Örnek beyitler:

Çü genc-idüñ anuñ-çün yirde oldun
Eger genc olmasan yiri niderdüñ (3179)

Anıñ-çün yaş döküp ağladı bārân
Ġam [u] derd-ile ra' d olmışdı nālân (3273)

3. İsti'âre: Sözüñ mecaz anlamda kullanılıp benzetme amacı güdülmesiyle iki varlıktan birini diğerine benzetme sanatıdır. Benzeyen ya da benzetilenden yalnızca birinin adının geçmesi gerekmektedir. Eğer benzeyenin adı geçiyorsa **kapalı isti'âre**, kendisine benzetilenin adı geçiyorsa **açık isti'âre** olur. Metinde, genellikle açık isti'âre örnekleri ile karşılaşmıştır:

Ṭulū‘ itmişdi ol şeb mäh-ı tãbân
Ezel feyyâzı feyz itmişdi bārân (250)

Şeh-i hâver cemâl-i çâkerîdür
Meh-i gerdün ğulâm-ı kemterîdür (763)

Eger hüşyâr-ısañ bî-bâde mest ol
Yüzün döndür şanemden hâk-perest ol (967)

4. İstifhâm: Duygu ve heyecanın daha güçlü ve etkili bir şekilde aktarılabilmesi için cevap bekleme amacı taşımadan soru sorma sanatıdır. Şairin en çok başvurduğu sanatlardan biridir:

Baňa Cennet yeter çün kûy-ı Leylî
‘ Aceb mi kılmasa Firdevs’e meyli (929)

‘ Aceb ol zerrede kâdrün senün ne
Anun vezninde mikdârün senün ne (2279)

Ne var zâhirde dūr olsan gözümden
Derün-ı cânım idündün vağan sen (3184)

5. İştikâk: Bir ses ve söz oyunu olan iştikâk, aynı kökten türeyen kelimelerin bir arada kullanılmasıyla meydana getirilir. Doğal olarak yapıldığında söze güzellik katar. Örnek beyitler:

Nedür bu nağş-ı eşkâl-i bedâyi‘
Olur mı hiç şâni‘ süz şanâyi‘ (89)

Ḳamusı kâdirün kudretleridür
Ḥakîm ü mübdî‘ün hikmetleridür (91)

Didiler kim budur bir merd ü zâhid
Ḥuzûr-ı kalb-ile ma‘bûda ‘âbid (2147)

6. Kinâye: Bir sözün hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek şekilde kullanılabilmesi ancak kast edilen anlamın mecaz olması durumunda meydana gelen sanattır. Örnek beyit:

İki yüzlü olur dâyim varaklar
İki cânibden olurlar sebaklar (2721)

7. Leff ü Neşr: Hem nazım hem de nesirde başvurulan bir sanat olan leff ü neşr, nazımda bir beytin birinci dizesindeki kelimelerden en az ikisinin ikinci

dizede karşılığının bulunmasıdır. İlişkilendirilecek olan kelimelerin seçimi okuyucuya aittir. Bu sanat, kendisini meydana getiren kelimelerin beyitte sıralanışına göre iki şekilde adlandırılır:

Leff ü Neşr-i Müretteb (Düzenli Leff ü Neşr): Leff ü neşri meydana getiren kelimelerin aynı sıra içerisinde verilmesidir:

Cemâlsüz gül-i ter ‘ayn-ı âzer
Ruḥînsuz lâledür tutuşmuş ahker (818)

Ḥam-ı zülfinde leyl-idi nedîmi
Ser-i kūyında şubḥ-ıdı nesîmi (2643)

Leff ü Neşr-i Müşevveş (Düzensiz Leff ü Neşr): Leff ü neşri oluşturan kelimelerin karışık sıra içerisinde verilmesidir

Şarâb-ı nâbı dök la‘l-i kıadeḥden
Şaçılsun âteş üzre şu feraḥdan (217)

Dil-i Leylî gülistân-ı ma‘ânî
Sarây-ı ‘işmetüñ ol pās-bânı (2300)

8. Mecâz-ı Mürsel: Benzetme amacı taşımadan bir sözcüğün gerçek anlamının dışında kullanılmasıdır. Mecaz anlamda kullanılan kelime iç-dış, neden-sonuç, parça-bütün vs. şeklinde özellikler taşır. Örnek beyitler:

Gönül bir ‘âlî gülzâra hevesdür
Ki Cennet aña nisbet bir kıafesdür (159)

Çü kıavmi ḥâlini kıuymuşlar-ıdı
Kıamu Mecnûn’dan el yumışlar-ıdı (1690)

Olur güyâ ‘anâdiller meh ü sâl
Velîkin gül-cemâlsüz olur lâl (2942)

9. Mübâlağa: Şairin heyecanına bağli olarak bir durumu veya olayı abartarak anlatmasıdır. Bu abartmanın aklın sınırlarında kalabilmesi mümkünken aklı aşkın bir şekilde yapılması da söz konusudur. Amaç, duyguların etki gücünü arttırmaktır. Örnek beyitler:

Ḥarîr içre anı bağlardı çün misk
Kıoḥusından cihân kıolmuş-ıdı müşg (287)

Kaçan görseydi kavminün tozını
Kayalardan atardı kendüzinı (798)

Lebinün yoğ-ıdı zerre nişanı
Seçilmezdi anuñ mûdan miyâni (2638)

10. Nidâ: Aşırı duygulanma ve heyecanlanma sonucunda ortaya çıkan ve şairin dizelerinde bahsettiği kişi, varlık ve eşyalara karşısındaymış gibi seslenmesidir. “Ey, ya...” şeklinde ifadelerle karşımıza çıkar:

Didi Mecnûn’a ‘Âmir iy oğul gel
Harem halkasına yapış urup el (841)

Göz açup yollaruñ gözlerven iy dost
Yüzümle izüñi izlerven iy dost (2019)

Bu şağuyı şağup eylêdi zârı
Didi derd-ile iy verd-i bahârî (3168)

11. Sihr-i Helâl: İlk dizenin sonunda ya da ikinci dizenin başında bulunan bir sözcüğün ya da söz grubunun iki dize için de anlamlı olacak şekilde kullanılmasıdır. Sihr-i helâl, bir edebî sanat olmanın yanında “güzel söz” anlamında da kullanılmıştır. Aşağıdaki ilk beyitte bu şekilde karşımıza çıkmıştır:

Velî bu sözlerüm sihr-i helâldür
İnanmak aña münkirler muhâldür (125)

Kişi kendü eliyle hor u nâ-kâm
İder mi kendüyi rüsvâ-yı bed-nâm (773)

Akıtdı la‘l-ile yâkût u mercân
Gözinden yağdı lü‘lû’ bigi bârân (954)

12. Tarsîf: Bir beytin dizelerinde bulunan sözcüklerin harf, vezin ve kafiye bakımından birbirine denk getirilmesi yani dizelerin simetrik olmasıdır. Şairin bu sanatı yapabilmek için fikrî bir çaba göstermesi gerekir. Bu durum, şairin şairlik gücünü göstermesi adına önemli bir kanıttır. Örnek beyitler:

Kimisi ‘âbid-i merd-i münâcât
Kimisi sâkin-i genc-i harâbât (4)

Ḳamer döndi bu ḥasretten hilāle
Güneş düşdi bu firḳatden zevāle (42)

Yatırdı gūşe-i ḥasretde dāyim
Olurdi vādi-yi miḥnetde ḳāyim (451)

13. Tecāhül-i ‘Ârif: Bilinen bir gerçeğin nükte yapma arzusıyla bilinmiyormuş gibi anlatılmasıdır. Bu şekilde karşıdaki kişiye mesaj vermek istenmektedir:

Ne bilsünler çü ‘ışḳa düşmediler
Anuñ-çün ‘âḳıla mecnûn didiler (384)

Ne gözdür bu ki yaşurdi cemālūñ
Kimūñ nefrîni virdi gūşmālūñ (959)

Ḥıred göstermedi çün baña rāhum
Benüm bu işde olur mı günāhum (2206)

14. Tecrîd: Şairin, kendini şiirden soyutlayarak kendi dışındaki bir varlığa sesleniyormuş intibası oluşturmastır. Klasik şiirde genellikle şairin adının geçtiği makta beyitleri bu sanatın en güzel örnekleridir:

Ḥamūş olma kelāmuñ söyle cūş it
Bugün deryā bigi cūş u ḥurūş it (120)

Gerek Rıḍvān bu yollardan geçesin
Ḥız(ı)r bigi ḥayāt-ābın içesin (242)

İdenler kışşanuñ aşlın rivāyet
İşitdüm kıldılar şöyle ḥikāyet (1024)

15. Tekrîr: Şiirde, dikkat çekme ya da manaya açıklık kazandırma amacıyla bir kelime veya kelime grubunun tekrar edilmesidir. Tekrîr sanatı hem manayı güçlendirir hem de şiirde ahenk oluşturur. Örnek beyitler:

Benüm cānum benüm cānum senüñdür
Ne buyursan şehā fermān senüñdür (604)

Bunuñ tedbîrini n’itmek gerekdür
Bunu ol mürşide iltmek gerekdür (1100)

Kişi kim olasın sen aña dilber
Tüvān-gerdür cihān içre tüvān-ger (2023)

16. Telmih: Şairin temsil yoluyla önemli bir olayı ya da bir kişiyi, bir kıssa ya da efsaneyi, bilinen bir fıkrayı vs. hatırlatmasıdır. Şair bunu yaparken doğrudan anlatmak yerine ima etmeyi tercih eder. Bu sanatla birlikte şiirin ifade gücü genişler, okuyucunun anlam dünyası zenginleşir.

Telmih sanatı, modern edebiyatta gönderme ve anıştırma gibi terimlerle karşılanmaktadır. (Coşkun, 2007) Örnek beyitler:

Bu gerdişden ki devr eyler bu devrân
Yile vërdi niçe taht-ı Süleymân (109)

Kesildiyse n'ola Yûsuf'da eller
Turuncında bunun çāk oldu diller (367)

Tenüm bād-ı firākı şaldı āba
Yağup nār-ı ğamı virdi ħarāba (662)

Egerçi Nūh'ın oğlu-y-ıdı Ken'ân
Anuñla kıomadı keştide Sübhân (743)

İrişince şabāh itdi fiğānı
İşidenler didi Eyyüb-ı şānī (1629)

17. Tenâsüb: Aralarında anlam olarak uygunluk bulunan iki veya daha fazla kelimeyi tezat oluşturmamak şartıyla bir arada kullanma sanatıdır. Tenâsüb, klasik şiirde en fazla kullanılan sanatlardan biridir. Çünkü anlamın güçlü olması ve ahengin sağlanması açısından kelimelerin uyumluluğu son derece önemlidir. Örnek beyitler:

Kılıp erkânını *Ḥacc'ın* ri'âyet
Şafâ vü Merve'nün sa'yın tamâmet (839)

Vücûdı cevheri şızmış zer olmuş
Teni 'ışk od-ıla ħākister olmuş (1139)

Çemenler çevresi āb-ı revândur
Kamu *reyhân u sünbül ergâvandır* (2346)

18. Teşbih: Aralarında benzerlik bulunan iki varlıktan nitelik itibarıyla zayıf olanın güçlü olana benzetilmesi sanatıdır. Teşbihte kelimeler gerçek anlamlarında kullanılmakla birlikte ortaya çıkardıkları yeni anlam mecaz özellik gösterir. Benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme

edatı teşbihin ana unsurlarıdır. Teşbih, ana unsurlarının birlikte bulunup bulunmamasına göre farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Örnek beyitler:

Feşahatle zübānumdur çü şimşir
Keser başın ḥasūduñ ger ola şir (126)

Niçe feryād idem bülbül bigi ben
Girībān-çāk idem hem gül bigi ben (232)

Nigāruñ ‘aynına teşbih iderdi
Anuñ-çün çeşmin āhūnuñ öperdi (1789)

Şarılmışdı anuñ kabrine çün mār
Çü genc-idi anı şaklardı her bār (3158)

19. Teşhis ve İntak: İnsan dışındaki varlıklara, insana ait özellikleri aktarmaya **teşhis** denir. Bu özellikler aktarılırken konuşma özelliğinin ayrıca ortaya çıkmasına ise **intak** denir. Birbirleriyle ilişkili olduklarından aynı başlık altında ele alınmışlardır. *Leylâ vü Mecnûn*’da teşhis ve intak, bazen yaşanan duygu yoğunluğu bazen de insandan kaçış durumundaki bir arayışın neticesidir. Örnek beyitler:

Ġazāl-ile kııurdu gāhī şöhet
Gehī murġān-ıla eylerdi ‘işret (479)

Dişüñ incisine öykindi jāle
İşidüp cānına daġ urdı lāle (789)

Çü ‘anber geydi zülfinden libāsı
Görüp sünbül didi ne yüz qarası (790)

Anuñ-çün dedler oldılar siyeh-püş
Çamusı kaldılar ḥayrān u bī-hüş (3278)

20. Tevriye: İki veya daha fazla anlamı olan bir sözcük ya da sözcük grubunun yakın anlamını değil de uzak anlamını kastetme sanatıdır. Bu anlamlar, gerçek anlam olabileceği gibi biri gerçek diğeri mecaz olabilir; bağlama dikkat etmek gerekir. Örnek beyitler:

Çü ḥazẓ-ı nefis olupdur ḥūr-ı Rıdvān
Aña meyl eyleye mi ehl-i ‘irfān (163)

Gerekmez mürde-i ‘ışka kefen dir
Degül *mecnûna* lâzım pîrehen dir (476)

Bu ğamdan kûh-iken kâh olmuşam ben
Şacı *leyf*inde güm-râh olmuşam ben (707)

21. Tezâd: Aralarında ilgi bulunan ve anlamca birbirine zıt olan duygu, düşünce ve hayâlin bir ifadede toplanmasıdır. Örnek beyitler:

Hakîkat bil ki bu bâzâr-ı eflâk
Toludur hoşkası *zehr*-ile *tiryâk* (102)

Huzâ’ dur kim yaratdı ‘arş u ferşi
Bahâr-ıla *hazâra* virdi nakşı (210)

Seçer ‘ışk-ıla ‘âşık *hayr u şerri*
Münâcâtıdur anuñ zîkr-i hayrı (1748)

Anı ‘ışkuñ ezel kılmışdı *zinde*
Gine derd-i ğamuñla oldu *mürde* (3135)

2.2.2.5.2. Ayet ve Hadis İktibasları

Ahmed-i Rıdvân, eserinde bir beyitte ayet iktibasında bulunmuştur. “Gözü ne kaydı ne de haddi aştı.” مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَعَى (Necm Sûresi 53/17) ayet-i kerimesine iktibasta bulunulan beyit şu şekildedir:

Saña Hâk’dan irişdi feyz-i muṭlaḳ
Didi şânında *mâzâğa’l-basar* Hâk (51)

Eserde yer alan başka bir beyitte ise ““Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur.” (bk. Tirmizî, Kıyamet, 26; el-Akidetu’t-Tahaviye, 1/169; Ahmed b. Hanbel, el-Akide, s.64-76; el-lalekâî, İtikadu ehli’s-sünne, 1/156, 158, 166-Şamile) hadisine manevi olarak iktibasta bulunulmuştur:

‘Înâyet kıl baña iy Hayy u Şübḥân
Benüm kıl kabrümi rüşen gülistân (1901)

Mecnûn’un annesiyle konuşmasında geçen aşağıdaki beyitte “Cennet annelerin ayakları altındadır.” (Nesâî, Cihad, 6) hadisine de manevi yolla iktibasta bulunulmuştur:

Çü bitmişdür senüñ dāneñle kiştüm
Ğubār-ı ħāk-i rāhuñdur behiştüm (2205)

2.2.2.5.3. Atasözleri

Ahmed-i Rıdvân, eserlerini kaleme alırken mesaj verme gayreti içerisinde olduğundan atasözlerinden faydalanma yoluna da gitmiştir. Burada yer alan ifadelerin çoğu, yaygın şekilde kullanılan kalıplaşmış atasözleri olarak karşımıza çıkmasa da taşıdıkları anlamlardan ve verdikleri mesajlardan hareketle bu başlıkta ele alınmıştır. *Leylâ vü Mecnûn*'da karşılaşılan bu nitelikteki sözler, bulundukları beyitlerle birlikte aşağıda verilmiştir:

Eğer ğavvâş-ısañ bahra gire gör
Gemiye biñ kenarına ire gör (111)

Ṭotalum cem' idësin bu cihânı
Bir estârdur saña ancağ kalanı (143)

Neyë gönül virürseñ kıymet oldur
Hüner kesb it cihânda ħikmet oldur (240)

Oğul ayağına ger batsa bir ħâr
Atanuñ cânına yüz biñ kıılır kâr (575)

Oğulda ger ola biñ 'ayb bî-reyb
Atanuñ gözine görünmez ol 'ayb (577)

Oğullık şartını gêtür yirine
Bilürsin-kim giden gelmez yirine (735)

Eğer vaşl ister-iseñ kesme ümmîd
Kı olur ümmîd-vârun bâĥtı cāvîz (969)

Çü hüşyâr añlamaz aĥvâl-i mesti
Bülende irmeyë üftâde desti (1132)

Ĥaṭâsuz olmaya dünyâda insân
Ĥuzâ'dur lem-yezel bî-'ayb u noĥsân (1293)

Atamdan bulmasam 'ayb itme yârî
Ĥurûsuñ beyzada olur mı kârı (1295)

Gerekdür evvelâ bâğa şu virmek
Pes andan şöñra ĥoşdur mîve dirmek (1425)

Umûrında kılan tedbîr-ile rây
Niçün endâzeden taşra kıya pây (1443)

Kişinûn kim dırâz ola zübânı
Zübânından çeker dâyim ziyânı (2010)

Kişi kim kâni‘ olmışdur giyâha
Huzûrın virmeye ol pâdişâha (2139)

Meşeldür söylenür bu söz ezelden
Her işde şaklağıl endâzeñi sen (2573)

Tabîb eyler ‘ ilâcî âhere cüst
Velî kendü mizâcında olur süst (2774)

2.2.2.5.4. Deyimler

Ahmed-i Rıdvân’ın eserlerinde en çok dikkat çeken hususlardan biri, halk söyleyişlerine ve halka ait unsurlara çokça yer vermesidir. Bunlar içinde deyimler önemli bir hacme sahiptir. Aşağıda *Leylâ vü Mecnûn*’da geçen deyimler beyit numaralarıyla gösterilmiştir:

abes yollar kes-: 2528

aradan git-: 909

âh kıl-: 955

ara yirden götür-: 2567

âh ateşi cihânı yak-: 478

araz murğı aradan uç-: 2925

ahde vefâsı olma-: 1422

âteş-dil olma-: 2285

ahdî kâyim olma-: 967

âteş-engiz zübân aç-: 2948

âhının dumanı gökleri boya-: 477

âvâre kal-: 2652

ahvâlini ayan it-: 937

ayağı da eli de kendisine uyma-: 772

ağlamaktan kesil-: 299

ayağına düşüp yüz sür-: 949

aklı gel-: 699, 2256

âzâd eyle-: 1575 1642

aklı git-: 696, 886, 2354

bâb-ı neşâtı bağla-: 432

aklıla huşa gel-: 2926

bâbıyla faslını sorma-: 3223

aklını başına (girü) getir-: 2258, 2368

bâd gibi git-: 463

akl u edebden dûr san-: 2592

bağrı yan-: 430

alışıp veriş-: 2585

bahtına sög-: 721

- bahtından şikâyet eyle-: 1603
bâr çek-:980
başı and ol-: 316
başı eflâk(e) er-: 977
başkasının huyuyla hulan-: 2519
başına bin dürlü ahvâl gel-: 1067
başını döğ-: 636
bâzâr kıl-: 2575, 2818
bed nâm kıl-: 734
bed zan et-: 415
bekâ milkinge azm u meyl it-: 3112
belâ çek-: 692, 2157
belâ dâmına düş-: 380
belâ gark-âbı taşıp başdan aş-: 1099
belâdan halas ol-: 754
belâ odlarına yanıp tutuş-: 3244
beşâret bul-: 2883
birinden sözi kes-: 1306
bir işde günâhı olma-: 2206
bir vech-ile kâr it-: 753
bir yerde durma-: 2548
bir yeri ser-â-ser tolan-: 915
bî-hadd ü pâyân cevri it-: 769
bî-(akl u) hûş ol- / eyle-: 459, 950, 2354, 3132
bî-(nâm u) nişân ol-: 938, 951, 952
bîmâr tut-: 2446
bîzâr tut-: 2446
boğazına nân sığmaz ol-: 2129
bu resme âlemde âkıl olma-: 935
câm-ı vâkârı taşa çal-: 733
câmını taşa çal-: 2850
câmesini çâk it-: 1025
câna âteş düş-: 1017
câna derdile dağ çek-: 2826
cânân iline sefer kıl-: 3092
cân cübbesini çâk kıl-: 511
cândan özge cân ol-: 982
cânı ışkıla tol-: 2627
cânı ibtilâdan halas eyle-: 845
cânı kıla dön-: 2653
cânını yak-: 3135
cânı ısmarla-: 3260
cânı oda bırak-: 2217
cânı pâmâl kıl-: 507
cânı titre-: 453
cânına dağ ko-: 450
cânına dağ ur-: 789
cânına gayret düş-: 1286
cânına işkence it-: 957
cânına yit-: 1119
cânı müşgin it-: 1133
cânına kıy-: 2059
cânını belâya sal-: 2547
cânını oda at-: 1665
cânını pare pare it-: 498
cânını vir-: 2755, 3080
cânlar ez-: 1065
cân u cismi erit-: 914

- cân vir-: 1606, 2272
 cefâ çek-: 631, 2208
 cefâ gör-: 1499
 cevâbı yitişdür-: 1446
 cevâhir gencinün kapusın aç-: 1236
 ciğer-hûn kıl-: 1019, 1557, 2116, 2202, 3272
 ciğer-hûn ol-: 1278, 2552
 ciğeri yan-: 2664
 ciğer kanı dök-: 1065
 ciğer kanını yi-: 2454
 ciğer(ler) dağla-: 2220, 2681, 3095
 ciğer yak-: 955, 1194
 cihâna od urup yak-: 2009
 cihânda ağıladuğınca gül-: 2553
 cihân içinde şikeste kal-: 2554
 dünyâdan (cihândan) el çek-: 2143, 2152
 cihâna meyli kalma-: 2311
 cihândan el yu-: 2134
 cihânı küllî ferâmuş kıl-: 950
 cihânın gencini ut-: 1380
 cihânı vir-: 489
 cismi hirmen bigi yan-: 998
 cisminde tâkat kalma-: 1122
 cûş (u hurûşa) gel-: 1457, 2926
 cûş kıl-: 421, 586, 9530
 cûş göster-: 1028
 cüdâ bul-: 434
 çâre olma-: 1307
 çarhun belâsında hazer kıl-: 2870
 çehresini hâk it-: 2871
 çeşmi kan dök-: 453
 çeşmini eğ-: 794
 çeşm-i pür-nem: 896
 çeşm ü kaşıyla söz söyle-: 891
 çille çıkar-: 1589
 çok sözler it-: 1348
 dağa düş-: 638, 876, 983, 2623
 dâm-ı belâyâ sal-: 771
 dehân aç-: 956
 dehân açma-: 429
 dehâmı bağla-: 1004
 dehânından cülâbı revân it-: 989
 dehâmı tutul-: 2933
 dehrün firâkı iriş-: 2861
 dehrün ızdırâbın dilden gider-: 3257
 dehrün zehrini tat-: 2474
 deng ü bî-hûş ol-: 923
 derd çek-: 2497
 derde tahammül etme-: 2589
 derd-i dilden gâfil ol-: 750
 derdi dök-: 2388
 derdile çâk-ı girîbân it-: 1315
 derdile daga düş-: 2824
 derdile dagı câna ur-: 2227
 derdinden âgâh ol-: 2665
 derdinden hikâyet kıl-: 1603

- derdini âşkâra kıl:- 2732
 derdini çek:- 1013
 derdini sadrında penhân it:- 440
 derd ü elem çek:- 1125
 derûnına âteş düş:- 2663
 derûn-ı cânı vatan idin:- 3182
 destân ol:- 398
 devlet eşiğine ser ko:- 974
 dil apar:- 335
 dil âyinesi rûşen ol:- 1085
 dil bağla:- 2602
 dilden götür:- 754
 dile alma:- 429
 dil-efgâr kal:- 449
 dil ile canını oda at:- 1069
 diline marifet toldur:- 2685
 dilini saht kıl:- 1646
 dili şâd ol:- 2405
 dili şevk odıla pür-dûd ol:- 1083
 dil-i bî-sabr: 844
 dili dâğ içinde kalma:- 1185
 dili sad-pâre eyle:- 799
 dili teskin bul:- 300
 dilinden zehir saç:- 1291
 dillerde kıssa ol:- 444
 dillere düş:- 39
 dilleri kesil:- 2936
 dil-şikeste: 896
 dil vir:- 2630
 dil zahmıyla dünyayı yık:- 2009
 divâne ol:- 403
 divânelik sat:- 2686
 divârı bâğı yıkıl:- 2830
 diyip işit:- 1348
 diyişip idiş:- 2585
 dua al:- 2162
 dûd-ı siyâhı göklere iriş:- 888
 dûd-ı siyâhı gökleri boya:- 955
 duhân-ı kalbi cânına boyan:- 945
 dünyâ hicâbın gözden götür:- 3255
 dünyâyı zindân kıl:- 693
 ebter kalma:- 616
 ecel bul:- 917
 enine fâhir libâsı geyür:- 1399
 eġnine kara libâs gey:- 3121
 el çek:- 1575, 2271, 2607
 elden git:- 1420
 elemnden kurtul:- 1366
 el(dest) ur:- 841, 2070, 2464, 2764
 elemnden cânı ùutagına gel:- 3247
 emek çek:- 1194
 endek endek devlet yitiş:- 975
 endûh çek:- 980
 esbabı düz:- 591
 eser vir:- 3200
 (cânıla dilden) esiri ol:- 404, 865

- fakr odına tutuş-: 1611
 fâş ol-: 373, 1076, 2474
 fâş it-: 664
 felekden şikâyet göster-: 1413
 fenadan rahtını divşür-: 3132
 feryâd u âhı göklere yitür-: 98
 fikr it-: 1245, 1272
 firâk odlarına özini yak-: 3248
 gabgablarından elma dir-: 2071
 gam çek- : 386, 1495, 2087, 2740, 2843
 gamdan âzâd kıl-: 987
 gamdan bî-karar ol-: 778
 gamdan cihânı unut-: 448
 gamdan gönli müşevveş ol-: 815
 gamdan ibtila çek-: 1508
 gamdan melâmet çek-: 2019
 gamdan rehayı vir-: 2555
 gamdan usan-: 430
 gam gûşesin tut-: 2652
 gamzesi nazm-ı ibaret it-: 892
 gark it-: 1451
 geceyi gündüzü bilme-: 446
 giriftâr ol-: 1130, 2212
 göğsüni döğ-: 475, 721
 gönli ârâm itme-: 1356
 gönlin aç-: 1355
 gönline melal sal-: 574
 gönlinün harâbı âbâd ol-: 1087
 gönliyle belâ-keş kal-: 2663
 gönli şikeste ol-: 2666
 gönlünü ibtilâyâ düşür-: 2547
 gönlünü şâd eyle-: 987
 gönlünü gamdan târ eyle-: 2549
 gönlündeki pası yu-: 1399
 gönlinün havraya meyli olma-: 753
 gönlü güşâde ol- 225
 gönlü zebun ol-: 2464
 gönülden iste-: 843
 göz açıp yollarını gözle-: 2019
 göz göre hâr-ı nîşe düş-: 961
 gözi dünyada hayır görme-: 2269
 gözi gözle-: 931
 gözi kan-yaş dök-: 3157
 gözi kan-yaşıla tol-: 3198
 gözi tuş ol-: 193, 299, 683, 879
 gözini tuş eyle-: 2491
 gözün yum-: 488, 511
 gözinden âb-ı seyli revân eyle-: 933
 gözinden çeşme-i hun-âb akıt-: 749
 gözinden çeşme-i hûn revân it-: 2247
 gözinden dûr ol-: 2969, 3184
 gözinden lâ'lile yâkut u mercân akıt-: 954
 gözinden nîl ü ceyhûn revân it- / ol-: 847, 2789, 3220
 gözine görünme-: 698
 gözine uyku girme-: 437
 gözini yum-: 3263

gözinün yaşıla yu-: 1281	hâke saç-: 1236
gözi yaşıla yüzini yu-: 2183	hâki makâm it-: 3080
gözi yaşın revân it-: 3134	hâlât-ı vecde düş-: 1025
gözleri âb-ı revân dök-: 2743	halkın diline ver-: 414
gözleri ceyhûn bigi yaş dök-: 1593	hâmûş ol-: 299, 424
gözleri seyl-i revânı dök-: 1287	harâb-ı ışk ol-: 938
gözleri yolda ol-: 3084	harâba vir-: 662, 689
gözü lal ile cevher saç-: 395	harâm ol-: 515
gulâm ol-: 131, 1048, 1587, 1769, 2001, 2672	harf at-: 2577
gurbete düş-: 2500	harîf ol-: 971
gussa bâzârı kesâda var-: 1167	hasedden gam tut-: 805
gussalar git-: 2553	hasret köşesinde yat-: 451
guşadan felâh bul-: 1489	hasretler cânda bâkî kal-: 2861
gûş kıl-: 586, 421, 633, 953, 1200, 1342, 1545	hâtıra düş-: 3148
gûşe gûşe ara-: 944	hâtırı enver kıl-: 2505
gûşe-i gurbette cân vir-: 917	hâtırı güşâde ol-: 1167
gûş tutma-: 459	hâtırı teselli bul-: 431
gûşına söz girmez ol-: 212	havada kuş uçma-: 2901
gûyiken lâl ü hâmuş ol-: 214	hayânun perdesin yüzden götür-: 1493
günâha gir-: 1529	hayra gir-: 1615
günâhı olma-: 1128, 2207	hayrân kal-: 300
gün yüzü gösterme-: 433	her bir taraftan söz aç-: 1352
hacâlet gel-: 1503	her müjgânı çeşme-i hûn ol-: 3230
hacâletden hamiyet çek-: 1286	her yirden sitem ir-: 1125
hacâlet bârını çek-: 1500	hevâ bâzârını şikeste kıl-: 2564
haddinden aş-: 2687	hezârân nâz-ıla sakla-: 1408
hadis ü dâstânı cihân tol-: 873	hışm u kahr kıl-: 1291
hâk ol-: 1519	hır u nâ-kâm it-: 773

- hurrem kıl-: 362
 hurûşa düş-: 1457
 hurûş kıl-: 1209
 hûş yitiş-: 2895
 hûşu git-: 424, 1209
 hûşunu bâda vir-: 2918
 hüzni götür-: 2868
 ışk odu vücudu yak-: 752
 ışk oduna yan-: 924
 ışkun yoluna gel-: 1090
 ibtilâya esir ol-: 771
 icâzet vir-: 3238
 içi yan-: 198, 422, 423, 2667, 3052, 3158
 ihsân u muhâbâ göster-: 1357
 ihtiyârı elinde olma-: 995, 2966
 elinde ihtiyârı kalma-: 2482
 ihtiyârı (elden) git-: 411, 551, 647, 904
 ihtiyârı olma-: 1305
 ihtiyât it-: 432
 intizâr çek-: 2935
 iş gör-: 2084
 işğinden ölince gitme-: 2532
 işitmekden dimekden berî ol-: 2128
 işrete el ur-: 1411
 izini tozını görme-: 916
 kalbi münevver ol-: 3293
 kalbinde rağbet olma-: 2212
 kalbine vefâdan rahmet yag-: 1056
 kamu merdümeleri kendüne kul it-: 2158
 kan ağla-: 3143
 kana boyan- : 198
 kan dök-: 1522
 kanı kayna-: 2675
 kanına kıy-: 2059
 kapısından bir nefes ayrılma-: 2503
 kapu kapu gez-: 530
 kara bahtına ilen-: 402
 kara bahtından şikâyet it-: 1279
 karar it-: 150, 1395, 1628, 2632, 2967
 kararı git-: 78, 958
 katına getir-: 1347
 katında rû-siyâh ol-: 2174
 kâse-i nâmus u ârî öşet-: 733
 katunda hâs it-: 858
 kelâmı hatm it-: 1308
 kelâmını tamam it-: 1019
 kendünden ayru tutma-: 2449
 kendüye gel-: 722
 kendüye ilen-: 721
 kendüyi melâmet it-: 963
 kendüzin yitür-: 525
 kerem kıl-: 543
 kimseden korkusu olma-: 2843
 kul it-: 2506
 kulağına gir-: 709
 kulak tut-: 360, 862, 1227

laf ur-: 1442, 2395	nâm u nişânı terk eyle-: 2633
leâlî dürcini gencine sal-: 2587	nâmusu arı koy: 413
leblerinden sükker kopar-: 2071	nâmusını gözet-: 2259
mâbud idün-: 628	namusunı sakla-: 420
mahrem idin-: 793, 2669	nâmus u nâmı yire sal-: 2749
makamın düz-: 727	nâr-ı gamı yak-: 662
makbûl it-: 461	nâr-ı sâ'ikâ câna düş-: 998
maksud elden git-: 734	nâz ile salın-: 391
mâtem libâsı gey-: 2242	nazîri olma-: 1168, 1584
mâtem tut-: 2779, 3118	nazar kıl-: 87, 807, 1029, 2323, 2492
mecâli olma-: 436	nazar sal-: 1568
mecâli kalma-: 2775	nezâre kıl-: 498, 2391
mecnûn ol-: 783	necât bul-: 844
mecnûn kıl-: 897	nefiri depreş-: 1028
meftûn kıl-: 215, 1081	nemek saç-: 1194
meftûn ol-: 635, 897	nengile ârı yire çalma-: 2259
melek kısmını dîve vir-: 1529	neşâtından turup otur-: 2868
merhem ur-: 993	nihânı âyân ol-: 873
mihnet vâdisinde ol-: 451	nikâb-ı şermi yüzinden götür-: 2304
mihnete sal-: 659	nisâr eyle-: 395
mihnet sataş-: 1099	nişân vir-: 419, 1166
misli bulunma-: 963	niyyet it-: 1345
murâda irişdür-: 1344	od saç-: 654
murâdı gönlüne muvafık eyle-: 2016	oda canı döymeme-: 426
murâdına yitiş-: 536	oda sal-: 3242
mübtela ol-: 400, 578	örü tur-: 221
müdârâ göster-: 1357	özi göyin-: 1664, 2781
müştak ol-: 447	özin bir gûşede penhân kıl-: 921
müyesser eyle-: 850	

- özin divşir-: 956
 özinden geç-: 2925
 özin feramuş kıl-: 424
 özini bagrına çek-: 2183
 özini bilme-: 2687
 özini helâk eyle-: 1306
 özini nist yâhud hest mi bilme-: 947, 2661
 özini türâb eyle-: 2285
 özri kavî ol-: 1129
 özü göyin-: 422
 özünü sakla-: 419
 pâyına yüz sür-: 2885
 pâyında cânı gör-: 2886
 pendî kulagında güher ol-: 2204
 pend sûd eyleme- / itme-: 1133, 2753
 râh irişdür-: 878
 râzı aç-: 2867, 3058
 râzını âşkâre kıl-: 2879
 revân eşki gözinden cûş kıl-: 1200
 revâne ol-: 591
 rızâ gösterme-: 1305
 rızâ virme-: 1268
 rû-siyah ol-: 420
 rûzî eyle-: 843
 rûsûmun cümlesi yirine var-: 840
 rûsvâ it-: 41
 rûsvâ ol-: 550, 552
 rûsvâ-yı bed-nâm it-: 773
 saâdet kevkebi lâmi‘ ol-: 2840
 sâbâdan peygâm al-: 1054
 sabra mecâli kalma-: 1235, 1453
 sabrıla hûşî git-: 1420
 sabr u karârı terk it-: 457
 sabr u karârı dilinden dûr ol-: 995
 sabr u karârı kalma-: 1222, 2747
 sadâ-yı nâlesi cihânı tut-: 1201
 sad dağ içinde ol-: 393
 sâfâdan bûy al-: 1053
 safâsından malı dök-: 1235
 saklu râzımı diline getir-: 3092
 sâye sal-: 648, 1161
 sâyesin mesken idin-: 1397
 sebat vir-: 844
 sevaba gir-: 1379
 sefa sür-: 214
 selâmı kes-: 1307
 selîmü’l-kalb ol-: 2375
 sevdâya sal-: 689
 sıdk u safâyı bul-: 746
 sırrına mahrem ol-: 2767
 sırrına râh bulma-: 439
 söz it-: 695
 söze gir-: 895
 sözi tut-: 2507
 sözün işitme-: 1136
 sözine incin-: 2511

- sözlerini ezber kıl-: 2505
 sözün kes-: 817, 2576
 subhı şam kıl-: 770
 suya tekye kılup yile koşulma-: 2287
 suynca git-: 2323
 sûz-ı cigerden âh kıl-: 888
 şehvetin öldür-: 2685
 şeklini büz-: 636şer tohumı ek-: 1500
 şevkten raks ur-: 1067
 şişe-i nâmus u nâmu uşat-: 1437
 şişe-i nâmus u ârı uşan-: 1535
 şivesi remz ü işaret kıl-: 892
 şükürini yirine getir-: 3209
 taab çek-: 112
 tahammül et-: 436
 tâkatı düken-: 1119, 1122
 tama^c dişin çıkar-: 2053, 2060
 tama^c kıl-: 1230
 tana kal-: 357, 388, 663, 695, 1054, 2086
 taş vur-: 657
 tazarru kıl-: 843
 tedbîri elden bırak-: 1555
 tefekkür bahrına dal-: 448
 terahhüm gel-: 1554
 telattuf göster-: 1348, 1357, 2496
 telattuf kıl-: 1667
 teni başdan başa ışk ol-: 2627
 tenini gayret odı yak-: 1454
 teninde endâm-ı insan kalma-: 1532
 teninde sabrıla tâkat kalma-: 2357
 teni mekr ü belâdan âzâd it-: 845
 teselli bul-: 709
 teşne kal-: 2451
 tîgi görüp başın penhân eyle-: 986
 toyınca gör-: 3045
 tuş ol-: 482, 657, 669, 794, 923, 1066, 1222, 1338, 1345, 1635, 2240, 2777
 ussı git-: 526
 ümmîd kes-: 969, 2660
 vâdesi gel-: 3043
 vakâr şişesini taşa çal-: 2749
 vakârını sakla-: 2259
 vakt-i fırsat it-: 2645
 varını vir-: 588
 varlık libasından soyın-: 924
 vasfı bahâda artuk ol-: 2680
 vasiyyet tut-: 3101
 vatan tut-: 2930
 vatandan dûr ol-: 435
 vebâli boynunda ol-: 882
 vecde düş-: 112
 vefâ bul-: 214, 1499
 vefâ gör-: 746
 vücûdı cümle hiçe say-: 2960
 vücûdı nâle dön-: 2738
 yakasını yırt-: 634
 yaman ol-: 981

yas tut-: 2242, 2756	yolından hârî git-: 2766
yaşa yaş kat-: 1069	yolını uğrat-: 482
yaşın ceyhûn it-: 1557, 2202	yolsız yire git-: 957
yavı kıl-: 1592	yoluna git-: 2528
yavuz gözden dûr kıl-: 1157	yüz göster-: 2075
yile vir-: 752, 1519, 3094, 3165	yüz karası: 790
yil gibi yitiş-: 53	yüzin döndürme-: 488
yimekden kesil-: 2128	yüzine ag u siyâh urma-: 1282
yimekden uykudan hâlî ol-: 2588	yüzine gül-: 2511
yimekden ziyan olma-: 2540	yüzine ur-: 862
yirine yitür-: 868	yüzin döndür-: 967, 1308, 2531
yirlü yirine getür-: 840	yüzini göğе tut-: 3251
yokluk dâmına düş-: 1611	yüzini gösterme-: 2655
yola düş-: 2874	yüzini hâk it-: 2248
yoldan geç-: 2530	yüzüne bak-: 360
yolında cânı fidâ ol- / kıl-: 2966, 3081	yüz suyu dök-: 983
yol sür-: 617	zâhir kıl-: 866
yola (râha) gir-: 1428, 2057, 2351	zahmet çek-: 2528
yola gönül-: 835	zahmına merhem ur-: 2087
yolu tuş ol-: 2142	zahm ur-: 2007
yolına cân vir-: 2328	
yolında cânı sat-: 2954	

2.3. Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn* Mesnevisi ile Nizâmî'nin *Leylâ ve Mecnûn* Mesnevisinin Karşılaştırılması

Klasik edebiyatın temelini oluşturan eserler çoğunlukla yeniden yazılma serüvenine sahiptir. Türk edebiyatında bu tarz eserlerin başında *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri gelir. Kaynağını Arap edebiyatından almakla birlikte Türk, Fars ve Urdu edebiyatlarında da çok defa yazılan bu aşk mesnevileri karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarına da konu olmuştur.

Farklı muhit, lisan ve devirlerde üretilen edebî metinleri birbiriyle karşılaştırmanın amacı; bu eserleri konu, düşünce ya da biçim bakımından inceleyerek benzer ve farklı yanlarını belirleyip nedenleri üzerinde fikir yürütmektedir. Bu çalışmaların temelinde edebiyatın bir bütün olduğu mantığı yatmaktadır. (Aytaç, 2009: 18)

Leylâ ile Mecnûn arasındaki aşk hikâyesini ilk defa derli toplu bir mesnevi şeklinde ortaya koyan Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn* (y. tar. M 1188)'u birçok şair tarafından örnek alınmak suretiyle yeniden yazılmıştır. Bu şairlerden biri de Ahmed-i Rıdvân'dır. Çalışmamızda Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'u ile Nizâmî'nin eseri karşılaştırılarak Ahmed-i Rıdvân'ın eserinin telif mi, tercüme mi yoksa telif-tercüme bir eser mi olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Karşılaştırmanın diğer bir amacı ise Ahmed-i Rıdvân'ın eserinin elimizde bulunan tek nüshasındaki eksikliğin boyutlarını görebilmektir.

Karşılaştırma yapılırken Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unun Farsça metni için Hüseyin Pejmân Bahtiyârî'nin neşri (1347, Tahran) tercih edilmiştir. Bu neşrin özelliği, Nizâmî'nin eserine sonradan eklemelerde bulunan Şair-i İlhâkî'ye ait bölümlerin metnin sonunda verilmiş olmasıdır. Böylece eserin orijinal metni ve sonradan yapılan eklemeler ayrı bir şekilde takip edilebilmiştir. Nitekim Ahmed-i Rıdvân'ın eserinde, Şair İlhâkî'ye ait olan bölümlerle de benzerlikler söz konusudur.

Mukayyesenin hem içerik hem de yapısal açıdan daha sağlıklı yapılabilmesi için Farsça metne müracaat edilmiş ve iki eser arasındaki benzerlikler ve farklılıklar örnek beyitlerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Nizâmî'nin mesnevisinin Türkçe çevirileri için A. Naci Tokmak, Samed Vurgun (İstanbul Türkçesine Göre Düzenleyen M. Faruk Görtunca) ve Ali Nihat Tarlan'ın tercümelerinden faydalanılmıştır. A. Naci Tokmak ve Samed Vurgun'un çevirileri manzum olmakla beraber Samed Vurgun, tercümesinde Şair-i İlhâkî'ye ait eklemeleri de eserine dâhil etmiştir. Ali Nihat Tarlan, tercümesini mensur olarak kaleme almış ve sonradan eklenen bölümlere eserinde yer vermemiştir.

Mukayese yapmadan önce her iki mesnevinin tasavvufi özellikleri olup olmadığı ve şairlerin eserlerini ne tür bir amaç doğrultusunda kaleme aldıklarını belirtmek gerekir. Agâh Sırrı Levend, Nizâmî'nin eserinde tasavvufi özellik bulunduğunu ve Mecnûn'un aşkının ilâhîleştirildiğini ifade etse de (Levend, 1959: 32) Nizâmî'nin eseri gibi Ahmed-i Rıdvân'ın eseri de tasavvufi içerikte birer metin olarak kaleme alınmamıştır; ikisinde de platonik seviyede beşerî aşk işlenmektedir. Ancak iki şairin de eserlerine tasavvufi özellik kazandırmak istedikleri zaman zaman fark edilmektedir.

Her iki eserde dikkat çeken diğer bir husus, şairlerin eserlerinde mesaj verme kaygısıyla metnin içerisine fikir unsurunu yerleştirmeleridir. Akalın'ın da ifade ettiği gibi bu fikir unsuru, hikâyelerin entrik yapısını estetik açıdan sekteye uğratan en önemli faktördür. Hikâyede uygun bir zemin bulunur bulunmaz tefekkür unsuru ön plana çıkmakta ve hikâye sekteye uğramaktadır. (Akalın, 1997: 217) Böyle bir durumda okuyucu olay akışını takip etmekte zorlanmaktadır.

Agâh Sırrı Levend, Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unda Nizâmî'den kısmen tercümeler olduğunu ifade ederek farklı bölümlerinden olmak üzere toplam 22 beyti karşılaştırmalı olarak verir. Bunun dışında Ahmed-i Rıdvân'ın eserinde yer alıp Nizâmî'de bulunmayan bölümlerde Hâtîfî ve Husrev ile benzerliklerini ortaya koyar. Ahmed-i Rıdvân'ın Nizâmî ve diğer şairlerden aldığı motiflerde yaptığı değişikliklerle, şahıs isimlerinde görülen farklılıkları da belirtir. (Levend, 1959: 191-195)

Ahmed-i Rıdvân'ın hayatı ve eserleri üzerine ayrıntılı bir çalışma yapan İsmail Ünver de eserin tercüme özelliği olup olmadığını ortaya koymak için daha kapsamlı bir karşılaştırma yapmak adına eserin içerisinden 4 bölümü bütün olarak ele alıp mukayese yoluna gider: *Mecnûn'un Babasının Leylâ'yı İstemeye Gitmesi* (61 beyit), *Mecnûn'un kendisine öğüt vermesi üzerine babasına anlattığı Hikâye* (28 beyit), *Mecnûn'un vahşi hayvanlarla kurduğu dostluğu anlatan Hikâye* (45 beyit) dayısının Mecnûn'un dünyadan el etek çektiğini görüp ona anlattığı *Hikâye* (39 beyit). Ünver, bu karşılaştırmadan hareketle eserin bütünüyle tercüme özelliği göstermediğini ve şairin kendi tasarruflarıyla telif bir eser ortaya koyma gayretinde olduğunu belirtir. (Ünver,

1982: 130) Nitekim Ahmed-i Rıdvân, Nizâmî'nin eserini örnek almış; ancak onun metin planı içerisinde kalmamış, bazı olayları almadığı gibi bazı olaylar da eklemiştir. Ayrıca hikâyede ikinci planda yer alan kişilerin isimlerini de değiştirerek sunmuştur.

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'u üzerinde yaptığımız bu müstakil çalışmanın, Levend ve Ünver tarafından yapılan çalışmaları tamamlayıcı özellikte olabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Ahmed-i Rıdvân'ın eseri Nizâmî'nin eseri ile vezin, beyit sayısı, eserde yer alan başlıklar ve asıl hikâyenin olay örgüsü bakımından karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada iki eserin aynı bölümlerinden örnek beyitler verilerek Ahmed-i Rıdvân'ın Nizâmî'yi takip ederken kelime benzerliklerinin ne düzeyde olduğunu görebilmek amaçlanmıştır.

2. 3. 1. Vezin, Beyit Sayısı ve Başlıklar Açısından Karşılaştırılması

Nizâmî eserini “*mef'ûlû mefâ'ilün fe'ûlün*” kalıbıyla yazarken Ahmed-i Rıdvân ise “*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün*” kalıbını tercih etmiştir. Ahmed-i Rıdvân'ın eserini kaleme alırken Nizâmî ile aynı vezni kullanmaması dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çünkü bu, şairin tercüme bir eser ortaya koymak istemediğinin alametlerinden kabul edilebilir.

Ahmed-i Rıdvân'ın eserinin elimizde bulunan tek nüshası eksik olsa da metnin akışından ve Nizâmî'nin eseriyle yapılan kıyaslamadan hareketle toplam beyit sayısının dört bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Nizâmî eserini dört ayda dört bin beyit yazarak M 1188 yılında tamamladığını ifade eder. Nizâmî'nin eserine eklemeler yapıldığından kaynaklarda eserin toplam beyit sayısı ile ilgili farklı bilgilerle karşılaşmak mümkündür. Örneğin; Levend, toplam beyit sayısının 4718 olduğunu belirtir. (Levend, 1959: 11) Tokmak ise eklemeler hariç tutulduğunda 4054 olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu ifade eder. (Tokmak, 2013: 14) Kanar, beyit sayısının 5000 kadar olduğunu söyler. (Kanar, 2007: 184) Bununla beraber Nizâmî'nin kendi beyanı esas alındığında iki mesnevideki toplam beyit sayısının 4000 civarında olduğu; dolayısıyla beyit sayılarının benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak Ahmed-i

Rıdvân Nizâmî'nin eserine eklemelerde bulunan *Şair-i İlhâkî*'ye ait bölümlerden de faydalanmıştır.

Nizâmî'nin eserinde 82 başlık mevcutken, Ahmed-i Rıdvân'ın eserinin mevcut yegâne nüshasında 52 başlık bulunmaktadır. Bununla birlikte yapılan incelemede Nizâmî'nin, eserinde daha fazla ayrıntıya yer verdiği gözlemlenmektedir.

Samed Vurgun'un eserini günümüz Türkçesine aktaran M. Faruk Gürtunca'nın çevirisinde (Gürtunca, 1966) Nizâmî'nin eserinde yer alan bölüm başlıkları -Şair İlhâkî tarafından eklenen başlıklar dâhildir- şu şekildedir:

- Besmele
- Son Peygamberin Tarifi
- Peygamberin Göğe Çıkışı
- Hikmet ve Mev'ize Hakkında
- Kitabın Yazılma Sebebi
- Menûçehr Oğlu Ahsitân'ın Methi ve Tarifi
- Padişaha Hitap
- Şehzadenin Tarifi ve Oğlunun Ona Emanet Edilmesi
- Kıskanç ve İnkârcılardan Şikâyet
- Şikâyetin Özrü
- Oğlum Muhammed'e Öğüt
- Az Söylemenin İyiliği
- Ölen Akralardan Hatıralar
- Atamın Hatırası
- Anam Reise'nin Hatırası
- Dayım Hoca Ömer'in Hatırası
- Geçmiş Arkadaşların Hatırası ve Başkaları ile Arkadaşlık
- Maddi Vücutu Unutmak
- Şöhreti Unutmak
- Geçen Ömrü Unutma
- Alçaklığı ve Yaltaklığı Reddetmek
- Hikâye

- Zulme Katlanmamak
- Padişahların Kulluğunu Terk Etmek
- Başkalarının İşine ve Rızkına El Uzatmamak
- Şâdlık ve Kanaat
- Şâdlıkla Halka Hizmet Etmek
- Alçak Gönüllü Ol
- Halvete Çekilip Söz Yaratmak
- Destanın Başlangıcı
- Leylâ ile Mecnûn'un Sevişmesi
- Mecnûn'un Aşkı
- Mecnûn'un, Leylâ'nın Temaşasına Gitmesi
- Mecnûn'un Babasının Leylâ'ya Elçi Gitmesi
- Leylâ'nın Aşkı ile Mecnûn'un Ağlayıp Sızlaması
- Mecnûn'u, Babasının Kâbe'ye Götürmesi
- Mecnûn'un Babasının, Leylâ'nın Kabilesinin Kastinden Haber Alması
- Babasının Mecnûn'a Öğüdü
- Mecnûn'un Babasına Cevabı
- Hikâye
- Leylâ'nın Hâlleri Hakkında
- Baharın Tarifi ve Leylâ'nın Hurmalık Temaşasına Gitmesi
- İbni Selâm'ın Leylâ'yı İstemesi
- Nevfel'in Mecnûn ile Görüşmesi
- Mecnûn'un Nevfel'i Ayıplaması
- Leylâ'nın Kabilesi ile Nevfel'in Savaş Etmesi
- Mecnûn'un Nevfel'e Kızması
- Nevfel'in İkinci Savaşı
- Mecnûn'un Âhuları Âzat Etmesi
- Mecnûn'un Maralı Âzat Etmesi
- Mecnûn'un Kargayla Konuşması
- Bir Kadının Mecnûn'u Leylâ'nın Kapısına Götürmesi
- İbni Selâm'ın Destanı
- Leylâ'nın İbni Selâm ile Evlenmesi

- Leylâ'nın İbni Selâm'ın Evine Göç Etmesi
- Leylâ'nın Kocaya Varmasından Mecnûn'un Kederlenmesi
- Leylâ'nın Hayaline Mecnûn'un Şikâyet Etmesi
- Babasının Mecnûn'u Görmeye Gelmesi
- Mecnûn'un Babasına Cevabı
- Babasının Mecnûn ile Vedalaşması
- Babasının Ölümünü Mecnûn'un Öğrenmesi
- Mecnûn'un Vahşi ve Yırtıcı Hayvanlarla Birlikteliği
- Hikâye
- Mecnûn'un Yıldızlara Şikâyeti
- Mecnûn Zühre'ye Yalvarması
- Mecnûn'un Müşteri Yıldızına Yalvarması
- Mecnûn'un Allah'a Yakarışı
- Leylâ'nın Mektubunun Mecnûn'a Erişmesi
- Mecnûn'un Leylâ'nın Mektubunu Okuması
- Leylâ'nın Mecnûn'un Mektubunu Okuması
- Mecnûn'un Dayısı Selim Âmirî'nin Mecnûn'u Görmeye Gelmesi
- Mecnûn'un Annesi ile Görüşmesi
- Anasının Ölümünü Mecnûn'un Haber Alması
- Leylâ'nın Mecnûn'u Davet Edişi
- Mecnûn'un Gazel Okuması
- Bağdatlı Selâm'ın Mecnûn'u Görmeye Gitmesi
- Mecnûn'un Yüceliği Hakkında
- Zeynep'le Zeyd'in Sevgisi Hakkında
- İbni Selâm'ın Ölümü
- Zeyd'in İbni Selâm'ın Ölüm Haberini Getirmesi
- Leylâ'nın Allah'a Yalvarması
- Leylâ ile Mecnûn'un Görüşmesi
- Bir Sonbaharda Leylâ'nın Ölümü
- Mecnûn'un Leylâ'nın Ölümünü Haber Alması
- Bağdatlı Selâm'ın İkinci Defa Mecnûn'u Görmeye Gelmesi
- Leylâ'nın Kabri Üzerinde Mecnûn'un Can Vermesi

- Zeyd'in Leylâ ve Mecnûn'u Rüyada Görmesi
- Kitabın Sonu “Şirvan Şah'a Övgü”

Baş, orta ve son kısmı eksik olan Ahmed-i Rıdvân'ın eserinde yer alan bölüm başlıkları ise şu şekildedir:

- Resul'un Mirâcî Hakkında
- Kitâbın Mukaddimesi
- Kendi Hâli ve Hasetçilerden Şikâyet Hakkında
- Giriş
- Geceye Dair
- Gazel
- Leylâ Mecnûn Kitabının Nazmına Başlanması
- Annesinin Leylâ'nın Âşığından Haberdar Olması
- Mecnûn'un Leylâ'nın Ayrılığından Ağlaması
- Mecnûn'un Babasının Oğlunun Perişan Hâlinden Haberdar Olması ve Leylâ'yı İstemesi
- Gazel
- Mecnûn'un Ayrılığı
- Babasının Mecnûn'u Götürmesi ve Ona Nasihat Etmesi
- Mecnûn'un Ayrılık Gecesinde Uzunluğundan İnlemesi ve Babasının, Onu Kâbe'ye Götürmesi
- Gazel
- Mecnûn'un Durumu
- Babasının Mecnûn'a Nasihat Etmesi
- Mecnûn'un Babasına Cevap Vermesi
- Hikâye
- Leylâ'nın Güzelliği Hakkında
- Kays-ı Mecnûn-ı Âmir'in Tarifi Hakkında
- Babasının Mecnûn'u Halvette Bulunan Âbidin Huzuruna Götürmesi
- Mecnûn'un Sözleri
- İbni Selâm'ın Leylâ'yı İstemesi ve Onun Destânı
- Nevfel'in Mecnûn'a Rastlaması

- Mecnûn ‘un Nevfel’in Huzurunda Yalvarması
- Nevfel’in Askerlerini Seferber Etmesi
- Mecnûn’un Bahçıvan İle Konuşması
- Mecnûn’un Âhûları Avcıdan Satın Alması
- Mecnûn’un Avcıyla Konuşup Geyikleri Tuzaktan Kurtarması
- Mecnûn’un Bir Kadın ile Boynunda İp Bağlı Bir Adamı Görmesi
- İbni Selâm’ın Leylâ’yı İkinci Kez İstemesi
- Mecnûn’un Babasının Vefâtından Haberdar Olması
- Mecnûn’un Necd Dağı’nda Oturması
- Hikâye
- Temsil
- Geceye Dair
- Mecnûn’un Yıldızlara Bakıp Şikâyet Etmesi ve Leylâ Tarafından Bir Habercinin Gelmesi
- Leylâ’ya Haber Verilmesi
- Hikâye
- Halîm-i Âmirî’nin Tekrar Gelmesi
- Leylâ’nın Na’îm-i Âmirî’yi Göndermesi
- Müslim’in Mecnûn’un Huzuruna Gelmesi
- Hikâye
- Leylâ’nın Mecnûn’u İstemek İçin Âmir’i Göndermesi
- Mecnûn’un Leylâ’ya Mektup Yazması
- Leylâ’nın Gecedan Sabaha Kadar Yalvarması
- Leylâ ve Mecnûn’un Masum Bir Şekilde Birbirlerine Kavuşması
- Leylâ’nın Vedâ Edip Vefat Etmesi
- Mecnûn’un Leylâ İçin Bir Şeyler Anlatması
- Mecnûn’un Hak Sübhân ü Te‘âlâ’ya Yalvarması
- Mürşid-i Âli’nin (Selleme’llâhu) Gördüğü Rüya Hakkında

Eserlerdeki başlıklar değerlendirildiğinde; benzerlikler olmakla birlikte farklılıkların daha fazla olduğu ve Ahmed-i Rıdvân’ın farklı bir metin planı

kurgulamak istediği anlaşılmaktadır. Örneğin; mesnevinin bölümlerinden biri olan *Mi'râc* bahsinin Nizâmî'de 66 beyitle Ahmed-i Rıdvân'da ise 40 beyitle hikâye edildiği görülmüştür. Bu bölümde tercüme özelliği görülen beyitlerle karşılaşılsa da aşağıda iki mesneviden alınan örnek beyitler Rıdvân'ın farklılık yapmak istediğini ve bunda da başarılı olduğunu göstermektedir.

N.'de Hz. Peygamber'in Mi'râc'dan dönüşü şu şekilde anlatılırken:

هم حضرت ذوالجلال دیدی	هم سر کلام حق شنیدی
از غایت وهم و غور ادراک	هم دیدن وهم شنودنت پاک
در خواستی آنچه بود کامت	در خواسته خاص شد بنامت
از قربت حضرت الهی	باز آمدی آنچنانکه خواهی
کلنار شکفته از جبینت	وقیع کرم در آستینت
آورده برات رستگاران	از بحر چو ماگناهکاران ²

Ahmed-i Rıdvân'da ise farklılıklar dikkat çeker:

Cemâl-i zü'l-Celâl'i anda gördi
Kelâm-ı pür-kemâli hem işitdi

Olup dâreyn içinde hâş-ı ma' bûd
Murâdına irişdi buldı maşşûd

Çü döndi Hâk katından gitdi ta' cîl
İrişdi ol dem istiğbâle Cibrîl

² Orada hem Hazret-i zü'l-celâl'i gördün
Hem de Hak kelâmının sırrına erdin

Hakk'ı görmek, sesini duymak ne güzeldir
O güzelliği idrak etmek mümkün değildir

Allah'tan istedin tüm dileklerin
Adına lâyıktı her istediğin

Muradına erip ayrıldın Hakk'ın huzurundan
Dünyaya döndün mesut Allah katından

Alnında açılmış gül bahçesiyle döndün
Kerem fermanın elinde döndün

Biz günahkârlara berat getirdin
Kurtuluşumuzu sağlayacak fermanla geldin

Dağı Mikâyil ü İsrâfil-i a' zâm
Melekler cümle karşı geldiler hem

Habîbi gördiler gül bigi gelmiş
Hıat-ı âzâdî tevki' ini bulmuş

Getürmüş fazl-ı Rahmân' uñ berâtın
Günehkâr ümmetinüñ hem necâtın (62-67)

2. 3. 2. Asıl Hikâyenin Olay Örgüsü Açısından Karşılaştırılması

Asıl hikâyenin başladığı kısımdan itibaren iki eser, olay örgüsü bakımından karşılaştırılırken daha önce Ahmed-i Rıdvân'ın hikâyesinin özeti verildiği için burada hikâyenin akışı bu başlıklara göre sunularak benzerlikler ve farklılıklar gösterilmeye çalışılacaktır. Karşılaştırma, olay örgüsü dikkate alınarak şu şekilde yapılmıştır:

Kays'ın Doğumu ve Çocukluğu: N.'de Âmiriler'in Şâh'ı olan Kays'ın babasının çocuğu olmaması, adaklar adayıp çocuk sahibi olmak istemesi ve oğlu Kays doğduğunda ziyafet vermesi ayrıntılı olarak anlatılır. AR.'da nüshanın baş kısmı eksik olduğu için hikâye Kays'ın doğumuyla başlar. Oğlunun doğumuna çok sevinen babası Âmir Şâh, ziyafet verip şenlikler düzenler ve zengin fakir herkesi doyurur.

Her iki eserde de babası oğlunun güzelliğini görünce şükür için açları doyurur ve herkese lütufta bulunur. Daha on dört günlükken hüner sahibi olduğunu anlayıp adını Kays koyarlar.

Kays'ın sürekli ağlayan bir bebek olması ve sadece güzelleri gördüğünde susup mutlu olması, etrafındaki insanların bu durumu Kays'ın ilerde başından bir aşk macerası geçeceğine yormaları, AR.'da yer alır. N.'de bulunmayan bu motif Hâtifi ile benzerlik göstermektedir. (Levend, 1959: 190) Fuzûlî'de de Mecnûn dadısının kucağında ağlarken bir güzelin onu kucağına alması üzerine mutlu olup susar. O günden sonra Kays ile bu güzel birbirine yoldaş olur. (Genç, 2005: 70)

Kays'ın Dadıya Verilmesi ve Sünnet Ettirilmesi: Her iki eserde de Kays, doğduğunda bakımını yerine getirmek üzere bir dadıya emanet edilir. Bu dadı, Kays'ı en güzel şekilde besleyip büyütür. AR'da on dört yaşına gelen

Kays, büyük bir sünnet düğünü düzenlenerek sünnet ettirilir. N.'de sünnet bahsi yer almaz.

Kays'ın Okula Gönderilmesi, Okulda Leylâ ile Karşılaşması ve Birbirlerine Âşık Olmaları: N.'de on yaşında okula başlayan Kays, AR.'da on dört yaşında okula gönderilir. Kays, okulda Leylâ ile karşılaşır ve ona âşık olur. Leylâ da Kays'ın aşkına cevap verir. İki âşık, okulu ve dersleri bahane edip birbirlerini görmek için fırsat gözetirler. Aşklarının derdinden duramaz olurlar. AR.'da Kays, derdini arkadaşlarıyla paylaşır. Onlar da bu sevdadan vazgeçmesini, kendileriyle birlikte eğlenmesini söylerler. Ancak Kays, nasihat dinleyecek durumda değildir. Bu olay N.'de yer almamaktadır.

N.'de “*Leylâ ve Mecnûn'un Birbirlerine Âşık Olmaları*” başlığıyla verilen bölümün başında yer alan beyitler AR.'da –böyle bir başlık olmasa da– benzerlik gösterir. Ancak bu benzerlik bire bir tercüme özelliği göstermemektedir. N.'de görülen aşağıdaki beyitler:

یوسف رخ مشرقی رسی	هر روز که بر دمیدی
ریحانی او ترنجی از زر	کردی فلک ترنج پیکر
کردن زنج ترنج سازی	لیلی ز سر ترنج بازی
نظاره ترنج و کف بریده	زان تازه ترنج نورسیده
از عشق چونار میکفیدند	چن بر کف او ترنج دیدند
نارنج رخ از غم ترنج	شد قیس بجلوه کاه غنجش
خوش بوئی آن ترنج و نا رنج ³	برده ز دماغ دوستان رنج

³ Her gün sabah olup hava aydınlandığı an
Yusuf yüzlü güneş de doğardı ufuktan

Kokulu göğsüne turuncî gök kubbe
Kızıl bir turunçla yapardı beze

Leylâ oyun olsun diye çenesini tutardı
Adeta çenesinden bir turunç yapardı

Turunç gibi görüp halk o nigârı
Yarılıp açılırdı aşkın narı

Bu taze turuncu gören kim var ise
Turunç yerine elini keserdi o kimse

AR. 'da şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Şabâh oldu çün urdı şubh-dem dem
Cihânı kıldı envâr-ıla hurrem

Ṭulû⁶ itdi ufukdan şems-i Yūsuf
Zeliḥâ-veş mehe düşdi teessüf

Turunc-ı ğabğabın görüp şavâhib
Ḳamusı oldılar ḥüsnine râğıb

‘ Aceb derd-ile ḥâle uğradılar
Turunc yirine cânlar toğradılar

Bu ḥasretten olup nârenc-i peyker
Ten-i Ḳays oldu bu oddan çü aḥker

Kesildiyse n’ola Yūsuf’da eller
Turuncında bunun çâk oldu diller (362-368)

İki Âşığın Durumu ve Kays’ın Mecnûn Olarak Adlandırılması: İki

eserde de Leylâ ve Mecnûn, aşklarını gizli yaşamak için çok uğraşırlar fakat aşkın etkisi gizlenemediği için sonunda aşkları herkes tarafından duyulur. Kays, sevgilisinden ayrı olmaya dayanamayıp gösterdiği garip hâller neticesinde insanlar tarafından Mecnûn olarak adlandırılır.

Ailelerin Durumdan Haberdar Olması ve Leylâ’nın Okula

Gönderilmemesi: AR.’da âşıkların durumunun herkes tarafından duyulması neticesinde haber Leylâ’nın annesinin kulağına gider. Annesi, bu duruma çok üzülür ve çaresizce ağlayıp dövünür. Leylâ ile konuşup nasihatlerde bulunan annesi, kızının olanları inkâr etmeye çalışması üzerine durumun ciddiyetini anlar. Babasının olanları duymasından korkarak kızının okula gitmesine izin vermez. N.’de ise âşıkların durumlarının açığa çıkması üzerine Leylâ’nın Mecnûn’dan gizlendiği ifade edilir ve dolayısıyla da Leylâ okula gönderilmez. Annesinin Leylâ’nın durumunu öğrenip onu okula göndermemesi ve ona

Kays o turunca benzeyen güzel yüzünden
Sarıp limona dönmüştü üzüntüsünden

Narençle turuncun o hoş kokusu
Her dost gönle serpti ferahlatan su

nasihatlerde bulunması N.'de yer almaz. AR.'da geleneksel Türk aile yapısında görülen annenin, baba ve çocukları arasında oluşabilecek problemlere karşı koruyuculuk vasfı ile karşılaşmaktadır.

Âşıkların Birbirinden Ayrı Kalmaları Sebebiyle Duydukları Üzüntü:

AR.'da, Leylâ'nın annesinin onu okula göndermeyip hatta evden dışarı çıkmasına bile izin vermemesi sebebiyle duyduğu üzüntü uzun uzun anlatılır. Aynı şekilde Mecnûn'un da Leylâ'yı göremediği için perişan hâlde hasret çektiği dile getirilir. N.'de ise dedikodular neticesinde Leylâ'yı Mecnûn'dan uzaklaştırırlar. İkisi de ayrılık hasreti çekmektedir. Ancak N.'de Leylâ'nın çektiği acı arka plândadır. Mecnûn'un geceleri gizlice sevgilisinin sokağına gidip kapısının eşiğini öpmesi ve insanların onu taşıyıp arkasından deli diye bağırması AR.'da yoktur.

Mecnûn'un Dilenci Kılığına Girip Leylâ'yı Görmeye Gitmesi ve

Âşıkların Tekrar Ayrılmaları: AR.'da, Leylâ'nın hasretine daha fazla dayanamayan Mecnûn önce, eline bir asâ alıp kör dilenci kılığında Leylâ'nın diyarına gider. Leylâ'nın kapısına gelince düşüp bayılır ve Leylâ, onun Mecnûn olduğunu fark eder. Dilenciye yardım etmek için annesinden izin ister ve böylece âşıklar gizlice hasret giderirler. İkinci defa yine bir dilenci kılığına giren Mecnûn, Leylâ'nın kapısına gelince bağırır ve Leylâ, onun Mecnûn olduğunu anlar. Annesinden dilenciye yardım etme bahanesiyle izin ister ve Mecnûn'a kavuşur. Böylece âşıklar sırlarını paylaşırlar. Bu sırada fesat insanlar tarafından âşıkların durumu fark edilir ve olanları yalan yanlış herkese duyururlar. Bu bölüm, N.'de bulunmamaktadır. N.'de âşıklar uzaktan bakışarak hasret giderirler. Leylâ, çadırında oturur ve çadırın perdesini açık bırakır. Mecnûn da karşıdan onu izlemeye gelir. Böylece birbirlerini uzaktan da olsa görebilmektedirler. Ancak bu durum da fesat insanlar tarafından engellenir. Âşıkların uzaktan uzağa bakışmaları, Mecnûn'un Leylâ'nın çadırının etrafında dolaşması ve bu durumun etraftaki insanlar tarafından fark edilmesi AR.'da da görülür.

Mecnûn'un Babasının Oğlunun Durumundan Haberdar Olması ve

Leylâ'yı Oğluna İstemesi: AR.'da Mecnûn'un aşk yüzünden düştüğü durumu

akrabalarından öğrenen babası çok üzülür ve Mecnûn için elinden geleni yapmak ister. Oğlunun bu durumuna çözüm bulabilmek için kavmi ile istişare eder. İstişare neticesinde Leylâ'yı Mecnûn'a istemeye karar verirler ve Leylâ'nın ailesine önden bir haberci gönderirler. *N.'de*, babası Mecnûn'un durumundan haberdar olunca Leylâ'yı istemeye karar verir ve kavmine isteğini iletir. Onlar da bunu kabul ederler. Gerekli hazırlıklar yapılır ve yola çıkılır. *N.'de* önceden gönderilen bir haberci motifi ile karşılaşılmaz.

Babasının Mecnûn'un durumunu öğrenip Leylâ'yı istemeye karar vermesi ve kavmi ile aralarındaki görüşme *N.'de* şu şekilde verilir:

چون قصه شنید قصد آن کرد	کز چهرهء گل فشاند آن کرد
آن در جهان بدو فروزد بر	تاج مراد خود بدوزد
وان زینت قوم رابصد رین	خواهد زیرای قره العین ⁴

AR. 'da ise aynı bölüm şu şekilde yer alır:

Egerçi bunca sözler söylenildi
Haberler çok işidildi dinildi

Velîkin buña irdi âhîr-i güft
Ki ola ol dūr-i nâ-süfte aña cüft

İdêler Leylî'ye 'ağd-i nikâhı
Bula Mecnûn cünûnından felâhı (578-584)

Babasının Mecnûn ile Konuşması ve Mecnûn'un Üzülüp Ağlaması:

İki eserde de Leylâ'yı Mecnûn'a isteyip babasından ret cevabı alan Âmirîler, bu durumdan hem utanır hem de Mecnûn için çok üzülürler. Onun için başka çareler arar ve ona nasihatlerde bulunurlar. *AR.*'da, Mecnûn'un babası, oğluyla konuşup ona Leylâ'dan vazgeçmesini ve kendisini daha güzel bir kızla

⁴ Evlâdının hikâyesini dinlemiş baba
Gül yüzünden silinmiş istemiş tasa

Dedi dünyanın ışığı o inci tanesini alayım
Evlâdımın murat tacını süsleyeyim

Kavminin ziyneti Leylâ'yı isteyeyim
Oğluna eş yapıp onları mesut edeyim

evlendirebileceğini söyler. N.'de ise kavmi Mecnûn ile konuşur ve onu daha güzel bir kızla evlendirebileceklerini söyleyerek Leylâ'dan vazgeçmesini ister. Bu durum karşısında Mecnûn'un kendini kaybedip dağlara gitmesi, şiirler söyleyerek yollarda yürümesi benzer şekilde anlatılır.

Babasının Mecnûn'u Arayıp Bulması ve Onu İkna Edip Eve Götürmesi: N.'de yer almayan bu bölümde, Mecnûn'un perişan hâline daha fazla dayanamayan babası onu arayıp bulmak için yola çıkar. Yolda gördüğü bir kişiden Mecnûn'un yerini öğrenir ve onu bir köşede yataarken bulur. Oğluyla uzun uzun konuşup ona iltifat ve nasihatler eder. Babası, Mecnûn'u Leylâ'dan vazgeçiremeyeceğini anlayınca ona Leylâ'ya kavuşabileceğini söyler. Mecnûn Leylâ'nın adını duyunca eve gitmek için ikna olur ve babasıyla birlikte eve dönerler. Oğlunun dönüşüne çok sevinen annesi Mecnûn'un üzerini değiştirir ve onu yıkayıp temizler. Babası evde nasihatlerine devam eder. Mecnûn'a, nasihatlerine kulak vermesini, kendisine meyletmeyen Leylâ'dan vazgeçmesini, onu kabilesinden bir kızla evlendirmek istediğini söyler. Mecnûn, babasının sözleri karşısında içinde bulunduğu durumun kendi elinde olmadığını söyler ve evi terk edip yeniden dağa kaçar.

Babasının Mecnûn'u Kâbe'ye Götürmesi ve Mecnûn'un Kâbe'de Leylâ'ya Olan Aşkının Artması İçin Dua Etmesi: İki eserde de Mecnûn'un durumuna üzülen kavmi onun için çare aramaya devam eder ve sonunda Kâbe'ye gidip dua etmesi neticesinde iyileşebileceğine karar verirler. Oğlundan Kâbe'de bu aşktan kurtulması için dua etmesini isteyen babası, Mecnûn'un istenilenin aksine aşkının artması için dua ettiğine şahit olur ve ümidini kesip olanları kavmine anlatır. AR.'da Mecnûn'un iflah olamayacağına karar verip onu kendi hâline bırakırlar. Mecnûn'un durumu herkes tarafından bilinir, aşk hastalığına çare olmayacağı anlaşılır ve onun bu büyük aşkı destanlaşır. N.'de ise Mecnûn'un divaneliği herkes tarafından duyulur. İnsanlar, Mecnûn'un acıklı hâline çok şaşırır ve onu ayıplarlar.

Burada şu husus dikkat çeker: Ahmed-i Rıdvân insanların Mecnûn'u takdir ettiklerini, Nizâmî ise ayıpladıklarını ifade ederek farklı bakış açıları ortaya koyarlar.

Nizâmî, Mecnûn'un aşk yüzünden kötü bir durumda olduğunu ifade ederken:

چون گشت بعالم این سخن فاش	افتاد ورق بدست اوباش
کز غایت عشق دلستانی	شد شیفته ناز نین جوانی
هر نیک و بدی کز و شنیدند	در نیک بدش زبان کشیدند ⁵

Ahmed-i Rıdvân ise Mecnûn'un aşk destanının her yerde duyulduğunu ve sevgisinin cihanı kuşattığını söyleyerek güzel bir tablo sunar:

‘Āyân oldı çü Mecnûn’uñ nihānı
Cihān taldı ḥadīs ü dāstānı

Bülend oldı nidā-yı ‘ışk-ı Leylî
Tonatdı bu şadā yevm-ile leyli

Bulup rû-yı zemînde ‘ışkı şöret
İrişdi çarḥa âvâz-ı maḥabbet (873-875)

Mecnûn'un Leylâ'nın Kabilesi Tarafından Öldürülmek İstenmesi ve Bir Kişinin Mecnûn'u Bitkin Hâlde Bir Köşede Bulması: AR.'da Mecnûn, yolda giderken kendini Leylâ'nın bulunduğu yerde bulur. Âşıklar birbirlerini görür ve uzaktan uzağa hasret giderirler. Leylâ, kendisi yüzünden Mecnûn'un düştüğü durumdan ötürü ondan özür diler. O günden sonra Mecnûn, Leylâ'nın makamını menzil edinir. Bu durumdan rahatsız olan Necd kavmi, Mecnûn'u ortadan kaldırmaya karar verir. N.'de ise Mecnûn'un Kâbe'de dua etmesinin ardından durumunun herkes tarafından öğrenilmesi ve aşkının dillere düşmesine Leylâ çok üzülür. Kavminden bir iki kişi bu durumu gidip kabile reisine anlatır; Leylâ'nın bu durumdan kurtulmasını arzu ederler. Reis de

⁵ Bu aşk hikâyesi yayılınca her yere,
Hikâye düşmüş dilden dillere

Dediler zavallı mert delikanlı
Can alan aşk için kaybetti aklı

İnsanlar sürekli konuşup durdu
Kimi ayıpladı kimi şaşırdı

Mecnûn'u öldürmeye karar verir. Âmirîler'den bir kişi bunu duyar ve Mecnûn'un kavmine haber verir.

N.'de babası, oğlunun öldürölmek istediğı haberini alınca birkaç dostuyla birlikte her yerde Mecnûn'u ararken AR.'da babası, bütün bir orduyu toplayıp oğlunu bulmaya çalışır; fakat hiçbir yerde bulamaz. İki hikâyede de Mecnûn'un bir yerde ölmüş olabileceğine kanaat getirilir. Bir kişi, Mecnûn'u bir köşede şiir okurken görür. Mecnûn ile konuşur fakat kendinde olmadığını anlayınca kavmine gidip haber verir.

Babasının Mecnûn'un Yanına Gidip Ona Nasihat Etmesi ve Onu Tekrar Eve Götürmesi: İki eserde de Mecnûn'u bir köşede yatarken bulan babası ona uzun uzun nasihatler eder ve tekrar eve götürür. Konuşma esnasında Mecnûn babasına “Karınca ve Keklik Hikâyesi”ni anlatır. AR.'da babası Mecnûn'un başına bir gözcü koyar ve o kişi Mecnûn'a işkence eder. N.'de ise babası Mecnûn'u eve götürür ve onu hoş tutarak arkadaşlarıyla görüştürür. Ama Mecnûn işkence çeker gibi acı içinde iki üç gün geçirir. AR.'da babası Mecnûn'u evde tutabilmek için çaresizliğinden işkence ve kaba kuvvete bile başvururken; N.'de babası her şeye rağmen oğlunu hoşnut ederek evde kalmasını sağlamaya çalışır.

İki eserde de Mecnûn'u görenler durumuna çok üzüölüp ağlar. Mecnûn daha fazla dayanamaz ve evden kaçarak tekrar dağa gider.

Leylâ ve Mecnûn'un Birbirlerine Şiirler Yazarak Haberleşmeleri: Leylâ, Mecnûn'un aşkıyla acı çekerek Mecnûn'dan haber bekler. Bu sırada Mecnûn'un şiirlerinin okunduğunu duyar ve bu şiirlere cevap yazar. Mecnûn'u görebilmek için de fırsat kollar. N.'de Mecnûn'a yazdığı şiirlerini damdan yola atar; okuyan kişi Mecnûn'a ulaştırır. AR.'da ise Leylâ yazdığı şiirleri bazen yol üzerine bırakır bazen de güvercinin ayağına bağlayarak sevgilisine gönderir. İki eserde de Mecnûn Leylâ'nın şiirlerini okuyup kendinden geçer ve onun şiirlerine nazire yazar. Bu şekilde âşıklar haberleşmeye devam eder.

Mecnûn Hakkında Bilgi Verilmesi ve Babasının Mecnûn'u Seyhe Götürmesi: Ahmed-i Rıdvân, Mecnûn'un dünyevi isteklerden uzak, tarikat yolunun yolcusu ve hakikat ehli bir kişi olduğunu anlatır. Babası tekrar

Mecnûn'u arayıp bulur, bu durumdan vazgeçmesi için ona yalvarır. Çare olmadığını görünce onu alıp şeyhe götürür. Bu kısım N.'de bulunmamaktadır. Rıdvân, şeyh motifini Hâtîfî'den almış ancak onu değiştirmiştir. Şeyhin Mecnûn'un durumunun çaresizliğini anlamasına rağmen babasının hatırı için ona dua etmesi Hâtîfî'de yoktur. (Levend, 1959: 190)

Leylâ'nın Bir Bahar Mevsiminde Arkadaşlarıyla Bağda Gezintiye Çıkması ve Orada Mecnûn'un Şiirlerini İşitmesi: Bu kısım iki eserde de aynı şekilde verilmektedir. Leylâ, arkadaşlarıyla gezintiye çıkar ve gülüp eğlenirler. Sonra arkadaşlarının yanından ayrılıp bir servi ağacının altında kendi kendine konuşurken bir kişinin Mecnûn'un şiirlerini okuduğunu işiten Leylâ, kendinden geçer ve ağlamaya başlar. Şehre dönünce durumu gören bir arkadaşı Leylâ'ya yardım edebilme düşüncesiyle olanları Leylâ'nın annesine anlatır. Annesi duruma çok üzülür fakat ne yapacağını bilemediğinden sessiz kalmayı tercih eder.

Leylâ'nın bahar gezintisinde arkadaşlarından ayrılıp servi ağacının altında Mecnûn'u düşündüğü kısım N.'de şu şekilde verilir:

تا يك چندی نشاط میساخت	آخر ز نشاطگه برون تاخت
تنها بنشست زیر سروی	چون در پر طوطی تدروی
بر سبزه نشسته خرمن گل	نالید چو در بهار بل ⁶

AR.'da ise aynı durum şu beyitlerle ifade edilir:

Meger bunlardan ayru Leylî bir gün
Giderdi derd-ile dil teng ü maḥzûn

Varup bir serv ayağında oturdı
Niḳâbın keşf idüp yüzden götürdi

⁶ Bir süre onlarla eğlenip durdu
Sonra eğlenceyi unuttu gitti

Dudu kuşu gibi sevdalı bu kız
Bir servi ağacı altında oturdu yalnız

Baharda şakıyan bir bülbül gibi
Gizlice feryada başladı kalbi

Ten u tenhâ oturdı ol dil-efrûz
 Fiğâna başladı çün 'ûd-ı dil-sûz (1180-1182)

İbni Selâm'ın Leylâ'ya Âşık Olup Onunla Evlenmek İstemesi ve

Leylâ'nın Durumu: Her iki eserde de İbni Selâm, yolda Leylâ ile karşılaşır ve ona âşık olur. Zengin ve itibarlı biri olduğu için bu kızı alabileceğini düşünür. Leylâ'nın ailesine aracı gönderir ve onu ailesinden istetir. Bu duruma çok sevinen aile, cevaplarının olumlu olduğunu fakat İbni Selâm'ın bu talebi için beklemesi gerektiğini söyler.

AR'da İbni Selâm, yanına değerli eşyalarını ve kabilesini alarak Leylâ'yı tekrar istemeye gider. Ancak ailesi kararın Leylâ'nın tercihi olduğunu söyler ve bir taraftan da Leylâ'yı ikna etmek için uğraşır. Leylâ, kendisinin Mecnûn'a ait olduğunu söyler ve hiçbir şekilde bu evliliğe rıza göstermez. Hatta ilerleyen bölümlerde düğün hazırlıkları yapılır ancak Leylâ yine kabul etmez ve bu evliliğe şiddetle karşı çıkar. Sonunda düğün iptal edilir ve evlilik gerçekleşmez. Hatta düğün halkı bile Leylâ'yı takdir eder. Eksik bölümlerde Leylâ'nın İbni Selâm ile evlendirilmiş olabileceği ihtimali düşünülse de hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Leylâ'nın evli olduğuna dair hiçbir işarete rastlanmaz. Oysaki N.'de Leylâ İbni Selâm ile evlenir ve bu evlilik, hikâyenin seyrinde önemli bir yer tutar. Leylâ İbni Selâm ile evlenmek zorunda kalır; ancak onun kendisine yaklaşmasına izin vermez. İbni Selâm da bu durumu kabullenip Leylâ'yı uzaktan sevmekle yetinir. İbni Selâm çektiği sıkıntılar yüzünden bir müddet sonra hastalanır ve ölür. Leylâ, kocasının ölümü üzerine iki yıl matem tutar ve bu matem, Mecnûn için döktüğü gözyaşlarına bahane olur.

AR.'da, Leylâ'nın İbni Selâm ile evlenmemesi ve evlenmemek için verdiği mücadele Ahmed-i Rıdvân'ın eserinin, Nizâmî'nin eserinden ve hatta diğer *Leylâ* ve *Mecnûn* mesnevilerinden ayrılan ve dikkat çeken bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Husrev'in ve Behiştî'nin *Leylâ* ve *Mecnûn*'larında da Leylâ İbni Selâm ile evlenmez çünkü bu hikâyelerde İbni Selâm yer almamaktadır. Husrev'de Leylâ'yı isteyen bir gençten bahsedilir fakat adı verilmez. Hatta Husrev hikâyesinde Mecnûn'u Nevfel'in kızı Hatice ile evlendirir fakat Mecnûn zıfaf gecesi dağa kaçır. Behiştî'de ise Mecnûn'un babası Leylâ'yı Mecnûn'a istemeye gittiğinde kendisine Leylâ'nın nişanlı

olduğu söylenir fakat bu kişinin kim olduğundan bahsedilmez ve daha sonra da hikâyede bu kişiyle karşılaşılmaz. (Kütük, 2002)

Nevfel ile Mecnûn'un Karşılaşması ve Dost Olmaları: Nevfel'in Mecnûn ile karşılaşması ve içinde bulunduğu duruma üzülmesi; onunla ilgilenip vakit geçirmek istemesi, Leylâ'yı kendisine alacağına dair söz vermesi, Leylâ'yı almak için gidip kavmiyle konuşması ve savaşıması şeklinde gelişen olaylar iki eserde de aynı şekilde verilmektedir. Ahmed-i Rıdvân, bu bölümlerde de Nizâmî'yi takip etmiş ancak kendi kelime ve anlam dünyasını eserine eklemeyi başarmıştır.

Aşağıda her iki eserde de Nevfel'in hikâyeye dâhil olduğu bölüme ait örnek beyitler, Ahmed-i Rıdvân'ın Nizâmî'yi kelime açısından da kısmen takip ettiğini ancak bire bir tercüme etmediğini göstermektedir.

N.'de yer alan beyitler:

بود آهني آب داده چون	از نرم دلان ملك آن بوم
بود آن طرفش بزيرطاعت	نوفل نامی كه از شجاعت
در مهر غزال ودر غضب شیر ⁷	لشكر شكی بزخم شمشیر

AR.'da ise şu şekildedir:

Meger bir seng-dil var-ıdı ma' lûm
Anı pülâd-iken itmiş-idi mûm

Ki ismi-y-idi Nevfel pür-şecâ' at
Gice gündüz kılurdu zıkr ü tã' at

Şeh-i düşmen-şiken merd-efgen-idi
Cihân-gîr-i zamân Rüstem-ten-idi (1318-1320)

⁷ Orada yaşayan yumuşak kalpli biri varmış
Sert ve güçlü ama şefkatli bir adammış

Adı Nevfel, gözü pek, kahraman bir yiğitmiş
Bu yiğit herkesi kendine itaat ettirmiş

Kılıcını çektiğinde orduları dağıtan biriymiş
Şefkate bir ceylan, gazaba gelince aslanmış

N.'de iki ordu savaşırken sona doğru Nevfel'in ordusu zayıf düşer ve Nevfel barış yapmak zorunda kalarak Necd kavmine barış elçisi gönderir. AR.'da ise Necd ordusu zafer kazanmış olsa da Nevfel'in ordusu savaştan vazgeçemediği için barışmayı talep ederek Nevfel'e elçi gönderir. Nevfel de onlardan Leylâ'yı vereceklerine dair söz alarak savaştan çekilir.

Mecnûn'un Nevfel'e Sitem Etmesi ve Nevfel'in Yeniden Savaşması:

Nevfel'in Leylâ'yı almadan barış yapıp geri dönmesi karşısında Mecnûn, Nevfel'e sitem eder. Nevfel de yeterli askeri olmadığını N.'de Medine'den Bağdat'a kadar; AR.'da ise Şiraz, Bağdat, Irak ve Horasan'dan bu yana her yerden asker toplayıp yeniden savaşacağını söyler. Nevfel, yeniden savaşır ve bu sefer tam bir zafer elde eder. Necd kavminden Leylâ'yı getirmelerini ister. Babası gelir ve Leylâ'yı Mecnûn gibi akli başında olmayan birine vermektense onu öldürebileceğini ve kafasını da köpeklerle atacağını söyler. N.'de, Leylâ'nın babası Nevfel'e gerekirse kızını kendi yanında bulunan bir köleye bile verebileceğini ama akli yerinde olmayan birine asla veremeyeceğini söyler.

Mecnûn'un Bahçıvan ile Karşılaşp Ağacı Kesmesini Engellemesi:

N.'de bulunmayan bu bölümde Mecnûn, dertli dertli dolaşırken bir bağ görür. Burada bir bahçıvanın servi ağacını kesmek üzere olduğunu fark eder ve sevgilisinin boyuna benzeyen serviye kıymamasını ondan ister. Bahçıvan da paraya ihtiyacı olduğu için bunu yapmak zorunda olduğunu söyleyince Mecnûn, yanında bulunan değerli taşı vererek serviye bahçıvandan satın alır. Bu servinin altında oturur ve sevgilisini düşünerek onunla sohbet eder.

Mecnûn'un Ahuları ve Geyikleri Avcının Elinden Kurtarması ve Yaşlı Kadın İle Karşılaşması: N.'de Mecnûn, Nevfel'e küsüp atıyla yolda giderken bir tuzağa tutulmuş ahuları görür. Avcının onları kesmek istediğini anlar. Gözleri sevgilisine benzeyen bu ahuları serbest bırakmasını avcıdan ister. Avcı da paraya ihtiyacı olduğunu eğer karşılığını verirse kendisine satabileceğini söyler. Mecnûn, atını avcıya vererek ahuları kurtarır. AR.'da benzer şekilde gelişen olayda atlı değil yaya olarak yolda avcıyla karşılaşan Mecnûn, avcıya yakut bilekliğini vererek ahuları kurtarır.

Mecnûn'un Nevfel'e kûserek yollara düşmesi N.'de şu şekilde anlatılırken:

از نوفلیان چو شد بریده	کامرغ بکام نارسیده
میراند چو باد در بیابان	طیارهء تند را شتابان
بر نوفل و آن خلاف را ای	می خواند سرود بی وفای
می کرد زبخت بدشکایت ⁸	با هر دمنی از آن ولایت

AR.'da şu beyitlerle anlatıldığı görülür:

Çü Nevfel'den cüdâ düşmüşdi Mecnûn
Giderdi hışm-ıla zâr u ciger-hûn

Olurdu yolları şöyle şitâbân
Ki şanurdu gören sîmurğ-ı perrân

Dir-idi Nevfel'e iy yâr-ı dehrî
Kamu fikri muhâlîf râyî eğri

Kılurdu gâh derdinden hikâyet
Gehî eylerdi bahtından şikâyet (1600-1603)

Daha sonra Mecnûn yolda başka bir tuzakla karşılaşır. Bir geyiğin tuzağa tutulduğunu fark edip avcıyla konuşur. Ona kızar ve hakaret ederek avını serbest bırakmasını ister. Mecnûn, bu isteğine karşı bir bedel isteyen avcıya silah ve eşyalarını vererek geyiği kurtarır. AR.'da N.'den farklı olarak tuzağa düşen bir geyik değil geyikler olarak karşımıza çıkar.

N.'de Mecnûn'un karga ile konuşup dertleşmesi motifiyle karşılaşılır. Bu motifin AR.'da da karşımıza çıkma ihtimali vardır. Fakat eldeki nüshanın devam eden bölümünde eksik varaklar olduğu için orada gerçekleşen hadiseler

⁸ Muradına eremeyen bahtsız Mecnun
Nevfel'den ayrılmış gönlü mahzun

Atını dörtнала koşturuyordu
Çölde rüzgâr misali gidiyordu

Vefasızlıktan dem vuran şiirler okuyordu
Nevfel'e sitemler edip duruyordu

O vilayette rast geldiği her bir adama
Kara bahtından şikâyet ediyordu daima

hakkında fikir yürütmek biraz zordur. Ancak eksik varaklardan sonraki beyitlerde Mecnûn'un tuzağa tutulmuş başka bir avı, avcıdan kurtardığı görülmektedir.

Mecnûn bir gün yolda giderken yaşlı bir kadının eli kolu bağlı bir ihtiyar adamı peşinden sürüklediğini görür ve sebebini sorar. Kadın, parasız oldukları için bu şekilde dilendiklerini ve kazandıkları parayı da bölüştüklerini söyler. Mecnûn kadından adamı serbest bırakmasını ve onun yerine kendisini bağlamasını ister. Karşılığında para talep etmeyeceğini de sözlerine ekler. Amacı Leylâ'yı görebilmektir. Bu kısımdan sonrası AR.'da eksiktir. N.'de kadın buna sevinir ve böylece Mecnûn eli kolu bağlı bir şekilde kadının yanında Leylâ diyerek dolaşır. Leylâ'nın kapısına geldiklerinde Leylâ'yı görür ve dayanamaz; Necd'e kaçar. AR.'da N.'de olduğu gibi hikâyeye, Mecnûn'un Leylâ'yı görüp dağa kaçması şeklinde devam eder.

Babasının Leylâ'yı İbni Selâm'a Vermek İstemesi: N.'de Leylâ, şöhretinin artması üzerine birçok kişi tarafından babasından istenir. Bu durumdan haberdar olan İbni Selâm, Leylâ'nın ailesine kendisine verilen sözü hatırlatıp Leylâ'yı almak için büyük bir hazırlık yapar ve babasından Leylâ'yı tekrar ister. Babası da kızını gönülsüzce İbni Selâm'a verir. Düğünleri yapılır ve nikâhları kıyılır. İbni Selâm Leylâ'yı evine götürür; Leylâ İbni Selâm'ın kendisine yaklaşmasına izin vermez. İbni Selâm, onu uzaktan sevmeye razı olur. Mecnûn, Leylâ'nın evlendiğini öğrenir ve Leylâ'nın hayaline şikâyetlerde bulunur.

AR.'da İbni Selâm'ın Leylâ'yı tekrar istediği bir başlık olarak verilse de nüshadaki eksik varaklar sebebiyle bu bölümde neler olduğu takip edilememektedir. Ancak hikâyenin devam eden bölümlerinde ne İbni Selâm'dan ne de Leylâ'nın evli olduğundan bahsedilir. Bu sebeple Leylâ'nın İbni Selâm ile evlenmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Leylâ'nın evlenmemek için şiddetle direnmesi ve Mecnûn'a âşık olduğunu herkese açıkça söylemesi bu evliliğin gerçekleşmediğine işaret etmektedir. N.'de Leylâ'nın İbni Selâm ile evlenmeye karşı çıktığı görülmez. Nitekim A. S. Levend de Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unda İbni Selâm'ın hikâyede çok silik bir tip

olduğunu ifade ederek Leylâ'yı isteyip alamaması neticesinde geri dönüp memleketine gittiğini söyler ve onun hikâyedeki rolünün bundan ibaret olduğunu belirtir. (Levend, C 1, 2016: 74)

Babasının Mecnûn'un Yanına Gitmesi ve Ardından Vefat etmesi,

Mecnûn'un Yakarışı: Her iki eserde de babası son bir kez daha oğlunun yanına gider, ona nasihatler edip eve dönmesi için ikna etmeye çalışır. AR.'da, babası Mecnûn'un sözleri karşısında ondan ümidini keser ve onunla vedalaşarak evine geri döner. Oğlunun durumundan duyduğu üzüntüye daha fazla dayanamayıp hastalanır ve birkaç gün içinde ölür. N.'de ise babasının Mecnûn'un durumuna üzülüp ona yaptığı tavsiyelerine yer verilir. İki eserde de Mecnûn, babasının ölüm haberini bir avcıdan öğrenir. Haberi alır almaz babasının kabrine gidip gözyaşları içerisinde feryat eder.

Babasının Mecnûn'u arayıp bulduğu bölüme ait N.'den alınan örnek beyitler şu şekildedir:

یکروزه دوید تا بدان بوم	ره پیش گرفت پیر مظلوم
کان دیده دلش زجای بر خاست	دیدش نه چنانکه دیده میخواست
در پوست کشیده استخوانی ⁹	بی شخص رونده دید جانی

AR.'dan alınan örnek beyitler ise şu şekildedir:

Arayı isteyü pîr-i şikeste
Görür Mecnûn'ı kûh-ı gâmda hâste

Yatur şayru ciger kanını yutmuş
Şîfâhân u 'Irâk'ı zârı tûtmuş

Yile varmış şâmu nâ-bûd u bûd
Deriyle üstuğ~ân kâlmış vücûd (1700-1702)

⁹ Yine yola düştü zavallı baba
Bütün gün dolaştı yollar boyunca

Perişan hâlde görünce oğlunu birden
Sanki kalbi çıkacakmış yerinden

Oğlunda candan eser kalmamış
Varlığı bir deri bir kemik kalmış

AR.'da “Geceye Dair” N.'de ise *Mecnûn'un Allah'ın Dergâhına Yakarması*, *Mecnûn'un Zühre'ye Yakarışı*, *Mecnûn'un Züpiter'e Yakarışı*, *Mecnûn'un Tanrı Katına Yakarışı* başlığıyla verilen bölümde Mecnûn, önce gece vakti gökyüzünü seyredip tefekkür eder. Zühre ve Müşteri'den yardım isteyen Mecnûn, nihayetinde Allah'a kendini bu belâdan kurtarması için niyazda bulunur. Sonra da uykuya dalar ve uykusunda tahtta oturduğunu, kuşların başına inci saçtığını görür ve mutlu bir şekilde uyanır. Bir atlı Mecnûn'a Leylâ'dan haber getirir ve ona Leylâ'nın mektubunu verir. Mecnûn da Leylâ'nın mektubuna cevap yazar.

Mecnûn'un Leylâ ile Adlarının Yan Yana Yazıldığını Görmesi, Hayvanlarla Kurduğu Dostluk İlişkisi: N.'de Mecnûn yolda giderken üzerinde Leylâ ile adının yan yana yazıldığı bir yaprak görür ve tırnağıyla Leylâ'nın adını kazır. Bunun nedenini soranlara da kendisinin dış, Leylâ'nın ise öz olduğunu ve aslında ikisinin bir olduğunu söyler. A. R.'da olay aynı şekilde geçer ancak âşıkların adlarının yazılı olduğu *bir yaprak* değil de *bir yer* olarak karşımıza çıkar.

Her iki hikâyede de Mecnûn aşkının tesiriyle dağ taş demeden gezip dolaşır ve insanlardan uzaklaşarak vahşi hayvanlarla dostluk kurar.

Dayısının Mecnûn'u Ziyarete Gitmesi ve Annesinin Ölümü: AR.'da Halîm-i Âmirî N.'de ise Selîm-i Âmirî adıyla Mecnûn'un dayısı ile karşılaşılır. N.'de dayısı, Mecnûn'u ayda bir ziyaret eder ve ona yiyecek götürür. AR.'da ise Mecnûn'un her derdine koşan, iyilik sahibi bir kişi olan dayısı yine bir gün Mecnûn'u ziyarete gider. İki eserde de dayısı Mecnûn'u ziyareti sırasında onun yemeden içmeden uzaklaştığını ve dünyadan el etek çektiğini gördükten sonra ona bir hikâye anlatır.

Mecnûn dinlediği hikâyenin ardından kendine gelip dayısına annesini ve evini sorar. Dayısı bunun üzerine Mecnûn'u ikna edebilir düşüncesiyle eve dönüp annesini alır ve Mecnûn'un yanına getirir. Annesi de onu eve dönmesi için ikna edemez ve üzüntü içinde Mecnûn'u orada bırakıp evine döner. Oğlunun durumundan duyduğu üzüntüye daha fazla dayanamayıp son nefesini

verir. Dayısı, annesinin öldüğünü Mecnûn'a haber verir. Mecnûn, perişan bir hâlde anne ve babasının kabrine gidip gözyaşı döker.

Dayısının Mecnûn'un ölüm haberini verdiği bölümden alınan örnek beyitler N.'de şu şekilde iken:

آمد بر آن غریب غمخوار	یکبار دگر سلیم دلدار
مانم زادگانه بر خروشید	دادشخورش و لباس پوشید
دور از تو بهم نهاد دیده	کان پیر زن بلا رسید
در آرزوی تو چون پدر مرد ¹⁰	رخت از بنگاه این سرا برد

Aynı bölüm AR.'da şu beyitlerle verilmektedir:

Ḥalīm-i 'Āmirī iriṣṣdi nāgāh
Gine tuṣ oldu Mecnûn'a seḥer-gāh

Yimek virdi libāsın tāze kıldı
Velī efḡān-ı bī-endāze kıldı

Meger tūtmıṣ-ıdı ḳardaşı yasın
Varup geymiṣ-ıdı mātem libāsın

İñen çoḡ eyleyüp feryād-ıla zār
Bu ḥālī eyledi Mecnûn'a ızḥār

Didi atan bigi öldi anañ da
Be-ḡāyet çoḡ-ıdı derdüñ ananda

Belāñ-ıla senüñ gitdi cihāndan
Sefer kıldı iki ḳapulı ḥāndan (2240-2245)

¹⁰ İyi kalpli dayısı Selim yanına geldi
Garip yeğenini yine görmek diledi

Onu yedirip içirdi elbise giydirdi
Matem gözyaşları dökerek şöyle dedi

Bin bir belâ çeken o yaşlı kadın
Geride bırakıp gitti dünya telaşın

Nesi var nesi yok sürdü bu yerden
Senin hasretinle baban gibi öldü annen

Leylâ'nın Yaşlı Adamlar Karşılığı ve Ondan Mecnûn'u Getirmesini İstemesi:

Leylâ, sıkıntılar içerisinde yolun kenarında oturur ve bu sırada yaşlı bir adamla karşılaşır. N.'de adı bilinmeyen bu kişi AR.'da Na'im-i Âmirî olarak verilir. Leylâ, yaşlı adama durumunu anlatır ve küpelerini vererek ondan Mecnûn'u getirmesini ister. Âşıklar gizli bir şekilde buluşurlar.

Müslim-i Bağdâdî, İbni Selâm, Amr, Esmâ ve Zeyd Hakkında: Bir gün Bağdatlı bir genç şair, Mecnûn'un şiirlerini duyar ve onu ziyaret edip yanında kalmak ister. N.'de bu kişi Selâm-ı Bağdâdî iken AR. bu kişinin adını Müslim-i Bağdâdî olarak verir. Nizâmî'ye Şair-i İlâhî'nin eklediği bölümde, Selâm-ı Bağdâdî, Leylâ'nın ölümünden sonra şiirlerinden faydalanmak üzere tekrar Mecnûn'un yanına gelir ve Leylâ'nın ölüm haberini Mecnûn'dan öğrenir. RA.'da Mecnûn'un yanına gelen kişi Zeyd olarak geçer. Hikâyeye boyunca adına hiç rastlanmayan bu kişinin Müslim-i Bağdâdî olduğu ve Zeyd adının yanlışlıkla yazıldığı kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Ahmed-i Rıdvân, bu kişinin Mecnûn'un şiirlerini ezberleyip Bağdat'a geri döndüğünü söyleyerek Müslim-i Bağdâdî olduğuna işaret eder.

Her iki hikâyede, Leylâ ve Mecnûn arasında haberci olan ve onlar gibi aşk acısı yaşayan bir âşık ile karşılaşılır. Ancak bu bölüm N.'ye Şair-i İlâhî tarafından eklenmiştir. N.'de adı Zeyd ve sevdiği kızın adı da Zeynep olan bu âşık AR.'da Âmir olarak verilir; sevdiği kızın adı ise Esmâ'dır. Hikâyede adı geçen Zeynep/Esmâ, Leylâ gibi aşkı için mücadele eden aktif bir âşık olarak görülmez.

N.'de İbni Selâm ile Leylâ'nın evliliği, birbirlerine olan davranışları uzun uzun anlatıldığı gibi İbni Selâm'ın ölümü de ayrıntılı bir şekilde anlatılır. AR.'da ise İbni Selâm ve Leylâ'nın evliliğine dair bir işaret görülmemekle birlikte İbni Selâm'ın Leylâ'ya tekrar talip olduğu ancak hemen öldüğü ifade edilir.

Leylâ'nın Ölümü ve Vasiyeti: Sonbahar mevsimiyle birlikte Leylâ'nın dünyaya veda etme vakti de gelir. N.'de annesine sırrını açan ve vasiyetini söyleyen Leylâ'nın AR.'da vasiyette bulunduğu kişi abası olarak geçer. Nitekim Leylâ'nın anne ve babası daha önce ölmüştür. Ayrıca AR.'da Leylâ,

rüyasında Mecnûn'u perişan hâlde görür ve uykusundan uyanıp feryat figan eder. Üzüntüsü ve ıstırabı daha da artar.

Leylâ'nın ölümünün anlatıldığı bölümün başında yer alan örnek beyitlerde Ahmed-i Rıdvân'ın Nizâmî'yi takip ederken kelime benzerliğinin de mevcut olduğu ancak metninde bu kelimeleri kendi tasarruflarıyla işlediği görülmektedir. N.'den alınan örnek beyitler:

شر طست که وقت برگریزان	خونابه شود ز برگ ریزان
خونی که بود درون هرشاخ	بیرون چکد از مسام سوراخ
قاروره آب سرد گردد	رخسارهء باغ زرد گردد ¹¹

AR.'da aynı bölüm şu şekilde karşımıza çıkar:

Ḥazān faşlı kim olur berg rīzān
Ola berg-i şecer üftān ü ḥīzān

‘Urūḳından dīraḥtuñ şaḳlanan ḳan
Çıḳa taşra budāḳdan şanasın cān

Şuyuñ ḳārūresini eyleyüp serd
Ḳıla ruḥsārını gülşenlerüñ zerd (3013-3015)

N.'de Leylâ'nın ölümüne annesi tek başına ağlar ve Leylâ'yı, vasiyetine uygun olarak toprağa gömer. AR.'da ise kavmi ve kavminin yaşlıları onun için ağlayıp gözyaşları döker. Vasiyetini yerine getirip istediği şekilde Leylâ'yı defnederler. Ahmed-i Rıdvân, Leylâ'nın kabrine *Behişt-i Âşıkân* dendiğini ve âşıklar için sıkıntılarına derman aradıkları bir hâcetgâh olduğunu ifade eder.

Mecnûn'un Leylâ'nın Ölümünden Haberdar Oluşu ve Mecnûn'un

Ölümü: AR.'da Leylâ'nın ölüm haberini Mecnûn'a ileten kişi Leylâ'nın kavminden Matem adlı biridir. Bu kişi de yas elbisesi giyer ve durumu uygun

¹¹ Sonbaharda sararıp dökülen yapraklar
Bu yapraklardan kanlı sular akar

Gövde ve dallarda yürür ağacın kanı
Yaprağın koptuğu yerden dökülür aşağı

Testilerde sular soğumaya başlar
Bağın bahçenin rengi solmaya başlar

bir dille Mecnûn'a anlatmak için uğraşır. Leylâ için güzel sözler söyler ve Mecnûn'u bu acı habere alıştırmaya çalışır. Mecnûn, Leylâ'nın kabrine giderken de onu yalnız bırakmaz. Nizâmî'nin asıl metninde ise Mecnûn'un bu haberi nasıl aldığına dair bir ayrıntı yoktur. Şair-i İlhâkî'nin eklediği bölümde Zeyd, karalar giyip matem tutarak bu acı haberi Mecnûn'a iletir ve Mecnûn aldığı haber karşısında kendini kaybeder.

İki eserde de Mecnûn, sürekli Leylâ'nın kabrinin başına gider ve ağlar. Sonunda artık dayanamaz ve Allah'a canını alması için yalvarır. Bu esnada ruhunu teslim eden Mecnûn'un etrafını vahşi hayvanlar sarar. Bu vahşiler, Mecnûn için ağlayıp gözyaşı döker ve ona kimseyi yaklaştırmazlar. AR.'da Mecnûn'un akıbetinin anlatıldığı bölüm eksiktir. N.'de ise bir ay ya da bir yıl sonra hayvanlar cesedin etrafından dağılır ve kavmi de cesedini Leylâ'nın yanına gömer, âşıkların kabirlerini türbe yapar. Onların türbesi âşıkların ziyaretgâhı olur.

Leylâ ve Mecnûn'un Öldükten Sonraki Durumları: Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhâkî tarafından yapılan eklemeye, Zeyd âşıkların kabrini sık sık ziyaret eder. Bu ziyaretlerin birinde Zeyd, bu iki âşığın ahiretteki durumlarını merak ederek uykuya dalar. Uykusunda onları Cennet'te taht üstünde mutlu bir şekilde yaşarken görür. Onlara hizmet eden ihtiyara bu kişilerin kim olduğunu sorar ve Leylâ ile Mecnûn olduğu cevabını alır.

AR.'da ise Mürşid-i Ali adlı Tefsir ve Hadis âlimi bir pir vardır. Bu zatın gözünden gayb perdesi kaldırılır ve Leylâ ile Mecnûn'u Cennet'te meleklerin çevresinde olduğu zümrüt ve yakuttan yapılmış bir kasr içinde görür.

Sonuç olarak; Türk edebiyatında *Leylâ ve Mecnun* mesnevisi yazan pek çok şair gibi Ahmed-i Rıdvân da Nizâmî'yi örnek alarak eserini kaleme almıştır. Ahmed-i Rıdvân, tezkirelerde Nizâmî'nin *Hamse'sini* tercüme eden ikinci sınıf bir şair olarak yer almaktadır. Rıdvân'ın eserinde tercüme özelliği gösteren bölümler çok olmakla birlikte yapılan mukayese neticesinde bu eseri bire bir tercüme eser olarak değil; bunun yerine telif-tercüme eser olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaati oluşmuştur.

Ahmed-i Rıdvân, Nizâmî'de görülen bazı olayları ve motifleri eserine almamış diğer taraftan da Nizâmî'de yer almayan pek çok olay ve motifi eserine dâhil etmiştir. Kahramanların adlarında değişiklik yapmış ve hatta kahramanların bakış açılarına dair farklılıklar bile ortaya koymuştur. Örneğin, babasının Mecnûn'un evde kalmasını sağlamak için yaptığı mücadele ya da halkın Mecnûn'un aşkına karşı bakış açısı dikkat çeken farklılıklardandır. Nizâmî'de babası Mecnûn'u evde tutabilmek için gönlünü hoş tutmaya çalışırken Ahmed-i Rıdvân'da başına bir gözcü koyar ve bu gözcünün oğluna işkence yapmasına bile izin verir. Nizâmî'de, aşkının duyulması üzerine herkes Mecnûn'u kınayıp ayıplarken Ahmed-i Rıdvân'da ise aşkı destanlaştırılıp takdirle karşılanır.

Nizâmî'nin eseri ile farklılık gösteren bazı kısımlarda Hâtifi ve Husrev ile benzerlikler görülmektedir. Mecnûn'un küçükken güzellere olan meyli, kör dilenci kılığına girip Leylâ'yı görmeye gitmesi, babasının Mecnûn'u şeyhe götürmesi ve Mecnûn'un serviyi kesmek isteyen bahçıvandan onu satın alıp altında oturarak Leylâ'yı düşünmesi Hâtifi ile benzerlik gösterirken Leylâ'nın arkadaşlarıyla gezmeye çıktığı sırada Mecnûn'un gazelini okuyan bir adamla karşılaşması Husrev ile benzerdir.

Ahmed-i Rıdvân, diğer şairlerden aldığı bazı motiflerde de değişiklik yapmıştır. Leylâ'nın yazdığı şiirleri bir güvercinin ayağına bağlayarak Mecnûn'a göndermesi, babasının Mecnûn'u şeyhe götürdüğünde şeyhin Mecnûn'un derdinin çaresi olmadığını anlamasına rağmen babasının hatırı için ona dua etmesi, Leylâ arkadaşlarıyla gezmeye çıktığında birkaç gün eğlence meclisi kurulması, Nevfel'in Leylâ'yı Mecnûn'a almak için yaptığı savaşta galip gelmesi fakat aracılardan araya girmesiyle barışın sağlanması ve Nevfel'in Şiraz, Bağdat, Irak ve Horasan'dan asker toplayıp ikinci kez savaşarak tekrar savaşı kazanması, Leylâ'nın hastalığı sırasında anne ve babası ölmüş olduğundan yanında abasının bulunması ve sırrını ona açıp vasiyette bulunması, Leylâ'nın ölümü karşısında bütün kabile halkının saçlarını keserek yas tutmaları, Müslim-i Bağdâdî'nin (eserde Zeyd olarak geçer ancak bunun sehven yazıldığı anlaşılmaktadır) Mecnûn'u son defa ziyaretinde Mecnûn'dan Leylâ'nın ölüm haberini öğrenmesi.

Nizâmî'nin eserinde yer alan ikinci dereceden bazı kahramanların adlarında da değişiklik yapılmıştır. N.'de geçen Selâm-ı Bağdâdî, Selîm-i Âmirî, Zeyd, Zeynep isimleri AR.'da, sırasıyla Müslim-i Bağdâdî, Halîm-i Âmirî, Âmir ve Esmâ olarak karşımıza çıkar. N.'de Leylâ ile Mecnûn'un buluşmasına aracılık eden bir ihtiyardan bahsedilir. AR.'da bu ihtiyarın adı Na'im-i Âmirî olarak verilir. Bununla birlikte, AR.'da Leylâ'nın ölüm haberini Mecnûn'a ileten Mâtem adlı bir kişi vardır. Bu kişi N. 'de yer almaz. Aynı şekilde AR.'da, Leylâ ve Mecnûn'un öldükten sonraki durumlarının kendisine malum olan olduğu Mürşid-i Ali adlı bir pir vardır. N.'de böyle bir kişiden bahsedilmez. N.'de, Leylâ ile Mecnûn'un ölüm sonrası akıbetlerini Zeyd'in rüyasından öğreniriz.

AR.'da Leylâ, ölüm döşeğindeyken rüyasında Mecnûn'u perişan hâlde görür ve sabaha kadar ağlar. Leylâ'nın rüyası, bilinen diğer *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinde bu şekilde yer almaz. Ahmed-i Rıdvân'dan sonra eserini kaleme alan Celîlî'de Leylâ, rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görür ve bu üzüntüye dayanamayıp hastalanarak ölür. Lârendeli Hamdî, Sevdâ'î, Halîfe ve Andelîb bu bölümde Celîlî'yi takip eden şairlerdir.

Yapılan karşılaştırmada özellikle Leylâ'nın İbni Selâm ile evlendirilmek istemesini sonuna kadar reddetmesi, ailesine ve çevresine karşı ortaya koyduğu cesurca mücadele oldukça dikkat çekicidir. Leylâ, düğün günü hiç çekinmeden müftü ve kadı dâhil herkesin karşısında durur ve Mecnûn'a âşık olduğunu söyler. Düğün iptal edilir; hatta düğün halkı Leylâ'yı takdir eder. Leylâ'nın bir kadın karakter olarak sergilediği tavır, Rıdvân'ın eserini sadece Nizâmî'nin eserinden değil diğer *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinden de ayırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LEYLÂ VE MECNÛN MESNEVÎSİNİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

3. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. Metin oluşturulurken yaygın transkripsiyon sistemi kullanılmış ve İsmail Ünver'in "*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*" adlı makalesindeki (Ünver, 1993) hususlar dikkate alınmıştır. Bununla birlikte bazı kelimeler transkribe edilirken Tulga Ocak'ın "*Labial Hı'nın Çevriyazıda Sorunu*" adlı makalesinden (1997) de istifade edilmiştir.

2. Nüshada Farsça olarak yazılan başlıklar transkripsiyonlu metinde Arap harfleriyle yazılmış ve dipnotta Türkçe tercümeleri verilmiştir.

3. Metin tamiri yapılan yerlerde eklenen ses ya da kelimeler köşeli parantez [] içerisinde verilmiştir. Örnek: gam [u] derd, kıılır[dı]...

4. Transkripsiyonlu metinde vezin gereği yapılan birleşmeleri (construction-crase) göstermek için ilk kelimenin son harfi ile ikinci kelimenin ilk harfinin altı çizilmiştir. Örnek: ardumca önümce, oda atma... Ancak bu uygulamanın yaygın görüldüğü kullanımlarda sesli harfini kaybeden hece, kesme işareti (‘) ile vurgulanmıştır. Örnek: k'ideler, n'idem, n'oldı...

5. Nüshada vezin gereği yapılan ses türemelerini göstermek için transkripsiyonlu metinde parantez işareti () kullanılmıştır. Örneğin: zır(ı)h, uf(u)k...

6. Nüshada imâle-yi maksureleri göstermek için elif ile yazılan "e"ler transkripsiyonlu metinde "ë" şeklinde gösterilmiştir. Örneğin; düşmëye, ilërü, bile...

7. Vezin, imla ve kafiye kusurları dipnotta belirtilmiştir.

8. Nüshada "ile", içün" edatları ile "ise", "idi", "imiş" gibi kip ekleri elif (l) ile gösterildiğinde transkripsiyonlu metinde ayrı yazılıp aslına uygun olarak verilmiştir. Ancak elif (l) olmadan yazılmaları ya da kelimeye bitişik olmaları durumunda ünlü uyumuna dikkat edilerek yazılmıştır. Bitişik yazıldıklarında kelime ünlü ile bitmişse araya kaynaştırma harfi olan "y" koyularak yazılmış, ünsüzle bitmişse (-) işareti ile kelimeye bitişik yazılmıştır. Örnek: vech-ile, kaddi-y-ile, bâd içün, yâr-içün, olmaz-ısa...

9. Özel isimler büyük harfle yazılmış ve çekim ekleri de kesme işareti ile ayrılmıştır.

10. Aslında hemze ile yazılması gereken pek çok kelime, nüshanın tamamında “y” harfi ile yazılmıştır. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken nüshadaki imla dikkate alınmıştır. Örnek: dâ'imâ<dâyimâ, kâ'im<kâyim, hazâ'in<hazâyin...

11. Nüshada yer alan bazı kelimeler çok yaygın kullanıma sahip olmasa da hem sözlüklerde hem de klasik metinlerde karşılaşılabilecek özellikte harekelenmiştir. Bu durumda nüsha imlası dikkate alınmıştır. Dipnotta da bilgi verilmiştir. Örnek: sühan<sehun, pinhân<penhân, zebân<zübân...

12. Nüshada bazı kelimeler yaygın kullanımları dışında harekelenmiştir. Bu durumda nüsha imlası dikkate alınmayarak bu kelimelerin yaygın kullanımları tercih edilmiştir. Dipnotta da bilgi verilmiştir. Örnek: nerges<nergis, nişât<neşât...

13. Nüshada rüzgâr, âsyâb, şehir-yâr, dest-gîr gibi pek çok kelimedede imâle-i memdûdeler hareke ile gösterilmiştir. Metin oluşturulurken bu hareketler dikkate alınmamıştır. Bunlar içerisinde âşikâr, âsumân, şehriyâr gibi yaygın kullanımıyla karşılaştığımız kelimeler olsa da metnin tutarlılığı açısından hepsini aslına uygun okunması tercih edilmiştir.

14. Bazı kelimelerde “ñ” yazılması gerekirken “n” yazılmıştır; böyle kullanımlar için transkripsiyonlu metinde düzeltme yoluna gidilmeyip nüshaya bağlı kalınmıştır.

15. Metinde geçen ayet ve hadis iktibasları ile dinî ibareler italik yazılarak açıklamaları dipnotta verilmiştir.

16. Nüshada okunamayan ya da müstensih tarafından sehven yazılmayan kelimeler (.....) şeklinde gösterilerek dipnotta açıklaması yapılmıştır.

17. Nüshada ünlü harfi karşılamak üzere sonu ı ile biten kelimelerde belirtme eki olan “-I ” ي yerine ء ile gösterilmiştir. Metin kurulurken nüshadaki şekli esas alınmıştır. Örnek: nâlei, câmei, nâ-çîzei, endîşei...

18. Nüshada mahlasların üzeri kırmızı kalemle çizildiğinden metin kurulurken bu durum dikkate alınmış ve mahlaslar koyu renkle yazılmıştır.

19. tak- fiili nüshada bazen dak- şeklinde yazılmıştır. Transkripsiyonlu metinde nüshaya bağlı kalınmış ve nüshada nasıl yazıldıysa o şekilde transkribe edilmiştir.

20. Nüshada, bazen unutulmuş bir beyit sonradan yine aynı yazıyla sayfanın kenarına eklenmiş ve metindeki yeri ok işaretiyle gösterilmiştir. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken bu beyitler nüshada işaretlenmiş bölüme yazılmış (ör. 37^b) ve bu durum dipnotta belirtilmiştir.

3.2. Metnin Fihristi ¹²

01-	بسم الله الرحمن الرحيم (Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla).....	192
02-	درمعراج رسول علیه السلام (Resul[a.s.]'un Mirâcı Hakkında)	194
03-	مقدمهء کتاب (Kitâbın Mukaddimesi)	197
04-	در حال خویش و شکایت از حسودان (Kendi Hâli ve Hasetçilerden Şikâyet Hakkında)	200
05-	ابتداءء سخن (Giriş)	203
06-	صفت شب (Geceye Dair)	208
07-	غزل (Gazel)	210
08-	در سابقهء نظم کتاب لیلی مجنون (Leylî Mecnûn Kitabının Nazmına Başlanması)	211
09-	اکاه شدن مادرلیلی از عاشق او (Annesinin Leylâ'nın Âşığından Haberdar Olması)	220
10-	زاری کردن مجنون جدای لیلی (Mecnûn'un Leylâ'nın Ayrılığından Ağlaması)	223
11-	اکاه شدن پدر مجنون از آشفتهء او خواستاری لیلی (Mecnûn'un Babasının Oğlunun Perişan Hâlinde Haberdar Olması ve Leylâ'yı İstemesi)	231
12-	غزل (Gazel)	236
13-	فراق مجنون (Mecnûn'un Ayrılığı)	236
14-	بردن پدرش مجنون را و نصیحت دادن (Babasının Mecnûn'u Götürmesi ve Ona Nasihat Etmesi)	238
15-	نالدن مجنون از درازی شب هجر و بردن پدر مجنون را بکعبه (Mecnûn'un Ayrılık Gecesinin Uzunluğundan İnlemesi ve Babasının Onu Kâbe'ye Götürmesi)	248
16-	غزل (Gazel)	255
17-	احوال مجنون (Mecnûn'un Durumu)	255
18-	نصیحت کردن پدر مجنون را (Babasının Mecnûn'a Nasihat Etmesi)	257
19-	جواب دادن مجنون پدر را (Mecnûn'un Babasına Cevap Vermesi)	259
20-	حکایت (Hikâye)	261
21-	در حسن لیلی (Leylâ'nın Güzelliği Hakkında)	263
22-	در تعریف قیس مجنون عامر (Kays-ı Mecnûn-ı Âmir'in Tarifi Hakkında)	265
23-	بردن پدر مجنون را پیش عابد خلوت نشین (Babasının Mecnûn'u Halvette Bulunan Âbidin Huzuruna Götürmesi)	267
24-	کلام مجنون (Mecnûn'un Sözleri)	273
25-	خوستاری کردن ابن سلام لیلی را و داستان او (İbni Selâm'ın Leylâ'yı İstemesi ve Onun Destânı).....	276
26-	رسیدن نوفل بمجنون (Nevfel'in Mecnûn'a Rastlaması).....	282
27-	زاری کردن مجنون پیش نوفل (Mecnûn'un Nevfel'in Huzurunda Yalvarması)	288

¹² Metnin baş kısmı eksiktir.

28-	لشکر کشیدن نوفل (Nevfel'in Askerlerini Seferber Etmesi)	289
29-	مکالمه کردن مجنون باغبان را (Mecnûn'un Bahçıvan İle Konuşması).....	298
30-	خریدن مجنون اهوان از صیّاد (Mecnûn'un Âhûları Avcıdan Satın Alması).....	301
31-	سخن گفتن مجنون با صیاد رهانیدن کوزنان را دامه (Mecnun'un Avcıyla Konuşup Geyikleri Tuzaktan Kurtarması)	303
32-	دیدن مجنون که ریسمان در کردن مرد و زن (Mecnûn'un Bir Kadın ile Boynunda İp Bağlı Bir Adamı Görmesi)	306
33-	یکی دیگر طلب کردن ابن سلام لیلی را (İbni Selâm'ın Leylâ'yı İkinci Kez İstemesi).....	308
34-	آگاه شدن مجنون از وفات پدر (Mecnûn'un Babasının Vefâtından Haberdar Olması)	310
35-	نشستن مجنون بکوه نجد (Mecnûn'un Necd Dağı'nda Oturması)	312
36-	حکایت (Hikâye)	315
37-	تمثیل (Temsil)	318
38-	صفت شب (Geceye Dair)	319
39-	ناظره کردن مجنون و شکایت که ستارگان و آمدن قاصد سواراز طرف لیلی (Mecnûn'un Yıldızlara Bakıp Şikâyet Etmesi ve Leylâ Tarafından Bir Habercinin Gelmesi)	324
40-	لیلی خبردادن (Leylâ'ya Haber Verilmesi)	329
41-	حکایت (Hikâye)	339
42-	آمدن حلیم عامری بار دیگر (Halîm-i Âmirî'nin Tekrar Gelmesi).....	345
43-	فرستادن لیلی نعیم عامری را (Leylâ'nın Na'îm-i Âmirî'yi Göndermesi).....	349
44-	آمدن مسلم پیش مجنون (Müslim'in Mecnûn'un Huzuruna Gelmesi)	361
45-	حکایت (Hikâye)	371
46-	فرستادن لیلی عامرا بطلب مجنون (Leylâ'nın Mecnûn'u İstemek İçin Âmir'i Göndermesi) ...	380
47-	نامه نوشتن مجنون بلیلی (Mecnûn'un Leylâ'ya Mektup Yazması)	382
48-	نیازشکردن لیلی از شب تا صبح (Leylâ'nın Gecedan Sabaha Kadar Yalvarması)	384
49-	رسیدن لیلی و مجنون بیکدیگر بطریق عصمت (Leylâ ve Mecnûn'un Masum Bir Şekilde Birbirlerine Kavuşması)	386
50-	وداع کردن لیلی وفات یافتن او (Leylâ'nın Vedâ Edip Vefat Etmesi)	397
51-	راوی کردن مجنون برای لیلی (Mecnûn'un Leylâ İçin Bir Şeyler Anlatması)	407
52-	مناجات مجنون با حق سبحانه و تعاله (Mecnûn'un Hak Sübhân ü Te'âlâ'ya Yalvarması)	413
53-	در خاب دیدن مرشید عالی سلم الله (Mürşid-i Âli'nin (Selleme'llâhu) Gördüğü Rüya Hakkında)	417

3.3. Transkripsiyonlu Metin

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹³

3^{a14}

- 01- Kılursın kullaruña rızkı kısmet
Bu kısmet içre var biñ dürlü hikmet
- 02- Kimin bende kimini şāh idersin
Kimin reh-rev kimin güm-rāh idersin
- 03- Kimisi pārsā-yı hırқа-pūşān
Kimi rind ü zarīf ü bāde-nūşān
- 04- Kimisi ‘ābid-i merd-i münācāt
Kimisi sākin-i genc-i hārābāt
- 05- Saña her kim gönülden ola bende
İşi düşmēye anuñ kaydıyla bende
- 06- Eger mescid eger deyr-i muğāne
Virür her biri ‘ışkuñdan nişāne
- 07- Şular kim büt-perest olup azarlar
Kemālātuñ senüñ anda sizerler
- 08- Seni zu‘munca eyler her zübān¹⁵ yād
Eger müslim eger tersā-yı nerrād
- 09- Şabāh-ı eblağ-ıla edhem-i şām
Musahhār emrüne fermānuña rām
- 10- Ne kim var-ısa ‘ālemde ‘aţādur
Kamu a‘māluña Hāğ’dan cezādur
- 11- İdersin rızkını maḥlūka kısmet
Kılursın dāyimā izhār-ı kudret

3^b

- 12- Şerār-ı zulm-ı dūd u āh-ı mazlūm
Kamu esrārı ğaybuñ saña ma‘lūm

¹³ “*Rahman ve Rahim Olan Allah’ın Adıyla*” Nüşanın baş kısmı eksik olduğundan nüshada “Besmele” bulunmamaktadır. Bu başlık mesnevi yazma geleneğine bağlı kalınarak tarafımızdan eklenmiştir.

¹⁴Nüşanın baş kısmı eksiktir ve muhtemelen nüsha dağılmadan önce numaralandırılmış olan varaklar 3 ile başlamaktadır.

¹⁵Klasik metinlerde daha çok “zebân” şeklinde karşılaştığımız kelime nüsha boyunca “zübân” şeklinde harekelenmiştir.

- 13- Bilinmez işleri cümle bilürsin
Kamu peydâ vü penhânı¹⁶ görürsin
- 14- Sefihü'l-^c aqluñ olur fikri târik
Görinmez cāhile esrār-ı bārīk
- 15- Huzâyâ rûzîkıl **Rıdvân**'a tevfiķ
Senüñ vaşfuñda tâ kim ide taḥķīķ
- 16- Yaqînüñ nûrî-y-ıla yak çirāğın
Şuvarğıl rahmetüñ şu-y-ıyla bâğın
- 17- Aña yol gösterüp eyle hidāyet
Müyesser eylegil ^c aql-ı kifāyet
- 18- Huzûruñda senüñ bir luṭf-ıla ḳahr
Ḳatuñda yik¹⁷ cihet tiryāk-ıla zehr
- 19- Senüñ murğ-ı çemen söyler kelāmuñ
Oḳur her şubḥ-dem gülşende nāmuñ
- 20- Senüñ tevḥīd-i zātuñ söyler āsān
Nebāt u ma^c den ü ḥayvān u insān
- 21- Bulur her zerre emrinden vücûdı
İrer eşyāya cümle feyz-i cûdı
- 22- Olurlar ḳamusı ^c ıṣṣ-ıla ṭālib
Kemāl-i ḥüsnine ser-cümle râğīb

4^a

*18

4^b5^a5^b6^a6^b7^a7^b8^a

- 23- Şeh-i sultān-ı iḳlīm-i şerī^c at

¹⁶ Klasik metinlerde daha çok “pinhân” şeklinde karşılaştığımız kelime nüsha boyunca “penhân” şeklinde harekelenmiştir.

¹⁷ Nüsha boyunca “yik” şeklinde harekelenmiştir.

¹⁸ Bu kısım, Ağâh Sırrı Levend tarafından verilen varak numaralarından hareketle boş varakları belirtmek için bu şekilde gösterilmiştir.

İmām-ı enbiyā hatm-i nübüvvet

- 24- Çehār erkân-ıla bağlandı şer‘ üñ
Nizâm anuñla buldı aşl u fer‘ üñ
- 25- Biri Bübekr-i şiddîk-ı emîndür
‘Ömer ikincisi sultân-ı dîndür
- 26- Çü Zî’n-nüreyn anuñ üçüncisidür
‘Aliyyü Murtażâ dördüncisidür
- 27- Bu dört erkânla dîn oldı-y-içün rāst
Tamām oldı müretteb qalmadı kâst
- 28- Hüseyn-ile Hasan şāhān-ı dîndür
Kim anlar dürr-i deryā-yı yaqîndür
- 29- Dağı âl-ile aşhāba tamāmet
Hudā’dan ola teslîm ü taḥiyyat
- 30- İlāhî yaşumı cūduñla kıl sed
Biḥaqq-ı merḳad-i pür-nūr-ı Aḥmed

19 درمعراج رسول عليه السلام

8^b

- 31- Çü Mi‘rāc idüp irdükde āsmāna
İrişdüdüñ mekānuñ lā-mekāne
- 32- Burāḳ’a berḳ bigi bindüñ iy pāk
Revān seyr eyledüñ eflāki çālāk
- 33- Naẓar kılup saña Yezdān ziyāde
Ḥazāyinler ḳamu oldı güşāde
- 34- İki ‘ālemde sensin çün muḳaddem
Senüñ şer‘ üñ tuṭanlar oldı eslem
- 35- Açıldı göñlüñe ol gice her bāb
Ser-ā-ser cānuña fetḥ oldı ebvāb
- 36- Çıkup ‘arş üzre geçdüñ nüh felekden
Geçürdüñ seyr ü pervāzuñ melekden
- 37- Serāy-ı Ümmehānī’dan semāya

¹⁹ Resul ‘Aleyhisselām’ın Miracı Hakkında

İrişdüñ ez-şerā fevka'l-^ç ulāya

- 38- Burāk elinde Cibrīl-i Mükerrrem
Kemer-besteñ²⁰ bigi yitişdi ol dem²¹
- 39- Yarup şadruñ senüñ bī-tiğ-i āzār
Yudı rahmet şuyıyla anı şad-bār
- 40- Çeküp ol dem Burāk-ı mişl-i bādı
Seni kıldı süvār ey serv-i şādī
- 41- Didi yüri degüldür vaqt-i ħ^çābuñ
Sañadur intizārı āftābuñ
- 42- Xamer döndi bu ħasretten hilāle
Güneş düşdi bu fırkatden zevāle
- 43- Elinde Zühre'nüñ zerrīn tabağ pür
Nişār itmeklige ayağuna dūr
- 9^a 44- Oturmuş muntazır Mirrīh [ü] Hindū
Saña şaçu şaça la^ç l-ile lü^ç lü
- 45- Dir-idi Müşterī Allāhu yā Nūr
Yavuz gözden ħabībūñ eylegil dūr
- 46- Tutup omzında a^ç lāmını Keyvān
Şaña müştāk olup qalmışdı ħayrān
- 47- Xamu yılduzlar olmışdı ħulāmuñ
Xılurlardı taĥiyyāt ü selāmuñ
- 48- Olup Mi^ç rāc-ı Aĥmed āşkāre
Yüridi ol Ĥabīb-i yek-süvāre
- 49- Burāk-ı berķ-siret cüst [ü] çālāk
Giderdi sür^ç at-ile tā-be-eflāk
- 50- Xuruldı çarĥ-ı Mīnā üzre taĥtuñ
Hümāyūn oldı fālūñ nīk-baĥtuñ
- 51- Saña Ĥaķ'dan irişdi feyż-i muṭlaķ

²⁰Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

²¹Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

Didi şânında *māzāğa 'l-başar*²² Hâk

- 52- Senüñle buldı ârâyış felekler
Şalât-ıla selâm itdi melekler
- 53- Senüñle Cebre'îl olmadı hem-râh
İrağdan didi *Allāhū me'ak*²³ şâh
- 54- Görüp Mîkâyil anı hasretinden
Çanatlarıñı yoldı hayretinden
- 9^b 55- Görüp İsrâfîl ol tâbende nûr
Ayaqlarda çalup unutdı şûr
- 56- Olup Refref dağı anuñ refîki
Aña gösterdi a' lâ-yı çarîki
- 57- Velîkin Sidre'den geçmêdi ilêrû
Yoğaldı gitdi tenhâ ol çamer-rû
- 58- Geçince Mûntehâ'yı gördi Aḥmed
Yazılmış her varak üzre Muḥammed
- 59- Hîsâbsuz perdeler kaç' itdi sürdi
Ki 'arşı ayağı altında gördi
- 60- Şikest oldı cihet bâzârı gitdi
Mekân-ıla zamānuñ çaydı bitdi
- 61- Çıkup kevneynden buldı ḥalâş
Hâk'uñ çurbında oldı 'abd-i ḥâsı
- 62- Cemâl-i zû'l-Celâl'i anda gördi
Kelâm-ı pür²⁴-kemâli hem işitdi
- 63- Olup dâreyn içinde ḥâş-ı ma' bûd
Murâdına irişdi buldı maḥşûd
- 64- Çü döndi Hâk çatından gitdi ta' cîl
İrişdi ol dem istiḳbâle Cibrîl
- 65- Dağı Mîkâyil ü İsrâfîl-i a' çâm

²² “ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَعَى : Gözü ne kaydı ne de haddini aştı.” (Kur'an-ı Kerim, Necm Suresi, 58/17)

²³ *Allah seninle.*

²⁴ Nüşada “per” şeklinde harekelenmiştir.

Melekler cümle karşı geldiler hem

10^a

66- Hâbîbi gördiler gül bigi gelmiş
Haṭ-ı âzâdı tevķī' ini bulmuş

67- Getürmiş faẓl-ı Raḥmân' uñ berâtın
Günehkâr ümmetinüñ hem necâtın

68- İrüp bînâ gözi ol tütüyâya
Vücûd-ı missi²⁵ irdi ķimyâya

69- Hâbîbine kı lup Yezdân ziyâfet
‘Aṭâ kılmış-ıdı envâ’ -ı ni’ met

70- Ni’ am kim aña kılmışdı ‘aṭıyye
Getürdi ümmetine ol hediyye

71- İdüp in’âmını ‘Âmir firāvân
Ṭoyurmuşdı cihân ḥalkını yek-sân

مقدمهء کتاب²⁶

72- Cihân milkini ġâfil olma cüyân²⁷
Bu ġaflet uyḥusından bir dem uyan

73- Ceres çalma teḥi²⁸ṭabl-iken iy cân
İş-içün yaradılmışdur her insân

74- Ḳamu zerrât-ı ‘âlem ḥâr-ıla ḥas
Bu mülke gönderildi iş-içün pes

75- Yidi kevkeb ṭoḳuz eflāk-ı ‘âlem
Ḳolayına yaradılmadı âdem

10^b

76- Bu yidi perdenüñ altında eslem
Güzâfın olmadı insân mükerrerem

77- Yatursın ḥab-ı ġafletde sen aḥsen
Ḳaçan şerḥ idesin dîbâcemi sen

²⁵ Nüşhada “messi” şeklinde hareklenmiştir.

²⁶ *Kitabın Mukaddimesi*

²⁷ Bu mısra başlıktan önce tekrar yazılmıştır ancak yanlış yazıldığı düşünülerek metne dâhil edilmemiştir.

²⁸ Nüşhada “tihi” şeklinde harekelenmiştir.

- 78- Yatan h̃āb içre devlet bula mı h̃iç
Bu devlet k'aña h̃urde ola mı h̃iç
- 79- Benüm yolum şeb-i ğamdan uzundur
Ĥadīşüm rûz-ı hicrân-ı füzündur
- 80- Ĥarışdı zâr-ıla tab' umda mâye
Mizâcum andan alur qarşu vâye
- 81- Bulup cân ol şadâlardan nevâyı
Anuñla tâzeler her dem hevâyı
- 82- Çü gördüm bu zemîn ü âsmânı
Aradum istedüm ben bir bir anı
- 83- Anı gördüm ki her şeyde işâret
Anuñ tevĥîdine eyler delâlet
- 84- Vücûduñdur senüñ âyine-i Ĥaĥ
Ki sende görünür her şey muĥaĥĥaĥ
- 85- Velî âyîne ol vaĥt olur evlâ
Kim ola şâf'vü pâk ü mücellâ
- 86- Ĥaçan âyinede olmaya şayĥal
Olur mı anda şûretler mümeşşel
- 11^a 87- Naẓar kılsañ kamu eşyaya taĥĥîĥ
Görürsin her birinde nûr-ı tevĥîĥ
- 88- Yaradılmış ĥamusı ĥüsn-i kâmil
Bu vaz' ı hoş düzetmiş râst der-gil
- 89- Nedür bu naĥş-ı eşkâl-i bedâyi'
Olur mı h̃iç şâni' süz şanâyî'
- 90- Bu atlas-püş-ı heft ü perniyân-reng
Bezendi la' l-ile şan sebze-i seng
- 91- Ĥamusı ĥâdirün ĥudretleridür
Ĥakîm ü mübdi' ün ĥikmetleridür
- 92- Ĥired-mend-i zemâne bunda şeydâ
Nedendür bilmedi bu ruĥ' a peydâ
- 93- Ne vech-ile yaradıldı bu 'âlem

Ne-y-içün halk olındı bunda âdem

94- Cihân içinde çokdur vaz' -ı hâlât
İrişmez aña evhâm u hayâlât

95- Bu bir sırdur ki dillerde nihândur
Verâ-yı perde-i heft-âsmândur

96- Felek dâmına ' âkıl urmağıl dest
Ki bu dâm-ı selâsil yoludur pest

97- Bu heykel tahtasına yaz cevâbı
Ki gördüm nüshasında cûy-ı âbı

11^b

98- Yitürdüm göklere feryâd u âhı
Bu yirde görmedüm ârâm-gâhı

99- Ne kim var yiryüzinde murğ [u] mâhı
Çamusı şun' -ı Yezdân'dur kemâhı

100-Bu cevherler ki zâhirde ' ayândur
Hâk'un gencînesi içre nihândur

101-Hazâyin kim ola kufîlî hadîdî
Olur mı şırçadan anuñ kilidi

102-Hâkîkat bil ki bu bâzâr-ı eflâk
Toludur hoşkası zehr-ile tiryâk

103-Sehâ kenziyle Mûsâ buldı gevher
Buğ(u)ldan genc-i Qârûn kıldı ebter

104-Bu ğamdan ihtilâf irdi miyâna
Kim irişdi fesâdı bîm-i câna

105-Gözüm levhinde çünkim gizlüdür şat
Çarâr itmeye anda cedvel ü hat

106-Çü bağlandı bu halka bâb-ı hâne
Anuñ ' aqdine bu oldu bahâne

107-Kılındı cânuna miñnet havâle
Saña bu yolda ' acz oldu nevâle

108-Senüñ-çün bu felekler düzüben sâz
Olupdur şeş cihât-ile hayâl-bâz

12^a*²⁹12^b13^a

109-Bu gerdişden ki devr eyler bu devrân
Yile vërdi niçe taht-ı Süleymân

110-Cem-iseñ itme âzâr-ı ser-i mûr
Şikâr eyler niçe Behrâm'ı bu gûr

111-Eger ğavvâş-ısañ bahra gire gör
Gemiye biñ kenarına ire gör

112-Güher kılma bu deryâda taleb sen
Bu genc-içün inen çekme ta'ab sen

113-Kelâm-ı mûra lâ dime muṭi' ol
Ki gösterdi Süleymân'a sebîl ol

114-Bugün Leylî ḥadîşin söyle mevzûn
Ki olsun gûş idenler aña Mecnûn

115-Sözin Mecnûn bilir **Rıdvân**'uñ ancak
Ki pürdür ḥâtırı genc-i muḥakkak

116-Mürîd-i genc-isen virâne ol sen
Bu pîrûñ şem'ine pervâne ol sen

117-İnen bu devlete sen olma mağrûr
Bu milki tekye kılup olma mesrûr

118-Şaḳın kılma 'ases-veş zulme âġâz
Ki irişmez gûşa âvâz-ı ceres-bâz

30 در حال خویش وشکایت از حسودان

13^b

119-Bu miḥnetden ki göñlüm kıldı nâ-şâd
Kime kılam 'aceb zârî vü feryâd

120-Ḥamûş olma kelâmuñ söyle cûş it
Bugün deryâ bigi cûş u ḥurûş it

²⁹ Bu kısım, Agâh Sırrı Levend tarafından verilen varak numaralarından hareketle boş varakları belirtmek için bu şekilde gösterilmiştir.

³⁰ *Kendi Hâli ve Hasetçilerden Şikâyet Hakkında*

- 121-Benüm fehmi eylemez kimse zübānum
Ki ra‘nādur kelāmum bigi cānum
- 122-Hüner gerçi ki ‘ayb olur ‘avāma
Velikin genc-i maḥfidür bu nāme
- 123-Hüner gizlendi şan iksir ü ‘anḳā
Bu remzi bilmeyen daḥı ne bilē
- 124-Bu siḥri kim seher-geh zāhir itdüm
Bir oḳdur kim yidi iḳlīme atdum
- 125-Velī bu sözlerüm siḥr-i ḥelāldür
İnanmaḳ aña münkirler muḥāldür
- 126-Feşahatle zübānumdur çü şimşir
Keser başın ḥasūduñ ger ola şir
- 127-Virür ta‘n idene nazmum bu ḥālī
Ki ḳalmaz bir daḥı söze mecālī
- 128-İder pulād-ısa cisini çün mūm
Nemek bigi ḳılur āb içre ma‘düm
- 129-Egerçi kim bu nazm-ı āb-dārum
Geçürdi miḥnet-ile rūzgārum
- 14^a 130-Velikin devr idüp devrān-ı ‘ālem
Getürmeğe bunun mişlin bir ādem
- 131-Yüceldi sözlerüm çün serv-i şimşād
Ġulām olsa yiridür serv-i āzād
- 132-Anuñ-çün ḳılmışam bu nazma bünyād
Ki işidenler ḳılalar ḥayr-ıla yād
- 133-Revāndur gözlerüm deryā bigi pāk
Següñ levş-i dehānundan yimez bāk
- 134-Çü bildüm bī-bahādur ādemī zād
Ṭuraḡum dut ki Rūm oldu ya Baḡdād
- 135-Varur ‘ömrün bināsı çün ḥarāba
Hezārı degmeye bir ḳatre āba

- 136-Ne bu gülşende ra‘ nâ verd açıla
 ̖ul olan serv-i āzādı ne bile
- 137-Münevver eylemişdür tağ u bağ
 Sözüüm gevherlerinüñ şeb-çirāğı
- 138-Olursam kīmyā-yı şāha manzūr
 Ola bu sözlerüm zer bigi meşhūr
- 139-Sehun³¹ bāzārınun cevher-şināsı
 Metā‘ um fehm idüp eyler kıyāsı
- 140-Ben ol baħram ki pūr lü’lū’ ü gencem
 Zübānundan segün bī-derd ü rencem
- 14^b 141-Egerçi ‘ālemün genci nihāndur
 Velī gün bigi bu sözler ‘ayāndur
- 142-Cihānün hāşılı derd ü belādur
 Bu bāguñ mīvesi renc ü ‘anādur
- 143-Ṭutalum cem‘ idēsın bu cihānı
 Bir estārdur saña ancağ kalanı
- 144-Ṭutam kim Sencer oldun yāhūd Ṭuğrıl
 Olursın çün ‘adem āħir ne hāşıl
- 145-Ḳanı Hūd u Şemūd u ‘ād u Şeddād
 Cihāndan gitdiler ser-cümle nā-şād
- 146-Ma‘ārif baħrına talıp çü ğavvāş
 Çıkar ̖a‘ rından anuñ gevher-i hāş
- 147-Ḥalāş ol nefis elinden bulup iḥlāş
 İrüşüp menzil-i a‘ lāya ol hāş
- 148-Bu ḥāke i‘tibār-ıla naẓar sen
 ̖ılursañ idesın şeksüz ḥazer sen
- 149-Ki zīrā bunda hergiz ādemī zād
 Ḥuzūr-ı ̖alb-ile olmadı dil-şād
- 150-Çü yokdur bu diyār içinde deyyār

³¹ Klasik metinlerde daha çok “sühan” şeklinde karşılaştığımız kelime nüsha boyunca “sehun” şeklinde harekelenmiştir.

Ḳarār itmez bu yirde yār u aġyār

151-Saňa sihr itmesün bu dehr-i seḥḥār
Özi ġaddārdur hem ḳavli mekkār

15^a 152-Ṭutam ‘ālem senüñdür fāyide yok
Bu devletden saňa hiç ‘āyide yok

153-Türāb olur çü cismüñ āḥir-i kār
Nedendür bu ḥazāyin genc-i bisyār

154-‘İzār u çeşm ü ebrü vü ḥaṭ ü ḥāl
Ġubār-ı rāh olur ḥāk üzre pāmāl

155-Bahār irdi yine yüz ‘izzet-ile
Bezendi al u yeşil ḥil‘at-ile

156-Tefekkürle nazar ḳıl bu bahāra
Ki dönmüş her gül-i ter bir nigāra

157-Diyüp **Rıdvān** bigi ‘özr-ile Ġaffār
İderler vaḥdet-i Yezdān’a ikrār

32ابتداء سخن

158-Çü ‘anḳāyam muḳīm-i Ḳāf-ı ‘uzlet
Anuñla bulmuşam ‘ālemde ‘izzet

159-Göñül bir ‘ālḡülzāra hevesdür
Ki Cennet aña nisbet bir ḳafesdür

160-Çü verd-i gülşenem nūr-ı şarīḥem
Muḫā‘afdur tenüm ammā şaḥīḥem

161-Gül-i ter gibi nāḳışdan selīmem
Beni nergisleyin şanma saḳīmem

15^b 162-Ḳanı cām-ı şafā kim mey-perestem
Bedih sākī mey-i ‘ışḳı be-destem

163-Çü ḥazḡ-ı nefis olupdur ḥūr-ı **Rıdvān**
Aña meyl eyleye mi ehl-i ‘irfān

164-Mubāḥ olur çü mey ‘āşık ḳatında

³² Giriş

Yaraşur cām-ı mey cān şöhetinde

165-Eger ben bâde-i ʿışka uram çeng
Ferahdan açıla gül-veş dil-i teng

166-Yiridür sâkiyâ şunsañ mey-i laʿl
Ki sözüm süzıdır çün âteş ü naʿl

167-Getür sâkî meyi çün âftâbı
Ki bu efsürde kıanum olsun âbı

168-Şu mey ki ide muhîte bahşış-i tām
Bihiştî mey ola ne şîre-i ʿām

169-Getür sâkî mey-i müşgîn ü gül-gün
Ki Leylî kışşasın nazm ide Mecnûn

170-Şu meyden kim virür cisme hayâtı
Bula andan hayât arzuñ nebâtı

171-Çadeh şun sâkiyâ oturma ayık
Neşât³³ itsün anuñla cān-ı ʿâşık

172-Şu meyden kim erenler oldılar mest
Anuñla yudılar kevneynden dest

16^a

173-Cihān rengine qalma kim bu eflāk
Niçe şadr-ı cihānı eyledi hāk

174-Atañ fevti yiter saña naşihat
Ölümdür âdemüñ pendi haqîkāt

175-Çü fevt oldı pezer hem gitdi mader
Türāb oldı kamu ẖāher³⁴ berāder

176-Öküşdür fitnesi devr-i zamānuñ
Emîn olma şaķın mekrinden anuñ

177-Sözüm dürdānesini hırz-ı cān it
Şadef bigi kılaķuñda nihān it

178-Sefer kıaşd eyleseñ pendüm refik it

³³ Nüşa boyunca “nişât” şeklinde harekelenmiştir.

³⁴ Nüşada şeklinde yazılmıştır.

Bu yoldur müstaķīm anı ıarık it

179-Ĥamūş olma dilün var-ısa söyle
Cihāndur kimseye ıalmaya böyle

180-Olur şehd-ile dāyim naħl ĥurrem
Ĥamu ni‘ metler andandur mükerrerem

181-Baňa her kimse kim olur hem āvāz
Nevāsın eylesün ‘uşşāķa dem-sāz

182-Nedendür al ü şaru kisvet-i bāğ
Niçün³⁵ geydi kebūdī atlası zāğ

183-Nişār itdi cihāna berg-i gül-gün
Şanaşın gencini ıağıtdı Ĥārūn

16^b

184-Terānler perdesi çünkim olur teng
İder mi ĥāric āvāz aňa āheng

185-Doķınmaz dāyimā çeng-i ĥarīri
Ki olur işlenür anuñ ĥasīri

186-Geyür la‘ līn ĥabāsın gāh olur gül
Ki olur bādelerde ġarķa-i mül

187-Şarāb içdüm şanursın cūş idersin
Ĥaķīķatde zeh(i)rdür nūş idersin

188-Bu dām-ı ‘ ankebūtı niçe bir sen
Düzēdüp eyleyēsın mekr-ile fen

189-Megesler leşkerin idüp şebīħūn
Revān ola elünden Dicle-i ĥūn

190-Budur çün ĥāne-i idbār u izlāl
Kimesne bulmadı dünyāda iķbāl

191-Ĥanı yüzün gül-āb-ıla yuyanlar
Gül-āba müşg-ile ‘ anber kıoyanlar

192-Şararup dökilür her biri maħzūn
Yaturlar lāleler bigi ciger-ħūn

³⁵ Nūsha boyunca “neçün” şeklinde harekelenmiştir.

- 193-Yılan bigi iñen serkeşlik itme
Gözüñ tuş olduğı sūrāha gitme
- 194-Olursañ ejdehā-yı heft-ser sen
Virürsin ‘ākıbet her başuñ ahsen
- 17^a 195-Cihān-ı pür-ḥaṭardan olma ġāfıl
Buña meyl itmeye ‘ālemde ‘ākıl
- 196-Ḳanı nergis ki kıldı cān-ı meftūn
Ḳanı dīdār-ı Leylī ‘ışķ-ı Mecnūn
- 197-Ḳanı ol kūhsār-ı sebze-pūşān
Ḳanı ol lālezār-ı bāde-nūşān
- 198-Bu ġamdan ġoncalar ḳana boyandı
Anı gördükde lāle içi yandı
- 199-Gelēnler bu cihāna ġıtdı maḥzūn
Ezelden böyledür resm-ile ḳānūn
- 200-Getür sākī şārāb-ı nāb-ı gül-ġūn
Nevālar³⁶ eylesūn çeng-ile ḳānūn
- 201-Şu meyden kim ola pāk ü şabūhı
Cihān³⁷ diye feyz ide rūhı
- 202-Bilüp bilmezlenürsin ḥāl-i dehri
Geçer leyl ü nehār ü māh u şehri
- 203-Yitişmēdūñse çarḥuñ itdüġine
Melūl ol bārī ‘ömrüñ ġıtdüġine
- 204-Şanasın āsyāb oldı bu gerdūn
Ḳılur merdümeleri gendüm bigi un
- 205-Menem baḥr-ı taḥayyūr içre çün ġarḳ
Nedür bu arada uzun ḳışa farḳ
- 17^b 206-Getür sākī şabāḥ irdi şabūhı
Ki bulsun nūş idenler ‘ömr-i Nūh’ı

³⁶ Nūshada “nūvālar” şeklinde harekelenmiştir.

³⁷ Beytin bu kısmında, boşluk bırakılmıştır. Ya müstensih tarafından okunamamış ya da yazılması unutulmuştur. Bu şekliyle mısranın vezni kusurludur.

207-Mey-i cân bahş ola hem âftâbî
Vire huşk-ı giyâha ol dem âbı

208-Niçë bir olasın ğamdan füsürde
Hurûş eyle degülseñ cism-i mürde

209-Çü nergis bigi olduñ şûh gözlü
Benefşe bigi olma ikiyüzlü

210-Ĥuzâ'dur kim yaratdı 'arş u ferşi
Bahâr-ıla ĥazâna virdi naķşı

211-Aña Leylî yüzün gösterdi mevzûn
Anuñ emriyledür âşüfte Mecnûn

212-Bu şahrânuñ ki var râh-ı dırâzı
Niçe şâhib dilüñ örtildi râzı

213-İlêdür şîr-diller işi başa
Baķar dil kişiler varmaz şavaşa

214-Vefâ bulmaz kimesne çarĥ-ı dündan
Şafâ sürmez ebed bir kişi bundan

215-Benem bu çeşm-i mîm ü ĥalka-i nûn
Ķılıpdur göñlümi siĥr-ile meftûn

216-Bedih sâķî şarâb-ı ergavân-reng
Bederkon la' l-râ ez-şîşe-i seng³⁸

18^a

217-Şarâb-ı nâbı dök la' l-i ķadeĥden
Şaçılsun âteş üzre şu feraĥdan

218-Gel iy söz ehli pür-süz eyle sâzuñ
Gine nâz ehline 'arz it niyâzuñ

219-Demüñden 'ûd-veş cânlar tutuşsun
Sözüñden ĥâm olanlar puĥte olsun

220-Göñül câmin ĥasedden eylegil pāk
İrişsün sözlerüñ bālâ-yı eflāk

221-Bahâneyle örü tır sâķiyâ sen

³⁸ “(Sâķî) Erguvan renkli şaraptan sun

Kırmızı renkli taşı şişeden dışarı çıkar” (Bu beyit nüshada Farsça olarak yazılmıştır.)

Müzeyyen kıl cihân bezmin çü gülşen

222-Nişâr eyle şu meyden ki ola cân-bağş
Nigâristân-ı Çîn'e göstere nağş

223-Hurûş eyle tenüñ olmadısa seng
Yola 'azm it degülse ayağün leng

224-Murâduñca dönerse çarh-ı gerdün
Felekler bigi rağs ur olmağıl dñn

225-Süvâr ol niçe yürürsin piyâde
Dilerseñ kim ola gönülñ güşâde

226-Taḥammül kıl belâya 'âşıkâne
Gücün yitdükce yük çek şadıkâne

227-Tevekkül eyleseñ Allâh'a **Rıdvân**
Döker deryâ-yı tab' uñ dürr [ü] mercân³⁹

18^b

228-Getür sâkî mey-i 'ışk-ıla bâde
Kim andan dirliğüm ola ziyâde

229-Şu meyden şun ki cânlar tâzelensün
Şadâsından cihân âvâzelensün

230-Çü ḥâliş kıla kalbün bula ihlâş
Çıka deryâ-yı cāndan gevher-i ḥâş

231-Oķınsun iş bu Mecnün-nāme dilde
İşidüp rāhat olsun cân u dil de

232-Niçe feryād idem bülbül bigi ben
Girībân çāk idem hem gül bigi ben

233-Nişānı 'âşıkuñ özge nişāndur
Maķāmı şübhesüz dār-ı cināndur

234-Şikār ide mi serçe hîç 'anķā
Şığar mı sāğar-ı bî-ķadre deryā

235-Ezel 'ışkını añup eyledüm āh
Murādum vaşlına tā kim bulam rāh

³⁹ Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

- 236-Şun imdi sākiyā şevk-ıla cāmı
Ki bula kaçresinden dil nizāmı
- 237-Şu meyden kim anı içmēdi hayvān
Hemīn nūş itmiş ola hāş-ı insān
- 238-Sefer hengāmıdur oturma fāriğ
Şabāvet eyleme olduñsa bālīg
- 19^a 239-Ararsañ gūşe gūşe kāyinātı
Bulınur kamuda Mecnūn-şifātı
- 240-Neyē gönül virürseñ kıymet oldur
Hüner kesb it cihānda hikmet oldur
- 241-Kuru şafha içinde ne okursın
İçersin ābsuz maḥmūr olursın
- 242-Gerek Rıdvān bu yollardan geçēsın
Hız(ı)r bigi hayāt-ābın içēsın
- 243-Kelāmuñ söylene çün dürr-i meknūn
Olasın Leylī'nūñ şevkında Mecnūn
- 40 صفت شب
- 244-Meger kim bir gice çün turre-i hūr
Nihān olmuşdı müşg içinde kāfūr
- 245-Yirūñ tutmış yüzini ol şeb-i tār
Şanasın ‘arızı üzre haṭ-ı yār
- 246-Dimāğ-ı cān saçı bŷy-ıla hurrem
Yüzi nūr-ıla rüşen çeşm-i ‘ālem
- 247-Siyāhı gicenūñ çün çeşm-i dilber
Cihānı emrine kıldı musahḥar
- 248-Erenler o şebe bulmuşdı kadri
Katında perdesüz görmişdi bedri
- 19^b 249-Gögün kapısı olmuşdı güşāde
Görenler anı irmişdi murāda

⁴⁰ Geceye Dair

250-Ṭulū‘ itmişdi ol şeb mäh-ı tībān
Ezel feyyāzı feyz itmişdi bārān

251-Refik olmuşdı devlet baht-ı hem-dem
Sa‘ ādet mūnis ü yār-ıdı maḥrem

252-Murādumca dönerdi dāyim eflāk
Kevākib seyrini itmişdüm idrāk

253-Zamāne emrine olmuş-ıdı rām
Ḥaḫuñ luṭfi baña irmiş-ıdı ‘ām

254-Şeb-ile zıkr iderken kışşa-i rāz
İrişdi sem‘ ine hātifden āvāz

255-Ki iy gāfil ne yatarsın ol āgāh
Du‘ ā hengāmıdur vaḫt-i seḫer-gāh

256-Diyüp her sirruñı keşf eyle rāzuñ
Gine ma‘ būduña ‘ arz it niyāzuñ

257-Ola kim ol du‘ ā bulup icābet
İrişe cānib-i Ḥaḫ’dan beşāret

258-Cihān ḥod ser-be-ser endūh-ı gāmdur
Şoñı daḫı öñi bigi ‘ ademdür

259-Vaṭan fikr eyleme dār-ı gurūrı
Bunuñ aḫzānına degmez sürūrı

20^a

*⁴¹

21^b

22^a

22^b

⁴¹ Bu kısım, Agāh Sırrı Levend tarafından verilen varak numaralarından hareketle boş varakları belirtmek için bu şekilde gösterilmiştir.

23^a23^b24^a

260-Elinde lālenüñ la‘ līn kadehler
Anı nergis görüp buldı ferahlar

261-Cinān oldı cihānuñ varı gūyā
Şaçar sīm ü zümürüd kūh u şahrā

262-Ne yire kim nazar kılsañ cemendür
Kenār-ı āb u serv-i nā-revāndur

263-Görüp bu nev-bahārı bülbül-i zār
Zübānında kıılır bu şî‘ ri tekrār

غزل⁴²

1- 264-Göreldeñ sünbülün iy verd-i gülzār
Gönül dāmına olmışdur giriftār

2- 265-Lebüñ fikriyle kāsıd itdüm kelāma
Dehānumdan şeker-riz oldı güftār

3- 266-Nazīrün gelmemişdür bil cihāna
Haqīkatdür dönelden çarh-ı devvār

4- 267-Senün peykān-ı ğamzeñ korhısından
Düşer şahrāsına āhū-yı Tatar

5- 268-İşidüp **Ahmed-i Rıdvān** kelāmın
‘ Aceb mi olsa deryālar güher-bār

43 در سابقهء نظم کتاب لیلی مجنون

24^b

269-Sa‘ ādet yüzünü gösterdi devrān
Görindi tālî‘ üm çün şems-i tībān

270-‘ Alem depretdi leşker çekdi çün şāh
Ridā-i sīmi boynunda seher-gāh

⁴² *Gazel*

⁴³ *Leylî Mecnûn Kitabının Nazmına Başlanması*

271-Felek çetrinde oturdu çü sulṭān
Sipāh-ı nūr-ıla zeyn oldu dīvān

272-Olındı nevbet-i sulṭān-ı āġāz
Şadāsından cihānā ṭoldı āvāz

273-Revān iḳbāl-ile ol şāh-ı ḥurşīd
Oturdu taḥt-gāhında çü Cimşīd

274-Muẓafferdür elinde ḥüccet-i nūr
Yazıldı ol şehūñ adına menşūr

275-Bulup şādı müreffeh oldu ḥālī
Ḥuceste ṭālī' i ferḥunde fālī

276-Hilāl-ebrūları oldu güşāde
Füzūn iḳbālī ikrāmı ziyāde

277-Olup āyine-i baḥtı mücellā
Yüceldi devlet-i ḳadr-i mu' allā

278-Görüp bu ḥāleti dil ḥurrem oldu
Gidüp endīşesi cān bī-ḡam oldu

279-Ma' ānī gencini buldum yüceldüm
Seḥun dürrini elmas-ıla deldüm

25^a

*⁴⁴

25^b

26^a

26^b

27^a

⁴⁴ Bu kısım, Agāh Sırrı Levend tarafından verilen varak numaralarından hareketle boş varakları belirtmek için bu şekilde gösterilmiştir.

27^b28^a28^b29^a

280-Şadefde lü'lü'-yi hoş-âb-ıdı ol
Yehûd ma' dende la' l-i nâb-ıdı ol

281-Görince atası oğlu cemâlin
‘ Ayân gördi hemân ferhunde fâlin

282-Hazâyin kufılını açdı tamâmı
Toyurdu toy idüp hâş-ıla ‘âmı

283-Buyurdu kıldılar bir dâye hâzır
Kim ola her nefesde aña nâzır

284-Anı hoş bisleye mihr-ile dâye
Vire ferzende anuñ şiri mâye

285-Severdi cânı bigi anı dâye
Görüp dîdârını bulmışdı vâye

286-Gül-âb u müşg-ile cismini yurdu
Harîr-ile muraşsa‘ geydürirdi

287-Harîr içre anı bağlardı çün misk
Koşusından cihân tolmış-ıdı müşg

288-Şeker la‘ lî-y-ile şîr-i sirişte
Vefâ harfî-y-idi anda nüvişte

289-‘ İzârın mâye kim aña virildi
Gönül mihri-y-idi ki anda koyuldu

290-‘ İzârı üzre nîli kim çekerci
Anuñla dilleri meftûn iderci

29^b

291-Anı şîr-ile çün yurlardı tâze
Semen bergi bigi olurdu tâze

292-Çü milâdından oldu iki hefte

Görindi şanasın mäh-ı dü-hefte

293-Hüner şarteyni çün kim kıldı itmâm
Didiler lâ-cerem Kays-ı hüner-nâm

294-Anı bislerdi dāye ‘ izzet-ile
Geçerdi dāyimā ol hıdmet-ile

295-Velī ağlardı oğlan gice gündüz
Anasına olurdu gice gündüz

296-Dili yoğ-ıdı kim diyeydi rāzı
Lisân-ı hālî derdi ‘ ışk-bāzî

297-Žamîrinden degüldi kimse āgāh
Bulınmazdı murādına anuñ rāh

298-İşinde her kişi zār-ıdı anuñ
Bu ğamdan cümle bīmār-ıdı anuñ

299-Gözi bir meh-veşe nāgeh olup tuş
Kesildi ağlamağdan oldu hāmūş

300-Görüp dīdārın anuñ qaldı hayrān
Dili teskīn bulup itmēdi efġān

301-Leb-i ‘ ışkî gözine virüp ābı
Yaşı bigi dökerdi la‘ l-i nābı

30^a 302-Gözinden ol perī penhān olurdu
Girü ağlayuben zārî kıldı

303-Gine hāndān olurdu görse anı
Olunmazdı bu aḥvālūñ beyānı

304-‘ Aceb bu-y-ıdı bilmezdi atasın
Açup gözini görmezdi anasın

305-Kızı görmeyicek eylerdi nāle
Dönerdi ol zamān bedr-i hilāle

306-Olurdu göricek yüzini dil-şād
Cihān kayġularından cümle āzād

307-Degüldi dāyeye hem anaya rām
Dili dil-dārsuz kılmazdı ārām

308-Çağan kılsa kızuñ âvâzını gûş
Olurdu ol zamân bî-‘ aql u bî-hûş

309-Bunuñ mânendi tıfl olmaz didiler
Beşer fikri buña irmez didiler

310-Cihân içinde hîç olduğımı var
Ki bir tıfl ola ‘ ışk-ıla dil-efgâr

311-Didiler ‘ âkıbet Mecnûn olayu
Şacı Leylî’sine meftûn olayu

312-Ola ‘ ışk-ıla ‘ âlemde nişâne
Cihân içinde rûsvâ-yı zamâne

30^b

313-İki üç yaşa dek bu ‘ ışk-bâzî
İdüp kıldı neşât-ı dil-nüvâzî

314-Çün ol dîvâne oldu heft sâle
Benefşe bağladı eṭrâfı lâle

315-Çü deh-sâle yitişdi Kays-ı Mecnûn
Cemâliyle cihânı kıldı meftûn

316-İrişdi çün kim on dört sâle yaşı
Bu dünyâ ḥalkına and oldı başı

317-Atası gösterüp biñ dürlü rağbet
Anı kıasd itdi kim eyleye sünnet

318-Hemân sâ‘ at müretteb düzdi bir sūr
Ḳulûb-ı nâsı kıldı cümle mesrūr

319-Ḳabâyıl beglerin hep da‘ vet itdi
Cihân ḥalkını ğarḳ-ı ni‘ met itdi

320-İrişdi ḥânına Türkî vü Tâzî
Ṭoyundu Şâm‘ ı vü Mısırî Hicâzî

321-‘ Arab serverleri geldi tamâmı
Yetişdiler ḳabâyıl ḥaş u ‘ âmı

322-Pes andan soñra idüp ‘ azm-i nûşı
Mey içüp kıldılar cûş u ḥurûşı

- 323-Gine dönderdi sākīler kadehler
Gidüp ğamlar kamu tıldı ferahlar
- 31^a 324-Döküldi nuql u ni‘ metler firāvān
Kebāb-ı berre vü her murğ-ı biryān
- 325-Çalındı ‘ūd u nāy u ber-baṭṭ u çeng
Felekler kıldılar ol şāza āheng
- 326-Muğannīler kılup feryād-ı bülbül
Açıldı sāde-rūlar şanasın gül
- 327-Çü vardı yirine āyīn ü erkān
İcāzet virdi sūr ehline sulṭān
- 328-Kamusı vardılar yirlü yirine
Bu sūrı görmeyēn ğāyet yirine
- 329-Pes andan mektebe gönderdi Kays’ı
Ki ta‘līm ide üstād āna dersi
- 330-Çü nūr-ı pāk idi anuñ cemālī
Hüner taḥsīl idüp buldı kemālī
- 331-Egerçi çoğ-ıdı mektebde duḡter
Kamu nāzūk beden pākize manzar
- 332-Velīkin içlerinde biri fettān
Nigār-ı sīb-ğabğab nār-ı pistān
- 333-Gözi āhū özi müşgīn ğazāle
Şacı sünbül yañağı berg-i lāle
- 334-Şacı dāmıyla cāmı kayd iderdi
Girişmeyle cihāmı şayd iderdi
- 31^b 335-‘Arab mähī-y-idi ruḡ gösterürdi
‘Acem Türkī bigi dil aparurdi
- 336-Ruḡı zülfi çü şebdür bāğa düşdi
Ye meş‘ aldür ki çeng-i zāğa düşdi
- 337-Dehānı gerçi kim zāhirde yokdur
Velī tengi şeker-veş kadri çokdur
- 338-Özi maḥbūbe-i beyt-i cüvānī

Sözi helvâ-yı şehd-i zinde-gânî⁴⁵

339-Çü her ƣalbün aña var-ıdı meyli
Ƣonuldı ismi şacı bigi Leylî

340-Çün ol dil-dârı Kays'un çeşmi gördi
Dil ü cânın revân mihrine virdi

341-Virüp Leylî de Ƣays'a gönlini hem
Muhabbet iki başdan oldu muhkem

342-Çü ' ıřƣun cāmını nüş itdi bunlar
Mey-i bî-ğış⁴⁶ bigi cüş itdi bunlar

343-Ƣılurlardı çü ney zârî vü efğân
Dökerlerdi maţar çün ebr-i nisân

344-Egerçi her biri hûb-ıdı çün gül
Velî inlerler-ıdı hem-çü bülbül

345-O cân ışmarlamış bunuñ güline
Bu dil bend itmiş anuñ sünbüline

32^a 346-Nihân idüp gönüllerde bu râzı
Biri birine ' arz itdi niyâzı

347-Bu gördi anı oldu vâlih ü lâl
Ol oldu nâle-i derd-ile çün nâl

348-İderlerdi velîkin gizlü âhı
Göz ucıyla ƣılurlardı nigâhı

349-Bahâne eyleyüp dersi idüp hîz
Giderlerdi mu' allim-hâneye tîz

350-Nihân ağıyâr elinden ol iki yâr
İderlerdi biri biriyle bâzâr

351-Velî güş eylemezdi Ƣays pendi
Esîr itmişdi zülf-i Leylî bendi

352-Şacı dāmına ƣılmışdı giriftâr
Çü Ƣays-ı dâne-i hâl-i siyeh-kâr

⁴⁵ Nüşada "zindi-gânî" şeklinde harekelenmiştir.

⁴⁶ Nüşada şeklinde yazılmıştır.

353-Vücudın maḥv kılılmışdı tamāmı
Elif ḳaddi-y-ile zülfeyn-i lāmı

354-Yoğ-ıdı ğayrı bir sevdāya meyli
Murādıydı hemīn dīdār-ı Leylī

355-Giderdi mektebe ol gice gündüz
Uyumazdı şayardı her şeb ılduz

356-Dir-idi ḫālını maḥremlerine
Dökerdi derdini hem-demlerine

32^b

357-Gülerlerdi laṭife diyü aña
İşiden kişiler ḳalurdı taña

358-Aña yoldaşları dirdi müdāmī
Gider gönlündeki sevdā-yı ḥāmı

359-Ne var itseñ bizümle dil-nüvāzı
Senüñle istevüz lehv-ile bāzı

360-Ḳulaḳ tutmazdı hergiz sözlerine
Gider baḳmazdı bir dem üzlerine

361-Daḫı bir nesneye itmezdi meyli
Ṭolu-y-udı vüçüdi ‘ışḳ-ı Leylī

362-Şabāḫ oldı çün urdı şubḫ-dem dem
Cihāmı ḳıldı envār-ıla ḫurrem

363-Ṭulū‘ itdi ufuḳdan şems-i Yūsuf
Zeliḫā-veş mehe düşdi te’essüf

364-Turunc-ı ğabḡabın görüp şavāḫib
Ḳamusı oldılar ḫüsnine rāḡıb

365-‘ Aceb derd-ile ḫāle uğradılar
Turunc yirine cānlar ṭoḡradılar

366-Bu ḫasretten olup nārenc-i peyker
Ten-i Ḳays oldı bu oddan çü aḫker

367-Kesildiyse n’ola Yūsuf da eller
Turuncında bunuñ çāk oldı diller

33^a

368-Turuncı hasretinden reng-i nârenc
Mizâcına iriştirdi niçe renc

369-Bu hâl üzre niçe gün döndi devrân
Bu iki yâra âhîr düşdi efgân

370-Gelüp dil-hânesin ‘ışk itdi hâli
‘Alem depretdi tîğ-i lâ vü bâlı

371-Göñüllerden alup şabr u qarârı
Harâb itdi ser-â-ser ol diyârı

372-Çeküp gam leşkerin sultân-ı ‘ışkuñ
Cihân milkini yıkdı han-ı ‘ışkuñ

373-Cihân halkına fâş oldu bu esrâr
Kamu dillerde söylendi bu güftâr

374-Bu peygâm oldu dillerde rivâyet
Bu râzı her zübân kıldı hikâyet

375-Egerçi kim iderlerdi müdârâ
Bu râz olmaya tâ kim âşkâre

376-Velî ne çâre ‘ışk olmaz nihânî
Çü bû-yı nâfedür tutar cihânı

377-Belî ‘ışka uyan âsûde olmaz
Gül-ile âftâb endûde olmaz

378-‘Aceb mestûr ola mı râz-ı yâruñ
Süzerken gamze-i gammâz-ı yâruñ

33^b

379-Dağıpdur boynuna zülfi çü zencîr
Geñez kurtılmaya biñ kılsa tedbîr

380-Belâ dâmına düşdi cânı Kays’uñ
‘Urûkında kurudı kanı Kays’uñ

381-Bu gamlardan olup âşüfte ahvâl
Cihân-ı dūn içinde kaldı bed-hâl

382-Vücûdı şehrine Leylî şeh oldı
Tehî cismine cânı bigi töldı

383-Şu deñlü eyledi ‘ışk anı meftûn

Ki görenler didi ismine Mecnûn

384-Ne bilsünler çü ‘ışka düşmediler
Anuñ-çün ‘âkıla mecnûn didiler

385-Nihân-ıdı bu kâr evvel nazarda
‘Ayân oldu açıldı çünki perde

386-Şular kim çekmemişlerdür ğam-ı teb
Ne bilsünler bu hâl-i derdi yâ Rab

387-Cünûn-ı ‘ışk irmişdi kemâhî
Sözi hâlinuñ olmuşdı güvâhı

388-Şeref burcında oturduķca ol mäh
Taña ğalup tırdı Qays her ğäh

389-O mähın görüben ğayrân ğalurdı
Bu hurşîdin görüp zârî kııurdı

34^a

390-Eger Leylî evinden olsa bîrûn
Felek-veş perde-dâr olurdı Mecnûn

391-Şalınsa nâz-ıla ol ğadd-i mevzûn
Dırâz eylerdi efğânını Mecnûn

392-Oıur Leylî rebâbî bigi nâlân
Çü ney Mecnûn kııur zârî vü efğân

393-Gezer Leylî nihâlî bağ içinde
Dil-i Mecnûn olur şad dâğ içinde

394-Kelâm-ı Leylî penhândur perî-veş
‘Ayândur kıışsa-i Mecnûn çü âteş

395-Nişâr eylerse Leylî zülf-i ‘anber
Şaçar Mecnûn gözi la‘l-ile gevher

396-Bahâr-ı Leylî olduķca ğüşâde
Olur Mecnûn-ı dil şevķ-ı ziyâde

397-Görürse Leylî’nüñ şem‘-i cemâlin
Yaķar Mecnûn aña perr-ile bân

47 اکاه شدن مادرلیلی ازعاشق او

398-Çü düşdi dillere Mecnûn u Leylî
Cihânda dâstân oldu bu haylî

399-Bu söz oldu kamu dillerde şâyi‘
Anı gûş eyledi mecnûn u ṯâyî‘

34^b

400-İşidür nâgehân Leylâ anası
Ki Kays olmuş kızınıñ mübtelâsı

401-Bu sözden hâtırî oldu perîşân
Revân itdi gözinden seyl-i bārân

402-Bu hâletden mizâcî hastalandı
Kara bahtına ilendi karandı

403-Didi Leylî’ye baña oldu zâhir
Senüñ divâneñ olmuş Kays-ı ‘Âmir

404-Anuñ sen dağı olmuşsın esîri
Hedef kılmış vücûduñ ‘ışkı tîri

405-Çü gûş eylêdi Leylî bu cevâbı
Dönüp anasına kıldı hitâbı

406-Didi bu söz ki dirsın ne revâdur
Hayâlî fâsid ü fikri hatâdur

407-Egerçi var-ıdı dilde niyâzı
Hayâsından velî saqlardı râzı

408-Sözin pûşîde söylerdi hayâdan
Dimezdi kimseye ol mâcerâdan

409-Anası eyleyüp ‘âr u hamîyyet
Dönüp Leylî’ye kıldı çok nasîhat

410-Çü gördi yoğ işinde istikâmet
Zarûrî kıldı aña istimâlet

35^a

411-Didi lâyıq budur kim şabr idêsın
Giderse ihtiyârûñ cebr idesın

⁴⁷ Annesinin Leylâ’nın Âşığından Haberdar Olması

412-Baňa ir görmeyësin zecr ü taşdı‘
Senüñ-çün görmeyem ta‘ n-ıla teşnī‘

413-Koyup nāmus u ‘ārı gitmeyësin
Bizi ‘ālemde rüsvā itmeyësin

414-Otur şimden girü bu evde epsem
Bizi halkuñ diline virme bir dem

415-Mesāviye sebep kılma bizi sen
Bize halk itmesün ‘ālemde bed zan

416-Dağı varma mu‘ allim-hāneye sen
Oğumağı dağı terk eyle ahsen

417-Adım atma bu evden taşra bir dem
Bu sırrı tuymasun hergiz babañ hem

418-Gerekdür ki ola kızlar zīr-i perde
Kimesne görmeye yüzini derde

419-Nişān virmeye kimesne yüzinden
Özin şaklaya nā-māhrem gözinden

420-Gerekdür şaklaya namusı duhter
Ki ucından rû-siyāh olmaya māder

421-Bu güftarı çü Leylī güş kıldı
Hum-ı şahbā mişālī cüş kıldı

35^b

422-İşidince anasından bu sözi
İçi yandı katı göyindi özi

423-Gehī gül bigi şermende kızardı
İçi yandı çü lāle geh qarardı

424-Gidüp hūşı zübānı oldı hāmūş
Hayāsından özin kıldı ferāmūş

425-Didi ana yalandur bu hikāyet
Haţādur olınan naql ü rivāyet

426-Baňa āheste söyle cānum ana
Benüm döymezi bu oda cānum ana

427-Baňa evvel bu ‘ışkı sen ‘ayān it

Hakîkîsin mecâzîsin beyân it

428-Nedür aşlı bu ‘ışkuñ bilmezem ben
Cihân içinde adın işidürven

429-Baña hergiz dehân açma bu yüzden
Dağı alma dile bir dem bu sözden

430-Bu ateşden benüm bağrum yanıpdur
Tenümden cân bu ğamdan uşanupdur

431-Anası gördi ki inkâr itdi Leylî
Anuñla hâtırı buldı tesellî

432-Velî iderdi gine ihtiyâtı
Anın-çün bağladı bâb-ı neşâtı

36^a

433-Çapudan taşraya çıkarmaz-ıdı
Aña gün yüzünü göstermez-ıdı

434-Çü Leylî buldı yârından cüdâyı
Unutdı gördüğü ‘ış ü şafâyı

435-Müsâfir bigi dūr oldı vatandaş
Şanasın cân-ıdı ayrıldı tenden

436-Mecâli yok ki yâra gidebile
Ne hâli var taħammül edebile

437-Aña gündüz figân olmuş-ıdı hū
Gicçler gözine girmezdi uyhu

438-Yüzi tutdukca reng-i za^c ferâni⁴⁸
Tebânçeyle kııurdu nâr-danı

439-İderdi sırr-ıla havfından âhı
Kimesne sırrına bulmazdı râhı

440-Kııurdu ney bigi zârî vü efġân
İderdi derdini şadrında penhân

441-Eger bir kimse gūş idüp figânın
Şorarsa derdinüñ andan nişânın

⁴⁸ Nüşada “za^c firâni” şeklinde harekelenmiştir.

- 442-Bahâne idüben dirdi şeker-leb
Beni teb tıtdı yâhūd şokdı ‘ aķreb
- 443-Şabâh olınca her şeb ol perî-zâd
İderdi derd-ile zârî vü feryâd
- 36^b 444-Sürûrî yoğ-ıdı pür-ğuşsa-y-ıdı
Anuñ dillerde ħâlî kışsa-y-ıdı
- 445-Şaçı bigi şikest-idi siyeh-kâr
Perîşân-ıdı hem-çün zülf-i dil-dâr
- 446-Görinmezdi gözine ay u yıldız
Ne gice bilür-idi ol ne gündüz
- 447-Cemâl-i Kays-ıdı aña temâşâ
‘ Aceb müştâķ-ıdı ol çeşm ü қаşa
- 448-Tefekkür baħrına talmışdı cânı
Unutmışdı bu ħamdan ol cihânı
- 449-Bu cânibde қалup Kays-ı dil-efġâr
Kılurdı rûz u şeb efġân-ıla zâr
- 450-Komışdı ‘ ışķ odu cânına dāġı
Dü-‘ âlemden қamu vardı ferâġı
- 451-Yaturdı ġuşe-i ħasretde dāyim
Olurdı vâdi-yi miġnetde қāyim
- 452-Anı çevgân-ı ‘ ışķ itmiş-idi tıp
Dil-i pür-derdine şalmışdı âşûb
- 453-Anardı ‘ ârıızın ditrerdi cânı
Dökerdi şu yirine çeşmi қanı
- زاری کردن مجنون جدای لیلی⁴⁹
- 37^a 454-Meger kim var-ıdı Kays’uñ qadîmi
Muġib ü muġliş ü birқаç nedîmi
- 455-Hevâdarı-y-ıdı hem yâr-ı cânı
Dimişdi anlara râz-ı nihânı

⁴⁹ Mecnûn’un Leylâ’nın Ayrılığında Ağlaması

456-Olurdu her nefes anlara hem-râh
Giderdi kūy-ı yâra her seher-gâh

457-Çılurdu terk idüp şabr u qarârı
Ṭavâf-ı Ka‘be-i kūy-ı nigârı

458-Dilindeydi müdâmî nâm-ı Leylî
Yoğ-ıdı Hûrî vü Firdevse meylî

459-Kimesne pendine tutmaz-ıdı güş
İşitmezdi kelâm olmuşdı bî-hüş

460-Meger var-ıdı bir kūh-ı mu‘azzam
Ki ismi Necd-idi gâyetde a‘zam

461-Anı maqbûl idüp beyne’l-emâkin
Olurdu hayy-ı Leylî anda sâkin

462-Bu kūh-ı Necd’e ol Mecnûn giderdi
Gözinüñ yaşını ırmağ ıderdi

463-Geh ağlardı gehî kıılurdu feryâd
Giderdi dâyimâ ol tağa çün bād

464-Nesîm-i şubh-dem esdükce her bār
Ḥiṭâb eylerdi bâda ol dil-efgār

37^b

465-Dir-idi iy nesîm-i şubh-gâhî
Beni yâd eyle yâra gâh gâhî

466-Baňa Leylî nişânından haber vir
Bu mürde cisme⁵⁰ cânından haber vir⁵¹

467-Hediyye vir gubârî tütüyâsın
İrişdür dîde-i cāna ziyâsın

468-Dimâğ-ı cānuma ‘arz it hevâsın
Yitüşdür bûy-ı zülfinüñ devâsın⁵²

469-Olurdu bād-veş her laḥza lertzân
Giderdi kūy-ı dil-dāra şitâbân

⁵⁰ Nüşhada şeklinde yazılmıştır; ancak bu durumda vezne uymamaktadır.

⁵¹ Nüşhada “var” şeklinde yazılmıştır.

⁵² Bu beyit, metnin kenarına sonradan eklenmiş ve ekleneceği yer de ok işaretiyle gösterilmiştir.

38^a

470-Anı ğam muṭribi kılmışdı rakḳāş
Belā deryāsına olmışdı ğavvāş

471-Şarāb-ı ʿışk anı kılmışdı sermest
Özini nīst mi bilmezdi ya hest

472-Vücūdı levhine naḳş oldı Leylī
Cihānı ğarḳa virdi çeşm-i seyli

473-Hayālını kılup her dem der-āġuş
Bu dünyā lezzetin kıldı ferāmūş

474-Şacı şevkıyla ṭolmışdı dimāġı
Bu sevdā-y-ıla seyr eylerdi ṭaġı

475-Döğerdi gögsini yürürdi ʿuryān
Gezerdi ṭaġ içinde çeşmi giryān

476-Gerekmez mürde-i ʿışka kefen dir
Degül mecnūna lâzım pīrehen dir

477-Kılurdu derd-ile her dem fiġānı
Boyardı gökleri āhı duḫānı

478-Gözinüñ irmese āb-ı revānı
Yaḳardı āteş-i āhı cihānı

479-Ġazāl-ile kılurdu ġāhī şoḫbet
Gehī murġān-ıla eylerdi ʿişret

480-Reh-i pūr-ḫār-ıdı anuñ ṭarīķi
Ġam-ıla derd idi her dem refīķi

481-Düşerdi yollara giderdi her gün
Kılurdu nāleler her gündüz ü dün

482-Yolını uğradursa çāh u ṭaşa
Şapıtmaz-ıdı ṭuş olsa şavaşa

483-Cihāndan düşürüp ser-cümle raḥtın
Feza-yı lâ-mekān kılmışdı raḥtın

484-Ġam-ı ʿışk olmuş-ıdı aña şādī
Hemīn ʿışk-ıdı ʿālemde murādı

485-Enīsi-y-idi Leylī'nüñ ḫayāli

Muḥāl-idi velī aña vişāli

486-Sirişk-i çeşmi her dem hem-dem-idi
Dil-i şad-pare dāyim maḥrem-idi

38^b

487-Ururlarsa aña biñ ḍarb-ı şimşir
Veyāḥūd sinesine irse biñ tır

488-Gözin yummazdı döndürmezdi yüzün
İşidmezdi giderdi kimse sözün

489-Bulup cānānı virmişdi cihānı
Qoyup cismānīyi bulmışdı cānı

490-Bilürdi anı kim terk itse cānı
Qılurdi ḥayy-ıla ol cāvidānı

491-Müdām isterdi cānından cüzālīk
Ki Leylī-y-ile bula āşinālīk

492-Belī ten mihri-y-ile cān bulunmaz
Murād-ı cān-ıla cānān bulunmaz

493-Tolup Leylī-y-ile būd u vücūdı
Qılurdi kūyına qarşu sücūdı

494-Getürmezdi gözine hīç ḥābı
Ki naqş-ı yāra bağlamaya bābı

495-Sürerdi ayağı tozın yüzine
Çekerdi tūtīyā diyü gözine

496-Qılurdi yaşını āb-ı semāvāt
Ki feyzinden zuhūr ide nebātāt

497-Eger yolında görse bir dıraḥtı
İderdi biñ şenāyı nīk-baḥtı

39^a

498-İderdi tağa kıldıkça nezāre
Qabā yirine cānın pāre pāre

499-Çü Leylī yüzünü görmedi Mecnūn
Bu ğamdan oldı aḥvālī digər-gūn

500-Delürdi mektebe hīç varmaz oldı
Müdāmī ağlayup hīç gülmez oldı

501-Çü vaşl-ı dilber olmadı müyesser
Zarūrī hier-i yār oldu muḳadder

502-İderken nāle-y-ile girye vü zār
Bu sözi dirdi dāyim ol dil-efgār

503-Ḳanı ol gül' ızār u sīb-ğabğab
Bu ḥasretten baña ḥār oldu mekteb

504-Ciger ḳanı-y-ıla iy yār-ı dil-cū
Varaḳlar oldılar ğamdan siyeh-rū

505-Bu ḥasretten elifdür tende her mū
Ki ḳaddūñ bigi meyl itmez beher sū

506-Dehānuñsuz kim oldur ḥoḳḳa-i mīm
Dil-i tengüm olupdur ḥalka-i cīm

507-Elif ḳaddüm ğamuñdan oldu çün dāl
Ḥam-ı zūlfün ḳılupdur cānı pāmāl

508-Bu ḥasretten ışırdı ey büt-i Çin
Elif barmağını dendāne-i şin

39^b

509-Fiğān idüp dir-idi āh Leylī
N'idem sensüz dirīgā vāy veylī

510-Bu derde nice çāre eyleyem ben
Baña sensüz gülistān oldu külḥan

511- Aceb kīn eylemişdür baña eflāk
Anuñ-çün ḳılmışam cān cübbesin çāk

512-Bu ğamdan tāḳatum tāḳ oldu ḥānum
Lebe geldi firāḳuñdan bu cānum

513-Şehā sensüz dil-efgārem dilüm rīş
Ġamuñdan ḥasteyem biçāre dervīş

514-Faḳīrem derd-mendem müstemendem
Yanaram oduña gūyā sipendem

515-Senüñle bulmadum çün bunda birlik
Ḥarām olsun baña sensüz bu dirlik

516-N'olaydı  o mayaydum ben anadan
 al    la-y-ıdum t  kim bel dan

517-Bu d ny  milkine gelm yed m h  
Bu dirlik lezzetin  ıymayadum h  

518-Dil-i p r-derd mi  ılmayadum teng
El mle ba uma urmayadum seng

519-Meger tedb r id p ol  ays-ı   mir
Bunu fikr eyledi   n si r-i S mir

40^a

520- zin a  m  mi  linde d zetdi
Fig n u  ivesin g yet uzatdı

521-G zin yumup cih ndan uyınurdu
G renler anı n -b n   anurdu

522-  A   aldı eline s rdi gitdi
Diy r-ı Leyl 'ye ol demde yitdi

523-Ged -y  der-beder bigi giderdi
Vel  Leyl   apus n fikr iderdi

524- ri em diy  anu   apusına
Yiti d rdi  zini  apusına

525- rince  apusına s red  d  di
Cih n halk  anu  ba ına   di

526-D   p u  ı gid p b -a l u b -h  
Yit rdi kend zin  ılup fer m  

527-G rince anı Leyl  bildi z hir
Kim ol g zs z yatandur  ays-ı   mir

528-   g rdi kimse itmez a a meyli
Anasına d n p s yl di Leyl 

529- ev b  b n m olsun ben varay n
Bu g zs zi yirinden  aldray n

530- d mez yolına   nkim nig h 
A a hem g stereyin  o ru r h 

40^b

531-Yirinden yil gibi turdu yiti di

Varup üftādeye ol dem irişdi

532-Eline yapışup qaldurdu anı
Şanasın mürdeye irgürdü cânı

533-Aña ‘arz itdi çok söz ü niyāzı
Velī ağıyāra tıyduymadı rāzı

534-Kelāmin yāra bī-endāze kıldı
Qadīmī ‘ahdını hem tāze kıldı

535-Aña yol gösterür bigi giderdi
Ser-ā-ser mācerāyı naql iderdi

536-Bu-y-ıdı fikrinüñ evvelde aşlı
Murādına yitişdi buldı vaşlı

537-Meger bir gün gine Mecnūn giderdi
Niğārın görmege tedbīr iderdi

538-Çü kār itdi aña ‘ışkuñ belāsı
Libāsını koyup geydi palāsı

539-Gedālar bigi şeklini düzetdi
Varup Leylī diyārını gözetdi

540-Varup ol yirde şey *li’lālāh*⁵³ iderdi
Çü sâyildür qapu qapu gezerdi

541-İrişdi qapusında kıldı āvāz
Velīkin şakladı ağıyārdan rāz

41^a 542-Çün āvāzın işitdi bildi Leylī
İşidince hemān depreşdi meylī

543-Didi anasına çün geldi dervīş
Kerem kılmak gerek ki olmaya dil-rīş

544-Velī şol şart-ıla kim ben varayın
Elümle her ne virürsem virëyin

545-Kişi kim öz eliyle ide bir hayr

⁵³*Şey’(en) li’lālāh*: 1. Allah rızası için bir şey (ver), Hak rızası için bir şey. 2. Derviş nefsinin aşığılama ve onu ayağının altına alıp ezmek, hâlka rezil rüsve etmek için eline keşköl alıp dilenir. Dilendirken “şey’*en lillālāh*” der. Buna selmana çıkmak da denir... (Uludağ, s. 334)

Yig andan kim anuñ-çün biñ vire ğayr

546-Eli-y-ile varup ğayrını şındı
Gören Mecnūn'ı ğadre irdi şandı

547-Varup Mecnūn'a keşf eyleđi rāzı
Biri birine ' arz itdi niyāzı

548-Çü gördi bunları bir niçe ğāsıd
Hemān-dem ğıldılar çok fık-r-i fāsıd

549-Bu söz söylendi çün kim āşkārā
Müfıd olmadı telbīs ü müdārā

550-Bu ğāl-ile cihāna tıldı bunlar
Bu ğalk içinde rüsvā oldı bunlar

551-Gidüp Mecnūn'un elden iğtiyārı
Ĵılurđı derd-ile feryād u zārı

552-Dimezdi şehr ü bāzār u mağalle
Gezüp rüsvā olurđı her mağalle

41^b

553-Olup ser-pā-büreĥne mest ü ğayrān
Gice gündüz yürürđi zār u nālān

554-OĴurđı her nefes biñ şı' r-i mevzūn
Ki Leylī ğuş idüp olurđı mecnūn

555-Gehī dīvāneye küh-ıdı me'vā
Gehī āhū bigi tıtarđı şaĥrā

556-Diyārından ğabībūn irse bir peyk
Düşerđi pāyına eydürđi *lebbeyk*

557-Meger ğünlerde bir ğün Ĵays-ı Mecnūn
Oturmışdı yirinde çeşm-i pür-ĥūn

558-Otaĝı Ĵapusın yapıdurmış-ıdı
' Arab resmin tamām itdürmiş-ıdı

559-Dil-i Leylī çü her dem ğaste-y-ıdı
Anuñ-çün dāyimā der-beste-y-ıdı

560-Bunı ol görüben fūrĴatler itdi
Bu anı gördi çok ğasretler itdi

561-Olup Mecnûn felek-veş perde-dârı
‘Îmârı oldu Leylî’nün hışârı

562-Hurûş eylerdi Leylî hem-çü kânûn
Rebâb u çeng-veş inlerdi Mecnûn

563-Turup yine otağından giderdi
Diyâr-ı yârı her dem seyriderdi

42^a 564-Düzüp kavlinde taşnîf ü ‘ameller
Dir-idi derd-ile garrâ gazeller

565-Gehî divâne-veş olurdı şeydâ
Düşerdi tağlara giderdi tenhâ

566-Degüldi tab‘ı çün inse münâsib
Olurdı anda vahşîye muşâhib

567-Teni tenhâ gezerdi cismi ‘uryân
Kılurdı ney bigi tağlarda nâlân

568-Kılurdı kavmi ahvâlin hikâyet
İderlerdi elinden çok şikâyet

569-Virürlerdi öğüt işitimez-idi
Özinün lâıyķı iş itmez-idi

570-Egerçi pend-i ‘âķıl sūd-menddür
Velikin ‘âşıķuñ cânına bendedür

571-Atası sem‘ine yitişdi bu iş
Olup rencide ġâyet çekdi teşvîş

اکاه شدن پدر مجنون از آشفتهء او خواستاری
54 لیلی

572-İşitdi bu sözi hem-demlerinden
Bu hâli añladı maħremlerinden

573-Bu ġamdan eyle olmuşdı müşevveş
Diyeydün cânına düşmişdi âteş

⁵⁴ Mecnûn’un Babasının Oğlunun Perişan Hâlinde Haberdar Olması ve Leylâ’yı İstemesi

42^b

574-Atasınıñ diger-gün oldı hâli
Bu hâlet şaldı gönline melâli

575-Oğul ayağına ger batsa bir hâr
Atanuñ cânına yüz biñ kıılır kâr

576-Ata olan kişi añlar bu hâli
Mücerredler ne bilsün bu hayâli

577-Oğulda ger ola biñ ‘ayb bî-reyb
Atanuñ gözine görünmez ol ‘ayb

578-Haķıķat bildi Mecnûn’uñ atası
Kı_olupdur oğlu Leylî mübtelâsı

579-Bu derdi illere taķrîr iderdi
Bunuñ dermânına tedbîr iderdi

580-Ķabâyıl halkını cem‘ itdi yek-sân
Bu derdi bunlara şerh itdi penhân

581-Bularuñ her birin söyletdi gördi
Devâsını bu derdün cümle şordı

582-Egerçi bunca sözler söylenildi
Ķaberler çok işidildi dinildi

583-Velîkin buña irdi âķir-i güft
Kı_ola ol dür-i nâ-süfte aña cüft

584-İdêler Leylî’ye ‘aķd-i nikâķı
Bula Mecnûn cününından felâķı

43^a

585-Bu hâl-ile virüp şevķına tesķin
İdêler ‘aķl-ıla Mecnûn’ı tezyîn

586-Bu tedbîri çü Mecnûn güş kıldı
Ķum-ı mey bigi ol-dem cüş kıldı

587-Açıldı gül bigi güldi firāvân
Bitürdi büstânı nâr-ı hândân

588-Ķolup gönli feraķdan raķşa girdi
Nigârı yâdına varını virdi

589-Bu Ķamdan gönline virüp yaraķı

Ṭurup gördi atası her yarağı

590-Ṭavāyif ḥalkını dirdi tamāmī
Ġanī-y-ile faḳīri ḥaṣ u ʿāmī

591-Ḳamu esbābını düzdi şahāne
Diyār-ı Leylī'ye oldı revāne

592-Öñürdi kıldılar bir kimse irsāl
Ki Leylī cānibine ʿarz ide ḥāl

593-Hemān-dem yitişüp ol kişi zāhir
Ḥaber virdi ki irdi Şāh-ı ʿĀmir

594-İşidüp ḥayy-ı Leylī pādīşāhı
Ḳamu cemʿ eyleyüp ḥalk u sipāhı

595-Bu āyīn-ile istiḳbāle çıkdı
Nefir ü nāy u ṭablin çala çıkdı

43^b

596-İdüp bu ḳavme iʿ zāz-ıla ikrām
ʿAdedsüz kıldılar iḥsān u inʿām

597-Buları ḳondurup yirlü yirine
Gětürdiler her erkānı yirine

598-Ṭurup Leylī atası didi iy mīr
Murāduñ neydügin ḳıl baña taḳrīr

599-Çü fermānuñ olupdur cāna minnet
Ḳılurven emrüne şevḳ-ıla raġbet

600-Dönüp luṭf-ıla didi Şāh-ı ʿĀmir
Budur sizden murādum evvel āḫir

601-Ki irüp sizden hemīşe rūşenālīḳ⁵⁵
Bizümle idesiz çoġ āşinālīḳ

602-Ḳabül eyle degülven dün u nā-kes
Murādum āşinālīḳdur hemīn bes

603-Didi Leylī atası aña iy ḥan
Ne emr itseñ olurven bende fermān

⁵⁵ Nüshada “rūşinālīḳ” şeklinde harekelenmiştir.

- 604-Benüm cānum benüm cānum senüñdür
Ne buyursan şehā fermān senüñdür
- 605-Gine Leylī atasına dönüp şāh
Didi bizden kerem kıl itme ikrāh
- 606-Ƙızuñ Leylī'yi eyle Ƙays'a hem-ser
Ƙırān itsün meh-ile mihr-i enver
- 44^a 607-Ne kim fermān iderseñ ben kemīne
Nişār eyleyeyin genc ü hāzīne
- 608-Zer-i hāliş bigi ğışdan berīyem
Bu mühre cān u dilden müşterīyem
- 609-Çü 'Āmir'den işitdi bu hıṭābı
Atası Leylī'nüñ virdi cevābı
- 610-Didi h̃oşdur bu güftāruñ nigārı
Velī yoḡdur felek bigi ḡarārı
- 611-Egerçi sözlerüñdür h̃ub u dil-keş
Velīkin cānumı yaḡdı çü āteş
- 612-Kelāmuñdur egerçi dostāne
Velī düşmen bigi ḡasd itdi cāna
- 613-Senüñ dīvānedür ferzendüñ iy şāh
Degüldür bī-nevāya lāyık ol māh
- 614-Laṭīf olur çü dil-dāruñ zarīfi
Degül dīvāne ferzāne ḡarīfi
- 615-Aña evvel devā eyle 'ilāc it
Pes andan şoñra 'arz-ı ihtiyāc it
- 616-Dürüst olup 'ayārı rāst gevher
Tamām olsun işi ḡalmasun ebter
- 617-'Arab ḡavmi beni ta' yīb iderler
Baña ṭa' n eyleyüp hep yol sürerler
- 44^b 618-Bu sözi söyleme daḡı baña sen
Unut bu ḡālī cebr itme baña sen
- 619-Bu güftārı işidüp 'Āmirīler

Şafā-yı dilden oldılar berīler

620-Ḥacālet birle döndiler girüye
Kadem başmadılar hīç ilerüye

621-Kalup nevmīz ü ‘āciz gitdiler hep
Melālet telhīni nūş itdiler hep

622-Niçe sözler iştdiler didiler
Velī soñra bunı fīkr eylediler

623-K’ideler renc-i Mecnūn’a ‘ilācı
Anuñla ‘āfiyet bula mizācı

624-İdeler aña niçe nev‘-ile pend
Ki qalmaya dilinde hīç anuñ bend

625-Atası dir-idi Mecnūn’a her dem
Bu sevdādan ırağ ol ivme epsem

626-Bu milk içinde dilberler öküşdür
Nigārīn-i semen-berler öküşdür

627-Bu dünyā toptolu şīrīn-dehendür
Nigār-ı lāle-ḥadd u gül bedendür

628-Çü pürdür verd-ile ‘ālem bahārı
Neden ma‘būd idündüñ sen bu ḥārı

45^a 629-Şanemlerle pür iken bāğ u gülşen
Niçün tapduñ hemān şol bir büte sen

630-Bu ‘ālem tolu-y-iken āşīnādan
Niçün virdüñ gönül bīgāneye sen

631-Cefāsın çekme terk it bī-vefāyı
Vefā-dār iste isterseñ şafāyı

632-Daḥı Leylī şarābın eyleme nūş
Bu sevdāyı gönülден kıl ferāmūş

633-Çü Mecnūn bu kelāmı gūş kıldı
Şanasın semm-i kātīl nūş kıldı

634-Dögündi ağıladı yırttı yaqasın
Çıkardı derd-ile tenden qabāsın

635-Gine evvelki gibi oldu meftûn
Delürdi tağlara düşdi çü mecnûn

636-Dögüp başın yire şeklin büzdi
Kesüp bağlarını zencîrin üzdi

637-Nuḥûset irişüp şûm oldu fâlî
Didi *lâ-ḥavl*⁵⁶anın-çün her ḥavâlî

638-Giderdi bakmaz-ıdî şola şağa
Hemîn dīvâne-veş düşmişdi tağa

639-Bu ḥâl-ile giderken vâlih ü zâr
Dilinde bu sözi kılmışdı tekrâr

45^bغزل⁵⁷

1- 640-Hezâr-ı dil bahârından kesilmez
Nigâr-ı gül-‘ izârından kesilmez

2- 641-Beni kesmek dilerler dilberümden
Bu gönüm ḥod nigârından kesilmez⁵⁸

3- 642-Ḳadîmî yâr-ıla ‘ahd eylemişdür
Anıñ-çün dil qarârından kesilmez

4- 643-Bugün peymân-ı şâdık toğrı ‘âşık
Ḥaḳîḳat bil ki yârından kesilmez

5- 644-Irağ olmaduğı senden gönül bu
Ki bülbül gül kenârından kesilmez

6- 645-Şehâ kūyundan ayrılmaz dil ü cân
Ġarîb olan diyârından kesilmez

7- 646-İrılmaz **Aḥmed-i Rıdvân** kapuñdan
Çü bende şehr-yârından kesilmez

⁵⁶*lâ-ḥavl(c)*: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ “Her türlü kuvvet ve kudret ancak Allah’tadır.”

Melâike-i sâffun tesbihinin bir bölümü olan bu söz, bir sıkıntı, belâ ve tehlike ile karşılaşma durumunda, sabrın tükendiğini göstermek için kullanılır. Bazen kendi kendine sabır telkin etmek ya da bir tehlikeyi, cinleri, şeytanları uzaklaştırmak amacıyla okunur. (Yılmaz, 1992, s. 101)

⁵⁷ *Ġazel*

⁵⁸ Beytin kenarında, yakın zamanda yazıldığı anlaşılan “cüdâ itmek” ifadesi yer almaktadır.

59 فراق مجنون

- 647-Çü gitmişdi elinden ihtiyārı
Dir-idi dem-be-dem kılduḡca zārī
- 648-Cihāna kāškī ben gelmeyeydüm
Gelüp bu mülke sāye şalmayaydum
- 46^a 649-Beni anam toḡurmamış olaydı
Atam daḡı getürmemiş olaydı
- 650-Belālar başuma biñ biñ ireydi
Yeḡūd bir yıldırım bārī uraydı
- 651-Ḳamu varum yaḡaydı tāc u taḡtum
Bu miḡnet-ḡāneden ḡalḡaydı raḡtum
- 652-Dehānına nehengün atılaydum
Bu ḡamlardan ola kim ḡurtılaydum
- 653-Nice bī-ṭālī‘ em devrān içinde
Ki yoḡdur mūnisüm insān içinde
- 654-Beni hem-demlerüm görüp ḡaçarlar
Baña söz yirine odlar ṣaçarlar
- 655-Benümle her nefes hem-rāz olanlar
Benüm her derdüme dem-sāz olanlar
- 656-Benüm hem-demligümden ‘ār iderler
Beni görüp ḡamu ṭurmaz giderler
- 657-Çü ādemden beni vaḡṣī görürler
Baña ṭuş olsalar hep ṭaş ururlar
- 658-‘ Aceb ben bu sitemden ḡurtılam mı
Veyāḡūd bu belā-y-ıla ölem mi
- 659-Beni bu miḡnete çün ṣaldı taḡdīr
Ḥalāṣ olmaḡa yā Rab n’ola tedbīr
- 46^b 660-Ne ḡamdur kim ṭaḡıldı kār u bārum
Ne ḡasretdür ki görinmez nigārum

⁵⁹ Mecnûn’un Ayrılığı

661-Niṣānum kalmadı maḥv oldu nāmum
Unutdı adımı ḥāş-ıla ‘āmum

662-Tenüm bād-ı firāķı şaldı āba
Yaķup nār-ı ğamı virdi ḥarāba

663-Çü yaşum kevkebi kalmışdı taña
Görenler ḥālūmi kalmışdı taña

664-Benüm çün sırrımı fāş itdi yaşum
Kesilse yig-idi ‘ālemde başum

60 بردن پدرش مجنون را و نصیحت دادن

665-Çü ‘ışķ-ıla yüceldi nām-ı Mecnūn
Zamānında añıldı nām-ı Mecnūn

666-Oğulda kalmadı çün neng-ile ‘ār
Bu ğamdan atası oldu dil-efgār

667-Bunı kasd itdi kim bir gün tuta rāh
Ola Mecnūn’uñ aḥvālinden āgāh

668-Giderken bir kişi görindi nāgāh
Şorup ‘Āmir didi ol şaḥşa bi’llāh

669-Gelürken yitişüp ya Rab nigāhuñ
‘Aceb tuş ola mı Mecnūn’a rāhuñ

47^a

670-Didi bir kişi gördüm ferd ü tenhā
Gider yolsuz yire rüsvā vü şeydā

671-Gezer dīvāne-veş bī-‘aķl u bī-hūş
Cihān u cānını kılmuş ferāmūş

672-Çün işitdi atası bu kelāmı
Anı bulmağa kıldı ihtimāmı

673-Çü geçdi ‘Āmirī ol kūh u deştı
Görür bir gūşede Mecnūn-ı mestī

674-Ki yatmış gūşe-i hicrān içinde

⁶⁰ Babasının Mecnūn’u Götürmesi ve Ona Nasihat Etmesi

Şanasın gencidi virân içinde

675-Yaturdı hâk içinde çehresi hâk
Kâbâ-yı cân-ıla pîrâheni çâk

676-Kılınmaz cânınuñ derdine emsem
Bulınmaz sînesi zaḥmına merhem

677-Cihân halkı yüzinden cümle bîzâr
Degül bir kimse hâlinden haber-dâr

678-Aña bir kimse ne yâr u ne yoldaş
Hemîn efgânidur hâline hâl-dâş

679-Ne ser kılmışdı cisminde ne sâmân
Kamu çâk-idi dâmân u girîbân

680-Teninde saçları olmuşdı bisyâr
Ki ṭurmazdı serinde tâc u destâr

47^b

681-Bu hâl-ile görüp oğlını ‘Âmir
Tekellüm hâline olmadı kâdir

682-Bu hayretten ki kıldı lâl ü hāmūş
Cihân aḥvâlini kıldı ferāmūş

683-Açınca gözini Mecnûn-ı güm-râh
Atasına gözi ṭuş oldu nâgâh

684-Ki ḳalmış ḳarşusunda deng ü hayrân
Ṭurur âvâre ‘âciz zâr u giryân

685-Didi atasına ne hâldür bu
Nedür bu vaż‘ u ne aḥvâldür bu

686-Ḥayâl-i ḥ‘âba beñzer mi bu hâlât
Ḥaḳîḳat mı yâ evhâm u hayâlât

687-Didi Ḳays’a atası Mîr-i ‘Âmir
Bugün sensin fûnûn içinde kâdir

688-Saña ma‘lûm-iken ‘âlemde her fen
Niçün böyle zelîl olduñ oğul sen

689-Niçün sevdâya şalduñ ‘aḳl u cānuñ
Neden virdüñ ḥarâba ḥānmānuñ

- 690-Niçün qalduñ bugün bî-şabr u sāmān
Neden kılduñ vaṭan ṭağ u beyābān
- 691-Didi Mecnūn beni ṭutdı teb-i yār
Velī dermān-ı ‘unnāb-ı leb-i yār
- 48^a 692-Çekerven gerçi ki bunca belāyı
Umarven la‘l-i nābından şafāyı
- 693-Baṇa penhān olaldan şol zenaḥdān
Kılupdur çeşmüme dünyāyı zindān
- 694-‘ Aceb şol sūnbūli görmez mi bāğum⁶¹
Ki būyından ter olaydı dimāğum
- 695-Çü gördün sūzumı söz itme baṇa
Benüm bu yanışumdan qalma ṭaṇa
- 696-Diyüp bu sözi düşdi ‘aqlı gitdi
Biraz bî-‘aql u bî-hūş oldı yatdı
- 697-Yoğ-ıdı kimseye qalbinde meylı
Dilindeydi müdāmī yād-ı Leylī
- 698-Hemīn Leylī dir-idi yana yana
Görinmezdi gözine ata ana
- 699-Biraz demden ki ‘aqlı geldi ṭurdı
Bağup ol şahşı qarşusunda gördi
- 700-Didi ger yād u ger biliş ‘ayān it
Bize aḥvālūni luṭf it beyān it
- 701-Eyitdi aṇa kim bilmez mi olduñ
Baṇa gör neyledüñ görmez mi olduñ
- 702-Beni derdüñ kılupdur zār u bīmār
Cihāndan olmışam cān-ıla bīzār
- 48^b 703-Didi Mecnūn benüm zār u dil-efgār
Degüldür kimse ḥālūmden ḥaber-dār

⁶¹ Nūshada şeklinde yazılmıştır.

704-Cünûn bilmez pezer kimdür ya mäder
Ne ẖāher fıkır ider ne ẖod birāder

705-Atası çün bunun ẖalini gördi
Bu ẖālūñ aşlını ol demde şordı

706-Didi şaldı beni Leylī bu ẖāle
Ġamından bedr iken döndüm hilāle

707-Bu Ġamdan küh-iken kâh olmışam ben
Şaçı leylinde güm-râh olmışam ben

708-Atası didi Leylī-y-ise maķşūd
Ġidēlüm gel murāduñ külli mevcūd

709-ĠulaĠına çü girdi nām-ı Leylī
Anuñla ẖatırı buldı teselli

710-Didi ‘İsī misin ya Hızır-ı devrân
Ki virür mürdeye bu sözlerüñ cân

711-Bu sözlerden olup ẖālī diger-gün
Münācāt idüben eydürdi Mecnün

712-Beni irgür Huzāyā fetḥ-i bāba
Ḥaṭā-y-ısa bu söz döndür şavāba

713-Sen açduñ müjde-i vaşla zübānum
Yakın eyle benüm zann u gümānum

49^a

714-Ve ger ni bu sözün aşlı yalandur
Ḥaṭāsı bu maķālātuñ ‘ayāndur

715-Beni bu aldamaķdur şek degüldür
Ḥayāl-i ẖāba beñzer dek degüldür

716-Bu sözi gerçi añlardı bahāne
Ümīd-ile velī oldı revāne

717-Bu yolda eyledi biñ siḥr-i efsün
Atasıyla anuñ-çün gitdi Mecnün

718-Añul añul añı uydurdu gitdi
Velī yollarda çoĠ efsünlar itdi

719-Anı aldayuben yolda tamāmet

Ulaşdurdı anasına selâmet

720-Görince anası oğlu yüzini
Kesüp saçlarını yırttı yüzini

721-Biraz kim ağladı gögsini döğdi
İlendi kendüye bahtına söğdi

722-Velikin ‘âkıbet kendüye geldi
Elini oğlunuñ eline aldı

723-Aña mihr eyleyip çekdi kenâra
Yüzini sürdi ol zîbâ ‘izâra

724-Getürdi yirine âyin ü resmin
Tıraş itdi saçın pāk itdi cismin

49^b

725-Kesüp dırnağını yudı tenini
Bırakdı egnine pîrâhenini

726-Çıkardı geydügi köhne palâsı
Geyürdi cismine fâhîr libâsı

727-Pes andan varuben oturdılar hep
Maqâmın düzdiler cümle müretteb

728-Zübân açdı revân pîr-i hîred-mend
Feşâhat birle virdi oğlına pend

729-Didi iy cân oğul ne kârdur bu
Helâk itdün beni ne ‘ârdur bu

730-Sen-idün hâşıl-ı ‘ömrüm cihânda
Murâd olan bu-y-ıdı her zamânda

731-Yilüp ardumca önümce yürte-y-idün
Ölüncek üstüme hâk örte-y-idün

732-Zamânumda sen-idün âb-ı rû-y-um
Yire dökdün yüzümden gitdi şu-y-um

733-Öşetdün kâse-i nāmūs u ‘ârum
Taşa çaldun benüm cām-ı vaqârum

734-Gel imdi şimdiden soñra kıl in‘âm
Bizi hâlk ortasında kılma bed-nâm

50^a

735-Oğullık şartını g t r yirine
Bil rsin-kim giden gelmez yirine

736-Kem l   ma  rifet kesbin  aleb kıl
Faz yil h şıl it c na edeb kıl

737-Gine lu f-ıla tert b it  azeller
Ser  g z eyle h o   avl u   ameller

738-Bug n t ze c v nsın h  -mend ol
Eger devlet dilerse  erc mend ol

739-Yarın   n bencileyin p r olasın
Cih n ma l bu n ola   r olasın

740-Sen  n   nkim el  nden g de ma    d
Ned met   lmaya ol dem sa na s  d

741-Nes b-ise n ne de l  olma ma r  r
Ki iyi cehli a lından   lur d  r

742- utam ki  ecd du n oldu p  r-faz yil
Sa na fazlından anlaru n ne h  şıl

743-Eger i N  h'  n o lı-y-ıdı Ken    n
Anu la  omadı ke  t de S  bh n

744-Fer    nlar zam n n g rmed  n sen
Bu b z ru n ziy n n g rmed  n sen

745-   levh  n s  ded  r iy merd-i       l
    n mekr-i zen ndan olma     l

746-Nis dan g rmedi kimse vef y 
Bulardan bulmad    d  u  af y 

50^b

747-  lar kim dil-rub lar serverid  r
     at g  zlesen d  v    per  d  r

748-  nun kim la  l-i n  b    t-ı c  ndır
Dil-i   a    ne ma  n  de ziy  ndur

749-Hem n kim bu s  zi Mecn  n i  t di
G  zinden     me-i h  n-  b a   t dı

- 750-Didi atasına iy merd-i kâmil
Benüm derd-i dilümden olma ğâfil
- 751-Egerçi zâhirâ şâhib-hünersin
Velî sūz-i derûndan bî-ḥabersin
- 752-Benüm ‘ışk odı yakmışdur vücūdum
Yile virmiş-durur nâ-būd u būdum
- 753-Banâ bir vech-ile kâr itdi Leylî
Ki yokdur gön̄lümün ḥavrâya meyli
- 754-Dönüp atası didi iy oğul sen
Bilürsin kim degülven saña düşmen
- 755-Niçün güftâr-ı ḥūbum diñlemezsın
Naşîhat dürlerin gūş eylemezsın
- 756-İşidürsen sözüm hoş-ḥâl olasın
Ḥaḳîḳat derdüñe dermân bulasın
- 757-Senün her dem dilün̄de zıkr-i Leylî
Saña hiç yoğ anuñ bir zerre meyli
- 51^a 758-Sen olursın anıñ-çün zâr u ğam-nâk
Senün̄ ol ğuşsaña olur feraḥ-nâk
- 759-Ṭurursın sen anuñ ‘ışkında kāyim
Kaçar senden ol âhū bigi dāyim
- 760-Yürürsin sen anuñ hicrinde giryân
Olur ol ğayr-ıla vuşlatda ḥandân
- 761-Ḥalâş olmak dilerseñ her belâdan
Hevâ-yı Leylî’yi dilden götür sen
- 762-Ḳabîlem içre var bir dilber-i pāk
Ki anuñ görmiş degül mânendi eflāk
- 763-Şeh-i ḥāver cemâl-i çākerîdür
Meh-i gerdün ğulām-ı kemterîdür
- 764-Kenîz olup sarây-ı devletünde
Murâduñca olur her ḥidmetünde

جواب دادن مجنون پدر را⁶²

765-Cevābında sözün Qays-ı şehun-ver
Açup dürc-i dehenden saçdı gevher

766-Didi iy husrev-i şîrîn-şemâyil
Tapuñdur şimdi sulţân-ı kabâyil

767-Şeh-i ferhundesin dārâ-yı ‘âlem
Emîr ü pîşvâ-yı nesl-i âdem

51^b

768-‘ Arab kâmillerinüñ hoş-zübânı
‘ Acem fâzıllarınüñ nükte-dânı

769-Bilürsin kim baña gerdün-ı gerdân
İdübdür cevriñi bî-hadd u pâyân

770-Bu miñnetler kılubdur şubhımı şâm
Bilür bu derdümi her hâş u her ‘âm

771-Göñül şaldı beni dām-ı belâya
Dil ucından esîrem ibtilâya

772-‘ İnân-ı dil degül çünkim elümde
Baña uymaz ayağum da elüm de

773-Kişi kendü eliyle hor u nâ-kâm
İder mi kendüyi rüsvâ-yı bed-nâm

774-Dilersen k’itmeyem derd-ile nâle
Getür bu der[dü]müñ fikrin hayâle

775-Ki anuñ küyındadır bâzâr-ı dil râst
Ümîd-i vaşlıdur maţlûb u der-h’âst

776-Müfîd olmaya mecnûna naşîhat
Bu haste bulmaya pend-ile şîhhat

777-Reg-i cāna irürse zaḥmın ejder
Şifâ virmez aña tiryāk-ı ekber

778-Bu sevdādan velîkin şerm-sāram
Perîşānem bu ğamdan bî-ḳarāram

⁶² *Mecnûn’un Babasına Cevap Vermesi*

- 52^a 779-Mu‘ ayyendür bilürven iy ħired-mend
Baña ħağdur didüğün nuşh-ıla pend
- 780-Bu sözlerden eger taşra çıkam ben
Cihân içre olam ħ̣ār u dizem⁶³ ben
- 781-Didi bu sözleri gitdi ħarārı
Hevā-yı küh idüp terk itdi dārı
- 782-Gine mecnūn olup tağına gitdi
Bayağı derd-ile dağına gitdi
- 783-Meger kim vaḳti irmişdi bahāruñ
Şafāsı mevsümiydi lālezāruñ
- 784-Olup rü-yı hevāda ebr-i giryān
Gülistān çehresin ħılmışdı ħandān
- 785-Bıñar-ı şāf’ aḳmışdı ħacerden
Şükūfe zāhir olmuşdı şecerden
- 786-Şükūfe gösterüp enva‘ -ı şīve
Bitürmişdi hezārān dürlü mīve
- 787-Açılmışdı gülistānda kızıl gül
Ķılurdu nāleler şevḳ-ıla bülbül
- 788-Seḫer-geh yazmağa nergis ħumārın
Şunardı lāle cām-ı hoş-güvārın
- 789-Dişün incisine öykindi jāle
İşidüp cānına dağ urdı lāle
- 52^b 790-Çü ‘ anber geydi zülfinden libāsı
Görüp sünbül didi ne yüz ħarası
- 791-Çalar def bigi berg-i gül celācil
Ķılur feryādı şevḳinden ‘ anādil
- 792-Bahāruñ şevḳ-ıla Mecnūn-ı bī-dil
Ķoyup şehri idindi kühı menzil

⁶³ Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

- 793-Olurdu anda vaḥşīlerle hem-dem
İdinmezdi perī-veş insi maḥrem
- 794-Kaçan kim tuş olaydı bir ġazāle
Egerdi çeşmini eylerdi nāle
- 795-Bu tañdur yoğ-iken bend-ile kaydı
Anuñ her cānver olmışdı şaydı
- 796-İşidürdi fiğānın⁶⁴ şīr-i ġarrān
Aña raḥm eyleyüp eylerdi efgān
- 797-Olurdu ādemi görse müşevveş
Kaçardı ādemīlerden perī-veş
- 798-Kaçan görseydi kavminüñ tozını
Kayalardan atardı kendüzini
- 799-Dili şad-pāre eyler eşk-i rīzān
Olurdu her dem ādemden girīzān
- 800-Müdām aġlardı bir dem gülmez-idi
Bu ġamdan istirāḥat bulmaz-ıdı
- 53^a 801-Yatup bir laḥza uyḥu uyımazdı
Varup bir kimseye ḥālin dimezdi
- 802-Meger ol dem zemīn-idi müzeyyen
Bahār-ıla cihān olmışdı gülşen
- 803-Kenār-ı cūy-ıdı serv-i ḥırāmān
Leb-i Hızr-ıdı reşk-i āb-ı ḥayvān
- 804-Aġaçlarda şükūfe baġlu-y-ıdı
Bu ġamdan lāle baġrı daġlu-y-ıdı
- 805-Benefşe verd-ile olmışdı hem-dem
Ḥasedden sūseni tutmış-ıdı ġam
- 806-Çemenler yāsemīn-idi muṭarrā
Ser-ā-ser lāle-y-ıdı bāġ u şaḥrā
- 807-Velī Mecnūn sevinmezdi bahāra
Nazar kılmazdı bāġ u lālezāra

⁶⁴ Nūshada “feġānın” şeklinde harekelenmiştir.

808-İderdi dostından cümle perhîz
Gelen yârânına eydürdi berhîz

809-Gelüp gidenlere söz söylemezdi
Ebed bir kimseye hâlin dimezdi

810-Dem-â-dem bir kişi Mecnûn'u görse
Varup ibrâm-ıla hâlini şorsa

811-Dir-idi aña benden fâriğ ol sen
Benüm çekdüklerüm çekmez Tehemten

53^b

812-Ben ol gencem ki virândur maķāmum
Benüm bir ferd-ile yoķdur kelāmum

813-Ġam-ı dil-dâr-ıla dil-şād olurven
Belâ-y-ıla bilişden yād olurven

814-Yirüm bûlbûl bigi her dem kafesdür
Baña dem-sâz u maķrem nâle besdür

815-Ġamından gerçi gönlümdür müşevveş
Velî olur hayâlınden gine ẖoş

816-Baña görünmese ol kıadd-i bālâ
Dikendür çeşmüme serv-ile Tûbâ

817-Görenden fitne-i çeşmin sözüñ kes
Kî anuñ 'aynına gelmez çeşm-i nergis

818-Cemâlınsüz gül-i ter 'ayn-ı âzer
Ruĥıñsuz lâledür tutuşmış aķker

819-Şular kim halk içinde dil-rubâdur
Kıatumda şanasın bir ejdehâdur

820-Eger sünbûl eger müşg-i Hıtâ'dur
Şacınuñ çinine nisbet haķâdur

821-Cihânda görmedüm yâr-ı muvâfıķ
Vefâ umduķlarum buldum münâfıķ

822-Şadâķat kılmadı çün nesl-i 'âdem
Bu yigdür ki olam vaķşîye hem-dem

54^a

823-Dehānın fıkı idüp bîçāre Mecnūn
Giderdi derd-ile dil teng ü maḥzūn

65 نالیدن مجنون از درازی شب هجر و بردن پدر
مجنون را بکعبه

824-Şebüñ şāhı çü kırdı ḥaymesini
Gine yaydı semāya ḡaymesini

825-‘ Arūsı maşrıkuñ olmışdı penhān
Görinmişdi sehī meh bigi raḥşān

826-Dırāz-ıdı be-ḡāyet ol şeb-i tār
Perişān vaqt-ıdı çün perçem-i yār

827-Şeb-i tār içre ol Mecnūn-ı ‘ aşık
Kılurdu nāleler tā şubḥ-ı şādık

828-Yoḡ-ıdı kıydı kim olaydı pā-best
Giderdi şevk-ıla çün üştür-i mest

829-Çü kavmi gördiler Mecnūn-ı merdi
Ziyād oldu anuñ varduḡca derdi

830-Giderdiler kamu dilden nifākı
Dirilüp kıldılar bu ittifākı

831-Ki Mekke cānibine gide Mecnūn
Ṭavāf-ı Ka‘ betu’llāh ide Mecnūn

832-Anuñla ola kim gidüp cününü
Bula sevdāları bir dem sükünü

54^b

833-Ḳabūl olur çü ḥüccācın du‘ āsı
Bunun da derdinüñ ire devāsı

834-İdüp ḥac niyyetin ‘ Āmir kemāhī
Kemāl-ile düzetdi zād-ı rāhı

835-Düzüldi tüşeler bağlandı maḥmil
Gönüldiler yola menzil-be-menzil

836-Elini aldı Mecnūn’uñ eline

⁶⁵ Mecnūn’un Ayrılık Gecesinde Uzunluğundan İnlemesi ve Babasının Onu Kâbe’ye Götürmesi

Atası yürüdi Mekke yolına

837-Çü yolun gördiler kaydın tamâmet
Hicâz'a irdiler âhîr selâmet

838-Ẓiyâdan dilleri pâk-idi şâfi
Ri' âyet kıldılar şart-ı tavâfi

839-Kılup erkânını Hacc' uñ ri' âyet
Şafâ vu Merve'nün sa' yın tamâmet

840-Getürdiler kamu yirlü yirine
Rüsûmuñ cümlesi vardı yirine

841-Didi Mecnûn'a ' Âmir iy oğul gel
Harem halkasına yapış urup el

842-Ki budur beyt-i ' âlî cāy-ı ekber
İcâbetler bulur bunda du' âlar

843-Tazarru' kıl gönülden iste tahkîk
Ki rûzî eyleye Hâk saña tevfiq

55^a

844-Dil-i bî-şabruña vire şebâtı
Bulasın bu belâlardan necâtı

845-Tenüñ âzâd idüp mekr ü belâdan
Halâş eylêye cânuñ ibtilâdan

846-Dilünden götüre Leylî hevâsın
Ne ' ışkın yâd idesin ye cefâsın

847-Çü Leylî ' ışkını işitdi Mecnûn
Revân itdi gözinden Nîl ü Ceyhûn

848-Biraz kim ağladı şöñunda güldi
Hemân ol dem yirinden tûru geldi

849-Yapışdı halkaya didi ilâhî
Ki sensin cümleñüñ püşt ü penâhı⁶⁶

850-Olupdur emrüne ' âlem musahhar
Benüm de eyle maşşûdum müyesser

⁶⁶ Nûshada şeklinde yazılmıştır.

55^b

851-Raḥīmā rahmet-i ‘āmuñ ḥaḳı-y-çün
Kerīmā luṭf u in‘āmuñ ḥaḳı-y-çün

852-Bu Beytu’llāh-ı ‘ulyā ḥürmeti-y-çün
Bu nüh saḳf-ı mu‘allā ḥürmeti-y-çün

853-Ki Leylī ‘ışkıını bende müdām it
Anuñ ‘ışkı-y-ıla ‘ömrüm tamām it

854-Gözüme sürme-i ‘ışkıyla vir nūr
Gözüm şol tūṭiyādan eyleme dūr

855-Anuñ ‘ışkı meyiyle cānı mest it
Vücūdı nistem ‘ışkıyla hest it

856-Nehār it cānuma zülfeyn-i leylin
Ziyād eyle dilümde mihr ü meylin

857-Beni irgür bu ‘ışķūñ ḡayetine
Yitişdür ‘ilmümi māhiyyetine

858-İlāhī Leylī’yi ḳatuñda ḥaş it
Yavuz gözden yavuz dilden ḥalāş it

859-Anı ḥaḳ-ı cihāndan bī-niyāz it
Beḳāsın saçları bigi dirāz it

860-Pür olsun ‘ışķınuñ ḥamrıyla cāmum
Yücelsün zıkr-ile ‘ālemde nāmum

861-Tenümden bir nefes ayrılmasun ‘ışķ
Derūnumdan daḡı dūr olmasun ‘ışķ

862-Ḳulaḳ tutmışdı atası sözine
İşitdi urmadı lākin yüzine

863-Buña oldı yaḳını bildi muṭlaḳ
Bu üzre i‘tiḳād itdi muḥaḳḳaḳ

864-Ki oḡlı Leylī’nüñ dīvānesidür
Cemāli şem‘inüñ pervānesidür

865-Olupdur cān-ıla dilden esiri
Anuñ olmaz naşīḥat dil-peżiri

56^a

866-Ne kim işitdi-y-ise Mîr-i ‘Âmir
Didi kıavmine cümle kııldı zâhir

867-Dağı fikr itmedi bu yolda tedbîr
Didi her neyse ola hükmi-i taqdîr

868-Yitürdiler çü Hacı emrin yirine
Dönüp ‘azm itdiler yirlü yirine

869-İrişdiler kıamusı menziline
Gine Mecnûn dağı geldi iline

870-Koyup Mecnûn’u râhat eylediler
Kıamu andan ferâgat eylediler

871-Bunı fikr eylediler âşkâre
Kim olmazmış marîz-ı ‘ışkıa çâre

872-Anıñ-çün kııldılar Mecnûn’ı âzâd
Ğam-ı Leylî-y-ile eglendi dil-şâd

873-‘âyân oldu çü Mecnûn’uñ nihâmı
Cihân tıldı hadîş ü dâstânı

874-Bülend oldu nidâ-yı ‘ışkı-ı Leylî
Tıonatdı bu şadâ yevm-ile leyli

875-Bulup rû-yı zemînde ‘ışkı şöhret
İrişdi çarğa âvâz-ı mağabbet

876-Gine Mecnûn delürdi tağa düşdi
Kebûter bigi geldi ağı düşdi

56^b

877-Yürürdi derd-ile hayrân u ‘uryân
Kılurdi süz-ıla ney bigi nâlân

878-Giderken derd-ile bir gün şehir-gâh
İrişdürdi mağâm-ı Leylî’ye râh

879-Gözi tıuş oldu Leylî’nüñ ırakdan
Ki bir şeydâ görindi karşırahdan

880-Cefâ-yı rüzgâr-ile dil-efgâr
Teni ‘uryân seri bî-tâc u destâr

881-Didi bu haste-dil Mecnûn’a beñzer

Belā-yı ‘ışk-ıla meftûna beñzer

882-Perişāndur saçum fikr-ile hāli
Benüm boynumdadur bunuñ vebāli

883-Çü Leylî gördi kim yaklaşdı Mecnûn
Sarâyından hemān-dem oldı bîrûn

884-‘âta kıldı vişāli behresinden
Niķābını götürdi çehresinden

885-Çü Mecnûn gördi Leylî’nüñ cemālin
Perişān eyledi ol-demde hālin

886-Düşüp tobrağa cismi ‘aqlı gitdi
Anı fehm itmedi neylēdi nitdi

887-Bu hāliyle görüp Mecnûn’ı Leylî
Didi hayfā dirīgā vāy veylî

57^a

888-Yanup sūz-ı cigerden kıldı āhı
İrişdi göklere dūd-ı siyāhı

889-Yağardı cānını Leylî çü micmer
Yanardı ‘ūd-veş Mecnûn-ı çāker

890-Utanup dāyesinden Leylî yāra
İdēmezdi tekellüm āşkāre

891-Beyān eylerdi gözi yaşı-y-ıla
Sözin söylerdi çeşm ü kaşı-y-ıla

892-İderdi ğamzesi nazm-ı ‘ibāret
Kılurdi şivesi remz ü işāret

893-Leb-i Leylî iderdi biñ hikāyet
Dil-i Mecnûn kılurdi çok şikāyet

894-Cemāl-i Leylî/çün gül al ü hurrem
Dil-i Mecnûn benefşe bigi pür-ġam

895-Velî güftāra āhir buldı fırsat
Söze girdi çü kalmadı zarūret

896-Dilēyüp ‘özrini Leylî hemān-dem
Didi iy dil-şikeste çeşm-i pür-nem

- 897-Seni sevdā-yı zülfüm kıldı mecnûn
Gözüm sihriyle cânıñ oldu meftûn
- 898-Egerçi gül bigi pür-ḥandeyem ben
Velî senden qatı şermendeyem ben
- 57^b 899-Bilürsin kim beni bî-iḥtiyâram
Velîkin vaşluña key intizâram
- 900-Şikâr olmaya duḡter râygânı
Peder mâder elindedür ‘ inânı
- 901-Vü ger nî iki cânib olsa râzî
Degül ḥâcet aña müftî vü qâzî
- 902-Güli dirmek dilersen sen selâmet
Var iste bâğ-bânından⁶⁷ icâret
- 903-Velî ḥavf eyler-idi Leylî-yi pāk
Bu yüzden ḥâtırı olmışdı ğam-nāk
- 904-Ki Leylî kavminüñ bir nâ-bekârı
Elinden gide nâgâh iḥtiyârı
- 905-Vara qatl eyleye Mecnûn-ı pākı
Ola nâ-ḥaḡ yire anuñ helâki
- 906-Diyârın terk idüp Mecnûn-ı bî-dil
Maḡamın Leylî’nüñ idindi menzil⁶⁸
- 907-Olup ḥalḡ-ı qabîle bundan âgâh
Ḳamusı kıldılar bu işden ikrâh
- 908-Didiler cümlesi ne kârdur bu
Ḥacâletdür bize ne ‘ ârdur bu
- 909-Götürêlüm bunı gitsün aradan
Ferâġat bulalum her mâcerâdan
- 58^a 910-Meger kim ‘ Âmirîlerden bir âgâh

⁶⁷ Nûsha boyunca şeklinde harekelenmiştir.

⁶⁸ Nûshada şeklinde yazılmıştır.

Bu tedbiri işidüp tıydı nāgāh

911-Gidüp te^c cıl-ile ol yār-ı ğam-ḥ[~]ār
Bu işden atasın kıldı ḥaber-dār

912-Süvār oldu hemān dem Şāh-ı ^c Āmir
Diyār-ı Leyl⁷ye oldu müsāfir

913-Aradı istedi her kūh u deşti
Kimi gördise didi ser-güzeşti⁶⁹

914-Bu sa^c y içre eritdi cān u cismin
Ne resmin tıydı Mecnūn'ıñ ne ismin

915-Şeh-i ^c Āmir degül mecmū^c -ı leşker
Ol iqlīmi tılandılar ser-ā-ser

916-Arayup her biri bulmadılar hīç
İzini tozını görmediler hīç

917-Didiler kim ecel bulmuşdur anı
Virüpdür gūşe-i ğurbetde cānı

918-Yeḥūd yimişdür anı cānverler
Peleng ü bebr ü gürg ü şīr-i nerler

919-Bu ğamdan döndiler zār u perīşān
Ḳamusı kıldılar ney bigi nālān

920-Atası derd-ile dönmişdi ğam-nāk
Libās-ı cānını kılmış-ıdı pāk

58^b 921-Velī yoğ-ıdı Mecnūn'da ğam-ı cān
Özin bir gūşede kılmışdı penhān

922-Ḥaṭar-nāk-ıdı ol mevzı^c be-ġāyet
Sibā^c -ıdı ser-ā-ser bī-nihāyet

923-Be-nāgāh aña bir kimse olur tıuş
Görür bir kışi yatur deng ü bī-hūş

924-Teni ^c ışķ odına yanmış göyinmiş
Ḳamu varlık libāsından şoyınmış

⁶⁹ Nūshada şeklinde yazılmıştır.

925-Teni pejmürde ammâ cānı zinde
Dil-i bî-ğuşşası pür-cüş u ħande

926-Ser-âgâz eyleyüp çün murğ-ı gūyâ
Okurdu derd-ile eş‘âr-ı ġarrâ

927-Sözi cevherleri çün bî-bedeldür
Biri ol dürlerüñ işbu ġazeldür

928-غزل⁷⁰

1. 929-Baňa Cennet yeter çün kūy-ı Leylî
‘ Aceb mi kılmasa Firdevs’e meyli

2. 930-Cihân içre firâķ-ı ħadd ü zülfi
Baňa göstermedi yevm-ile leyli

3. 931-‘ Aķık itmiş sirişk-i cūy-bārın
Gözüm gözler Yemen’de sen Süheyl’i

59^a 4. 932-Firâķuñdan bugün pür-derdem iy dost
Baňa rahm eylemezsen vāy veylî

5. 933-Nigārâ **Ahmed-i Rıdvân** ġamuñdan
Revân eyler gözinden āb-ı seyli

934-احوال مجنون⁷¹

935-Didi ġālib⁷² budur Mecnûn-ı bî-dil
Bu resme olmaya ‘ âlemde ‘ aķıl

936-Bunuñ kıasd eyledi kim şora adın
Bile tafşîl-ile cümle murâdın

937-Didi evvel nedür aduñ beyân it
Pes andan şoñra aĥvālüñ ‘ âyân it

938-Didi bu bende bî-nām u nişānam

⁷⁰ *Gazel*

⁷¹ *Mecnûn’un Durumu*

⁷² “ġālība” sözcüğü vezin kaygısıyla bu şekilde yazılmıştır. Nitekim *Divan*’da da kelimenin aynı şekilde yazıldığı görülmektedir. (Çeltik, 2011, s. 50) Bu hususla ilgili Halil Çeltik tarafından “*Ahmed-i Rıdvân’ın Divanı’na Göre Eski Harfli Metinlerde Vezin-İmla İlişkisi*” adlı makale çalışması yapılmıştır. (Çeltik, 2008)

Harāb-ı ‘ışk bed-nām-ı cihānam

939-Mekānum yok cihānda lā-mekānem
Kimem ben kim saña diyem fülānem

940-Pes anı koyuben ol merd-i āgāh
Diyār-ı ‘Āmirī’ye irdi nāgāh

941-Didi gördiği bigi cümle hālın
Beyān itdi kamu aşlıyla kālın

942-Bu aḥbārı işitdi atası tīz
Anı bulmağa ol dem eyledi ḥīz

59^b 943-Süvār oldı hemān dem sürdi gitdi
Haber virdikleri iḳlīme yitdi

944-Aradı gūşe gūşe kūh u ġārı
Yatur bir yirde gördi dil-figārı

945-Bayağı āteşine gine yanmış
Duḥān-ı ḳalbi cānına boyanmış

946-Yürür derd-ile yine yane yane
Gözinden cūy-bār olmuş revāne

947-Şarāb-ı şevḳ-ıla şeydā vü sermest
Özini nīst mi bilmez yeḥūd hest

948-Pes andan virdi oğlına selāmı
Aña rıfḳ-ıla söylēdi kelāmı

949-Çü Mecnūn gördi atası tozını
Düşüp ayağına sürdi yüzini

950-Didi şāhum benem bī-‘aḳl u bī-hūş
Cihānı ḳılmışam küllī ferāmūş

951-Nişānum şorma benden bī-nişānam
Benüm ‘özrüm ḳabūl it nā-tüvānam

952-Çü gördüñ bī-nişānam şorma ḥālüm
Benüm taḳrīr olunmaz ḳıl ü ḳālüm

953-Çü ‘Āmir bu kelāmı gūş ḳıldı
Gözi mānend-i deryā cūş ḳıldı

60^a

954-Akıtdı la^c l-ile yāḳūt u mercān
Gözinden yağdı lü'lü' bigi bārān

955-Ciger yaḳup bu ḡamdan kıldı āhı
Boyadı gökleri dūd-ı siyāhı

956-Özin divşirdi gine ol ḥired-mend
Dehān açdı ki vire oḡlına pend

73 نصیحت کردن پدر مجنون را

957-Didi iy cānına işkence iden
Varup yol diyü yolsuz yire giden

958-Neden āşüftesin gitdi ḡarāruñ
Niçün iy sūḥte ḥām oldı kārūñ

959-Ne gözdür bu ki yaşurdu cemālūñ
Kimūñ nefrini virdi ḡüşmālūñ

960-Kimūñ ḥūnı ḡalupdur gerdenūñde
Ne ḡülşen ḥārıdur bu dāmenūñde

961-Ne işden ayrılup ne işe düşdüñ
Niçün göz göre ḥār-ı nişe düşdüñ

962-Egerçi çoḡ ola dünyāda bed-baḥt
Velikin sencilēyin olmaya saḥt

963-Kişi kim kendüyi ide melāmet
Senūñ mişlūñ bulunmaz tā ḡıyāmet

60^b

964-Hevā-y-ıla ki olasin fāriḡu'l-bāl
Cihān içre ḡalasın muntazım ḥāl

965-Ṭutalum ki olmaya ārām u şabruñ
Neden kim nefsüñe olmaya cebrūñ

966-Hevā itmez murādın kişi dāyim
Degüldür bu zamānuñ ' ahdı ḡāyim

967-Eger hüşyār-ısañ bī-bāde mest ol

⁷³ Babasının Mecnûn'a Nasihat Etmesi

Yüzün döndür şanemden hak-perest ol

968-Virürsin cehl-ile sen bāda hırmen
Çekerven dāyimā ben ta' n-ı düşmen

969-Eger vaşl ister-iseñ kesme ümmīd
Ki olur ümmīd-vārun bāhtı cāvīz

970-Bulur nevmīd-i tālib vaşla rāhı
Sepīd⁷⁴ olur şebūñ āhir siyāhı

971-Harīf ol devlet ehli bile her dem
Şakın bī-devlet-ile olma hem-dem

972-Kapundan olmasun āvāre devlet
Ki anuñla bulınur maṭlūba vuşlat

973-Belī baht āb u devlet kūzesidür
Hudā-yı hātemūñ firūzesidür

974-Cihān içre olan şāh-ı muẓaffer
Gelüp devlet eşigine kodı ser

61^a 975-Eger şabr it eger şabr itme bī-şek
Saña devlet yitişür endek endek

976-Denizler kim geçilmez çevresinden
Ziyād olur şehābuñ kaṭresinden

977-Yüce tağlar ki erer başı eflāk
Haḳīkat māyesidür rīze-i hāk

978-Taşarsa cū-yı dil eyle taḥammül
Belāya şabr kıl Haḳḳ'a tevekkül

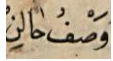
979-O sensüz dāyimā ḥandān u ḥoş-dil
Sen ol sengīn dilü-çün olma bī-dil

980-Sen anuñ-çün çekersin bārı çün kūh
Senüñ-çün çekmez ol bir zerre endüh

981-Yaman olma heves kıl yahşi kāra
İşün ta kim gele her dem şümāra

⁷⁴ Nüshada "sipīd" şeklinde harekelenmiştir.

- 982-Baňa cānumdan özge çünki cānsın
 arār it hānem içre hānmānsın
- 983-Niçün bī-menfa‘at ağa düşersin
 ‘Abeş yire yüzüñ şuyıñ dökersin
- 984-Yoluñdur çünki seng-istān u pür-çāh
 Bunuñla irmeye maşūduña rāh
- 985-Baňa hıřm itme şāhne der-kemīndür
 Giderme bendüni der āhenīndür
- 61^b 986-Yoluñ pür-fitnedür sen ıfl-ı nādān
 Çü gördün tıgi başuñ eyle penhān
- 987-Dil-i abābuñı ıl ğamdan āzād
 ‘Adū raĝmına eyle göñlüñi şād
- 988-Atası çün tamām itdi maālīn
 Beyān eylēdi cümle vařf-ı hālūn⁷⁵
- 989-Verüp Mecnūn su ‘āline cevābı
 Revān itdi dehānından cūlābı
- 76 جواب دادن مجنون پدر را
- 990- Didi iy řāh-ı Cemřīd-i zamāne
 Feleklerden yüce mīr-i yegāne⁷⁷
- 991- apuñdur dāyimā cāy-ı sücūdum
 Vücūduñ feyzidür bu dem vücūdum
- 992- Benüm sensin tenümde çünki cānum
 Baňa sensüz gerekmez zinde-gānum
- 993- Nařāyiğ gencini kim baňa virdüñ
 Dil-i mecrūhuma merhemler urduñ
- 994- Velīkin n’eyleyem ben bī-sitāre
 K’elümle gelmedüm bil bu diyāra

⁷⁵ Nūshada şeklinde yazılmıştır.

⁷⁶ *Mecnūn’un Babasına Cevap Vermesi*

⁷⁷ Nūsha boyunca “yigāne” şeklinde harekelenmiştir.

- 995- Dilümden dūr-ıdı şabr u qarārum
Elümde yoğ-ıdı hiç ihtiyārum
- 62^a 996- Demür bend-ile oldum pāy-beste
Baña sūd eylemez rāy-ı şikeste
- 997- Elüm irmez bu bendi açmağa hiç
Hem üstümden bu bārı ırmağa hiç
- 998- Bu nār-ı şā' ika cāna düşelden
Yanıpdur niçe cismüm bigi hırmen
- 999- Degüldür bu tena' um tenhā belā-keş⁷⁸
Yaşıpdur çoğını halkun bu āteş
- 1000-İder mi sāye kendü cānını çāh
İrişür mi özinden evcine māh
- 1001-Belī pīl ü şütürden tā per-i mūr
Olur mecmū' -ı maḥlūḳāta bu zūr
- 1002-Benüm şanma murādumdur bu kārı
Zarūrīdür degüldür ihtiyārī
- 1003-Degülven ben yalunuz pāy-der-gil
Cihān içinde ādem var mı ḥoş-dil
- 1004-Dehānum bağladum çün berḳ-i sūzān
Budur ḥavfum eger gülsem yanar cān
- 1005-Baña dirler niçün şādān degülsin
Yanarsın şem' -veş ḥandān degülsin
- 1006-Didüm bildünse ḥālīn müstemendün
Olur girye nişānı derd-mendün
- 62^b 1007-Neşāṭ-ı ḥandeden hem ḳorḳaram ben
Kim odlar saç-ıla nāgeh dehenden

حكايت 79

- 1008-Meger bir gün görüp bir kebg mūrı
Tutup ağızıyla kıldı aña zūrı

⁷⁸ Mısrada vezin kusuru vardır.

⁷⁹ Hikāye

1009-Hemân ol-demde kıldı ahaha m r
Didi kebg-i Der  iy z r u mehc r

1010-Ben md r ahaha bilgil muaa
Sen n p   n deg ld r olma ama

1011-   kıldı ahaha kebg-i ur m n
D   p min rına m r oldu b -c n⁸⁰

1012-Yirinde olmasa ger lehv   g lmek
Olur bu andeden her girye yigrek

1013- eker   n derd n  dil b -nih yet
Olam mı g   -i hier n de r at

1014-Dil-i ‘     ne  eks n ters-i c n 
Nider c n na  lib bu cih n 

1015-Meh-i bedrem ben m   n d  di m  e
Urursam ba um  ‘ayb itme t  e

1016- u ser kim olmaya y ru  fid s 
Yig oldur kim ola t   n sez s 

63^a

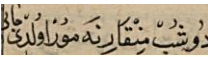
1017-Bu aste c na kim  te  d   pd r
 i ger n - o dur amm   o  d   pd r

1018-   sensin ben ulu  p  t   pen h 
Yolu da  am deg l olsam teb h 

1019-Tam m itdi kel m n     Mecn n
Atas  a ladı kıldı ciger- n

1020-Yatur ol g  ede atas  giry n
Bu c nibde oturm   o  ı ‘ury n

1021-Ba up Mecn n’  ‘ mir s nesine
Gine bir da   ilet i  nesine

⁸⁰N shada  eklinde yazılan m srada, vezin ve kafiye kusuru oldu undan metin tamiri yapılmı tır. Nitekim  nver de bu kısmı transkribe ederken aynı yolu izlemi tir. ( nver, 1982, s. 119)

1022-Kılup Mecnûn dahı Hakk’a tevekkül
Niçe gün şiddete kıldı taħammül

1023-Atası üstine nâzır komışdı
Anı bir kimseye ısmarlamışdı

1024-Aña her gün şikence eyler-idi
Gören kişiler anı ağlar-ıdı

1025-Gine çāk itdi Mecnûn cāmesini
Halāş oldu bozup hengāmesini

1026-Diyārını koyup terk itdi bāğı
Gine tağına ‘azm itdi bayağı

1027-Düşüp bu derd-ile hālāt-ı vecde
Yitişdüdür mekânın küh-ı Necd’e

63^b

1028-Nefirin depreşüp gösterdi cūşı
Ġazeller söyleyüp kıldı hurūşı

1029-Cevānibden hālāyık gelmiş-idi
Bu tağıñ çevresine tolmiş-ıdı

1030-Kılurlardı nażar Mecnûn’a her dem
Kelāmuñ gūş ıderdi dem-ā-dem

1031-Ne kim andan işitmişlerdi kamu
Gönül levhinde yazmışlardı kamu

1032-Bunuñ eş‘ar-ıla tolmişdı āfāk
Maķālātın kamu yazmışdı ‘uşşāk

1033-Muğanniler ġanī olmuşlar-ıdı
Cevāhir gencini bulmuşlar-ıdı

1034-Kamu ‘uşşāķa Mecnûn oldu server
Anuñ nāmı-y-ıla başlandı defter

1035-Sözinde var-ıdı ‘ışķuñ nişānı
Bu hāl-idi ki ‘ālī oldu şānı

1036-‘İzār-ı Leylî’yi görmişdi çün gül
Fiğān eylerdi ol yüzden çü bülbül

1037-Görinmişdi gözine Leylî çün Hûr
İdinmişdi tozını çeşmine nûr

1038-Ġazāl-ısa n'ola müşğîn kemendi
Bırakmışdı esed boynına bendi

64^a **1039**-Egerdi kıaddini görseydi şimşād
Olurdi serv-veş her ġamdan āzād

1040-Yücelmişdi anuñ ' ışkıyla rāyet
Diyeydūñ şānına inmişdi āyet

1041-Sözin fehmi itmeyen nādān u cāhil
Aña mecnūn dimezdi olsa ' āķıl

81 در حسن لیلی

1042-Çü Leylî-y-idi devrinde Süleymān
Şehenşāh-ı diyār-ı hūb-ı rūyān

1043-Ruġ-ı pertāb-ıdı mihr-i enver
Kılurdi reşkini māh-ı münevver

1044-Şabāġat mülkinūñ ol şāhı-y-ıdı
Melāġat çarġınuñ hem māhı-y-ıdı

1045-Şalınsa nāz-ıla serv-i revānī
Yaķardı nāra serv-i būstānı

1046-Gözi āhūları şīr-efgen-idi
Çerā-gāhı ser-ā-ser ġülşen-idi

1047-Şaçı cān boynınuñ zencīri-y-idi
Anuñ her şīr-i dil naġçīri-y-idi

64^b **1048**-Hilāl-i çarġ-ı şeb reng ü siyeh-pūş
Ġulām-ıdı derinde ġalka-der-ġūş

1049-Lebinden şehd uğurlamışdı lezzet
Şeker la' linden almışdı ġalāvet

1050-Cihān Leylî'ye olmuşken taleb-kār
Anı Mecnūn idinmişdi hevā-dār

⁸¹ *Leylā'nın Güzelliġi Hakkında*

1051-Anuñ ‘ ışkı müdām endiŝesiydi
Gicē gündüz hayāli pīşesiydi

1052-Müdām eylerdi pürsiş hālīn anuñ
Şorardı rûz u şeb aĥvālin anuñ

1053-Ğaçan kim kūyına Mecnûn gelürdi
Tuyup Leylî ŝafādan būy alurdi

1054-Gicēler fikr-ile taña ħalurdi
Şabādan her seher peygām alurdi

1055-Şu yıl kim Necd’e uğrayup gelürdi
Meŝāmına vefā būyın virürdi

1056-Bulutlar kim ħopardı ol yañadan
Yağardı ħalbine raĥmet ŝafādan

1057-Dem-â-dem kim ħazeller söyler-idi
Kebûter ayağına bağlar-ıdı

1058-Anı murğ-ıla yāra gönderürdi
Yüzin ol murğzāra dönderürdi

65^a 1059-İŝitse şi‘ r-i Mecnûn’ı kemāhī
Naẓīre dirdi ol şi‘ re bedīhī

1060-Belī Leylī cihānuñ ŝāhı-y-ıdı
Leţāfet çarĥınuñ hem māhı-y-ıdı

1061-Cemāl-ile melāĥat kânı-y-ıdı
Velī sözde feŝāhat kânı-y-ıdı

1062-Ğaçan söz söylese dürler dökerdi
Dehānından yire cevher ŝaçardı⁸²

1063-Lebi nâ-güfteyi güfte ħılurdi
Dür-i nâ-süfteyi süfte ħılurdi

1064-Özi bigi sözi bikridi anuñ
Cemāli fitnessi-y-idi cihānuñ

1065-Ciger ħanın döküp cânlar ezerdi
Anuñla şi‘ rini her dem yazardı

⁸² Beyitte kafiye yoktur.

1066-Bırağurdu yol üzre anı her dem
Alurdu şi' rini tuş olan âdem

1067-Anı her kimse kim oğur görirdi
Turup şevkinden anı raş ururdu

1068-Anı Mecnûn'a iltürlerdi derhâl
Gelürdi başına biñ dürlü aḥvâl

1069-Okuyup yaşını yaşı katardı
Dil-ile cânını oda atardı

65^b

1070-Bedihî dir-idi aña cevâbı
Virürdi ḥaste cânına cevâbı

1071-Bu nev'-ile iki yâr ortasında
İki dil-bend ü dil-dâr ortasında

1072-Geçerdi remz-ile çok dürlü esrâr
İderlerdi bu resme niçe bâzâr

1073-Ol iki bülbül-i mestûn şadâsı
Ḳamu 'uşşâka irmişdi nevâsı

1074-Düzilmişdi şanasın 'ûd-ile çeng
İderlerdi biri birine âheng

1075-Bu muṭribler ki düzmişdi terâne
Ḳamu ṭolmışdı andan şehri ü ḥâne

1076-Çü fâş oldu bu âvâze cihâna
Mesâvidür ki düşdi her zübâna

1077-Adûlar kıldılar çok mekr-ile fen
Dırâz oldu zübân-ı ṭa' n-ı düşmen

1078-Bular bu ḳorḳudan bir yıl tamâmet
Ḥayâlât-ıla kıldılar ḳanâ' at

83 در تعریف قیس مجنون عامر

⁸³ Kays-ı Mecnûn-ı Âmir'in Tarifi Hakkında

- 1079**-Çü Mecnûn oldu ‘ ıřķ-ıla niřāne
Hikāyāt-ı anuñ tıldı cihāna
- 66^a** **1080**-řaķın fikr eyleme sen iy berāzer⁸⁴
Kim ol dīvānedür ya merd-i ebter
- 1081**-Özi ‘ āķıldur ammā ismi Mecnûn
Ġam-ı Leylī kılupdur anı meftûn
- 1082**-Tarīkat menzilinûñ sālکیدür
Haķīkat milkinûñ hem mālکیدür
- 1083**-Dili řevķ od-ıla olmışdı pür-dûd
Teni bu nāz-ıla yanmışdı çûn ‘ ūd
- 1084**-Anuñ çokdur kemāline delāyil
Taķınmışdur maķabbetden selāsil
- 1085**-Dili āyinesi olmışdı rûşen
Aña Haķ ravzadan açmışdı revzen
- 1086**-Egerçi şûreti-y-idi melāmet
Velī ma‘ nīsi pāk-idi selāmet
- 1087**-Harābı gōñlinûñ olmışdı ābād
Cihān kayğularından pāk ü āzād
- 1088**-Kılup cānān hayālını der-āğûş
Cihān u cānın itmişdi ferāmûş
- 1089**-Yürirdi pā-būrehne ser selāmet
Ġamından tāt u destāruñ ferāğat
- 1090**-Çü ‘ ıřķuñ yolına gelmişdi kâyim
Namāz-ıdı işi şavm-ıla dāyım
- 66^b** **1091**-N’ola ġamdan kılursa çāk dāmān
Sirişt-i pāk-idi ol pāk-dāmān
- 1092**-Aña bulmuş degüldi rāh şehvet
Anı aldamamışdı hiç lezzet
- 1093**-Du‘ a eylerdi her dem ol şikeste
Dir-idi tālī‘ ūm eyle huceste

⁸⁴ Nüşada “būrāzer” şeklinde harekelenmiştir.

85 بردن پدر مجنون را پیش عابد خلوت نشین

1094-İdenler kışşanuñ aşlın rivāyet
İşitdüm kıldılar şöyle hikāyet

1095-Çü Mecnûn'ıñ ziyāde oldı derdi
Şüreyyā'ya yitişdi āh-ı serdi

1096-Çü bād-ı şubḥ-dem ser-geşte kaldı
Dili dām-ı belāda beste kaldı

1097-Ne yāruñ kūyına bulurdı rāhı
Ne var-ıdı anuñ bir cāy-gāhı

1098-Anuñ her dem fiğān olmışdı işi
İşidüp nālışın cem' oldı ḥ-ı işi

1099-Didiler buña ne miḥnet şataşdı
Belā ğarḳ-ābı taşdı başdan aşdı

1100-Bunuñ tedbīrini n'itmek gerekdür
Bunı ol mürşide iltmek gerekdür

67^a

1101-Meger kim var-ıdı bir şeyḥ-i kāmil
Zamānında fūnūn içinde kāmil

1102-Anuñ ism-i şerīfi ' Abdurrahmān
Aña Yezdān-ı pāk itmişdi iḥsān

1103-İşigi ' ālemüñ dergāhı-y-ıdı
Bu ḥalkuñ cümle ḥācet-gāhı-y-ıdı

1104-Şeh-i devrān-ıdı hem serlere tāt
Degülde ' ālemüñ gencine muḥtāt

1105-Du' ā miftāhı-y-ıdı āstānı
' Anuñ ṭolmışdı ' ālem dāstānı

1106-Gicēler şubḥa dek iḥyā iderdi
Resūl'ıñ sünnetin icrā iderdi

⁸⁵ Babasının Mecnûn'u Halvette Bulunan Âbidin Huzuruna Götürmesi

1107-İşi evrād u ezkār-ıdı dāyim
Nehārı-y-ıdı şāyim leyli k̄āyim

1108-Her engüşti anuñ olmışdı misvāk
Riyādan bātını şāf-ıdı pāk

1109-Dirilüp kavmi bu kaydı didiler
Bu tedbiri atasına didiler

1110-Atası h̄oş görüp şād oldı cānı
Hemān kaşd eyledi bulmağa anı

1111-Varup geşt eyledi cümle diyārı
Aradı istedi her kūhsārı

67^b

1112-Yolı āhir yitişdi kūh-ı Necd'e
Varup Mecnūn'ı buldı düşdi vecde

1113-Bilürdi kūh-ı Necd'-ıdı turağı
Anuñ-çün isteyüp buldı otağı

1114-Bülend-ıdı be-ğāyet kulle-i kūh
Peleng ü bebr-ile şīr-ıdı enbūh

1115-Sehābī-y-ıdı dūd-ı derd-mendān⁸⁶
Yağan yağmurı eşk-i müstmendān

1116-Arayu oğlını pīr-i şikeste
Gezüp isterdi pūşte pūşte

1117-Varur āhir görür bīçāre miskīn
Yatur bir yirde oğlı zār u ğamgīn

1118-Ġamından ğayrı yār u maḥremi yok
Gözi yaşından özge hem-demi yok

1119-Cihānuñ ğuşşası cānına yitmiş
Dükenmiş tākātı ārāmı gitmiş

1120-Aña her yirden irmişdi sitekler
Çekerdi rüz u şeb derd ü elemeler

⁸⁶ Nūshada şeklinde yazılmıştır.

- 1121**-Oturdu oğlunuñ yanında ol pîr
Didi bu cânuña miñnet niçe bîr
- 1122**-Benüm ẖod buldı eyyāmum nihāyet
Dükendi qalmadı cismümde ṯāqat
- 68^a** **1123**-Niçün kılduñ bu meyden mest ü medhūş
Benüm ögütlerüm kılduñ ferāmūş
- 1124**-Beni gel gör ki pîr-i nā-tüvānam
Bu kārūndan senūñ bed zinde-gānam
- 1125**-Felek devri bigi nā-mihr-bānsın
İñen ẕulm eyleme pîre cüvānsın
- 1126**-Dönüp Mecnūn didi derd-ile pîre
Baña gündüz yüzinsüz leyl-i tîre
- 1127**-Qadimler kim başarsın sen zemîne
Yüzüm üzre bilürven ben kemîne
- 1128**-Atamsın hem benüm püşt ü penāhum
Qabūl it ‘özrūmi yoqdur günāhum
- 1129**-Çü Leylî ‘ışkınuñ göñlüm evidür
Beni ‘ayb eyleme ‘özrüm qavîdür
- 1130**-Göñülde bir büte oldum giriftār
Kimesne olmadı benden ẖaber-dār
- 1131**-Bu sözi derdüñ olaydı dimezdüñ
Beni böyle melāmet eylemezdüñ
- 1132**-Çü ẖüşyār añlamaz aḥvāl-i mesti
Bülende ırmeyē üftāde desti
- 1133**-Elem çekme baña sūd eylemez pend
Qılupdur cânımı müşgîn şacı bend
- 68^b** **1134**-Müfid olmaz çü dārū çeşm-i kūra
Başarsuz ırmeye kuhl-ile nūra
- 1135**-Beni niçe şınarsın vara dek Ṯūr
Ne görindi bu sa‘yundan anı gör

- 1136**-Sözin işitmeyüp anuñ atası
Gine geydürdi egnine libāsı
- 1137**-Sürüp Mecnūn'[u] şeyhuñ hāzretine
Revān cebrī iletdi hālvetine
- 1138**-Baķınca yüzine şeyh-i muṭahhar
Görir Mecnūn'ı ' ışķ olmış ser-ā-ser
- 1139**-Vücūdı cevheri sızmış zer olmış
Teni ' ışķ od-ıla hākister olmış
- 1140**-Atası hāṭırı-çün çār u nā-çār
Elin kaldurdi ol-dem şeyh-i ebrār
- 1141**-Derūn-ı cān-ıla kıldı du' āyı
Ki Mecnūn bula bu ğamdan rehāyı
- 1142**-Pes andan soñra şordı hāliñ anuñ
Diledi kim bile aḥvālin anuñ
- 1143**-Didi Mecnūn eyā sulṭān-ı aḥyār
Ki ben kıldum saña şıdk-ıla ikrār
- 1144**-Dilüñdür genc-i esrār-ı ḥaķīķat
Yüzüñdür verd-i gülzār-ı ṭarīķat

69^a*⁸⁷69^b70^a

- 1145**-Gül istebrakla geymişdi ḥarīri
İrem Bāğında kırmışdı serīri
- 1146**-Ururdi zülfine şimşād şāne
Virürdi nārına gülnār dāne
- 1147**-Çemenlerde yaturdi ḥaste-i tāb
Ḥarām olmuşdı çeşm-i nergise ḥāb
- 1148**-Tutulmuşdı zübān-ı murğ-ı şeydā
Velī şevķ-ı ruḥuñ kılmışdı gūyā

⁸⁷ Bu bölümler, A. Sırrı Levend tarafından nüshaya verilen varak numaralarından hareketle boş varakları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

- 1149**-Meger kim yād iderdi ẓadd-i yārı
 ẖılur[dı] fāhte serv üz[e]re zārı
- 1150**-Seher Mecnūn olup bülbul çemende
 ẖılurdu nāleler her encümende
- 1151**-Ruḥ-ı Leylī bigi verd-i⁸⁸ muṭarrā
 ‘İmārīden ẓıkup şāh oldı a‘lā
- 1152**-Bahāruñ mevsümin çün gördi Leylī
 Temāşā-yı bahāra oldı meylī
- 1153**-Hemān ol-demde terk itdi otağı
 Temāşā eyledi gülzār u bāğı
- 1154**-Pes andan şoñra ẓıldı seyr-i deşti
 Neşātıñdan unıtdı ser-güzeşti
- 1155**-Benefşe zülfine virmişdi tābı
 Ruḥ-ı gülzārına şalmışdı ābı
- 1156**-Leb-i nūşından anuñ ol ẓabīle
 ẖılurlardı güherlerden ẓavīle
- 1157**-Yavuz gözden ẓıla Leylī’yi Hāẓ dūr
 Gezerdi nāzenīnler içre çün Hūr
- 1158**-Göreıdi tā ki bāğ u lālezārı
 Olaydı hem-nefes verde⁸⁹ ‘izārı
- 1159**-Şoyındı nergis-i maḥmūre cāmı
 Vireıdi lāleye ol dūr-d-i ḥāmı
- 1160**-Lebinden goncanuñ bācın alaydı
 Serinden nergisüñ tācın alaydı
- 1161**-Nihāl-i serv-ile sāye şalaydı
 Ruḥıyla gül cemāline güleydı
- 1162**-Murādı Leylī’nüñ şanmañ seḥundur
 Ğaraẓ bundan ne gül ne serv-i bendūr

70^b

⁸⁸ Nūshada şeklinde yazılmıştır.

⁸⁹ Nūshada “virde” şeklinde harekelenmiştir.

1163·Ġaraż bu kim ʔulūʕ eyleşe ʕün mäh
Görenler ideler biñ derd-ile āh

1164·Çemende bülbüle idüp niyāzı
Nihānī söyleye remz-ile rāzı

1165·Bu geçmiş ğuşşayı takrİR ideydi
Hikāyāt-ı ğamı taħrİR ideydi

1166·Yeħūd raħm eyleyüp bād-ı Yemānī
Vireydi ol ğarībinden nişānı

71^a

1167·Bununla ħāṭırı olup ğüşāde
Ki vardı ğuşşa bāzārı kesāda

1168·Bu naħlistān kim olmışdı zemīnde
Naẓīri yoĝ-ıdı Māçīn ü Çīn'de

1169·Zemīni bir ʕ aceb kılmışdı tezyīn
Ki aña taħsīn iderdi Mānī-yi Çīn

1170·Temāşā-ĝāh-ıdı ĝāyet ğüzīde
Ki anı ğörmüş degüldi ħiç dīde

1171·Meger ol sebzezāruñ bir niçe ħūb
Temāşāsın idinmişlerdi maṭlūb

1172·Bile Leylī-y-ile gitmişler-idi
Bu naħlistānı seyr itmişler-idi

1173·Velīkin Leylī ol dilberler içre
Şanasın bedr-idi aħterler içre

1174·Şükūfeydi kāmı ol ter ğül-idi
Cihān ol ğül-ʕ izāra bülbul-idi

1175·Nesīmī kim anuñ şol-dem eserdi
Çemenlerde ğül ü sūsen açardı

1176·Ne yirde kim elin yurdu muḳarrer
Biterdi serv-ile şimşād u ʕ arʕ ar

1177·Yoĝ-ıdı ğöñlinüñ ħiç iħtiyāṭı
İderdi ol meleklerle neşāṭı

71^b

1178-Müdām olmışdı ‘îş ü nûşa meşğûl
İşi hüsni bigi hûb-ıdı maqbûl

1179-Bu meh-rûlarla çok işretler itdi
Turup bir niçe gün şohbetler itdi

1180-Meger bunlardan ayru Leylî bir gün
Giderdi derd-ile dil teng ü maḥzûn

1181-Varup bir serv ayağında oturdı
Niḳâbın keşf idüp yüzden götürdi

1182-Ten u tenhâ oturdı ol dil-efrûz
Fiğâna başladı çün ‘ûd-ı dil-sûz

1183-Didi kim ḳandedür yâr-ı vefâ-dâr
Ben-idüm aña ol baña sezâ-vâr

1184-Ḳanı ol serv-i bâlâ vü cüvân-merd
Ki gönli görmedi anuñ dem-i serd

1185-Hırâmân seyr ideydi bâğ içinde
Dilüm ḳalmayadı bu dâğ içinde

1186-Geleydi maḥrem olaydı benümle
Nedîm ü hem-dem olaydı benümle

1187-Ṭutam kim var-ı mış benden ferâğı
Gerekmezmiş sarây u ḳaşr u bâğı

1188-Niçün yâd itmeye ol nîk-nâmı
Neden göndermeyê baña selâmı

72^a

1189-İderken bu seḥunda Leylî pervâz
Gelür yolca gidenden bir ḥoş âvâz

1190-Lisânında ḳamu eş‘âr-ı Mecnûn
Ne sözler her biri çün dürr-i meknûn

90 كلام مجنون

1191-Benüm sensin şalâḥ-ı rûzgârum
Sarây-ı derd ü ḡamda perde-dârum

⁹⁰Mecnûn’un Sözləri

1192-Eger olduñsa dilden müşterisi
Bu sözdür ol cevāhirden birisi

1193-Ġarīķ oldum bu mevc-i hūn içinde
Dağı Leylī çirā vü çün içinde

1194-Ciger yaķup çeker Mecnūn emekler
Niçün saçmaz ‘aceb Leylī nemekler

1195-Olur Leylī çün aġyār-ıla hufte
Ĥadeng-i hār ider Mecnūn-ı süfte

1196-Kılur Mecnūn ġam [u] derd-ile nāle
İder Leylī çemende seyr-i lāle

1197-Teni Mecnūn’uñ oldı derd-ile dāġ
Velī Leylī havāsı ġülşen ü bāġ

1198-Belā kūyında Mecnūn tırmaz aġlar
ġüler bāġında Leylī her dem oynar

72^b 1199-Ġamındandır çü Mecnūn dil remīde
Dil-i Leylī nedendür āramīde

1200-Bu ebyātı çü Leylī ġüş kıldı
Revān eşki ġözinden cüş kıldı

1201-Dükendi aġladı kıldı fiġānı
Şadā-yı nālesi tıtdı cihānı

1202-Meger kim kızlaruñ biri nihānī
Ġörüp bu hāleti ġitdi ġümānı

1203-Bilürdi sābıķā Mecnūn ġayālin
Bu def’ a ġördi Leylī’nüñ de hālin

1204-Niçē ġün ‘iş ü ‘işret eylediler
Dönüp ġitmēge niyyet eylediler

1205-Pes andan ġitdiler şehre şitābān
Şadefde oldılar dūr bigi penhān

1206-Yitişdiler çü kızlar hānesine
Buluşdılar ķamusı anasına

1207-Ne kim gördise ol pākize duḡter
Didi Leylī anasına ser-ā-ser

1208-Ki şefkat birle ide aña çāre
Kıla derdine dermān āşkāre

1209-Anasınūñ işidüp gitdi hūşı
Fiğānlar eyleyüp kıldı hūrūşı

73^a **1210**-Didi kırsam bunı sermest ü şeydā
Niçe penhān ola bundan hüveydā

1211-Ve ger şabr eyler-isem kanı tākāt
Kanı nāmūs u neng-ile ḡamiyyet

1212-Bu ḡasretten didi her dem dirīgā
Bu zaḡma bulmadum merhem dirīgā

1213-Velī Leylī düşüp tedbīr ü rāya
Nihān oldı ‘imārīde çü sāye

1214-Felek tıtmışdı dūd-ı āh-ıla mīg
Nihān-ıdı ḡamı cisminde çün tīg

1215-Geçerdi derd-ile ‘ālemde dil teng
Çekerdi ḡayret-i nāmūs u ferheng

⁹¹ خوستاری کردن ابن سلام لیلی را و داستان او

1216-Çeken bu resm-ile fihrist-i bāḡı
Seḡun rānına böyle çekdi dāḡı

1217-Çü naḡlistāna Leylī oldı refte
Görenler didiler māh-ı dü-hefte

1218-Ser-i serv üzre güller deste beste
Gül-ābuñ ḡadr u bāzārı şikeste

1219-Müselsel saçları olmuş girih-gīr
Mehūñ ḡalḡında şankim ḡalḡa zencīr

⁹¹ İbni Selām’ın Leylâ’yı İstemesi ve Onun Destânı

73^b

1220-Meger kavm-i esedden bir cüvân-baht
Giderken Leylî'ye tuş oldu sermest

1221-Görür kim bir gül-i hûd-rûy açılmış
Kenâr-ı hüsne 'anber saçılmış

1222-Görince kalmadı şabr u qarârı
Ġazâl-ı 'aynınuñ oldu şikârı

1223-Cüvân pehlevân-ıdı hüner-mend
Bulınmazdı anuñ hüsne mânend

1224-Cihâna lutf-ıla şalmışdı sâye
Refî'ü 'ş-şân-ıdı ol çarh-pâye

1225-Kabîle çoğ-ıdı kavm u qarâbât
İderlerdi aña hîdmet mürâ'ât

1226-Dilîr-ıdı begâyet hem kavî püşt
Aña başmış degüldi kimse engüş

1227-Kelâmını kabûl itmişdi halk
Selâmına kulak tutmuşdı halk

1228-Anuñ-çün buluben halk içre ikrâm
Aña İbni Selâm olmuşdı nâm

1229-Çü gördi Leylî'yi ol yolda şeh-zâd
Şitâb idüp hevesden çün bād

1230-Çün irdi şehrine ol şâd u hurrem
Tama' kıldı vişâl-i mâha ol dem

74^a

1231-Ġam-ı Leylî aña kılmış-ıdı kâr
Şacı dâmına olmuşdı giriftâr

1232-Pes andan derdine fikr itdi emsem
Diyâr-ı Leylî'ye gönderdi âdem

1233-Ki Leylî'ye kıyalar 'ağd u kâbin
Yirine yitişe her resm ü âyin

1234-İre ta' cîl-ile cân maṭlabına
'İmârîsin çeke öz mevkibine

1235Çü kalmadı dahı şabra mecālī
Şafāsından zarūrī dökdi mālī

1236Cevāhir gencinūn kapusın açdı
Ne cevherler ki buldı hāke saçdı

1237Yük-ile la‘l ü yāķūt u lālī
Kumāş u sīm ü zer envā‘-ı mālī

1238Çü bildi māl olur her derde çāre
Kamusın yükledüp gönderdi yāra

1239Çün irdi kavm-i Leylī’ye miyāncı
Kamusı oldu bu ‘uķde miyāncı

1240Selām idüp çü kıldı dest-i būsı
Bulardan istedi ol-dem ‘arūsı

1241Didi budur ġaraz ki ol bī-süft⁹²
Ola İbni Selām’ıla bugün cüft⁹³

74^b

1242Budur sizden murad-ı cümle efsāķ
Ki anuñla cüft ola bu gevher-i tāk

1243Tanışdılar atasıyla anası
Didiler kim budur işüñ revāsı

1244Ki taķdīrūñ nedür emrin görövüz
Taleb-kārına maṭlūbın virövüz

1245Atası fıkır idüp rāy-ı şavābı
Bu resme ilçiye virdi cevābı

1246Didi iy merd-i ħ‘oş-ġūy u seḡun-ver
Kābūl itdük söziñ ber-cān u ber-ser

1247Velī mehl isterüz sizden niķe ġün
Ki erē vaķt-i mübārek rüz-ı meymūn

1248Henüz bu ġonca güldür nā-şüküfte
Şabīdür pister-i nāz içre ḡufte

⁹² Mısrada vezin kusuru vardır.

⁹³ Nüshada “cift” şeklinde harekelenmiş ancak bu şekliyle kafiye kusuruna sebep olduğu için “cüft” şeklinde okunmuştur.

1249-Ola kim şabr-ıla ola resīde
Perī-veş olmaya sizden remīde

1250-Bu ‘ağdı kılmışuz cān-ıla dilden
Sizūnle şanmañuz bu ‘ahdı dilden

1251-Keremden eyleñüz birkaç gün ārām
Size rām ola tā kim bu dilāram

1252-Ola kim ğoncalar olup güşāde
Ṭarāvetler bula her dem ziyāde

75^a

1253-Ḳıla bāğ-ı cemālī luṭfını ‘ām
İrişe qalmaya bir mīve-i ḥām

1254-Anı ṭavḳ-ı zer-ile bağlayavuz
Size ol ṭavḳ-ıla ıṣmarlayavuz

1255-Ḳala çün ḥayl-i tāzī-rānı dağlu
Keniz ola kapuñda boynu bağlu

1256-Ḳamu ḳavm ü ḳabīle oldı dil-şād
Bu ‘ağde didiler şad āferīn-bād

1257-Velī kılmazdı Leylī gönli ārām
Atası anası eylerdi ibrām

1258-Ġam-ı Leylī-y-ile çün zülf-i pür-çīn
Dil-i Türk ü Ḥıṭā olmış-ıdı Çīn

1259-Bu ğamdan ağlayup çarḥ-ı pür-aḥter
Gözinden her seḥer dökmişdi gevher

1260-Meger İbni Selām ol merd-i āzād
Diler gönli ‘arūsa ola dāmād

1261-Ḳamu esbābını düzdi şahāne
Diyār-ı Leylī’ye oldı revāne

1262-Bu yaña Leylī-y-i pākūn atası
Ḳamu ḳavm ü ḳabīle aḳrībāsı

1263-Oturmuşdı ḥuzūr-ı ḳalb-ile şād
Ḥaber geldi ki irdi ḥalḳ-ı dāmād

75^b

1264-İşidüp geldiler iḳbāle ol ān
 Ȳamusı çıḳdı istiḳbāle ḥandān

1265-Bu ḳavmi luṭf-ıla bay eylediler
 Ȳiyāfetler ḳılup hep ṭoyladılar

1266-Ȳiyāfet-ḥ̣ānını ḥünkim yidiler
 Atasından ‘arūsı istediler

1267-Didi bilmez kimesne bu ṣümārı
 Elindedür ‘arūsūñ iḥtiyārı

1268-Ȳanıştı Leylī’ye bu mācerāyı
 Bu ‘aḳde virmedi Leylī rızāyı

1269-Eyitdi kim ḳabūl itmēdi Leylī
 Sizūñle dirlige olmadı meyli

1270-Diyāruñ cem‘ olup burna vu pīrī
 Dirildiler ṣaḡīr-ile kebīri

1271-Gelüp dānālar-ıla ercümendi
 Ḥalāyıḳ cümlesi pest ü bülendi

1272-Bu fikri itdiler ṣām u ṣabāḥī
 K’idēler Leylī’ye ‘aḳd-ı nikāḥı

1273-Çi ger sa‘y itdiler müftī vü ḳāzī
 Velī Leylī aña olmadı rāzı

1274-Ḳabūl itmēdi bir ferdūñ sözini
 Ḳabālar ḥāk idüp yırtdı yüzini

76^a

1275-Didi Mecnūn gerek cüfti bu ṭāḳa
 Ve ger nī ṣalmıṣam ḡayrın ṭalāḳa

1276-İki ṣāḥ olamı bir milke server
 Olur mı bir zene ṣevher iki er

1277-Nedür bu fikr-i fāsıd bu ‘abeṣ rāy
 Bir ayak müzeyye ṣıḡmaz iki pāy

1278-Benüm derdinden ol yāruñ ciger-ḥūn
 Baña kimse gerekmez ḡayr-ı Mecnūn

1279-Kılurdu hāl-i naḥsından ḥikāyet
İderdi qara baḥtından şikāyet

1280-Ne beñler kim yüzinde vardı ol Hūr
Çopardı nāḥun-ile eyledi dūr

1281-.....⁹⁴kim ‘ izārında qomışdı
Gözinüñ yaş-ıla anı yumışdı

1282-Yüzine ağ u sürḥ urmadı Leylī
Didi rengüm siyāh olmaḳdur evlī

1283-Bu ‘ ursa cümle ḥalk olmışdı dil-şād
Velī Leylī iderdi yasa bünyād

1284-Şorarlardı anasına ki Leylī
Niçün bu şevhere olmadı meyli

1285-‘ Ayān söylerdi Leylī dirdi muṭlaḳ
Ki ben Mecnūn’ile cüftüm muḥaḳḳaḳ

76^b

1286-Anası cānına düşmişdi ḡayret
Çekerdi bu ḥacāletden ḥamiyyet

1287-Olup reng-i ‘ izārı za‘ ferānī
Dökerdi gözleri seyl-i revānı

1288-Dir-idi Leylī’ye idüp naşīḥat
İşit bu pendümi bulma fażīḥat

1289-Eger olmayasın bu ‘ aḳde rāzī
Seni teşnī‘ ider müftī vü ḳāzī

1290-Olur senden ḥalāyık cümle bīzār
Ḳamu ḳavm u ḳabīle yār u aḡyār

1291-Kılup Leylī bu sözden ḥışm u ḳahrı
Anasına dilinden şaçdı zehri

1292-Baḥa ṭa‘n eyleyüp ḥiç itmegil ‘ ayb
Olur mı ādemī ‘ ālemde bī-‘ ayb

⁹⁴Bu kısım nüshada şeklinde yazılmıştır. Ancak kelimeye bu haliyle herhangi bir anlam vermek mümkün olmamaktadır. Muhtemelen, müstensih bu kelimeyi okuyamamış ve bu yüzden de harekeleyememiştir.

1293-Haṭāsuz olmaya dünyāda insān
Huzā'dur lem-yezel bī-‘ayb u noksān

1294-Baña besdür ḥayāl-i hem-dem ü iş
Ġam-ı Mecnūn yiter qalbümde teşvīş

1295-Atamdan bulmasam ‘ayb itme yārī
Hurūsuñ beyzada olur mı kārı

1296-Bu ġamdan kılmadı ḥ‘āb-ıla ārām
Akıtdı ġülşuyıñ şol çeşm-i bādām

77^a

1297-Revān oldı sirīşk-i germi çün nār
Ruḥ-ı mehden atıldı necm-i seyyār

1298-Niḳābın ‘āqıbet yüzden götürdi
Gelüp Leylī sarāyında oturdi

1299-Yine qatında çok duḡter dirildi
Kenārında mehūñ aḡter dirildi

1300-Çü serv-i sebz idi ol şem‘-i ġülşen
Serinde āteşi zerd-idi rūşen

1301-Yanardı şevḳ-ıla ol şem‘-i kāfur
Şanasın per-idi meclisde pūr-nūr

1302-Buḡūr idüp sipend ü ‘ūd u ‘anber
Yaḡardı cānını bezm içre micmer

1303-Dem-i ḡ‘oş-būy-ıla zūlf-i mu‘anber
Dimāġı dehri kılmışdı mu‘aṭṭar

1304-Pes andan geldiler cem‘ olup aḡyār
Ki Leylī’den alalar ‘aḡde iḳrār

1305-Rızā göstermedi çok kıldı zārī
Bu işe olmadı hīç iḡtiyārı

1306-Çü gördiler helāk eyler özini
Ḳamusı kesdiler andan sözini

1307-Çü gördi İbni Selām olmadı çāre
Ol āhū düşmedi dām-ı şikāre

77^b

1308-Bulardan incinip kesdi selâmin
Yüzün döndürdi hatm itdi kelâmın

1309-Bu yolda gerçi kim çekdi melâmet
Dönüp gitdi diyârına selâmet

1310-Kazâ-yı mübremin çün şavdı Leylî
Gine yâr-ı kadîme oldu meyli

1311-‘ Arûs esbâbını cümle giderdi
‘ İmârî perdesine vardı girdi

1312-Düğün halkı kamu tağıldı gitdi
Görenler Leylî’ye taşınlar itdi

1313-Bu cânibden firâkıdan ciger-hûn⁹⁵
Gezerdi kûh-ı Necd içinde Mecnûn

1314-İderdi her nefes Leylî’sini yâd
Kılurdu sûz-ıla zârî vü feryâd

1315-Giderdi mest ü lâ-ya‘ kıl perîşân
İderdi derd-ile çâk-ı girîbân

رسیدن نوفل بمجنون⁹⁶

1316-Eger ‘ âşık figânın gûş ideydi
Yeğûd bir lahza âhın işideydi

1317-Yanup pervâne-veş hûş germ olurdu
Eger pûlad-ısa dil nerm olurdu

78^a

1318-Meger bir seng-dil var-ıdı ma‘ lûm
Anı pûlâd-iken itmiş-idi mûm

1319-Ki ismi-y-idi Nevfel pür-şecâ‘ at
Gice gündüz kılurdu zıkr ü tã‘ at

1320-Şeh-i düşmen-şiken merd-efgen-idi
Cihân-gîr-i zamân Rüstem-ten-idi

⁹⁵ Nûshada şeklinde yazılmıştır.

⁹⁶ Nevfel’in Mecnûn’a Rastlaması

1321-Şaçardı leb-i deryâ bigi lû'lü'
Ğazabda şîr-idi şefkatde âhû

1322-Hışm-dâr-ıdı haşmet-gîr-idi hem
Kavî-rây-ıdı ẖoş-tedbîr-idi hem

1323-Meger 'azm eyledi bir gün şikâra
İrişdi yolu ol kûh içre ğâra

1324-Nazar kılduğda gördi bir mağâra
Ser-â-ser yolları pür-seng ü hâra⁹⁷

1325-Ki cem' olmışdı anda bî-'aded şîr
Peleng ü bebr-idi envâ'-ı naḥçîr

1326-Görür vaḥşîler içre bir 'aceb merd
Tutuşmış âteş-i 'ışka ruḥ-ı zerd

1327-Teninde kılları olmışdı püşte
Ki dönmişdi vücûdı hâr-ı pişte

1328-Felek cevriyle miḥnet-zede olmuş
Ġam-ı eyyâmla nekbet-zede olmuş

78^b 1329-Benî-âdemden olmuş dūr u vaḥşî
Ser-i kûhı mekân itmiş bu vaḥşî

1330-Görüp Nevfel bunı kıldı ta' accüb
Bunı bilmeklige itdi teraḳḳub

1331-Pes andan soñra şordı nām u ḥâlin
Su' âl itdi bunuñ ḥûyın ḥuşâlin

1332-Didiler kim budur ol Kays-ı Mecnûn
Kî olupdur 'ışk-ı Leylî bile mecnûn

1333-Budur dîvâne-veş 'ışk-ıla şeydâ
Gice gündüz yürür 'âlemde rûsvâ

1334-İreydi rāhınun bir dem tozına
Çekerdi tütîyâ diyü gözine

1335-Diyârından nesîm olsaydı peydâ
Oḳurdı cûş idüp eş'âr-ı ğarrâ

⁹⁷ Nûshada şeklinde yazılmıştır.

1336-Ger irseydi maţar ol encümenden
Dökerdi dūr bigi sözler dehenden

1337-Bunuñ bu resmedür evzâ´-ı kârı
Geçer bu nev´-ile leyl ü nehârı

1338-Müsâfirler ki ıuş olurlar-ıdı
Bunı bu hâl-ile bulurlar-ıdı

1339-Görürlerdi ki bu dervîş-i mazlûm
Şafâsından cihânuñ cümle maḥrûm

79^a

1340-Ta´âmından bu dünyânuñ yimezdi
Şarâbından daḥı nûş eylemezdi

1341-Meger bir loḡma kim cebrî yiyeydi
Yeḥûd bir cur´a kim ḡasrî içeydi

1342-Çü bu aḡbârı Nevfel gûş kıldı
Dil-i bî-derdi ol-dem cûş kıldı

1343-Didigim bu ki merdümlik demidür
Esirger bî-kesi ol kim âdemîdür

1344-Çü vâcibdür buña şefḡat ziyâde
İrişdürmek gerek bunı murâda

1345-Eger çi niyyet itmişdüm şikâra
Velî ıuş olmışamdur aşl-ı kâra

1346-Çün oldu Nevfel’üñ raḡmı ziyâde
Süvâr-iken revân oldu piyâde

1347-Varup bir gûşede ol-dem oturdı
Ḳıḡırdı ḡatına Ḳays’ı getürdi

1348-Telaṡṡuf gösterüp çok sözler itdi
Bununla bir zamân didi işitdi

1349-Şu deñlü oḡıdı efsûn-ı germî
Dil-i sengini Ḳays’uñ buldı nermî

1350-Anuñ cânına kâr itdi bu efsûn
Çü mûm oldu dil-i pûlâd-ı Mecnûn

79^b

1351-Çekildi şofrası yinildi nânı
Sumâṭına bile şundurdu anı

1352-Bunuñla rûz u şeb böyle geçerdı
Buña her bir ʔarafdan söz açardı

1353-Cevâbında buña söz söylemezdi
Velî Leylî'den özge söz dimezdi

1354-Zübânında çü Leylî-y-idi sözi
Anı anmayınca gülmezdi yüzi

1355-Anuñ zıkri-y-ile gönlin açardı
Anı yâd idicek yirdi içerdı

1356-Çü Nevfel gördi kim bu beste-i dām
Anuñ yâdınsuz itmez gönli ārām

1357-Zarûrî aña gösterdi müdārā
Telaṭṭuf birle ihsân u muḥābā

1358-Pes andan yâd idüp Ḥayy-ı Mu'în'i
Bu 'ahdi eyleyüp kıldı yemîni

1359-Ki şarf eyleye cümle kudretini
Bu yolda bezl ide hep ni' metini

1360-Eger luṭf-ıla ölmazsa müyesser
Çeke ol kişvere qahr-ıla leşker

1361-Ala Leylî'nün iqlîmin ser-â-ser
Ola fermanına Leylî muşahḥar

80^a

1362-Uçarsa kebg olup rûy-ı semâda
Çü şeh-bâzân şayd ide havâda

1363-Ḥuşûlinde kıla çok zûr-ı bâzû
Dökê gencine-i zer bî-terâzû

1364-Ki Kays'a hem-ser olmayınca ol mâh
Ṭalebden kılmaya destini kûtâh

1365-Çü Nevfel 'ahdını gûş itdi Mecnûn
Sebû-yı mey bigi cûş itdi Mecnûn

1366-Şafâ-yı kalb-ile içdi müdâmî
Elemden kurtılup yidi ta'âmı

1367-Gelüp bu şevk-ıla hâlât-ı vecde
Bu ni' met şükrine çoğ itdi secde

1368-Didi gerçi bu söz mağz-ı sehandur
Firîb olmaz-ısa hûb u hasendür

1369-^c Aceb bu kadr-ıla hürşid-i hâver
Olur mı zerre-i bî-kadre hem-ser

1370-Şanı huffâş u kande mihr-i enver
Şanı mâhî şanı mâh-ı münevver

1371-Olur benden çü cinniler remîde
Benümle ola mı ins âremîde

1372-Çü meh-zâde virilmez dîv-zâde
Virilür mi 'aceb gül bergi bâda

80^b 1373-Ribât-ı köhneye⁹⁸ konmaya husrev
Güzâf olmaya dîvâne meh-i nev

1374-Eger her dem yunursam tâze tâze
Libâsum olmaya lâyıq namâza

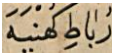
1375-Budur hafvum baña yâr olmayasın
Beni bu varğa-yı ğamda koyasın

1376-Münâfıklar sözini diñlëyesin
Benüm tedbîrümü terk eyleyesin

1377-Sürüp zâyî' kılasın rûzgârı
Ele gëtürmeyesin ol şikârı

1378-Benümle ger dürüst oldısa 'ahduñ
Dirîğ itmeyesin bu yolda cehduñ

1379-Eger bu çeşme varursa serâba
Olup benden ferâgat gir şevâba

⁹⁸ Nüşada şeklinde yazılmıştır.

1380-Ki varup pîşe-i köhnem tutam ben
Cihānuñ gencini ol-dem utam ben

1381-Çü Nevfel gördi Mecnûn'un niyâzın
Nefir ü zâr-ıla sûz u güdâzın

1382-Ten-i tenhâ ğarîb-idi cüvân ol
Sirişt-âzâd-ıdı hem mihr-bân ol

1383-Teraḥḥüm gösterüp çoğ itdi sevgend
Getürdi yâdına nâm-ı Hudâvend

81^a

1384-Resûl'un nâmına kıldı yemîni
Kim oldur şer'-i Yezdân'ıñ emîni

1385-Şu deñlü kıldı imâni ' adedsüz
Cihânda kalmadı söylenmedük söz

1386-Didi mâl-ıla olursa müyesser
Dökem genc-i firâvân sîm-ile zer

1387-Eger olmaya idem darb-ı şimşîr
Bu yolda çalışam sa'y-ıla çün şîr

1388-Cihân içinde hergiz köleyem ben
Senüñ tâ kim murâduñ bulmayam ben

1389-Velî senden tevaḥḥu' eylerem ben
Ki inen âşüftelik itmeyesin sen

1390-Niçe gün olasın bu yirde sâkin
Bizümle idesin 'îş-ı sevâkin

1391-Hevâyı terk idüp 'aqla uyasın
Dil-i pür-âteşi elden kıyasın

1392-Sözüm gûş it ki varumdan geçem ben
Der-i pülâdını anuñ açam ben

1393-Çü gûş eylëdi Mecnûn bu kelâmı
Dil-ile Nevfel'üñ oldı ğulâmı

1394-Şanasın teşne irişdi Fırat'a
Ya irdi mürde ten âb-ı hayâta

81^b

1395-İşidüp va‘ deyi şād oldı Mecnūn
 Qarār itdi bu şevk-ıla niçē gün

1396-Qalup dām-ı şaburda pāy-beste
 Şu sebdı odına oldı nişeste

1397-Götürdi yir-ile aḫzānı dilden
 Hümā-veş sāyesin idindi mesken

1398-Çü Nevfel gördi Mecnūn’uñ şebātın
 Begendi cān-ıla zāt u şifātın

1399-Yudı göñlindeki her dürlü pāsı
 Geyürdi egnine fāḫir libāsı

1400-‘ Arab resmince bağlatdı ‘ imāme
 Dilinde qomadı ğamdan ğamāme

1401-Bilēsince oturdı yidi içdi
 Cihān endīşesinden cümle geçdi

1402-Cemālin fıkr idüp dirdi ğazeller
 Düzerdi yādına qavl u ‘ ameller

1403-Niçe gün bu şafā-y-ıla ḫurūşdan
 Bu resm-ile ḫuzūr u perverişden

+

1404-Olup zerdī ‘ ızārı ergāvānī
 Ḥam-ı bālā[s]ı oldı ḫīzrānī

1405-Mişāl-i ğāliye ol ḫaṭṭ-ı zengār
 Kenārına mehūñ çekmişdi pergār

82^a

1406-Olup Qays’uñ şabāḫı gine ḫandān
 Yüzi ḫūrşīdi göstermişdi dendān

1407-Gidermişdi cüvān-iken cününü
 Kim olmuşdı zamānuñ zü-fününü

1408-Severdi cān-ıla çün Nevfel anı
 Hezārān nāz-ıla şaqlardı anı

1409-Şarāb içmezdi anuñ şoḫbetinsüz
 Tarab kılmazdı bir dem tal‘ atinsuz

1410-Kılurdu Qays'ıla 'îş u neşâtı
Yimezdi her zamân ansuz sumâtı

99 زاری کردن مجنون پیش نوفل

1411-Meger günlerde bir gün Qays [u] Nevfel
Oturmuşlardı urup 'işrete el

1412-İçerlerdi mey-i nâb ol iki yâr
Anuñ-çün germ-idi bâzâr-ı güftâr

1413-Şikâyet gösterüp Mecnûn felekden
Didi ebyât-ı 'âlem-sûz ü pür-fen

1414-Didi şevk-ıla Mecnûn-ı seḡun-ver
Niçün iy kâmet-i serv ü şanavber

1415-Hevâ şanduñ bu âh-ı derd-nâküm
Yile virdüñ benüm yoḡ yire ḡâküm

82^b

1416-Benümle oldı yüz biñ kerre va' duñ
Velîkin görmedük nîmine 'ahduñ

1417-Vişâlüñ 'ahdını kılmış-ıduñ ḡ'oş
Niçün kılduñ anı şimdi ferâmûş

1418-Senüñle var-iken peymân u peyvend
Zübânuñda nedendür şimdi bu bend

1419-Dilüñden gördi cân biñ zaḡm-ı pür-ḡam
Velîkin görmedi bir zaḡma merhem

1420-Benüm şabr-ıla hūşum gitdi dilden
Baña raḡm eylemezseñ gitdüm elden

1421-Benümle 'ahd u ḡavlüñden şaparsın
Baña gendüm yirine cev şatarsın

1422-Kişi kim olmaya 'ahda vefâsı
Aña âdem dimek yoḡdur revâsı

⁹⁹ Mecnûn 'un Nevfel'in Huzurunda Yalvarması

1423-Haber kim ğayeti şādık degüldür
Ulular şānına lāyık degüldür

1424-Benem bī-yār u hem-dem zār u mehcūr
Şanasın teşneyem ser-çeşmeden dūr

1425-Gerekdür evvelā bāğa şu virmek
Pes andan şöıra ẖoşdur mīve dirmek

1426-Eger olmaz-ısa Leylī baña yār
Cihānda qalmaya cismūmden āşār

83^a

لشکر کشیدن نوفل¹⁰⁰

1427-Çü Nevfel bu sözi idindi ma‘lūm
Eridi āteş-i tīz içre çün mūm

1428-Süvār oldı hemān-dem yola girdi
Eline seyf alup zırhını¹⁰¹ geydi

1429-Revān divşürdi merd-i kār-zārı
Dilīr ü şaf-şiken biñ nām-dārı

1430-Düzetdi cündüni resmince ol han
Şikārın isteyü gitdi çü arslan

1431-Çün irdi Leylī’nün kūyına encām
Aña ilçi şalup gönderdi peygām

1432-Didi sehv eyleme iy merd-i cāhil
Felek bāziçesinden olma ğāfil

1433-Benüm bu leşkerümdür tünd ü serkeş
Yağar milkūn ser-ā-ser hem-çü āteş

1434-Getürün Leylī’yi şimdi baña siz
Vü ger nī tīgumuñ çarbın görürsüz

1435-Kim iltem ‘izz ü nāz-ıla yirine
Görenler ‘izzetin anuñ yirine

¹⁰⁰ *Nevfel’in Askerlerini Seferber Etmesi*

¹⁰¹ Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

- 1436**-Virem dil-teşne vü leb-ğuşte ābı
Bulam ol sa‘y-ıla Hāk’dan şevābı
- 83^b** **1437**-Dönüp kâşid getürdi bu peyāmı
Uşatdı şîşe-i nāmus u nāmı
- 1438**-Cevābında didiler bu ne rehdür
Degül Leylî küliçe kurş-ı mehdür
- 1439**-Eli bir kimsenüñ māha yitişmez
Gedālar menzili şāha yitişmez
- 1440**-Eger şimşîr-ile gelseñ kılam ceng
Ve ger qarûre şunsan hâzır uş seng
- 1441**-Degüldür bu haberler resm ü destür
Bu sözler tavr-ı dānişden olur dūr
- 1442**-Berāber olmadı çün dürd-ile şāf
Kişi qadrince ẖoşdur kim ura lāf
- 1443**-Umûrında kılan tedbîr-ile rāy
Niçün endāzeden taşra qoya pāy
- 1444**-Bu nev‘üñ aşlumuz olmadı dūnı
Degüldür neslümüz kimse zebūnı
- 1445**-Degül Leylî ğıdası her dehānuñ
Bu nām olmaya virdi her zübānuñ
- 1446**-Yitişdürdi çü kâşid bu cevābı
İşidüp Nevfel arturdi ‘itābı
- 1447**-Arada kalmadı çün kâl-ile kıl
Şavaşa bağladı arslan bigi bil
- 84^a** **1448**-Velîkin didi āheste gidëlüm
Bu işden bunları āgāh idëlüm
- 1449**-Gine gönderdi kâşid kıldı i‘lām
Bu resme anlara gönderdi peygām
- 1450**-Ki ğāfilsiz bugün bu işlerümden
Benüm şimşîr-i tîz ü leşkerümden

1451·Yolumdan şavuluñ ğavgâ gelipdür
Sizi ğarķ itmege deryâ gelipdür

1452·Yitişdürdi çü kâşid mâcerâyı
Cevâbında didi çok nâ-sezâyı

1453·Didi çün Nevfel'e kâşid bu hâli
Ġazabdan kalmadı şabra mecâli

1454·Bu sözler cânına kâr itdi anuñ
Tenini ğayret odı yakdı anuñ

1455·Sipâhîsin düzetdi çekdi şimşîr
Yüridi düşmenüñ üstine çün şîr

1456·Toķuşdılar şanasın kim iki kûh
Yüceldi na' ralar halk içre enbûh

1457·Gine deryâsı cengüñ geldi cûşa
Mübârizler kamu düşdi hurûşa

1458·Ecel câmını şundı tîre ber-dest
Ki kıldı cür' ası hâki anuñ mest

84^b **1459**·Şanasın berķ-i sūzân-ıdı şimşîr
Seher bigi belürdi arada tîr

1460·Meger serkeşlik eylëyüp teberler
Düşürdiler ayaĝa niçe serler

1461·Süheyl idüp ğırîv-ile feresler
Sipihrüñ ğuşını itmiş-idi ker

1462·Sipâhî şaf tutup çün şîr-i ğarrân
Dehân açup tûrurdu şanki şu' bân

1463·Mübârizler kılurdu kâr-zârı
Velî Mecnûn iderdi cân-sipârı

1464·Sürerler atı cengîler şitâbân
Du' â-yı şulh okur Mecnûn-ı hayrân

1465·Kılurdu kûy-ı dil-dârı tavâfi

Ḳabûl itmezdi gönülden muşâfî¹⁰²

1466-Eger şüm olmayaydı hem-çünân mîğ
Uzardı Nevfel'ün aşhâbına tîğ

1467-Ḥalâş olsaydı düşmen ta' nesinden
Şavaşurdi öziyle tasasından

1468-Ḥazer kılmasa düşmen ḥandesinden
Keserdi dostlar başın teninden

1469-Sipâḥîler elinde şu' le-i tîğ
Şanasın şâ' iḳa çıkmışdı ez-mîğ

85^a

1470-Yimekden şîr-veş olmadılar sîr
Sihâm u tîreler tîğ-ile şimşîr

1471-Ṭurur Nevfel arada şîr-i ġarrân
Elinde tutduğı tîğ-idi bürrân

1472-Anuñ tîğın gören görürdi yasın
Ḳafasından okurdi tîr-i yâsîn

1473-Çü gördiler kıyâmet âşikâra
Zarûrî kıldılar fîkr-i müdârâ

1474-Şikeste-ḥâl olup Mecnûn-ı bî-dil
Bu işlerden ḥacâlet kıldı ḥaşıl

1475-İki leşker iderlerdi kıtâli
Velî Mecnûn çekerdî infî' âli

1476-Şavaşurdi egerçi Nevfelîler
Velîkin ḳavm-i Need-idi muzaffer

1477-Yüriyüp ḳavm-i Leylî'den bir ulu
Atından iniben geldi ilêrû

1478-Didi iy mîr-i âfâḳ vü cüvân-baḥt
Şeh-i ' âlî-tebâr u âsmân-taḥt

1479-Neden düşdi bu leşkerler kıtâle
Sebeb n'oldı ' aceb bunca cidâle

¹⁰² *Kur'an, Kitap* anlamına gelen *Mushaf* kelimesi halk ağzında "musaf" şeklinde kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü, C 12)

- 1480**-Eyitdi Leylî'dür bâ' iş bu kâra
Ol olmışdur sebab bu kâr-zâra
- 85^b** **1481**-Eger Leylî olursa yâr u dil-dâr
Elümden görmeye bir kimse âzâr
- 1482**-Ferâgat gösterem ceng ü cedelden
Koyam şimşirümi ol sa'ât elden
- 1483**-İrişdi kalbüme bundan cirâhat
Bu işden görmedüm ben bûy-ı râhat
- 1484**-Pes andan düşdi muşlihler araya
Ki tedbîr ideler bu mâcerâya
- 1485**-İdeler hayr-ıla bu şerri ıslâh
Bulalar şulh-ıla bu gâmdan iflâh
- 1486**-Velî şart eyledi şulh üzre Nevfel
Ki Mecnûn'un işi kalmaya mühmel
- 1487**-Teselli ideler ol nev-cüvânı
Koyalar Leylî'ye 'âlî nişânı
- 1488**-Kâbûl itdi muşâlihler bu sözi
Şavaştan kâmunun dönmişdi yüzi
- 1489**-Miyâncılar kılup şulh u şalâhı
Kâmusı guşşadan buldı felâhı
- 1490**-İki leşker içinde kîne gitdi
İki kardeş bigi birlige bitdi
- 1491**-Yidiler içdiler 'iş eylediler
Çemende câm-ı mey nûş eylediler
- 86^a** **1492**-Bu şulhı işidüp çün bildi Mecnûn
Gine derdin ziyâde kıldı Mecnûn
- 1493**-Gelüp Nevfel huzûrında oturdı
Hayânun perdesin yüzden götürdi
- 1494**-Eyitdi iy şeh-i dâna-yı pür-fen
N'olaydı bu işi itmeyedün sen

1495-Firākunda beni koyayduñ epsem
Hayāl-i vaşl-ıla çekmëyedüm ğam

1496-Koyayduñ sen beni hālümde şeydā
Gezeydüm bu cihān içinde rüsvā

1497-Baňa itmek dilerdün ‘avn u yārı
Anuñ-çün eyledün bu kār-zārı

1498-Benümle böyle mi oldı qarāruñ
Bu mıydı hāşılı bu kār-zārūñ

1499-Uardum kim bulam senden vefāyı
Velī gördüm şöñinda çok cefāyı

1500-Bu şerrūñ tohmını kâş ekmeyeydüm
Hacâlet bārını hem çekmeyeydüm

1501-Dürüst etdün benümle ‘ahduñ evvel
Şoñinda eyledün süst ü muhavvel

1502-N’olaydı sen bu yola gitmeyeydün
Benüm-çün yok yire kan itmeyeydün

86^b

1503-Didi bu sözleri Mecnūn tamāmet
İşidüp Nevfel’e geldi hacâlet

1504-Velikin gösterüp sözde letāfet
Dil-i Mecnūn’a kıldı istimālet

1505-Didi dilden degül bu şulh u işlāh
Berāy-ı maşlahat düşdi bu işlāh

1506-Za‘if oldı çerī kavmi be-ğāyet
Kıtāle kalmadı bunlarda tākāt

1507-Benüm efgānuma zārī yitişmez
Kabilemden baňa yārī yitişmez

1508-Anuñ-çün virmişem şulha rızāyı
Bu ğamdan çekmişem bu ibtilāyı

1509-Hudā fırsat¹⁰³ virürsē hurrem ü şād
Çekem leşker kılam bir cenge bünyād

1510-Direm Şirāz ü Bağdād’uñ çerisin
‘Irāk-ıla Hōrāsān’dan berisin

1511-Çekem bu kişvere bir leşker enbūh
Dilūnde qomayam āşār-ı endūh

1512-Yirinden qoparam kūh-ısa anı
Yitişdürem ten-i bī-cāna cānı

1513-Gine Nevfel dönüp qavmine geldi
‘Adūnuñ bağırmı ney bigi deldi

87^a

1514-Ser-ā-ser oldı Necdīler şikeste
Qaçanlar azıdı çoğ-ıdı küşte

1515-Sa‘īd oldı çü Nevfel qavmine rūz
Mübāreḳ fāl olup baht oldı pīrūz

1516-Dirilüp bir yire ḥalḳ-ı qabile
Qamu pīr ü cūvān şankim ṭavīle

1517-Qoyup ser-cümlesi başına toprak
Didiler Nevfel’e iy sāye-i Hāḳ

1518-Bize raḥm eyleyüp şāhā zahīr ol
Ayakda qalmışuz gel dest-gīr ol

1519-Bize kıyma ki cümle ölmişüz biz
Yile virme bizi ḥāk olmuşuz biz

1520-Saḥā yoğ olmamuzdan menfa‘at ne
Bizi qatl itdügüñden maşlaḥat ne

1521-Ta‘addī itme kim vardur ḥisābı
Qıyāmet qopıcaḳ zulmüñ cevābı

1522-Didi Nevfel ‘arūsı gētürüñ tīz
Ve ger nī qanuñuz dökdi bu ḥūn-rīz

1523-Gelüp Leylī atası kıldı efgān
Eyitdi Nevfel’e iy zıll-i Yezdān

¹⁰³ Nūsha boyunca “fursat” şeklinde harekelenmiştir.

- 1524** Bugün sensin zamānuñ ejdehāsı
Cihān serverlerininñ muḳtedāsı
- 87^b** **1525** Geçer ḥükmüñ senüñ arz u semāya
Şüreyyā'dan irer taḥte's-şerāya
- 1526** Benem pīr-i za' if ü dil-şikeste
Ḥavādiş tīr-ile mecrūḥ u ḥaste
- 1527** 'Acem ḥalkı virür baña qarışlar
'Arab ḳavmi ḳılur çok serzenişler
- 1528** Muṭī' em ḥükmüñe sürme ḳapuñdan
Şefā' at umaram līkin ṭapuñdan
- 1529** Ki yok yire günāha girmeyēsin
Melek ḳısmını dīve virmeyēsin
- 1530** Hümānuñ ola mı kerkes ḳarīni
Mehüñ māhī olur mı hem-nişini
- 1531** Baña 'arz itdügüñ ol nā-cüvān-merd
Gezer dāyim cihānda rāy-iken gerd
- 1532** Teninde ḳalmamış endām-ı insān
Yürür vaḥşī bigi ṭağlarda 'uryān
- 1533** 'Arabda ḳalmadı ḥak üzre bir bād
Ki nām-ı defterüm ol ḳılmadı yād
- 1534** Benī dīvāne-veş ol dīv-i bed-rā
Ḳılupdur 'āleme bed-nām u rüsvā
- 1535** Uşandı şīşe-i nāmūs u 'ārum
'Arab milkinde ḳalmadı ḳarārum
- 88^a** **1536** Yile virdi benüm adumla şānum
Düşürdi dillere rāz-ı nihānum
- 1537** Bu ḡamdan bī-serem bī-pāy ḳılma
Beni 'ālemlere rüsvāy ḳılma
- 1538** Beni bī-'ār u bed-nām itme raḥm it
Sürüşı cinnīye rām itme raḥm it

1539-Men-i bî-dâde ger dâd eylemezseñ
Bu ğamdan cānum āzād eylemezseñ

1540-Huzā haqqı dönüp gine giderven
‘Arūsūñ bāşını ol-dem keserven

1541-Virürem seglere pākîze cismin
Komazam dünyede resmiyle ismin

1542-Ġam-ı nenginden anuñ kırtılır men
Belāsından çü serv āzād olur men

1543-Ola ferzende bu resme taḥakküm
Virile zulm-ıla cinnīye merdüm

1544-Yig oldur kim yiye atını itler
Temāşā eyleye anı yigitler

1545-Çü bu peygāmı Nevfel gūş kıldı
Gözi deryāsı ol-dem cūş kıldı

1546-Cevābında qalup ḥayrān u ‘āciz
Kelāma kudreti qalmadı hergiz

88^b

1547-Eyitdi Nevfel iy pîr-i me‘ānî
Saña cebr itmezem key fikr it anı

1548-Rızāñ-ıla dilerven duḡterüñ ben
Rızān olmaz-ısa ḥālünde ol sen

1549-Kenārında tıranlar ḥaşegîler
Teraḥḥüm gösterüp hep söylediler

1550-Didiler cümlesi iy şāh-ı ‘ādil
Bugün dīvānedür Mecnūn-ı bî-dil

1551-Cihān içinde bî-sāmān u bî-ser
Ḥaḳîkat dutmaya başında efser

1552-Ne zen kim bî-sere hem-ser kıldı
Süvār-ı ḥar bigi teşhîr olundu

1553-Kişinüñ kim işidür bî-nevālîk
Aña lâyıq degüldür ketḫüdālîk

1554-Bu vech-ile olundı çok tekellüm
Zarûrî Nevfel'e geldi terahhüm

1555-Ferâgat gösterüp ceng ü cedelden
Bırakdı Leylî'nün tedbirin elden

1556-Şavaşı terk idüp gitdi iline
Yine 'azm eyledi öz menziline

1557-İşitdi çünki bu ıslâhı Mecnûn
Yaşın ceyhûn idüp kıldı ciger-hûn

89^a*¹⁰⁴89^b90^a90^b91^a

1558-İderdi her nefes Leylî gâmin yâd
Kılurdu ney bigi her demde feryâd

1559-Gezerdi zâr-ıla kûh içre pür-derd
Velî pâ-bende na' l-ıdı yeḥ-i serd

1560-Bu ğamdan kimseye virmezdi peygâm
Giderdi rûz u şeb kılmazdı ârâm

105 مکالمه کردن مجنون باغبان را

1561-Ser-âgâz it gine iy murğ-ı ḥ'oş-ḥ'ân
'Ayân olsun demüñden ḥâl-i Mecnûn

1562-Sözüñdür çünki gülzâr-ı ḥaḳâyık
Beyân it ol ma'âniden daḳâyık

1563-Olursañ cife-i dūndan mücerred
Ola her sözlerüñ taḥkîke mesned

¹⁰⁴ Bu kısım, A.Sırrı Levend'in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

¹⁰⁵ *Mecnûn'un Bahçıvan İle Konuşması*

1564·Kelāmuñdur uşūle çün cevāmi‘
Makāmuñ olsa tañ mıdur şavāmi‘

1565·Çü ‘ūd-ı āhuñ olmışdur ser-efrāz
Ney ü kânūn bigi eyle ser-āğāz

1566·Çün olmışdur sözüñ Leylī mişālī
Alur Mecnūn-ı dil andan hayālī

1567·Giderken derd-ile Mecnūn-ı pür-dāğ
Görindi gözine yol üzre bir bāğ

91^b

1568·Nazar şalduğda gördi bir mekânı
Ki şanurdı gören Firdevs-i şānī

1569·Ser-ā-ser serv ü şimşād ü şanavber
Reyāhīn ü semenler verd-i ‘ar‘ar

1570·Temāşā iderek bu būstānı
Görür bāğ içre nāgeh bāğ-bānı

1571·Kamu dāmānını şokmış beline
Şoyunmuş baltasın almış eline

1572·Görür ol bāğ-bān öninde peydā
Turur bir serv-i ẖoş-bālā çü Tūbā

1573·Teber tiz eylemiş ol merdek-i har
Miyānından bu servi kesmek ister

1574·Görüp bu hāleti Mecnūn-ı hayrān
Yitişdi ol hāra çün murğ-ı perrān

1575·Didi kesme bu servi eyle āzād
Bu şerden el çeküp kıl hayra būnyād

1576·Bu serv ārāyiş-i bāğ-ı cināndur
Kad-i dil-dāra beñzer ẖoş-revāndur

1577·Sözini bāğ-bān eylemedi gūş
Gine kesdi nihāl-i servi bī-hūş

1578·Didi Mecnūn aña niçün kesersin
Bu serv-i şādiye ne ẖoş kıyarsın

92^a

1579-Eyitdi faķīrem pīr ü ʿ uryān
Şovuķdan ditrerem çün bīd-i lerzān

1580-Yalıncaķdur ķamu ehl-i ʿ iyālüm
Cihān içinde yokdur milk ü mālüm

1581-İşidüp bu sözi Mecnūn-ı āzād
Dil-i ğam-ġin oldu ħurrem u şād

1582-Eyitdi gel bu servi şat alayın
Bahāsın di senūñle beyʿ idēyin

1583-Meger var-ıdı Mecnūn-ile bir taş
Kī ana genc-i cihān olmazdı pādāş

1584-Nazīri yoġ-ıdı bir kān içinde
Bedahş ü Çīn ü Hindistān içinde

1585-Meger yāķūt-ı sürġ-ıdı o cevher
Degüldi laʿ l-i nāb aña berāber

1586-Virüp ol kıymetini bāġ-bāna
Teberden şakladı serv-i yeġāne

1587-Añı çünkim teberden kıldı āzād
Ġulām oldu aña her serv-i āzād

1588-Ĥayāl-i kāmēt-i yār-ıla Mecnūn
Oturdı serv ayaġında niçe ġün

1589-Ĥamu endīşei dilden çıkardı
Bu bāġ içre yatup çille çıkardı

92^b

1590-Müdām eylerdi ol serve ħiķābı
Velī anlardı ħālinden cevābı

1591-Dir-ıdı dem-be-dem iy serv-i bālā
Bugün sensin ķadd-i dil-dāra hem-tā

1592-Özüm bigi ħayālin yavı kıldum
Velī anuñ nişānın sende buldum

1593-Anuñ-çün serv ayaġında koyup baş
Döker bu gözlerüm ceyhūn bigi yaş

1594-Yaşum gözler seni iy serv-i dil-cū
Ki ẖoşdur serv ayağında aķarşu

1595-Müdāmī ağlayup şağū şağardı
Zübānından velī dürler yağardı

1596-Oturdı niçe gün ol bāğ içinde
Dil-i biryān yüz biñ dāğ içinde

1597-Bu hāl-ile geçüp Mecnūn-ı şeydā
Dıraht-ı serv-ile eglendi tenhā

1598-Dıraht-ı servi de terk itdi āhir
Diyār-ı ‘Amir’e oldı müsāfir

1599-Giderken derd-ile Mecnūn-ı bī-dād
Görindi ķarşudan bir dām-ı sayyād

106 خریدن مجنون اهو ان از صياد

93^a

1600-Çü Nevfel’den cūdā düşmişdi Mecnūn
Giderdi hışm-ıla zār u ciger-hūn

1601-Olurdı yolları şöyle şitābān
Ki şanurdı gören sīmurğ-ı perrān

1602-Dir-idi Nevfel’e iy yār-ı dehrī
Ķamu fikri muḥālif rāyı egri

1603-Ķılurdı gāh derdinden ḥikāyet
Gehī eylerdi bahtından şikāyet

1604-Görür Mecnūn iderken yolda nāle
Tutulmuş dāma bir niçe ģazāle

1605-Çü şayduñ ķatline ķaşd itdi sayyād
Anı gördükde Mecnūn ķıldı feryād

1606-Didi boğazlama gel şat alayın
Zer ü sīm istemezseñ cān virëyin

1607-Bunı ķatl itmegüñ çokdur ḥaṭāsı
Helāk-ı cānınuñ yokdur revāsı

¹⁰⁶ Mecnūn’un Āhūları Avcıdan Satın Alması

1608-Gözi cāzūsı çeşm-i yāra beñzer
Cihānı mest iden hammāra beñzer

1609-Şacı bŷyına beñzer nāfesi hem
Bu luṭf-ıla buña kıymaya ādem

1610-Didi şayyād aña bu sözlerüñ ḥŷb
Kelāmın dŷr bigi maḥbŷb u mergŷb

93^b

1611-Velī faḫr odına ṭutuşmışam ben
Bu yokluk dāmına hem dŷşmŷsem ben

1612-İki aylık azıkdur baña bu şayd
Zarŷretten dŷşŷpdŷr cāna bu kāyd

1613-Çŷ şayyāduñ sözün işitdi Mecnŷn
Zarŷrī ḥāline raḥm itdi Mecnŷn

1614-Meger var-ıdı bāzŷ-bend-i la‘ lŷn
Muraşşa‘ kıymetī ṭaş-ıla zerrŷn

1615-Anuñ bendin çözüp şayyāda virdi
Ḥalāş-ı cān-içŷn çok ḥayra girdi

1616-Varup dām içre āḥŷyı öperdi
Yŷzine gözine yŷzin sŷrerdi

1617-Añardı Leylī’nüñ çeşm ŷ cemālin
Hilāl-ebrŷların zŷlf-ile ḥālŷn

1618-Öperdi āḥŷ-yı Çŷn’üñ yŷzini
Sŷrerdi yŷzine her dem yŷzini

1619-Eliyle buñlaruñ bendini çözdŷ
Hezār iḳdām-ıla ol dāmı bozdŷ

1620-Ḥalāş olup duzaḳdan çıkdŷ bunlar
Gine mer‘ ālarına ḳaçdı bunlar

1621-Çŷ yŷz biñ zŷr-ıla ḳurtıldı bunlar
Şanasın oḳudŷ atıldı bunlar

94^a

1622-Şabā bigi mişālŷ bŷ-bahāne
Akarşu bigi oldılar revāne

1623-Çü buldı âh^ular ğamdan rehāyı
 Kılur Mecnûn bulara çoğ du‘ âyı

1624-Bularuñla gidüp Mecnûn şitâbân
 Segirdür şanasın şâhîn-i perrân

1625-Meger kim menzil-i âhû-yı Tatar
 Mekân-ı saht ü rîgistân-ıdı hâr

1626-Geçince bir niçe dâğ u beyâbân
 İrişdi tîre-i şâm-ı ğarîbân

1627-Çün irişdi şebûñ dūd-ı siyâhı
 Yitişdürdi anı bir ğara rāhı

1628-Karâr itdi gice ol ğâr içinde
 Şabâh olunca yatdı mâr içinde

1629-İrişince şabâh itdi fiğânı
 İşidenler didi Eyyûb-ı şânî

¹⁰⁷سخن گفتن مجنون با صیاد رهانیدن کوزنان را
 دامه

1630-Şabâh açdı çü fâl-i nîk-rûzı
 ‘Alem çekdi gine ‘âlem-fürûzı

1631-Zuhûr itmişdi çün âyine-i çîn
 Hâbeş ebrûları dutmuş-ıdı çîn

94^b

1632-Ne hûb âyinedür ammâ ki pür-jeng
 Hayâl âyinesi-y-ile ider ceng

1633-Mağâmından turup Mecnûn-ı serkeş
 Şanasın dūd idi çıkdı ez-âteş

1634-Ġazeller okıy u sūzân u giryân
 Gine rāhına ‘azm itdi şitâbân

1635-İrişür giderek bir ẖoş mağāma
 Velîkin tuş olur bir nice dāma

¹⁰⁷ Mecnûn’un Avcıyla Konuşup Geyikleri Tuzaktan Kurtarması

1636-Kim anda niçe gevzenler tutilmış
Biri birisine muhkem çatılmış

1637-Görüp şayyād anı yitişdi derhāl
K'idē gevzenlerüñ kanını pāmāl

1638-Dökē kanını bunlaruñ günehsüz
Leyālīsīn kıoya hem şubh-gehsüz

1639-Görince bu işi Mecnūn-ı ğam-ḥ'ār
İrer gevzenlere ol-demde nā-çār

1640-Görür ki almış ele tığini şayyād
Zübānını kılup şan nış-i feşşād

1641-Didi iy zālīm ü kelb-i zebūn-gīr
Ki sensin gevzene dām içre çün şīr

1642-Ḥalāş it bu belālardan faķīri
Gel āzād eyle bendinden esīri

95^a

1643-Giriftār-ı ğamı kırtar belādan
Müberrā kıl bu mazlūmı cefādan

1644-Kemendūñden bulara vir reḥāyı
Ki cūft-ile¹⁰⁸ süre bunlar şafāyı

1645-Bu şüretde kılup niçe tekellüm
Dil-i şayyāda ırgürdi teraḥḥüm

1646-Didi Mecnūn'a şayyād iy cūvān-baḥt
Kıabūl itdüm sözüñ kıılma dilūñ saḥt

1647-Egerçi eyledūñ bu ḥayra būnyād
Velīkin rāygān olmaz bu āzād

1648-Ki zīrā müflis ü bī-zer faķīrem
Giriftār-ı belā ḥ'or u ḥaķīrem

1649-Geçer bu nev'-ile 'ālemde ḥālüm
Bunuñla bislenür ehl-i 'ıyālüm

¹⁰⁸Nüşhada “cift” şeklinde harekelenmiş olmasına rağmen daha önce kafiyein de etkisiyle “cūft” şeklinde okunduğu için metnin tutarlılığı açısından aynı şekilde okunması tercih edilmiştir.

1650-İşidüp bu sözi Mecnûn-ı bî-bâk
 amu varın giderdi pâk ü nâ-pâk

1651-Silâh u at u esbâbın ıkardı
 Nesi var-ısa hep şayyâda virdi

1652-Bu rahtı cem‘ idüp divşürdi şayyâd
 Mekânına yitişdi hurrem ü şâd

1653-Koyup gevzenleri dâm içre gitdi
 Anı Mecnûn görüp taşsînler itdi

95^b

1654-Varup gevzenleri luf-ıla gördi
 Şanasın kim pezer ferzende irdi

1655-El-ile aşıdı ahvâli şordı
 Şınu yirl rini şacıyla şardı

1656-Tutup gevzenleri oşardı Mecnûn
 Varup her birine s ylerdi mecnûn

1657-Ki iy y rından olan z r u mehc r
 Nig rından ben m bigi d ş n d r

1658-Ç  ‘aynu ndur naz ri  ş m-i y rum
 H b b mden o undur y d-g rum

1659-Ser  nden d r olup ş hu  kemendi
 Ira  olsun ten  nden ayd u bendi

1660-Çer -g hu  ola va tı ki b y m
 ılasın g  l m   h lini ma‘ l m

1661-Sen  le biz cih n i inde ş g z
 Vel kin birbir m zden ıra uz

1662-Ne yil vardur ki b y  ndan vire y d
 Ye n mu ndan niş n vir p ıla ş d

1663-Ne yil kim t tmaya senden e  r h  
 Diy rumdan ben m ılmaz g zer h  

1664-Diy p gevzenlere bu resme s zler
 Şu de l  yandı kim g yindi  zler

96^a

*109

96^b97^a97^b98^a

1665-Nedāmetdür soñı yok yire anuñ
Cehennem'den aın oda atma cānuñ

1666-abūl itdi bunun avlini ayyād
Giriftārın amu eylēdi āzād

1667-Telaqqıflar ılup Mecnūn-ı āzād
enā birle didi ad āferīn-bād

110 دیدن مجنون که ریسمان در کردن مرد و زن

1668-abāhuñ perdesi ūnkim açıldı
Gine em' -i felek nūrı açıldı

1669-ūkūfeyle cihān bāğı bezendi
Gine andīli eflākuñ uyandı

1670-Gine Mecnūn-ı dil ūn murğ-ı perrān
Uçar pervāne-sīret em' -i cūyān

1671-ū dūr itdi bugün her hārı yoldan
Nigārıñ kūyına 'azm itdi rūen

1672-Demen būyını ūn tıydı oturdı
Sefer tedbīrini dilden getürdi

1673-Dem-i 'İsī bigi āvāz iridı
Ten-i bī-cāna ankim cān yitidı

1674-Giderdi derd-ile Mecnūn tutup rāh
Görür bir pīre zen görindi nāgāh

98^b

1675-Gelür yanınca bir pīr-i hīred-mend
Eliyle ayağı pūr-āhenīn bend

¹⁰⁹ Bu kısım, A.Sırrı Levend'in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

¹¹⁰ *Mecnūn'un Bir Kadın İle Boynunda İp Bağlı Bir Adamı Görmesi*

1676-Su 'āl itdi qarıya virdi sevgend
Didi Mecnûn niçündür bu demir bend

1677-Didi ol pîre zen kızbi koyayın
Sözün toğrusını saña diyeyin

1678-Benem bir pîre zen bu merd-i dervîş
Zarûrî düşmüşüz faqr-ıla dil-rîş

1679-Bunuñ tedbîrin itdük kim varavuz¹¹¹
Bunu maḥbûs şekline koyavuz

1680-Bunuñla 'âlemi geşt eyleyevüz
Kamu şehr ü diyârî dilenëvüz

1681-Ne cem' olursa iki baḥş idevüz
Berâberce bunuñla üleşëvüz

1682-Bunuñla ehlümüz kaydın görëvüz
Bu ḥâl-ile cihânda geçinëvüz

1683-İşidüp bu sözi Mecnûn-ı pür-ğam
Zenüñ ayağına düşdi hemân-dem

1684-Didi âzâd idüp bu derd-mendi
Benüm boynuma daḳ zencîr ü bendi

1685-Ki ben zencîre lâyıḳ derd-mendem
Bugün dīvāneyem hem müstemendem

99^a

*¹¹²

99^b

100^a

100^b

101^a

1686-Egerçi 'Âmirî içre emîrem
Diyârunda velî şimdi esîrem

¹¹¹ Nüshada şeklinde yazılmıştır.

¹¹² Bu kısım, A.Sırrı Levend'in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

1687-Bunı didi revân yil bigi esdi
 Kaçup dīvâne-veş zencîri kesdi

1688-Gicē gündüz dimēdi sürdi gitdi
 Gine yār-ı kühen tağına yitdi

1689-Yolı çünkim irişdi küh-ı Necd'e
 Semā' urup yitişdi¹¹³ vecde

1690-Çü kavmi hâlini tuymışlar-ıdı
 Kāmu Mecnūn'dan el yumışlar-ıdı

1691-Atası anası kesmişdi ümmīd
 Bunun derd-i dili olmuşdı cāvīd

1692-Harāb-ıdı teni cān-ıdı ābād
 İderdi dāyimā Leylī'sini yād

114 یکی دیگر طلب کردن ابن سلام لیلی را

1693-Çü Nevfel düşmeni kılmışdı maḫhūr
 Anı Leylī tıyup olmuşdı mesrūr

1694-Dimişdi kim yine hūb oldu eyyām
 Yitişdi sa'āt-i ḥayra ser-encām

1695-Meger bir gün atası çün gamāme
 Koyup fark-ı serinde gec 'imāme

101^b

*¹¹⁵

102^a

102^b

103^a

¹¹³ Beytin bu kısmında boşluk bırakılmıştır. Ya müstensih tarafından okunamamış ya da yazılması unutulmuştur. Bu şekliyle mısranın vezni kusurludur.

¹¹⁴ *İbni Selām'ın Leylâ'yı İkinci Kez İstemesi*

¹¹⁵ Bu kısım, A.Sırrı Levend'in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

103^b104^a104^b105^a

1696-Çü varmadı murâdı ilerüye
Ümîdin kaç‘ idüp döndi girüye

1697-Giderken debredüp lâkin nişânı
Dinildi gūşına anuñ nihânî

1698-Fülân mevzı‘ dadır oğluñ güzer kııl
Bu tağıñ ol diyârına nażar kııl

1699-Dönüp ta‘ cîl-ile ol pîr-i h‘oş-fâl
İrişdi ol yire şevk-ıla derhâl

1700-Arayu isteyü pîr-i şikeste
Görür Mecnûn’ı kûh-ı ğamda ğaste

1701-Yatur şayru ciger kanını yutmış
Şıfâhân u ‘İraq’ı zârı tutmuş

1702-Yile varmış kamu nâ-bûd u bûdı
Deriyle üstuĥ‘ân kalmış vücûdı

1703-Yatup ħâk-i siyâh içinde bî-hûş
Özin kılmışdı ser-cümle ferâmûş

1704-Dilinde kalmadı ârâm u tedbîr
Revân başı ucına irdi ol pîr

1705-Gözin açup görür Mecnûn-ı ħayrân
Turur başı ucında pîr-i giryân

1706-Didi kimsin ne kişisin ‘ayân it
Bize aĥvâliñi söyle beyân it

105^b

1707-Eyitdi atañam iy merd-i şeydâ
Cemâliñ eyledi göñlüm temennâ

1708-Niçë gündür bu sa‘ y içinde oldum
Arayu isteyü bu yirde buldum

1709-Çün atası sözün işitdi Mecnûn
Hayâ idüp özinden gitdi Mecnûn

1710-Neşâtından gider şabr u kararî
Ayağına düşüp çok kıldı zârî

1711-İkisi kocışup ağlaştılar çok
Biri biri-y-ile hâlleşdiler çok

1712-İki hasret kavışdı birbirine
İki deryâ karışdı birbirine

1713-Atası gördi kim Mecnûn-ı hayrân
Zi ser-tâ-pâ bürehne cism-i ‘uryân

1714-Getürdi egnine geydürdi câme
Geyürdi başına tâc u ‘imâme

1715-Bunuñla niçe dem eylêdi şöhet
Telatıtuflar kılup itdi naşîhat

1716-Buña pend-ile kıldı bî-‘aded cûd
Velîkin âşîka pend ide mi sûd

1717-Didi pîrem benüm gitdi mecâlüm
Tekellüm kılmağa kalmadı hâlüm

106^a

*116

106^b

107^a

107^b

108^a

1718-İşi çün varmadı hiç ilerüye
Ümidin kaç‘ idüp döndi girüye

1719-Dil-i pür-âteş-ile döndi gitdi
Gamından ağlayu kavmine yitdi

1720-Çü görmedi sözine istimâ‘ ı
Zarûrî eyledi dilden vidâ‘ ı

¹¹⁶ Bu kısım, A.Sırrı Levend’in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

117 اکاه شدن مجنون از وفات پدر

1721-Çün oğlından aña irmēdi tīmār
Bu ğamdan atası olmışdı bīmār

1722-Mizācını saķāmet tūtmış-ıdı
Vücūdından selāmet gitmiş-idi

1723-Bu endīşeyle yola düşdi gitdi
Gelüp ‘ Āmir sarāyına yitişdi

1724-Sarāyında niçe gün hāste yatdı
Ecel irişdi nāgāh öldi gitdi

1725-Bu fāni hāneden baĝladı maħmil
İdindi *maķ‘ad-ı şıdk*¹¹⁸ içre menzil

1726-‘ Urūc idüp bedenden cān-ı pāki
Ķarışdı āba ābı hāke hāki

1727-Ol eşnāda meger bir merd-i şayyād
İrişdi kūh-ı Necd’e şanasın bād

108^b 1728-Şikār istēyü cevlan eyler-iken
Görür Mecnūn’ı seyrān eyler-iken

1729-Ŧurur ķatında anuñ şekl-i bedler
Sibā‘-ıla behāyim dīv ü dedler

1730-Çü gördi Ķays’ı ol şayyād-ı ‘ Āmir
Hiķāb idüp didi Mecnūn’a zāhir

1731-Yürürsin sen bu kūh-istānda hāsir
Atañ fevt oldı miskīn pīr-i ‘ Āmir

1732-Senüñ bigi oĝul yoĝ olsa yigdūr
Cihānda nā-hālef ķalmasa yigdūr

¹¹⁷ *Mecnūn’un Babasının Vefātından Haberdar Olması*

¹¹⁸ Cennet’te Takva erbabının bulunacaĝı makamdır. Kur’an’da şu şekilde anlatılır: “*Takva sahipleri Cennet’te ve ırmak kenarındadır. Doğruluĝun hākim olduĝu bir ortamda (maķ‘ad-ı şıdk), gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar.*” (Kamer 55/54-55)

1733-İşidince bu sözi kıldı zârı
Fiğân eyledi gitdi ihtiyârı

1734-O mevzî‘ dan gidüp Qays-ı yegâne
Atası qabrine oldı revâne

1735-Yüz urup hâkine qabrini qocdı
Öpüp toprağını başına saçdı

1736-Öküş nevha kılup çoğ itdi efgân
Didi merşiyeler bî-hadd ü pâyân

1737-Giceler nevhası qalurdı taña
İşiden nâlesin qalurdı taña

1738-Dir-idi iy ata qande muqîmsin
Serûn bî-tâc ü sen ‘azm-i remîmsin

109^a

*119

109^b

110^a

110^b

111^a

120 نشست مجنون بکوه نجد

1739-Çirâğ-ı âftâb oldı çü rüşen
Cihânı eyledi envâr-ı gülşen

1740-Cilâlar virdi rûy-ı rüzgâra
Zemâne beñzedi naqş-ı nigâra

1741-Yine tâvûs-ı çarh-ı lâceverdî
Zer-âb-ıla cemâlini şuvardı

1742-Cihân içre tutup otağ-ı zerrîn
Felek başına geydi tâc-ı la‘lîn

1743-Şacı şevkıyla cûşa geldi Mecnûn
Gine şeb-gûn libâsın geydi Mecnûn

¹¹⁹ Bu kısım, A.Sırrı Levend’in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

¹²⁰ *Mecnûn’un Necd Dağı’nda Oturması*

1744Görüp rāh-ı ğamında niçe hālet
Yine Necd'e yitişdi pür-ḥarāret

1745Ezel 'ışkını añup eyledi āh
Yügürdi Necd'e dek kaṭ' eyledi rāh

1746Ġam-ı Leylī çü cānın şaldı işe
Firāk-ı gönline hem oldı pīşe

1747Anı çeng-i ğamı itmişdi rākḳās
Firāk-ı baḥrına olmuşdi ğavvāş

1748Seçer 'ışk-ıla 'āşık ḥayr u şerri
Münācātidur anuñ zıkr-i ḥayrı

111^b

1749Çü 'āşık cān-ı 'ışk oldı ḥaḳīḳat
Kemāl insāna şevḳ oldı ḥaḳīḳat

1750Tevekkül eyle sen Sübhān'a **Rıdvān**
Bite ḥākūnde tā kim dürr ü mercān

1751Çü ḳalbūnde bulındı ḥüsn-i iḥlāş
Çıḳarsa ṭaṇ mī cāndan gevher-i ḥāş

1752Felek evcine dek pervāz idēlüm
Gine Mecnūn sözün āġāz idēlüm

1753Rivāyet eyleyüp pīr-i seḥun-sāz
Ḥaber böyle virür efsāne pervāz

1754Kim ol şaḥrā bisāṭ u kūh bālīn
Gül ü reyḥān an ḳaşr-ı sifālīn

1755Atası ḳabrinūñ çün terkin itdi
Gine deşt-ile kūha düşdi gitdi

1756Gezüp seyr iderek her menzilini
Diyār-ı yāra ırgürdi yolunu

1757Görüp bir yirde kim Leylī vü Mecnūn
Yazılmış ikisi pür-ḥüsn ü mevzūn

1758Urup dırnaġını bozdı birini
Refiḳin ḳazıyup ḳodı özini

- 1759** Görenler didi müşkil yola gitdün
İki-y-iken raķam niķün bir itdün
- 112^a** **1760** Didi ‘ışķ işidür ‘ālemde birlik
İkilik olıcaķ olmaya birlik
- 1761** Didiler daķı neydigi kıldıñ¹²¹
Tıraş itdün anı sen bākı kıldıñ
- 1762** Didi lāyık degül āgyār olup dost
Ki ben mağz olam ol yār ola post
- 1763** Bu yigdür kim niķāb-ı yār olam ben
Hemīşe perde-i dil-dār olam ben
- 1764** Didi bu sözi gitdi ol aradan
Halāş oldu ķamu ķün u ķıradan
- 1765** Oķurdı derd-ile eş‘ār-ı pür-süz
Ṭabībinden ‘ilāc isterdi her rūz
- 1766** Olup vahşī-şıfat her dem remīde
Cihān ķavminden oldu āremīde
- 1767** Yoğ-ıdı nān u ni‘metden şafāsı
Hemīşe biķ nebāt-ıdı ğıdāsı
- 1768** Müdāmī şır-ile ‘işret iderdi
Peleng ü bebr aña ķıdmet iderdi
- 1769** Ğulām-ıdı aña her tayr u en‘ām
Vuķūş olmışdı cümle emrine rām
- 1770** Peleng ü bebr ü ķırs u gevzen ü şır
Şegāl u şa‘leb ü enva‘-ı naķķır
- 112^b** **1771** Kāmu emrine olmışdı musaķķar
Ĥuzūrında ķıururlardı ķü ķāker
- 1772** Ṭurup ķarşusına el bağlamışlar
Kāmu fermānına bil bağlamışlar

¹²¹ Mısrada vezin kusuru vardır.

1773-Vuḥūş emrine fermān olmuş-ıdı
Şanasın bunlara ḥān olmuş-ıdı

1774-Peleng itmezdi āhū-berreye zūr
Ġanemden nāb-ı şīr olmuş-ıdı dūr

1775-Erānib kelb-ile şulḥ itmiş-idi
Ara yirden ‘adāvet ğitmiş-idi

1776-Ġıdā itmişdi berre şīr-i şīri
Uyurdi gūrbeler mūş-ı faķīri

1777-Ġanem gūrg-ile olmuşdı muşāḥib
Biri birisine yār-ı mūnāsib

1778-Eger Mecnūn varaydı ḥūāba her gāh
Anı beklerdi uyḥusunda rūbāh

1779-Ṭutardı pāsını mecmū‘-ı ḥayvān
Peleng ü şīr-idi āña nigeḥ-bān

1780-Vuḥūşuñ cümle olmuşdı emīri
Sibā‘-ıdı ḳamu fermān-peżīri

1781-Benī-ādem bularuñ heybetinden
Peleng ü bebr ü şīrūñ heybetinden

113^a

1782-Buña bir vech-ile söz söylemezdi
Yörēsine kimesne uğramazdı

1783-Eger bir sevmedügi kimse gelse
Gelüp Mecnūn’ı nāgāḥ kimse görse

1784-Baķışından anı bilürler-idi
Peleng ü şīr anı yırtarlar-ıdı

1785-Eger bir sevdügi gelse ḳatına
Anı ḳılsa muşāḥib ḥazretine

1786-Ḳılurlardı āña i‘zāz u ikrām
İderlerdi telatṭuf birle in‘ām

1787-Vuḥūş-ıla iderdi zinde-gānī
Virürdi anlara luṭf-ıla nānı

1788-Sibā[‘] -ıla tamāmet illeşürdi
Peleng ü bebrüñ arkāsın qaşırdı

1789-Nigāruñ ‘aynına teşbīh iderdi
Anuñ-çün çeşmin āhūnuñ öperdi

1790-İderdi bunlara lutf-ıla ihsān
Olurlardı anuñ-çün bende fermān

1791-Olur ihsān-ıla insān çü bende
Cihān hālkına ihsān eyle sende

122 حکایت

- 113^b** **1792**-Meger var-ıdı devrān içre bir hān
Kī anuñ emrinde-y-idi Merv-i Māhān
- 1793**-Anuñ şaṣṣonları var-ıdı hūn-hū[‘]ār
Kerīh eşkāl-idi hem zışt ü bed-kār
- 1794**-Kime hıṣm eylese ol şāh-ı hūn-rīz
Yidürürdi anı ol itlere tīz
- 1795**-Şehūñ var-ıdı bir yār-ı qādīmi
Huzūrında muḳarreb hem nedīmi
- 1796**-Kemāl ehli-y-idi pūr-cūd u in‘ām
Hünerlerde müselleṣ Armağan-nām
- 1797**-Şehūñ qahr-ı dilinden ürker-idi
Aña hıṣm ide diyü qorḳar-ıdı
- 1798**-İderdi itlere dāyim ziyāfet
Qılurdı her nefes seglerle şoḫbet
- 1799**-Ser-ile paçadan laḥm u cigerden
Hemīşe gūsfend-ile baḳardan
- 1800**-Virürdi bunlara dāyim ta‘āmı
Telaṭṭuf birle söylerdi kelāmı
- 1801**-İderdi itlere hūsn ü müdārā
Virürdi dāyimā nān-ıla helvā

¹²² Hikāye

1802-‘ Adūsına kılurdu cūd u iḥsān
Zarūrī müşkilin tiz itdi āsān

114^a

1803-İrişüp Qādir’ün fermānı nāgāh
Meger bir gün aña hışm eyledi şāh

1804-Didi cāyız degüldür kılmañ ihmāl
Virün itler yisün bu hūnı derḥāl

1805-Budur emrüm ki olmaya tekellüf
Benüm fermānum itmēye teḥallüf

1806-Daḥı bir söze qalmadı mecālī
Şehūñ emrine kıldı imtişālī

1807-Eliyle ayağın bend itdi seg-bān
Libāsından tenini kıldı ‘ uryān

1808-İletdi qahr-ıla ol nev-cüvānı
Bıraḳdı itlerün önine anı

1809-Görüp hışm-ıla itler geldiler tiz
Helākine bunuñ eylēdiler hız

1810-Görince bildiler hem-demlerini
Velī-ni‘ met olan ādemlerini

1811-Yalındılar aña luḥf-ıla nā-çār
Yaladılar anuñ cismini her-bār

1812-Bu itler kim aña bu luḥfı kıldı
Cihān ḥalkı görüp ṭañına qaldı

1813-Bunı kıldı ta‘ accüb ḥāş-ıla ‘ām
Ki zāyi‘ qalmadı eylük ser-encām

114^b

1814-Temāşā kıldılar Ḥaḳ kudretini
Velī fehmi itmediler ḥikmetini

1815-Gice içinde olmışdı bu fermān
Çü şubḥ irdi peşimān oldu sulṭān

1816-Didi ḥayfā ki bir bātıl iş itdüm
Şarābuñ şerr-ile key yañlış itdüm

1817-Yidürdüm itlere yâr u emînüm
Telef kıldum dirîğâ nâzenînüm

1818-Diyüp bu sözleri şâh-ı yegâne
Siyâset-gâha dek oldu revâne

1819-Görür kim ol cüvân sağ u selâmet
Yöresinde yatur itler ferâgat

1820-Vücûdına bunun hîç değmemişler
Teninden vaşlesin kıparmamışlar

1821-Bu evzâ' ı görüp kıldı taña şâh
Didi şükr eyleyüp elhamdülillâh

1822-Şafâsından velî şâh oldu giryân
Revân itdi gözi deryâ-yı 'ummân

1823-Şeh-i bîçâre kılmadı mecâli
Teraḥḥüm gösterüp kıldı su'âli

1824-Öninde yüzini toprağa sürdi
Dilâyüp 'ömrini ḥâlini şordı

115^a

1825-Virüp şâhuñ cevâbın ol cüvân-baḥt
Didi iy şeh-r-yâr-ı âsmân-baḥt

1826-Kılurdum bunlara ben dâyim iḥsân
Virürdüm her zamân nân-ıla biryân

1827-İderdüm dâyimâ luḫf-ıla ḥidmet
Dökerdüm bunlara envâ' -ı ni' met

1828-Bilüp ol ni' metüñ şükrini bunlar
Baña irgürmediler zerrece zar

1829-Bular ol ni' meti unutmadılar
Beni schv-ile yiyüp yutmadılar

1830-Kara toprağa kınum kırmadılar
Tenümden bir kılum kıparmadılar

1831-Bu segler oldılar benden çü ḥ'oşnûd
Baña eylükleriyle kıldılar cûd

1832-Baña insân-iken sen kılduñ âzâr
Cihândan eyledüñ bu cânı bîzâr

1833-Niçe yıllar kapuñda kulluğ itdüm
Kamu fermânunâ yil bigi gitdüm

1834-Benüm hîdmetlerümi bilmedüñ sen
Beni itler ğıdâsın eyledüñ sen

1835-Tapuñda görmedüm bir rûşenâlık
Velî seglerde gördüm âşinâlık

115^b **1836**-Cihân içre següñ gördüm vefâsın
Velîkin âdemüñ çekdüm cefâsın

تمثيل ¹²³

1837-Bu kışşa aşlını nazm eylemekden
Mülûk-i mâziye hâlin demekden

1838-Budur maqşûdum iy ferhunde tâli‘
Ki ihsân olmaya ‘âlemde zâyî‘

1839-Sibâ‘ı her nefes şaqlardı Mecnûn
Ġıdâ-yı cân-ıla bislerdi Mecnûn

1840-Çü hayvâna ‘atâ vü dâd iderdi
Özi-çün bir hışâr âbâd iderdi

1841-Belî ol kim silâhı kâr olupdur
Hışâr-ı cân-içün mi‘ mâr olupdur

1842-Oturup durmadan ‘âlemde hâlî
[Ki bundan]¹²⁴ olmadı bir lahza hâlî

1843-Eger Mecnûn işin sen de idësin
Gerekmez kim ciger xanın yudasın

1844-Eger olsa halîfe-zâde nâmı
Kimüñ nânın yise olur ğulâmı

¹²³ *Temsil*

¹²⁴ Nüşada bu kelime için yer ayrılmış ancak yazılmadan bırakılmıştır. Kelime, vezinden ve anlamdan hareketle tarafımızdan beyte eklenmiştir.

- 1845**-Şeh-i gītī-sitān u husrev-i Rūm
Sehā deryāsı içre dürr-i manzūm
- 116^a** **1846**-Eger nuşret dilerseñ sīm ü zer vir
Dıraht-ı ‘adl ü ihsānuñ şemer vir
- 1847**-Gel iy virāneye rāğıb cihān-dār
Fenā iklīmīne t̄alib cihān-dār
- 1848**-Bu miḥnet-ḥānedür bundan güz̄er kı̄l
Bunuñ dām-ı belāsından ḥaz̄er kı̄l
- 1849**-Göñülden ḥidmeti perverd-gār it
Gice gündüz anı kendüñe kār it
- 1850**-Saña oldur cihān içinde maḳşūd
Ḳādīm ü Ḳādir ü Sübhān u Ma‘būd
- 1851**-Seni āḥir şatar çün ḥiçe devrān
Sen evvel anı şat ḥiçe ol āsān
- صفت شب ¹²⁵
- 1852**-Gice raḥşān-ıdı çün rüz-ı rüşen
Felekler sebzesi şan tāze gülşen
- 1853**-Felek şadrında olan zer ḥamāyil
Bu çarḥı eyledi zerrīn şemāyil
- 1854**-Ḳamu seyyāreler bir ḥūb elinde
Felek naṭ‘ında dutmış çūb elinde
- 1855**-Şahāb-ı çarḥ-ı dīve ḥarbe urmış
Görüp çeşm-i felek *lā-ḥavle*¹²⁶ dimiş
- 116^b** **1856**-Mu‘aṭṭardur havā şeb‘anberinden
Münevverdür zemīn meh gevherinden

¹²⁵ *Geceye Dair*

¹²⁶ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ “Bütün güç ve kuvvet yalnızca, en büyük ve en yüce olan Allah’ın elindedir.” (Buharî, Ezan, 7; Müslim, Salât, 12) Bir sıkıntıyla karşılaşıldığında, sabrın tükendiğini ifade etmek için kullanılır. Hz. Peygamberin, sabır için tavsiye ettiği duanın içerisinden alınmıştır.

1857-Bu nāfeyle güherden çarḥ-ı şeş-ṭāḳ
Zer ü zīver pūr olmış-ıdı āfāḳ

1858-Süvār olup felekde çün sipāhī
Hıṣār eylediler ol ḳutb-ı ṣāhı

1859-Hezārān dürlü seyyāre şeb-āheng
Felekde gösterür envā^ç -ıla reng

1860-Düzer Pervīn ḥarīr ü zerd ü ezraḳ
Çeker sancaḡ-ı zerrīn üzre bayraḳ

1861-Duṭūp encüm bugün yüz dürlü şūret
Gine gösterdi çarḥa zīb ü zīnet

1862-^ç Utarid şekli kim çıḳdı kemāndan
Bir oḳdur kim geçipdür āsmāndan

1863-Gider kīn-ile pūr Merrīḥ ta^ç cīl
^ç Adūnuñ çeşmine tā kim çeke mīl

1864-Sa^ç ādet yirüdüür çün āstīnūñ
Ṭutar bir.....¹²⁷ eli mühr-i nigīnūñ

1865-Ne şeh kim ola bu resme kemāli
Anuñ iḳbāli bulmasun zevāli

1866-Egerçi zāhire dirlerdi mecnūn
Velī fīkr ehli-y-idi çün Felāṭūn

117^a **1867**-Cihān aḥvāline ^ç ibret ḳılurdı
Felekler cünbişin fikret ḳılurdı

1868-Aña ma^ç lūm-ıdı Türkī-le Tāzī
Ḳılurdı çarḥ-ıla ol ḥoḳḳa-bāzī

1869-Görür evvel felekde Zühre rüşen
Fezāsın eylemiş çarḥuñ çü gülşen

1870-Didi iy Zühre-i rüşen şeb-efrüz
Ki sendendür cihān aḥvāli pīrüz

¹²⁷ Beytin bu kısmında, boşluk bırakılmıştır. Ya müstensih tarafından okunamamış ya da yazılması unutulmuştur. Bu şekliyle mısranın vezni kusurludur.

1871-Sa‘ âdet-baḥşısın devlet çirâğı
Münevverdür senüñle dehr bâğı

1872-Neşâţ ehline sensin şu‘ le vü nûr
Senüñ sâzuñladur her qalb-i mesrûr

1873-Sürûr aşhâbına şâhib-raşadsın
Dil-i ğam-ġinlere dâyim mededsin

1874-Kefüñdedür çü her kânuñ kilîdi
Qamu bî-dillerüñ sensin ümîdi

1875-Bu baḥt u ‘ izzete mühr-i nigînsin
Sarây-ı devlete baḥt-ı emînsin¹²⁸

1876-Bu kaşr-ı dil-güşâ ḥatunı sensin
Muğannî kısmınuñ qânûnı sensin

1877-Baña iḥsân idüp iy vech-i aḥsen
Ümîdüm qapusın luṭfuñla aç sen

117^b **1878**-Gül-i ter kim devâsıdur bu cânüñ
Yitişdür bûyunı vaḳtidür anuñ

1879-Uf(u)qdan Müşterî görindi çün mâh
Aña Mecnûn gözi duş oldı nâġâh

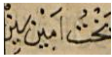
1880-Çü gördi nûrunı âfâqa saçdı
Aña bir nev‘ -ile Mecnûn söz açdı

1881-Didi iy Müşterî iy kevkeb-i sa‘ d
Qamu işlerde sensin şadık’ul-va‘ d

1882-Naẓîrüñ yok cihânda cân-fezâsın
Müsellemdür sözüñ kişver-güşâşın

1883-‘ İnâyet nâmesi münşisi sensin
Vilâyetde şeh-i şâhib-sühansın

1884-Qarâr eyler senüñ ‘ adlüñle ‘ âlem
Şalâḥa meyl eder cûduñla âdem

¹²⁸ Nûshada şeklinde yazılmıştır.

1885-Baña ‘ayn-ı vefā-y-ıla nazar kııl
Benüm taqşır ü cürmümden güzër kııl

1886-Baña iqbāl ü devlet eyle ihsân
Müyesser kııl anı kim itdi merdân

1887-Yitişdür cānuma senden nişānı
Naşib eyle baña ol gülsitānı

1888-Görür Mecnūn ki bu emvāc-ı hayrân
Olurlar cümle ucından gürizân

118^a

1889-Kamu eflāk ü seyyārāt u Keyvân
Olurlar Hālîk’uñ emriyle gerdân

1890-Bulardan bulmadı çün derde çāre
Yüzin tutdı zarūrî Kird-gār’a

1891-Gönülden yād idüp ol çāre-sāzı
Yüz urup yirlere kıldı niyāzı

1892-Didi iy pāk ü ma‘būdum ilāhum
Senüñ luṭfuñ ḳapusıdır penāhum

1893-Şıgındum saña kim sen lem-yezelsin
Ḳadīm ü Ḳādir ü Hayy u Ezel’sin

1894-Ḳapunda Müşterî Zühre ḡulāmuñ
Senüñ her nāmede ser-nāme nāmuñ

1895-Senüñ elṭāfunı kimse bilimez
Kemāl-i luṭfunı hem söyleyimez

1896-Bulur senden ḡüşāyiş cümle maḳşūd
Vücūduñ Rabbi’sin hem dāver-i cūd

1897-Yüceldir ḳudretüñ her ser-bülendi
Semāya irgürür her müstemendi

1898-Cihān ḡalḳına ḳahruñdur senüñ bend
Kamusı bendedür sensin Huzā-vend

1899-Beni zāyîḳ ḳoma kim ben faḳîrem
Ġarîbem ‘ācizem ḡor u ḡaḳîrem

118^b

1900-Müyesser kıl baña ni‘ metlerüñden
Naşib it cānuma ni‘ metlerüñden

1901-İnāyet kıl baña iy Hayy u Şübḥān
Benüm kıl ḳabrümi rüşen gülistān

1902-Vefā birle günüm eyle ḥuceste
Belālardan bu cānum eyle reste

1903-Bu ḥāl-ile iderken güft-ile gū
Gözini bağladı Mecnūn’uñ uyḥu

1904-Görür ḥ̣ābında Mecnūn-ı perīṣān
Aña nār-ı firāk olmış gülistān

1905-Yücelmiş devlet ü baḥt u dıraḥtı
Ḳurulmuş ḳulle-i çarḥ üzre taḥtı

1906-Dıraḥtından anuñ ḳuşlar uçarlar
Ki var her ḳuşlaruñ ağzında dūrler

1907-Ḳamu ḳuşlar ḳılup Mecnūn’ı maṭlab
Şaçarlar başına ol dūrleri hep

1908-Bu resm-ile çü ḥ̣ābı gördi Mecnūn
Uyandı uyḥudan ṣād oldı Mecnūn

1909-Şabāḥ oldı çü ḥurşid-i dilārā
Ufuḳdan eyledi envār peydā

1910-Bu ṣādī-y-ile Mecnūn-ı dil-efgār
Sūrūrı ḳalbini eyledi izḥār

119^a

1911-Çü ḥ̣ābından özin ferḥunde gördi
Şafāsından düşini ḥayra yordı

1912-Göñül kim bulmaya vaşl-ıla nūrı
Ḥayāl-i ḥāb-ıla olur sūrūrı

1913-Bu nazmı **Aḥmed-i Rıdvān** yazıpdur
Midād-ı müşg-ile reyḥān yazıpdur

129 ناظره کردن مجنون و شکایت که ستارگان و
امدن قاصد سواراز طرف لیلی

1914-Meger bir gün bu mihr-i 'âlem-efrûz
Bu dehri eylemiş rûşen çü Nevruz

1915-Behiştüñ şanasın şubhı belürmiş
Mesîhî dem irüp mürde dirilmiş

1916-Şol iş kim baht-ıla olurdu âsân
Kamu mevcûdudı ol günde yek-sân

1917-Çü devlet baht-ıla yol bulmuş-ıdı
Kamu gelmiş velî giç gelmiş-idi

1918-Cihân içinde ol nâ-âramîde
Müşa'at-dîde Mecnûn âramîde

1919-Oturmuşdı gine tağında bir gün
Velî gâmdan aña her günidi dûn

1920-Kenârında sibâ'-ıdı firāvân
Dururlardı kamu emrine fermân

119^b 1921-Görür Mecnûn kim ol şahrâ-yı pür-seng
Özine gelmege eylmiş âheng

1922-Cihânı bağlamış zûlmât-ıla jeng
Gelür bir tozu lîkin tûtiyâ reng

1923-Gubâr-ı bād için şahs oldu rûşen
Şanasın burka'ı gitdi yüzinden

1924-Kamer-ruhsârınuñ çün ebri gitdi
Münîr olup cihânı rûşen itdi

1925-Bilür Mecnûn gelen yâr-ı harîfi
Ricâl içinde ol merd-i şerîfi

1926-Yasağ idüp sibâ'a didi dinmeñ
Bunuñ bir kılna sehv-ile degmeñ

¹²⁹ Mecnûn'un Yıldızlara Bakıp Şikâyet Etmesi ve Leylâ Tarafından Bir Habercinin Gelmesi

1927-Gelür çünkim süvâr-ı esb-i Tâzî
Buña Mecnûn idüp çok dil-nüvâzı

1928-Didi iy meh-likâ bu ne seyirdür
Beni şâd eyleyüp di kim hayırdur

1929-Ne deñlü sen kılsañ dil-nüvâzı
Olur vahşîlerünñ fikr-i dırâzı

1930-Ne mâr anı şanurven ejdehâdur
Yakîn olmak aña ‘ ayn-ı hañâdur

1931-Resen görsem yirümden kalkaram ben
Kim andan kırkaram hem mâr-veş ben

120^a

1932-Dem-i bisyâr-ıdı bu dehr-i bed-kâr
Benüm sînemde dikmişdi niçe hâr

1933-Gelelden sîneme ol âhenîn hâr
Biter hâk-i dilümden şimdi mismâr

1934-Getür her neyse ortaya metâ‘ uñ
Ki vahtidür sözünñ hem istimâ‘ uñ

1935-Bu sözi işidüp merd-i müsâfir
Kamu penhânını eylêdi zâhir

1936-Göñül bağlandı bu tedbîr ü rāya
Ayağı altına düşdi çü sāye

1937-Didi iy māye-i in‘ām u ihsân
Bugün sensin sibā‘ içinde sulţân

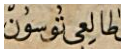
1938-Kamu hayvân senünñ fermân-pezîrünñ
Musañhardur saña cümle esîrünñ

1939-Senünñ âhû gulām u çâkerünñdür
Peleng ü şîr-i ner hem kemterünñdür

1940-Refîkam tapuña ehl-i nazârven
Kamu yoldan saña şâhip haberven

1941-Senünñle sözlerüm vardur nühüfte
Kamu dürdür velî olmadı süfte

- 1942**-İcāzet var-ısa bir bir diyeyin
Ve ger nī geldüğüm yola gidēyin
- 120^b** **1943**-İşitdi bu sözi ol ‘ aşık-ı zār
Didi söyle sözün germ oldı bāzār
- 1944**-Dehān açup çü kâşid virdi peygām
Didi iy tālī‘ i olsun¹³⁰ saña rām
- 1945**-Fülān yirde giderdüm ben şitābān
Geçerken görmişem bir māh-ı tābān
- 1946**-Kamerdür ta‘ n ider līk āftāba
Kī anı görse güneş girür niķāba
- 1947**-Egerçi servdür ne serv-i bī-ber
Bihiştün bāğıdur gülzār-ı bī-der
- 1948**-Gözi āhūları seḥḥār u pūr-cūş
Virür arslana dāyim ḥāb-ı ḥargūş
- 1949**-Söze gelse açup şīrīn dehānı
Uyudur sözleri āb-ı revānı
- 1950**-Dehānı gösterür çün şekl-i mīmi
Elif ḳaddini oḥşar zūlf-i cīmi
- 1951**-Ben anuñ ḳavmiyem ḡāyet yaḳīnem
Sözümde şādīḳu’l-ḳavlem emīnem
- 1952**-Çü şāfidür cihān içinde cānum
Benüm cām-ı cihān bīn oldı nāmum
- 1953**-Dü nergisdür gözi seḥḥār u pūr-ḥāb
Mekānıdur kenār-ı çeşme-i āb
- 121^a** **1954**-Kemān-ebrūsını cūft itdi Ḥallāk
N’ola cūft-ise kendü sözleri ṭāḳ
- 1955**-Gönül ḳapmaḳlıḡa cāzū fitendür
Gül ü reyḥān-nefes nāzūk bedendür
- 1956**-Ṭutar sehmi anuñ vaşf-ı kemānı
Güherden gösterür cüz’ī nişānı

¹³⁰ Nüshada şeklinde yazılmıştır.

1957-Ney olmuş-ıdı kazîb hayz-rânı
Yile virmişdi reng-i ergavânı

1958-Ayas u pâdişâh olmuşdı hem-dest
Kamu serheng ü der-bân pās-bân mest

1959-Kenâr-ı çeşmde Hızr-ıdı sır-âb
Sikender-teşne-leb kalmışdı der-ğâb

1960-Gül üzre kirpügi şâhib gül-âbı
Güneş üzre dökerdi mâhtâbı

1961-Çü gördüm hâlini ol meh-liğānuñ
Taḥayyül eyledüm aşlını anuñ

1962-Didüm kimsin nedür bu girye aşlı
Fiğân u nâlenüñ hem bâb u faşlı

1963-Kimünçündür baña virgil cevâbı
Ḥatâyı terk idüp söyle şavâbı

1964-Dehân açup didi çekme emekler
Cigerler zahmına saçma nemekler

121^b

1965-Ezel Leylî-y-idüm ad-ıla çün hür
Kemâl-i ḥüsn-ile ‘âlemde meşhûr

1966-Velîkin hâletüm oldu diger-gün
Benüm mişlüm degüldür şimdi Mecnûn

1967-N’ola Mecnûn-ise şeydâ-yı âfâk
Bugün âşüfteyem ‘âlemde ben taḥ

1968-Yolında yârumuñ çekdüm niçe derd
Zen-iken eyledüm ben nāmumı merd

1969-Çi ger Mecnûn-ıdı ‘ışkında çālāk
Kamudan pāk-idi âzād u bî-bāk

1970-Benüm bigi şikence çekmez-idi
Belâ toḥmını cāna ekmez-idi

1971-Ayağ-ıla zemîn üzre yürürdi
Ne yire istese anda varurdi

1972-Benüm şimdi cihân içinde bî-kes
Kime söyler-isem dirler sözi kes

1973-Benüm bir kimseye irmez selâmum
Dağı bir ferd-ile yokdur kelâmum

1974-Velî kaşd eylerem ‘ışka uyam ben
Bugün nâmûs-ıla ‘ârı koyam ben

1975-Varam Mecnûn elinden cām alam ben
Velîkin kôrķaram bed-nām olam ben

122^a 1976-Sükûn eyler bu havf-ıla biraz dil
Velî ‘âşık karâr itmek ne müşkil

1977-Ki başdan aşırır deryâ-yı ‘ışkuñ
Niçe başlar keser gavgâ-yı ‘ışkuñ

1978-Baña eydür ki dur merdâne-veş sen
Bu ‘ışk içinde birdür merd-ile zen

1979-Buzağ-ıla zağandan kaç çü keklik
İriş Mecnûn iline eyle beglik

1980-Ki eydür [sen]¹³¹ otur yiründe epsem
Zen olur zen eger olursa Rüstem

1981-Dilerseñ kim ola hâşıl murâduñ
Yile virme saķın ‘âlemde aduñ

1982-Velîkin bendeyem dâyim ciger-hûn
Ki yansun niçedür biçâre Mecnûn

1983-Mey-i ‘ışkı kimüñle içdi bensüz
Anuñ eyyâmı niçe geçdi bensüz

1984-‘ Aceb ne yirde olmışdur mücâvir
Ne yire olısar âķir müsâfir

1985-Eger âgâh-ısañ andan ķaber vir
Baña ol kışşadan şemme eşer vir

¹³¹Bu kelime, vezin kusurunu ortadan kaldırmak için vezin ve anlamdan hareketle tarafımızdan beyte eklenmiştir.

1986-Çü Leylî'nün sözün güş eyledüm ben
Hum-ı şahbâ bigi cüş eyledüm ben

122^b

1987-Ne naqşı kim baña olmışdı ma' lûm
Gönülde var-ıdı mühr-ile bir mûm

1988-Utanmaqlık hicâbından çü geçdüm
Zarûrî rahm idüp ol mûmı açdum

1989-Ne kim maḥfûz-ıdı aḥbâr u esrâr
Ḳamusın eyledüm Leylî'ye tekrâr

1990-Didüm ol nâ-murâd dil-i remîde
Ḳamu aḥbâb u ḳavminden bürîde

132 خیردادن لیلی

1991-Senüñ ' ışıḳuñ anı ḳılmışdı ḥaste
Atasından daḥı oldı şikeste

1992-Aña her gül gelürdi ḥâr ber ḥâr
Niçe dürlü düşerdi kâr ber kâr

1993-Gehî derdüñden eylerdi beyânı
Dökerdi gözleri seyl-i revânı

1994-Atası fevtini geh yâd iderdi
Niçe zârî ḳılup feryâd iderdi

1995-Düzerdi atası merşiyyesin sâz
Getürürdi ḳara taşlardan âvâz

1996-Çü Mecnûn-ıla olmışdur muşâḥib
Ḳaşâyidler ki dimişdi münâsib

123^a

*133

123^b

¹³² *Leylâ'ya Haber Verilmesi*

¹³³ Bu kısım, A.Sırrı Levend'in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

124^a124^b125^a

1997-Geçerven bendeyem her bār-ı cāndan
Yüzüm döndürmezem bār-ı girāndan

1998-Gel iy ẖoca şaķın bu pāyeñi sen
‘ Abeş yire çuritme māyeñi sen

1999-Şaķın yağı olursın kişverüñle
‘ Adāvet eyleme öz leşkerüñle

2000-Haṭādur taşlara çalma yarağūñ
Haṭarludur bu yoluñ gör yarağūñ

2001-Bu nāsuñ göñlüni lūṭfuñla kıl şād
Ġulām olsun saña her merd-i āzād

2002-Düşürme mağzuña sen āteş-i tīz
Dimāğūñ olmasun hem āteş-engīz

2003-Olur her adamuñ elbetde dīvi
Ġaṣabdur kim kılur tende gırīvi

2004-Ben oldum ẖār-keş sen bār-keş ol
Senüñle çün ẖoşam sen daḥı ẖoş ol

2005-Fuḳā‘ ī(?) bigi almayup selāmum
Niçün yazduñ benüm yaḥ üzre nāmum

2006-Baña göndermegil pes sözlerüñ pīç
Kim ol sözler ḫatumba hīçdür hīç

2007-Şeb-i tārīk idüp rūzum gidersin
Baña hem zaḥm urup hem āh idersin

125^b

2008-Bu göñlüm almada hīç itmedüñ dād
Eger cānum alursañ kim kıla yād

2009-Dilüñ zaḥmıyla dünyāyı yıķarsın
Cihāna od urup dāyim yaķarsın

2010-Kişinüñ kim dırāz ola zübānı
Zübānından çeker dāyim ziyānı

2011-Dırāz olduğı-çün süsen zübānı
Çemende tīg-ile oynar gör anı

2012-Kim olursa baña yārī ḥarīdār
Olur anuñ yüzinden ğam bedīdār

2013-Ġamuñdan bu maḳām içre duranlar
Ḥaber virgil baña kimlerdür añlar

2014-Benümle itdüğüñ ‘ahdı şıduñ sen
Varup aġyār-ıla ‘ahd eyledüñ sen

2015-Zübānuñla beni aldarsın iy dost
Gülersin ġayr-ıla oynarsın iy dost

2016-Benümle yār-ısañ ol yār-ı şādıķ
Murāduñ göñlüme eyle muvāfıķ

2017-Şular kim olmadı yār-ı muvāfıķ
Degüldür ‘āşıķuñ ḳavlinde şādıķ

2018-Dimezsiñ kim benüm bir bī-dilüm var
Bu derdüm bārına bir ḥāmilüm var

126^a **2019**-Göz açup yollaruñ gözlerven iy dost
Yüzümle izüñi izlerven iy dost

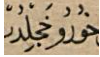
2020-Diyāruñ çekzinüp ḳur‘a şalarven
Senüñ dī-zāruñ-içün fāl iderven

2021-Seni dāyim gören ālūde dildür
Yüzüñden dūr olan ḥūr-ı ḥacildür¹³⁴

2022-Degüldür bay anuñ kim malı vardur
Ġanī ol kim lebinde balı vardır

2023-Kişi kim olasın sen aña dilber
Tüvān-gerdür cihān içre tüvān-ger

2024-Ezelden bu cihān resmi çünindür
Yidi gencinenüñ ḳa‘rı zemindür

¹³⁴ Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

2025-Çıkar seng-i siyehden la‘l-i gül-reng
Velikin çok görür işkence-i teng

2026-Meh-i gerdün ki virür dideye nür
Bir ejderhâ dehânından olur dūr

2027-Uçar zenbūr u hâliş şehdi qalur
Olur mâhuñ¹³⁵ mehdi qalur

2028-Hîşâr içre hâzîne çün açılmış
Hâzîne-dârınuñ başı kesilmiş

2029-Gülistândan gidüp dihkân-ı câhil
Yirinde zâğuñ oturmuş ‘anâdil

126^b

2030-Meger gül goncası olur qaşab-çîn
Urup boynunu zengînüñ ruṭab-çîn

2031-Ruḥ-ı ayı neden gidüp gubârı
Qalup yirinde genci gitdi mârı

2032-Çirâğuñdan eger oldumsa ben dūr
Yüzün pervânesi omaya bî-nūr

2033-Eger çekdümse ben ğamdan melâmet
Cihân içre olasın sen selâmet

2034-Eyü yavuz mizâcum ğîne senden
Qamu derdüm ‘ilâcum ğîne senden

2035-Egerçi kim hîsâruñ âhenîndür
Der ü dîvârı çün pûlâd-ı Çîn’dür

2036-Velî lü‘lû‘lerüñ yiri şadefdür
Maḳâm-ı şemsinüñ burcı şarefdür

2037-Senüñ zülf-i siyâh u pür-şikencüñ
Qoyupdur dâmeni mârında gencüñ

2038-Benümle olıcaḳ sen mûnis ü iş
Olur aḥbâbuñ göñli bed-endîş

¹³⁵ Bu kısım şeklinde yazılmıştır ve bir anlam verilemediğinden okunamamıştır. Müstensih, kelimeyi muhtemelen okuyamamış ve bu yüzden harekeleyemeyip resmetmiştir.

2039-Kopar bende dil ü cāndan hevesler
K̄onarsa şekkerüñ üzre megesler

2040-Bu ʿışk içinde andan nā-kes olmaz
Ki katında meges çün kerkes olmaz

127^a

2041-Hayālünle senün bād-ı bahāram
Mişāl-i mervaḥa hem bī-ḳarāram

2042-Meges-rānam ki sen ḥelvā-yı terden
Megesler ḳoruram şehd ü şekerden

2043-Velī bu yüzden oldum ḥaste vü zār
K̄i olursın dāyima aḡyār-ıla yār

2044-Umardum kim benümle yār olayduñ
Bu göñlüm derdine tīmār olayduñ

2045-Beni ḳıldıñ yalān vaʿ deyle şādān
Durūḡuñla senün cān oldu ḥandān

2046-Egerçi yandı mihrünle bu sīne
Velīkin gitmedi senden bu ḳīne

2047-Degüldür gerçi dilber ü vefā-dār
Velī olmaz senün bigi cefā-kār

2048-Neyē beñzer seni şaḳıñduḡum ben
Senün-çün yanuben yaḳıldıḡum ben

2049-Aña beñzer ki bir tācir giderdi
Ḥisāb-ı sūdı bī-māye iderdi

2050-Alınmaduḡ ḳumāşı şaḳlar-ıdı
Gül-i nā-çīzei hem bekler-idi

2051-ʿ Abeş bāzīçe şanma ʿışk-bāzī
Hümālar şayd ider bu ʿışk-bāzı

127^b

2052-Bu sevdādan faḳīrün yohsa dūram
Senün dī-zāruña senden ḡayūram

2053-Hayālünle cihānda eglenürven
Ṭamaʿ dişin çıkarup diñlenürven

2054-Senüñle hem-nişîn olsam niçe mäh
Cemâlün görmezem reşkünden iy şāh

2055-Hemîşe inlerem bu müşkilümden
Ki āgāh olmaduñ hāl-i dilümden

2056-Dağı āşüfteyem sen gördüğünden
Ziyād oldu cünün işitdiğünden

2057-Bu yola hūş-ıla hergiz¹³⁶ girilmez
Bu sözler gūş-ıla hem işidilmez

2058-Derūnī hālidür yoğdur şafası
Anuñ bir cev degüldür ған bahāsı¹³⁷

2059-Şu ‘ aşık kim bugün ғанına kıymaz
Vişāl-i yār-içün cānına kıymaz

2060-Ṭama‘ dışın çıkardum çün lebünden
Gül-i ümmīdi kesdüm ğabğabuñdan

2061-N’ola in‘ām idüp gevher nişāruñ
Baña bir buse ғalsa yād-ğāruñ

128^a 2062-Şu dem kim zülf-i ‘anber-sāyı çözsен
Veyāhūd nāfe-i ḥoş-būyı açsan

2063-N’ola būyından ol ‘anber-feşānuñ
Nesīm-ile baña gönderseñ anuñ

2064-Ruḥuñ bāğından iy gül-berg-i sīr-āb
Ruṭab kıldum taleb olmaz-ısa ḥāb

2065-Senüñ cām-ı lebünden iy dilāram
Ṭama‘ kıldum velī ammā degül hām

2066-Ne ḥoşdur yā Rab ol cām-ı muğāne
Kim anı şuna destünden zemāne

2067-Senüñle oturup hem-dest olam ben
Şarāb-ı nāb-ıla sermest olam ben

¹³⁶ Nüshada “hırgiz” şeklinde harekelenmiştir.

¹³⁷ Bu beyit, bir beytin ardından tekrar yazılmıştır.

2068-Senüñ dest ü dehānuñdan pey-ā-pey
Gehī buse alam gāhī alam mey

2069-Gehī la‘ liñ tuṭağundan emem nūş
Gehī cānum bigi kılam der-āğūş

2070-Gehī sīb-i zenaḥdāna uram el
Anuñla müşkil-i ‘ ışkı idem ḥal

2071-Gehī sükker ḳoparam leblerüñden
Gehī elma direm ğabğablarıñdan

2072-Bu ḳamu sözlerüm oldı fesāne¹³⁸
Senüñle arada söze bahāne

128^b

2073-Çü ‘ ıškuñ sīnede muḥkemdür iy yār
Vişālüñle benüm pes ne işüm var

2074-Gerekmezdür çü ‘ ışk içinde şevket
Gerekdür ‘ āşıḳa ‘ ışkında vahdet

2075-Senüñ ‘ ıškuñ baña ger göstere yüz
Şeb-i tārīk ola çeşmümde gündüz

2076-Senüñ ‘ ıškuñ raḳīb-i rāzum olsun
Gice gündüz benüm dem-sāzum olsun

2077-Egerçi zaḥmunuñ hīç merhemi yok
Selāmet olıcaḳ hergiz ğamı yok

2078-Firāḳuñla n’ola oldumsa rencūr
Firāḳ-ı dostān senden ola dūr

2079-Benüm idbārum oldıysa nihānī
Senüñ iḳbālüñ olsun cāvidānī

2080-Muṭī‘ uñ olmayan başlar kesilsün
Ayaklar altına dāyim atılsun

2081-Seḥun şarrāfı elfāz-ıla çün zer
Dizüp bu rişteye bir niçe gevher

2082-Beyān itdi bu resme ol hūner-mend
Didi var-ıdı bir pīr-i ḥıred-mend

¹³⁸ Nüshada “fisâne” şeklinde harekelenmiştir.

2083-Kî anuñ ma‘ lumı-y-ıdı hâl-i Mecnûn
‘ Aceb dâna-y-ıdı hem hâl-i Mecnûn

129^a

2084-Eyü yavuz niçe iş görmiş-ıdı
Niçe def‘ a düşüp hem tırmış-ıdı

2085-Halîm-i ‘ Âmirî dinürdi adı
Bulurdi her kişi andan murâdı

2086-Her işde Sâmirî irmezdi aña
Anuñ sihrin gören qalurdi taña

2087-Çekerdi dâyimâ Mecnûn-içün gam
Anuñ her zaḥmına olmışdı merhem

2088-Ta‘ âm u câmesin iltürdi dâyim
Anuñ her işine olmışdı qâyim

2089-Meger bir gün gine Mecnûn’ı aındı
Dili pür-gam gözi pür-hûnı aındı

2090-Hemân-dem şevq-ıla tırdı yirinden
Şanasın kûh-ıdı qopdı yirinden

2091-Arayu isteyü kûh-ıla deşti
Qılup taḡlar içinde niçe geşti

2092-Varup buldı anı bir taḡ içinde
Yüręgi derd-ile biñ daḡ içinde

2093-Müdâmî vaḥş-ıla olmışdı ünsî
Qaçardı dâyimâ görseydi insi

2094-Kenârında qamu dirilmiş-ıdı
Vuḥûş-ıla sibâ‘ oturmış-ıdı

129^b

2095-Peleng ü şîr-ıdı bebr-ile güftâr
Sibâ‘ -ıdı qamusı her ne kim var

2096-Bu heybetden müsâfir-veş kelâmı
İraqdan söyledi virdi selâmı

2097-Didi kimsin ne kişisin beyân it
Qamu aḥvâlünü baña ‘ ayân it

2098-Didi ben hālūnem iy dīde-i nūr
Hālīm-i ‘Āmirī ‘ālemde meşhūr

2099-Berisin sen velī hāl-ile ‘amdan
Uludan kiçiden bay u düjemden

2100-Sibā‘ olmış saña kavm u qarābet
Ki’dersin vahş-ıla her demde ‘işret

2101-Çü Mecnūn añlayup hālini bildi
Kığırdı ol zamān yanına aldı

2102-Oturdı niçe dem anuñ katında
Biraz āsūde oldu şöhetinde

2103-Murādınca anasın şordı bundan
Kamu ahvāli teftiş itdi bundan

2104-Görür hālī ki bu Mecnūn-ı hayrān
Yürür vahşiler içre cism-i ‘uryān

2105-Hālīm ol hāleti çün bilmiş-idi
Bile kaftan u gönlek almış-ıdı

130^a

2106-Çıkardı cāmei aldı eline
Getürdi adını Haqq’uñ diline

2107-Didi geymek gereksin bunları tīz
Helāl olan kabādan itme perhīz

2108-Didi bu işleri hīç umma benden
Çü mecnūnam hālāşam pīrehenden

2109-Buğūr oldu kabā ben ‘ayn-ı nāram
Anı bu sâ‘at içinde yaqaram

2110-Bunı fikr itme kī anı gēyerem ben
Geyersen de gine çāk eylerem ben

2111-Hālīm-i ‘Āmirī çoğ itdi ibrām
Dil-i Mecnūn aña hīç olmadı rām

2112-Götürmişdi bile ol pīr-i ‘Āmir
Ta‘ām envā‘ını itmişdi hāzır

- 2113**-Gülüçeyle getürdi tâze biryân
Mevîz ü fistic u helvâ-y-ıla nân
- 2114**-Didi Mecnûn'a ol pîr-i hîred-mend
Ġidâdan bârî nûş it iy cûvân-merd
- 2115**-Tazarru' lar kılup ' izzetler itdi
Aña çok yalvarup minnetler itdi
- 2116**-Egerçi tayısı kıldı ciger-hûn
Ġidâdan şunmadı bir loğma Mecnûn
- 130^b** **2117**-Pes andan şoñra ol pîr-i hîred-mend
Didi Mecnûn'a iy dîvâne ferzend
- 2118**-Yürürsin derd-ile böyle devâsuz
Dirilmez âdemiler h'od Ġidâsuz
- 2119**-Nedür hâlûñ ne yirsin ne içersin
Bu resm-ile cihân içre geçersin
- 2120**-Didi Mecnûn işit takrîr idëyin
Ġidâmuñ aşlını tefsîr idëyin
- 2121**-Hakîkat baña iy merd-i ilâhî
Ġidâ oldı nesîm-i şubh-gâhî
- 2122**-Çü ben bî-hûrd u bî-h'âbam çü mürde
Bu hâletden tenüm oldı füsürde
- 2123**-Şu yiller kim gele kûyından anuñ
Bu [yil kim]¹³⁹ yitüre bûyından anuñ
- 2124**-Baña ol bûyî rûh-efzâ çü cândur
Teni bî-cânuma rûh-ı revândur
- 2125**-Baña çün kût olupdur bu mu' ayyen
Bulur kuvvet ten-i pejmürde andan
- 2126**-Ġidâ istëyicek göñlüm тұrurven
âğaç şamğın kıparup anı yirven

¹³⁹Nüşada bu kelime için yer ayrılmış ancak yazılmadan bırakılmıştır. Kelime, vezinden ve anlamdan hareketle tarafımızdan beyte eklenmiştir.

- 2127**-Anı bulmayınca berg-i giyâhı
Ġidâ bigi yirem her sâl ü mâhı
- 131^a** **2128**-Bu hâl-ile kesildüm çün yimekten
Berî oldum işitmekden dimekten
- 2129**-Boğazuma benüm nân şıgmaz oldu
Anıñ-çün güşuma söz girmez oldu
- 2130**-Egerçi nânı görsem imrenürven
Velî cebr-ile yisem yigrenürven
- 2131**-Nizâr oldu tenüm gerçi emekden
Velî müstağnidür gönlüm yimekten
- 2132**-Yimesem ben n'ola yiyiciler var
Bu dünyâ çirkini yuyucılar var
- 2133**-Ġidâ-yı cân-ile çün sîr olurven
Vuḥûşum yiyicek ben sîr olurven
- 2134**-Ḥalîm-i ' Āmirî çün gördi Mecnûn
Cihândan el yumış mânend-i *Zi'n-nûn*¹⁴⁰
- 2135**-Ṭa' âma gelmemiş gönlünde raġbet
Giyâh u şamġ-ıla itmiş ḵanâ' at
- 2136**-Ḳabûl idüp cevâbın ḵaldı ṭaṇa
Sözini nerm-ile söylêdi aña
- 2137**-Görüp ol dāneyi ḥırş-ıla ḵuşlar
Esîr-i dām olurlar yaz u ḵışlar
- 2138**-Bu dünyâ şanma kim cāy-ı maḵardur
Ḳamu dām-ı belâdur pür-ḥaṭardur
- 131^b** **2139**-Kişi kim ḵānî' olmuşdur giyâha
Ḥuzûrın virmeye ol pâdişâha

¹⁴⁰Hız. Yusuf'un lâkâbıdır; balığın karnına düşmesi hadisesinden hareketle bu ismi alır. (Enbiya Sûresi, 21/87) Ancak burada bahsedilen kişi Zünnûn-ı Mısırî olarak bilinen keramet sahibi bir sûfidir. (bk. Zünnûn el-Mısırî, TDV İslâm Ansilopedisi, 2013, C 44) Nitekim metnin devamında da onun hakkında bir hikâye anlatılır.

2140-Ferāğat milkine ol pādişehdūr
Gedā şanmañ anı başına şehdūr

حکایت ¹⁴¹

2141-Meger bir gün zamān içinde nāgāh
Giderdi şehlerüñ resmince bir şāh

2142-Yolı tuş oldu bir ‘ābid evine
Zarūrī kōndı ol zāhid evine

2143-Haber-dār-ıdı zāhid ol cihāndan
Elin çekmişdi bu fānī cihāndan

2144-Ta‘ accüb eyledi şeh kim bu bī-dil
Ne ẖoş kılmış bu vīrān cāyı menzil

2145-Bu hālūñ aşlını şāh ādeminden
Su’āl itdi emīn ü maḥreminden

2146-Didi iş bu kişi bu yirde neyler
Nedendür yidügi ne yir ne içer

2147-Didiler kim budur bir merd ü zāhid
Hużūr-ı kalb-ile Ma‘būd’a ‘ābid

2148-Şalāḥ-ıla cihān içinde meşhūr
Özin ẖāb u ẖorişden eylemiş dūr

132^a

2149-Bu sözi pādişāh çünkim işitdi
Revān ol zāhidüñ katına gitdi

2150-Ögürdi yürüdi pes ḥācib-i şāh
Kim ide zāhidi bu işden āgāh

2151-Yitişdi zāhide çün ḥācib-i mīr
Didi biñ ‘özü ü elṭāf-ıla iy pīr

2152-Bu dünyādan niçün çekdüñ elüñ sen
Bu vīrānı idindüñ cāy u mesken

2153-Nedür kūtūñ ne yirsin ne içersin
Bu ğār içinde fāriğ dil geçersin

¹⁴¹ Hikāye

2154-İşidince bunı merd-i ilāhī
Getürdi tıruben birkaç giyāhı

2155-Kamusı un bigi nerm ü elenmiş
Velī ba' zı kuru ba' zı şulanmış

2156-Didi budur benüm kūt-ıla zādum
Bu zād-ıla müyesserdür murādum

2157-Didi hācib ki iy merd-i Huzāyī
Ne ma' niden çekersin bu belāyı

2158-Gel imdi hıdmet-i şāhı kabūl it
Kamu merdümeleri kendüne kul it

2159-Hużūr-ıla cihānuñ ni' metin yi
Lühüm-ı murğ-ıla berre etin yi

132^b

2160-Ferāğat bulıben kurtul emekden
Halāş it kendüni otlar yimekten

2161-Didi zāhid bu ne sözdür ne dındür
Degüldür bu giyā gül-engübındür

2162-Eger sen de yiseydüñ bu gıdādan
Halāş ola-y-ıduñ cümle belādan

2163-Geçeydüñ cān-ıla şeh hıdmetinden
Bu fānī dünyenüñ bīm miḥnetinden

2164-Bu sözi işidüp şāh-ı mükerrerem
Atından aşāğa indi hemān-dem

2165-Yüzini zāhidüñ pâyına sürdi
Elini kavşurup qarşuda tırdı

2166-Çü buldı şeh-r-yār anuñ rızāsın
Gönülden zāhidüñ aldı du' āsın

2167-Belī kani' cihānda nāzenī[n]dür
Zamānuñ her belāsından emındür

2168-İşidüp bu sözi Mecnūn-ı āzād
Duru geldi yirinden hurrem ü şād

- 2169**-Gelüp tayısınıñ yanında tırdı
Kamu aqvâminuñ hâlini şordı
- 2170**-Anasın yâd idüp ağladı derhâl
Didi tayısına yâ rab nedür hâl
- 133^a** **2171**-Za‘ife mâzerüñ ahvâli n’oldı
Benüm hasretlerümden hâli n’oldı
- 2172**-‘ Aceb ol murğ-ı bâl ü per şikeste
Nitêdür gûşe-i hicrânda haste
- 2173**-Egerçi itmişem ben kaç‘-ı peyvend
Yüzine olmışam lik arzû-mend¹⁴²
- 2174**-Çü ben anuñ katında rû-siyâham
Hudâ’ya ‘âşiyem garğ-ı günâham
- 2175**-Çü Mecnûn’ı Halîm bu resme gördi
Ki anasın añuben kavmini şordı
- 2176**-Didi kalbinde gerçi Leylî vardur
Diyârına dağı bir meyli vardur
- 2177**-Dönüp gine diyârına varayın
Anasını alayın götürëyin
- 2178**-Ola kim anı¹⁴³ görincek utana
Bu sevdâ-yı melâmetden uşana
- 2179**-Halîm-i ‘Âmirî ol demde gitdi
Anasını varup aldı getürdi
- 2180**-Çü gördi anası oğlın ırakdan
Fiğân itdi görince karşırağdan
- 2181**-Gül-i sürhîni gördi zerde olmuş
Yüzi âyînesi jeng-ğurde olmuş
- 133^b** **2182**-Kamu endâmi hurd olmuş şikeste
Teninde sağı yok ser-cümle haste

¹⁴² Mısrada vezin kusuru vardır.

¹⁴³ Nüshada şeklinde yazılmıştır.

2183-Gözi yaş-ıla geh yurdu yüzini
Çekerdi bağına gâhî özini

2184-Gehî şâneyle saçını tarardı
Şınık yirlərini tırmaz şarardı

2185-Tenin başdan ayağa ovar-ıdı
Anuñ bir derdine biñ inler-idi

2186-Silerdi çehresindėki ğubārı
Çıkarurdu ayağındaki ħārı

2187-Anası gösterüp envā‘-ı şefkat
Telaţtuflar kı lup itdi naşihat

2188-Didi cân[um] oğul bunca belā ne
Bu tatlu cânuña acı cefā ne

2189-Bu vech-ile k’idēsın ‘ışk-bāzī
Bunı görmiş degül Türkī-le Tāzī

2190-Atañ bu derd-ile yoğ oldu gitdi
Senüñ [derd ü] ğamuñdan öldi gitdi

2191-Beni dahı bu ğamdan öldi bil sen
Ten-i bī-ţākatum ħāk oldu bil sen

2192-Teraĥĥüm kıl baña luţ it gidēlüm
Gine atañ diyārına varalum

134^a

2193-Bu vaĥşīler kamu gündüz yürürler
Gice olsa maķāmına varurlar

2194-Bu kuşlar kim direr gündüzde dāne
Gice olsa giderler āşiyāna

2195-Niçē bir olasın ilden nühüfte
Kılasın ğuşe-i ğār içre ĥufte

2196-Cihān içinde olduķca turağıñ
Döşēğüñde yatup uzat ayağıñ

2197-Niçē bir ğezesin her künc-i ğārı
Niçē bir ğoresin bu mūr u mārı

2198-Seni bir ğūşede mār urdı bil sen
Vücūduñ loķma-i mūr oldı bil sen

2199-Senüñ cānuñ degül çün seng-rīze
Dağı bu cān-ıla itme sitīze

2200-Ġamıyla cānuñı rencīde kılma
Dil-i bī-şabruñı şūrīde kılma

2201-Dil ü cānuñ degül çün seng ü āhen
Tenüñde zūr-ıla pīl ü tehemten

2202-Anasınuñ nefirinden bu Mecnūn
Yaşın ceyhūn idüp kıldı ciger-ğūn

2203-Didi iy māzerüm iy mihr-bānum
Bu göñlüm mūnisi ārām-ı cānum

134^b

2204-Baña pāyuñ ğubārı tāk-ı serdür
Kamu pendüñ kulağumda güherdür

2205-Çü bitmişdür senüñ dāneñle kiştüm
Ġubār-ı ħāk-i rāhuñdur behiştüm

2206-Hired göstermedi çün baña rāhum
Benüm bu işde olur mı günāhum

2207-Eger nīkem işümde ger bedem ben
Günāhum yok benüm çün bī-ğōdem ben

2208-Baña ‘ışķ eylemişdür bu belāyı
Çekerven ‘ışķ-ıla her dem cefāyı

2209-Degüldür ‘ışķ işi çün ihtiyārī
Güzāfın olmadı bu āh u zārı

2210-Budur kaçdum idem mihr-bānı
Kafesden kurtaram bu murğ-ı cānı

2211-İki dāma düşēm mi ben de zinhār
Olam mı iki mağbesde giriftār

2212-Beni sen ħāneye hīç itme da‘ vet
Benüm yokdur aña qalbümde rağbet

2213-Gerekmez kim baña evde olam ben
Diri yigdür ki şahrâda ölem ben

2214-İdem vaḥşîle kūh içre şadâlar
Kılam murğ-ıla şahrâda nevâlar

135^a **2215**-Gerekmez kim olam ins-ile me'nūs
Ola ekşi sevâdî bigi ma'kūs

2216-Beni ol ḥânelerde tırdı tıt sen
Kamu ḥacâtuñı hep gördi tıt sen

2217-Bunuñ bigi oda cānum bıraḫma
Beni bu âteş-ile daḫı yaḫma

2218-Bu sözi söyledi oldı revâne
Anasına vidâ' itdi yegâne

2219-Anasınun yüzün sürdi izine
Tozını tūtiyâ itdi gözine

2220-Bu gitdi anası ağlayu qaldı
Fırâḫ-ıla ciger taḫlayu qaldı

2221-Pes andan anası gitdi yirine
Bu derde uğrayan ana yirine

2222-Hemân varduğı dem itdi vefât ol
Bu ğamlardan kamu buldı necât ol

2223-Fenâdan divşürüp raḫt-ıla baḫtın
Sarây-ı bâḫıde qırdırdı raḫtın

2224-Atası bigi oğul ḫasret-ile
Revân oldı bu da ol fırḫat-ıla

2225-Cihân-ı dūñ ezelden cān-rübâdur
Gel inşâf eyle kim ḫ'oş bî-vefâdur

135^b **2226**-Bu dehr-i ḫîle ger peymân-şikendür
Ḥıyeldür pîşesi mekr ü fitendür

2227-Egerçi bir gice yaḫar çirâğı
Velî cāna urur derd-ile dâğı

2228-Çirâğı gerçi ki eyler dil-efrûz
Söyündürür velîkin olıcağ rûz

2229-Felek şem‘i ki yanar gâh söyner
Bizümle bu çirâğ oyunın oynar

2230-Felek başdan başa çünkim girihdür
Hayâl eylê ki *Dāvūdī zır(ı)hdur*¹⁴⁴

2231-Girihler ol zamân olur güşâde
K’olasın bu fereslerden piyâde

2232-Girihden rişte-i cân bigi ol pāk
Şaķın rişte bigi olma girih-nāk

2233-Girih gösterdise ‘ūd-ıla ‘anber
Sen anı nāfe-veş keşf eyle yek-ser

145 آمدن حلیم عامری بار دیکر

2234-Şabâh irüp süvâr-ı çarḥ-ı gerdân
Feleklerde gine bağladı meydân

2235-Nazar kıldum seher-geh âftâba
Felek tâķında ķomışdı ķarâbe

136^a **2236**-Namâz-ı şubḥ-dem pür-şûriş olmış
Şikest olmış ķarâbe mey dökülmüş

2237-Kaşîde-hûn-ıdı Mecnûn-ı ḥayrân
Gezerdi kūh u deşt içre şitâbân

2238-Okurdi dāyimā şî‘r ü kaşîde
Ķamu şîrîn-idi hem çün ‘aşîde

2239-Degüldi anası ḥālinden āgâh
Yürürdi şûr-ıla ‘âlemde her gâh

2240-Ḥalîm-i ‘Âmirî irişdi nâgâh
Gine tuş oldu Mecnûn’a seher-gâh

¹⁴⁴Davut Peygamber’in Câlut ile yaptığı savaştaki zırhına işaret edilmiştir. Kur’an’da Hz. Davut’a zırh yapımının Allah tarafından öğretildiği ifade edilir: “Ona (Davut’a) zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun.”(Enbiya 21/80)

¹⁴⁵ Halîm-i Âmirî’nin Tekrar Gelmesi

2241·Yimek virdi libāsın tāze kıldı
Velī efgān-ı bī-endāze kıldı

2242·Meger tıtmış-ıdı qardaşı yasın
Varup geymiş-ıdı mātem libāsın

2243·İñen çoğ eyleyüp feryād-ıla zār
Bu hālī cyledi Mecnūn'a ızhār

2244·Didi atan bigi öldi anañ da
Be-ğāyet çoğ-ıdı derdüñ ananda

2245·Belāñ-ıla senüñ gitdi cihāndan
Sefer kıldı iki qapulu hāndan

2246·İşidüp anası fevtini Mecnūn
Revān itdi gözinden çeşme-i hūn

136^b

2247·Kılurdu nāleler şūr-ıla çün çeng
Giderdi nālesi bir niçe ferseng

2248·Anasıyla atasın yād iderdi
Yüzini hāk idüp feryād iderdi

2249·Varup meşhedlerine yüz sürerdi
Alup toprakların başa koyardı

2250·Çıkardı āh-ı odından göge dūd
Velīkin itmedi hiç ölüme sūd

2251·Bunuñ cūş u hurūşın gūş idenler
Makābirde figānıñ işidenler

2252·Kamu qavm u qabīle biliş ü yād
İrişdiler anuñ qatına çün bād

2253·Gelüp Mecnūn'ı gördiler belāda
Yatur topraklar içinde cefāda

2254·Yaş-ı hūn-ābesi olmuş güşāde
Qara qanına ğarq olmuş fütāde

2255·Türāb üzre yatur bī-‘aql u bī-hūş
Cihān aḥvālını kılmış ferāmūş

- 2256**-Gine ‘aqlı gelüp açdı gözini
 ̖amu aqvāminuñ gördi yüzini
- 2257**-Bu kavmi virdiler cümle naşihat
 Didiler vaqtidür eyle hamıyyet
- 137^a** **2258**-Götür şimden girü başuña ‘aqluñ
 Yitürdüñ h̃od bugün aşluñla neslüñ
- 2259**-İnen çalma yire neng-ile ‘āruñ
 Gözet nāmūsuñı şakla vaķāruñ
- 2260**-Çü kavmi kıldılar Mecnūn’içün cehd
 K’idēler atası bigi veli-‘ahd
- 2261**-Gine aqvāminuñ olup kebiri
 Atası yirine ola emiri
- 2262**-İşidince bu sözi kaçdı Mecnūn
 Gine deşt-ile kūha düşdi Mecnūn
- 2263**-Geçerdi āh idüp kūh-ıla hāmūn
 Dili ğam-gīn gözi nem-gīn ciger-ḥūn
- 2264**-İderdi ādemilerden çü nefret
 Sibā‘-ıla kılurdi ‘ış ü ‘işret
- 2265**-Bilēsince varup tağda gezerler
 Gürūh-ıla bile ol cānverler
- 2266**-Peleng ü şir-i ner bebr-ile keftār
 Sibā‘ aqşāmı ser-cümle ne kim var
- 2267**-Dü ‘ālemde çü bīzār olmuş-ıdı
 ̖amu maqşūdı dīzār olmuş-ıdı
- 2268**-Ne ol bir kimseye olmuşdı hem-dem
 Ne bir kimse aña yār-ıdı maḥrem
- 137^b** **2269**-Gözi çün görmedi dünyāda ḥayrı
 Żarūrī şıçradı bu köhne deyri
- 2270**-Bu ‘ömr-i tiz-rev çün berķ-i sūzān
 Geçer bir sâ‘at eglenmez şitābān

2271-Anı Mecnûn görüp el çekdi bundan
Halâş oldı cihân içre miñenden

2272-Şu ‘ömrüñ kim olur âhir zevâli
Hemân bir dem durur biñ-ise sâli

2273-Çü ‘ömr içinde var ölüm nişanı
Şabî de almaya bir berge anı

2274-Ne ğâfilsin cihândan gidisersin
Bilürsin ‘âkıbet cân virisersin

2275-Nedendür pes buña bunca ğurûruñ
Qadîmin şanuben da‘vâ-yı zûruñ

2276-Meger sensin cihân içinde gevden
Seni tanıyamaduk qandesin sen

2277-Çü her bir zerre kim tutmuşdur arzı
Anuñ qadrince vardur tûl u ‘arzı

2278-Aña nisbet bu kûh-ı qâf-ı peyker
Hemân bir zerre mişlidür muqarrer

2279-‘Aceb ol zerrede qadrüñ senüñ ne
Anuñ vezninde mikdâruñ senüñ ne

138^a

2280-Yüceldüp qadrüñi geçdün felekden
Görürsin kendüñi a‘lem melekden

2281-Şanursın kim senüñ vardur qabûlüñ
Cihân içre mübeyyen ‘arz u tûlüñ

2282-Senüñ eyinüñ özünüñ direrler
Seni bu âdem içinde yirerler

2283-Bilürsin kim haqâdur h‘od-perestlik
Hicâb-ı rah olur bu yolda hestlik

2284-Gel imdi yoğ olup giç varlıqdan
Halâş it yâruñı ağıyârlıqdan

2285-Türâb eyle özüñ âteş-dil olma
Şuya tekye kılup yile qoşulma

2286-Biş on rengin pula¹⁴⁶ olduñsa mālīk
Şanursın saña milk oldı memālīk

2287-Faķiri göricek āzār idersin
Palāsından meger kim ‘ār idersin

2288-Bu dünyā mālını tırmaz dirersin
Faķiri faķr ucından yirersin

2289-Şaķın dünyā-y-ıla olma müfāķir
Anuñla faķr iden olur çü kāfir

2290-Olursañ faķr-ıla ‘ālemde dil-şād
Ser-efrāz olasın çün serv-i āzād

138^b

2291-Senüñ ol vaķt olur cāyiz namāzuñ
Sivā-yı Hāķ’dan olmaya niyāzuñ

2292-Seni ẖod bu tama‘ ķul eylemişdür
Deni dünyaya meşġul eylemişdür

2293-Kimün kim nānı var anı seversin
Aña ta‘ zīm idüp ikrām idersin

2294-Kocarsın boynına hem şalınursın
Seg-i āvāre bigi yalınursın

2295-Yüri çün meş‘ ale-yi dest-i rencün
Şem‘ bigi yanup yi kendü gencün¹⁴⁷

2296-Maķālātını **Rıdvān**’un ķabül it
Cihānuñ şāhını kendüñe ķul it

¹⁴⁸ فرستادن لیلی نعیم عامری را

2297-Gel iy **Rıdvān** gine söyle kelāmuñ
Kemāl ü Kātībī olsun ġulāmuñ

2298-Gine nazm eyle bir ķavl-i şeker-bār
Ĥayālin yimesün Sa‘ dī vü ‘Aṭṭār

¹⁴⁶ Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁷ Mısrada vezin kusuru vardır.

¹⁴⁸ *Leylâ’nın Na‘im-i Âmirî’yi Göndermesi*

2299-Yüri bir nağme-i şîrîn kıl âgâz
Nevâlar eylesün ‘uşşâk u şehnâz

2300-Dil-i Leylî gülistân-ı ma‘ânî
Sarây-ı ‘işmetüñ ol pās-bānı

139^a

2301-Cefâ-yı çarḥ-ıla olmışdı ḥaste
Esîr-i ‘ışk-ıdı göñli şikeste

2302-Ġam-ı dil-dârıla dün ü gün geçerdî
Ciger kanını mey diyü içerdî

2303-Meger cûş eyleyüp bir gün yegâne
Sarâyından çıkup oldı revâne

2304-Varup bir yol kenârında oturdı
Nikâb-ı şermi yüzinden götürdü

2305-Göründi qarşudan bir pîr-i tarrâr
Ki dānâ-y-ıdı her işden ḥaber-dâr

2306-İlêrû yürüyüp geldi kavışdı
Ḥuzûr-ı Leylî’ye ol-dem yitişdi

2307-Didi Leylî aña қanden gelürsin
Nedür ḥālî fülândan ne bilürsin

2308-Didi pîr-i şehun şehd ü şeker-rîz
Ki ol vaḥşî-nişin ü vaḥşet-âmîz

2309-Gezer feryâd u zâr-ıla cihânı
Urur Leylî diyü her dem fiğânı

2310-Ne eyüsin bilür ne yavuzını
Gözêdür gözleri izi tozunı

2311-Cihâna қalmamış bir zerre meyli
Dilinde zıkr-ile tesbîḥ-i Leylî

139^b

2312-İşidüp bu sözi Leylî-yi bed-ḥâl
Naḥîf olup bu ḡamdan oldı çün nâl

2313-Aқıtdı gözleri çün ebr-i nîsân
‘Aқıḳ ü la‘l-ile lû’lû’-i mercân

2314-Eyitdi kim benem ol yâr-ı dil-sûz
Kim ansuz gice olmışdur baña rûz

2315-İki bîçâreyüz bir derd-ile zâr
İkimüz arasında lîk fark var

2316-Eger kıldıysa ol kûh üzre râhı
Kemîne kıluram çâh içre âhı

2317-Eger anuñ sözi oldıysa gevher
Kılam ben çehre-i gül rengümi zer

2318-Tamâm itdi sözün çünkim seşun-dar
Kulağından çıkardı niçe gevher

2319-‘Ağâ eylêdi pîre kıldı in‘âm
Telaññuf gösterüp çoğ itdi ikrâm

2320-Didi luğf eyle bu yirden girü dön
Var ol şeydâ dili ara niçe gün

2321-Bulup anı gêtür ilden nihânî
Fülân mevzî‘ da şakla ol cüvânı

2322-Pes andan soñra gel baña haber kı
Girü ol mevzî‘ a luğf it güzêr kı

140^a

2323-Gidem ben dağı sen pîrûñ şuyınca
Nazar kılam cemâline toynca

2324-Görem ta kim yüzinde âb u rengîn
Vefâ vezninde hem miqdâr-ı sengin

2325-Ola kim cûş idüp ol ‘ayn-ı âteş
Katumda okıya ebyât-ı dil-keş

2326-Anuñla hâñırur olur güşâde
Ola şevkı gönüllerde ziyâde

2327-Biline bağlayup gevherleri pîr
Girü dönmekliğe eylêdi tedbîr

2328-Yüridi sa‘y idüp cehd-ile çün bād
Aradı ol yiri virân u âbād

2329-Niçe gün istedi deşt-ile tağı
 Kāmu geşt eyledi şahrā vu bāğı

2330-İrişdi ‘ākıbet bir yire ol pīr
 Ki Mecnūn anda yatmışdı çü naḥçēr

2331-Ṭolayısın kuşatmış-ıdı dīvler
 Kāmu zişt ü kerīh ü fi‘l-i bedler

2332-Çü gördi kocayı Mecnūn-ı ḥ’oş-ḥāl
 Aña meyl eyledi çün şīr-eṭfāl

2333-Sibā‘ı tağıdup kıldı perīşān
 Kığırdı katına pīr-i şitābān

140^b

2334-Yüz urup ḥāke ol pīr-i şikeste
 Didi Mecnūn’a iy şāh-ı ḥuceste

2335-Bugün devrān-ı ‘ışkuñ ḥānı sensin
 Kāmu ‘āşıkıların sultānı sensin

2336-Çü Hızır oldun ḥayāt-ābını nūş it
 Sikender’sin cihān içre ḥurūş it

2337-Bugün dilberlerin sultānı Leylī
 Melāḥat bāğının reyḥāmı Leylī

2338-Hevā-dāruñ durur cān-ıla dilden
 Yoluña cān virür dāyım gōñülde

2339-Senün ḥālün sorup kıldı selāmı
 Saña gönderdi luṭf-ıla peyāmı

2340-Zamān oldu ki yüzün görmedüm dir
 Sözinden nūkteler işitmedüm dir

2341-Seni tenhā yire gētürmek ister
 Senünle diyüben işitmek ister

2342-Visalinden olup sen dahı dil-şād
 Dil-i ğam-nākūñ ola ğamdan āzād

2343-Ser-āğāz idüben kavlı ü ‘ameller
 Öñinde diyesin şi‘r ü ğazeller

- 2344**·Revân eylëyüp eş‘âr-ı dil-âviz
Anuñla idesin bâzârıñı tîz
- 141^a** **2345**·Şu naḥlistân ki eṭṭâfı çemendür
Ser-â-ser güller ü serv-i semendür
- 2346**·Çemenler çevresi âb-ı revândur
Kamu reyḥân u sünbül erḡavandur
- 2347**·O mevzı‘ dur senüñ mî‘âd-gâhuñ
Kırân eyler senüñle anda mâḥuñ
- 2348**·Anı şayd eyledi bu bendi-y-ile
İnandurdı dilin sevgendi-y-ile
- 2349**·Çü Mecnûn gözledi ol pîr-i nûrı
İşinde görmedi kılca kuşûrı¹⁴⁹
- 2350**·Anı fehm itdi kim yokdur nifâkı
Anuñla lâ-cerem kıldı vifâkı
- 2351**·Zarûrî girdiler şevk-ıla râha
Varup irişdiler mî‘âd-gâha
- 2352**·Koyup Mecnûn’ı gitdi pîr-i envâr
Nihânî Leylî’yi kıldı ḥaber-dâr
- 2353**·Hezârân sa‘y-ıla Leylî dürüşdi
Varup ol mevzı‘ a âḥîr irişdi
- 2354**·Biri birin göricek ‘aqlı gitdi
İkisi daḥı bî-hûş oldı yatdı
- 141^b** **2355**·Şafâdan vardılar şevk-ıla vecde
Bu vaşla kıldılar şükr-ile secde
- 2356**·Didi ol pîre Leylî iy ḥired-mend
Baña ḥâcet degül şimden girü pend
- 2357**·Tenümde kalmadı şabr-ıla tâḡât
Yâḡîn varmaḡlıḡa yok istiṭâ‘at
- 2358**·Bu od-ıla ki ben cānum yaḡaram
Eger ilërü varursam yanaram

¹⁴⁹ Bu beyit nüshada peş peşe tekrar edilmiştir.

2359-İlërü varmada çünkim haţar var
Benüm bu cânuma andan zarar var

2360-Olur bu ‘âkıluñ katında taķşır
Bunı ‘ayb idiser bürnâ-y-ıla pır

2361-Ş’ol işler kim ola ma‘yüb u nâ-pāk
Şürü‘ itmezler aña ehl-i idrāk

2362-Budur evlâ ki bir iş işleyem ben
Ol işümden hacâlet bulmayam ben

2363-Gerekdür ‘âşık-ı dil-dâra hâli
Şeker-dilden revân ide zülâli

2364-Ġazeller okıya güş eyleyem ben
Mey-i hamrâ şuna nüş eyleyem ben

2365-Kodı Leylî’yi ol pır anda hayrân
Gelüp Mecnûn’a irişdi şitâbân

142^a **2366**-Görür Mecnûn’ı yatur mest ü bî-hüş
Cihân ahvâlini kılmış ferâmûş

2367-Anı ta‘cîl-ile çekdi özine
Gözi yaşıyla şu sepdi yüzine

2368-Hezârân sa‘y-ıla pır ol cüvânuñ
Ġetürdi başına ‘aqlını anuñ

2369-Çü ‘aqlın başına anuñ Ġetürdi
Revân ol pır-ile tırdı oturdı

2370-Didi niçe bahâruñ bûyıdur bu
Meger zülf-i nigâruñ bûyıdır bu

2371-Bu bûy-ıla olur gönüm münevver
DimâĠ-ı cânım olmışdur mu‘atţar

2372-Bu bûy oldı benüm rûĠ-ı revânum
Fidâ olsun benüm bu bûya cânım

2373-Didi Mecnûn’a ol pır-i ħired-mend
Dilerseñ kim saña ħall ola bu bend

2374Oķunmadın gelē saña nigāruñ
Murāduñca ola bu rūz-gāruñ

2375Gerekdür kim selīmü'l-ķalb olasın
Lisānuñdan bu aķbārı ķoyasın

2376Zübānuñdan gele eş'ār-ı ğarrā
İşidüp şād ola ol yār-ı zībā

142^b **2377**Didi ben būy-ı dil-dār-ıla mestem
Beni zann eylemen kim mey-perestem

2378Oķursa mest olan şevķ-ıla eş'ār
Anı 'ayb eylemez 'ālemde hüşyār

2379Pes andan soñra Mecnūn-ı dil-efġār
Bu şi'rūñ nazmına ķaşd itdi tekrār

2380Gine biñ söz-ile depretdi āvāz
Bu şi'r-i dil-ķeşi ķıldı ser-āġāz

150 غزل خوندن مجنون

1- **2381**Bi-ķamdillāh vişāl oldı müyesser
Bu milki tālī'üm ķıldı musaķķhar

2- **2382**Zamān-ı fūrķatūñ pāyāna irdi
Nigāruñ vuşlatı¹⁵¹ oldı muķadder

3- **2383**Şeker didüm günāhum bu lebine
Baña ķıldı 'itābını mūkerrer

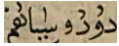
4- **2384**Şabā 'anber-fişān oldı saçından
Dimāġı cānını ķıldı mu'atķtar

5- **2385**Kelām-ı 'āşıķuñ ħaķdur ħaķıķat
Ebāķılūñ sözi ķız ü müzevver

¹⁵⁰ *Mecnūn'un Gazel Söylemesi*

¹⁵¹ Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

- 6- **2386**-Fırākuñda benüm dūd-ı siyāhum¹⁵²
Gönül āyīnesin kıldı mükedder
- 143^a 7- **2387**-Kapuñda **Ahmed-i Rıdvān** kuluñdur
Anuñ mānendi hīç olmaya çāker
- 2388**-Çü germ itdi ğazel şevk-ıla serdi
Didi bu mesnevīyi dökdi derdi
- 2389**-‘ Aceb bilsem seni cānum kimünsin
Senüñ ben bendeñem ya sen kimünsin
- 2390**-Çü bu yolda degülven ebleh iy dost
Harīf-iseñ baña bismillāh iy dost
- 2391**-Benem ol ketüzā-yı rānde-i halk
Nazar kılmaz baña bir vech-ile halk
- 2392**-Senüñ ‘ışkunda cānlar tartıcıyam
Palāsı gēyüp atlas yırtıcıyam
- 2393**-Kuluñdur cān senüñ ‘ālemden āzād
Ġamuñ şādī yiter anuñla dil-şād
- 2394**-Egerçi teşneyem ammā ğarīkam
N’ola şeb görsem mihre refīkam¹⁵³
- 2395**-Sehun güm-rāhıyam hem reh-nümāyam
N’ola ger lāf urarsam ketüzāyam
- 2396**-Çü tās u mühresüz ben hoşka-bāzem
Rikāb u pāyesüz hem rahş-ı tāzem
- 2397**-Senüñ ğam-h̄‘ārunam lakin ğamum yok
Ġam-ı hierüñden özge hem-demüm yok
- 143^b **2398**-Cihān içre egerçi süst-h̄izem
Raḥlünde velī ğāyetde tizem
- 2399**-Bugün dilberlerüñ ‘ayyārı sensin
Kamu ‘aşıklarüñ dil-dārı sensin

¹⁵² Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

¹⁵³ Mısradā vezin kusuru vardır.

2400-Boğar ‘ ayyārılık çünkim gelüyi
Özini öldürür soñra ‘ adūyı

2401-Bu kırdun süriden ne korkusı var
Palās-ıla nemedden örtüsü var

2402-Baña sensüz gice olmadı dil-keş
Benüm sensüz gicem hîç olamı ẖoş

2403-Gidersin gelmedin bu nāz olur mı
Biçersin ekmedin bu sāz olur mı

2404-Kuluñ çokdur senün ‘ âlemde bî-dil
Benüm bigi velî olmaya muķbil

2405-Kılursam cān-ıla sen dilberi yād
Olur āsūde bu cismüm dilüm şād

2406-Yitersin sen baña hem ben saña bes
Degül hācet ara yirde dağı kes

2407-Senün gönlün gider gerçi şavāba
Benüm gönlüm yakīn oldı harāba

2408-Senünle¹⁵⁴ ola mı dirlik
Dağı yüz cān-ıla olur mı birlik

144^a

2409-‘ Aded iki velīkin rişte yek-tāst
İkiden birisi bāşed gelē rāst

2410-Benüm sikkem çün olmışdur bigāne
İkilik sığmaya hergiz miyāne

2411-Çü bādēmün olupdur sikkesi nağz
‘ Aceb mi olsa bir tende iki mağz

2412-Ben ol keşsem ki düşmişem ayakdan
Görürven pāyeñi her dem ırağdan

2413-Cemālün şem‘ ine karşı çirāgam
Velīkin sāye-veş senden ırağam

¹⁵⁴Beytin bu kısmında, boşluk bırakılmıştır. Ya müstensih tarafından okunamamış ya da yazılması unutulmuştur. Bu şekliyle mısranın vezni kusurludur.

2414·Ten-i süflinün ola mı maḳāmı
Kim ola sikkenün üstünde nāmı

2415·Ġamuñ-çün virmege bu ser yaraşmaz
Senün sancaġuña hem-ser yaraşmaz

2416·Ceridedür bu cānumda miyānda
Degüldür bende bu cānda cihānda

2417·Ne ġam bendün-de-y-isem iy perī-zād
Büyük servi bigi olmışam āzād

2418·N'ola ger yoġ-ısa ortada peyvend
Senün ben bendenem çün gül kemer-bend

2419·Şu yiller kim eser kūyında bī-bāk
Kılur bu cān u diller jengini pāk

144^b

2420·Eger āzār ide ol cān-fezāyı
Gerekmez cānuma ol mūmiyāyı

2421·Senün der-bānuñ olmışdur çü seg rūy
Menem ḡāk-i reh-i kelbān-ı an kūy

2422·Senün seg-bānuñ olmaġı dilerven
Senünle lâ-cerem bīm derd olurven

2423·Bu derdler kim baña dāyım uyarlar
Benümle nireye gitsem giderler

2424·Kilābumdur bular bīm tīz çengāl
Velikin dāyimā ḳapumda pāmāl

2425·Faḳīr ü müflisem sen māl-dārum
Belī ben ḡāl'yem sen ḡāl-dārum

2426·Benem bī-dirhem ü bī-zer meh ü sāl
Saña ḡālün diremdür zer çü ḡalḡāl

2427·Saña cānum direm ḡālün görelden
Ḥırīdār olmışam ḡalḡāluña ben

2428·Bugün bulmadı Mecnūn yārın ağlar
Bahār ebri bigi ḡülzārın ağlar

2429-Şu hindû-yı siyeh kim pās-bāndur
Senüñ kapuñda Mecnûn hem-çünāndur

2430-Egerçi meh virür çarha cemālî
Tutar Mecnûn ruḥ-ı māhuñla ḥālî

145^a

2431-Gülün derdiyle bülbül zār olupdur
Dil-i Mecnûn bigi bi-ḥār olupdur

2432-Egerçi la‘li-çün il kân kazıpdur
Velî Mecnûn senüñ-çün cān kazıpdur

2433-Nigāruñ olamı hîç ittifākı
Baña şevki düşe hem iştiyākı

2434-Şeb-i mehtāb ola çün rûz-ı rûşen
Benümle yār ola bir şaḥn-ı gülşen

2435-Kelām idem anuñla gûş-der-gûş
Mey-i gül-reng içem bîm nûş-ber-nûş

2436-Seni penhân idem çün la‘l-i der seng
Şaram bîm bağruma çün tēr-i der-çeng

2437-Olam nergislerün mānendi sermest
Daḥı uzatmayam sünbüllere dest

2438-Çekem ebrûlaruñ yasını muḥkem
Kılam gîsûlaruñ pür-çîn ü pür-ḥam

2439-Cemālün bāğına bir gün girem ben
Senüñ sîb ü zenaḥdānuñ direm ben

2440-Uram geh nāruña dendān-ı tenhā
Yiyem geh sîbüñi gūyā ki ḥelvā

2441-Gehî zülfün bigi bāğa düşem ben
Ayağūmla varup ağa düşem ben

145^b

2442-Benefşe bitürem gāhî gülünde
Gehî güller bitürem sünbülüñde

2443-Kenārumda kılam geh cāyuñ aḥsen
Virem ğam-nāmesin geh destüñe ben

2444-N'olaydı bula olaydı bu tedbîr
Bu iş üzre olaydı kâr u ta' bîr

2445-Sürûd idē-y-idûm çün murğ- ħ̣oş-gûy
Ara yirde üzülmēyeydi bir mûy

2446-Bu ben şûrîdeyi bîzâr dutma
Benem zîr ü zeber bîmâr tûtma

2447-Beni sen katuña hîç gel dimezsın
Bu söz ħ̣oşdur velî anı dimezsın

2448-Ne şermûñ var senûñ ne ħavf-ı ağıyâr
Senûñ işüne beñzer iş kimûñ var

2449-Ger örü tûrasın ger oturasın
Beni kendûñden ayru tûtmayasın

2450-İlet ser-çeşmeye teşne ġarîbi
Serâbı gösterüp kılma firîbi

2451-Bu cānum la' lûñe teşne ġalıpdur
Dilûm ħâlûñ ġibi cev cev olupdur

2452-Tapuñsuz gerçi ġam yimek bilürven
Senûñle mey daġı içmek bilürven

146^a

2453-Meger kim bu sözi kılduñ ferāmûş
Yügürdükce yatur yirinde ħargûş

2454-Eger virmezse cām-ı cān fûrûzı
Ciger ġanın yiyem olmazsa rûzı

2455-Senûñ yāduñla iy la' l-i şeker-pûş
Eger zehr-āb içem olur baña nûş

2456-Eger bezmûñde nûş itsem ħaġîġat
Ĥelâl olur baña çün ħamr-ı Cennet

2457-Egerçi nîstem yāduñla hestem
Nesîmûñ bûy-ıla ' âlemde mestem

2458-İçem deryâları cāy-ı feraġda
Ki cür' ā ġomayam bâķî ġadeġde

2459-Senüñ çün mestüñem eyle vefâyı
Baña mestâne vir cām-ı şafâyı

2460-Meyi dāyim şabūhı içmek olmaz
Hicâbından şabūhuñ geçmek olmaz

2461-Güneş nūrı-y-ıla tábendedür mäh
Çirâğ-ıla girür gencîneye şāh

2462-Ol uğrudur çeker derd-ile renci
Erer zūlmāt-ı leyl içinde genci

2463-Ş'ol ev kim olmaya anuñ çirâğı
Cehennem'dür kamu gülzâr u bâğı

146^b

2464-Ġamuñ nerrinde bu göñlüm zebündür
Aña dest urmazam deryâ-yı hündür

2465-Ne h'oşdur kim mey-ile mest olam ben
Nigāruñ zūlf-ile hem-dest olam ben

2466-Elemsüz zülfinüñ bûyın alam ben
Diyâr-ı müşğ-ile 'anber kılam ben

2467-İçem her bir kadehde yüz şabūhı
Görem her lahzada biñ biñ fütūhı

2468-Bu fetħi kıl baña ya Rab musaḥḥar
Nigāruñ vaşlını eyle müyesser

2469-Didi bu sözleri Mecnûn-ı şeydâ
Tamām idüp gözetdi rāh-ı şahrâ

2470-Varup Leylî de ḥar-gāhına gitdi
Gine derdi-y-ile rāhına gitdi

155 آمدن مسلم پیش مجنون

2471-Seḥun-dân-ı kuhen böyle kıılır yād
Ḥalife taḥt-gāhıyken bu Bağdād

2472-Meger mün'imlerinden ol maḳāmuñ
Ḥalife şehrinüñ Dārü's-selāmuñ

¹⁵⁵ Müslim'in Mecnûn'un Huzuruna Gelmesi

- 2473**-Biriniñ var-ıdı bir oğlu ‘ aşık
Dili şâfî-y-idi ‘ ışkında şâdık
- 147^a** **2474**-Belâlar seyrine tuş itmiş-idi
Bu dehrüñ zehrini çok datmış-ıdı
- 2475**-Bu ‘ ıškuñ dürdini nüş itmiş-idi
Zamân kahrını bî-ħad çekmiş-idi
- 2476**-Aña ismiyle Müslim dirler-idi
Anı her fende ‘ âlim dirler-idi
- 2477**-‘ Ulüm içinde bulmışdı nihâyet
Heves-nâk-idi eş‘ âra be-ğâyet
- 2478**-Cihân içinde fâş olmuşdı Mecnûn
Ki dirdi dâyimâ eş‘ âr-ı mevzûn
- 2479**-Müdâm eş‘ ârı anuñ okunırdı
Kamu dillerde sözi söylenürdi
- 2480**-İşiden sözüni olmazdı ayru
Sürerdi nâkasın Mecnûn’a toğru
- 2481**-Cihân mülkine irgürmişdi feryâd
İrişdi ‘ âkıbet tâ şehri-i Bağdâd
- 2482**-Anuñ sihr-i helâlini zarîfân
Semâ‘ eylerdi güşitse harîfân
- 2483**-Çü Müslim güşına irişdi eş‘ âr
Aña meyl eyleyüp oldu hevâ-dâr
- 2484**-Elinde kalmayup hiç ihtiyârı
Okurdu sözlerin eylerdi zârı
- 147^b** **2485**-Giderek Müslim’e şevk oldu gâlib
Anı görmeklige eyledi tâlîb
- 2486**-Gidüp Mecnûn diyârına dil-efgâr
Înân-ı nâkasın döndürdü nâ-çâr
- 2487**-Aradı niçe gün deşt-ile tağı
Kamu geşt eyledi buldı mekânı

2488-Arayu isteyü şordı nişānı
İrüşüp ‘ākıbet buldı mekânın

2489-Bakup gördi yatur bir şîr-i merdân
Kamu başdan ayağa cism-i ‘uryân

2490-Sibâ‘-ıla mekânı cümle tölmiş
Kenârın bağlamış çün halka olmuş

2491-Aña varmaqlığa itmēdi cür’et
Gine dönmēge de itdi hamıyyet

2492-Bu hâl-ile dururken zâr u maḥzûn
Aña tuş eyledi çeşmini Mecnûn

2493-Nazar kıldukda aña karşırağdan
Görür kim bir cüvân gelmiş ırakdan

2494-Cemâlinde celî envâr-ı ‘ışkuñ
Vücûdında kamu âşâr-ı ‘ışkuñ

2495-Kenârından sibâ‘ı hep yitürdi
Anı ol demde qatına getürdi

148^a 2496-Varup Müslim aña virdi selâmı
Tevâzu‘ birle söylēdi kelâmı

2497-Aña Mecnûn daḥı ‘izzetler itdi
Telaṭṭuf gösterüp hürmetler itdi

2498-Didi Mecnûn’a Müslim iy cüvân-merd
Senüñ-çün çekmişem ‘âlemde çok dert

2499-İşidüp sözüñi ol-dem remîde
Beni kıldı sözüñ nâ-âramîde

2500-İşitdüm şî‘rüñi Bağdād içinde
Anuñ-çün qalmışam feryād içinde

2501-Senüñ şevkuñla tölmişdur çü bu ten
Senüñ-çün düşmişem bu gurbete ben

2502-Kılurven şükrini ol zü’l-Celâl’üñ
Ki kıldı ben kula rûz-ı cemâlüñ

2503-Şununca cāmını sākīsi ‘ömrüñ
Huzūruñda geçe bākīsi ‘ömrüñ

2504-Kapuñdan bir nefes ayrılmayam hīç
Huzūruñdan daḥı ayrılmayam hīç

2505-Ne sözler kim kılasın fikr-i bünyād
Anı cān u dil-ile eyleyem yād

2506-Senüñ hep sözlerüñ ezber kılam ben
Anuñla ḥāṭırum enver kılam ben

148^b

2507-İşigüñde bu ben güstāḥı kıl it
Benüm bu ‘özümi luṭf it kabül it

2508-Benüm bu ḥālūme raḥm it sözüm tūt
Beni de bu sibā‘ uñ birisin tūt

2509-Huzūruñdan beni ger sürmeyēsın
Benüm hergiz ziyānum görmeyēsın

2510-Çü ‘ışkuñ ḥāşılı ğam-ḥ‘arlıkdur
Benüm daḥı murādum ḥ‘orlıkdur

2511-Cüvānuñ çün sözün işitdi Mecnün
Ne ki didi-y-ise fehmi itdi Mecnün

2512-Tevāzu‘ gösterüp güldi yüzine
Anuñ incinmedi hergiz sözine

2513-Didi iy yār-ı ḥūb ü nāz-ı pür-derd
Bu yol düşvārdur pür-ḥār u pür-gerd

2514-Bu yoldan girü dön sen pür-ḥaṭardur
İçi pür-fitnedür āşüb u şerdür

2515-Benüm geydüklerüm sen giyemezsin
Bu ben yidüklerüm sen yiyemezsin

2516-Benüm mūnislerüm her demde deddür
Ḳamunuñ sīret ü ef‘ āli beddür

2517-Ḳaçar dīv ü perī çün şoḥbetümden
Senüñ ne nef‘ üñ ola ḥidmetümden

- 149^a** **2518**-Budur ƙařdum ki ƙoyup rīř ü ħaddi
Bozam kendü ayağumdağı bendi
- 2519**-Bu sevdā-y-ıla geldün kim varasın
Benüm endāmuma bir mīĥ urasın
- 2520**-Baña yigdür ƙolayumda şalunmağ
Muĥāl olur senün ĥūyuñ ĥulanmağ
- 2521**-Benüm her günde bir ġam ĥāzırumdur
Şeb-istānında bir vīrān yirümdür
- 2522**-Çü ben vaĥşī vü sen ünsī olasın
O nev^c i iste kim cinsi olasın
- 2523**-Ĥamül olduñsa ger sen hem-çü āhen
Melül olursın āhumdan benüm sen
- 2524**-Enīs ü müflisün çün bī-nevādur
Saña miĥmānum olmağ ne revādur
- 2525**-Benüm çün ĥod-küş ü sen ĥışten dost
Senünle ikimüz olur mı bir post
- 2526**-Ĥabānuñ bendini ben ƙıluram süst
Ĥılursın sen kemer ağıār-ıla cüst
- 2527**-Ĥaçarven olıcağ ben ādeme tuş
Bu ĥalk-ıla olursın sen hem āğüş
- 2528**-Bu ƙūh-istān içinde ƙo beni sen
Baña vīrānelerdür cāy-ı aĥsen
- 149^b** **2529**-Bu sevdāda ‘abeş yollar kesersin
Gine yoluna git zaĥmet çekersin
- 2530**-Ġarībi göricek *el-ĥayru lek*¹⁵⁶ di
Güzzer ƙılup da *Allāhu ma‘ak*¹⁵⁷ di
- 2531**-Budur ĥavfum ki bu yoldan geçësin
Zarürī olasın āĥir ƙaçasın

¹⁵⁶ *Sana iyilik dilerim.*

¹⁵⁷ *Allah seninle olsun.*

2532-Çü Müslim diñledi Kays'un sözini
 Qabül itmedi döndürdi yüzini

2533-Didi *vallāhī* bunı itmezem ben
 İşigüñden ölince gitmezem ben

2534-Şaķın mennā' -ı hayrāt olmağıl sen
 Zülālī teşneden tartınmağıl sen

2535-Beni redd itme kim idüp niyāzı
 Kılām mihrābuña toğru namāzı

2536-Eger kıldumsa secde sehvini ben
 Qabül it sehvümi luṭf eyleyüp sen

2537-Egerçi ol piser çoğ itdi cehdi
 Velī Mecnūn qabül itmēdi ' aḥdi

2538-Tamām itdi çü Kays-ıla kelāmın
 Getürdi ortaya Müslim ṭa' āmın

2539-Çıkardı şofradan ḥelvā-y-ıla nān
 Kebāb-ı murğ-ıla envā' -ı biryān

150^a 2540-Didi Mecnūn'a luṭf it çehreñi aç
 Bizümle yār olup ağıyardan kaç

2541-Senüñle yiyelüm nān u nemekden
 Bilürsün kim ziyān olmaz yimekden

2542-Egerçi keşreti eklün ḥaṭardur
 Velī azı ṭa' āmuñ bī-zarardur

2543-Egerçi ṭab' -ı merdümdür mükemmel
 Ğidā-y-ıla olur līkin ten ekmel

2544-Didi ben bu ḥisāb içinde ferdem
 Belī merdem velī bī-ḥāb u ḥürdem

2545-Ğidā ma' nide ol şaḥşa yarardur
 Ki cisminden anuñ perdesi¹⁵⁸ vardur

¹⁵⁸Nüşada şeklinde yazılmıştır. Bu şekilde bir mana ifade etmediği gibi vezne de uymamaktadır.

2546-Çü Müslim gördi ol merd-i ciger-süz
Ne yatur ne uyur ne yir şeb ü rûz

2547-Ne bir yüzden dilinün kâmi vardur
Ne bir yirde anuñ arâmı vardur

2548-[Bu yüzden]¹⁵⁹ cânını şalmış belâya
Düşürmüş gönlini bu ibtilâya

2549-Dili pervâz ider bir yirde tûrmaz
Felek bigi döner bir yirde durmaz

2550-Didi Mecnûn'a iy merd-i dil-efgâr
Bu ğamdan eyleme sen gönlünü tār

150^b

2551-Şitâb-ıla virür gerdün sebağlar
Ki bir demde dürer biñ biñ varağlar

2552-Gözi açup yuminca iy birâzer
Ferağdan açılır ğam-nâke yüz der

2553-Saña ol yig ki maḥzûn olmayasın
Bu ğamlardan ciger-ḥûn olmayasın

2554-Gider bu ğussalar ammâ iversin
Cihânda ağladuğınca gülersin

2555-Senün bigi niçe dil-ḥaste beste
Cihân içinde kalmışdur şikeste

2556-Bi-âḥir yitüşüp 'avn-ı Hudâyî
Aña virmişdi bu ğamdan rehâyı

2557-Olasın 'âkıbet sen daḥı ḥāmûş
Kılasın bu kazâyâyı ferāmûş

2558-Bu şu'le kim yanar 'âriyetidür
Yigütlük odınun germiyyetidür

2559-Yigitlik geçicek fikr eyle iy merd
Olur bu âteşün germiyyeti serd

¹⁵⁹Nüshada bu kelime için yer ayrılmış ancak yazılmadan bırakılmıştır. Kelime, vezinden ve anlamdan hareketle tarafımızdan beyte eklenmiştir.

- 2560**-İşidüp bu sözi Mecnûn-ı abdâl
Otururken yirinden tırdı derhâl
- 2561**-Didi şanma beni şüret-perestem
Hevâ hamrî-y-ıla mecnûn u mestem
- 151^a** **2562**-Bugün devrân-ı ‘ışkuñ haniyam ben
Kamu ‘âşıklarûñ sulţaniyam ben
- 2563**-Bu nefsi-zâlim ucından tamâmet
Dağı çekmiş degülven ben hacâlet
- 2564**-Hadeşden eyleyüp tâhir bu hâki
Ben ol şehvetden itdüm ğusl-ı pâkî
- 2565**-Haşâsından kılup bu nefsi-reste
Hevâ bâzârını kıldum şikeste
- 2566**-Vücûdumdan benüm ‘ışk oldu maşşûd
Ki ‘ışk âteş durur ben olmışam ‘ûd
- 2567**-Gelüp ‘ışk eyledi bu hâneyi hâş
Anuñ iksiri virdi cânâ ihlâş
- 2568**-Kamu rahtumla esbâbum yegâne
Ara yirden götürdüm ‘âşıkâne
- 2569**-Benüm varum kamu dil-dârumuñdur
Çü ben yoğam bu varlık yârumuñdur
- 2570**-Beni bu ‘ışk iderse güm yime ğam
Ne ğam çarha eger encüm ola kem
- 2571**-Beni ‘ışkuñ meyinden aymağ olmaz
Zemînuñ rengini hem şaymağ olmaz
- 2572**-Çü bulduñ ‘ışk-ıla bu şöhbete râh
Ma‘âyibden zübânûñ eyle kûtâh
- 151^b** **2573**-Kuşûruñ gör kemâli gözleme hiç
Kimesne ‘aybına ta‘n eyleme hiç
- 2574**-Meşeldür söylenür bu söz ezelden
Her işde şaklağıl endâzeñi sen

2575-Bürüdet eylesen ben germ olurven
Huşûnet eyleme ben nerm olurven

2576-Bu nev' -ile kılp Müslim'le bazar
Velikin olmadı Mecnûn ziyân-kâr

2577-Harife pend-ile didi sözi kes
Aña bir harf-ıla kıldı edeb pes

2578-Da' hı Mecnûn'a ' irfân şatmadı hîç
Aña bir vech-ile harf atmadı hîç

2579-Şakın çıkma edebden olma güstâh
Bulınmasun senûn işünde sūrâh

2580-Neden sehv-ile bir iş işleyişin
Varup şöñinda ' özrin dileyişin

2581-Eger katı eger yumşak kemânı
Saña güstâhlıkdur çekmek anı

2582-Eger yumşaq-ısa virür melâlet
Eger saht-ısa bulursın hacâlet

2583-Şu fi' li kim dilersin anı açmak
Saña lâzım-durur evvel şınamak

152^a

2584-Gerek evvel resen ardınca anuñ câh
Ki ayakşuz başa varmaya bir râh

2585-Düşüp Mecnûn-ıla Müslim münâsib
Biri biriyle oldılar muşâhib

2586-Virışdiler alışdılar niçë gün
Diyışdiler idişdiler niçë gün

2587-Ne kim Mecnûn didi şi' r ü kaçide
Anı Müslim götürdi çün ' aşide

2588-Kamu hıfz eyleyüp yâdına aldı
Leâlî dürcini gencine şaldı

2589-Çü Mecnûn' uñ za' if olmışdı hâli
Yimekden uyğudan her demde hâlî

2590-Bu derde itmeyüp Müslim taḥammül
Dönüp aḥvālını kıldı teemmül

2591-Fırāḳa degşürüp bu ictimā' ı
Żarūrī kıldı Mecnūn'a vidā' ı

2592-Şu kim maḳşūdı-y-ıdı Müslim aldı
Gine Mecnūn sibā' ı-y-ıla ḳaldı

2593-Gine Bağdād'a toğru gitdi Müslim
Velī ol sözleri yād itdi Müslim

2594-Ne yirdē kim olup eş'ār oğurdi
İşidenler ḳamu ḫayrān ḳalurdi

152^b

2595-Bu Mecnūn'u şaḳın āşüfte şanma
Anı zencir-ile pā-beste şanma

2596-Namāz u rūzesüz bī-nūr şanma
Anı 'aḳl u edebden dūr şanma

2597-Ḥabir-idi rumūz-ı āsmāndan
Beyān eylerdi esrār-ı nihāndan

2598-Sözi zībā-y-ıdı çün sikke-i zer
Ḳamu ebyātı hem-çün lü'lü'-i ter

2599-İşidenler bilürdi bī-tefekkür
Ki nazm itmez delü bunuñ bigi dūr

2600-Cihān tertibini ḳomışdı elden
Gidermişdi anuñ fikrini dilden

2601-Ölüm telḫini muḫkem bilmiş-idi
Anuñ yolu yarağın ḳılmış-ıdı

2602-Kimüñ kim dirliği olursa düşvār
Olur mergi añun āsān u hem-vār

2603-Kişi kim gitmege bağlamaya dil
Anuñ bu ḫāneden ḳıḳması müşkil

2604-Cihān işini her kim ki ṭuta saḫt
Dem-i rıḫletde merg olur aña saḫt

- 2605**·Yola yoldaşısuz çün gitdi Mecnûn
Velî rıfķ-ıla bendin çözdî Mecnûn
- 153^a** **2606**·Şikâr olmış-ıdı yâra mu‘în ol
Ki virmişdi gönülden süfte ten ol
- 2607**·Ġıdâ añılsa çāk eylerdi zehre
Yimekden zerre bulmamışdı behre
- 2608**·Ġıdâdan bi’t-ıtabi‘ el çekmiş-idi
Hemîn Leylî bahâne olmış-ıdı
- 2609**·Bu dünyâdan murâdın almış-ıdı
Firîbini cihānuñ tıymış-ıdı
- 2610**·Dil-i hândanı kāmındaydı dāyim
Anuñ tıġı niyāmındaydı dāyim
- 2611**·Murâdınca dönerdi çarķ-ı bî-dâd
Anuñla hâne-i ‘ışķ-ıdı âbâd
- 2612**·Bu yolda var-ıdı bir merd-i dānâ
Bu ‘ışķ ahvâline olmışdı bînâ
- 2613**·Bu ‘âşık hâlini ben şordum andan
Kamu ahvâli teftîş itdüm andan
- 2614**·Didüm luġ eyle bu sırrı ‘âyân it
Bu remzüñ aşlını şerh ü beyân it
- 2615**·Çü ‘âşık h̃od bulur ma‘şûka vuşlat
Nedür bu mühlet ü te’hîre ‘illet
- 2616**·Olur h̃od ‘ākıbet hâşıl çü bu hâl
Niçün nâ-kām olur ‘âşık niçe sâl
- 153^b** **2617**·Eyitdi kim kişi bulmaġa bir kām
Niçe yıllar gerekdür şabr u ârām
- 2618**·Eger nâ-kām olursañ niçe sâ‘at
Olursın bî-ta‘ab yıllarla raġât
- 2619**·Uraydum terkini iki cihānuñ
Bulaydum cāmını ol cân-fezānuñ

2620-Bulursañ **Aḥmed-i Rıdvān** bu cāmı
Bulursın şübhesüz ‘ âlemde kāmı

حکایت ¹⁶⁰

2621-Nizāmî kim kılp nazm-ı hikāyet
Bu resme kıldı rāvîden rivāyet

2622-Kim ol devr içre bir dīvāne koydı
O ‘ aşruñ şem‘ ine pervāne koydı

2623-Bozardı ursalar bend-ile zencîr
Dilîr-idi be-ğāyet şöyle kim şîr

2624-O da Mecnûn bigi düşmişdi tağa
Vidā‘ itmişdi şehir ü kaşr u bâğa

2625-Ġam olmuşdı dilinde şanasın kûh
Vücûdı ser-be-ser tolmışdı endûh

2626-Çi ger ma‘ nîde insân-ıdı sâde
Velî gören şanurdu dîv-zâde

154^a **2627**-Cüvân-ı pāk-idi zâtı hüner pür
Ġazel dirdi laţîf ü hûb çün dür

2628-Anuñ ‘ ışk-ıla cānı tolmış-ıdı
Teni başdan başa ‘ ışk olmuş-ıdı

2629-Kemāl-i fażl-ıla olmuşdı mevşûf
‘ Arab milkinde ‘ Āmir ismi ma‘ rûf

2630-Tutup Leylî yirinde âşiyânın
Kāmu virmişdi ‘ ışka hānmānın

2631-‘ Amûsı kızını sevmiş-idi bil
Velî virmişdi kız daḥı aña dil

2632-İki cānibde ‘ ışk olmuşdı muḥkem
Anı bilmişdi cümle ḥalk-ı ‘ âlem

2633-Çü anuñ ‘ ışk-ıla olmuşdı bed-nām
Kārār itmezdi ansuz ol dil-ārām

¹⁶⁰ Hikāye

2634-Kamu terk eyleyüp nām u nişānın
Anuñ her tārına aşmışdı cānın

2635-Bugün devrinde ol mäh-ı dil-ārām
Nihād-ı nîk-idi hem nâzûk endām

2636-Meh-i gül-çehre-y-idi ergavân-ḥad
Semen-simā-y-ıdı ol ḥîzrân-ḳad

2637-Kemāl-i ḥüsn-ile olmuş-ıdı tāk
Cihân-âşûbı-y-ıdı şûr-ı âfāk

154^b

2638-Cihân büstānınuñ serv-i revānı
Leṭāfet mısırınuñ ḳandî dehānı

2639-Lebinüñ yoğ-ıdı zerre nişānı
Seçilmezdi anuñ mûdan miyānı

2640-Leb-i şîrîni-y-idi tîz bâzār
Kesādından şeker olmuş-ıdı zār

2641-Ḥayât-âbı-y-ıdı şehd-i revāmı
Ki anuñlaydı cihānuñ zinde-gānı

2642-Degüldi ḳāmeti çün serv-i bî-ber
Kim ol servüñ ber-idi şehd ü şekker

2643-Yüzi ḥürşîd-ile hem-merḥaleydi
‘Abîr-ile saçı hem ḳāfileydi

2644-Ḥam-ı zülfinde leyl-idi nedîmi
Ser-i kūyında şubḥ-ıdı nesîmi

2645-Cihân içre bulup ol ḥüsn-i nāmı
Zamānuñ zeyni Esmā-y-ıdı nāmı

2646-Gamından ol bütüñ Âmir tamâmet
Gicē gündüz iderdi vaḳt-i fırşat

2647-İderdi sa‘y-ı bî-vezn ü terâzû
Kim ol la‘lî ḳılaydı andan ayru

2648-Anuñ gerçi kemālâtı çoğ-ıdı
Faḳîr-idi velî malı yoğ-ıdı

155^a

2649-Kemāl-ile zamānuñ faḥrı-y-ıdı
Velī ‘aybı cihānda faḥrı-y-ıdı

2650-‘ Amūsı māl-dār-ıdı tüvān-ger
Anuñ-çün qavmine olmışdı mih-ter

2651-‘ Amūsından niçē kez istedi māl
Velī virmēdi dirhem qaldı pāmāl

2652-Ṭaleb kıldı kızın daḥı mükerrer
Bu sözün de qabūl itmēdi mih-ter

2653-Bu işden ‘āciz ü bîçāre qaldı
Ṭutup ğam gūşesin āvāre qaldı

2654-Bu fikr-ile kıla dönmişdi cānı
Ẓa‘ īf olmuşdı cism-i nā-tüvānı

2655-Oḳurdı derd-ile eş‘ār-ı dīl-sūz
Şeb-i tārīk-ıdı ğamdan añā rūz

2656-‘ Amūsı Āmir’i çün sevmez-ıdı
Añā duḡter yüzün göstermez-ıdı

2657-Ḳarīn¹⁶¹ olmağa mih-ter ister-ıdı
Özi bigi tüvān-ger ister-ıdı

2658-Şudā‘ından kızuñ qurtuldı āḥir
Özi mānendi baya virdi āḥir

2659-Çü ma‘lūm eyledi Āmir bu kārı
Ki Esmā āḥerūñ oldı şikārı

155^b

2660-Ẓarūrī terk idüp her kār u bārı
Uzatdı nālei arturdı zārı

2661-Ümīdini kesüp zār u perīşān
Gine ‘azm eyledi kūha peşīmān

2662-Olup Mecnūn-şıfat üftāde sermest
Özini nīst mi bilmezdi veyā hest

¹⁶¹ Nūshada şeklinde yazılmıştır.

2663-Vefâ kılmadı anda gördi kavmi
Huzûrından kamu ayırdı kavmi

2664-Hemîn ol kaldı gönliyle belâ-keş
Derûnına anuñ da düşmiş âteş

2665-Anuñ nâlişlerin diñlerdi Leylî
Ciger yanırların añlardı Leylî

2666-Çü derdinden anuñ olmışdı âgâh
Kıgırurdu anı katına her gâh

2667-Şikeste gönlini dâyim şorardı
Nüvâzişler kılup hâlin şorardı

2668-Dir-idi hâlini ol tañlar-ıdı
İçi yanup anuñ-çün ağlar-ıdı

2669-Çü ‘ışkında anuñ gördi vefâsın
Didi Leylî de aña mâcerâsın

2670-Anûnla yârına gönderdi peygâm
Anı mahrem idindi ol dil-ârâm

156^a 2671-İşitdükde peyâm-ı dil-nüvâzın
Anuñ Mecnûn iderdi piş-bâzın

2672-Ki ‘ışk içre harîf ü yârı-y-ıdı
Her işde mûnis ü ğam-h‘ârı-y-ıdı

2673-Peyâmını anûn Mecnûn idüp gûş
Ġulâm olmışdı aña halka der-gûş

2674-Çü tıymışlardı zevkını semâ‘uñ
Kesilmişlerdi hûyından sibâ‘uñ

2675-Kaşâyid kim diyüp Mecnûn okurdu
Anı Âmir revân ezber kılurdu

2676-Yitürürdi hemân kavmine anı
İşiden kişinûñ kaynardı kanı

2677-Virürdi yâra yârından haberler
Olurdu ‘âşık u ma‘şûka rehber

2678-Meger kim nevḥa-gāhındaydı Mecnūn
Dimişdi nūkteler çün dürr-i meknūn

2679-Anı Āmir görüp didi kim iy yār
Neden kılduñ özüñ bu resme bīmār

2680-Sözüñ ḳadri bugün fevḳ'al-‘ulāde
Niçündür menzilüñ taḥte's-ṣerāda

2681-Egerçi vaşfuñ artuḳdur bahāda
Degül 'ışḳuñ bu Āmir'den ziyāde¹⁶²

156^b

2682-İnen çoḡ aḡlama çoḡ aḡladum ben
Bu nār-ıla cigerler daḡladum ben

2683-Velī şabr eyledüm āḫir yegāne
Yimeḳ yidüm şu içdüm bī-bahāne

2684-Bu sevdādan geçüp bir dem ḳıl ārām
Diriḡā kim saña āşüftedür nām

2685-Mubaşşırdı cihān içinde Mecnūn
Dili nūrānī-y-idi fikri mevzūn

2686-Diline ma'rifet toldurmış-ıdı
Cihānda şehvetin öldürmüş-ıdı

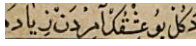
2687-Çü gördi Āmir'i āşüftedür mest
Şatar dīvānelik ol Mecnūn'a pest

2688-Didi Āmir ziyāde söze geçdüñ
Öziñi bilmedüñ ḥaddüñden aşduñ

2689-Baña dīvāne sen niçün ḳoduñ nām
Anā dīvāne dirler ḳi ola ḥod-gām

2690-Çü ben cinnī degülven dīv-bendem
Melek ḫırzı mişālī bī-kürendem

2691-Benüm ḥūyum degüldür ḥaşlet-i dīv
Benī dīvāne şanup eyleme rīv

¹⁶²Nüshada şeklinde yazılan mısra “bu” kelimesinin yeri değiştirilerek aktarılmıştır. Böylece vezin problemi ortadan kaldırılmıştır.

- 2692**-Sibā' ol hūyum ucından tamāmet
Benümle kıldılar ṭab' -ıla ülfet
- 157^a** **2693**-Dinür dīvāne ol bed-bahta her-bār
Kim ide bendini key saht u düşvār
- 2694**-Cihān içre benem ḥ'od çābuk u cüst
Ki her bend ü 'alāḳam¹⁶³ kılmışam süst
- 2695**-Gemiler kim şikest ola miyānı
Yiridür olmaya ger bād-bānı
- 2696**-Cihān baḥrında keştī olmadan ğarḳ
Düşem deryālara ez-pāyı tā farḳ
- 2697**-Vuzū' aldum egerçi āb u kılden
Velīkin bilmezem mesh ü ğusül den
- 2698**-Bu dām içre beni şanma şafāda
Ki dāne cüst idüp irem murāda
- 2699**-Çü cismün ḥalkasında olmışam şaşṭ
Uram mı ğayrıya ğayret kı lup dest
- 2700**-Budur ḳaşdum gidem bu dārdan ben
Ḥalāş olam ḳamu murdārdan ben
- 2701**-Çü 'ışḳ-ı yāra der-şevḳ-i şaḥīḥüm
Olur mı ğayrıya meyl-i şarīḥüm
- 2702**-Şu 'ākıl kim tutar cām-ı muġāne
Tutar deryā-yı raḥmetden girāna
- 2703**-Bu ğamdan kılmazam hergiz şikāyet
Ki bu yirden emīn yokdur vilāyet
- 157^b** **2704**-Ki bu findıḳ mişāl ü fıstıḳī reng
Bu kelle findıḳa sīne urur seng
- 2705**-Ḥaḳīḳatde sözüñ çün ma'z-ı cāndur
Anı şanma ki post u üstüḥ'āndur
- 2706**-Varur ṭoġru nişāna gerçi tırüm
Kemān-ı süst ucındandur nefīrüm

¹⁶³ Nūshada şeklinde yazılmıştır.

2707-Ḥazîne bâbın açmağdur ümîdüm
Velî havfum bu şırçadur kılidüm

2708-Maḳām-ı havf olur ümmîd-vârî
Velî şoñı ümîdüñ ters-kârî

2709-Baña mesken olaldan bu ḥarâbât
Kesilmişdür bu peyvend-i ḳarâbet

2710-Ḥıyel fikr itmezem câhil degülven
Ġalaṭda ḳalmazam ġâfil degülven

2711-Ecel bigi baña gelmezden öñdin
Raḥîl âvâzesin dimezden öñdin

2712-Ṭuram zûr eyleyüp yirümden odu
Gidem bu ġûrdan ol ġûra ṭoġru

2713-Cünûnam yok durur çün bundan özge
Benüm adum dimeñ Mecnûn'dan özge

2714-Buña yitürdi Mecnûn sözlerini
Açup pûlâdı dökdi gevherini

158^a

2715-Çü Âmir eyledi bu sözleri ġüş
Ziyâde ġüy-iken lâl oldu ḥâmûş

2716-Vefâ levḥinde öğrendi edebler
Ḥayâ mismârı-y-ıla dıkdı lebler

2717-Sözi ḳalmadı sa' y itdi bu kâra
Ki yârından ḥaber iltürdi yâra

2718-Hemîn Leylî mişâl-idi arada
Ġözi bînâ-y-ıdı her mâcerâda

2719-Miyâncılar bigi bulmışdı behre
Meh-ile Mihr arasında çü Zühre

2720-Ger olursa murâduñ üzre kâruñ
Zarûrîdür ol işde ihtiyâruñ

2721-Ne kim vardur cihân içinde mevcûd
Vücûdından olur bir nesne maḳşûd

2722-İki yüzlü olur dāyim varaklar
İki cānibden olurlar sebağlar

2723-Bu yüzdendür şikār-ı kārı tedbīr
O yüzdendür hisāb-ı emri taq̄dīr

2724-Ḳalem kātib elinde çün degül rāst
Hisābı buñlaruñ nite gele rāst

2725-Ne güller kim açar bād-ı bahārī
Görür devrān elinden zaḥm-ı ḥārı

158^b

2726-Muḥaṣṣal kıṣṣa-i devrān çünindür
Ḥayāl eylē ki sirke engübındür

2727-Çü Leylī meh-liḳālar genci-y-idi
Özinüñ genci gayruñ renci-y-idi

2728- Aceb kim-idi ol kân-ı güher-bār
Ḥıṣār itmişdi çün ḥalḳa anı mār

2729-Girān-ıdı bahāda gerçi gevher
Velī meh-veş anı şaḳlardı şeb-der

2730-Atası anası şaḳlarlar-ıdı
Çü genc-idi anı beklerler-idi

2731-Beşer nev^ç inde omışdı perī-zād
Perī-veş bendin itmişlerdi pülād

2732-Ḳılurdu nevḫalar ol yār-i şāfī
Anuñ derdine derd olmışdı şāfī

2733-Çü gördi kim müfīd olmaz müdārā
Ḳamu derdini ḳıldı āşkārā

2734-Velī ḳavminden eylerdi ḥicābı
Ḳılurdu cānına zecr ü ‘ azābı

2735-Ş’ol eyyām içre kim ‘ ıṣḳ-ıdı gālīb
Aña İbni Selām olmışdı ṭālīb

2736-Velī ol-dem hemān fevt olmış-ıdı
Ġamından ‘ ālemüñ ḳurtulmış-ıdı

159^a

2737-Küdüretten şafâ bulmuşdı çün zer
Halâş olmuşdı hârından gül-i ter

2738-Dağı ağyârı kalmamışdı yâruñ
Hużûrı var-ıdı ol gül-‘ izâruñ

2739-Hemîn Mecnûn içün eylerdi nâle
Vücûdı za‘ f-ıla dönmişdi nâle

2740-Gözi yaşlar dökerdi dâne dâne
Bu derd-ile yürürdi yana yana

2741-Çekerdi bu gamı her dem nihânî
Kılurdi sırr-ıla âh u figânî

2742-Tażarru‘ lar iderdi Hakk’a her dem
Ki bir sa‘ ât olaydı yâra hem-dem

2743-Ne rûz-ıla kılurdi ‘ iş-i aşhâb
Ne eylerdi gice ârâm-ıla ẖ‘âb

2744-Dökerdi gözleri âb-ı revânı
Gören Nîl ü Aras şanurdi anı

2745-Dir-idi düşmişem bahra çü zevrak
Anuñ havfiyla lerzânem çü yaprak

2746-Şavurmuşdı vücûd-ı hırmenin bād
Döküldi ğuşşadan şimşād-ı âzād

2747-Bu hâli anası tıydı kemâhî
Ki varduķca kıızı arturdi âhı

159^b

2748-Uzatdı derd-ile feryād u zârı
Teninde kalmadı şabr u qarârı

2749-Anası lâ-cerem kıldı naşîhat
Beyân itdi aña envā‘ -ı hikmet

2750-Didi nāmûs u nāmuñ yire şalma
Vaķāruñ şışesin hem taşā çalma

2751-Ġurûr itme bu cām-ı ẖ‘oş-güvâra
Ki anıñ ser-ẖ‘oşluğı degmez humâra

2752-Bu dehr-i dūnuñ aldanma demine
Ki biñ şādîsi degmez bir ğamına

2753-Anası kıldı bu resme naşāyih
Didi ğalbîne her ne olsa lâyih

2754-Velîkin Leylî'ye sūd itmedi pend
Dil-i divānesini tıtmadı bend

2755-İçi bu ğuşşadan ğan-ıla tıldı
Bu derd-ile anası dahı öldi

2756-Hayâtında çü kırtılmadı ğamdan
Virüp cânını kırtıldı sitemden

2757-Anası-çün niçe gün tıtdı yası
Yoğ-ıdı yaşınıñ hergiz kıyâsı

2758-Rızâ-y-ıla ğabûl idüp ğazâyı
Yitürdi yirine resm-i 'azâyı

160^a 2759-Gehî zârî-y-ile efgân iderdi
Gehî şabr eyleyüp penhân iderdi

2760-Velîkin 'âķıbet 'ışķ oldı ğâlib
Anı kıldı gine Mecnûn'a ṯalib

164 فرستادن لیلی عامررا بطلب مجنون

2761-Gine kırdı hıyāmını şeh-i gül
Bu şevķ-ıla ñevâlar kıldı bûlbûl

2762-Ne hâletdür ki murgân geldi cûşa
Çemende başladı gine ħurûşa

2763-Gine nergis geyüp zerrîn külâhı
Çemenlerde kıılır da'vâ-yı şâhı

2764-Gül-i sürĥi görüp mest oldı bûlbûl
İçüpdür lâle cāmından meger mül

¹⁶⁴ Leylâ'nın Mecnûn'u İstemek İçin Âmir'i Göndermesi

2765-Bu meyden **Ahmed-i Rıdvān** olup mest
Urur Mecnūn kelāmına gine dest

2766-Görür sünbülleri gülşende zībā
Kılur Leylī maḳālīn nazm u inşā

2767-Çü Leylī'nün yolından ḥārī gitdi
Hemīn gencīne ḳaldı mārī gitdi

2768-Kıgırdı Āmir'i tenhāya ol-dem
Didi her sırruma sensin çü maḥrem

160^b

2769-Kerem kıl var ara ş'ol mübtelāyı
Ġam-ı 'ışḳında ḳalmış pür-belāyı

2770-Didi Leylī'ye Āmir iy dil-ārā
Benem şimdi cihān içinde rüsvā

2771-Mey-i Esmā ḳılupdur cānumı mest
Beni bālā-y-ıken ḳılmış durur pest

2772-Yüzin döndürdi ḥaḳum cümle benden
Ḳamu ḳavm u ḳabīlem merd-ile zen

2773-Çü ben derdümle ḳaldum böyle ḥayrān
İdem mi āḥerūn derdine dermān

2774-Didi Leylī aña iy merd-i abdāl
Bu işümde kerem kıl ḳılma ihmāl

2775-Ṭabīb eyler 'ilācī āḥere cüst
Velī kendü mizācında olur süst

2776-Çü gūş eylëdi Āmir bu maḳālī
Cevāba ḳalmadı āḥir mecālī

2777-Pes andan ṭaġa 'azm itdi şitābān
Aradı anda Mecnūn'ı firāvān

2778-Velīkin 'āḳıbet ṭuş oldı Āmir
Didi ol mācerāyı evvel āḥir

2779-Beyān eylëdi Leylī derdīn ekşer
Ḳamu aḥvālīni didi ser-ā-ser

161^a

2780-Atası anası fevt olduğunu
Bu acılarla mâtem tutduğunu

2781-Çü Âmir sözlerin güş itdi Mecnûn
Revân itdi gözinden Nîl ü Ceyhûn

2782-Özi göyündi Leylî'ye be-ğâyet
Gözi yaşını dökdi bî-nihâyet

2783-Şamu aḥvâli çünkim bildi Mecnûn
‘Azâ emrin tefekkür kıldı Mecnûn

2784-Hemân ol-dem eline aldı ḥâme
‘Azâb-içün nigâra yazdı nâme

165 نامه نوشتن مجنون بلیلی

2785-Didi ser-nâmede nâm-ı ‘Azîmi
Raḥîm ü Qâdir ü Ḥayy u Qadîmi

2786-Kim anuñ ismidür her kufıa miftâḥ
Açar bâb-ı fütûḥı nâm-ı Fettâḥ

2787-Muḳarrebler anuñ zâtında ḥayrân
Şamu kerrûbiler vaşında nâlân

2788-Anuñ ḥaḳḳı eyâ dil-bend ü dil-dâr
Bu aḥbârı işidüp olmuşam zâr

2789-Bu ğamdan ḳalmışam ser-geşte ḥayrân
Benem bu ğuşşadan çün bîd-i lertzân

161^b

2790-Bu âteşden tenüm çün aḥker oldu
Ġamuñ nârı-y-ıla ḥâkister oldu

2791-Velîkin bil bu Qaşr-ı Abanos’ı
Gehî mâtem verür gehî ‘arûsı

2792-Saḥa genc-i ‘ayânsın ğam yaraşmaz
‘Arûs-ı Cennet’e mâtem yaraşmaz

2793-Çü serv-i tâze döymez ḍarb-ı bâda
Mizâcuñ bād-ı ğam virür fesâda

¹⁶⁵ Mecnûn’un Leylâ’ya Mektup Yazması

2794-Gerekdür bu işe şabr u taḥammül
 ẖazāsına rızā Ḥaḳḳ’a tevekkül

2795-Eger iriṣdise eṣcāra āfet
 Nihāl-i tāzesin olsun selāmet

2796-Cihān içre hemīn Leylī saġ olsun
 Yücelsün menzili ‘ömri çoġ olsun

2797-Tamām eyledi Mecnūn nāmesini
 ẖodı ol-dem elinden ḥāmesini

2798-Anı şundı revān Āmir eline
 Gětürdi ol şenālardan diline

2799-Didi bu nāmemi irgür nigāra
 Yitür bu yād-gārum gül-‘izāra

2800-Çü Āmir nāme-i Mecnūn’ı aldı
 Ḥużūr-ı Leylī’ye ol-demde geldi

162^a **2801**-Eline nāmei çün şundı Āmir
 Didi gördüklerini evvel āḥir

2802-Çün açdı nāmeyi okudı Leylī
 Revān itdi gözi ırmaġı seyli

2803-Getürmişdi ġam-ı ‘ışkunı yāda
 Gine kılmışdı derdini ziyāde

2804-Didi pes Āmir’e Leylī-yi meyyāl
 Getür Mecnūn’ı baña itme ihmāl

2805-Ża‘īf oldı firāḳı-y-ıla ḥālüm
 Tenümde ḳalmadı şabra mecālüm

2806-Olup emrine Āmir bende-fermān
 Gine Mecnūn’a ‘azm itdi şitābān

2807-Varur Āmir görürdi ḥaste Mecnūn
 Yatur topraġ içinde ġarḳa-i ḥūn

2808-Dilinde Leylī vü Mevlī dilinde
 Ḥaḳīḳi Ḥaḳḳ’adur meyli dilinde

2809-Didi şevk-ıla Āmir aña iy şır
Seni ister niğaruñ itme te 'hır

2810-Müşerref eylesün bir dem beni dir
İrağ itsün gözinden şiveni dir

2811-Dil-ārāmuñ senüñle müftehirdür
Saña her dem göñülden muntaşırdur

162^b

2812-Ķadīmī ' ahdını unutmasın dir
Vefānuñ şartını terk itmesün dir

2813-İşidüp bu sözi Mecnün-ı āzād
Dil-i ğam-ğın oldı hurrem ü şād

2814-Feraħdan Āmir'e Mecnün-ı evbāş
Didi taħsīn-ile aħsend ü sābāş

2815-Mürüvvet kaşırnuñ bünyādın urduñ
Baña lāyık cevābı neyse virdüñ

2816-Budur ' ahdum ki tā cān ola tende
Ola rûhum bigi şevkuñ bedende

2817-Huzûruñdan vücûdum ırmayam hîç
' İtāb itseñ yüzüm döndürmeyem hîç

2818-Şafā-yı kalb-ile alup selāmuñ
İşidem ğūş-ı cān-ıla kelāmuñ

2819-Bu vaz' -ıla niçē gün bu iki yār
Biri biriyle kıldı niçē bāzār

2820-Şoñucı tefriķa düşüp miyāna
Firāk oldı bu vuşlat bī-bahāne

2821-İdüp Mecnün hevā-yı aşiyāne
Gidüp Āmir de kıldı ' azm-i hane

166 نیازش کردن لیلی از شب تا بصب

163^a

2822-Nişār itdi gice deryası çün dūr

¹⁶⁶ Leylâ'nın Geceden Sabaha Kadar Yalvarması

Bu dehrũn¹⁶⁷ kıldı yüzün pür

2823-Şanasın hũşe olmışdı Süreyyā
Ki çeşminden anı dökmişdi deryā

2824-Gice leylī-y-idi derd-ile dāğı
Katında münisi tenhā çirāğı

2825-Gine Leylī düşüp derd-ile dāğa
Şikāyetler kılup şebden çirāğa

2826-Didi bu şeb ne şebdür böyle muzlim
Dil-i tārũn dur[ur] ğaddār u zālīm

2827-Benüm bu yanışımdan var ferāğı
Çekipdür cānuma derd-ile dāğı

2828-Şeb-i tārũn bu vech-ile dırāzı
Baña kılmadı bir dem çāre-sāzı

2829-Şanasın kim füsürde oldu sūzı
Yaḥūz rūz-ı kıyāmet oldu rūzı

2830-Kemīne kalmışam leyl-i cihān-sūz
Şeb olur mı bu resme hiç bī-rūz

2831-İkincidür ki söyündi çirāğı
Yıkılmışdur yaḥūz dīvārı bāğı

2832-Meger kim gerdeni murğũn üzüldi
Dem-i şubḥũn ya evrākı bozuldı

163^b **2833**-Yaḥūz çarḥũn ḥusrev-i sipihri oldu¹⁶⁸
‘Ases tutdı mü ’ezzinler güm oldu

2834-Şubıḥ¹⁶⁹ nevbet-zenī aḥvālī n’oldı
Dühül āvāzını yād itmez oldu

2835-Ḥudā-vendā olup feryād-res sen
Baña göster çirāğum bir nefes sen

¹⁶⁷Bu kısım şeklinde yazılmıştır ve bir anlam verilemediğinden okunamamıştır. Müstensih, kelimeyi muhtemelen okuyamamış ve bu yüzden harekeleyemeyip resmetmiştir.

¹⁶⁸ Mısrada vezin kusuru vardır.

¹⁶⁹ Mısrada vezin kusuru vardır. Vezin kusurunu ortadan kaldırmak için “şubḥ” kelimesi “şubıḥ” şeklinde yazılmıştır.

2836-Benüm-çün pāk idüp bu kaçır u kâhı
Şeb-i teng içre vir rûz-ı ferâhı

2837-Dili tesbîh idüp nâm-ı Huzâ'yı
Şabâh olunca kıldı bu du'âyı

170 رسیدن لیلی و مجنون ییکدکر بطریق عصمت

2838-Şabâhuñ husrevi çün tırdı handân
Cülûs itdi gine tahtında şādân

2839-Başın kaldırdı çün hûrşîd-i enver
Cihân eṭrâfını kıldı münevver

2840- Acâyib rûz-ıdı ol rûz-ı pîrûz
Nihân-ıdı deminde 'îd-i Nevrûz¹⁷¹

2841-Huceste fâl-idi ferhunde ṭâlî
Sa'âdet kevkebi olmışdı lâmi

2842-Çü gönli kāmını bulmışdı Leylî
Giderdi nireye olursa meyli

164^a 2843-Müdâr eylerdi her dem bî-müdārâ
Nihânını kıldı âşkârâ

2844-Gamın çekmezdi atanuñ ananuñ
Yoğ-ı kimseden qorqusı anuñ

2845-Sarây u ṭarum u kūyı gezerdi
Eli yüzinde her dem seyr iderdi

2846-Dili dāyim dilerdi bir maḳāmı
İrerdi her dile anuñ peyāmı

2847-Felek bezminde mihr-idi münîr ol
Şaçardı her nefes yire 'abîr ol

2848-Anı isterdi ol kim yârı-y-ıdı
Cihân içre hemîn dil-dârı-y-ıdı

¹⁷⁰ Leylâ ve Mecnûn'un Masum Bir Şekilde Birbirlerine Kavuşması

¹⁷¹ Nüşhada şeklinde yazılmıştır.

2849-Çü mâtem dârını yıkmışdı Leylî
Gine ğam-hāneden çıkmışdı Leylî

2850-Cemāli perdeden olup hüveydā
Nühüfte ‘ışkını kılmışdı peydā

2851-Taşa çalmış-ıdı cāmını çün mül
Yire dökmiş-ıdı ābını çün gül

2852-Deri-y-ıdı ezel kufılyla beste
Deri olup güşāde oldı reste

2853-Yürıdı derdine istēdi emsem
Ki bulur isteyen zaḥmına merhem

164^b

2854-Meger bir gün maḳāmında oturdı
Kığırdı Āmir’i Leylî getürdi

2855-Didi yāruñ bugün vaşlı gūnidür
Ne bir sa‘āt anuñ faşlı gūnidür

2856-Bugün sen yārına yārı irişdür
Gül-ile şekkeri bu dem ıarışdur

2857-Çemen servine ‘arz eyle güli sen
Semenlerle enīs it sūnbūli sen

2858-Düşür yine ğazāl-ı Çīn’i şeşte
Getür ş’ol nāfe-i pūr-müşgi deste

2859-Ḥarīr-i ter düzem mūy-ı serūnden
‘Abīr-efşān olam ḥāk-i derinden

2860-Anı ben kendüme hem-dem dimezven
Kim anuñ ğayrını hīç istemezven

2861-Ecel irişmedin bir dem varalum
Biri birimüzüñ yüzün görölüm

2862-Ola kim irişe dehrūñ fīrāḳı
Bu ḥasretler kıala cānumda bāḳı

2863-Tamām idüp sözün Leylî’yi bī-ğam
Ḥazīne ıapusın açdı hemān-dem

2864Çıkardı niçe yûñ hazz-ıla dībā
Muḳavvam cāmeler mergûb u zībā

165^a **2865**Geyürdi Āmir’e anuñ nicesin
Velī Mecnûn’a gönderdi sezāsın

2866Alur bu tuḥfei Āmir şitābān
Neşāt-ıla gider kūha ḥırāmān

2867Sarāy-ı bī-dere iletti anı
Hümā-yı bī-pere ol müjde-gānı

2868Ḥaber yitürdi Ḳays’a açdı rāzı
İrürdi tuḥfeyi kıldı niyāzı

2869Anı Mecnûn görüp hüznı götürdi
Neşātından ṭurup gine oturdu

2870Bir eylëdi yidi yolını dehrûñ
Şanasın kî oldı pergārı sipihrûñ

2871Belāsından ḥazer kıldı bu çarḥûñ
Ḳamusından güzër kıldı bu çarḥûñ

2872Nigārından çü Mecnûn buldı behre
Sücûd-ı şükr idüp ḥāk itdi çehre

2873Yüzine sürüben öpdi ḳabāsın
Tenini pāk idüp geydi libāsın

2874Vuzû aldı muḥabbet çeşmesinden
Aırdı cismini çirk-i ḥadeşden

2875Yola düşdi ğazeller okıyurak
Dehānından güherler akıdurak

165^b **2876**İzārından gül-i ter açā açā
Zübānından şekerler şaça şaça

2877Sibā‘ envā‘-ı cümle māde vü ner
Bilësince giderlerdi çü leşker

2878Otururlardı ger Mecnûn otursa
Ṭururlardı ḳaçan bir yirde ṭursa

2879-Çü halka çevresin bağlar[lar]-ıdı
Şanasın kim hışār eylerler-idi

2880-Varup Āmir haber virdi nigāra
Kamu rāzını kıldı āşkāre

2881-Didi Mecnūn ki yār-ı ğam-h̄'āruñdur
İşigünde durur hāk-i derüñdür

2882-Gelüp eyvānuña toĝru ırakdan
Sücūd eyler bu kaşra karşırağdan

2883-Eger destūr olursa ol faķire
Diyēlüm hıdmete gelsün esire

2884-Bu sözlerden beşāret buldı Leylī
Harāb-iken 'imāret buldı Leylī

2885-Sevincinden kamu aĝyārı sürdi
Hemān-dem haymeden çıkdı yügürdi

2886-Sütūn-ı hayme bigi rāş tırdı
Müsāfir pāyına yüzini sürdi

166^a

2887-Cemāl-i dāstānı gördi Mecnūn
Gine pāyında cānı gördi Mecnūn

2888-Biri mürde velīkin cānı zinde
Biri zinde velī bī-cān u mürde

2889-Biri birine buluşdı iki yār
İki bī-^c aql u bī-hūş-ı dil-efĝār

2890-Sibā^c almış kamu çevre buları
Tolayu kaplamış bu iki yārı

2891-Sibā^c -ıdı kamu çevre güzer-gāh¹⁷²
Kimesne anlara bulmaz-ıdı rāh

2892-Ara yirde çoĝ-ıdı yırtıcılar
Helāk itdi nicesin yırtıcılar¹⁷³

¹⁷² Nūshada şeklinde yazılmıştır.

¹⁷³ Beyitte kafiye yoktur.

166^b

2893-Bu heybetden kamu kaçup kenâra
İraqlardan kılurlardı nezâre

2894-Sibâ' içre bular kalmışlar-ıdı
Dem-i pîşine dek yatmışlar-ıdı

2895-Gelüp Âmir tütüzdi 'ūd u 'anber
Gül-âb-ıla buları eyledi ter

2896-Çü bu demden yitişdi bunlara hûş
Bular kaldı çü naqş-ı hâme hāmûş

2897-Hezârân şerm-ile hîz itdi Leylî
Kara yirden anı götürdi Leylî

2898-İletdi hayme-i hâsına anı
Aña 'arz eyledi çok mihr-bânı

2899-Oturdı yanına kıldı niyâzı
Hezâr itdi bu resme dil-nüvâzı

2900-Çü Âmir hâş-ıdı bunlara mahrem
Olurdi kapuda dedlerle mahrem

2901-Sibâ' ol havlıyı tutmuşlar-ıdı
Tolayısın hışâr itmîşler-ıdı

2902-Kuş uçmazdı bu heybetden havâda
Yügürmezdi kıolan aşlı ovada

2903-Bu dâr içinde dedler korkusından
Kâbîh eşkâl ü bedler korkusından

2904-Kimesne ol yire hîç uğramazdı
Yitüklêrini dahı aramazdı

2905-Gören bu hâleti kalmışdı hayrân
Bu fikr-ile kamu olmuşdı bî-cân

2906-Didiler kim budur 'ışk-ı haqîkî
Ki bu 'ışkuñ degül şehvet refîkî

2907-Haqîkî olmasa bu 'ışk-bâzî
Haqq'a şıdık-ıla kılmasa niyâzı

- 2908**-Cihân içinde bu nâm olmaz-ıdı
 amu dedler bua rm olmaz-ıdı
- 167^a** **2909**-  kend  dedlerin ılmışdı tesh r
 Der nın pk id p itmidı ta r
- 2910**-Bir n ler anu- n utdı fermn
 Sib   il mine oldu   sultn
- 2911**-Ya n oldu ki   ı  ol c vnu
 Hat p-imi b - bhe anu
- 2912**-Bug n kim bunlaru hlini ordum
  kisini varup bir yirde g rd m
- 2913**- kisi urmad n bir bdeye dest
 Biri olmu hrb u birisi mest
- 2914**-Biri birini itm den der-   
 Biri ser-mest olur birisi b -h  
- 2915**-Bu   ı  ıını anma rygne
 amu hlt    ibretd r nine
- 2916**-Maamından urup Leyl -yi eh-nz
 ılup mihmnına ikrm u i  zz
- 2917**-M heyy eyledi ok b    ler
 um  u s m   zer env  -ı gevher
- 2918**-ol n ember ılup z lfini hla
 Anu bend eyledi boyn n bu ava
- 2919**-  ılmışdı anı hem-hne-i dil
 Aa bz sını ıldı hmyil
- 167^b** **2920**-Giri meyle vir p h   nı bda
 Anı mest eyledi b -cm u bde
- 2921**- ki em  -ıdı bir s ire tbn
 Ya bir tende mu m-ıdı iki cn
- 2922**-Ya  d iki muavves hat revne
 utardı dyire iinde hane

2923-Terâzû-yı ‘ad(i)l bulup iki ser
Şanasın murğ-ıdı buldı iki per

2924-İki çeşme akardı bir yapudan
İki sāğar pür-idi bir sebūdan

2925-Şanasın dürr-idi oldı dü-süfte
Dü-çeşm-idi yehūd bir serde rüste

2926-Biri birin kocup Leylî vü Mecnūn
Bu resme kıldılar bir niçe dün gün

2927-İkisi de özinden geçmiş-idi
‘Araz murğı aradan uçmuş-ıdı

2928-Pes andan geldiler ‘aql-ıla hūşa
Gine başladılar cūş u hurūşa

2929-Görür Mecnūn ki kalmış hāne hālî
Naşib olmuş nigārınun vişālî

2930-Tehî olmuş kamu ağıyardan yār
Bu dār içre ne der kalmış ne deyyār

168^a

2931-İdinmiş yārını dār içre hem-ser
Özini eylemiş çün halka-i der

2932-Vaṭan tutdı anuñ milkinde sulṭān
Gine kendü derine oldı der-bān

2933-Gelüp bu ‘ışk odı yaqdı sipendi
Zübānına bularuñ urdı bendi

2934-Taḥayyürden bu iki naqş-ı ber-kār
İki naqş-ıdı şankim ber dü dīvār

2935-Sözi gönlinde yoğ-ıdı zübānı
Çü bülbül kim tutılmışdı dehānı

2936-Şadāsı bunlaruñ tölmişdı dehre
Yayılmışdı diyār u il ü şehre

2937-Çekerlerdi kamu şeb intizārı

Yanarlardı şem^ç -mānend varı¹⁷⁴

2938-İkisi oldılar çün yâr u hem-dem
Kesildi dilleri çün şubḥ-ı ḥurrem

2939-Bu vaḥ^ç -ıla geçen leyl-ile yevmüñ
Ziyād olur aña teşnī^ç i ḳavmüñ

2940-Ḥazīne kim ola bī-sīm ü bī-zer
Aña lâzım degüldür ḳufl-ıla der

2941-Ḥazīne māl-ile olsa mükemmel
Ḳılurlar ḳapusın lâ-büd muḳaffel

168^b

2942-Zübān ḡamzesini Leylī idüp tīr
Bedīh-ile didi kim iy dīl-āvīz

2943-Çi ger sūsen bigi cümle zübānsın
Velī bu ḡuşşam-ıla bī-zübānsın

2944-Olur ḡüyā^ç anādiller meh ü sāl
Velīkin gül-cemālinsüz olur lāl

2945-Cemālin bülbüle^ç arz idicek gül
Hezār oḳur seḡer destān-ı bülbül

2946-Benem gülzār-ı ḡüsn içinde çün gül
Zamāne bāḡına sensin çü bülbül

2947-Ne ma^ç nīdür ki yüzüm görmez-iken
Gül-i gülzār-ı vaşlum dırmez-iken

2948-Fiḡānuñ göklere yitişdürürdüñ
Nefirüñ Zühre’ye irişdürürdüñ

2949-Bu sa^ç āt kim olupdur rüz-ı peyvend
Deḡānuña neden kim urasın bend

2950-İşidüp bu sözi Ḳays-ı dīl-āvīz
Zübān açdı velīkin āteş-engīz

2951-Didi çün la^ç l-i nābuñdur senüñ ḳand
Ḥaḳīḳatde baña oldur zübān-bend

¹⁷⁴ Mısrada vezin kusuru vardır. Vezin kusurunu ortadan kaldırmak için “şem^ç” kelimesi “şemi^ç” şeklinde yazılmıştır.

- 2952**Şanursın kim dehānum bī-zübāndur
Ki her mūyum tenümde bir zübāndur
- 169^a** **2953**Bu yüzden kim yüzün mihr-i ‘ayāndur
Zübānum mūydur mūyum zübāndur
- 2954**Zübānum virmedi çün kim nişānum
Pes ol yigdür ki mūy ola zübānum
- 2955**Dehānumda zübānum oldu çün mūy
Saña tā kim kelāmum ola çün mūy
- 2956**Senün-çün şatmışam yolında cānum
Nedendür kim şatam şimdi zübānum
- 2957**Çü vardır merhemün sinemde bisyār
Zübān zahmı neden kim ola ber-kār
- 2958**Ġarīķ eyler hemīşe cüst u cūyı
Kuru bulıncağ eyler güft u gūyı
- 2959**Beni buldun çü sen bu rāh içinde
Benem ol güm-şüde bu çāh içinde
- 2960**Vücūdum nīsttūr hestün katında
Elüm yokdur senün destün katında
- 2961**Kimem ben kim beni bir kimse bilmez
Baña sāyemden özge nesne dinmez
- 2962**Çü ben şaydum vücūdum cümle hīçe
Anıñ-çün benzedüm ‘ālemde hīçe
- 2963**Benüm cānumda senden çün eşer var
Eşerdendür ki bu dilde haber var
- 169^b** **2964**Niçē kim bāz olup ‘ālemde uçdum
Cihānı ser-be-ser ol-demde geçdüm
- 2965**Nişānuñ görmedüm kebg-i derīnün¹⁷⁵
Hayālin yimedüm biñde birinün

¹⁷⁵ Nūshada

şeklinde yazılmıştır.

2966Çün olmışdur şikeste ber bugün bâz
 Kılur kebg-i derî¹⁷⁶ elbetde pervâz

2967Ten-i peşsem benüm tâ bulmaya cân
 Senüñ tâvûsuña olmaya cevân

2968Saña ol-dem düşer vâsl-ı nigârum
 Kim olmaya elümde ihtiyârum

2969Karâr itdükce bu tende revânum
 Fidâ olsun senüñ yolunda cânım

2970Eger senden irerse câna yârî
 Kılam muhkem bu yolda cân-sipârî¹⁷⁷

2971Çü çeşmümsin benüm bînâ vü pür-nûr
 Revâ mıdur gözümnden olasın dūr

2972İşigüñden beni ırmağ dilerler
 Beni senden ırağ ola şanurlar

2973Bu yirde şıgmaya benlik ve senlik
 Kim olsa ikilik olmaz düzenlik

2974Çü ben yoğam kamu varum senüñle
 Hayâl-i naqş-ı dil-dârum senüñle

170^a **2975**Çü sensin ben iki peyker ne hâcet
 İki bir olıcağ devvâr ne hâcet

2976Ki heykel ikidür bünyâd olur bir
 Olur lâm u elif hem lâm elifdir

2977Benüm bunda nigârumdan kalanı
 Benüm sensin ğubârumdan¹⁷⁸ kalanı

2978İki dūr-dâneye birdür ħizâne
 İki oldı şadef ender miyâne

¹⁷⁶ Nüshada önceki dipnotta gösterildiği şekilde yazılmıştır.

¹⁷⁷ Nüshada şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁸ Nüshada şeklinde yazılmıştır.

- 2979**-İki şimşir ü tîğüñ bir niyâmı
İki bādām u mağzuñ bir maqāmı
- 2980**-İki harf olıcaq yek-cins ü bā-hem
Olur biri biri içinde müdgām
- 2981**-Senüñ ben cinsüñem üşde nişānum
Bir olupdur senüñle āşiyānum
- 2982**-Egerçi harf iki ammā aḥad nām
İki kaṭre velikin bir durur cām
- 2983**-Zarīf-iseñ iki işi bir iş it
Harīf olduñsa bir söyle bir işit
- 2984**-Bu şevk-ıla turup āşüfte Mecnūn
Nişār itdi gözinden dürr-i meknūn
- 2985**-Bu ḥālâtı görüp Leylî-yi ḥayrān
Dehān-ı tengini kıldı dürr-efşān
- 170^b** **2986**-Dehānından saçıldı la‘l-ile dūr
Ḥayāt-ābıyla kıldı ḥoḳḳasın pūr
- 2987**-Saçı pūr-ğāliye çün mūy-ı ḥübān
Dehānı ḥoḳḳası çün ġāliye-dān
- 2988**-Olaldan ġāliye-dān şekker-engīz
Meh oldu ġāliye-sā gül şeker-rīz
- 2989**-Feşān¹⁷⁹ oldu ser-i yāra mükerrer
Şeker ḥar-vār-ıla menn-ile ‘anber
- 2990**-Diler Mısr u ‘Aden’den gönli bācı
Dımışk u Rūm’dan ister ḥarācı
- 2991**-Çü Mecnūn eyledi aña neẓāre
El urdı kim ḳabāsın ide pāre
- 2992**-Mey-i dil-dār-ıla olmışdı sermest
Ki yoğ-ıdı anuñ ḳatında her hest
- 2993**-Bıçağ irdi çü mağz-ı üstüḥāne
Anuñ her zaḥmesi boyandı cāna

¹⁷⁹ Nüshada “fişān” şeklinde harekelenmiştir.

- 2994-Žarūrī derd-ile ‘azm itdi gešte
Gine ƙašd eyledi ƙağ-ıla dešte
- 2995-Degirmenler bigi olmışdı gerdān
Giderdi šīr-veš ol šīr-i merdān
- 2996-Sibā‘ ardınca giderdi firāvān
Muṭī‘ -idi ƙamu emrine fermān
- 171^a 2997-Bir āyine daḥı girmişdi ƙārı
Aña āyīnesin virmişdi yārı
- 2998-Çü dil-dārını itmişdi der-āğūš
Ƙamu varını ƙılmışdı ferāmūš
- 2999-Ġalaṭ ƙılup özin Leylī şanurđı
Neye ƙılsa nażar Leylī şanurđı
- 3000-Bahārını gülün görmişdi ḥandān
Vişāline mehūñ irmişdi çendān
- 3001-Çün olmışdı anuñ ferḥunde fālı
Oƙurđı her nefes ši‘ r-i vişāli
- 3002-Vefā-yı dostuñ şerḥini ƙıldı
Derūn-ı postuñ mağzını deldi
- 3003-Ƙılup Āmir bu ebyātı çü mey-nūš
Ƙamusın eyledi çün ḥaḥƙa der-gūš
- 3004-Aña ƙıldı firāvān medḥ-i pākī
Ser-efrāz eyledi pākīze ḥāki
- 3005-Ḥaƙīƙi olıcaƙ bu ‘ışƙ-bāzī
Anuñ her şaḥşa farz olur namāzı
- 3006-Bülend āyīnedür bu ‘ışƙ-ı pür-nūr
Ḥisābından olur şehvet anuñ dūr
- 3007-Virür ‘ışƙı ġaraż dāyım fesāda
Ġaraż ‘ışƙ-ıla durmaz bir arada
- 171^b 3008-Ġaraż bu ‘ışƙ-ıla niçe gele rāst
Ġaraż efzūn olursa ‘ışƙ olur ƙāst

3009-Dime ‘āşık şaķın şehvet-pereste
Ġaraż ħamrı-y-ıla bî-hûş u meste

3010-Ġarînidür çü ‘ışķuñ şıdķ u ‘iffet
Yaraşmaz ‘āşık kızb-ile şehvet

3011-Bulursan şıdķ-ıla bu ‘ışķa rāhı
Bu devrānuñ olursın pādişāhı

3012-Olursa şıdķ-ıla ‘ışķuñ tamāmī
Bulursın sen cihānda nîk nāmı

180 وداع کردن لیلی وفات یافتن او

3013-Ġazān faşlı kim olur berg rîzān
Ola berg-i şecer üftān ü ħîzān

3014-‘Urûķından dıraĥtuñ şaķlanan ķan
Çıķa taşra budakdan şanasın cān

3015-Şuyuñ ķārûresini eyleyüp serd
Ġıla ruĥsārını gülşenleruñ zerd

3016-Aĝaçlar şāĥınuñ ire helākı
Zer isterken varaķlar bula ħāki

3017-Çemende nergisüñ raĥtın ala bād
Şeh-i şimşād ola taĥtından āzād

172^a **3018**-Meger bād-ı semûm-i berg-i rîzān
Gülistān şehrini ķılmışdı vîrān

3019-Semen sîmāsı olmışdı şikeste
Gülüñ ķanıyla evrāķı nüvişte

3020-Çemen farkında ki ol pâre-i ħāk
Şarılmışdı aña çün mār-ı Zāĥĥāk

3021-Ġaçan bād-ı muĥālîf eyleye zûr
Olur bergüñ yire düşdüĝi ma‘ zûr

¹⁸⁰ Leylâ’nın Vedâ Edip Vefât Etmesi

- 3022-Şular kim ğarkâ havfindan kaçarlar
Kamu rahtı o qorğudan dökerler
- 3023-Bu reng-i sebz ile ol lâciverdi
Ġubârından olupdur hıyre-zerdi
- 3024-Bu ğamdan nergise düşmişdi zerdi
Anuñ-çün çehresin itmişdi zerdî
- 3025-Çıkarmışdı şükûfe hüllesini
Kefen giyüp kabûl itmişdi sini
- 3026-Geyüp mâtem libâsını benefşe
Kebûd itdi kabâsını benefşe
- 3027-Gine süsen geyüp çînî kabâsın
Gül-i pejmürdenüñ tutmuşdı yasın
- 3028-Çü berg-i huşk olup her mîve-i ter
Kamu şâh-ı dıraht olmuşdı bî-ber
- 172^b 3029-Gülistân gülleri varmışdı bâda
Serinden kamunuñ gitmişdi bâde
- 3030-Kara geymişdi bu hüzn-ile fülful
Bu ğamdan saçını çözmüşdi sünbül
- 3031-Olup peymâne-i lâle tolu bād
Düşüp ayaklara eylerdi feryād
- 3032-Kamu murğ-i seġun-gû nağme-perdâz
İrüp bādı hunük itmezdi âvâz
- 3033-Kamu âb-ı revân olup füsürde
Hayât-ı maġz-iken olmuşdı mürde
- 3034-Hum-ı mey nûş idüp dihķân muġâne
Harâb-âbâde olmuşdı revâne
- 3035-Meger faşl-ı ġazânda tutilup mâh
Ecel zaġmı erer Leylî'ye nâġâh
- 3036-Görür ġâbında Mecnûn'ı perîşân
Olur Leylî bu ğamdan zâr u giryân

- 3037**-Uyanup ol gice ẖābından ol māh
 Kılur tā şubḥa dek feryād-ıla āh
- 3038**-Ten-i ma' mūrını virüp ḥarābe
 Düşürmiş-idi cānın ızdırāba
- 3039**-Şeh-i ḥübān-ı devrān-idi Leylī
 Kāmu meh-rūlara ḥān-ıdı Leylī
- 173^a** **3040**-Ten-i ḥūrşīd-idi nīm burcı berre
 Velīkin tāb ü teb itmişdi zerre
- 3041**-İzārın nār-ı teb yakmışdı anuñ
 Tenin āteş-gede kılmışdı anuñ
- 3042**-Zekān-çāhı pūr-iken āb-ı zemzem
 Anı ḥuşk eyledi teb kıldı bī-nem
- 3043**-Görüp ḥāl-i perīşānını Leylī
 Didi ḥayfā dirīgā vāy-veyli
- 3044**-Dönüp aqvāmına virdi naşīḥat
 Didi görüñ beni şimdi ḡanīmet
- 3045**-Katumda oturun va' dem gelince
 Görëyin ben daḥı sizi toynca
- 3046**-Egerçi Leylī irmişdi semāya
 Velīkin şimdi düşmişdi şerāya
- 3047**-Anuñ bād-ı ezel bozmışdı bāḡın
 Söyündürmişdi yanarken çirāḡın
- 3048**-Teni gül bigi olmuşken kaşab-puş
 Kaşab bigi za' if olmuşdı bī-huş
- 3049**-Kamer bedri anuñ dönmiş hilāle
 Sehī servi şebīh olmuş ḥilāle
- 3050**-Serine düşdi sevdāsı dilinüñ
 Diline geldi ser-sāmı serinüñ
- 173^b** **3051**-Esirüñ germ-ile ḥuşk oldu jāle
 Eser yilden taḡıldı berg-i lāle

3052-Enisinden nigārın ayrılalı
Giyāh olmışdı servinüñ nihāli

3053-Egerçi mihr-bān-ıdı beyāde
Yüz ol deñlü dağı oldu ziyāde

3054-Görüp bend-ile ‘Azrā Vāmıķ’ını
İçi yandı görünce ‘āşıkını

3055-Dili çünkim hevā rāhını buldı
Seri sevdāsınuñ biri biñ oldu

3056-Velikin ‘ākıbet irdi buña kār
Nigārını şeker-leb oldu bīmār

3057-Teb-i lerze şıdı anuñ serini
Leb-i şirīnūñ ezdi şekkerini

3058-Hemān-dem istedi ol serv-i bālin
Çün oldur hasteler içinde āyın

3059-Ekinciden şanasın düşdi dāne
Kara toprağ içinde tıtdı hāne

3060-Abasına hemān-dem açdı rāzı
Tazarru‘ eyleyüp kıldı niyāzı

3061-Didi iy mihr-bānum eyle tedbir
Kim āhū-berreñi aldı senüñ şır

174^a **3062**-Ezelden rāzımı şaķlar-ıdum ben
Anı fāş eyledi derdüm n’idem ben

3063-Elüñ boynuma şal iy mihr-bānum
Kıalır yoķsa senüñ boynunda kıanum

3064-Şu sâ‘ at kim kıılam cānum süpürde
Fırāķ-ı yār-ıla cism ola mürde

3065-Çeküñ sürme baña Kıays’un ğubārın
Kııluñ bu reng-i nılüm dūd-ı nārın

3066-Gül-āb-ı eşk-ile cismüm ter eyleñ
Ciger-kıanını ‘ıtr-ı micmer eyleñ

3067-Hanūṭum yirine eyleñ gül-i zerd
Kıluñ kâfūr-ıla yenmiş tenüm serd

3068-Kara kanumla yuñ qurbân-ı ‘idem
Beni hūnın kefen eyleñ şehīdem¹⁸¹

3069-Çü bahtuñ görmedüm âsāyişini
Baña eyleñ ‘arūs ârāyişini

3070-Çün âvārem haber-dār ola benden
Çü ben âvāre oldum bu vatandaş

3071-Bülürven kim gelür ol bu maḳāma
İrer işbu ‘imāriye selāma

3072-Ser-i hākümde çün gele otura
Mehini isteyüp hākini göre

174^b

3073-Gelē toprağuma ol merd-i hākī
Kıla āh u dirīğ-i derd-i nāki

3074-Benüm ol toğru yārumdur bilēsiz
Aña ikrām idüp ‘izzet kılasız¹⁸²

3075-Ġarībi ḥoş tutup ḥürmet idēsiz
Anı ḥor itmeyüp eyü tutasız

3076-Hudā-y-ıçun aña şefḳat kılasız
Size ol yād-gārumdur bilēsiz

3077-Aña ‘arz eyleyēsiz ğuşşalardan
Diyēsiz bildüğünüz¹⁸³ kışşalardan

3078-Tutardum ben anı çünkim mu‘azzam
Tutuñ siz daḥı maḳbūl ü mükerrem

3079-Diyēsiz aña kim bu dār-ı ğaddār
Fenā-y-ımış anuñ-çün gitdi nā-çār

¹⁸¹Bu beyitte, şehitlerin kanlı elbiseleriyle defnedilmesine işaret edilmiştir. Hz. Peygamber Uhud’da şehit olanların kanları ile defnedilmesini, yıkanmamasını ve namazlarının kılınmamasını emretmiştir.” (Buhari, Cenaiz, 1347)

¹⁸²Nüshada şeklinde yazılmıştır. Ancak bu şekilde okunursa anlam ve kafiye bozulmaktadır.

¹⁸³ Nüshada şeklinde yazılmıştır.

3080-Maḳām itdi senüñ-çün cismi ḥāki
Senüñ ‘ışķuñla virdi cān-ı pākī

3081-Çün olmışdı senüñ ‘ışķuñda şādık
Fidā kıldı yoluñda cānı ‘āşık

3082-Şorarsan kim niçe çıķdı cihāndan
Senüñ ‘ışķuñla gitdi bu mekāndan

3083-Cihān içinde olduķca şümārı
Ġamuñ derdi-y-idi ‘ālemde kārı

175^a

3084-Senüñ derdünle ol sâ‘at güm oldu
Ġam-ı ‘ışķuñ yolında tüşe kıldı

3085-Bugün kim meskeni ḥāk-i ḳafesdür
Saña biñ cān-ıla dilden hevesdür

3086-Güz̄er-gāhuñda dāyim sağ u şolda
Senüñ-çün muntazır gözleri yolda

3087-Seni ister ki ardınca gelesin
Bu yollarda aña yoldaş olasın

3088-Anı bu intizārumdan ḥalāş it
Ḥuzūruñda gine maḳbūl-ı ḥāş it

3089-Benüm her dem zübānumdan bu pendı
Aña tekrār idüp berk eyle bendi

3090-Bunun birle ki pür-‘aḳl-ıdı dānā
Dinürdi adına Mecnūn-ı şeydā

3091-Bunı diyüp gözi yaşını dökdi
Bir iḳlīme daḥı ‘azm itdi gitdi

3092-Gětürdi şaḳlu rāzını diline
Sefer kıldı gine cānān iline

3093-Abası kızını çün mürde gördi
Ḳıyāmet ḥışmını ol-demde gördi

3094-Serinden mi‘cerin ol-dem giderdi
Semen bigi saçını yile virdi

175^b

3095-Yüzini yırtıban saçını yoldı
Fiğânından zemîn eṭrâfı ṭoldı

3096-Ḳamu ḳavmi kesüp mûy-ı serini
Gelüp çāk eylediler yüzlerini

3097-Anuñ-çün pîrler çoğ ağladılar
Cüvân-içün cigerler dağladılar

3098-Dökerlerdi kesüp üstine geh mûy
Sürerlerdi cebînine gehî rûy

3099-Anuñ cismîni ḳan-ıla yudılar
Tenini lâlezâr içre ḳodılar

3100-Sipîhr oldı anuñ derdiyle nālân
Anuñ-çün inledi ḥûrşîd-i tâbân

3101-Şu nevḥa kim anuñla seng olur ḳan
Leb-i la‘lîn-içün ḳıldı firāvân

3102-Gine gözyaşî aḳdı âşkâre
Mehûñ eṭrâfını ṭutdı sitâre

3103-Vaşıyyet ḳılduğı ṭutıldı anuñ
Didügi yollara gidildi anuñ

3104-Mu‘aṭṭar ḳıldılar verd-i ter-ile
Pür itdiler ‘abîr ü ‘anber-ile

3105-Virüp ḥâke vücûdın itmedi pāk
Ki ḥāk içre olur ârâyiş-i ḥāk

176^a

*184

176^b177^a

3106-Ḥıyel birle bu ḳuyudan ḳıḳılmaz
Cidāl-ile bu ḳapu hem yapılmaz

¹⁸⁴ Bu kısım, A.Sırrı Levend'in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

3107-Cüvân fikriyle yâr-ı pîr-ile hîç
Bu iş açılmaya tedbîr-ile hîç

3108-Saña tedbîrûñ itmez reh-nümâyı
Felek kârına irmez kimse râyı

3109-Cihân emrinde çün ‘âciz geçëvüz
Felek esrârını niçe açavuz

3110-Bu çarh-ı nîl/mûñ baħr-ı kebûdı
Neheng olup yudar biñ âb-ı rûdı

3111-‘Arûs-ı teşne oldurdu serâbı
Aña feyz itmedi bir kaçre âbı

3112-Çü kıldı menzilin Leylî zemîni
Harâb itdi hışâr-ı âhenîni

3113-‘Arab kavmin firâk-ı rû-yı Leylî
Şikeste eyledi çün mûy-ı Leylî

3114-Didi her kişi anuñ-çün dirîgâ
Firâkâ hasretâ derdâ dirîgâ

3115-Çün oldı ravza-i **Rıdvân** maķâmı
*Behişt-i ‘âşıkân*¹⁸⁵ dinildi nâmı

3116-Kamu ‘âşıklarun dil-hâhı oldı
Mişâl-i Ka‘ be hâcet-gâh oldı

177^b

3117-Mişâl üzre yazan tuğrâ-yı meşhûr
Bu resm-ile yazupdur hatt-ı menşûr

3118-Bu derd-ile vefât itdi çün ol mâh
Dil-i Mecnûn olur bu işden âgâh

3119-Aña hem kavm-i Leylî’den bir âdem
Haber virmişdi anuñ fevtin ol dem

3120-Ki dinürdi anuñ ismine Mâtem
Didi Leylî-y-içün tut imdi mâtem

¹⁸⁵ Leylâ’nın kabri bu şekilde adlandırılmaktadır.

3121-Tutup Leylî-y-içün kendü de yası
 Qara geymişdi egnine libâsı

3122-Gelüp ol mevzî‘a çün ‘ûd-ı nālân
 Bahâr ebri bigi olmışdı giryân

3123-Bu hâl-ile kılup nālân u feryâd
 İrişdi buq‘a-ı Mecnûn’a çün bād

3124-Gelüp qatında Mecnûn’uñ oturdı
 Biraz yımrıdı¹⁸⁶ vü gögsin ötürdi

3125-Didi Mecnûn buña n’olduñ birâzer
 Gelür bûy-ı demûnden dūd-ı âzer

3126-Didi derdâ dirîgâ qanı cānân
 Qanı mülk-i melâhat içre sultân

3127-Qanı ol rûy çün mihr-i münevver
 Qanı ol mûy-ı müşgîn ü mu‘anber

178^a **3128**-Qanı ol âb-ı ‘ârız rûşen ü pāk
 Kî anı kıldı mükerrer tîre-i hāk

3129-Qanı ol ‘ıqd-ı mervārîd-dendân
 Dirîgâ kim anı kûr itdi penhân

3130-Kanı ol hoşqa-i yâkût u piste
 Kî anı seng-i siyâh itdi şikeste

3131-Gurûb itdi semâ şahnında hûrşîd
 Yire düşdi çemende serv-ile bîd

3132-Fenâdan rahtını divşürdi Leylî
 Beqâ milkine oldı ‘azm ü meyli

3133-Anı ‘ışquñ ezel kılmışdı zinde
 Gine derd-i gamuñla oldı mürde

3134-İşidüp bu sözi Mecnûn-ı hāmûş
 Anı bu zelzele eylêdi bî-hûş

¹⁸⁶ Nûshada şeklinde yazılmıştır.

3135-Anuñ bu şâ' ika cânını yakdı
Vücûdı şehrini ser-cümle yıkdı

3136-Biraz müddet yatup kaldırdı başın
Revân itdi cihâna gözi yaşın

3137-Didi iy bî-nemek bu şûr-bahtı
Niçün kılduñ esîr-i dâm-ı sahtı

3138-Nedür bu şâ' ikâ berg-i giyâha
Sitîze ola mı mûr-ı siyâha

178^b

3139-Nedür biñ düzağa bir mûr-ı kes
Yîter mûr-ı za' îf-içün şerâr bes

3140-Virüñ hûn-âbeyi veznince câmuñ
Gerek sâgar dağı qadrince kâmuñ

3141-Benüm bûd u vücûdumdur çü kândîl
Helâk eyler beni bir nefî-ıla yil

3142-Degül hâcet baña şimşîr ü ya tîr
Degülven ejder-i heft-ser¹⁸⁷ yehûd şîr

3143-Aña çün 'arbede gösterdi ğaddâr
Tutup vahşî bigi bu dağı şahrâ¹⁸⁸

3144-Firâk-ıla giderdi câme pâre
Aña dedler iderlerdi nezâre

3145-Görürlerdi çü kan ağlardı Mecnûn
Dökerlerdi anuñ-çün eşk-i pür-hûn

3146-Giderdi Mâtem ardınca çü sâye
Bilürdi kim olupdur derde mâye

3147-Keserlerdi bu ğamdan niçe râhı
Kılurlardı fiğân u zâr u âhı

3148-Giderken hâtır-ı Mecnûn'a nâgâh
Düşer bu rây-ı rüşen çün ruḥ-ı mâh

¹⁸⁷ Nûshada şeklinde yazılmıştır.

¹⁸⁸ Beyitte kafiye kusuru vardır. Muhtemelen müstensih, iki beytin birer mısrasını atlayıp diğer iki mısrayı bir beyit şeklinde yazmıştır.

- 3149**-Kim ide yārınun kabrin ziyâret
Dil-i virânın eyleye ‘ imâret
- 179^a** **3150**-Mezâr-ı kabrini şordı hemân dem
Nişânın virdiler Mecnûn’a ol dem
- 3151**-Gidüp ta‘ cil-ile kabrine yitdi
Giyâh-ı ter bigi türbinde bitdi
- 3152**-Oturmuşdı gelüp çün mest ü şeydâ
Figân-ıla cihân halkına rüsvâ
- 3153**-Şikeste hâtırı rûyı derîde
Kamu endâmı tîğ-ile bürîde
- 3154**-Ciger tîğ-i cefâdan pâre pâre
Yürek zaḥm-ı belâdan yâre yâre
- 3155**-Şikeste kâmeti eylerdi kâmet
Ki şanurdu gören kopdı kıyâmet
- 3156**-Çü gördi türbesin Mecnûn-ı mehcûr
Yire düşdi çü sâye nûrdan dūr
- 3157**-Yüzi üzre süründi oldı ğaltân
Gözi yaşını yağdurdı çü bārân
- 3158**-Şarılmışdı anuñ kabrine çün mâr
Çü genc-idi anı şaḳlardı her bār
- 3159**-Gözi kan-yaş döküp ol nev cüvânuñ
Bitürdi lâleler türbinde anuñ
- 3160**-İçi yanmışdı çün şem‘ -i cihân-sûz
Zübân açdı anuñ-çün âteş-efrûz
- 179^b** **189** راوی کردن مجنون برای لیلی
- 3161**-Didi iyvâh n’idem biçâre qaldum
Bu ğamdan neyleyem âvâre qaldum
- 3162**-N’idem bu gerdiş ü bed mihr ü pür-kîn
İrürdi cânuma biñ zaḥm-ı zûpîn

¹⁸⁹ Mecnûn’un Leylâ İçin Bir Şeyler Anlatması

3163-Naşīb olmış-iken gül-berg-i ḥandān
Anı ḥayfā ki bād itdi perīṣān

3164-Baña manzūr-iken ş'ol serv-i āzād
Yire şaldı anı vā ḥasretā bād

3165-Şükūfeyle pūr-iken nev-bahārum
Yile virdi dirīgā rūzgārum

3166-Benefşe destesi gelmişdi deste
Dil-i pākīzede olmuşdi rüste

3167-Ne reyḥānlar ki ben dikmişdüm anı
Semūm irüp ḳamusın ḳıldı fāni

3168-Bu şağuyı şağup eylëdi zārı
Didi derd-ile iy verd-i baḥārī

3169-Gül-idüñ bāğ-ı dehr içinde ḥandān
Seni bād-ı ḥazān itdi perīṣān

3170-Ḥarāb oldun velī ḥ'oş-bāğ-ıduñ sen
Ağac dikdün yemişin yimedün sen

180^a

3171-Nitësin ḥāk-ile rīgüñ içinde
Bu gūr-ı teng ü tārīküñ içinde

3172-Niçëdür ḥāl-i 'anber müşg ü dāne
Veyā ol çeşm-i cāzū āhuvāne

3173-Nedür ḥālī 'aḳīḳ-i āb-dāruñ
Ne demdedür mu'anber tāb-dāruñ

3174-Niçe reng-iledür naḳşuñ tırāzı
Niçe dāğ-ıladur şem'üñ güzārı

3175-Kimüñ çeşmi-y-içün cilve idersin
Kimüñ mağzı-y-ıçun nāfe içersin

3176-Kime düşdi 'aceb servüñ penāhı
Ne gülşende ḳılursın bezm-gāhı

3177-Nedür ḥālün senün bu ḥār içinde
Niçe giçer günün bu ğār içinde

3178-Ne yirüñdür senüñ bu gūşe-i ğār
Kim ol yirde muķīm olmışdur mār

3179-Çü genc-idüñ anuñ-çün yirde olduñ
Eger genc olmasan yiri niderdüñ

3180-Şu gencüñ kim yiridür genc-i miñnet
Zarūrīdür kılur mār-ıla şöhet

3181-Benüm şimdi çü gūruñ pās-bānı
Gerekmez kim ola mārūñ mekānı

180^b

3182-Çü mehsin ğurbet olmışdur naşībüñ
Ġarīb olmaya eger sen ğarībüñ

3183-Egerçi şüretā benden nihānsın
Velī ma‘ nīde cānumda ‘ayānsın

3184-Ne var zāhirde dūr olsan gözümnden
Derūn-ı cānum idündüñ vañan sen

3185-Ne bāk oldı-y-ısa naķsuñ nihānī
Baña ğuşsañ olupdur cāvidānī

3186-Çün olmışdur ğamuñ göñlümde kâyım
Gerekse ğit gerek tūr bunda dāyım

3187-Çü kurtuldıñ gidersin bu miñenden
Kimüñle hem-nişin olam ‘aceb ben

3188-Velī fikr eylerem bozup bu bendi
Çü şeh-bāz eyleyem seyr-i bülendi

3189-Niçe gün katlanam soñra idem hīz
Senüñ arduñca varam sen dañı tīz

3190-Tavāf idem senüñ cān-ıla mehdüñ
Dilümde şaķlayam mīşāk u ‘ahdum

3191-İrişem kabrüñe koça benī hāk
Kefen tönin kıla hūn-ı dilüm pāk

3192-Behişt ü cāvidān ola maķāmuñ
Harīm-i hāşş ola Dār-ı Selām’uñ

- 181^a *¹⁹⁰
- 181^b
- 182^a
- 182^b
- 183^a 3193-Meger bir kimse kim ismi-y-idi Zeyd
 Hayāline anuñ düşmişdi bu kayd
- 3194-Ki Mecnūn' uñ maḳāmına ireydi
 Anuñ sa' y eyleyüp yüzün göreydi
- 3195-Yola düşdi kesüp rāh-ı dırāzı
 Aşup gecdi niçē tağ-ıla yazı
- 3196-Ḳamu eṭrāfa döndürdi ' inānın
 Arayup bulmadı nām u nişānun
- 3197-Meger kim var-ıdı bir vādi-yi teng
 İçi taş ı tolu hār-ıdı pūr-seng
- 3198-İrişüp ol yire Mecnūn' ı buldı
 Gözi ılan yaşı-ıla ol demde tıldı
- 3199-Görür bir adamı çün dīv-fersāy
 Per u bāli şikeste āb-ıla pāy
- 3200-Teb-i sevdā-y-ıla benzi çalınmış
 Teni tīg-i cefā-y-ıla delinmiş
- 3201-İrişüp söyledi aña kelāmı
 Hezārān luṭf-ıla virdi selāmı
- 3202-Didi Mecnūn aña kimsin haber vir
 Muḥibbisen bize andan eşer vir
- 3203-Didi Zeyd'em hevā-dār-ı ḳadīmūñ
 Harīf ü mūnis u yār u nedīmūñ
- 183^b 3204-İşidüp bu sözi Mecnūn-ı pūr-ğam
 Sibā' ımı ırağ itdi hemān dem

¹⁹⁰ Bu kısım, A.Sırrı Levend'in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

- 3205**·Çün ol müzîleri yoldan götürdi
Kığırdı katına Zeyd'i getürdi
- 3206**·Didi bizden çü sen incinmiş-idüñ
Gine gelmemek-içün gitmiş-idüñ
- 3207**·Sebeb n'oldı niçün gitdüñ vaţandan
Beyân eyle bize aĥvâlünü sen
- 3208**·Bize çünkim gine geldüñ nidêlüm
Ne kim maķşûd-ısa anı idêlüm
- 3209**·Didi Zeyd aña iy merd-i hüner-ver
Benem dâyim gönülden saña çâker
- 3210**·Kadîmî muĥlişem hem haķ-şinâsam
Senüñ ni' metlerünle pür-sipâsam
- 3211**·Amîm in' âmuñı çün görmişem ben
Yirine şükrini gêtürmişem ben
- 3212**·İrişüp dâyimâ cüduñ faķîre
Baña in' âmuñ olmuşdı zaĥîre
- 3213**·Kaşâyid kim anuñ her beyti çün dür
Anuñla ĥâtırım kılmış-ıduñ pür
- 3214**·Heves kıldum gine iy kân-ı gevher
Direm bâğ-ı seĥundan mîve-i ter
- 184^a** **3215**·Aĥa eyler-iseñ minnet iderven
Ve ger nî ĥod gine dönüp giderven
- 3216**·Velîkin eyledüm buñı ta' accüb
Bu def' a görmedüm sende teraķķub
- 3217**·Niçê miĥnet yitişdi saña bu yıl
Kim olmuş mantıķuñ ĥâmûşa mâyil
- 3218**·Turup bâl ü peri olmuş şikeste
Şağ(a)b nârını hem gördüm nişeste
- 3219**·Ĥaber-dâr it beni ĥâlün nicêdür
Dil-ârâmuñla aĥvâlün nicêdür

3220-Çü yârı adını gûş itdi Mecnûn
Revân oldı gözinden Nîl ü Ceyhûn

3221-Cigerde âteş-i Leylî şerârı
Oda yandurdu bu Nîl-i hışârı

3222-Dili germ-ile kıldı âh-ı serdi
Didi şerh idemez kimse bu derdi

3223-Bu fenn-i müşkilûn aşlını şorma
Anuñ bâbı-y-ıla faşlını şorma

3224-Behiştî murğ-ıdı terk itdi hâne
Beķâ dârin idindi âşiyâne

3225-Çü tîn-i pâk-idi cismi yapısı
Behişt oldı anuñ lâ-büd kapısı

184^b

3226-O mürdedür velî zinde çirâğı
Beni zinde-y-iken öldürdi dâğı

3227-Bu resm-ile kılp evrâķ-ı rengîn
Nice söz söyledi Mecnûn-ı miskîn

3228-Biraz müddet çü Zeyd'i aldı gitdi
Anı Leylî mezârına iletdi

3229-Didi budur benüm cānum helākı
Ten-i bî-cānumuñ hem cān-ı pâki

3230-Çü gördi Zeyd anuñ âh-ıla zārın
Gırıv-ile figān-ı bî-şümārın

3231-Eşer kıldı aña bu nevħa-yı zār
Gözi yaşını kıldı seyl-i hûn-bār

3232-Gözi ş'ol deñlü dökdi âb-ı gül-gün
Ki her müjgānı¹⁹¹ oldı çeşme-i hûn

3233-Aña yüz lutf-ıla virdi cevābı
Anuñ-çün ğam yiyüp buldı şevābı

¹⁹¹ Nüshada şeklinde yazılmıştır.

3234-Gözinden dūr olup verd-i Behiştī
Göñül mevci içinde şındı keştī

3235- Ġamām-ı ġam düşelden cāna muḥkem
Düşüpdür şā' iḳa endāmına hem

3236-Feşāhatlar kılup çekdi emekler
Anuñ zahmına çoğ ekdi nemekler

185^a **3237**-Anuñla oynadı mühre niçe ay
Nişār itdi sebīlinde ser ü pāy

3238-Ne şî ri kim işitdi-y-ise andan
Anı hıfz eyledi cān-ıla dilden

3239-Eger kıışsa eger kıt^c a қаşıде
Қаму сеbt eyledi ender cerіде

3240- Taleb kıldı pes andan şoñra destür
Aña virdi icâzet Kays-ı mehcûr

3241-Ne kim irişdise aña ‘aṭiyye
 Җамусын еyleyүp туһfe hediyye

3242-Anı Bağdād'a iṣāl eyledi ṣād
İşidenler didiler āferīn-bād

192 مناجات مجنون با حق سبحانه و تعالی

3243-Kelāmına viren nazm-ıla pāyān
Haber böyle virür iy çeşm-i ‘uryān

3244 Kim ol kendü eliyle çāha düşmiş
Belā odlarına yanmış tutuşmuş

3245-Hevā-y-ıla şavurmuş hırmenini
Oda şalmış anuñ cān u tenini

3246 Ne kim sūd itdise virmiş ziyāna
Sirişk olmış anuñ kiştine dāne

185^b **3247**·Anı ĥurd eyleyüp dest-i zamâne
Kazâsı tîrine kılmış nişâne

¹⁹² *Mecnûn'un Hak Sübhân ü Te'âlâ'ya Yalvarması*

3248-Teni zār u nizār u haste olmuş
Bayağıdan dağı aşıfte olmuş

3249-Belādan gündüzi anuñ şeb olmuş
Tutağına elemden cānı gelmiş

3250-Firāk odlarına yakup özini
‘Arūsüñ hākine urdı yüzini

3251-Yuvalandı yire çün mūr-ı haste
Şarıldı güre çün mār-ı şikeste

3252-Gözi yaşını dökdi dāne dāne
Niçe ebyāt okıdı ‘aşıķāne

3253-Hemān ol dem göğē tıtdı yüzini
Elini kaldurup yumdı gözini

3254-Didi iy ‘ālim-i rāz-ı muķaffel
Ki sensin eyleyen her ‘uķdei ĥal

3255-Beni ķurtar zamānuñ neķbetinden
Bu dünyā-yı denīnūñ miķnetinden

3256-Ĥalāş eyle beliyyāt-ı cihāndan
Ėam-ı gerdūn u āfāt-ı zamāndan

3257-Gözümüzden götür dünyā ĥicābın
Gider dilden bu dehrūñ ıztırābın

186^a

3258-Bu ben miskīni ķıl ehl-i yakīnden
Hidāyet virüp eyle muttaķīnden

3259-Bu sözi söyleyüp yire yüz urdı
Mezār-ı türbine yüzini sürdi

3260-Dimāğına irüp yāruñ nişānı
Hemān ışmarladı ol demde cānı

3261-Görüp cānān yolında zaķmet ü bīm
Revān iy dost diyüp oldı teslīm

3262-Bu da geķdi ribāt-ı pūr-ķaţardan
Kim ola geķmeye bu reh-güzerden

3263-Ten-i tenhā ġarīb ü zār u miskîn
Ġam u derd-ile virdi bân-ı şîrîn

3264-Özin kırtardı derd-ile yaşından
Ĥalâş oldu cihânda serzenişden

3265-Şalup mehd-i ‘arūsîde özini
Varuben uyĥuya yumdı gözini

3266-Bu ĥâb-ıla olup âsûde başı
Sarây-ı bâķîde kıldı ma‘ âşı

3267-‘Îlâc olmışdı derdine ĥabîbi
Getürmêdi aña kimse ĥabîbi

3268-Yoĝ-ıdı kimse kılaydı vaşıyyet
Yeĥûd ideydi *telķîn-i şehâdet*

186^b

3269-Ne bir kimse kefen şarmışdı aña
Yaĥûd defn itmege varmışdı aña

3270-Ne anuñ ĥabrini bir kimse kıazdı
Ne tâbûtın daĥı bir kışı düzdi

3271-Ne anuñ ölisin kimse götürdi
Ne anı kimse ĥabrine yitürdi

3272-Aña ĥâk-ıdı pister ĥıştı bâlin
Teninüñ örtüsi olmışdı tîn

3273-Anıñ-ĥün yaş döküp aĝladı bārân
Ġam [u] derd-ile ra‘ d olmışdı nālân

3274-Bunı gördi behâyim kı öldi Mecnûn
Ĥamusı kıldılar ġamdan ciger-ĥûn

3275-Sibâ‘ idüp ġırîv ü âĥ u efġân
Ĥamu aĝlaşdılar ĥün ebr-i nîsân

3276-Anuñ-ĥün dedler oldılar siyeh-püş
Ĥamusı kıldılar ĥayrân u bî-hüş

3277-Bu ġamdan sînesin şîr eyledi ĥâk
Peleng ü bebr kıoydı başına ĥâk

3278-Kara geydi libâsın âhû-yı Çîn
Dil-i şad-pâresin kan itdi müşgîn

3279-Elemden şîr-i ner olmışdı rencûr
Anuñ-çün pençesin itmiş-idi kûr

187^a *¹⁹³

187^b

188^a **3280**-Anadan toğmadı bir âdemî zâd
Kim ol mergûn elinden kala âzâd

3281-Saña şanma mu‘ âvin bu sipihri
Berâberdür bunuñ kîn-ile mihri

3282-Hayal-i hâbdur bu naķş-ı ‘ âlem
Ne bulsun bunda âsâyiş bir âdem

3283-İlâhî derdüme sen eyle dermân
Ġarîbem kıl baña fażluñla Ġufrân

3284-Nübüvvet mülkinüñ fahrı hâķı-y-çun
Risâlet çarķınıñ mihri hâķı-y-çun

3285-Aña vahy itdügüñ Qur‘ân hâķı-y-çun
Tekellüm kılduĠuñ Furķân hâķı-y-çun

3286-Aña ķurbı hâķı-y-çun Çâr-ı yâruñ
Daķı şıdķı-y-ıçun ol yâr-ı Ġâruñ

3287-‘ Ömer farķı-y-ıçun hem ‘ adli-y-içün
Ġayâ-kânı-y-ıçun hem fażlı-y-ıçun

3288-Şehâmet şâķibi ‘ ilmi hâķı-y-çun
SeĠâ-y-ıla anuñ Ġilmi hâķı-y-çun

3289-Daķı aşķâb u âli ħürmeti-çün
Bu mecmû‘ uñ kemâli ħürmeti-çün

3290-Keremden âķmed-i Rıdvân’a fażl it

¹⁹³ Bu kısım, A.Sırrı Levend’in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir.

Nazar kılma anuñ cürmine raḥm¹⁹⁴ it

188^b

3291-Anuñ ḥatm eyle imān-ıla devrin
Geçür tā‘at u taḳvā-y-ıla dehrin

195 در خاب دیدن مرشید عالی سلم الله

3292-Meger var-ıdı ol devr içre bir pīr
Ḥadīşūñ ‘ālimi hem ehl-i Tefsīr

3293-Bu ḥalkuñ ḥāṭırın şād eyler-idi
Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳ’a irşād eyler-idi

3294-Olurken nāgehān bir gün murāḳıb
Olur Leylī vü Mecnūn’a muşāḥib

3295-Gidüp perde olur ḳalbi münevver
Behişt içinden açılır aña kār

3296-Görür Leylī-y-ile Mecnūn’ı ḥ‘oş-ḥāl
Cinān içre yürürler fāriḡü’l-bāl

3297-Firişteler ḳamu şaḡ-ıla şolda
Yürür her birisi şaff-ıla ḳolda

3298-Dıraḡt-ı sebz-idi ol bāḡ-ı ḥāndān
Yücelmişdi çü baḡt-ı ser-bülendān

3299-Şükūfe dāmeni bāḡ-ıdı gülşen
Çirāḡ-ıdı ḳamu ezhār-ı rüşen

3300-Yapılmışdı yüce ḳaşr-ı zeberced
[Ki] yevāḳīt ü lālī-y-idi bī-ḥad

189^a

*196

¹⁹⁴Nüşhada, bu kelimenin yazılı olduğu kısım silinmiş olduğundan okunamaktadır. Siyâk u sibaktan hareketle tarafımızdan bu şekilde okunmuştur.

¹⁹⁵ *Mürşid-i Âli’nin (Selleme’l-lâhu) Gördüğü Rüya Hakkında*

¹⁹⁶ Bu kısım, A.Sırrı Levend’in nüshaya verdiği varak numaralarından hareketle eksik kısımları belirtmek üzere bu şekilde gösterilmiştir. Nüşhanın sonu eksiktir.

SONUÇ

Ahmed-i Rıdvân, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında yaşamış, *Hamse* ve *Divan* sahibi bir şairdir. Ancak tezkirelerde *Divan*'ı olduğuna dair kesin bilgi yer almaz. Yaşadığı devirde daha çok bey ve âlim kişiliği ile tanınan, şairliği ise ikinci planda kalan Ahmed-i Rıdvân'ın eserleri üzerine yapılan akademik çalışmalar sanatçı kimliğinin tanınmasında önemli rol oynamıştır.

Yaptığımız bu çalışmada Ahmed-i Rıdvân bir *Leylâ ve Mecnûn* şairi olarak ele alınmıştır. Şair, elimizde tek ve eksik bir nüshası bulunan *Leylâ vü Mecnûn*'u 1499-1502 tarihleri arasında ikinci mesnevisi olarak kaleme almıştır. Bu nüshada 3300 beyit bulunmaktadır. Toplam varak sayısının 152 ve esere, dağılmadan önce verildiği tahmin edilen varak numaralarının 189 olduğu dikkate alındığında mesnevinin toplam 4000 civarında beyitten oluştuğu düşünülmektedir.

Bu çalışma ile Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'u transkribe edilerek eserin iç ve dış yapısı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Böylece edebiyatımızda şimdiye kadar üzerinde müstakil bir çalışma yapılmamış olan son *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi de literatüre kazandırılmıştır.

Ahmed-i Rıdvân, tezkirelerde Nizâmî'nin *Hamse*'sini tercüme eden bir şair olarak tanıtılmaktadır; ancak iki eser üzerine yaptığımız karşılaştırma bizi bu eserin tam bir tercüme eser olmaktan ziyade telif-tercüme bir eser olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Şair, hikâye akışında Nizâmî'yi takip edip kimi bölümlerde bire bir tercüme yoluna gitmiş olsa da kendi yaptığı eklemeler, değişiklikler ve metnine dâhil etmediği bölümlerle farklılık yapma gayretini ortaya koymuştur. Nitekim eserini Nizâmî ile aynı vezinde yazmamış olması da bunun apaçık bir delilidir.

Leylâ vü Mecnûn'un elimizdeki mevcut tek nüshasının eksik olması çalışmamız açısından güçlük sebebi olarak görülse de eksik kısımlar, vakanın akışını çok fazla etkilememektedir. Ayrıca eksik bölümlerin diğer *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileriyle genel olarak ortak olması bu eksikliği büyük oranda telafi edebilmektedir. Bununla birlikte nüshanın eksik olması hikâyenin seyrinde *Leylâ*'nın İbni Selâm'la evlenip evlenmediğine dair bir belirsizlikle

karşılaşılmasına sebep olmaktadır. Ancak devam eden bölümlerde Leylâ ve İbni Selâm'ın evli olduklarına dair hiçbir işaretin olmaması, düğünlerinin gerçekleşmek üzereyken iptal edilmesi; şairin İbni Selâm'ın Leylâ'yı istedikten hemen sonra öldüğünü söyleyerek Leylâ'nın huzura kavuştuğunu ifade etmesi bu evliliğin gerçekleşmediğini göstermektedir. Leylâ'nın İbni Selâm ile evlenmediği anlaşılan eserde, şairin Nizâmî'den ve diğer pek çok şairden ayrıldığı görülmektedir.

Ahmed-i Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn*'unda Leylâ, İbni Selâm ile evlendirilmek istendiğinde bunu şiddetle reddeder ve hatta kendine zarar vermeye kalkar; Mecnûn'a âşık olduğunu hiç kimseye söylemekten çekinmez. Leylâ'nın bu tavrı, Rıdvân'ın eserini hem Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'undan hem de diğer *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinden ayıran önemli bir hususiyet olarak görülmektedir.

AR.'da Leylâ, ölüm döşeğindeyken rüyasında Mecnûn'u perişan hâlde görüp sabaha kadar ağlar. Leylâ'nın rüyasının yer aldığı diğer *Leylâ ve Mecnûn* mesnevilerinde ise Leylâ, rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görür; bunun üzerine yataklara düşer ve ölür. Dolayısıyla Ahmed-i Rıdvân, bu motifte de diğer şairlerden ayrılır.

Ahmed-i Rıdvân'ın eserinin değerini ortaya koymak üzere Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u ile yaptığımız karşılaştırma neticesinde elde edilen sonuçlar, karşılaştırma bölümünün sonuç kısmında belirtildiği için tekrara düşmemek adına burada ayrıca verilmemiştir. Yapılan karşılaştırma neticesinde Ahmed-i Rıdvân'ın eserine özgünlük katacak bazı farklılıklar ortaya koyduğu anlaşılmıştır. Yukarıda ifade edilen hususlar ise bu durumun en somut örnekleridir.

Leylâ vü Mecnûn ile ilgili başka bir husus da eserin tasavvuf boyutunun olup olmadığıdır. Eser tasavvufi özelliklere sahip olmamakla birlikte şairin, Mecnûn hakkındaki değerlendirmeleri ve Leylâ ile Mecnûn'un yaşadıkları aşkın mahiyetine dair sözleri, eserine tasavvufi bir nitelik kazandırmak istediğini göstermektedir.

Rıdvân, *Leylâ vü Mecnûn*'da genel olarak döneminin dil özelliklerini yansıtmıştır. Kullandığı arkaik Türkçe kelimelerin sayısı fazla olmakla birlikte

Arapça ve Farsça kelimelere de oldukça yer vermiştir. Dili, zaman zaman ağır olsa da genel olarak anlaşılabilir sadeliktedir. Deyim ve atasözlerinden sıklıkla faydalanan şair, eserinde zengin bir muhteva ortaya koymuştur.

Eserin içerisine biri şairin, diğer üçü Mecnûn'un dilinden olmak üzere mesnevi ile aynı vezinde toplam dört gazel yerleştirilmiştir. Eserde aruzun çok iyi kullandığı söylenemez. İmalelere sıklıkla başvuran şair, kafiye ve redif konusunda kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmayıp serbest hareket etmiştir. Şair, Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle kafiye yaptığı gibi Türkçe-Türkçe, Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça ya da Arapça-Farsça kelimelerle de kafiye yapmıştır.

Leylâ vü Mecnûn'da, diğer eserlerinde olduğu gibi arkaik kelimelerle birlikte deyim ve atasözlerine de çokça yer veren Ahmed-i Rıdvân, eserini kaleme alırken öncelikli olarak okuyucuya mesaj vermeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda şair, zaman zaman sanatsal kaygıyı arka planda bıraksa da *Leylâ vü Mecnûn*', muhteva ve şekil hususiyetleri ile şairinin edebî gücünü gösterir nitelikte bir eserdir.

Bu çalışma ile eserlerinin bir kısmı intihale maruz kalmış bir şairin önemli bir eseri ortaya koyularak şair ve eserleri üzerine yapılacak başka çalışmalar için veri kaynağı oluşturulmuştur. Nitekim Rıdvân'ın eserlerinin intihale maruz kalmasının şairlik yönüyle başarı gösterememesinden ziyade eserlerinin tanınmamış olmasına bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Arkaik Türkçe Kelimeler Sözlüğü

-A-

aba: Nine, anneanne.

alda-: Aldatmak, kandırmak, oyun etmek.

añul añul: Ağır ağır, usul usul, yavaş yavaş.

apar-: Götmek, alıp götmek.

ay-: Ayılmak.

-B-

bay: Zengin, müstağni.

berk eyle-: Kuvvetli bulundurmak, sağlamlaştırmak.

belür-: Meydana çıkmak, belli olmak.

benzi çalın-: Yüzü değışmek.

bıñar: Pınar, çeşme.

bigi: gibi

bil: 1. Bel. 2. Yamaç, dağ beli.

bile [bilece]: 1. Birlikte. 2. Dahi, de. 3. İle.

bilesince: Beraberinde, yanında, birlikte.

biliş: 1. Bildik, tanıdık, dost, aşına. 2. Marifet

birle: İle.

bit-: 1. Meydana gelmek, 2. Kaynaşmak.

-Ç-

çat-: 1. Birbirine bağlamak, tutturmak.

çegzin-: Dönmek, dolaşmak.

-D-

dağı: Dahi.

dağ-: Takmak, kuşanmak.

değşür-: Değıştirmek, değışmek.

depret- [debret-]: Kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek.

diril-: Toplanmak, tecemmu etmek.

dirlik: Yaşayış, hayat, sağlık, geçim.

dir-: Toplamak, biriktirmek.

divşir- [divşür-]: Derlemek, toplamak, bir araya getirmek.

dög-: 1. Ezmek. 2. Topa tutmak. 3. Basmak.

dönder-: 1. Döndürmek. 2. Çevirmek.

dönelden: Döneli beri.

döyme-: Dayanamamak, katlanamamak.

dürüş-: Çabalamak, mücadele etmek.

düzet-: 1. Yoluna koymak, tanzim etmek. 2. Düzeltmek. 3. Yapmak. 4. Takmak.

düz-: 1. Meydana getirmek. 3. Telif etmek, nazmetmek. 5. Düzeltmek. 6. Süslemek.

-E-

egin [eyin]: Sırt, arka.

el yu-: El çekmek, vazgeçmek.

emsem: İlaç, deva, çare.

epsem: Sessiz, ses çıkarmayan, susan.

eyit-[eyt-, it-]: Söylemek, demek, anlatmak.

eylük: İyilik.

eyü: İyi.

-G-

geñez: Kolay.

gey-: 1. Takınmak, takmak. 2. Kuşanmak. 3. Giymek, giyinmek.

geydür-: Giydirmek.

geyür-: Giydirmek.

göñül-: Yönelmek, yüzünü döndürmek, teveccüh etmek.

göreliden: Göreli beri.

göyün-[göyin-]: Yanmak.

-H-

havlı: Avlu.

hulan-: Huy edinmek, adet edinmek.

-I-

ırak[ırag]: uzak

ırak it-: Uzaklaştırmak.

ırl-: 1. Ayrılmak, uzaklaşmak, uzaklaşıp kaybolmak. 2. Yorulmak, yorgunluk duymak.

ır-: 1. Ayırmak, cüda kılmak. 2. Ayrılmak, geçmek, uzaklaşmak.

-İ-

idin-: Yapınmak.

il: 1. Memleket, yurt. 2. Halk, kendisine yabancı olanlar, başkası.

ilen-: Beddua etmek, kötü söz söylemek, küfretmek.

illeş-: Barışmak, sulh yapmak.

ilt-: İletmek.

iltür-: ilettirmek.

iñen: Sakın.

iñen: Çok, pek, daha çok, gayet, ziyade

ir: Erken, erken zaman.

irgür-: Ulaştırmak, eriştirmek.

iste-: Aramak, araştırmak.

iv-: Acele etmek.

-K-

kaçan: Ne zaman, nasıl.

kande: Nerede, nereye.

kanden: Nereden.

kanı: Hani, nerede.

karan-: bak. ilen- .

karış: Beddua, ilenç, lanet.

karşurak[karşurak]: Daha uzaktan.

katı: Çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, sıkı, sıkı sıkı, gayet.

kavış-: Birleşmek.

kavşur: Kavuşturmak, birleştirmek.

kendüzi: Kendisi, zatı, şahsı, nefsi.

key: 1. Çok, pek çok. 2. Uygun, layık, yerinde. 4. Büyük, muhteşem.

kığır-: Çağırarak, davet etmek, haykırmak.

kiçi: Küçük.

koca: Yaşlı, ihtiyar.

kocış-: Kucaklaşmak, sarmaşmak.

koç-: Kucaklamak, bağrına basmak.

kolan: Yabaneşegi.

koşul-: Katılmak.

-N-

nazar şal: Bakmak, alabildiğine bakmak.

niçe[nice]: 1. Nasıl. 2. Çok, birçok. 3. Ne zaman. 4. Kaç, ne kadar. 5. Ne vakte kadar.

nite: Nasıl.

-O-

oda yan-: Ateşe yanmak.

okun-: 1. Denilmek, ad verilmek. 2. Davet olunmak, çağırılmak. 3. Okunmak.

otağ: Çadır, büyüklere özgü çadır.

-Ö-

öğür-: Böğürmek, bağırarak, yüksek sesle haykırmak.

öküş: Çok, fazla.

önüdü: Önce, ilk önce, daha önce, ileri.

örü tur-: Ayağa kalmak, ayakta durmak.

öşet-: Büyüklendirmek, kabartmak, böbürlendirmek.

ötür-: 1. Geçirmek. 2. Terk etmek, bertaraf etmek, unutmak.

özi göyin-: Cigeri, içi yanmak; çok acı duymak.

-S-

şag: 1. Sağlam, sağlıklı. 2. Temiz, saf. 3. Doğru, gerçek.

şagu şag-: Yüksek sesle ağıt söyleyip ağlamak.

şal-: Göndermek, sevk etmek.

şalın-: Yürürken hoş bir eda ile sağa sola hafifçe meyletmek.

şavul-: Dağılmak, uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, yol vermek üzere çekilmek.

şayru: Hasta.

segirt-: 1. Koşmak. 2. Yürümek. 3. Koşturmak. 4. Saldırmak, akın etmek,

sep-: Serpmek, serpelemek, saçmak.

şı-: 1. Kırnak. 2. Bozmak. 3. Yenmek.

şın-: 1. Kırılmak, parçalanmak. 2. Zayıf düşmek, âciz kalmak. 3. Kaybolmak, yitmek. 4. Bozulmak.

şınuk: 1. Kırık. 2. Mağlup, yenik, bozguna uğramış.

şırça: Cam, billur.

şız-: Erimek.

sin: Mezar, kabir.

soñucu: Netice, nihayet, akıbet, en sonra, sonunda.

şovuk: Soğuk.

söyün-: Sönmek, parlaklığı gitmek.

söyündür-: Söndürmek.

şuvar-: Sulamak, su vermek.

şuyınca git-: Ardından peşi sıra gitmek.

-T-

taş: Tek.

tañ: 1. Hayret, şaşma, şaşırma. 2. Şaşırarak şey.

taña kal-: Şaşakalmak, donakalmak.

tanış-: Müşavere etmek.

tanla- : 1. Hayret etmek, şaşmak, garip bulmak. 2. Şaşırtmak.

tapu: 1. Huzur, makam. 2. Zat. 3. Hizmet.

tartın-: Çekinmek, esirgemek.

tart-: 1. Esirgemek, menetmek, alıkoymak. 2. Saklamak. 3. Çekmek.

tekye kıl-: Dayanmak, yaslanmak.

tin: Can.

toķuş-: Çarpışmak, müsademe etmek.

tolayı: 1. Muhit, etraf. 2. Çepeçevre.

ton: Elbise, kılık kıyafet.

tonat-: 1. Süslemek, giydirip kuşatmak. 2. Teçhiz etmek.

toy: Şenlik, şölen, ziyafet.

toyla-: Ziyafet vermek, ağırlamak.

tur-: 1. Ayağa kalkmak. 2. Karşı durmak. 3. Bağlanmak. 4. Kopmak, meydana gelmek. 5. Yaşamak. 6. Erişmek, yerleşmek.

tır gel-: Ayağa kalkmak.

tuş ol-: Rast gelmek, karşılaşmak.

tuş itmek[eylemek]: Rast getirmek, karşı karşıya getirmek, nail etmek.

tütüz-: Koku vermek için bir şey yakıp tütürmek, tütsülemek.

-U-

uç[-dan]: Sebep, vesile.

uğru: Hırsız.

ur-: 1. Vurmak, çarpmak. 2. İfade etmek.

us: Akıl, fikir.

uğurla-: Çalmak, sirkat etmek.

uş: İşte, şimdi. 2. Çünkü. 3. Ancak.

uş: İşbu.

uşan-: Kırılmak, kopmak, toz hâline gelmek.

uşat-: Parçalamak, ufaltmak.

ut-: 1. Yenmek. 2. Yararlanmak.

uza-: Uzaklaşmak.

-Ü-

üleş-: Paylaşmak, bölüşmek.

üşde: İşte.

üş-: Topluca gelmek, toplanıvermek, üşüşmek.

üz-: Koparmak.

üzül-: 1. Kopmak, koparılmak, kesilmek.

-Y-

yağı: Düşman.

yalıncağ: Çıplak, üryan, cascavlak.

yalın-: Yaltaklanmak.

yaman: Fena, kötü, hoş olmayan.

yaña: 1. Taraf, yön. 2. Tarafta, taraftan.

yarağ: 1. Hazırlık, teçhizat. 2. Silah.

yaşur-: 1. Saklamak, gizlemek, örtmek, kapatmak. 2. Örtülmek, kapanmak.

yavı kıl-: Kaybetmek, yitirmek.

yavuz: 1. Kötü fena. 2. Sert, güçlü, şiddetli. 3. Kötülük.

yazı: Ova, sahra, ıssız kır.

yit-: Yetişmek, ulaşmak.

yımrı-: Kıvrılmak.

yig[yeg, yiy]: 1. Daha iyi, üstün. 2. Kuvvetli, baskın.

yigrek: Daha iyi, üstün, baskın, tercih edilir.

yigren-: İğrenmek, tiksinnmek, ikrah etmek.

yil: Rüzgâr.

yıl-: Koşmak, acele yürümek, esmek.

yirin-: Kederlenmek, üzülmek, mahzun olmak, tasalanmak.

yitür-: 1. Kaybetmek, zayi etmek, telef etmek, mahvetmek.

yitür-: Ulaştırmak. 2. Yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek.

yokal-: Kaybolmak, yok olmak.

yolsuz: Yolunu şaşırılmış olan, azgın.

yol sür-: Bir yolda sürekli yürümek.

yu-: Yıkamak.

yun-: Yıkanmak.

yuvalan-: Yuvarlanmak.

yuyucu: Cenaze yıkayıcı.

yügür-: Koşmak, hızlı gitmek

Arapça-Farsça Kelimeler Sözlüğü

-A-

āb (Far.): Su.

ābād (Far.): Mamur, şen, bayındır.

‘abd (Ar.): Köle, kul.

‘abeş (Ar.): Boş, saçma (şey).

āb-ı gül-gün (Far.): Gül renkli su.

āb-ı revān (Far. Ar.): Akarsu.

āb-ı rû(y) (Far.): Yüzsuyu.

āb-ı rûd (Far.): Irmak suyu.

āb-ı semāvāt (Far. Ar.): Gökyüzü suyu.

‘ābid (Ar.): İbâdet (kulluk) eden, tapınan.

āb-ı hayāt (Far. Ar.): Nerede olduğu bilinmeyen bir kaynağın, içen kimseye ebedî hayat veren efsanevî suyu.

‘abîr (Ar.): Güzel koku.

‘abîr-efşân (Ar. Far.): Güzel koku saçan.

āb-ı zemzem (Far. Ar.): Zemzem suyu.

‘acāib (Ar.): Çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

‘aceb (Ar.): Acaba, hayret, gariplik, şaşılacak şey.

‘Acem (Ar.): 1. Arap olmayan, Arap’tan gayri olan kavim. 2. İranlılar.

‘āciz (Ar.): 1. Eli ermez. 2. Zayıf, güçsüz.

‘Ād (Ar.): Çok eskiden Yemen taraflarında bulunan ve Hud Peygamber tarafından imana getirilemediği için Allah tarafından yok edildiğine inanılan bir kavmin adı.

‘ādāvet (Ar.): Düşmanlık, yağılık.

Ādem (Ar.): 1. İlk yaratılan insan. 2. İlk peygamber. 3. Adam.

‘adl (Ar.): Doğruluk.

‘adū (Ar.): Düşman, yağı.

āfāk (Ar.): Ufuklar, gök kenarları, göğün yerle birleşir gibi görüldüğü yerler. *mec.* Görüş ve dönüş sınırları.

āfāt-ı zamān (Ar.): Zamanın âfetleri.

āferîn-bād (Far.): Aferin olsun.

āftāb (Far.): 1. Güneş. 2. Güzel yüz.

āgāh (Ar.): Bilgili, haberli, uyanık.

āgāz (Far.): Başlama.

āgyār (Ar.): Gayrılar, başkalar, yabancılar.

ahbāb (Ar.): Dost, bildik, tanıdık.

āhbār (Ar.): Haberler, ortada dolaşan söylentiler.

‘ahd (Ar.): 1. Söz verme. 2. Ant, yemin.

ahad (Ar.): Bir (sayı).

āhen (Far.): 1. Demir. 2. Zincir. 3. Kılıç.

āhenin (Far.): 1. Demirden. 2. Demir gibi pek sağlam.

āher (Ar.): Başka, diğer, gayrı.

āhîr (Ar.): Son, sonraki, en sonra.

ahker (Ar.): Ateş kuru.

ahsen (Ar.): Daha, en, pek güzel.

ahsend (Ar.): Aferin, bravo.

ahter (Far.): Yıldız.

āhū (Far.): 1. Ceylan, karaca. 2. *mec.* Güzellerin gözü.

āhū-berre (Far.): Ceylan yavrusu.

ahvāl (Ar.): Oluşlar, bulunuşlar, durumlar.

ahyār (Ar.): İyi ve faziletli olanlar.

ahzân (Ar.): Kederler, sıkıntılar.

‘akd-i nikâh (Ar.): Nikâh sözleşmesi.

‘âkıbet (Ar.): Nihayet, son.

‘âkı (Ar.): Akıllı kimse.

‘akîk (Ar.): Çok kere kırmızı renkte olan bir cins değerli taş.

‘akîk-i âb-dâr (Ar. Far.): Parlak, hoş akik taşı.

‘akl-i kifâyet (Ar.): Yeterli akıl.

akşâm (Ar.): Parçalar, bölümler.

akvâm (Ar.): Milletler, uluslar.

a‘lâ (Ar.): Daha, en, pek yüksek.

‘alem (Ar.): 1. Nişan, alâmet. 2. Bayrak, sancak.

‘âlem-fürûz (Ar. Far.): Cihanı parlatan, bütün âleme ışık saçan.

‘âlî (Ar.): Yüce, ulu.

âl (Ar.): 1. Aile. 2. Evlat. 2. Sülale.

‘âlim (Ar.): Çok okumuş, bilgin.

âlûde (Far.): Bulaşmış, bulaşık.

‘âmm (Ar.): Umûmî, genel, herkese ait.

‘amîm (Ar.): Umuma ait, genel, yaygın.

a‘mâ (Ar.): Kör.

a‘mâl (Ar.): İşler.

‘amû (Ar.): Amca.

‘imârî (Ar.): Avrat mahfesi ve at arabası.

‘anâdil (Ar.): Bülbüller.

‘anâ (Ar.): Zahmet, meşakkat, güçlük.

‘anber (Ar.): 1. Ada balığının bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde. 2. Güzel koku. 3. Güzellerin saçı.

‘anber-feşân (Ar. Far.): Anber saçan.

‘anberîn (Ar. Far.): Anber kokulu.

‘anber-sâ (Ar. Far.): Anber gibi.

‘anķâ (Ar.): 1. İsmi olup cismi olmayan bir kuş, zümrüdüanka kuşu. 2. İsmi olup cismi olmayan nesne.

‘âr (Ar.): Utanma.

ârâm (Far.): Durma, eğlenme, dinlenme.

ârâm-gâh (Far.): Dinlenecek yer, dinlenme yeri.

ârâmîde (Far.): Dinlenen ve sükûn hâlinde bulunan.

âremîde (Far.): bk. ârâmîde.

‘ar‘ar (Ar.): 1. Dağ servisi, dikenli ardıc ağacı. 2. *mec.* Güzeldeki boy bos.

ârâyiş (Far.): 1. Süs, ziynet. 2. Süsleme.

‘araz (Ar.): 1. İşaret, alâmet. 2. Tesadüf. 3. Kaza, felâket. 4. *tas.* Maddî âleme ait şeyler, mal mülk, dünyalık.

‘arbede (Ar.): Kavga, patırtı.

‘ârîz (Ar.): Yanak.

‘âriyyet (Ar.): Ödünç, eğreti.

‘arş (Ar.): 1. Dokuzuncu gök. 2. Taht.

‘arûs (Ar.): Gelin.

‘arz (Ar.): Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

ârzû-mend (Far.): İstekli, hevesli.

‘aşâ (Ar.): Değnek, sopa.

âsân (Far.): Kolay.

âşâr (Ar.): İzler, nişâneler, alâmetler.

âşâr-ı endûh (Ar. Far.): Gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı alâmetleri.

âsâyiş (Far.): 1. Rahat, huzur. 2. Güvenlik.

‘ases (Ar.): Gece devriye gezen, gece bekçisi.

aşhâb (Ar.): 1. Arkadaşlar. 2. Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.

‘**aşide** (*Ar.*): 1. Bulamaç. 2. Taze bamya, un, etsuyu ve tereyağı ile pişirilen bir türlü Arap yemeği.

‘**aşr** (*Ar.*): Yüzyıl.

āstān (*Far.*): Eşik.

āstīn (*Far.*): Esvap kolu, yen.

āsūde (*Far.*): Rahat, gairesiz, dinç olan.

āsyāb (*Far.*): Su değirmeni.

āškārā (*Far.*): Belli, açık, meydanda.

āškāre (*Far.*): *bk.* āškārā.

āšinā (*Far.*): 1. Bildik, tanıdık. 2. Bilen, tanıyan.

āşiyān (*Far.*): 1. Kuş yuvası. 2. Mesken, ev.

āşüb (*Far.*): 1. Kargaşalık. 2. Karıştırıcı.

āşüfte (*Far.*): Çıldırıcısına seven, bu yüzden perişan bir hâlde, azgın ve baştan çıkmış deli gibi olan.

‘**aṭā** (*Ar.*): Bağışlama, bahşiş.

āteş-engīz (*Far.*): 1. Dağlama aleti 2. Fesatçı, kundakçı.

āteş-gede (*Far.*): Ateşe tapanların ibadet ettikleri mabet.

āteş-i tīz (*Far.*): Harlı ateş.

‘**aṭiyye** (*Ar.*): Hediye, bahşiş.

aṭlas (*Ar.*): 1. Üstü ipek, altı pamuk kumaş. 2. Düz, havsız, tüysüz.

‘**avām** (*Ar.*): Herkes, kaba ve câhil halk, ayak takımı.

āvāre (*Far.*): 1. Serseri, boş gezen. 2. Dağınık, peişan.

āvāz (*Far.*): Ses, seda.

‘**avn** (*Ar.*): Yardım.

‘**ayān** (*Ar.*): Belli, açık, meydanda.

‘**ayār** (*Ar.*): Altının, gümüşün ve başka kıymetli mâdenlerin karışma derecesi.

‘**ayb** (*Ar.*): Utanılacak şey, kusur, ayıp, leke.

‘**âyide** (*Far.*): Fayda, menfaat.

âyīn (*Far.*): Merasim, tören.

âyine-i çīnī (*Far.*): Tunç madeninden düzülmüş bir nevi hassal aynadır.

‘**ayn** (*Ar.*): 1. Göz. 2. Bir şeyin eşi, tıpkısı. 3. Kaynak, pınar.

āzer (*Far.*): Ateş.

‘**ayyār** (*Ar.*): 1. Hilekâr, dolandırıcı. 2. Zeki, kurnaz.

‘**azā** (*Ar.*): Ölüm vukuunda sabır ve tahammül etme.

‘**azāb** (*Ar.*): İşkence, keder.

āzād (*Far.*): 1. Kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden. 2. Ayıpsız, kusursuz.

a‘zam (*Ar.*): Daha, pek, en, çok büyük.

āzār (*Far.*): İncinme, incitme.

‘**azm** (*Ar.*): Kasıt, niyet, karar.

‘**azm-i remīm** (*Ar.*): Çürümüş kemik.

-B-

bāb (*Ar.*): Kapı.

bāb-ı fütūḥ (*Ar.*): Zafer, galibiyet kapısı.

bāc (*Far.*): 1. Vergi, harç. 2. Gümrük vergisi.

bād (*Far.*): 1. Yel, rüzgâr. 2. Nefes, soluk.

bādām (*Far.*): 1. Badem. 2. Sevgilinin gözü.

bād-bān (*Far.*): 1. Yelken. 2. Gemi sereni.

bāde (*Far.*): Şarap, içki.

bād-ı ḥazān (*Far.*): Sonbahar rüzgârı.

bād-ı semūm (*Far.*): Sam yeli.

bād-ı şubḥ (*Far.*): Sabah rüzgârı.

bāğ (*Far.*): 1. Bağ, büyük bahçe, bostan. 2. Seyir yeri, gezinti yeri. 3. Dünya.

bāğ-bān (Far.): Bahçıvan, bağcı.

bāğ-i dehr (Far.): Dünya bahçesi.

bahā (Ar.): 1. Güzellik, zariflik. 2. Parıltı.

bahā (Far.): Kıymet, bedel, değer.

bā-hem (Far.): Birarada, birlikte, beraber.

baḥr-ı taḥayyūr (Ar.): Hayranlık, şaşkınlık denizi.

baḥr-i kebūd (Ar. Far.): Mavi deniz.

baḥş (Far.): Bağış, ihsan.

baḥt (Far.): Talih, kader, kısmet.

bā' is (Ar.): Sebep olan, gönderen.

bāk (Far.): Korku, sakınma, saygı.

bākī (Ar.): 1. Tanrı. 2. Dâimî, kalıcı. 3. Artık, artan, geri kalan; bundan başka.

bāl (Far.): 1. Kanat. 2. kol. 3. Boy pos. 4. Üst, yukarı.

bālā (Far.): 1. Yüksek, yukarı, üst, yüce. 2. Boy.

bāli (Ar.): Koca, eski, köhne.

bālīg (Ar.): 1. Bülûğa eren. 2. Erişmiş, varmış.

bālīn (Far.): Yastık; koltuk.

bān (Ar.): 1. Srgun ağacı, bey söğüdü. 2. *mec.* Sevgilinin boyu.

bār (Far.): 1. Yük. 2. Meyve, yemiş. 3. Defa, kez.

bārān (Far.): Yağmur.

bārī (Far.): Hiç olmazsa, bir kere, hâsılı, hülâsa.

bār-ı girān (Far.): Ağır yük.

bār-keş (Far.): 1. Yük taşıyan. 2. Sabırlı, tahammüllü.

bāşed (Far.): Olur, ola.

bāz (Far.): 1. Doğan [kuş], şehbâz, şahin. 2.

Oynatıcı, oynayan.

bāzār-ı eflāk (Far. Ar.): Felek çarşısı.

bāzī (Far.): 1. Oyun. 2. Meşguliyet. 3. Hile, düzen.

bāzīçe (Far.): 1. Oyuncak. 2. Oyun, eğlence.

bāzū (Far.): 1. Kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı. 2. *mec.* Güç ve istidat.

bāzū-bend (Far.): Kol bağı, pazvant (pazıbent).

bebr (Far.): Eski kitaplara göre Hindistan'da ve Afrika'da bulunur, kediye benzer, gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arzeden, arslanın bile korktuğu azgın bir canavarmış.

bed-baḥt (Ar.): Bahtsız, bahtı kara, talihsiz.

bed-endiş (Far.): Kötülük düşünen.

bed-ḥāl (Far.): Hâli kötü, düşkün.

bedīdār (Far.): Meşhur, görünür, açık, meydanda.

bedīhī (Ar.): 1. Akla kendiliğinden gelen. 2. Delilsiz, açık olan, besbelli.

bed-kār (Far.): İşi, hareketi kötü; işi, hareketi fenâ.

bed-nām (Far.): Kötü adlı, fena tanınmış, adı kötüye çıkmış.

bedr (Ar.): Ayın on dördüncü gecesı, dolunay.

beğāyet (Ar.): Pek çok, aşırı, son derece, pek ziyâde.

behāyim (Ar.): Dört ayaklı hayvan.

beher (Far.): Her, her biri.

behişt (Far.): Cennet, uçmak.

behiştī (Far.): Behište mensup, cennetlik.

behre (Far.): Hisse, pay, kısmet, nasip.

beḳā (Ar.): Devam, sebat, evvelki hâl üzere kalma, bākilik.

belā (Ar.): Gam, keder, musibet, âfet, ceza, gayet zor iş.

belâ-keş (Far.): Belâ çeken, eziyet ve sıkıntı çeken.

belî (f): Evet.

beliyyât (Ar.): Felâketler, gamlar, kasâvetler, tasalar.

bend (Far.): 1. Bağ, bağlama. 2. Birini emri altına alma.

bende (Far.): Kul, köle, bağlı kimse.

bende-fermân (Far.): Ferman kölesi, emir kulu.

benefşe (Far.): Menekşe.

berây-ı maşlahat (Far. Ar.): İş için.

ber (Far.): 1. Üzere. 2. Göğüs, sine.

Ber-bağ: Lâgutâ, lâvutâ denilen saz.

ber-dest (Far.): El üzre.

berg (Far.): 1. Yaprak, varak. 2. Mal, mülk.

berg-i giyâh (Far.): Bitki yaprağı.

berg-i huşk (Far.): Kuru yaprak.

berhîz (Far.): Kalkan, sıçrayan, atlayan.

berî (Ar.): Sâlim, kurtulmuş, temiz.

berķ (Ar.): Şimşek.

berķ-i sūzân (Ar. Far.): Yakıcı, yakan şimşek.

berre (Ar.): Kara toprak.

bes (Far.): 1. Yeter, yetişir, tamam, kâfi. 2. Çok.

beste-i dām (Far.): Tuzağa bağlanmış, tuzağa kapılmış.

beşâret (Ar.): Müjde, muştı.

beşer (Ar.): İnsan.

bey' (Ar.): Satma, satış, satılma, satın alma.

beyâbân (Far.): Kır, çöl.

beyâd: Yok olma, mahvolma.

beyân (Ar.): Anlatma, açık söyleme, bildirme.

beyne'l-emâkin (Ar.): Mevkiler, yerler arasında.

beyt-i 'âlî (Ar.): Yüce, yüksek ev.

Beytu'llâh-i 'ulyâ (Ar.): Allah'ın yüce evi, Yüce Beytullah.

beyza (Ar.): Daha ak, çok beyaz.

bezm (Far.): İçkili, eğlenceli meclis, dernek.

bezm-gâh (Far.): Eğlence yeri.

bî-'aded (Far. Ar.): Sayısız.

bi-âhîr (Ar.): Sonunda.

bî-'aql (Far. Ar.): Akılsız.

bî-'âr (Far. Ar.): Arsız, utanmaz.

bî-'ayb (Far. Ar.): Ayıpsız, kusursuz.

bî-bahâ (Far.): Bedelsiz, kıymetsiz, değersiz.

bî-bâk (Far.): Korkmayan, çekinmeyen.

bî-ber (Far.): Kuru, meyve vermeyen.

bîçâre (Far.): Çaresiz, zavallı.

bîd (Far.): Söğüt ağacı.

bîd-i lerzân (Far.): Sallanan, titreyen söğüt ağacı.

bî-dîl (Far.): âşık.

bî-endâze (Far.): Ölçüsüz.

bigâne (Far.): 1. Kayıtsız, ilgisiz. 2. Yabancı. 3. tas. Dünya ile ilgisini kesmiş olan.

bîh (Far.): 1. Kök, asıl, temel. 2. Kaynak.

bî-hadd (Far. Ar.): Hadsiz, sınırsız, pek çok.

bi-ḥamdillâh (Ar.): Allah'a şükürler olsun.

bî-hûrd (Far.): Yiyeceksiz.

bî-hûş (Far.): Akılsız.

bî-kes (Far.): Kimsesiz.

bîkr (Ar.): Dokunulmamış, kız oğlan kız, genç kız, kızlık.

bîm (Far.): Korku, tehlike.

bîmâr (Far.): Hasta, sayrı.

bî-mâye (Far.): Mayası bozuk, kötü yaratılışlı.

bīm-i cān (Far.): Can korkusu.

bīnā (Ar.): 1. Yapı. 2. Ev. 3. Yapma, kurma.

bī-nemek (Far.): Tuzsuz, lezzetsiz, tatsız.

bī-nevā (Far.): Nasipsiz, çaresiz, zavallı.

bī-nihāyet (Far.): Nihayetsiz, sonsuz.

bī-reyb (Far.): Şüphesiz.

bīr (Far.): Yatak, döşek, kilim, halı, seccade, örtü gibi şeyler.

bīr (Ar.): Kuyu.

bīrūn (Far.): 1. Dışarı. 2. Dış, harici. 3. Fazla, dışarıda, hariçte.

bīrūnī (Far.): Dışarıda olan, hariçte.

bī-rūz (Far.): 1. Zümrüte benzer, değersiz yeşil bir taş gökzümrüt, yalancı zümrüt. 2. Kısmetsiz.

bisāt (Ar.): Kilim, minder; döşeme, keçe, yaygı.

bī-sīm (Far.): Gümüşsüz.

bī-sitāre (Far.): Talihsiz, bahtsız.

Bismillah (Ar.): Allah'ın adıyla.

bisyār (Far.): Çok.

bīş (Far.): Artık, ziyâde.

bī-şekk (Far.): Şüphesiz.

bī-şübhe (Far.): Şüphesiz.

bī-ta'ab (Far. Ar.): Zahmetsiz, sıkıntısız.

bī-tefekkür (Far. Ar.): Düşünmeden, düşüncesiz.

bī't-ṭabī' (Ar.): Tabiatıyla, tabî olarak.

bī-vefā (Far. Ar.): Vefâsız.

bī-yār (f): Yârsız, sevgilisiz, dostsuz.

bīzār (Far.): Rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.

bī-zer (Far.): Altınsız, parasız, fakir.

bī-zübān (Far.): Dilsiz.

būd (Far.): Varlık.

buḥ(u)l (Ar.): Cimrilik.

buḥūr (Far.): Tütsü.

buḥ'a (Ar.): Yer, toprak.

būstān (Far.): Gül ve çiçek kokularının çok olduğu yer, bahçe.

bū(y) (Far.): Koku.

bū-yı nāfe (Far.): Misk kokusu. *mec.* Sevgilinin saçının kokusu.

būnyād (Far.): Asıl, esas, temel. 2. Bina, yapı.

bürehne (Far.): Açık, çıplak, yalın.

bürīde (Far.): Kesilmiş.

būrnā (Far.): Genç, delikanlı, yiğit.

būrrān (Far.): Keskin, kesici.

būrūdet (Ar.): Soğukluk.

būt (Far.): 1. Put. 2. Güzel.

būt-perest (Far.): Puta tapan.

-C-

cām (Far.): Sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi.

cāme (Far.): Elbise, çamaşır.

cām-ı mey (Far.): Şarap kadehi.

cānver (Far.): 1. Canlı, yaşayan. 2. Zararlı hayvan.

cān-fezā (Far.): Can artıran, gönle ferahlık verici, cana can katıcı.

cānib (Ar.): Taraf, cihet, yan.

cān-i pākī (Far.): Temiz, saf can.

cān-rübā (Far.): Gönül kapan, dilber.

cān-sipār (Far.): Canını teslim eden, canını siper eden.

cāvidānī (Far.): Dāimī kalacak olan, sonrasız, ebedī, bengi.

cāy (Far.): Yer.

cāy-gāh (Far.): 1. Yer. 2. Mevki, rütbe.

cāy-i aḥsen (Far. Ar.): En güzel yer.

cây-i ekber (Far. Ar.): En büyük yer.

cây-i ferah (Far. Ar.): En ferah, rahat yer.

cây-i mağarr (Far. Ar.): Oturma, durma yeri.

cây-i sücüd (Far. Ar.): Secde yeri.

câ'iz (Ar.): İşlenmesinde cevaz olan, olabilir.

câzû (Far.): Cadı, sihirbaz, büyücü.

cebîn (Ar.): Alın.

cebr (Ar.): 1. Zor, zorlama. 2. Düzeltme, tamir etme.

cedvel (Ar.): Düzgün çizgi çizmeğe mahsus ağaçtan veya madenden yapılmış âlet, cetvel tahtası.

cefâ (Ar.): Eziyet, incitme.

cefâ-kâr (Ar. Far.): Cefa eden, eziyet eden.

cehd (Ar.): Çalışma, çabalama.

cehl (Ar.): Bilmezlik.

celâcil (Ar.): Küçük çanlar, ufak çingiraklar.

celî (Ar.): Açık, ortadai belli.

cem' (Ar.): 1. Toplama, yığma. 2. Birden fazla insan ve eşyayı gösteren isim.

cemâl (Ar.): Yüz güzelliği.

ceng (Far.): Savaş, vuruşma.

cengî (Far.): Savaş hâlinde bulunan.

ceres-bâz (Ar. Far.): Çingirak onatıcı.

cerîde (Far.): Yalnız, تنها.

cev (Far.): Arpa.

cevâhir (Ar.): 1. Cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar. 2. Mayalar, özler.

cevâmi' (Ar.): 1. İbadet yerleri, mescitler. 2. Toplu şeyler.

cev cev (Far.): Tane tane, parça parça.

cevher (Ar.): 1. Maya, öz. 2. Elmas, değerli taş.

cevlân (Ar.): Dolaşma, gidip gelme.

cevr (Ar.): Haksızlık, eza, cefa, eziyet, gadir, zulüm; sitem.

cevv (Ar.): Arpa tanesi.

cidâl (Ar.): 1. Karşılıklı kavga, savaş. 2. Zorlu, hararetli konuşma.

cife-i dün (Ar.): Alçak, aşağılık leş.

ciger-hûn (Far.): Ciğeri kanlı, çok acıklı.

cihân-âşüb (Far.): Cihânı karıştıran, cihânı karıştırıcı.

cihân-ı dün (Far. Ar.): Alçak, aşağılık cihân.

cihân-ı pür-haţardan (Far.): Tehlike dolu cihân.

cilâ (Ar.): Parlatma, parlaklık.

cilve (Ar.): 1. Kırıtma. 2. Tecelli, görünme.

cinân (Ar.): Cennetler, uçmaklar, bahçeler.

cinnî (Ar.): Cine mensup.

cirâhat (Ar.): Cerahatlar, irinler, yaralar.

cism-i mürde (Ar. Far.): Ölmüş beden.

cism-i nâ-tüvân (Ar. Far.): Zayıf, güçsüz beden.

cûd (Ar.): Cömertlik, elâçıklığı.

cur'a (Ar.): Tek yudumluk, bir içimlik.

cûş (f): Coşma, taşma.

cûş u hurûş (Far.): Taşıp coşma.

cüyân (Far.): Arayıcı, arayan.

cüy-bâr (Far.): 1. Çay, dere, akarsu, ırmak. 2. Irmak kenarı.

cüdâ (Far.): Ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.

cüft (Far.): Karı koca, çift.

cülâb (Far.): 1. Gülsuyu. 2. İshal veren şerbet.

cülûs (Ar.): 1. Oturma. 2. Tahta çıkma.

cünbiş (Far.): Cümbüş, zevk, eğlence.

cünûn (Ar.): 1. Delirme, çıldırma, delilik. 2. tas. ve Edeb. Aşkın gâlip gelmesi.

cür'a (Ar.): Yudum, içim.

cür'et (Ar.): Cesaret, atılganlık, yiğitlik.

cürm (Ar.): Suç.

cüst (Far.): Arama, araştırma.

cüst u cū (Far.): Arayıp sorma, araştırma.

cüst u çalāk (Far.): Çabuk, hareketli, çevik.

cüvān (Far.): Genç, taze delikanlı.

cüvān-baht (Far.): Bahtı açık, tâlihli, şanslı.

cüz'î (Ar.): Az, pek az, az miktarda.

-Ç-

çāh (Far.): Kuyu, çukur.

çāk (Far.): 1. Yırtık, yırtma. 2. Yırtmaç.

çāker (Far.): Kul, köle, cariye.

çākerī (Far.): 1. Kula ait. 2. Kulluk, kölelelik.

çāk-ı giribān (Far.): Sıkıntısından yakasını yırtmak.

çālāk (Ar.): Çabuk.

çāre-sāz (Far.): Çare bulan.

çarḥ-ı bī-dād (Far.): Zâlim felek.

çarḥ-ı devvār (Far. Ar.): Gök.

çarḥ-ı dūn (Ar. Far.): Alçak, aşağılık felek.

çarḥ-ı gerdūn (Far.): Dönen felek.

çarḥ-ı minā (Far.): Mavi gök kubbe.

çarḥ-ı nīlī (Far.): Mavi gök kubbe.

çarḥ-ı pūr-aḥter (Far.): Yıldızla dolu gök kubbe.

çarḥ-ı şeş-tāk (Far.): Altı kubbeli felek.

çar-tāk (Far.): Dört köşe çadır.

çehār (Far.): Dört.

çendān (Far.): O kadar.

çeng (Far.): 1. El. 2. Pençe. 3. Kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz.

çengāl (Far.): 1. Çengel. 2. Pençe.

çeng-i zāga (Far.): Fitne pençesi.

çerā-gāh (Far.): Hayvan otlatılan yer, çayır, otlak.

çerāğ-ı āftāb (Far.): Güneş ışığı.

çerī (Far.): Asker, leşker.

çeşme-i āb (Far.): Su çeşmesi, su pınarı.

çeşme-i ḥūn (Far.): Kan çeşmesi.

çeşm (Far.): Göz.

çeşm-i bādām (Far.): Badem göz.

çeşm-i cāzū (Far.): Büyüleyen göz.

çeşm-i kūr (Far.): Kör göz.

çeşm-i nergis (Far.): Güzel göz.

çeşm-i 'uryān (Ar.): Çıplak.

çetr (Far.): Çadır, gölgelik.

çevgān (Far.): 1. Cirit oyununda atlıların birbirine attıkları değnek. 2. *tas.* Allah'ın ezeldeki takdiri.

çille (Far.): Zevk ve sefadan el çekerek bir yerde 40 günlük ibâdet. 2. Eziyet, sıkıntı.

çirāğ (Far.): Fitol, kandil, mum.

çirk-i ḥadeş (Far. Ar.): Abdest almayı gerektiren pislik hâli.

çüb (Far.): Tahta parçası, değnek.

çūn u çirā (Far.): Nasıl ve niçin.

çünīn (Far.): Bunun gibi, böyle.

-D-

dāğ (Far.): Yanık yarası.

daḳāyık (Ar.): İnce ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler.

dām (Far.): 1. Tuzak, ağ. 2. Yırtıcı olmayan vahşi hayvan.

dāmān (Far.): Etek.

dām-ı 'ankebūt (Far. Ar.): Örümcek ağı.

dām-ı şayyād (Far.): Avcı tuzağı.

dām-ı şikār (Far.): Avlama tuzağı.

dānā (Far.): Bilen, bilici, bilgiç.

dār (Ar.): Ev, yer, yurt.

dārā-yı ‘ālem (Far.): Âlemin hükümdarı.

dāreyn (Ar.): İki dünya; dünya ve ahiret.

ḡarb (Ar.): 1. Dövmeye, vurma. 2. Güç, kuvvet.

ḡarb-ı bāde (Ar. Far.): Şarabın darbesi, gücü.

ḡarb-ı şimşir (Ar. Far.): Şimşir ağacının darbesi.

dār-ı cinān (Ar.): Cennet yurdu.

dār-ı ġurūr (Ar.): Dünya.

dārū (Far.): İlaç.

Dārū’s-selām (Ar.): Bağdat’ın eski adı.

dāstān (Far.): 1. Destan, epope, hikāye, masal.
2. Şöhret, ün.

da‘ vā (Ar.): 1. Mesele. 2. Bir mesele üzerinde hususî bir fikir sahibi olma, iddia.

da‘ vā-yı zūr (Ar.): Asılsız iddia.

dāver-i cūd (Far.): Cömertlik sahibi hükümdar.

da‘ vet (Ar.): Çağırma, çağrı, ziyafet, dua.

Dāvūdī (Ar.): Davut Peygamberin sesini andıran kalın ses.

dāye (Far.): Taya, sütüne, çocuğa bakan dadı.

ded (Far.): Et yiyen yabâni hayvan.

defn (Ar.): Gömme, gömülme.

dehān (Far.): Ağız.

dehr (Ar.): 1. Dünyā. 2. Zaman, devir.

dehr-i bed-kār (Ar. Far.): Kötü dünya, kötü zaman.

dehr-i dün (Ar.): Aşağılık dünyā.

deh-sāle (Far.): On yıllık, on yaşında.

delālet (Ar.): İz, işaret.

delāil (Ar.): Delālet eden şeyler.

dem-ā-dem (Far.): Her vakit, sık sık.

dem-i bisyār (Far.): Çok zaman.

dem-i ‘İsī (Far. Ar.): 1. Üflemeyle ölüyü dirilttiği söylenen Hz. İsâ’nın nefesi. 2. Can bağışlayan soluk.

dem-i pîş (Far.): İleriki zaman.

dem-i rihlet (Far. Ar.): Ölme, vefât zamanı.

dem-i serd (Far.): Soğuk nefes, sert ve ümit vermeyen söz.

dem-i şubḡ (Far.): Sabah vakti.

dem-sāz (Far.): Arkadaş, dost, sırdaş.

dendān (Far.): Diş.

dendāne-i şîn (Far.): Şîn harfinin dişi.

deng (Far.): 1. Hayran, şaşkın, ahmak, sersem.
2. İki katı şeyin tokuşmasından meydana gelen ses.

denī (Ar.): Alçak, rezil, soysuz.

der (Far.): 1. —de, içinde. 2. Kapı.

der-āġūş (Far.): Kucaklama, sarma.

der-bān (Far.): Kapıcı, kapıya bakan.

derd-mend (Far.): Dert sahibi, tasalı, kaygılı.

derd-nāk: Dertli, tasalı, kaygılı.

derḡāl (Far.): Hemen, o anda, şimdi.

der-ḡāst (Far.): İstek, dilek, dilekçe.

derī (Far.): Havası iyi, yeşilliği bol olan dağ eteği.

derīde (Far.): Yırtılmış, yırtık.

der-i pülād (Far.): Çelik kapı.

der-kemīn (Far.): Pusuda, pusu bekleyen.

derūnī (Far.): İşten, gönülden.

dest (Far.): 1. El. 2. Güç, kuvvet.

destār (Far.): Sarık, tülbent.

dest-ġir (Far.): Elinden tutan, yardımcı.

destur (Far.): İzin, müsaade, ruhsat.

deşt (Far.): Bozkır, çöl, kır, ova.

devvār (Ar.): Devreden, çok dönen.

deyr (Ar.): 1. Manastır, kilise. 2. İnsanlık âlemi, bu dünya. 3. *mec.* Meyhâne.

deyr-i muğâne (Far.): Mecûsî mâbedi, meyhâne.

deyyâr (Ar.): Biri, bir kimse, bir fert.

dıraht (Far.): Ağaç.

dırâz (Far.): Uzun.

dırâzî (Far.): Uzunluk.

dībâce (Ar.): Başlangıç, önsöz.

dîdâr (Far.): 1. Yüz, çehre. 2. Görme, görüşme.

diger-gün (Far.): 1. Bozuk, değişmiş, başkalaşmış. 2. *mec.* Ölmüş.

dihkân (Ar.): 1. Çiftçi, köylü. 2. Köy ağası.

dil-ârâ (Far.): Gönül alan, gönül okşayan, gönül dinlendiren.

dil-âvîz (Far.): Gönüle asılan, gönül çeken, câzip, güzel.

dil-bend (Far.): Gönül bağlayan.

dil-ber (Far.): Gönül alıp götüren, güzel.

dil-dâr (Far.): Birinin gönlünü almış, sevgili.

dil-efgâr (Far.): Gönül yaralı olan, âşık.

dil-hâh (Far.): Gönül isteği, gönül dileği.

dil-haste (Far.): Gönül hasta, hasta gönüllü.

dil-i 'atşâne (Far. Ar.): Susamış, susayan gönül.

dil-i biryân (Far.): Kebap olmuş gönül.

dil-i ğam-gîn (Far.): Tasalı, kederli gönül.

dil-i pâkîze (Far.): Temiz gönül.

dilîr (Far.): Yürekli, cesur, yiğit.

dil-i remîde (Far.): Ürkmüş, kormuş gönül.

dil-i târ (Far.): Karanlı, karamış gönül.

dil-i teng (Far.): Sıkıntılı gönül.

dilîr (Far.): Cesur, yiğit.

dil-keş (Far.): Gönül çekici.

dil-nüvâz (Far.): Gönül okşayan.

dil-pezîr (Far.): Gönül bulan.

dil-rîş (Far.): Yüreği yaralı, dertli.

dil-rubâ (Far.): Gönül kapan, gönül alan.

dil-şâd (Far.): Gönül hoş, sevinmiş.

dil-şikeste (Far.): Gönül kırık, kırık gönüllü, hüznü.

dil-teşne (Far.): Gönül susamış, pek istekli.

dimâğ (Ar.): 1. Beyin. 2. Akıl, şuur.

dîn (Ar.): Allah'a inanma ve bağlanma.

direm (Ar.): Akça, para.

dirhem (Ar.): 1. Eski okkanın dörtyüzde biri. 2. Gümüş para.

dirigâ (Far.): Yazık, eyvahlar olsun.

diriğ (Far.): 1. Esirgeme. 2. Eyvah, ah, aman, yazık. 3. Men'etme, önleme.

dizem (Far.): Aşüfte, bayağı, gussalı kimse.

div (Far.): 1. Dev. 2. Şeytan. 3. Cin.

divân (Ar.): Büyük meclis.

divâne (Far.): Deli, budala, alık.

divâr (Far.): Duvar.

div-bend (Far.): Tehmüres'in lakabı.

div-fersây (Far.): Dev, şeytan, cin yoran, mahveden.

div-zâde (Far.): 1. Şeytandan doğmuş, şeytanın çocuğu. 2. Devin çocuğu.

diyâr (Ar.): 1. Memleket, ülke. 2. Yabancı hâneler, evler.

dûd (Far.): 1. Duman. 2. Gam, keder.

dûd-ı âzer (Far.): Ateş dumanı.

dûd-i nâr (Far.): Ateş dumanı.

duhân (Ar.): Tütün, duman.

duhter (Far.): Kız, kerîme.

dûr (Far.): Uzak.

durûğ (Far.): Yalan, doğru olmayan söz.

dü-süfte (Far.): İki delikli.

dūzaḥ (Far.): Cehennem, tamu.

dühül (Far.): Davul.

düjem (Far.): Kaygılı, kederli.

dürc (Ar.): 1. Sandık, cevahir kutusu. 2. Hokka gibi olan ağız.

dürdâne (Far.): 1. İnci tanesi. 2. Sevgili, kıymetli.

dürd (Far.): Tortu, çöküntü.

dürr-efşân (Far.): İnci serpen inci gibi söz söyleyen ağız.

dürr-i nâ-süfte (Ar. Far.): Delinmemiş inci.

dürr-i meknûn (Ar.): Muhafazalı parlak inci.

düşvâr (Far.): Güç, zor.

-E-

ebâṭil (Ar.): Boş, esassız olan şeyler, boş inanışlar.

eblaḥ (Ar.): 1. Alaca, bulaca. 2. Rengârenk. 3. Alabacak (at).

ebleh (Ar.): Pek akılsız, ahmak, bö, alık.

ebr (Far.): Bulut.

ebr-i giryân (Far.): Ağlayan bulut.

ebr-i nisân (Far.): Nisan yağmuru ile sedefte incil hâsıl olduğu gibi, nisan yağmuru yılanın ağzına düşünce de yağmur olurmuş.

ebrû (Far.): Kaş.

ebter (Ar.): 1. Eksik, tamamlanmamış. 2. Zürriyetsiz ve hayırsız (adam). 3. Faydasız şey.

ebvâb (Ar.): 1. Kapılar. 2. Kısımlar, bölümler.

ebyât (Ar.): İki mısra'dan meydana gelen manzum sözler.

ef'âl (Ar.): İşler, ameller.

efgân (Far.): 1. Izdırap ile haykırma, bağırıp çığırma; inleme, bağırışma.

efgân-ı bî-endâze (Far.): Ölçüsüzce bağırıp çağırma, inleme.

eflâk (Ar.): 1. Semâlar, felekler, zamanlar. 2. Bahtlar, tâlihler, kaderler.

efsak (Ar.): Daha, en, pek fasık, edepsiz.

efsâne (Far.): 1. Asılsız hikâye, masal, boş söz, saçmasapan lakırdı. 2. Dillere düşmüş, meşhûr olmuş hâdise.

efser (Far.): Tâc.

efsûn (Far.): Afsun, büyü, sihir, göz bağcılık, arpağ.

efsürde (Far.): Donmuş, donuk; *mec.* Kansız, gayretsiz, duyusuz.

efzûn (Far.): Fazla, çok, yukarı, aşkın.

ehl-i 'ıyâl (Ar.): Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu ailesi.

ehl-i idrâḥ (Ar.): Düşünce sahipleri, her şeye akıl erdirenler.

ejdehâ (Far.): 1. Büyük yılan. 2. Korkunç ve hayâlî bir hayvan.

ejder-i heft-ser (Far.): Yedi başlı ejderha.

ekl (Ar.): Bir şey yemek, yenilme.

ekşer (Ar.): En çok, daha ziyâde.

elem (Ar.): Ağrı, acı, sızı, sancı; dert, maddî ve mânevî ıstırap.

elfâz (Ar.): Kelimeler, sözler.

elṭâf (Ar.): İyi muâmeleler, iyilikler, iyilikseverlikler; okşamalar, nezâketler.

emîn (Ar.): 1. Emniyet sahibi, korkusuz; birine emniyet eden, güvenen; şüphe etmeyen; kendisine güvenilen (kimse, şey). 2. Emniyetli, korkusuz (yer). 3. Hz. Muhammed'in lâkabı.

emîr (Ar.): Bir kavmin, bir şehrin başı, beyi. 2. Büyük bir hânedâna mensup kimse.

emvâc-ı hayrân (Ar.): Şaşkınlık dalgaları.

en'âm (Ar.): At, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar.

enbüh (Far.): Çok kalabalık, başka. 2. Çokluk.

3. Meclis.

encâm (Ar.): Nihayet, son.

encüm (Ar.): Yıldızlar.

encümen (Far.): Cemiyet, meclis, şûrâ, komisyon.

endâm (Far.): Vücut, beden, insanın âzâsı, biçim; boy, boy pos cisim.

endâze (Far.): 1. Ölçü. 2. Mertebe, derece.

endek (Far.): 1. Az, azıcık. 2. Yaşı küçük.

endişe (Far.): Düşünce; vesvese, merak, kaygı; keder; şüphe; korku.

endüde (Far.): Kaplanmış, sıvanmış.

endüh (Far.): Gam, tasa, kaygı, sıkıntı.

engübîn (Far.): Bal.

engüş (Far.): Parmak.

enîs (Ar.): Dost, arkadaş, yâr, sevgili.

envâ'-ı biryân (Ar. Far.): Çeşitli kebablar.

envâ'-ı naḥçîr (Ar. Far.): Çeşitli avlar.

envâ' (Ar.): Çeşitler, türler.

envâ'-ı ni'met (Ar.): Çeşitli nimetler.

enver (Ar.): Daha (en, pek) nurlu, parlak, güzel.

erānib (Ar.): Tavşanlar.

ercümend (Far.): Muhterem, şerefli, itibarlı, haysiyetli, seçkin.

erḡavan (Far.): Erguvan da denilen kırmızımtırak bir çiçek.

erkân (Ar.): 1. Esaslar, dersler, direkler, sütunler. 2. Reisler.

esbâb (Ar.): Vasıtalar, lâzımlar.

esîr-i dām-ı saḥt (Ar. Far.): Çetin tuzağın tutsağı.

esrâr-ı nihân (Ar. Far.): Gizli, aklın eremeyeceği işler.

esrâr-ı bârîk (Ar. Far.): İnce sırlar, aklın eremeyeceği işler.

estâr (Ar.): Örtüler, perdeler.

eş'âr-ı ḡarrâ (Ar.): Gösterişli, güzel şiirler.

eş'âr-i dil-âviz (Ar. Far.): Gönül çeken, güzel şiirler.

eş'âr-ı mevzun (Ar.): Vezinli, ölçülü şiirler.

eş'âr-ı pür-sûz (Ar. Far.): Dert, ızdırıp dolu şiirler.

eşcâr (Ar.): Ağaçlar.

eşkâl (Ar.): Biçimler, suretler, tarzlar.

eşk-i müstmendân (Far.): Kederli, hüznü gözyaşı.

eşk-i pür-ḥûn (Far.): Kan dolu gözyaşı.

eşk-i rîzân (Far.): Dökülen, akan gözyaşı.

evbâş (Ar.): Söz anlamaz, söz dinlemez, mutaassıp.

evc (Ar.): Yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk.

evhâm (Ar.): Zanlar, kuşku, esassız şeyler, kuruntular.

evlâ (Ar.): Daha uygun, daha lâıyk, daha iyi, üstün.

evrâd (Ar.): 1. Okunması âdet olunan dinî dualar. 2. Her vakit dilde ve ağızda dolaşan sözler.

evrâk (Ar.): 1. Yapraklar, kâğıtlar. 2. Arşiv.

evvelâ (Ar.): Birinci olarak, her şeyden önce, ilk önce.

evzâ'-ı kâr (Ar. Far.): İş hâlleri, vaziyetleri.

eyâ (Ar.): 'ey, hey' manasına gelen ve Arapça kelime ve terkiplere giren nidâ edatıdır.

ezhâr (Ar.): Çiçekler.

ezrak (Ar.): 1. Mavi, gök renkli. 2. Saf ve temiz.

-F-

fâhîr (Ar.): İftihar eden, övünen.

fahîr (Ar.): Övünme. Övülmeye sebep olacak kimse. Fazilet, büyüklük.

fâhte (Far.): Üveyik kuşu.

faqr (Ar.): Fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık.

fâl (Ar.): Uğur, talih, deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi birtakım garip usullerle insanın talihine ait şeyler söyleme.

fâni (Ar.): 1. Ölümlü. 2. Muvakkat, geçici. 3. İhtiyar, yaşlı.

fâriğu'l-bâl (Ar.): Baş dinç, rahat, kaygısız.

farq (Ar.): 1. İki veya daha çok şey arasındaki ayrılık. 2. Ayırma, ayrılma, seçilme.

farq-ı ser (Ar. Far.): Başınım tepesi.

fâsid (Ar.): 1. Kötü, fena, yanlış, bozuk. 2. Münafık, fesat çıkaran.

faşl-ı hâzân (f): Sonbahar mevsimi.

fâş (Far.): Meydana çıkma, duyulma, açığa vurma, dile verme.

fâzîhat (Ar.): Eepsizlik, alçaklık.

fâzl (Ar.): 1. Fazla, artık, bâkî. 2. Fazlalık, üstünlük. 3. Fazilet, erdem.

fehm (Ar.): Anlama, anlayış.

felâh (Ar.): 1. Kurtuluş, selâmet, onma. 2. Mutluluk, kutluluk.

ferâgat (Ar.): 1. Vazgeçme, el çekme. 2.

İstirahat, dinlenme.

ferâg (Ar.): Vazgeçme, bırakıp terketme.

ferah (Ar.): Gönül açıklığı, sevinç. Sevinme.

ferâh (Ar.): Bol, geniş, yayvan, açık.

ferah-nâk (Ar. Far.): Sevinçli.

ferâmûş (Far.): Unutma, hatırdan çıkarma.

feres (Ar.): At, beygir.

ferestâden (Far.): Göndermek.

ferheng (Far.): Bilgi, hüner, marifet; edep; akıl, temkin.

ferhunde (Far.): Mübarek, mes'ut, meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu.

fermân-pezîr (Far.): Ferman buyuran, veren.

ferseng (Far.): Fersah.

ferş (Ar.): 1. Döşeme, yayma. 2. Yeryüzü, kır, sahra.

fer' (Far.): Yan, ikincil, ikinci derecede.

feryâd-res (Far.): Feryâd edenin imdâdına yetişen.

ferzâne (Far.): 1. Hakîm, feylesof; bilgili [kimse]. 2. tas. Nefsânî bağlantılarından sıyrılmış olan derviş.

ferzend (Far.): Oğul, çocuk.

feşâhat (Ar.): Bir lisânın doğru ve hatasız, sühûletle ve selâsetle söylenmesi ve yazılması.

fesâne (Far.): Asılsız hikâye, masal.

feth (Ar.): Açma, açılma.

fettân (Ar.): 1. Fitne ve fesâda teşvik eden, fenalık yapan, ayartan. 2. Oynak. 3. Câzibeli, gönül alıcı.

fevt (Ar.): 1. Bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma. 2. Ölüm.

feyyâz (Ar.): 1. Feyiz, bereket ve bolluk veren; Allah. 2. İçi çok temiz, cömert kimse.

feyz (Ar.): 1. Bolluk, çokluk, verimlilik. 3. İlim, irfan.

fezā (Ar.): Ucu bucağı olmayan boşluk, dünyanın sonsuz olan genişliği.

fazā(y)il (Ar.): Faziletler. İnsanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez istidat, güzel vasıf, insanın yaratılışındaki iyilik, iyi huy, erdem.

fidā' (Ar.): Fedâ, bir esiri kurtarmak için verilen şey, fidyе.

figān (Far.): İstirap ile bağırıp çağırma, inleme.

figān-ı bî-şümār (Far.): Hadsiz, sayısız, pek çok figān.

fihrist (Ar.): Bir kitabın içinde neler bulunduğunu gösteren ve kitabın başına ya da sonuna konulan cetvel, indeks.

fıkr-i bünyād (Ar. Far.): Asıl, temel fikir.

fıkr-i dırāz (Ar. Far.): Uzun fikir.

fıkr-i fāsıd (Ar.): Bozuk, bozucu fikir.

fıkr-i müdārā (Ar. Far.): Dost gibi görünme, yüze gülme fikri.

fırāk (Ar.): 1. Ayrılık, ayrılma. 2. Hüzün, keder.

firāvān (Far.): Çok, bol, fazla.

fırdevs (Ar.): 1.Cennet, uçmak. 2. Bostan, bahçe.

fırīb (Far.): Aldatma, iğfal, hile.

fırıştē (Far.): Melek.

fırkat (Ar.): Dostlardan ve sâirelerden ayrılık, ayrılış.

fırūze (Ar.): Nişābur'da çıkan açık mavi renkli ve değerli bir yüzük taşı.

fiten (Ar.): Fitneler, ayartmalar, azdırmalar, ara bozmalar.

fülfül (Ar.): Karabiber.

fünün (Ar.): Fenler, sanatlar, ilimler.

-fūrūz (Far.): Parlatan, aydınlatan.

füsürde (Far.): Donmuş.

fütāde (Far.): 1. Düşkün. 2. Tutkun, müptelâ. 3. Bîçâre.

fütüh (Ar.): 1. Zafer, galibiyet, üstünlük. 2. Açma, açılma, ferahlanma, gönül ferahlığı.

-füzün (Far.): Çok fazla.

-G-

ğabğab (Ar.): Çene altı. Alt çenenin altında sakak denilen sarkık et.

ğaddār (Ar.): Zulmeden, hâin, merhametsiz, kıyıcı.

Ğaffār (Ar.): Kullarının günahlarını örten, Allah.

ğāfil (Ar.): Gaflette bulunan, ihmal eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel.

ğaflet (Ar.): Gafillik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık. 2. İhmal, endişesizlik.

ğāh (Far.): 1. Zaman bildiren edat. 2. Yer bildiren edat. 3. Arasıra, kimi, bazı.

ğālib (Ar.): Galebe çalan, üstün gelen, yenen.

ğāliye-dān (Ar. Far.): Galiye kutusu, güzel kokulu şeylerin muhafaza bulunduğu kap, mahfaza.

ğaltān (Far.): Yuvarlatıcı, yuvarlanan, tekerlenen.

ğam (Ar.): Keder, tasa, kaygı, dert.

ğamāme (Ar.): Bulut.

ğam-gīn (Ar. Far.): Kederli, tasalı, kaygılı.

ğam-ğāne (Ar. Far.): 1.Kaygı, tasa yurdu. 2. Dünya.

ğam-ğ̃ār (Ar. Far.): Gam yiyen, kederlenen, tasalanan.

ğam-ı teb (Ar. Far.): Ateş, hararet, sıtma gamı.

ğam-ı gerdün (Ar. Far.): Dünyanın, feleğin gamı.

ğam-ı nengîn (Ar. Far.): Utanç verici, utanılacak gam.

ğam-nâk (Ar. Far.): Gamlı, tasalı, kaygılı.

ğanem (Ar.): Koyun.

ğani (Ar.): 1. Zengin, varlıklı, bol, doygün.

ğanîmet (Ar.): Beklenmeyen kazanç.

ğâr (Ar.): Mağara.

ğarâz (Ar.): 1. Hedef, meyil, istek. 2. Gizli düşmanlık, kin.

ğarîb (Ar.): 1. Kimsesiz, zavallı. 2. Gurbette, kendi memleketinin dışında olan, yabancı. 3. Tuhaf, şaşılacak, bambaşka. 4. Dokunaklı.

ğarîk (Ar.): 1. Gark olmuş, suya batmış, suda boğulmuş. 2. Su içine dalmış.

ğarık (Ar.): Suya batma, boğulma.

ğarğa-i hûn (Ar. Far.): Kana batmış.

ğarğa-i mül (Ar. Far.): Şarap suyuna batmış.

ğarrâ (Ar.): Ak, parlak, güzel, gösterişli, şatafatlı.

ğavgâ (Far.): Kavga, dövüş; savaş.

ğavvâş (Ar.): Dalgıç.

ğayret-i nāmūs (Ar.): Namus uğruna çalışıp didinme.

ğayûr (Ar.): 1. Gayretli, çok çalışkan. 2. Kıskanç.

ğazâl-ı ‘ayn (Ar.): Göz âhusu.

ğazâle (Ar.): Dişi geyik.

gec ‘imâme (Far. Ar.): Eğri sarık.

gedâ (Far.): Dilenci, yoksul.

genc (Far.): Hazine, define.

genc-i bisyâr (Far.): Çok hazine.

genc-i mahfî (Far. Ar.): Gizli, saklı hazine.

gencîne (Far.): bak. genc.

gendüm (Far.): Buğday.

gerd (Far.): Toz, toprak.

gerdân (Far.): Dönücü, dönen.

gerdiş (Far.): Dönüş, dönme, dolaşma.

gerdün (Far.): 1. Dönücü, dönen, devreden. 2. Felek, dünyâ, semâ.

germ (Far.): Sıcak.

germiyyet (o.): Hararet, sıcaklık, ateşli çalışma.

geş (Far.): 1. Güzel, hoş. 2. Naz ve eda ile yürüme.

geşt (Far.): 1. Gezme, seyretme, dolaşma. 2. Geçme.

gevden (Far.): Ahmak, sersem.

gevher (Far.): 1. Elmas. 2. Bir şeyin aslı, esası.

gîl (Far.): Balçık, su ile ıslanmış toprak.

ğirîv (Far.): Bağırma, bağırışma.

ğiribân-çâk (Far.): ‘Yakası yırtık’: kederli.

giriiftâr (Far.): 1. Tutulmuş, yakalanmış, esir. 2. Düşkün, uğramış, tutkun.

giriğ (Far.): Dürüm, bağ.

giriğ-gîr (Far.): Düğüm tutmuş, düğümlü, dolaşık.

giriğ-nâk (Far.): Düğümlü, bağlı.

girişme (Far.): Naz, işve, cilve, gamze.

girižân (Far.): Kaçıcı, kaçan.

giryân (Far.): Ağlayıcı, ağlayan.

giryê (Far.): Ağlama, ağlayış; gözyaşı.

gîti-sitân (Far.): Cihangir, cihanı zapteden.

gîsû (Far.): Omuza dökülen saç, uzun saç, kâkül.

giyâ (Far.): Nebat, bitki, taze ot.

giyâh (Far.): bk. giyâ.

giyāh-ı ter (Far.): Taze bitki.

ğubār (Ar.): Toz.

ğubārī tütüyā (Ar.): Tozdan göz sürmesi.

ğufrān (Ar.): Affetme, merhamet etme.

ğulām (Ar.): Köle, esir.

gūr (Far.): 1. Mezar, kabir. 2. Meşhur Pehlivan Rüstem'in lakabı.

gūr-i teng (Far.): Dar, sıkıntılı, küçük mezar.

ğurüb (Ar.): Bir gök cisminin batıda görünmez olması, batması.

güsfind (Far.): Koyun.

ğuşşa (Ar.): Keder, kaygı, tasa.

güş (Far.): 1. Kulak. 2. İşitme, duyma.

güş-der-güş (Far.): Kulaktan kulağa.

güşe-i ğār (Far. Ar.): Mağaranın köşesi.

güşmāl (Far.): Kulak bükme, yola getirme.

güyā (Far.): 1. Söyleyen, söyleyici. 2. Sanki, diyelim ki.

güft ü gū (Far.): Dedikodu.

güftār (Far.): Söz.

güfte (Far.): Söyleniş, söylenmiş.

güher (Far.): bk. gevher

güher-bār (f): Cevher yağdıran.

gül-āb (Far.): Gülsuyu.

gül-āb-i eşk (Far.): Gözyaşının gülsuyu.

gül-berg-i sir-āb (Far.): Suyu kanmış, taze gül yaprağı.

gül-engübīn (Far.): Bal ile yapılan gül murabbası.

gül-gūn (Far.): Gül renkli, pembe.

gül-i pejmürde (Far.): Solmuş, solgun, dağılmış gül.

gül-i sürh (Far.): Kırmızı gül.

gül-i ter (Far.): Taze gül.

gül-ı izār (Far.): Gül yanaklı, al yanaklı.

gül-i zerd (Far.): Sarı, solgun gül.

gülzār-i bī-der (Far.): Kapısız gül bahçesi.

gülzār-i haḳāyık (Far. Ar.): Hakikatler bahçesi.

gülzār-i ḥüsn (Far. Ar.): Güzellik bahçesi.

gūm (Far.): Kayıp, yitik.

gūmān (Far.): Zan, sanma, sezme.

gūm-rāh (Far.): 1. Yolunu şaşırması, doğru yoldan ayrılmış. 2. Bol, gür.

gūm-şüde (Far.): Kaybolmuş, telef olmuş.

gürbe (Far.): Kedi.

gürg (Far.): Kurt, canavar.

gürizān (Far.): Kaçıcı, kaçan.

gürūh (Far.): Cemaat, bölük, takım.

güstāh (Far.): Küstah, hayâsız, arsız, edepsiz, saygısız.

güşāde (Far.): Açılmış, açık, ferah, şen.

güşāyış (Far.): Açılma, açıklık, açılış.

güvāh (Far.): Şâhit, tanık, delil.

güzāf (Far.): Bihüde, boş.

güzer (Far.): 1. Geçme, geçiş. 2. Geçen, geçici.

güzer-gāh (Far.): Geçilen yer, geçit, uğrak.

güzīde (Far.): Seçkin, seçilmiş, beğenilmiş.

-H-

ḥāb (Far.): Uyku.

ḥaber-dār (Ar.): Haberli.

ḥāb-ı ḥargüş (Far.): Tavşan uykusu, hafif ve kuşkulu uyku; hile, yalan.

ḥabīb (Ar.): 1. Sevgili. 2. Seven, dost.

ḥabīb-i yik-süvāre (Ar. Far.): Arkadaşı olmayan, tek başına kalmış sevgili.

ḥāb-ı ḡaflet (Far. Ar.): Gaflet uykusu.

ḥāb u ḥoriş (Far.): Uyku ve yeme.

ḥabîr (Ar.): 1. Haberli, bilgili. 2. Allah.

ḥacâlet (Ar.): Utanma.

ḥacât (Ar.): İstekler, dilekler.

ḥacer (Ar.): Taş.

ḥâcet (Ar.): İhtiyaç, lüzum, gereklik.

ḥâcib (Ar.): 1. Kapıcı, perdecî. 2. Perde, hâil.

ḥacîl (Ar.): Utanmış, utanan.

ḥadeng-i ḥâr (Far.): Diken oku.

ḥadeş (Ar.): 1. Abdest ve guslün tazelenmesini gerektiren hâl. 2. İnsan pisliği.

ḥadîdî (Ar.): Demirden yapılmış, demirle ilgili.

ḥadiş (Ar.): 1. Peygamberimizin kutsal sözü. 2. Hadisten bahseden ilim. 3. Yeni, yeni çıkan. 4. Haber, kıssa, söz, söylenti.

ḥ-âher (Far.): Kızkardeş, hemşire.

ḥâk (Far.): Toprak.

ḥakîkat (Ar.): 1. Bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti. 2. Gerçek, doğru. 3. Sadakat, bağlılık.

ḥakîm (Ar.): 1. Her şeye hükmeden, Allah. 2. Hükmeden, yargıç.

ḥâk-i reh (Ar.): 'Yolun toprağı': Uğur, kadem.

ḥakîr (Ar.): İtibarsız, değersiz, âdî.

ḥâkister (Far.): 1. Kül, ateş külü. 2. *mec.* Bülbül.

ḥak-perest (Ar. Far.): Hakka tapınan, doğruluktan ayrılmayan, doğruluğu seven.

ḥâl (Ar.): Dayı.

ḥalâş (Ar.): Kurtulma, kurtuluş.

ḥâlât (Ar.): Hâller, sûretler, keyfiyetler, nitelikler.

ḥalâvet (Ar.): 1. Tatlılık, şirinlik. 2. Zevk.

ḥalâyık (Ar.): 1. Mahlûklar, yaratıklar, insanlar. 2. Halayık, satın alınan kadın hizmetçi.

ḥâl-dâr (Ar. Far.): Hâleli, hâlelenmiş.

ḥâl-dâş (Ar. Far.): Aynı hâli, durumu paylaşan.

ḥâlet (Ar.): Hâl, suret, keyfiyet.

ḥalḥâl (Ar.): Arap kadınlarının süs olarak bileklerine taktıkları gümüşten veya altından yapılmış halka, ayak bileziği.

ḥâlî (Ar.): Boş, meşgul olmayan.

ḥâl-i 'anber (Far. Ar.): Güzel kokulu ben.

ḥâl-i dehr (Ar.): Dünyanın durumu.

Ḥâl-i naḥs (Ar.): Bahtsız, uğursuz durum.

ḥâliš (Ar.): Hilesiz, katıksız.

ḥalk-ı dâmâd (Ar. Far.): Güveyin halkı, insanları.

Ḥallâk (Ar.): Yaratıcı, yaratan, Allah.

ḥamâ(y)il (Ar.): 1. Kılıç kayışı. 2. Nüşa, muska, tılsım.

ḥâme (Far.): Kalem.

ḥam (f): Eğri, bülülmüş.

ḥâmil (Ar.): 1. Yüklü. 2. Gebe. 3. Sahip, mâlik. 4. Taşıyan, götüren.

ḥamiyyet (Ar.): Millî onur ve haysiyet.

ḥam-i zülîf (Far.): Zülîfün (saç lülesinin) kıvrımı, bükümü.

ḥammâr (Ar.): 1. Şarap yapan veya satan, meyhaneci. 2. *tas. mec.* Mürşit, kılavuz.

ḥamr (Ar.): Şarap.

ḥamûl (Ar.): Tahammüllü, sabırlı, dayanıklı.

ḥamûş (Far.): Susmuş, sessiz.

ḥân (Far.): Hükümdar, hâkân.

ḥandân (Far.): Gülen, gülücü; sevinçli.

ḥande (Far.): Gülme, gülüş.

ḥân mân (Far.): Ev, bark, ocak.

ḥanûṭ (Ar.): Ölüyü tahnit etmekte kullanılan ilaç.

ḥâr (Far.): Diken.

ḥ̣ār (Far.): 1. Hor, hakir, aşağı, bayağı. 2.

Yiyici, yiyen.

ḥarāb (Ar.): 1. Yıkık, viran. 2. Geçkin, sarhoş.

ḥarāb-ābāde (Far.): Haraplıkla dolu yer, tam harābe.

ḥarāc (Ar.): Vaktiyle Müslüman olmayan teb'adan alınan vergi.

ḥarf (Ar.): 1. Alfabe-yi meydana getiren işaretlerden her biri. 2. Söz, lâkırdı.

ḥar-gāh (Far.): Büyük çadır, otağ.

ḥargūş (Far.): Tavşan.

ḥarīdār (Far.): Satın alıcı.

ḥarīf (Ar.): Teklifsiz dost.

ḥarīm-i ḥāşş (Ar.): Büyük bir zatın kendi dâiresi.

ḥār-ı nīş (Far.): Ucu sivri diken.

ḥār-ı pişte (Far.): Yığınla diken.

ḥarīr (Ar.): 1. İpek. 2. Hararetili ateş.

ḥār-keş (Far.): Yoksulluktan dolayı evine diken ve çalı çırpı taşıyan.

ḥar-vār (Far.): Eşek yükü, bir eşek yükü ağırlık.

ḥāşş (Ar.): 1. Mahsus, özel. 2. Hükümdarın kendine mahsus olan. 3. Saf, hâlis.

ḥased (Ar.): Kıskançlık, çekemezlik.

ḥāşegī (o.): Güzel cariye. Fâhir ve nefis nesne.

ḥasen (Ar.): Hüsünlü, güzel.

ḥāşıl (Ar.): Husûle gelen, peydâ olan, çıkan, türeyen.

ḥāşıl-ı 'ömr (Ar.): Ömrün özeti.

ḥāsīd (Ar.): Haset eden, kıskanan, kıskanç.

ḥāş-ı ma'būd (Ar.): Allah'ın özel kulu.

ḥāsīr (Ar.): Zarara, ziuana uğrayan.

ḥasīr (Ar.): 1. Hasret çeken, meramına nâil olamayan. 2. Çıplak, eliboş, müdafaadan âciz [adam].

ḥaşlet-i dīv (Ar. Far.): Şetan, cin özelliği.

ḥ̣āstārī (Far.): İsteme, görücülük.

ḥasūd (Ar.): Kıskanç, çekemeyen.

ḥaṭṭ (Ar.): 1. Çizgi. 2. Satır. 3. Yol. 4. Yazı. 5. Gençlerde yeni terleyen bıyık veya sakal.

ḥatā (Ar.): 1. Yanlış; yanlışlık; yanılma. 2. Günah. 3. Kabahat, kusur.

ḥaṭar (Ar.): Tehlike.

ḥaṭar-nāk (Ar. Far.): Tehlikeli, korkunç, korkulu.

ḥāṭır (Ar.): 1. Zihin, fikir.

ḥāṭif (Ar.): 1. Sesi işitilip de kendisi görülmeyen [kimse], seslenici, çağırıcı. 2. Gaipten haber veren melek.

ḥatm (Ar.): 1. Hitama erdirme, bitirme. 2. Mühürleme, mühürlenme.

ḥatm-ı nübüvvet (Ar.): Peygamberliğin sona erdirilmesi.

ḥaṭṭ-i menşūr (Ar.): Neşrolunmuş yazı.

ḥaṭṭ-i zengār (Ar. Far.): Göztaşı çizgisi.

ḥavādiş (Ar.): İlgi ile karşılanan haber; yeni söz.

ḥavāle (Ar.): Bir işi veya bir şeyi başkasına bırakma, ısmarlama.

ḥavālī (Ar.): Etraf, civar, çevre, yön.

havās (Ar.): Hasseler, duygular.

ḥavf (Ar.): Korku, korkma.

ḥavrā (Ar.): Ahu gözlü [kız, kadın].

ḥayā (Ar.): 1. Utanma, sıkılma, ar, namus. 2. Allah korkusu ile günahattan kaçınma.

ḥayāl-bāz (Ar. Far.): Hayalle, kuruntuyla oynayan.

ḥayāt-ı maḥẓ (Ar.):: Hâlis, sade hayat.

ḥayfâ (Ar.):: 1. Haksızlık, cevr, zulüm. 2. Yazık ki, heyhat, vah. 3. İlenç, ah, beddua.

ḥaylî (Far.): 1. Epeyce, çokça. 2. Oldukça.

ḥayl-i tâzî (Ar. Far.): Tazı, av köğegi sürüsü.

ḥayme (Ar.):: Çadır.

ḥayy (Ar.):: 1. Allah'ın adlarındandır. 2. Diri, canlı. 3. Kabile.

ḥayz-rân (Far.): Bambu ağacı, hazeran.

ḥazân (Far.): Sonbahar, güz.

Ḥazâyin (Ar.):: Hazineleler.

ḥazer (Ar.):: Sakınma, korunma, korunma.

ḥazz (Ar.):: 1. Deniz koyunu. 2. Deniz koyununun yününden yapılan elbise.

ḥazz-i nefis (Ar.):: Nefsin zevki.

heft-sâl (Far.): Yedi yıl.

helâk (Ar.):: 1. Mahvolma, ölme. 2. Çok yorulma.

hemân-dem (Far.): Hemen, çabucak, o anda.

hem-çü (Far.): [Onun] gibi.

hem-çünân (Far.): Böylece.

hem-dem (Far.): Sıkı fıkı, can ciğer arkadaş.

hem-dest (Far.): 1. Kuvvet ve kudrette beraber olan, elele veren. 2. Ortak.

hem-ḥâne-i dil (Far.): Aynı gönül evini paylaşan.

hemîn (Far.): Bunun ile, tıpkı, bu; çok.

hemîşe (Far.): Dâimâ, her vakit, her zaman.

hem-merḥale (Far. Ar.): Aynı aşamada olan.

hem-nefes (Far. Ar.): Arkadaş.

hem-nişîn (Far.): Beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.

hem-râh (Far.): Yoldaş, yol arkadaşı.

hem-râz (Far.): Sır arkadaşı; dost.

hem-tâ (Far.): Benzer, taydaş, denk, müsavi.

hem-vâr (Far.): Düz yer, bir çırpıda olan yer, uygun yer.

hengâme (Far.): Kavga, gürültü.

hengâm (Far.): Zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim.

her-bâr (Far.): Her defa, daima.

hergiz (Far.): Asla, katiyen, hiçbir suretle.

hest (Far.): 1. Vardır, var, mevcut. 2. Varlık. 3. Mevcut.

hevâ (Ar.):: Heves, istek, arzu; sevgi; hoşlanma.

hevâ-dâr (Ar. Far.): Yâr, dost.

hevâ-yı âşiyâne (Ar. Far.): Mesken, yuva havası.

Hevâ-yı küh (Ar. Far.): Dağ havası.

heves-nâk (Ar. Far.): Heves edici, hevesli.

heybet (Ar.):: Korku ile sevgi duygularını birden uyandıran hâl veya gösteriş.

hezâr (Far.): 1. Bülbül. 2. Bin. 3. Pek çok.

hezârân (Far.): 1. Bülbüller. 2. Binler.

ḥıfẓ (Ar.):: 1. Saklama. 2. Ezberleme.

ḥurâmân (Far.): 1. Salına salına, naz ve eda ile yürüyen. 2. Salına salına, salınarak.

ḥired (Far.): Akıl, us.

ḥired-mend (Far.): Akıllı, anlayışlı.

ḥurîdâr (Far.): Müşteri, satın alma.

ḥürmen (Ar.):: Mahrumluk, ümitsizlik.

ḥırs (Far.): Ayı.

ḥırz (Ar.):: 1. Sığınak. 2. Nazar değmemesi için kullanılan muska; nazar boncuğu. 3. Tılsım.

ḥışâl (Ar.):: Huylar, tabiatlar, ahlâklar.

ḥışm (Far.): Kızgınlık, öfke.

ḥışm-dâr (Far.): Kızgın, öfkeli.

ḥışt (Far.): Kerpiç, tuğla.

ḥıyām (Ar.): Çadırlar.

ḥıyel (Ar.): Oyunlar, aldatmalar, dubārâlar.

ḥıyre-zerdi (Far.): Donuk, solgun sarı.

Ḥızr (Ar.): İçenlere ölmezlik veren âb-ı hayât'ı

içmiş bulunan kul sıkıldığı zaman imdâdına

yetişmekle meşhur olan peygamber.

ḥicâb (Ar.): Utanma, sıkılma.

hicr (Ar.): Ayrılık.

hidâyet (Ar.): Hak yoluna, doğru yola

kılavuzlama.

hidmet (Ar.): İş, iş görme, vazife,

memurluk.

ḥikâyet (Ar.): 1. Anlatma. 2. Roman. 3. Masal.

4. Olmuş bir hâdise.

ḥikmet (Ar.): 1. Hakimlik. 2. Sebep.

ḥilâl (Ar.): Diş, kulak karıştıracak alet.

hilâl-ebrû (Ar. Far.): Hilâl kaşlı, kaşı Ay gibi

olan.

ḥil'at (Ar.): Eskiden padişah veya vezir

tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye

giydirilen süslü elbise, kaftan.

ḥilm (Ar.): İnsanın tabiatında olan yavaşlık,

yumuşaklık.

hindû-yı siyeh (Far.): Siyah ben, benek.

ḥisâb-ı sūd (Ar. Far.): Kâr hesabı.

ḥişâr (Ar.): 1. Kuşatma, etrafını alma. 2. Kale,

etrafı istihkâmlı kale, bent.

ḥı'îş (Far.): Akraba.

ḥı'îšten (Far.): Kendi.

ḥıṭâb (Ar.): Bir veya birçok kimseye ağızdan

veya yazı ile söyleme.

ḥizâne (Ar.): 1. Hazine. 2. Gönül.

ḥiz (Far.): Coşkunluk, dalgalanma.

ḥizân (Far.): Kalkan, sıçrayan.

ḥizrân (Far.): Hezerân ağacı, yaban mersini denilen ağaç.

ḥizrânî (Far.): Hazerân ağacına ait.

ḥizrân-ḳad (Far.): Hazerân boylu.

ḥod (Far.): 1. Kendi. 2. Baş zırhı, miğfer.

ḥod-gâm (Far.): Kendini beğenmiş, bencil.

ḥod-küş (Far.): Kendini öldüren, intihar eden.

ḥod-perest (Far.): Kendine tapan, kendini

beğenmiş.

ḥod-rûy (Far.): Keni kendine biten, yabanî.

ḥokḳa-bâz (Ar. Far.): 1. Hokkabaz. 2. Oyunba,

hilekâr, hileci.

ḥokḳa (Ar.): Mâden, cam veya topraktan

yapılmış küçük kap. (İçine bilhassa mürekkep

konur.)

ḥor (Far.): Değersiz, bayağı [kimse].

ḥoş-güy (Far.): Tatlı dilli, dili tatlı.

ḥoşnüd (Far.): Razi, memnun.

ḥoş-revân (Far.): Yürüyüşü güzel, güzel

yürüyüşlü.

ḥoş-tedbîr (Far. Ar.): Tedbiri, dikkati güzel.

ḥûb (Far.): Güzel, hoş, iyi.

ḥuceste (Far.): Uğurlu, meymenetli; hayırlı,

saadetli, kutlu.

Ḥudâ (Far.): Tanrı.

ḥuffâş (Ar.): Yarasa, gece kuşu.

ḥufte (Far.): Yatmış, uyumuş.

ḥulle (Ar.): 1. Cennet elbisesi. 2. Belden aşağı

ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan

ibâret elbise.

ḥumâr (Ar.): İçkiden sonra gelen başağrısı,

sersemlik.

ḥum-i mey (Far.): Şarap küpü.

Ḥum-i şaḥbā (Far. Ar.): Şarap küpü.

ḥunābe (Far.): 1. Kanlı su. 2. Gözyaşı.

ḥün-ḥār (Far.): Kan içen, kan dökücü, zâlim.

ḥün (Far.): 1. Kan. 2. Öldürme, öc.

ḥün-riz (Far.): Kan döken, kan dökücü.

ḥunük (Far.): Ne güzel! Ne mutlu! Yaşa!

ḥūr (Ar.): 1. âhû gözlüler, gözlerinin akı

karasından çok olanlar. 2. Cennet kızları,

hūriler.

ḥurd (Far.): 1. Küçük, ufak. 2. Kırık. 3.

Ehemmiyetsiz.

ḥurde (Far.): Yemiş, yenilecek şey.

ḥūr-ı ḥacīl (Ar.): Utanmış âhû gözlüler, hūriler.

ḥurrem (Far.): Şen, sevinçli, güler yüzlü.

ḥürşid (Far.): Güneş.

ḥürşid-i enver (f.a.): Parlayan, ışık saçan güneş.

ḥürşid-i ḥâver (Far.): Doğu güneşi.

ḥürşid-i tâbân (Far.): Parlayan güneş.

ḥurūs (Far.): Horoz.

ḥurūş (Far.): Coşma, çağiltı, gürültü, şamata,

telaş.

Ḥusrev (Far.): 1. Padişah, hükümdar, sultan. 2.

Ḥusrev u Şîrin masalının erkek kahramanı.

ḥusrev-i sipihr (Far.): Gökyüzünün padişahı.

ḥuşûl (Ar.): Üreme, türeme, çıkma.

hūş (Far.): 1. Akıl, fikir; şuur, us. 2. Ölüm. 3.

Zehir.

ḥūşe (Far.): 1. Başak. 2. Salgım.

ḥuşk (Far.): 1. Kuru. 2. Kaba, soğuk.

ḥuşk-i giyâh (Far.): Bitki kurusu.

hūş-mend (Far.): Akıl sahibi; akıllı, aklı

başında.

ḥuşûnet (Ar.): 1. Sertlik, kabalık, katılık. 2.

İnatçılık.

ḥüccâc (Ar.): Hacılar, hac yolculuğunu yapmış olanlar.

ḥüccet-i nūr (Ar.): Nûrun, aydınlığın delili,

vesikası.

ḥük-m-i taḳdîr (Ar.): Takdir edilen hüküm, emir.

ḥümâ (Far.): 1. Devlet kuşu. 2. Saadet,

kutluluk.

ḥüsn (Ar.): 1. Güzel, iyi. 2. Güzellik, iyilik.

Hüşyâr (Far.): Akıllı başında, akıllı, uslu.

ḥüveydâ (Far.): Açık, apaçık, belli, besbelli.

‘ıḳd-i mervârid-dendân (Ar. Far.): İnci dişlerin

dizili olduğu gerdanlık.

-İ / İ-

ışlâḥ (Ar.): İyi hâle koyma, iyileştirme,

düzeltilme.

‘ışk-bâz (Ar. Far.): Aşkla oynayan, yalandan

âşık görünen.

‘ışk-bâzî (Ar. Far.): Birine âşık görünerek

arzusuna kavuşmak isteme, yalancı aşk, sever

görünme.

‘ışk-i ḥaḳîkî (Ar.): Gerçek sevgi, maddeye

bağlı olmayan aşk.

‘itr-i micmer (Ar.): Buhurdan kokusu.

ıztırâb (Ar.): Acı, elem, azap, sıkıntı; vesvese.

ibrâm (Ar.): Can sıkacak derecede ısrar etme,

üstüne düşme; zorlama.

‘ibret (Ar.): 1. Kötü bir hadiseden alınan ders.

ibtılâ’ (Ar.): Mübtelâlık, bir şeye düşkün olma,

düşkünlük, tiryâkilik.

icâbet (Ar.): 1. Kabul etme, kabul edilme.

icâret (Ar.): Kira, îrat, gelir.

icâzet (Ar.): İzin, ruhsat.

icrâ’ (Ar.): Yapma, yerine getirme.

ictimā' (*Ar.*): Toplanma, bir araya gelme.

'id (*Ar.*): Bayram.

idbār (*Ar.*): Talihsizlik, bahtsızlık; düşkünlük, işlerin ters gitmesi.

idrāk (*Ar.*): 1. Anlayış, akıl erdirmeye. 2. Yetişme, erişme. 3. Olgunlaşma.

'iffet (*Ar.*): 1. Afiflik, temizlik. 2. Namus.

iflāh (*Ar.*): 1. Kutlu, başarılı olma. 2. Felâh bulma, selamete çıkma, kötü bir durumdan kurtulup iyi bir duruma gelme.

ihlāş (*Ar.*): 1. Hâlis, temiz, doğru sevgi. 2. Gönülden gelen dostluk, samimiyet, doğruluk, bağlılık.

ihmāl (*Ar.*): Yükletme, yükletilme.

ihsān (*Ar.*): 1. Verilen, bağışlanan şey. 2. Lütuf, iyilik.

ihtilāf (*Ar.*): Ayrılık, uymayış, uymama, anlaşmazlık, aykırılık.

ihtimām (*Ar.*): Elemden, kederden dolayı uyuyama.

ihtiyār (*Ar.*): 1. Seçme, seçilme. 2. Katlanma.

ihtiyāt (*Ar.*): İlerisini görerek, düşünerek davranma. 2. Sakınma, tedbirli olma.

ihyā (*Ar.*): 1. Diriltme, canlandırma. 2. Yeniden kuvvetlendirme.

ikbāl (*Ar.*): 1. Birine doğru dönme. 2. Baht, tâlih. 3. Arzu, istek.

ikdām (*Ar.*): Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma.

iklīm (*Ar.*): Memleket, diyâr, ülke.

ikrāh (*Ar.*): İğrenme, tikslenme.

ikrām (*Ar.*): 1. Hürmet, saygı gösterme. 2. Ağır lama. 3. Bir şeyi hediye olarak verme. 4. Hesap dışı yapılan indirme.

ikrār (*Ar.*): Saklamayıp söyleme. 2. Dil ile söyleme, bildirme. 3. Tasdik, kabul.

iksīr (*Ar.*): 1. Ortaçağ kimyacılarının çok tesirli olduğuna ve herhangi bir madeni altın yapacak kadar kuvvetli özelliği bulunduğu inandıkları bir madde.

'ilāc (*Ar.*): 1. Derde devā olan şey, ilaç. 2. Çare, tedbir.

ilāhī (*Ar.*): Allah'ım, ey Allah; bu ne hâl, ne tuhaf.

i'lām (*Ar.*): Bildirme, bildirilme, anlatma.

'illet (*Ar.*): Sebep.

'imāme (*Ar.*): 1. Sarık. 2. Tespih, çubuk gibi şeylerin baş tarafına geçirilen, çoğu kehribardan yapılmış olan uzunca kısım, başlık.

imām-i enbiyā (*Ar.*): Peygamberlerin imamı, önderi.

'imāret (*Ar.*): Umran, bayındırlık.

'imārī (*Ar.*): Avrat mahfesi ve at arabası.

imtişāl (*Ar.*): Alınan emre boyun eğme.

in'ām (*Ar.*): Nimet verme, iyilik etme.

'inān (*Ar.*): 1. Dizgin. 2. İdare etme, yürütme.

'ināyet (*Ar.*): 1. Dikkat, gayret, özenme. 2. Lütuf, ihsan, iyilik.

infi'al (*Ar.*): Gücenme, darılma.

inkār (*Ar.*): 1. Yaptığını saklama, gizleme; yapmadım deme. 2. Reddetme, tanımama.

ins (*Ar.*): İnsan.

insān (*Ar.*): 1. Adam. 2. İyi, olgun, vicdanlı adam.

inşā' (*Ar.*): 1. Yapma, yapılma, meydana getirme. 2. Kaleme alma.

intizār (*Ar.*): 1. Bekleme, beklenilme. 2. Gözleme, gözlenilme.

‘**irfān (Ar.)**: 1. Bilme, anlama. 2. *tas.* İlâhi bir feyiz olarak kâinâtın sırlarını bilme kudreti.

irsāl (Ar.): 1. Gönderme, gönderilme, yollama. 2. Salıverme, koyuverme.

işāl (Ar.): Ulaştırma.

istebrak (Ar.): Sırma ile işlenmiş bir çeşit kaba kumaş.

istikâmet (Ar.): Doğruluk, doğru hareket

istikbâl (Ar.): Birini karşılama.

istimâ‘ (Ar.): 1. Dinleyip kabul etme. . Kulak verip dinleme.

istimâlet (Ar.): 1. Gönül çekme. 2. Teselli etme, avutma.

istirâhat (Ar.): Rahat etme, dinlenme.

istiṭā‘at (Ar.): Kudret, güç yetme, güç yeterlik.

‘**îṣ (Ar.)**: 1. Yaşama, yaşayış. 2. Ekmek, gıda. 3. Zevk ve safâ.

‘**îṣ-ı sevâkin (Ar.)**: Sakin olanların, oturanların yaşayışı.

işkence-i teng (Far.): Çok, sıkı eziyet.

‘**işret (Ar.)**: 1. İçki. 2. İçki içme, içki kullanma.

‘**itâb (Ar.)**: Azarlama, tersleme, paylama; darılma.

i‘tibâr (Ar.): 1. Saygı gösterme. 2. Ehemmiyet verme. 3. Şeref, haysiyet. 4. İbret alma.

i‘tikâd (Ar.): 1. Düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma. 2. İnanma, gönülden tasdik ederek inanma.

ittifâk (Ar.): Birleşme, uyuşma; sözleşme.

‘**izâr (Ar.)**: Yanak.

i‘zâz (Ar.): 1. Aziz kılma, saygı gösterme. 2. İkrâm etme, ağırlama.

izhâr (Ar.): 1. Gösterme, meydana çıkarma.

izhâr-ı kudret (Ar.): Kudretin, kuvvetin ortaya çıkması.

izlâl (Ar.): Hakir görme, küçük görme, alçaltma.

‘**izz (Ar.)**: 1. Değer, kıymet. 2. Yücelik, ululuk. 3. Güçlülük.

‘**izzet (Ar.)**: Değer; ululuk. 2. Kudret. 3. Hürmet, ikram.

-J-

jâle (Far.): Kırığı, çiğ.

jeng (Far.): Pas, küf, kir.

jeng-ḥurde (Far.): Kir yemiş, kirlenmiş.

-K-

ḳabâ (Ar.): Üste giyilen elbise, cübbe, kaftan.

ḳabâ(y)il (Ar.): Kabileler, boylar.

ḳabîḥ (Ar.): Çirkin, yakışıksız, fena, ayıp [şey].

ḳabîle (Ar.): İbtidâi ve göçebe insanlarda aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden insan topluluğu, boy.

ḳâbin (Far.): Damadın geline verdiği ağırlık, eşya, para, mehr-i müeccel.

ḳadd (Ar.): Boy.

ḳadd-i bâlâ (Ar. Far.): Uzun boy.

ḳadd-i mevzûn (Ar.): Mevzun, biçimli boy.

ḳadem (Ar.): 1. Ayak, adım. 2. Uğur.

ḳadîm (Ar.): 1. Eski. 2. Eski zaman.

Ḳâdir (Ar.): 1. Kudret sahibi; kudretli, kuvvetli, güçlü. 2. Allah.

ḳadr (Ar.): 1. Değer, îtibâr. 2. Onur, şeref, haysiyet; meziyet. 3. Rütbe, derece.

kâfir (Ar.): 1. Allah’ın varlığına ve birliğine inanmayan. 2. Küfreden, küfredici. 3. İyilik bilmeyen, nankör.

kāfur (Ar.): Uzak Doğu'da yetişir bir çeşit taflandan elde edilen ve hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, ıtını kuvvetli bir madde.

kāh (Far.): Saman, saman çöpü.

ḳahr (Ar.): 1. Zorlama, zorla bir iş gördürme. 2. Üstün gelerek mahvetme, helāk etme. 3. Çok kederlenme, üzzüntü duyma.

ḳāl (Ar.): Söz, laf.

ḳalb-i mesrūr (Ar.): Mutlu, saadetli kalp.

kām (Far.): Meram, arzu, emel, istek.

ḳamer (Ar.): Ay.

ḳamer-ruḥsār (Ar. Far.): Ay yüzlü, ay yanaklı.

ḳāmet-i serv (Ar. Far.): Servi boylu.

kāmīl (Ar.): 1. Bütün, tam, noksansız. 2. Kemāle ermiş, olgun. 3. Yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü. 4. ālim, bilgin, geniş bilgili.

kān (Far.): 1. Māden ocağı, māden kuyusu. 2. Bir şeyin menba'ı, kaynağı.

ḳanā'at (Ar.): Kısmete razı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe.

ḳand (Ar.): Şeker.

ḳandī (Ar.): Şekerden yapılmış.

ḳāni'(a): Kanaat eden, yeter bulup fazlasını istemeyen.

kān-i güher-bār (Far.): Cevher yağdıran maden ocağı.

ḳānūn (Ar.): İlk defa olarak Farābî tarafından yapıldığı söylenen, bir köşesi kesik, dikdörtgen şeklinde ve dizler üzerinde parmaklarla çalınan bir çalgı.

kār (Far.): 1. İş, güç. 2. Kazanç, temettu'.

ḳarābe (Ar.): 1. Kırba, büyük testi. 2. Büyük şişe.

ḳarābet (Ar.): Yakınlık, hısımlık, akrabalık.

ḳa'r (a): 1. Çukur şeyin dibi, dip, nihayet. 2. Derinlik.

ḳarīn (Ar.): 1. Yakın. 2. Bir şeye sahip olan, bir şeye nâil olan.

ḳarūre (Ar.): Sırçadan yapılan kap.

kār-zār (Far.): Ceng, kavga, savaş.

ḳaşab (Ar.): 1. Kamış, saz; şeker kamışı. 2. İnce dokunmuş keten.

ḳaşab-çīn (Ar. Far.): Kamış, keten toplayan.

ḳaşab-pūş (Ar. Far.): İnce dokunmuş keten giyen.

ḳaşā(y)id (Ar.): Kasideler.

ḳaşd (Ar.): 1. Niyet, kurma. 2. Bile bile yapma. 3. Bir işe, bilerek isteyerek girişme.

ḳāse-i nāmūs (f.a.): Hayâ, edep kâsesi.

ḳazīb (Ar.): Dal, dal budak.

ḳāşid (Ar.): Kasīde.

ḳaşr (Ar.): Köşk, kâşâne, saray.

ḳasrī (Ar.): Zorla.

ḳaşr-ı dil-güşā (a.f.): Kalbe ferahlık veren köşk, saray.

ḳaşr-ı sıfālīn (Ar. Far.): Çamurdan yapılmış köşk.

kāst (Far.): Eksik, noksan, kusur.

kāş (Far.): Keşke.

ḳat' (Ar.): 1. Kesme, kesilme biçme. 2. Halletme, karar verme, sona erdirme, bitirme.

ḳat'-i peyvend (Ar. Far.): İlgiyi, bağı kesme.

ḳavī (Ar.): 1. Kuvvetli, güçlü. 2. Güvenilir, sağlam.

ḳavī-rāy (Ar.): Güçlü fikir, oy; güvenilir fikir, oy.

ķavl (Ar.): 1. Lākırdı, söz. 2. Sözleşme.

ķavl-i űeker-bār (Ar. Far.): űeker yağdıran söz.

ķavm-i esed (Ar.): Arslan topluluğu.

ķā(y)im (Ar.): Bir işte sebat eden.

ķazāyā (Ar.): İşler, hususlar, meseleler.

ķazā-yı mübrem (Ar.): Önlenebilir, kaçınılmaz kaza.

ķāzī (Ar.): űeriāt hākimi, kadı, hākım.

ķebāb-ı murę (Ar. Far.): Kuş kebabı.

ķebāb-ı berre (Ar. Far.): Kuzu kebābı.

ķebg (Far.): Keklik.

ķebg-i derī (Far.): Bir çeşit keklik.

ķebg-i ĳırāmān (Far.): Salına salına, naz ile yürüyen keklik.

ķebīr (Ar.): 1. Büyük, ulu. 2. Yaşça büyük, yaşlı.

ķebūd (Far.): Gökrengi, mavi.

ķebūter (Far.): Güvercin.

ķeř (Far.): Ayakkabı, pabuç.

ķeftār (Far.): Sırtlan.

ķeff (Far.): El içi, el ayası, avuç.

ķelām (Ar.): 1. Söz, lakırdı. 2. Söz, ibāre, fıkra cümleler veya cümlecikler. 3. Söyleyiş, nutuk.

ķelb (Ar.): Köpek.

ķelb-i zebūn-gīr (Ar. Far.): Zayıfı tutan, ezen köpek.

ķem (Far.): 1. Az, eksik. 2. Fena, kötü; bozuk.

ķemāhī (Ar.): Olduğu gibi.

ķemāl (Ar.): 1. Olgunluk, yetkinlik, tamlık, eksizlik. 2. En yüksek değer, mükemmellik; değer, baha.

ķemālāt (Ar.): İnsanın, bilgi ve ahlāk güzelliği bakımından olgunluğu.

ķemāl-i fażl (Ar.): Tam, eksiksiz fazilet, erdem.

ķemāl-i ĳūsn (Ar.): Tam, eksiksiz güzellik.

ķemāl-i luşf (Ar.): Tam, eksiksiz lütuf, iyilik.

ķemān-ebrū (Far.): Yay gibi kař.

ķemān-ı süst (Far.): Gevşek yay.

ķemend (Far.): 1. Uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmekli uzun ip. 2. Geyik ve benzerleri hayvanların yuları. 3. Güzelin saçı.

ķemer-bend (Far.): 1. Kemer bağı. 2. Belinde kemer olan. 3. *mec.* Derviş.

ķemer-beste (Far.): 1. Kemer, kuşak bağlamış. 2. *tas.* Bektāřilikte belini bağlamış, işe, hizmete hazır kimse.

ķemīne (Far.): 1. Noksan, eksik. 2. Āciz, hakīr, zavallı.

ķemter (Far.): 1. Daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız. 2. Eksik noksan.

ķenīz (Far.): Cariye, halāyık.

ķerem (Ar.): 1. Asālet, asillik, soyluluk. 2. Cömertlik, el ačıklıęı, lütuf, bağış, başış.

ķerīh (Ar.): İğrenç, çirkin.

ķerkes (Ar.): Akbaba.

ķerrūbī (Ar.): Meleklerin büyüęü, büyük melek.

ķes : şaşkın, mebhut, hayran.

ķesād (Ar.): 1. Alışverişte durgunluk, sürümsüzlük. 2. Yokluk, rahatlık.

ķesb (Ar.): 1. Çalışıp kazanma. 2. Edinme, peydahlanma, kazanma.

ķeřret (Ar.): 1. Çokluk, bolluk, ziyādelik. 2. *tas.* Kalabalık.

ķeřf (Ar.): 1. Açma, meydana çıkarma. 2. Gizli bir şeyi bulma.

keştî (Far.): Gemi.

kethüdâ (Far.): Osmanlı döneminde, varsıl kimselerin ya da devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse.

kethüzâ-yı rānde-i halk (f.a.): Halkı uzaklaştıran kethüda.

kevâkib (Ar.): Yıldızlar.

kevkeb (Ar.): Yıldız.

kevkeb-i sa' d (Ar.): Kutlu, uğurlu yıldız.

kevneyn (Ar.): 1. Cismânî ve rûhânî âlem. 2. Dünya ve ahiret.

Keyvân (Far.): Zuhâl (Satürn] gezegeni.

ķırân (Ar.): 1. İki şeyin birleşmesi. 3. Seyyare (gezegen)lerden ikisinin bir burçta birleşmesi.

ķışsa: 1. Fıkra, hikâye, rivâyet. 2. Vak' a, macera.

ķışsa-i rāz (Ar. Far.): Sır macerası, hikâyesi.

ķiyāmet (Ar.): 1. Dünyanın sonu, bütün ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman. 2. Büyük sıkıntı, belâ, gürültü, patırtı.

ķiyās (Ar.): 1. Bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme. 2. Karşılaştırma; örnekseme.

ķıl ü ķāl (Ar.): Dedikodu.

ķin (Far.): Gizli düşmanlık, garaz.

ķine (Far.): Gönülde gizlenen düşmanlık.

ķird-gār (Far.): Allah.

ķisvet-i bāğ (Ar. Far.): Bağ, bostan elbisesi.

ķişt (Far.): Ekin, tarla.

ķişver (Far.): İklim; memleket, vilâyet, ülke.

ķişver-güşâ (Far.): Memleket, ülke açıcı, açan, cihangir.

ķizb (Ar.): Yalan söyleme, yalan.

ķöhne (Far.): 1. Eski, eskimiş. 2. Zamanı, modası geçmiş.

ķudret (Ar.): 1. Kuvvet, tâkat, güç. 2. Allah'ın ezeli gücü. 3. Varlık, zenginlik.

ķufl (Ar.): Kilit, sürgü.

ķüh (Far.): Dağ.

ķüh-ı mu' azzam (Far. Ar.): Kocaman, ulu dağ.

ķüh-istân (Far.): Dağlık, dağı olan yer.

ķuhl (Ar.): 1. Göze çekilen sürme. 2. Göz ilacı.

ķuhsâr (Far.): Dağlık; dağ tepesi.

ķuhsâr-ı sebze-püşân (Far.): Yeşilliklerle örtülü dağlık.

ķulle-i çarķ (Ar. Far.): Felek zirvesi.

ķulle-i ķüh (a.f.): Dağın zirvesi.

ķulüb-ı nās (Ar.): İnsanların kalpleri.

ķūr (Far.): Kör.

ķur' a (Ar.): Yalnız tesâdüfe ve talihe bağlı bir ayırma yapmak üzere başvuru her türlü vasıta; ad çekme.

ķurb (Ar.): 1. Yakın olma, yakınlık, yakın bulma. 2. Yakın.

ķurş-ı meh (Ar. Far.): Ay'ın uzaktan düz görülen yüzü.

ķütāh (Far.): Kısa, boysuz.

ķüt-ı cān (Ar.): Can için olan yiyecek.

ķüy (Far.): 1. Köy, mahalle. 2. Sevgilinin bulunduğu yer.

ķüy-ı dil-dār (Far.): Sevgilinin oturduğu yer.

ķūze (Far.): Su testisi.

ķüdüret (Ar.): 1. Bulanıklık. 2. Gam, tasa, kaygı.

ķülāh (Far.): Külâh, eskiden giyilen, ucu sivri veya yüksek başlık, başa giyilen şey.

külhan (Far.): Külhan, han, hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı.

külüçe (Far.): Külçe.

küllî (Ar.): 1. Umûmî, bütün. 2. Çok.

künc-i gâr (Far.): Mağaranın köşesi.

kürend (Far.): Al at.

küşte (Far.): Öldürülmüş.

-L-

lâ (Ar.): Olumsuzluk edatıdır.

lâ-büdd (Ar.): Lâzım, gerekli, gerek.

lâ-cerem (Ar.): Şüphesiz; besbelli, elbette.

lahm (Ar.): Et.

lahza (Ar.): Göz ucu ile bir kere bakıncaya kadar geçen zaman, an.

lâl (Ar.): Dilsiz.

la'1 (Ar.): 1. Kırmızı, al. 2. Kırmızı ve değerli bir süs taşı. 3. Dudak.

lâlezâr (Far.): Lalelik, lale yetişen yer, lale bahçesi.

lâlezâr-ı bâde-nüşân (Far.): Şarap içenlerin bulunduğu lale bahçesi.

la'1-i gül-reng (Ar.): Gül renkli değerli taş.

la'1in (Ar.): Kırmızı renkli.

la'1-i nâb (Ar. Far.): Saf dudak, kıpkırmızı dudak.

la'1-i şeker-püş (Ar. Far.): Şekerle bezenmiş dudak.

lâ-mekân (Ar.): Mekânsız, yersiz.

lâmi' (Ar.): Parlayan, parlak.

laţif (Ar.): Yumuşak, hoş, güzel; nazik.

laţife (Ar.): Güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikâye, şaka.

leâli (Ar.): İnciler.

leb (Far.): Dudak.

leb-i deryâ (Far.): Denizin dudağı. *mec.* Deniz kenarı.

leb-i la'1 (f.a.): Kırmızı dudak.

lehv (Ar.): Oyun, eğlence, faydasız iş.

Lem-yezel (Ar.): Zeval bulmaz, bâkî, kalıcı. Allah'ın sıfatlarındandır.

leng (Far.): Topal, aksak.

lerzân (Far.): Titrek, titreyen.

leşker (Far.): Asker.

letâfet (Ar.): 1. Latiflik, hoşluk. 2. Güzellik. 3. Nezâket. 4. Yumuşaklık.

levh (Ar.): Yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.

levş-i dehân (Ar. Far.): Ağzın kırı.

leyl (Ar.): Gece.

leyl-i türe (a.f.): Karanlık gece.

libâs (Ar.): Elbise, esvap.

lîk (Far.): Lâkin, fakat, amma, ancak.

lîkin (Far.): *bk.* lîk.

lisân (Ar.): 1. Ağızdaki dil. 2. Konuşulan dil.

lisân-ı hâl (Ar.): İnsanın, yüzünün hareketlerinden, duruşundan anlaşılan şey. Vücut dili.

loğma-i mür (Ar.): Karınca lokması.

lühûm-ı murğ (Ar. Far.): Kuş etleri.

luţf (Ar.): 1. Hoşluk, güzellik. 2. İyi muamele, iyilik.

lû'lû' (Ar.): İnci.

lû'lû'-i mercân (Ar.): Mercan inci.

lû'lû'-i ter (Ar. Far.): Taze, körpe inci.

lû'lû'-yi hoş-âb (Ar. Far.): Parlak inci.

-M-

ma'ânî (Ar.): Mânâlar.

ma'ārif (Ar.): 1. Marifetler, bilimler. 2. Bilgi, kültür.

ma'āş (Ar.): 1. Yaşayış, dirlik. 2. Geçinecek şey.

ma'āyib (Ar.): Ayıpsayılan şeyler, kusurlar, lekeler.

ma'būd (Ar.): 1. Kendisine ibâdet olunan, tapınılan. 2. Allah.

mācerā (Ar.): Cereyan eden, geçen, olup geçen şey.

māde (Far.): Dişi.

māde vü ner (Far.): Dişi ve erkek.

ma'den (Ar.): Mâden.

māder (Far.): Anne, ana.

ma'düm (Ar.): Yok olan, mevcut olmayan.

mağlūb (Ar.): Galebe edilmiş, kendisine üstün gelinmiş, yenilmiş, yenilen (kimse).

mağrūr (Ar.): 1. Gururlu. 2. Bir şeye güvenen. 3. Büyüklük taslayan.

mağz (Far.): İç, öz.

mağz-ı seḥan (Far.): Söz dimağı.

mağz-ı üstüh'âne (Far.): Kemik iliği.

māh (Far.): 1. Ay. 2. Senenin on ikide bir kısmı, ay.

maḥabbet (Ar.): Sevgi.

maḥbes (Ar.): Hapsolunma yeri, hapisḥâne, cezâevi, zindan. *mec.* Karanlık, sıkıntılı yer.

maḥbūb (Ar.): Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili.

maḥbūbe-i beyt-i cūvānī (Ar. Far.): Gençlik evinin sevgilisi.

maḥbūs (Ar.): Hapsolunmuş, bir yere kapatılmış.

maḥfūz (Ar.): Korunmuş, gözetilmiş, saklanmış.

māh-ı dü-hefte (Far.): İki haftalık ay. *mec.* Ayın on dördü.

māh-ı münevver (Far. Ar.): Işıklı, parayan ay.

māhī (Far.): 1. Balık. 2. Güneybalığı'nın Alfa Yıldızı.

māhiyyet (Ar.): Bir şeyin aslı, esâsi, içyüzü.

maḥlūk (Ar.): Halkolunmuş, yaratılmış; yaratık.

maḥmil (Ar.): Mahfe, deve üzerine konulan – iki kişinin bineği- sepet.

maḥrem (Ar.): 1. Nikāh düşmeyen, şeriatçe evlenilmesi yasak edilen. 2. Biriyle çok samimi, içli dışlı olan. 3. Gizli olan, herkese söylenmeyen. 3. Herkesçe bilinmemesi icâbeden.

maḥrūm (Ar.): 1. Bahtsız, nasipsiz. 2. İstedigini, diledigini elde edemeyen.

māh-tāb (Far.): 1. Ay ışığı, mehtap. 2. On dört gecelik ay.

maḥv (Ar.): Yok etme, ortadan kaldırma, perişan etme, yok olma.

maḥzūn (Ar.): Hüzünlü, tasalı, kaygılı.

makābir (Ar.): Mezarlar.

maḥ'ad-i şıdḳ (Ar.): Takva erbabının Cennet'te bulunacakları makam.

maḥālāt (Ar.): 1. Sözler. 2. Gazete veya dergide çıkan yazılar.

maḥāl (Ar.): 1. Söz, lâkırdı. 2. Söyleme, söyleyiş.

maḥām-ı ḥavf (Ar.): Korku makamı.

maḥbūl (Ar.): 1. Kabul olunmuş. 2. Beğenilen.

maḳbūl-ı ḥāṣṣ (Ar.): Özel kabul olunmuş.

maḳhūr (Ar.): 1. Kahrolmuş, mağlub olmuş, bozguna uğratılmış, yenilmiş. 2. Allah'ın gazabına uğramış.

maḳṣūd (Ar.): Kasdolunan, istenilen şey, istek.

ma'kūs (Ar.): 1. Tersine çevrilmiş, baş aşağı olmuş. 2. Uğursuz.

māl-dār (Ar. Far.): Malı olan, zengin.

mālik (Ar.): Sahip, bir şeye sahip, bir şeyi olan.

ma'lūm (Ar.): Bilinen, belli.

mānend (Far.): Benzer, eş.

mānend-i deryā (Far.): Deniz gibi.

mānend-i Zī'n-nūn (Far. Ar.): Balık sahibi. Hz. Yūnus Peygamber'in lakabı.

Mānī (Far.): Çinli meşhur nakkaşın adı.

ma'nī (Ar.): 1. Mana. 2. İç, içyüz.

manẓar (Ar.): 1. Nazar edilen, bakılan, görünen yer. 2. Görünüş.

manẓūr (Ar.): 1. Nazar olunan, bakılan, bakılmış. 2. Gözde olan, beğenilen.

mār (Far.): Yılan.

ma'rifet (Ar.): 1. Herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen hususiyet. 2. Bilme, biliş.

mār-ı şikeste (Far.): Mağlup olmuş yılan.

marīz-i 'ışk (Ar.): Aşk hastalığı, aşk hastası.

ma'rūf (Ar.): Herkesçe bilinen, tanınmış, belli.

mār-veş (Far.): Yılan gibi.

maşlahat (Ar.): 1. İş, emir, husus, madde, keyfiyet. 2. Ehemmiyetli iş. 3. Barış, dirlik düzenlik.

maşrıḳ (Ar.): Güneşin doğduğu taraf, doğu.

ma'shūk (Ar.): Sevilen, sevilmiş.

maṭar (Ar.): Yağmur.

mātem (Ar.): Yas; yaslı, kederli bulunma.

maṭlab (Ar.): 1. Meram, maksat, istenilen şey, istek. 2. Bahis, mesele.

maṭlūb (Ar.): 1. Talebedilen, istenilen, aranılan şey. 2. Alacak.

māye (Far.): Maya, asıl ve lüzumlu madde: asıl, esas.

māye-i in'ām u iḥsān (Far. Ar.): İyilik ve cömertliğin esası, kaynağı.

mā(y)il (Ar.): Hevesli, istekli, düşkün. 3. Andırır, benzer.

ma'yūb (Ar.): 1. Ayıplanmış, ayıplanan. 2. Bir eksiği, kusuru olan.

ma'z-i cān (Ar.): Can keçisi.

maẓlūm (Ar.): 1. Zulum görmüş. 2. Halim selim, sâkin, sessiz (insan veya hayvan).

ma'zūr (Ar.): Özürlü, özrü olan.

mecāl (Ar.): 1. Güç, kuvvet, tâkat. 2. Fırsat, imkân.

mecāz (Ar.): Hakîkatin, gerçeğin zıddı.

mecmū'-i ḥayvān (Ar.): Hayvanların hepsi.

mecmū'-i leşker (Ar. Far.): Askerin hepsi.

mecmū'-i maḥlūḳāt (Ar.): Bütün yaratılmışlar.

mecrūḥ (Ar.): Cerholunmuş, yaralanmış.

meded (Ar.): 1. Yardım, imdat. 2. Aman, eyvah!

medḥ-i pākī (Ar. Far.): Temizliği övme.

medhūş (Ar.): Dehşete uğramış, şaşırılmış; korkmuş, ürkmüş.

meftūn (Ar.): 1. Fitneye düşmüş, sihirlenmiş. 2. Gönül vermiş, tutkun, vurgun. 3. Hayran olmuş, şaşmış.

meges (Far.): Sinek.

meges-rān (Far.): Yelpaze.

megr (Ar.): Hile.

mehcür (Ar.): 1. Terk olunmuş, bırakılmış, unutulmuş. 2. Uzaklaşmış, ayrılmış.

mehd (Ar.): Beşik.

mehd-i 'arūsī (Ar.): Gelin beşiği.

meh-i bedr (f.a.): Dolunay.

meh-i gerdün (Far.): Dönen ay.

meh-i gül-çehre (Far.): Gül şeklindeki ay.

mehl (Ar.): Vâde, vakit verme, bir işi muayyen bir zamana kadar bırakma.

meh-likā (Far.): Ay yüzlü, güzel.

meh-rū (Far.): Ay yüzlü, güzel.

meh-veş (Far.): Ay gibi. *mec.* Güzel.

meh-zāde (Far.): Ayın oğlu.

mekân-ı saht (a.f.): Zor, çetin, sağlam yer.

mekkār (Ar.): Çok mekr eden, hileci, düzenbaz.

mekr (Ar.): 1. Hile, düzen. 2. Hile ile aldatma, maksadından vazgeçirme.

mekr-i zenān (Ar. Far.): Kadınların fendi, hilesi.

melāhat (Ar.): Güzellik, yüz güzelliği.

melāl (Ar.): 1. Usanç, usanma, bıkmak. 2. Sıkılma, sıkıntı.

melālet (Ar.): *bk.* melāl.

melāmet (Ar.): Ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma.

melül (Ar.): 1. Usanmış, bıkmış, bezmiş. 2. Mahzun.

memalik (Ar.): 1. Memleketler ülkeler. 2. Bi devletin toprağı.

menfa'at (Ar.): Fayda, kâr, çıkar, yarar.

menn (Ar.): Batman.

mennā'-i hayrāt (Ar.): İyilikleri men edici, önleyici.

menşūr (Ar.): Neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış.

me'nūs (Ar.): Ünsiyet olunmuş, alışılmış, alışık.

menzil (Ar.): 1. Yollardaki konak yeri. 2. Ev. 3. Bir günlük yol, konak. 4. Mesafe.

menzil-i a'lāya (Ar.): En yüksek menzil.

mer'ā (Ar.): Çayırılık, otlak.

merd (Far.): 1. Adam, insan. 2. Erkek. 3. Özü, sözü doğru, kabadayı, yiğit.

merdān (Far.): Mertler, insanlar, yiğitler.

merdāne-ves (Far.): Erkekçe.

merd-efgen (Far.): Mert düşüren, mert yıkan.

merdek-i ħar (Ar. Far.): Eşek adamcağız.

merdüm (Far.): 1. İnsan, adam. 2. Gözbebeği.

merg (Far.): Ölüm.

merğüb (Ar.): 1. Rağbet edilmiş, herkesçe sevilmiş. 2. İstenilen, sevilen.

merhem (Ar.): 1. Melhem, deriye içirilerek veya sürülerek kullanılan tereyağı kıvamında yağlı ilaç. 2. *mec.* Acıyı, sertliği giderecek ve avunduracak olan sebep.

merşī(y)e (Ar.): Ağıt, birinin ölümü üzerine duyulan teessürü anlatmak için yazılan manzûme.

mervārīd (f): İnci, dür.

mesāvi (Ar.): Fenalıklar, kötülükler.

meşel (Ar.): 1. Örnek, benzer, nümüne. 2. Dokunaklı ve manalı söz. 3. Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye.

mesken (Ar.): Sakin olacak, oturulacak yer, oturlan ev.

mesned (Ar.): 1. İsnâd edilen, dayanılan şey. 2. Rütbe, derece, pâyeye, makam.

meşnevî (Ar.): Her beyti başlı başına kafiyeli ve başından sonuna kadar aynı vezinde olan manzûme.

mesrur (Ar.): Sürurlu, memnun, sevinmiş.

mest (Far.): Sarhoş.

mestûr (Ar.): Setrolunmuş, örtülü, kapalı, gizli.

meş'al (Ar.): 1. Aydınlatıcı alet, lamba, kandil.

2. Ucunda, alev çıkarak yanan bir madde bulunan, değnek, sopa.

meş'ale-yi dest-i renc (Ar. Far.): Zahmet zaferinin meşalesi.

meşâmm (Ar.): Burun, koku alacak yer.

meşhed (Ar.): Bir adamın şehit olduğu veya bir şehidin gömüldüğü yer.

meşhûr (Ar.): Şöhretli, tanınmış, ünlü.

metâ' (Ar.): 1. Satılacak mal, eşya. 2. Sermaye, elde bulunan varlık.

me'vâ (Ar.): Yurt, masken, yer, makam, sığınılacak yer.

mevc (Ar.): Dalga.

mevc-i hûn (Ar. Far.): Kan dalgası, öc dalgası.

mevcûd (Ar.): 1. Var olan, bulunan. 2. Hazır olan, hazır bulunan. 3. Bir topluluğu meydana getiren fertlerin hepsi.

mevîz (Ar.): Kuru üzüm.

mevkib (Ar.): Atlı veya yaya olarak maiyette yürüyen alay, kafil.

Mevlî (Ar.): Mevlâ.

mevşûf (Ar.): Vasfolunmuş, vasıflanmış.

mevzi' (Ar.): Bir şey konulacak yer, yer.

mevzûn (Ar.): 1. Vezinli, tartımlı, tartılmış. 2. Vezinli, vezinle yazılmış olan. 3. Biçimli, yakışıklı, güzel, uygun.

mey (Far.): Şarap.

mey-i bî-ğış (Far.): Hâlis, saf şarap.

mey-i gül-reng (Far.): Gül renkli, kırmızı şarap.

mey-i hamrâ (Far. Ar.): Kırmızı şarap.

mey-i la'1 (Far. Ar.): Kırmızı şarap.

mey-i müşgîn (Far.): Siyah şarap.

mey-i nâb (Far.): Hâlis şarap.

meyl (Ar.): 1. Eğilme, eğiklik akıntı. 2. Sevme, tutulma. 3. Gönül akışı.

meyl-i şarîh (Ar.): Açık meyl, belli gönül akışı.

meymûn (Ar.): Uğurlu, bereketli, kutlu.

mey-nûş (Far.): Şarap içme.

mey-perest (Far.): Sürekli şarap içen.

mezâr-i türb (Ar.): Toprak mezar.

mî'âd-gâh (a.f.): Va' dedilen, belirtilen yer.

mi'cer (Ar.): Bir çeşit kadın başörtüsü.

micmer (Ar.): Buhurdan, içinde tütsü yakılan kap.

midâd-i müşg (Ar. Far.): Misk mürekkebi.

miftâh (Ar.): Anahtar.

mîğ (Far.): 1. Kara bulut. 2. Duman, sis.

mîh (Far.): Mıh, çivi; kazık.

mîhen (Ar.): Eziyetler, meşakkatler, sıkıntılar.

mihmân (Far.): Misafir, konuk.

mihnet (Ar.): Zahmet, eziyet.

mihnet-zede (Ar. Far.): Mihnet, gam, keder, musibete uğramış.

mihr (Far.): 1. Güneş. 2. Sevgi.

mihrâb (Ar.): 1. Câmillerde, mescidlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer. 2. *mec.* Ümit bağlanan yer. 3. *mec.* Sevgilinin kaşları.

mihr-bân (Far.): Şefkatli, merhametli, muhabbetli, güleryüzlü, yumuşak huylu.

mihr-i ‘âlem-efrûz (Far. Ar. Far.): Dünyayı aydınlatan Güneş.

mihr-i enver (Far. Ar.): Nurlu, çok parlak Güneş.

mih-ter (Far.): Daha büyük.

miḳdâr-i seng (Ar. Far.): Ağırlık derecesi, tartı değeri.

mîl (Ar.): Göze sürme çekmeye mahsus bir âlet.

mîlâd (Ar.): Doğum günü.

milk (Ar.): Mülk, birinin tasarrufu altında bulunan şey.

minḳâr (Ar.): Yırtıcı kuş gagası.

minnet (Ar.): 1. Bir iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme. 2. Şükür, teşekkür etme.

mîr (Far.): Âmir, baş; kumandan; bey, vali.

mi‘râc (Ar.): Merdiven. 2. Göğe çıkma.

mîr-i âfâḳ (Ar.): Göklerin kumandanı.

mîşâk (Ar.): Sözleşme, antlaşma.

mişâl (Ar.): 1. Örnek. 2. Benzer, andırır.

mişâl-i ḡâliye (a.f.): Misk ve anber kokulu saç boyası gibi.

mişâl-i mervahâ (Ar.): Çöl gibi.

misk (Ar.): Asya’nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylânın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde.

miskîn (Ar.): âciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz.

mişl (Ar.): 1. Benzer, eş. 2. Kat.

mismâr (Ar.): Çivi, mih; kazık.

miss (Ar.): Bakır.

misvâk (Ar.): Erâk ağacının ucu dövülüp fırça hâline getirilen ve diş temizliğinde kullanılması sünnet olan ince dalları.

mîve (Far.): Meyve.

mîve-i ḡâm (Far.): Ham, olgunlaşmamış meyve.

mîve-i ter (Far.): Taze meyve.

miyân (Far.): 1. Orta, meyan, aralık, ara. 2. Bel, kemer yeri.

miyâncı (Far.): Ortacı, arabulucu.

miyâne (Far.): 1. Orta. 2. Ara. 3. Gerdanlığın ortasındaki büyük inci.

mû(y) (Far.): Kıl.

mu‘allâ (Ar.): 1. Yüce, yüksek. 2. Makamı, rütbesi yüksek.

mu‘allim-ḡâne (Ar. Far.): Öğretmen yetiştiren okul.

mu‘anber (Ar.): Anberleşmiş, güzel kokan, güzel kokulu.

mu‘aṭṭar (Ar.): Itırlı, güzel kokulu.

mu‘âvin (Ar.): Mu‘âvenet, yardım eden, yardımcı.

mu‘ayyen (Ar.): 1. Tayin edilmiş, belli, belirli. 2. Kararlaştırılan.

mu‘azzam (Ar.): Kocaman, koca, ulu, mühim.

mubâḥ (Ar.): İşlenmesinde günah ve sevap olmayan şey, iş.

mubaşşır (Ar.): 1. Gözetici, bekleyici, bakıcı. 2. Mekteplerde talebenin durumu ile yakından ilgilenen, düzenliği sağlayan kimse.

muḡâne (Far.): Ateşe tapanların âyini.

muḡannî (Far.): 1. Şarkıcı. 2. Güzel öten kuş.

muḡâbâ (Ar.): Korku, ihtiraz, çekinkenlik.

muḥāl (Ar.): Mümkün olmayan, olamaz, olmayacak,

muḥālif (Ar.): 1. Muhalefet eden, aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan. 2. Birinin düşüncesine zıt düşüncede bulunan.

muḥaṣṣal (Ar.): 1. Tahsil olunmuş, elde edilmiş. 2. Sözün kıtası, işin sonu.

muḥavvel (Ar.): 1. Tahvil olunmuş, değiştirilmiş. 2. Havale edilmiş, gönderilmiş; ısmarlanmış, gönderilmiş.

muḥibb (Ar.): Seven, sevgi besleyen, dost.

muḥīṭ (Ar.): 1. İhata eden, kuşatan. 2. Çevre. 3. Allah'ın isimlerindendir.

muḥkem (Ar.): Sağlam, kuvvetli.

mu'īn (Ar.): Yardımcı.

muḥaddem (Ar.): 1. Önde giden, önde olan. 2. Önce gelen, önceki. 3. Değerli, üstün.

muḥadder (Ar.): 1. Takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş; kadri, değeri bilinmiş, beğenilmiş. 2. Yazılı, alnında yazılı.

muḥaffel (Ar.): Kilitli, kilitlenmiş.

muḥarreb (Ar.): Takribedilmiş, yaklaşmış, yakın.

muḥarrer (Ar.): 1. Kararlaştırmış. 2. Şüphesiz, sağlam. 3. Anlatılmış, bildirilmiş.

muḥavvam (Ar.): Kıvama getirilen.

muḥavves (Ar.): 1. Yay gibi eğri. 2. Kavisli, bükülmüş, kemerli.

muḥbil (Ar.): İkbali, kutlu, mutlu.

muḥīm (Ar.): İkâmet eden, oturan.

muḥtedâ (Ar.): 1. İktidâ edilen, uyulan; örnek tutulan. 2. Önde bulunan, kendisine uyulan.

mūm (Far.): 1. Mum. 2. Yumuşak.

mūmiyâ (Far.): Beli kıl gibi ince olan güzel.

mūnis (Ar.): 1. Alışılmış, alışılan. 2. İnsandan kaçmayan.

muntazım (Ar.): Düzgün, derlitoplu; tertipli.

muntazır (Ar.): İntizar eden, gözleyen, bekleyen.

mūr (Far.): 1. Karınca. 2. Yoksulluk, fukaralık sembolü.

murād (Ar.): 1. Arzu, istek, dilek. 2. Maksat, meram.

murākıb (Ar.): 1. Murakabe eden, koruyan. 2. Allah'a bağlanmış.

muraṣṣa' (Ar.): Kıymetli taşlarla bezenmiş.

murdār (Far.): Kirli, pis, mundar.

murğ (Far.): 1. Kuş. 2. Güneş.

murğān (Far.): Kuşlar.

murğ-ı cān (Far.): Can kuşu.

murğ-i güyâ (Far.): Söyleyen, konuşan kuş.

murğ-i ḥ'oş-ḥ'ân (Far.): Okuyuşu güzel kuş.

murğ-i perrān (Far.): Uçan kuş.

murğ-i seḥun-gū (Far.): Ağzı ksöyleyen, konuşan kuş.

murğ-zār (Far.): Kuş yatağı, kuşu bol olan yer.

mūr-i ḥaste (Far.): Hasta karınca. Zavallı.

mūr-i kes (Far.): Şaşkın karınca.

mūr-i za'if (Far. Ar.): Zayıf karınca.

musahḥar (Ar.): Ele geçirilmiş.

muṣāḥib (Ar.): 1. Biriyle muṣāhabe eden, sohbette bulunan, konuşan, arkadaş. 2. Büyük bir zâtın yanında bulunarak onu, sözüyle sohbetiyle eğlendiren.

muṣālīḥ (Ar.): Sulh yapan, barışan.

muṣliḥ (Ar.): Islah eden, iyileştiren, düzeltici, arabulucu.

mūş-i fakīr (Far. Ar.): Zavallı fare.

muṭarrā (Ar.): Tarâvetli, taze.

muṭîr (Ar.): İta eden, veren.

muṭrib (Ar.): 1. Çalgı çalan, çalgıcı. 2. Şarkıcı, şarkı söyleyen.

muttaḫîn (Ar.): Takva sahipleri.

muṣāfiḫ (Ar.): Uygun, yerinde.

müy-ı ḥübân (Far.): Güzellerin saçı.

müy-ı müşğîn (Far.): Mis kokulu, siyah saç.

müy-i ser (Far.): Baş kılı (saç).

muẓā'af (Ar.): İki katlı, kat kat, katmerli.

muẓaffer (Ar.): Zafer, üstünlük kazanmış, üstün.

mûze (Far.): Çizme.

müẓî (Ar.): İzâ eden, inciten, eziyet veren, rahat bırakmayan.

muẓlim (Ar.): 1. Karanlık. 2. Dehşetli; kara, uğursuz.

mübâriz (Ar.): 1. Döğüşe, güreşe kalkışan.

mübdî' (Ar.): 1. İbdâ' eden, icâd eden, yeni şeyler bulan, söyleyen.

müberrâ (Ar.): Berî kılınmış, temize çıkmış, aklanmış.

mübeyyen (Ar.): Meydana çıkarılmış, açıkça söylenmiş, açıklanmış.

mübtelâ (Ar.): 1. Düşkün. 2. Tutkun, tutulmuş.

mücâvir (Ar.): 1. Komşu. 2. Mâbet veya bir tekke yakınlarına çakılıp oturan.

mücellâ (Ar.): Cilalı, parlatılmış, parlak.

mücerred (Ar.): 1. Tecrîd edilmiş, uzaklaştırılmış. 3. Bekâr.

müdâm (Ar.): 1. Devam eden, süren, sürekli. 2. Devam eden, arası kesilmeyen.

müdâmî (Ar.): Devamlı, sürekli.

müdârâ (Far.): Yüze gülme, dost gibi görünme.

müdgâm (Ar.): Arka arkaya gelen iki kelimededen birincisinin son, ikincisinin baş harflerinin aynı olması.

mü'ezzîn (Ar.): Ezan okuyan.

müfâḫir (Ar.): Fahreden, övünen.

müfid (Ar.): 1. İfade eden, anlatan; manalı. 2. Faydalı.

müflis (Ar.): İflas etmiş, parasız, züğürt.

müfteḫir (Ar.): 1. İftihâr eden, övünen. 2. Şanlı, şerefli.

müftî (Ar.): 1. Fetvâ veren. 2. Vilâyet ve kazalarda din işlerine bakan kimse, müftü.

müheyâ (Ar.): Hazır, hazırlanmış.

mühlet (Ar.): Bir işin yapılması için verilen zaman; bir işi belli bir zaman için geri bırakma.

mühmel (Ar.): 1. İhmal edilmiş, boşlanmış, bakılmamış, bırakılmış. 2. Manasız, boş.

mühre (Far.): 1. Bir çeşit yuvarlak şey. 2. Cam boncuk. 3. Deniz böceği kabuğu. 4. Kâğıt ve sāire cilâlamak için kullanılan billûr top.

mühr (Far.): 1. Mühür, imza. 2. Sevgilinin ağzı.

mühr-i nigîn (Far.): Yüzük mührü.

müjde-gân (Far.): Müjdeya karşı verilen bahşış.

müjde-i vaşl (f.a.): Kavuşma müjdesi.

müjgân (Ar.): Kirpikler, kirpik.

mükedder (Ar.): 1. Bulandırılmış, bulanık. 3. Kederli, tasalı.

mükerrem (Ar.): Muhterem, aziz, sayın, saygıdeğer, sayılan; ululandırılan, hürmet ve ta'zîme edilmiş.

mükerrer (Ar.): Tekrarlı, tekrarlanmış, tekrar olunmuş.

mül (Far.): Şarap.

mülûk-ı mâziye (Ar.): Geçmiş zamandaki hükümdarlar.

mümeşşel (Ar.): Temsil edilmiş, msal getirilmiş, misal olarak söylenmiş.

münâcât (Ar.): 1. Allah'a dua etme, yalvarma. 2. Allah'a dua konulu manzûme.

münâfiķ (Ar.): 1. Nifak sokan, ikiyüzlülük eden, ikiyüzlü.

münâsib (Ar.): 1. Uygun, yerinde. 2. Yakışık, yaraşık.

münevver (Ar.): 1. Nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış; ışıklı. 2. Aydın (kimse).

mün'im (Ar.): 1. Nimet veren, yedirip içiren; Allah. 2. Velînimet.

münîr (Ar.): Nurlandıran, ışıık veren, parlak.

münkir (Ar.): 1. İnkâr eden, kabul etmeyen. 2. İmansız, inanmayan, dinsiz.

münşî (Ar.): 1. İnşâ eden, yapan. 2. Yapısı, üslubu güzel olan, iyi kâtip.

müntehâ (Ar.): 1. Nihayet bulmuş; bir şeyin varabildiği en uzak yer, derece. 2. Son uc.

mürâ'ât (Ar.): 1. Hıfzetme, saklama. 2. Göz ucuyla bakma. 3. Gözetme, koruma.

mürde (Far.): Ölü, ölmüş.

müreffeh (Ar.): Refaha, rahata, bolluğa kavuşturulmuş.

müretteb (Ar.): 1. Dizilmiş, yerli yerine konulmuş. 2. Tayin edilmiş; bir şey veya bir yer için ayrılmış.

mürîd-i genc (a.f.): Hazinesinin müridi.

mürşid (Ar.): İrşâd eden, doğru yolu gösteren, kılavuz. 2. Tarîkat şeyhi, pîri. 3. Gafletten uyandıran.

mürüvvet (Ar.): 1. İnsaniyet, yiğitlik, mertlik. 2. Cömertlik, iyilikseverlik.

müsellem (Ar.): 1. Teslim edilmiş, verilmiş. 2. Su götürmez, doğruluğu, gerçekliği herkesçe kabul edilmiş olan.

müselsel (Ar.): Teselsül eden, zincirleme, ardı ardına.

müstağnî (Ar.): 1. Doygun, gönlü tok. 2. Çekingen, nazlı. 3. Lüzumlu, gerekli bulmayan.

müstaķîm (Ar.): 1. Doğru, düz, dik. 2. Temiz, namuslu, doğru.

müstemend (Far.): 1. Üzüntülü. 2. Bîçare, zavallı. 3. Tâlihsiz, mutsuz.

müsha'at-dîde (a.f.): Aydınlık görmüş.

müşerref (Ar.): Şerefendirilmiş, şerefli.

müşevveş (Ar.): Belirsiz, karışık, düzensiz.

müşg (Far.): Misk.

müşgîn (Far.): Miskli, misk kokulu.

müşkil (Ar.): 1. Güç, zor, çetin. 2. Engel, güçlük, zorluk.

müştaķ (Ar.): İştıyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan.

müşterî (Ar.): 1. Satın alan, satıcı. 2. İstekli.

müyesser (Ar.): Kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

müzevver (Ar.): Tezvîr olunmuş, uydurulmuş, düzme (söz, haber).

müzeyyen (Ar.): Süslenmiş, süslü.

-N-

nâ- (Far.): Başına getirildiği kelimeyi olumsuzlaştıran ek.

nâ-âramîde (Far.): Rahatsız.

nā-bekār (Far.): 1. İşsiz, işe yaramaz. 2. Haylaz, yaramaz, hayırsız.

nā-bīnā (Far.): A' mâ, gözü görmez.

nā-būd (Far.): 1. Yok olan, bulunmayan. 2. Sonradan yok olan. 3. İflas etmiş, perişan olmuş.

nā-cüvân-merd (Far.): Tamahkâr, pinti, cimri, elisıkı.

nā-çār (Far.): 1. Çâresiz, ister istemez. 2. Zavallı.

nāb-ı şîr (Far.): Arslanın azı dişi.

nādān (Far.): 1. Bilmez. 2. Kaba, terbiyesi kıt.

nāfe (Far.): Misk ahusu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan misk, koku. 2. *mec.* Güzelin, sevgilinin saçı.

nāfe-i ḥ̣oş-būy (Far.): Sevgilinin güzel kokulu saçı.

nāfe-i pür-müşg (Far.): Sevgilinin misk dolu saçı.

nāgāh (Far.): 1. Vakitsiz. 2. Ansızın, birdenbire.

nāgehān (Far.): Ansızın, birdenbire.

nağme (Far.): 1. Âhenk, ezgi, güzel söz.

nā-güfte (Far.): Söylenmemiş.

nağz (Far.): Güzel, iyi, göze hoş görünen.

nā-ḥaḳḳ (Far. Ar.): 1. Haksız. 2. Bihûde, boş.

nā-ḥalef (Far. Ar.): Soyuna çekmeyen, hayırsız.

naḥçîr (Far.): Av.

naḥîf (Ar.): Zayıf, arık.

naḥl (Ar.): Arı, bal arısı.

naḥlistān (Far. Ar.): 1. Hurmalık, hurma fidanlığı. 2. Fidanlık, ağaçlık.

nā-ḥ̣oş (Far.): Hoşa gitmeyen, beğenilmeyen.

nāḥun (Far.): Tırnak.

nā-kām (Far.): 1. Maksudına erişememiş. 2. Yoksun kalmış, nasipsiz.

nāḳa (Ar.): Dişi deve.

nā-kes (Far.): 1. Cimri, pinti. 2. İnsaniyetsiz, alçak.

nāḳış (Ar.): 1. Noksan, eksik; tam olmayan. 2. Kusuru olan, kusurlu.

naḳl (Ar.): Bir şeyi başka yere götürme, aktarma, taşıma.

naḳş (Ar.): 1. Resim. 2. Duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veya sulu boya resim, süsleme sanatı. 3. İpekle, sırma ile işleme. 3. *mec.* Hile.

naḳş-ı 'âlem (Ar.): Dünyanın süsü, hilesi.

naḳş-ı eşkāl-i bedāyi' (Ar.): Eşsiz güzellikteki şekillerin nakşı.

naḳş-ı ḥāme (Far.): Kalem nakşı.

naḳş-ı nigār (Ar. Far.): Sevgilinin nakşı.

na'1 (Ar.): 1. Ayakkabı, papuç. 2. Nal.

nāl (Far.): 1. Kamış. 2. Kamış kalemin içindeki saz. 3. İnleyen, inleyici.

nālān (Far.): İnleyici, inleyen.

nāle (Far.): İnleme, inilti.

nāliş (Far.): İnleme, inleyiş, inilti.

nām (Far.): 1. İsim, ad. 2. Ün, lakab.

nā-māḥrem (Far. Ar.): 1. Mahrem olmayan. 2. Yabancı.

namâz-ı şubḥ-dem (Far. Ar.): Sabah vakti namazı.

nām-dār (Far.): Namılı, ünlü.

nāme (Far.): 1. Mektup. 2. Sevgiye ve aşka dair yazılmış mektup.

nām-ı 'aẓîm (Far. Ar.): Büyük isim.

nā-murād (Far. Ar.): Murādına, arzusuna erişememiş.

nāmus (Ar.): 1. Kanun, nizam. 2. Ar, edep, hayâ, ırz. 3. Temizlik, doğruluk.

nān (Far.): Ekmek.

nā-pāk (Far.): Pis, murdar.

nār (Ar.): 1. Ateş, od. 2. Cehennem. 3. Yakıcı şey.

na'ra (Far.): Nāra, yüksek sesle bağırma.

nār-dān (Ar. Far.): 1. Nar tanesi. 2. Kanlı gözyaşı. 3. Ateş kabı, mangal.

nārenc (Far.): 1. Turunç. 2. Portakal.

nār-ı firāk (Ar.): Ayrılık ateşi.

nār-ı hāndān (Ar. Far.): Mutluluk ateşi.

nār-i pistān (Ar. Far.): Memenin yakıcılığı.

nār-i şā'ika (Ar. Far.): Yıldırım ateşi.

nār-ı teb (Far.): Sıtma ateşi.

naşāyih (Ar.): Ögütler.

nā-sezā (Far.): Yakışmaz.

naşīb (Ar.): 1. Pay, hisse. 2. Birinin elde edebildiği şey. 3. Allah'ın kısmet ettiği şey.

nās (Ar.): İnsanlar, halk, herkes.

nā-şād (Far.): Hüzünlü, gamlı, kederli, tasalı.

nā-şüküfte (Far.): Açılmamış.

naṭṭ (Ar.): 1. Sofra bezi. 2. Meşinden yapılan döşek.

nā-tüvān (Far.): Zayıf, kuvvetsiz.

nāy (Far.): 1. Kamış. 2. Ney.

naẓar (Ar.): 1. Bakma, göz atma. 2. Düşünme. 3. Göz değme. 4. Yan bakış.

nāzenin (Far.): 1. Cilveli, oynak, şımarık. 2. Narin, ince yapılı.

nāzır (Ar.): Nazar eden, bakan, gözeten.

naẓīre (Ar.): 1. Örnek, karşılık. 2. Bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından

aynı vezin ve kafiyeyle olmak üzere yapılan benzer manzum.

naẓīr (Ar.): Benzer, eş.

naẓm (Ar.): 1. Dizme, sıraya koyma. 2. Sıra, tertip. 3. Vezinli, kafiyeyle söz.

naẓm-ı āb-dār (Ar. Far.): Zarif, nükteli nam.

naẓm-i 'ibāret (Ar.): Birkaç satır nazm.

nāzūk (Far.): 1. İnce, hassas. 2. Terbiyeli, saygılı. 3. Güzel, zarif.

ne'am (Ar.): 1. Evet, pek güzel, hay hay; öyledir. 2. Deve, öküz, koyun gibi dört ayaklı hayvan.

nebāt (Ar.): Bitki.

nebātāt (Ar.): Bitkiler.

necāt (Ar.): Kurtulma, kurtuluş.

necm-i seyyār (Ar.): Gezegen.

nedāmet (Ar.): Pişmanlık.

neḥḥ (Ar.): 1. Üfürme. 2. Boru vesâireyi üfleme.

nefir (Ar.): 1. Çığlıt, bağırtı. 2. Boynuzdan yapılan boru.

nefs (Ar.): 1. Ruh, can, hayat. 2. İnsanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları.

nefs-i reste (Ar. Far.): Kurtulmuş nefis.

nef' (Ar.): Menfaat, kâr, fayda, çıkar.

nehār (Ar.): Gündüz.

neheng (Far.): Timsah.

nekbet (Ar.): 1. Talihsizlik, bahtsızlık. 2. Düşkünlük. 3. Felâket, musibet.

nekbet-zede (Ar. Far.): Talihsiz, felâket yaşamış.

nemed (Far.): Keçe, kebe.

nemek (Far.): 1. Tuz. 2. Tat, lezzet.

nem-gîn (Far.): Nemli, yaşlı.

neng (Far.): Ayıp, utanma.

ner (Far.): Er, erkek.

nerd (Far.): Tavla, tavla oyunu.

nergis (Far.): Nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir köksap üzerinde şemsiye vaziyetinde bulunan ve beyaz, sarı nev'ileri de olan bir süs çiçeği. 2. *mec.* Güzelin gözü.

nergis-i maḥmûre (Far. Ar.): Güzelin sarhoşluk veren gözü.

nerm (Far.): Yumuşak.

nermî (Far.): Yumuşaklık.

nesîb (Ar.): Soylu, soyu temiz.

nesîm (Ar.): Hafif rüzgâr.

nesîmî (Ar.): Hafif ve latif esen rüzgârla ilgili.

nesîm-i şubḥ-dem (Ar. Far.): Sabah vakti rüzgârı.

neşât (Ar.): Sevinç, neşe, şenlik.

neşât-ı ḥande (Ar. Far.): Gülüş neşesi.

neşât-i dil-nüvâz (Ar. Far.): Gönül okşayan sevinç.

nev (Ar.): 1. Yeni. 2. Taze, körpe.

nevâ (Far.): Ses, seda, makam, ahenk.

nevâ-gâh (Far.): Ölüye ağlanacak yer.

nevâle (Ar.): 1. Nasib, tâlih, kısmet. 2. Yiyecek, içecek.

nev-bahâr (Far.): İlkbahar.

nevbet-zen (Far.): Nöbet, sıra çalan, vuran.

nev-cüvân (Far.): Taze, genç, delikanlı.

nevḥa (Ar.): Ölüye sesli ağlama.

nevḥa-gâh (Ar. Far.): Ölüye ağlanacak yer.

nev' (Ar.): 1. Çeşit, türlü. 2. Cins. 3. Sınıf.

nevmîd-i ṭâlîb (Far. Ar.): İstekli kişinin ümitsizliği.

Nevrûz (Far.): 1. Yeni gün. 2. Güneş'in Koç burcuna girdiği gün olup Rûmî martın dokuzuna rastlar, ilkbahar başlangıcı ve Celâlî takvime göre yılbaşısıdır.

neẓâre (Ar.): Bakma, seyir.

nifâk (Ar.): 1. Münafıklık, ikiyüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk. 2. Müslüman görünüp kâfir olma.

nigâh (Far.): 1. Bakış, bakma. 2. Göz.

nigâr (Far.): 1. Resim. 2. (Resim gibi güzel) Sevgili. 3. Put.

nigâr-ı gül-'izâr (Far.): Gül (al) yanaklı güzel.

nigâr-ı lâle-ḥadd (Far. Ar.): Lale (al) yanaklı güzel.

nigârîn-i semen-ber (Far.): Yasemin göğüslü güzel sevgili.

nigeh-bân (Far.): Gözcü, bekçi.

nigîn (Far.): 1. Yüzük. 2. Yüzük şeklinde mühür.

nihâd-ı nîk (Far.): Güzel, beğenilen huy.

nihâlî (Far.): Halı, kilim.

nihâl-i servi (Far.): Servi fidanı.

nihân (Far.): 1. Gizli, saklı. 2. Bulunmayan, görünmeyen. 3. Sır.

nihâyet (Ar.): 1. Sonuç. 2. Son derece.

nîk (Far.): İyi, hoş, güzel, beğenilen.

niḳâb (Ar.): 1. Peçe, yüz örtüsü. 2. Perde, örtü.

niḳâb-ı şerm (Ar. Far.): Utanma örtüsü.

nîk-baḥt (Far.): Bahtı iyi, talihli.

nîk-nâm (Far.): İyi nam kazanmış, iyi adlı.

nîlî (Far.): 1. Çivîdî, mavi. 2. Makyaj malzemesi.

nîm (Far.): Yarı, yarım, buçuk.

nisâ (Ar.): Kadımlar.

nişār (Ar.): 1. Saçma, serpmeye. 2. Saçı, düğünde saçılan para.

nisbet (Ar.): Kıyaslama, ölçü.

nîst (Far.): Yoktur, değildir.

nişeste (Far.): Oturmuş, oturan.

nîş-i feşşād (Far. Ar.): Kötülük, arabozculuk zehri.

niyām (Far.): Kılıç kını, kın, kılıf.

niyāz (Far.): 1. Yalvarma, yakarma. 2. Dua. 3. İhtiyaç, muhtaçlık.

niẓām (Ar.): 1. Düzen. 2. Zamanın icaplarına göre konulan esaslar.

nizār (Far.): Zayıf, arık.

nuḥūset (Ar.): Uğursuzluk.

nuḳl (Ar.): Meze, çerez.

nūrānī (Ar.): 1. Nurlu, ışıklı. 2. Saygı uyandıran bir yüz.

nūr-i pāk (Ar. Far.): Kutsal, saf nur.

nūr-i şarīḥ (Ar.): Apaçık belli nur.

nūr-i tevfiḳ (Ar.): Allah'ın yardımının nuru.

nuṣṣā (Ar.): Nasihat verme, öğüt.

nuṣret (Ar.): Yardım

nūṣ (Far.): 1. Tatlı, bal. 2. İçki, iştret.

-nūṣ (Far.): İçen, içici manalarıyla kelimelere eklenir.

nūṣ-ber-nūṣ (Far.): İçki üzerine içki.

nübüvvet (Ar.): Nebilik, peygamberlik.

nūh (Far.): Dokuz.

nūhūfte (Far.): Gizli, saklı.

nūkte: 1. Herkesin anlayamayacağı ince mana. 2. İnce manalı, zarif ve şakalı söz.

nūkte-dān (a.f.): Nūkte bilen zarif, ince kimse.

nūṣṣā (Ar.): Yazılı, yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret.

nūvāziş (Far.): 1. Okşama, taltif, iltifat. 2. Gönül alma.

nūvişte (Far.): 1. Yazılı, yazılmış. 2. Mektup.

-Ö-

‘ömr-i tîz-rev (Ar. Far.): Çabuk geçen ömür, yaşam.

‘öḡr (Ar.): 1. Bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep. 2. Suçun bağışlanması. 3. Kusur, eksiklik.

-P-

pā-bende (Far.): 1. Ayak bağı. 2. Köstek. 3. Mānī, engel.

pā-best (Far.): Ayağı bağı, hareketsiz.

pā-būrehne (Far.): Yalın ayak.

pādāş (Far.): 1. Mükâfat, ecr. 2. Yoldaş, yol arkadaşı.

pāk (Far.): 1. Temiz, arık, pāk. 2. Saf, hâlis, hilesiz. 3. Kutsal, mübarek.

pāk-dāmān (Far.): Eteği temiz, namuslu.

pākize (Far.): 1. Temiz, lekesiz. 2. Hâlis, saf.

palās (Far.): Çul, aba.

pāmāl (Far.): Ayakaltında kalmış, çiğnenmiş.

pāre (Far.): Parça.

pāre-i ḥāk (Far. Ar.): Toprak parçası.

pārsā-yı ḥırḳa-pūşān (Far. Ar. Far.): Hırka giyen sofu.

pās-bān (Far.): Gece bekçisi.

pās (Far.): Gam, keder, gönül üzüntüsü, iç sıkıntısı.

pāy (Far.): Ayak.

pāyān (Far.): 1. Son, nihâyet. 2. *tas*. Sofinin ulaşacağı birlik âlemi.

pāy-beste (Far.): Ayağı bağı, hareketsiz.

pāy-der-gil (Far.): Ayağı çamurda. *mec.* 1.

Davranamaz. 2. Sıkıntıda.

pāye (Far.): Rütbe, derece.

peder (Far.): Baba.

pehlevān (Far.): Pehlivan, güreşçi, yiğit.

pejmürde (Far.): 1. Eski, püskü, yırtık. 2.

Dağınık. 3. Süflî, perişân. 4. Solgun, solmuş.

peleng (Far.): Kaplan.

penāh (Far.): Sığınma, sığınacak yer.

pend (Far.): Nasihat, öğüt.

penhān (Far.): Gizli.

per (Far.): 1. Kanat. 2. Işık.

perr ü bāl (Far.): Kol ve kanat.

perçem-i yār (Far.): Sevgilinin kâkülü.

perdāz (Far.): 1. Düzenleyen. 2. Söyleyen.

perde-dār (Far.): Perdecî, büyük bir kimsenin

kapısında bekleyip içeri gireceklere kapı

perdesini açmakla vazifeli kimse.

pergār (Far.): Pergel.

perhiz (Far.): Sağlığı korumak ya da

iyileştirmek amacıyla uygulanan beslenme

düzeni.

perî (Far.): 1. Cinlerin çok güzel ve alımlı

olarak farz edilen dişilerine verilen bir ad. 2.

mec. Çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya

kadın.

per-i mür (Far.): Karınca kanadı.

perî-zād (Far.): Peri çocuğu, peri çocuğu olacak

kadar güzel, çok güzel.

perniyân-reng (Far.): İpekten dokunmuş, nakışlı

atlas şeklinde, renginde.

pertāb (Far.): 1. Atılma, sıçrama. 2. Uzağa

düşen şey.

pervâne (Far.): 1. Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek. 2. Fırıldak.

pervāz (Far.): Uçma, uçuş.

Perverd-gār (Far.): Besleyici, terbiye edici,

rızıklandırıcı: Allah.

perveriş (Far.): 1. Besleme, Beslenme. 2.

İlerleme.

Pervîn (Far.): Ülker yıldızı.

pes (Far.): 1. Art, arka, geri. 2. Öyleyse; imdi.

pest (Far.): Alçak, aşağı.

peşimān (Far.): Pişman.

peşşe (Far.): Sivrisinek.

peyām (Far.): Haber, başkasından alınan bilgi.

peyām-ı dil-nüvāz (Far.): Gönül okşayan haber.

pey-â-pey (Far.): Birbiri ardınca, azar azar.

peydā (Far.): 1. Meydanda, açıkta. 2. Hazır,

mevcut.

peygām (Ar.): Haber.

peyk (Far.): Haber ve mektup götürüp getiren.

peykân-ı ğamze (Far. Ar.): (Sevgilinin) süzgün

bakış oku.

peyker (Far.): 1. Yüz, surat. 2. Şekil.

peymān (Far.): Yemin, and.

peymāne-i lāle (Far.): Kırmızı şarap kadehi.

peymān-ı şādık (Far. Ar.): Bağlı kalınan,

gerçek yemin.

peymān-şiken (Far.): Yeminini bozan.

peyvend (Far.): Ulaşma, varma. 2. Bağ, ilgi.

peyvend-i qarābet (Far. Ar.): Akrabalık bağı.

pîç (Far.): Büklüm, kıvrım, dolaşık.

pîl (Far.): Fil.

pîr (Far.): 1. Yaşlı, ihtiyar. 2. Bir tarikatın

kurucusu. 3. Her sanatın kurucusu, öncüsü.

pîrâhen (Far.): Gömlek.

pîr-i giryân (Far.): Ağlayan, ağlamaklı ihtiyar.

pîr-i hîred-mend (Far.): Akıllı, anlayışlı ihtiyar.

pîr-i h'os-fâl (Far.): Hâli vakti yerinde ihtiyar.

pîr-i me'ânî (Far. Ar.): Mânâ ustası.

pîr-i nâ-tüvân (Far.): Zayıf, güçsüz ihtiyar.

pîr-i şehun-sâz (Far.): Söz yapıcı, söz düzen ihtiyar.

pîr-i şikeste (Far.): Kırılmış, kırgın ihtiyar.

pîr-i şitâbân (Far.): Acele eden, koşan ihtiyar.

pîr-i tarrâr (Far. Ar.): Hilekâr, yankesici ihtiyar.

pîrûz (Far.): Kutlu, uğurlu, hayırlı.

piser (Far.): Oğul, erkek çocuk.

piste (Far.): Fıstık.

pister (Far.): Yatak, döşek.

pîş-bâz (Far.): Karşılayan.

pîşe (Far.): Huy, tabiat, alışkanlık.

pîşvâ-yı nesl-i âdem (Far. Ar.): Âdem neslinin reisi.

piyâde (Far.): Yaya.

puhte (Far.): Pişmiş, olgun, güngörmüş adam.

pülâd (Far.): Polat, çelik.

püşide (Far.): 1. Örtülmüş. 2. Örtü.

pür- (Far.): 1. Dolu. 2. Çok fazla. 3. Sahip, mâlik.

pür-âhenin (Far.): Demir gibi çok sağlam.

pür-akl (Far. Ar.): Akıllı.

pür-cüd (f.a.): Cömertlik sahibi.

pür-çîn (Far.): Çok bükülmüş, çok buruşuk ve çok karışık.

pür-düd (Far.): Çok tüten, çok dumanlı.

pür-fen (Far. Ar.): Hünerli, marifetli, ilim sahibi.

pür-gerd (Far.): Toz, toprak dolu.

pür-ham (Far.): Çok eğri, bükülmüş.

pür-haţar (f.a.): Tehlikeli.

pür-hûn (Far.): Kan içinde.

pür-jeng (Far.): Pas, kir içinde.

pür-kîn (Far.): Gizli düşmanlık, gazap dolu.

pür-nûr (Far. Ar.): Nur dolu, nurlu, aydınlık.

pür-seng ü hâr (Far.): Taş ve diken dolu.

pür-sipâs (Far.): Şükür içinde.

pürsiş (Far.): Sorma, soruşturma.

pür-şecâ'at (Far. Ar.): Yiğitlik sahibi.

pür-şikenc (Far.): İşkence, eziyet içinde.

pür-şûriş (Far.): Karışıklık, kargaşalık içinde.

püşt (Far.): Arka, sırt.

püşte (Far.): Yığın, tepe.

-R-

ra'd (Ar.): Gök gürlemesi.

rağbet (Ar.): 1. İstekle karşılama. 2. İstek, arzu. 3. İyi kabul edilme.

râğıb (Ar.): İsteyen, istekli, rağbet eden.

rağm (Ar.): Aksine yapma, inadına, zıddına davranma; körlük ve nisbet.

râh (Far.): 1. Yol, meslek. 2. Usul, tarz.

râh-ı dırâz (Far.): Uzun yol.

rahîl (Ar.): Göçme, göç.

Rahîm (Ar.): Merhametli, acıyan, esirgeyen Allah.

râh-ı şahrâ (Far. Ar.): Çöl yolu.

râh-ı şehvet (Far. Ar.): Nefsani isteklerin yolu.

rahm (Ar.): Acıma, esirgeme, koruma.

rahşân (Far.): Parlak.

rahş-i tâze (Far.): Gösterişli ve güzel genç at.

raht (Far.): 1. At takımı. 2. Yol levazımı.

rakîb-i râz (Far.): Gizli rakip.

raḳḳāṣ (Far.): Oynayan, dans eden.

raḳs (Far.): Oynama, dans etme.

rām (Far.): İtaat eden, boyun eğen, kendini başkalarının emrine bırakan.

ra‘nā (Ar.): Güzel, latif, hoş görünen.

rān (Far.): Oyluk.

-rān (Far.): Süren, sürücü, hükmeden manalarıyla birleşik kelimeler yapar.

rāst (Far.): 1. Doğru. 2. Uygun.

rāvī (Ar.): Rivâyet eden, söyleyen, hikâye eden, anlatan.

ravza (Ar.): Ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe.

rāy (Far.): 1. Fikir, oy. 2. Tedbir. 2. Sancak, bayrak. 4. Raca, Hint hükümdarı.

rāyet (Ar.): Sancak, bayrak.

rāygāne (Far.): Bedava, parasız.

rāy-ı rüşen (Far.): Parlak düşünce.

rāy-ı şavāb (Far. Ar.): Doğru düşünce.

rāz (Far.): Gizli, gizlenmiş sır.

rāz-ı nihān (Far.): Gizli sır.

rāzī (Ar.): Rıza gösteren, kabul eden, boyun eğen.

rebāb (Ar.): Gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemançe.

refīḳ (Ar.): Arkadaş, yoldaş.

refī‘ü’ş-şān (Ar.): Şanı, şöhreti yüce olan.

Refref (Ar.): Hz. Muhammed’in Mirac gecesi bindiği dört binekten sonuncusu; Sidretü’l-müntehā’dan sonra üzerinde gittiği binek.

refte (Far.): Git gide, azar azar.

reg-i cān (Far.): Şah damarı.

rehā (Far.): Kurtulma, kurtuluş.

reh-güzer (Far.): Geçit, geçecek yol.

reh-i pür-hār (Far.): Diken dolu yol.

reh-nümā (Far.): Yol gösteren, kılavuz.

reh-rev (Far.): Yol giden, yolcu.

remīde (Far.): Ürkümüş, korkmuş.

remīm (Far.): Kemiği çürümesi, çürük kemik.

remz (Ar.): 1. İşaret, işaretle anlatma. 2. Gizli ve kapalı bir surette söyleme.

renc (Far.): Ağrı, sızı, eziyet, zahmet.

rencīde (Far.): İncinmiş, kırılmış.

rencūr (Far.): Sıkıntılı, rahatsız, hasta, dertli.

reng (Far.): 1. Renk. 2. Hile, oyun. 3. Suret, şekil.

reng-i erḡavān (Far.): Erguvan çiçeğinin rengi.

reng-i ‘izār (Far.): Yanağın rengi.

rengīn (Far.): Renkli, parlak.

reng-i nārenc (Far.): Portakal rengi.

reng-i nīl (Far.): Çivit otu rengi.

reng-i sebz (Far.): Yeşil renk.

reng-i za‘ferān (Far. Ar.): Safran rengi.

resen (Far.): İp, urgan, halat.

reside (Far.): Erişmiş, yatışmış, olgunlaşmış.

resm (Ar.): 1. Sûret. 2. Resim, fotoğraf. 3. Âdet, usul; tavır. 5. Alay, tören.

resm-i ‘azā (Ar.): Cenaze töreni.

reste (Far.): Kurtulmuş.

reşk (Far.): Kıskanma, kıskanılmış.

revā (Far.): Yakışır, uygun, yerinde.

revān (Far.): 1. Yürüyen, akan, giden. 2. Ruh, can.

revāne (Far.): Giden, yürüyen.

revzen (Far.): Pencere.

reyāhīn (Ar.): Fesleğenler.

reyhān (Ar.): Fesleğen.

rıfḳ (Ar.): Yumuşaklılık, tatlılık, yavaşlık.

riżā (Ar.): 1. Hoşnutluk, memnunluk. 2. Razi olma. 3. İstek, kendi isteği.

ri'āyet (Ar.): Sayma, aygı, hürmet.

ribāṭ-ı köhne (Ar. Far.): Eskimiş ev, konak, han.

ribāṭ-ı pür-ḥaṭar (Ar. Far. Ar.): Tehlike dolu ev, konak, han.

ricāl (Ar.): Erkekler.

ridā-i sīm (Ar. Far.): Gümüşten işlenmiş hırka.

riğistān (Far.): Kumluk.

riğ (Far.): Toz, kum.

rikāb (Ar.): Üzengi.

rind (Far.): Kalender, dünya işlerini hoş gören kimse, aldırışsız.

risālet (Ar.): 1. Elçilik. 2. Peygamberlik.

rīş (Far.): 1. Yara. 2. Yaralı. 3. Sakal. 4. Kıl, tüy.

rişte (Far.): 1. İplik. 2. İlgi, bağ.

rişte-i cān (Far.): Can ipliği, can bağı.

rīv (Far.): Düzen, hile.

rivāyet (Ar.): Söylenti, bir haber, söz veya hādisenin hikāyesi.

riyā (Ar.): Özü sözü bir olmama, ikiyüzlülük.

riżān (Far.): Dökülen, akan.

rize-i ḥāk (Far.): Toprak parçası.

rū (y): Yüz, çehre.

rübāh (Far.): 1. Tilki. 2. Hilekâr, kurnaz.

rūḥ-efzā (Ar. Far.): Ruha tazelik veren, cana can katan.

ruḥ (Far.): Yanak, yüz, çehre.

ruḥ-ı māh (Far.): Ay yüzlü.

ruḥ-ı pertāb (Far.): Hararetli, ateşli yüz.

rūh-ı revān (Far.): Sevgili.

ruḥ-i zerd (Far.): Solgun yanak, sarı yüz.

ruḥsār (Far.): 1. Yanak. 2. Yüz, çehre.

ruḥ'a (Ar.): 1. Üzerine yazı yazılan kâğıt, deri parçası. 2. Kısa mektup.

rumûz-ı âsmān (Ar. Far.): Gökyüzünün işaretleri, semânın gizli sözleri.

rû-siyāh (Far.): Kara yüzlü, yüzü siyah, ayıbı olan.

rūşen (Far.): 1. Aydın, parlak. 2. Belli, meydanda.

ruṭab (Ar.): Hurma, olgun hurma.

ruṭab-çîn (Ar. Far.): Hurma toplayan.

rūyān (Far.): Biten, yeşeren.

rû-yı zemîn (Far.): Yeryüzü, Dünya.

rûz (Far.): Gün, gündüz.

rûze (Far.): Oruç.

rûz-ı peyvend (Far.): Ulaşma, varma günü.

rûzî (Far.): Rızık, azık; nasip, kısmet.

rûz-ı kıyāmet (Far. Ar.): Kıyamet günü, mahşer.

rûz-ı meymûn (Far. Ar.): Uğurlu, bereketli, kutlu gün.

rûz-ı pîrûz (Far.): Uğurlu gün.

rûz-ı rūşen (Far.): Aydınlık gün.

rûz u şeb (Far.): Gündüz ve gece.

rûsûm (Ar.): 1. Vergiler, gümrük vergileri. 2. Usûl, merâsim.

rûste (Far.): Bitmiş, büyümüş, neşvünema bulmuş olan.

rûsvā (y) (Far.): Rezil, itibarsız, haysiyetsiz.

-S-

sa'âdet (Ar.): Mutluluk.

sa'âdet-baḥş (Ar. Far.): Mutluluk verici.

şabā (Ar.): Gün doğusundan esen hafif ve latif rüzgār.

sābāş (Far.): Şābāş, esen ol.

şabāvet (Ar.): Sabilik, çocukluk.

sābīkā (Ar.): Geçmiş.

şabī (Ar.): Üç yaşını tamamlamamış erkek çocuk.

şabūh (Ar.): 1. Sabahleyin sağılan süt. 2. Sabah vakti içilen şarap. 3. Mahmurluk bozan içki.

şad (Far.): Yüz (sayı).

şadā (Ar.): Ses, yankı.

şadā-yı nāle (Ar. Far.): İnleme sesi.

sāde-rū (Ar. Far.): Yüzü tüysüz, genç delikanlı.

şadef (Ar.): Sedef, inci kabuğu.

şādīk (Ar.): 1. Doğru, gerçek. 2. Sadakatli, içten bağlılığı olan.

şādīku'l-ḳavī (Ar.): Sözünde duran. Doğru sözlü.

şādīk'ul-va'd (Ar.): Sözünde duran.

şadr (Ar.): Göğüs, sine.

şadr-i cihān (Ar.): Dünyanın en itibarlı mevkiinde bulunan.

şaff (Ar.): Dizi, sıra; camide cemaatin sırası.

şāf (Ar.): Temiz, hâlis, katıksız; karışık olmayan.

şafā (Ar.): 1. Safılık, berraklık. 2. Gönül şenliği, kedersizlik.

şafha (Ar.): Yazımış veya yazılabilir sahife.

şāfi (Ar.): 1. Duru, temiz. 2. Samimi, saf. 3. Yalnız.

şaff-şiken (Ar. Far.): Düşman saflarını yaran, bozan(yiğit).

sāgar (Far.): Kadeh, içki bardağı. 2. tas.

Allah'ın nuru ile dolan insan gönlü.

sāgar-ı bī-ḳadr (Far. Ar.): Değersiz içki kadehi.

şaḥn (Ar.): 1. Avlu. 2. Boşluk, boş yer. 3. Orta, meydan, aralık.

şaḥn-i gülşen (Ar. Far.): Gülbahçesinin ortası.

şaḥrā (Ar.): Kır, ova, çöl.

şaḥt (Far.): 1. Sert, çetin, pek. 2. Kuvvetli, sağlam. 3. Güç, zor.

sa'id (Ar.): Mutlu, uğurlu.

şā'ika (Ar.): 1. Sevk eden, götüren. 2. Süren, sürücü. 3. Güdü.

şaḳāmet (Ar.): Bozukluk, noksanlık, sakatlık; yanlışlık.

şaḳf-i mu'allā (Ar.): Yüksek çatı, dam, tavan.

şaḳīm (Ar.): 1. Hasta, hastalıklı. 2. Yanlış.

sākin (Ar.): 1. Hareketsiz olan, oynamayan. 2. Oturan (br yerde).

sāḳī (Ar.): 1. Su veren, su dağıtan. 2. Kadah, içki sunan.

şaḥson (o.): Vaktiyle düşmana saldırılmak üzere kavgada kullanılan iri köpek.

sāl (Far.): Yıl.

şalāh (Ar.): 1. Düzeltme, iyileşme, iyilik. 2. Rahatlık, barış.

şalāh-ı rüzgār: Dünyanın, zamanın iyiliği, rahatlığı.

şa'leb (Ar.): Tilki.

sālik (Ar.): Bir yola giren, bir yolda giden.

şamḡ (Ar.): Zamk.

şanavber (Ar.): 1. Çam fıstığı ağacı. 2. Sevgilinin boyu.

şanāyi' (Ar.): Sanatlar, zanaatlar.

sancaḡ-ı zerrīn (T. Far.): Altın gibi sarı, parlak sancak.

şanem (Ar.): Put.

sarāy-ı bākī (Far. Ar.): Sonsuz saray.

sarāy-ı bī-der (Far.): Kapısız saray.

sarāy-ı devlet (Far. Ar.): Saadet, mutluluk sarayı.

sarāy-ı ‘işmet (Far. Ar.): Mâsumluk, temizlik sarayı.

şarrāf (Ar.): 1. Sarfeden. 2. Sarraf. 3. Anlayan, değer veren.

şavāb (Ar.): 1. Doğruluk, dürüstlük, doğru davranış ve düşünce. 2. Doğru, dürüst.

şavāhib (Ar.): Arkadaşlar.

şavāmi’ (Ar.): İbadet yerleri, tekkeler, özel tapınaklar.

şavm (Ar.): Oruç.

sa’y (Ar.): 1. Çalışma, gayret, emek. 2. Geçinmek için iş işleme.

şayd (Ar.): 1. Av. 2. Avlama, avlanma.

sāye (Far.): 1. Gölge. 2. Koruma, sahip çıkma.

sāye-i Hāk (Far. Ar.): Allah’ın gölgesi. *mec.* Halife.

sā(y)il (Ar.): Dilenci.

şā(y)im (Ar.): Oruç tutan, oruçlu.

şaykal (Ar.): 1. Cilâcı. 2. Cilâ aleti.

şayyād (a): Avcı.

sāz (Far.): 1. Çalgı. 2. Sıra, düzen. 3. Öğrenme. 4. Ustalık.

-sāz (Far.): “Yapan, uyduran, düzen” anlamlarına gelerek birleşik kelimeler yapar.

sebak (Ar.): Ders.

şebāt (Ar.): Yerinde durma, kımıldamama, sözünden kararından vazgeçmeme.

sebil (Ar.): 1. Yol, büyük cadde. 2. Sebil, su dağıtılan yer.

şebt (Ar.): Yazma, kaydetme, deftere geçirme.

sebū (Far.): 1. Testi. 2. Şarap kabı.

sebū-yı mey (Far.): Şarap testi.

sebze-i seng (Far.): Taşın çimeni, yeşilliği.

sebze-zār (Far.): 1. Yeşillik, çayırılık, çimenlik. 2. Sebze tarlası, bostan.

sefhū’l-‘aql (Ar.): Aklını kullanamayan, akılsız.

seg (Far.): Köpek.

seg-bān (Far.): Seymen.

seg-i āvāre (Far.): Başboş köpek.

sehā (Ar.): Civanmert olmak, eli açık, yüreği büyük ve kerim olmak.

sehābī (Ar.): Bulutumsu, bulutla ilgili.

sehāb (Ar.): Bulut.

seher-gāh (Ar. Far.): Seher vakti, sabahın erken saati.

sehhār (Ar.): 1. Büyücü. 2. Büyü gibi bir kuvvatle çeken, büyüleyici.

sehī serv (Far.): Doğru büyümüş iki daldan ibaret selvi. Güzellerin boyu buna benzetilir.

sehm (Ar.): 1. Ok. 2. Yay.

sehun (Far.): Zebūn vezninde sehun manasındadır. Söz, lakırdı.

sehun-dān-ı kuhen (Far.): Geçmişin söz bileni, güzel söz söyleyeni.

sehun-der (Far.): Söz delen, yaran.

sehun-ver (Far.): Düzgün konuşan.

sehv (Ar.): 1. Yanlış. 2. Yanılma.

selāsil (Ar.): 1. Zincirleme. 2. Zincirleme giden şeyler.

selīm (Ar.): Salam, kusursuz, doğru.

selīmü’l-ḳalb (Ar.): Temiz yürekli kimse.

semâ' (*Ar.*): Mevlevî âyinlerinde tarikat mensuplarının cezbe hâliyle ayakta dönmesi, zikretmesi.

semâ (*Ar.*): Gökyüzü.

semen (*Far.*): Yasemin.

semen-simâ (*Far.*): Yasemin yüzü.

şemer (*Ar.*): 1. Meyve, yemiş. 2. Mahsul, verim. 3. Netice.

sem' (*Ar.*): Kulak.

şemme (*Ar.*): Bir kere koklama, çok az şey.

semm-i kıtîl (*Ar.*): Öldürücü zehir.

semûm (*Ar.*): 1. Sam yeli, sıcak rüzgâr. 2. Zehirli şey.

şenâ (*Ar.*): Övme, övüş.

seng (*Far.*): Taş.

seng-dil (*Far.*): Taş yürekli.

seng-i siyâh (*Far.*): 1. Mihenk taşı. 2. Kâbe'nin duvarında bulunan siyah taş; Haceriyesved.

seng-rîze (*Far.*): Çakıl taşı, küçük taş.

sepîd (*Far.*): Beyaz, ak.

ser (*Far.*): 1. Baş, kafa. 2. Başkan, reis. 3. Tepe, doruk, nihayet.

şerâ (*Ar.*): Toprak.

serâb (*Far.*): Atmosferde ışık ışınlarının kırılmasından doğan ve çöllerde kolayca gözlemi yapılabilen optik yanılgı, uzaktaki bir cisme bakarken sanki su yüzeyinden yansıyor gibi cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu. 2. *mec.* Öteki dünya.

ser-âgâz (*Far.*): Yeniden, baştan başlama.

ser-â-ser (*Far.*): Baştan başa, büsbütün.

ser-be-ser (*Far.*): Baş başa; baştan başa, büsbütün.

ser-bülend (*Far.*): Baş yüksek, yüce.

ser-cümle (*Far. Ar.*): Bütün, hepsi.

ser-çeşme (*Far.*): Çeşme başı, pınar, su başı.

serd (*Far.*): 1. Soğuk. 2. Sert, haşin, kaba.

ser-efrâz (*Far.*): Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerlerinden üstün olan.

ser-encâm (*Far.*): 1. Bir işin sonu. 2. Başına gelen. 3. Vak'a.

ser-geşte (*Far.*): Baş dönme, sersem, şaşkın.

ser-güzeşt (*Far.*): Serüven, birinin başından gelip geçen şey.

serheng (*Far.*): Çavuş; kavas; yasakçı.

ser-h'oş (*Far.*): Sarhoş.

ser-i hâk (*Far.*): Toprağın başı.

ser-i küh (*Far.*): Dağın başı.

ser-i küy (*Far.*): Sevgilinin bulunduğu yer.

serîr (*Ar.*): 1. Taht. 2. Yatacak yer.

serkeş (*Far.*): Dikbaşlı, baş kaldıran; inatçı.

sermest (*Far.*): Sarhoş.

ser-nâme (*Far.*): Mektup başlığı.

ser-pâ-bürehne (*Far.*): Baş, ayak çıplak.

ser-sâm (*Far.*): Sersem; insana sersemlik veren bir hastalık.

ser-tâ-pâ (*Far.*): Baştan aşağı, baştan başa, tamamıyla, büsbütün.

serv (*Far.*): 1. Servi, selvi. 2. *mec.* Sevgilinin boyu.

server (*Far.*): Baş, başkan, reis, ulu.

serv-i âzâd (*Far.*): Çok uzayan düz bir selvi; düzgün, başı dik.

serv-i bâlâ (*Far.*): Servi boylu.

serv-i bâl (*Far.*): Servi boylu.

serv-i bî-ber (*Far.*): Meyvesiz serli ağacı.

serv-i dil-cû (*Far.*): Gönül çeken selvi. *mec.* Sevgili.

serv-i hürāmān (Far.): Salınarak yürüyen selvi.
mec. Naz ile yürüyen sevgili.

serv-i nā-revān (Far.): Değersiz selvi.

serv-i revānī (Far.): Değerli selvi.

serv-i sebz (Far.): Yeşil selvi.

serv-i şādī (Far.): Mutlu selvi.

serv-i yeğāne (Far.): Tek, eşsiz selvi.

serzeniş (Far.): Başa kakma.

şevāb (Ar.): 1. Allah tarafından
 mükāfatlandırılan hareket. 2. Hayırlı hareket,
 hayır işleme.

sevād (Far.): Şarap çirki.

sevdā (Far.): 1. Aşk, sevgi. 2. Aşırı sevgiden
 doğan bir çeşit hastalık. 3. İstek, heves.

sevdā-yı melāmet (Far. Ar.): Ayıplanan,
 kınanan sevda.

sevgend (Far.): Ant, yemin.

seyf (Ar.): Kılıç.

seyl-i bārān (Ar. Far.): Yağmur seli.

seyl-i hūn-bār (Ar. Far.): Kan yağdırıcı, kan
 saçan sel.

seyl-i revān (Ar. Far.): Akıp giden sel.

seyr (Ar.): 1. Gezme, gezinme. 2. Eğlenmek
 üzere bakma. 3. Uzaktan bakıp karışmama. 4.
 Gezilecek, görülecek yer.

seyrāb (Far.): Suyu donmuş, suya kanmış.

seyrān (Ar.): 1. Gezinme. 2. Bakıp seyretme.

seyr-i bülend (Ar. Far.): Yüce yolculuk.

seyr-i deşt (Ar. Far.): Çöl yolculuğu, çöl
 gezintisi.

seyyārāt (Ar.): Gezegenler.

seyyāre (Ar.): Gezegen.

sezā-vār (Far.): Münasip, uygun, yaraşır olan,
 şekilde.

şidk (Ar.): 1. Doğruluk, gerçeklik. 2. İç, yürek
 temizliği.

sibā‘ (Ar.): Yırtıcı hayvanlar, canavarlar.

sīb (Far.): Elma.

sīb-ğabgab (Far.): Çene altındaki elma gibi et.

sīb-i zenaḥdān (Far.): Sevgilinin elmayı andıran
 çenesi.

sidre (Ar.): 1. Arabistan kirazı. 2. En yüksek
 makam.

sihām (Ar.): Oklar.

sihr (Ar.): 1. Büyü; gözbağcılık, büyücülük. 2.
 Büyü kadar tesiri olan şey, fettanlık. 3. Şiir ve
 güzel söz söyleme gibi insanı meftūn eden
 hüner, sanat.

sihr-i efsūn (Ar. Far.): Büyülü şey.

sihr-i ḥelāl (Ar.): Her iki tarafa bağlanması
 mümkün olan bir ara cümle veya kelimeyi
 muhtevi mısra veya beytin ruha hoş gelmesi
 hāli.

sikke (Ar.): 1. Para üzerine vurulan damga. 2.
 Mādeni para, akçe.

sikke-i zer (Ar. Far.): Altın sikke.

sīm (Far.): Gümüş.

sīmā (Far.): 1. Yüz, çehre, beniz. 2. Kimse.

sīmurg-ı perrān (Far.): Uçan anka kuşu, masal
 kuşu.

sīne (Far.): 1. Göğüs. 2. Yürek.

sipāh (Far.): 1. Asker. 2. Ordu.

sipāh-ı nūr (Far. Ar.): Nur, ışık ordusu.

sipās (Far.): Şükretme, övme, dua etme.

sipend (Far.): Tütsü olarak kullanılan üzerlik
 tohumu.

sipih (Far.): 1. Âsmân, semâ. 2. Talih.

sīr (Far.): Tok, doymuş.

sîret (Ar.): Bir kimsenin içi, hâli, tavrı, gidişi, ahlâkı.

sirişk (Far.): Gözyaşı.

sirişk-i cûybâr (Far.): Irmak gibi gözyaşı.

sirişk-i germ (Far.): Sıcak gözyaşı.

sirişt-âzâd (Far.): Tabiatı, huyu kusursuz.

sirişt-i pâk (Far.): Temiz tabiatlı, yaratılışlı.

sitâre (Far.): Yıldız.

sitîze (Far.): Kavga, çekişme.

sivâ-yı Hâk (Ar.): Hak'tan başka.

siyâset-gâh (Ar. Far.): Siyaseten öldürülmesi gereken kimselerin öldürüldüğü yer.

siyeh-kâr (Far.): Kötü işler yapan, günaha giren.

siyeh-pûş (Far.): Karalar giymiş, mâtemli.

sîr-âb (Far.): 1. Suyu kanmış. 2. Taze, körpe.

sû (Far.): Taraf, yön, cihet.

su'âl (Ar.): Soru.

şu' bân (Ar.): Büyük yılan, ejderha.

şubh (Ar.): Sabah, sabah vakti.

şubh-geh (Ar. Far.): Sabah vakti.

şubh-ı hürrem (Ar. Far.): Taze, neşe veren sabah.

şubh-ı şâdık (Ar.): Tan yerinin ağarması.

Gerçek aydınlık.

sûd (Far.): Fayda, kâr, kazanç.

şudâ' (Ar.): 1. Baş ağrısı. 2. Rahatsız etme, rahatsızlık.

sûd-mend (Far.): Faydalı, kârlı, kazançlı.

sûhte (Far.): 1. Yanmış, tutuşmuş, yanık. 2. Softa, medrese talebesi.

şulh (Ar.): 1. Barış, barışma. 2. Uyuşma, uzlaşma.

sultân (Ar.): Padişah, hükümdar.

sultân-ı ahyâr (Ar.): İyi ve faziletli olanların sultanı.

sultân-ı kabâyil (Ar.): Kabilelerin sultanı.

sumât (Ar.): Büyük ziyafet sofrası.

şun'-ı Yezdân (Ar. Far.): Allah'ın sanatı, icra edişi, yapışı.

sûr (Far.): 1. Düğün. 2. Ziyafet. 3. Şenlik.

sûrâh (Far.): Delik, gedik.

şûret (Ar.): 1. Biçim, görünüş, kılık. 2. Tarz, yol, gidiş.

şûret-perest (Ar. Far.): Sürete tapan, surete ehemmiyet veren.

sûrûr (Ar.): Sevinç.

sûsen (Far.): Susam.

sûz u güdâz (Far.): Yanıp yakılma.

sûzân (Far.): 1. Yakan, yakıcı. 2. Yanan, yanıcı.

sûz-i ciger (Far.): Ciğer yanması, ciğerin yanıklığı.

sûz-i derûn (Far.): İçin, gönlün yanması.

Sûbhân (Ar.): Allah.

sücûd (Ar.): Secde edenler, secde edip yere kapananlar.

sücûd-ı şûkr (Ar.): Şükür secdesi.

sûfte (Far.): Delinmiş, delikli.

Sûheyl (Ar.): Semânın güney yarım küresinde bulunan Sefîne-i Nüh burcundaki parlak ve büyük bir yıldızın adı.

sûkker (Ar.): Şeker.

sûkûn (Ar.): 1. Durgunluk. 3. Dinme, kesilme.

simât (Ar.): Yemek, ta'âm, ziyâfet.

sûnbül (Far.): 1. Sûnbül. 2. Güzellerin saçı.

sûnnet (Ar.): 1. Hz. Muhammed'in sözleri, işleri ve tasvibleri. 2. Çocuğu sünnet etme.

süpürde (Far.): 1. Ismarlanmış. 2. Verilmiş.

sür'at (Ar.): Çabukluk, hız.

Şüreyyâ (Ar.): Ülker yıldızı.

sürh (Far.): Kırmızı, kızıl.

sürüd (Far.): Şarkı, türkü.

sürüş (Far.): Melek.

süst (Far.): 1. Gevşek. 2. *mec.* Tembel. 3.

Manasız, değersiz [kelime].

süst-hız (Far.): Tembel, gevşek davranan.

sütün-ı hayme (Far. Ar.): Çadır direği.

süvâr (Far.): Ata binmiş, binici.

süvâr-ı çarh-ı gerdân (Far.): Dönen feleğin binicisi.

süvâr-ı esb-i Tâzî (Far.): Arap atının binicisi.

süvâr-ı har (Far.): Eşek binicisi.

-Ş-

şâd (Far.): Sevinçli.

şâdân (Far.): Sevinçli ve keyifli.

şâfi (Ar.): 1. Şifa veren, verici, hastayı iyi eden.

şâg(a)b: Feryâd.

şâh (Far.): Padişah.

şahâb-ı çarh-ı dîv (Ar. Far.): Dev feleğin yıldızı.

şâhân-ı dîn (Far. Ar.): Dinin şahları.

şâh-ı hucest (Far.): Hayırlı, kutlu şah

şâh-ı dırahte (Far.): Ağacın dalı.

şâh-ı hûn-rîz (Far.): Kan dökücü şah.

şâh-ı hürşîd (Far.): Güneşin şahı.

şâh-i mükerrrem (Far. Ar.): Kerem sahibi şah.

şâhîn-i perrân (Far.): Uçucu doğan kuşu.

şahne (Ar.): İnzibat memuru, emniyet memuru.

şahs (Ar.): Kişi, kimse.

şâm (Far.): Akşam.

şâm-ı garîbân (Ar. Far. Ar.): Hüzünlü akşam.

şâne (Far.): Tarak.

şân (Ar.): Şan, şöret, ün.

şarâb-ı nâb (Ar. Far.): Katkısız şarap.

şarî (Ar.): 1. Koşul. 2. Vaziyet, hâl. 3. Yemin.

Şarţeyn (Ar.): Hamel burcundaki iki yıldızın adı.

şarî-ı tavâf (Ar.): Tavaf yemini.

şaşt (Far.): 1. Okçuların parmaklarına geçirdikleri yüksük. 2. Balık oltası.

şaţ (Ar.): Büyük nehir.

şâyî' (Ar.): Duyulmuş, herkesçe bilinmiş.

şeb (Far.): Gece.

şeb-âheng (Far.): Gece uyumu.

şeb-çırâğ (Far.): Gece parlayan yakut.

şeb-der (Far.): Geceyi aran, delen.

şeb-efrûz (Far.): Geceyi aydınlatan.

şeb-gün (Far.): Gece renkli: kara.

şebîh (Far.): Benzeyen, benzeyici.

şebîhûn (Far.): Gece baskını.

şeb-istân (Far.): 1. Yatak odası. 2. Gece ibadetine mahsus oda.

şeb-i târ (Far.): Karanlık gece.

şeb-i târîk (Far.): Karanlık gece.

şeb-i teng (Far.): Zor, sıkıntılı gece.

şecer (Ar.): Ağaç.

Şeddâd (Ar.): Yemen'de Âd kavminin hükümdarı. [Büyük binalarla ve Cennet'e benzetmek arzusuyla yaptırdığı İrem Bağları ile ünlenmiştir. Bu bağdaki köşke girmeden Tanrı gazabına uğrayarak bu bağ yerle bir olmuştur.]

şefâ'at (Ar.): Birinin suçunun affedilmesi veya dileğinin kabul edilmesi için yapılan aracılık.

şegāl (Far.): Çakal.

şehāmet (Ar.): Zekā ve akıllılıkla beraber olan cesaret, yiğitlik.

şeh-bāz (Far.): Bir cins iri ve beyaz doğan.

mec. Çevik ve becerikli.

şehd (Ar.): Bal.

şehd-i revān (Ar. Far.): Can balı.

şeh-i ‘ālī-tebār (Far.): Asil, soyu yüksek padişah.

şeh-i dānā-yı pūr-fen (Far.): Çok ilim bilen padişah.

şehīd (Ar.): Din ve yüksek bir ülkü uğrunda ölen kimse; savaşta ölen kişi.

şeh-i devrān (Far. Ar.): Zamanın, dünyanın padişahı.

şeh-i düşmen-şiken (Far.): Düşmanı kıran padişah.

şeh-i ferhunde (Far.): Kutlu, mübarek padişah.

şeh-i gītī-sitān (Far.): Cihanı zapteden padişah.

şeh-i hāver (Far.): Doğunun padişahı.

şeh-i hūbān-i devrān (Far. Ar. Far.): Zamanın, dünyanın güzellerinin sultanı.

şeh-i şāhib-sūḡan (Far. Ar. Far.): Söz sahiplerinin sultanı.

şeh-i şimşād (Far.): Şimşir ağacının sultanı.

Şehnāz (Far.): Türk müziğinin en eski makamlarındandır. Çok güzel ve karakteristik bir makam olup hicazkārın daha yumuşağı ve nazlısı, masal edasına çok müsait bir çeşididir.

şehr-yār (Far.): Padişah, hükümdar.

şehr-yār-ı āsmān-baḥt (Far.): Yüce bahıtlı padişah.

şehvet-perest (Ar. Far.): Şehvetine, nefesine çok düşkün olan [kimse].

şeh-zād (Far.): Şehzade, hükümdar oğlu, prens.

şekk (Ar.): Şüphe, zan, tereddüt.

şeker-rīz (Far.): 1. Şeker saçan, pek tatlı. 2. Sevinçten gelen gözyaşı.

şekl-i bed (Ar. Far.): Kötü, çirkin cinsler, suretler.

şem‘ (Far.): Mum.

şemā(y)il (Ar.): Huylar, tabiatler, ahlâklar.

şem‘-i cihān-süz (Far. Ar. Far.): Cihanı yakan mum.

şem‘-i cūyān (Far.): Arayan, arayıcı mum.

şem‘-i felek (Far.): Felek mumu [Güneş].

şem‘-i kāfur (Far.): Kāfurdan yapılan beyaz mum.

şem‘-mānend (Far.): Mum gibi.

şemme (Ar.): 1. Bir kere koklama. 2. Pek az şey.

şems-i tābān (Ar. Far.): Parlak Güneş.

şerār (Ar.): Kıvılcım.

Şerār-ı zulm-i dūd (Ar. Far.): Keder karanlığının kıvılcımı.

şerḥ (Ar.): 1. Açıklama. 2. Açık anlatma.

şer‘-i Yezdān (Ar. Far.): Allah’ın emri.

şermende (Far.): Utangaç.

şerm (Far.): Utanma.

şerm-sār (Far.): Utangaç.

şerr (Ar.): 1. Fena, fenalık eden adam, kötü adam. 2. Daha (pek, en) kötü.

şeş (Far.): Altı [sayı].

şevher (Far.): Koca.

şevket (Ar.): Büyüklük, heybet [padişahlar için kullanılırdı].

şevk (Ar.): Şiddetli arzu; keyif, neşe, sevinç.

şevk-i ruh (Ar. Far.): Yanak arzusu.

şeydā (Far.): Aşktan aklını kaybetmiş, divâne, düşkün, şaşkın.

şeyh (Ar.): 1. Yaşlı adam, ihtiyar. 2. Bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse. 3. Kabile ve aşiret reisi.

şeyh-i ebrār (Ar.): İyilik sahiplerinin reisi, öncüsü, şeyhi.

şeyh-i kâmil (Ar.): Olgunluk sahibi şeyh.

şeyh-i muṭahhar (Ar.): Temiz, mübarek şeyh.

şifā (Ar.): Hastalıktan kurtulma, iyi olma.

şikār (Far.): 1. Av. 2. Avlama. 3. Avlanan hayvan.

şikence (Far.): İşkence.

şikest (Far.): 1. Kırılmış, kırık. 2. Kırma, kırılma. 3. Yenilme.

şikeste (Far.): 1. Kırık, kırılmış. 2. Yenilmiş.

şikeste-ḥāl (Far. Ar.): Kederli, mahzun, perişan.

şimşād (Far.): Şimşir ağacı.

şimşād-i āzād (Far.): Serbest olan şimşir ağacı.

şimşir (Far.): Kılıç.

şimşir-i tiz (Far.): Keskin kılıç.

şir (Far.): 1. Arslan. 2. Süt. 3. *mec.* Yiğit, yürekli.

şi'r (Ar.): Şiir, edebî değeri olan nazımlı ve kafiyeyle söz.

şir-dil (Far.): Arslan yürekli, cesur.

şir-efgen (Far.): Arslanı yıkan, yere atan.

şire-i 'ām (Far. Ar.): Yılın sütü, sırası.

şir-i dil (Far.): Gönül arslanı.

şi'r-i dilkeş (Ar. Far.): Gönül çekici şiir.

şir-eṭfāl (f.a.): Arslan yavruları.

şir-i ḡarrān (Far.): Kükreyen arslan.

şir-i merdān (Far.): Yiğitlerin arslanı.

şi'r-i mevzūn (Ar.): Vezinli, güzel şiir.

şirīn (Far.): 1. Tatlı. 2. Sevimli, cana yakın, sempatik.

şirīn-dehen (Far.): Şirin ağız.

şir-i ner (Far.): Erkek arslan.

şir-i sirişte (Far.): Karıştırılmış, yoğurulmuş süt.

şir-i şir (Far.): Arslan sütü.

şi'r-i vişāl (Ar.): Kavuşma şiiri.

şişe-i nāmūs (Far.): Namus, utanma şişesi.

şişe-i seng (Far.): Taş şişe.

şitāb (Far.): Acele, sürat, çabukluk.

şitābān (Far.): Acele eden, çabuk olan, koşan, seğirten.

şive (Far.): Naz, eda.

şiven (Far.): Mâtem, yas, sızlanma, feryat.

şüh (Far.): Neşeli, şen ve oynak [kadın].

şu'le (Ar.): Alev, ateş alevi.

şu'le-i tığ (a.f.): Kılıç alevi.

şüm (Far.): Şom, uğursuz.

şür (Far.): Şamata, gürültü.

şüriş (Far.): Kargaşa, karışıklık.

şür-baht (Far.): Tuzlu, kekremsi talih.

şür-ı âfāk (Far. Ar.): Feleklerin gürültüsü.

şürīde (Far.): 1. Karışık, perişan. 2. aşık, tutkun.

şükûfe (Far.): Çiçek.

şümār (Far.): Hesap, sayı.

şürü' (Ar.): Başlama.

şütür (Far.): Deve.

-T-

tā (Far.): Kadar, dek, değin.

ta'ab (Ar.): 1. Yorgunluk. 2. Sıkıntı, zahmet, meşakkat, ezziyet.

ta'accüb (Ar.): Şaşakalma.

ta'addi (Ar.): Zulmetme; adaletsizlik.

ta'am (Ar.): Yemek, aş.

tā'at (Ar.): Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet.

tāb (Far.): 1. Güç, kuvvet, tâkat. 2. Işık, parlaklık. 3. Harâret.

tāb ü teb (Far.): Işık ve ateş.

tābān (Far.): Işıklı, parlak.

tāb-dār (Far.): Parlak, ışıklı.

tā-be-eflāk (Far.): Feleklere kadar.

tābende (Far.): Parlaklık.

tab' (Ar.): Tabiat, huy, yaratılış.

tabīb (Ar.): Hekim, doktor.

tab'-i merdüm (Ar. Far.): İnsanın yaratılışı.

ta'bīr (Ar.): 1. İfade, anlatma. 2. Bir manası olan söz.

tabl (Ar.): Davul.

tābūt (Ar.): Ölü taşınan sandık.

ta'cīl (Ar.): Acele ettirme, çabuklaştırma.

tāc-ı la'l-in (Ar. Far.): Kırmızı renkli taş.

tācir (Ar.): Ticaretle uğraşan.

tāc-ı ser (Ar. Far.): Baş tâci, en çok sevilen, çok itibâr edilen [şey veya kimse].

tafşīl (Ar.): Etrafiyla, etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma, açıklama.

taḥammül (Ar.): 1. Yüklenme, bir yükü üstüne alma. 2. Dayanma, katlanma. 3. Kaldırma.

taḥayyül (Ar.): Hayâle getirme, hayalde canlandırma, canlandırılma, hayâle dalma.

taḥayyür (Ar.): Hayran olma, hayrete düşme, şaşakalma, şaşırma.

tāhir (Ar.): 1. Temiz. 2. Abdest ve guslû bozan şeylerden biri bulunmayan.

taḥiyyat (Ar.): “Allah ömürler versin.” demeler; selamlar, hayır dualar.

taḥkīk (Ar.): 1. Doğru olup olmadığını araştırma. 2. Doğru, gerçek.

taḥrīr (Ar.): Yazma, yazılma. 2. Kitap yazma.

taḥsīl (Ar.): İlim öğrenme.

taḥsīn (Ar.): Güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama.

taḥte's-şerā (Ar.): Toprak altı.

taḥt-gāh (Far.): 1. Taht yeri. 2. Başşehir.

taḥt (Far.): 1. Hükümdarların oturduğu büyük koltuk. 2. Hükümdarlık makamı.

taḥt-ı Süleymān (Far.): Süleyman Peygamberin havada uçtuğuna inanılan tahtı.

tāk (Ar.): Kubbe, künbet.

tākāt (Ar.): Güç, kuvvet.

taḥdīr (Ar.): 1. Beğenme, değer biçme, değer verme; verilme. 2. Ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler.

taḥrīr (Ar.): Anlatma, anlatış.

taḥşīr (Ar.): 1. Kısaltma. 2. Kusur etme.

taḥvā (Ar.): Allah'tan korkma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma.

ṭalāk (Ar.): Boşama, nikâhlı kadını bırakma.

ṭal'at (Ar.): Yüz, surat, çehre.

ṭaleb (Ar.): 1. İsteme, dileme. 2. İstek.

ṭaleb-kār (Ar. Far.): İstekli.

ṭali' (Ar.): Talih, kismet, kader, baht.

ṭālib (Ar.): 1. İsteyen, istekli. 2. Öğrenci.

ta'lim (Ar.): 1. Öğrenme, öğretme. 2. Meşk ile yetiştirme.

ṭamaʿ (Ar.): Doymazlık; çok isteme;
açgözlülük.

tamāmī (Ar.): Noksan tamamlamaya mahsus,
onunla ilgili; tamamlayan, bölünmeyen.

taʿn (Ar.): Sövme, yerme; ayıplama.

ṭaʿne (Ar.): Sövme; zemmetme, çekiştirme,
yerme.

ṭarab (Ar.): Sevinçlik, şenlik; sevinçten gelen
coşkunkluk ve tepinme, ayş ve sefâ.

ṭarāvet (Ar.): Tazelik, taze olma.

tār (Far.): 1. Karanlık. 2. Saç teli.

ṭarīḳ (Ar.): 1. Yol. 2. Usûl. 3. *tas*. Bir velinin
Tanrı'ya ulaşması için tuttuğu yol.

ṭarīḳat (Ar.): Allah'a ulaşmak arzusuyla tutulan
yol; tasavvufi meslek.

ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ (Ar.): Hak yolu.

ṭās (Ar.): Tas, su kabı.

ṭaṣdīʿ (Ar.): Baş ağrıtmaya, rahatsız etme.

ṭaṣnīf (Ar.): Sınıflandırma.

ṭaṭhīr (Ar.): Temizleme, paklama.

ṭavāf (Ar.): Etrafını dolaşma. 2. Hacı olmak
üzere zamanında ve muayyen usûl dâhilinde
Kâbe'nin etrafını dolaşarak ziyaret etme.

ṭavā(y)if (Ar.): Tayfalar, güruhlar, fıkralar,
bölükler.

ṭavīle (Ar.): 1. Uzun. 2. Çayıra koyuverilen
hayvanın ayağına bağladıkları ip, tavla ipi.

ṭavḳ (Ar.): 1. Gerdanlık. 2. Halka, tasma.

ṭavḳ-ı zer (Ar. Far.): Altın gerdanlık.

ṭavr-ı dāniş (Ar. Far.): İlim edası, bilgi hâli.

ṭāvūs-i çarḥ-ı lâceverdī (Ar. Far.): Lacivert
göğün tavus kuşu.

ṭāyiʿ (Ar.): Bir işi istekle, kendi isteğiyle yapan.

taʿyīb (Ar.): Ayıplama.

ṭayr (Ar.): Kuş.

ṭazarruʿ (Ar.): Kendini alçaltarak yalvarma.

tāzī (Far.): 1. Arap, Arapça. 2. Tazı, av köpeği.

taʿzīm (Ar.): 1. Büyükleme, ululama, büyük
sayma. 2. Saygı gösterme, ikram etme.

tebāhī (Far.): Harap olmuş, mahvolmuş.

tebānçe (Far.): Tokat.

teber (Far.): 1. Balta. 2. Meşin bıçağı.

teb-i lerze (Far.): Sıtma titremesi.

teʿcīl (Ar.): Sonraya bırakma, geciktirme.

tedbir (Ar.): Bir şeyi temin edecek veya
önleyecek yol, çare.

teemmül (Ar.): İyice, etraflıca düşünme.

teessüf (Ar.): Eseflenme, kederlenme,
tasalanma; acıma.

tefekḳür (Ar.): Düşünme, zihin yorma;
düşünüme.

tefriḳa (Ar.): 1. Ayrılma, ayrılık. 2. Bozuşma.

tefsīr (Ar.): 1. Yorum. 2. KurʿAn-ı Kerīm'in
mānâ bakımından îzâhı.

teftiş (Ar.): 1. Gereği gibi sorup soruşturma. 2.
Kontrol.

teḥallüf (Ar.): Uygunsuzluk.

tehemten (Far.): 1. İriyari, boylu poslu yiğit. 2.
Eski İran kahramanı Zal Oğlu Rüstem'in lakabı.

tehi (Far.): 1. Boş, boşuna. 2. Hünersiz, bilgisiz.

teʿhīr (Ar.): Sonraya, geriye bırakma,
geciktirme, geciktirilme.

tekellüf (Ar.): 1. Külfetli, zahmetli iş görme. 2.
Özenme, bir işi gösterişli bir hâle koymak için
uğraşma.

tekellüm (Ar.): Söyleme, konuşma.

tekye (Ar.): 1. Güvenme. 2. Tekke.

telaṭṭuf (Ar.): Nazikâne muamelede bulunma.

telbīs (Ar.): 1. Ayıbını, kusurunu örterek bir şeyi sahtelendirme. 2. Oyun, hile.

telef (Ar.): 1. Yok etme, öldürme. 2. Boş yere harcama, yıpratma.

telhī (Ar.): Acılık.

temāšā (Far.): Bakıp seyretme. 2. Gezme.

temāšā-gāh (Far.): Seyir ve gezinti yeri.

temennā (Ar.): 1. Dilek, istek. 2. Eli başa götürerek verilen selam.

tena‘‘um (Ar.): Nimet içinde, bolluk içinde bulunarak rahat etme.

tenhā (Far.): 1. Yalnız, ıssız, boş. 2. Yalnız, tek.

ten-i bī-cān (Far.): Ruhsuz beden.

ten (Far.): 1. İnsan vücudunun dış yüzü. 2. Gövde, vücut, beden.

ten-i bī-tākat (Far. Ar.): Güçsüz beden.

ten-i hūrşīd (Far.): Güneş gibi parlayan beden.

ten-i ma‘mūr (Far. Ar.): Sağlam, zinde beden.

ten-i pejmürde (Far.): Bitkin, perişan olmuş beden.

ten-i peşşe (Far.): Sivrisinek gibi cılız

ten-i süflī (Far. Ar.): Alçak, bayağı beden.

ten-i tenhā (Far.): Yalnız beden.

terahhüm (Ar.): Merhamet etme, acıma.

terakḳub (Ar.): Bekleme, gözetme.

terāne (Far.): Nağme, ahenk, makam.

terāzū (Far.): Terazî.

ter-gül (Far.): Taze gül.

ters (Far.): Korku.

tersā-yı nerrād (Far.): Tavla ustası Hristiyan.

ters-i cān (Far.): Can korkusu.

ters-kārī (Far. Ar.): Korku vericilik.

tertīb (Ar.): Dizme, sıralama, hazırlama.

tesbīh (Ar.): 1. “Sübhanallah” kelimesini söyleyerek Allah’a tazim etme. 2. Tespih.

teselli (Ar.): Avutma, avundurma.

teşhīr (Ar.): Zapt ve istila etme, ele geçirme, elde etme.

teskin (Ar.): Sâkin kılma, kılınma, yatıştırma, yatıştırılma.

teşbīh (Ar.): Benzetme, benzetilme.

teşhīr (Ar.): Dillere düşürme, ortalığa düşürme.

teşne (Far.): 1. Susamış. 2. Çok istekli.

teşnī‘ (Ar.): Çok ayıp ve çirkin bulma, ayıplama.

teşvīş (Ar.): Karıştırma, karmakarışık etme.

tevaḳḳu‘ (Ar.): Bekleme, umma, arzu etme, isteme.

tevāzu‘ (Ar.): Alçakgönüllülük gösterme.

tevekkül (Ar.): Elinden geleni yaptıktan sonra, işi Allah’a bırakıp kadere râzî olma.

tevfīḳ (Ar.): Allah’ın yardımına kavuşma.

tevḥīd (Ar.): 1. Bir kılma. 2. Allah’ın birliğine inanma. 3. “Lāilâheillellāh” sözünü tekrarlama.

tevḳī‘ (Ar.): 1. Padişah buyruklarına çekilen nişan. 2. Padişahın nişanlı buyruğu.

tezyīn (Ar.): Süsleme, süslenme.

tıfl (Ar.): Küçük çocuk.

tıfl-ı nādān (Ar. Far.): Câhil, toy çocuk.

tırāz (Far.): Süs, süsleme, ziynet.

tūḡ (Far.): Kılıç.

tūḡ-i cefā (Far. Ar.): Eziyet kılıcı.

tūmār (Far.): Yara bakımı.

tūn (Ar.): İncir.

tūr (Far.): Ok.

tūre (Far.): Kara, karanlık.

tîre-i hâk (Far.): Toprak karası.

tîre-i şâm-ı ğarībân (Far. Ar.): Gariplerin gece karanlığı.

tiryâk (Far.): 1. Zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun. 2. Panzehir. 3. Afyon.

tiryâk-i ekber (f.a.): En büyük panzehir.

tîz (Far.): Keskin.

toḥm (Far.): Tohum.

Ṭübâ (Ar.): Cennet'te Sidre'de bulunan ve dalları bütün Cennet'i gölgeleyen ilâhî ağaç.

tuḥfe (Ar.): 1. Hediye, armağan. 2. Güzel şey.

ṭûl ü 'arz (Ar.): Boy ve en. Boylam ve enlem.

ṭulû' (Ar.): Doğma, doğuş.

ṭurre-i ḥûr (Ar.): Ahû gözlülerin alın saçı, kıvrıkcık saç lülesi.

turunc (Far.): Turunç.

tüşe (Ar.): Ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.

tütiyâ (Ar.): Kadınların gözlerine çektikleri sürme.

tünd (Far.): Sert, şiddetli, haşin.

türâb (Ar.): Toprak.

türb (Ar.): bk. türâb.

tüvân-ger (Far.): Zengin, paralı.

-U-

'ûd (Ar.): 1. Hindistan'dan gelen, yakıldığı zaman hoş koku veren bir cins kıymetli ağaç. 2. Bir çeşit çalgı.

'ûd-i dil-sûz (Ar. Far.): Gönül yakan ud.

'ûd-i nālân (Ar. Far.): İnleen ud.

'uḳde (Ar.): 1. Düğüm. 2. *mec.* Zor, karışık iş.

'ulûm (Ar.): İlim, bilgiler.

'unnâb (Ar.): Hünnap adlı bir meyve.

'urs (Far.): Düğün yemeği.

'urûc (Ar.): Yukarı çıkma, yükselme.

'urûḳ (Ar.): Irklar, kökler, damarlar.

'uryân (Ar.): Çıplak.

uṣûl (Ar.): Yol, yöntem, tertip, metod, nizam, kaide, düzen.

'uṣṣâḳ (Ar.): 1. âşıklar. 2. Türk müziğinde 5 numaralı basit makam. Çok tabii bir dizi arz eden bu makam, en eski ve esas makamlardandır.

-Ü-

üftâde (Far.): 1. Düşmüş, düşkün, bıçâre. 2. Âşık.

üftân ü ḥizân (Far.): Düşse kalka [gitme].

ülfet (Ar.): 1. Alışma, kaynaşma. 2. Ahbaplık, dostluk.

ümîd-i vaşl (Far. Ar.): Kavuşma umudu.

ümmîd-vârî (Far.): Ümitlilik, umutluluk.

ünsî (Ar.): 1. Alışmış, sokulgan. 2. Arkadaş.

üstuhân (Far.): Kemik.

üştür-i mest (Far.): Sarhoş deve.

-V-

vâcib (Ar.): 1. Yapılması şer'an lüzumlu olan, farz derecesine yakın bulunan. 2. Zorunlu.

va'de (Ar.): 1. Bir iş için önceden belirtilen zaman. 2. Bir işi geciktirmek için belirtilen zaman. 3. Ecel. 4. Söz verme.

vâdi-yi miḥnet (Ar.): Eziyet, işkence vadisi.

vâdi-yi teng (Ar.): Dar, sıkıntılı vadi.

va'd (Ar.): 1. Söz verme, üstüne alma. 2. Yapılmasına söz verilen şey.

vâ ḥasretâ (Ar.): Çok yazık.

vaḥdet (Ar.): 1. Yalnızlık, teklik, birlik. 2. *tas.* Allah'a yakınlık, Allah'a ulaşma.

vaḥdet-i Yezdān (Ar. Far.): Allah'ın birliği.

vaḥşet-āmiz (Ar. Far.): Vahşetle karışık.

vaḥşī (Ar.): 1. Yabani, insandan kaçan. 2. Ürkek, korkak.

vaḥşī-nişin (Ar. Far.): Yabani, insanlardan uzak yaşayan.

vaḥşī-şifat (Ar.): Vahşi özelliklere sahip.

vaḥy (Ar.): Bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi.

vaḥār (Ar.): Ağırbaşlılık, temkinlilik.

vaḥt-i firsāt (Ar.): Fırsat zamanı; fırsatın ele geçtiği zaman.

vaḥt-i mübārek (Ar.): Mübarek, kutlu zaman.

vālih (Ar.): Şaşakalmış, şaşırmış.

varaḥ (Ar.): 1. Yaprak. 2. Kâğıt veya kitap yaprağı.

varṭa-yı ḡam (Ar. Far.): Gam uçurumu.

vaşf (Ar.): 1. Nitelik, sıfat. 2. Bir kimsenin veye şeyin taşıdığı hâl, sıfat. 3. Övme.

vaşf-ı ḥāl (Ar.): Durumun tarif edilmesi.

vaşf-ı kemān (Ar. Far.): Yayın vasfı.

vaşl (Ar.): 1. Ulaştırma, birleştirme; ulaşma, birleşme. 2. Kavuşma.

vaşle (Ar.): 1. Yama. 2. *Tar.* Mevlevî tarikatına mahsus bir çeşit elbise.

vāye (Far.): Nasip, kısmet.

vāy-veyli (Ar.): Yazık, eyvah!

vaż' (Ar.): 1. Koyma. 2. Kurma, icâd etme.

vaż'-ı ḥālât (Ar.): Hayaller kurma.

vebāl (Ar.): 1. Şiddet, ağırlık, azap. 2. Günah.

vecd (Ar.): 1. Kendinden geçecek derecede dalgınlık. 2. *tas.* Kendini kaybedercesine ilâhî aşka dalma. 3. Aşırı heyecan. 4. Kederlenme.

vech (Ar.): 1. Yüz, surat, çehre. 2. Üslup, tarz. 3. Sebep, vesile.

vefā (Ar.): 1. Sözünde durma, sözünü yerine getirme. 2. Dostluğu devam ettirme.

vefā-dār (Ar. Far.): Vefalı; sözünde, sevgisinde duran.

vefāt (Ar.): Ölüm, ölme [insan için].

velī-'ahd (Ar.): Bir hükümdardan sonra hükümdar olacak kimse.

velī-ni'met (Ar.): Nimet sahibi, birine yaşadığı müddetçe tesiri devam edecek olan iyilik ve bağışlarda bulunan kimse.

verd (Ar.): Gül.

verd-i 'ar'ar (Ar.): Dikenli ardıc ağacının gülü.

verd-i behişt (Ar. Far.): Cennet gülü.

verd-i gülzār-ı tarīkat (Ar.): Tarikat bahçesinin gülü.

verd-i ter (Ar. Far.): Taze gül.

veyli (Ar.): Vay, yazık, vah vah!

vidā' (Ar.): Veda, ayrılma, ayrılış. Allah'a ismarladık, Allah'a emanet olunuz!

vilāyet (Ar.): 1. Bir şeyi kudretle elde etme. 2. Birine kefil olma. 3. Dostluk, muhabbet. 3. İl.

virān (Far.): Yıkık, yıkılmış. 2. Kederli, üzgün.

vişāl (Ar.): 1. Ulaşma, bitişme. 2. Sevgiliye kavuşma.

vuḥūş (Ar.): Yabani hayvanlar.

vuşlat (Ar.): 1. Bir şeye ulaşma, yetişme. 2. Sevgiliye kavuşma.

vuzū (Ar.): Abdest alma, abdest.

vücūd-ı ħurmen (Ar. Far.): Harman gövdesi.

-Y-

yād (Far.): 1. Hatırlama, anma. 2. Hatır, gönül.

yād-gār (Far.): Yadiğār, bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey.

yāḥūd (Far.): 1. Veya isterseniz. 2. İyisi, daha doğrusu.

yaḫīn (Ar.): Sağlam bilgi, iyi, kesin olarak bilme.

yāḫūt (Ar.): Yakut, değerli süs taşı.

yāḫūt-ı sürḥ (Ar. Far.): Kırmızı yakut.

yār (Far.): 1. Dost. 2. Sevgili.

yārān (Far.): Dostlar.

yār-ı ḥüb (Far.): Güzel sevgili, dost.

yār-ı kūhen (Far.): Eski dost.

yār-ı muvāfīk (Far. Ar.): Uygun dost.

yārī (Far.): 1. Dostluk. 2. Yardım.

yār-ı dehrī (f.a.): Dünyalık dost.

yār-ı ḡam-ḥār (Far.): Gamlı sevgili.

yār-ı ḡār (Far.): Mağara dostu.

yār-ı ṣādīk (Far. Ar.): Sözüne bağlı, dürüst sevgili.

yār-ı zībā (Far.): Güzel sevgili.

yegāne (Far.): Biricik, tek.

yeḥ-i serd (Far.): Soğuk buz.

yek-cins (Far. Ar.): Aynı cinsten.

yek-sān (Far.): 1. Düz. 2. Bir, beraber. 3. Her zaman.

yek-ser (Far.): 1. Yalnız başına. 2. Bir baştan bir başa. 3. Ansızın.

yek-tā (Far.): Tek, eşsiz, benzersiz.

yemīn (Ar.): And.

yeṯākūt (Ar.): Yakutlar.

yevm (Ar.): Gün.

-Z-

zād (Ar.): Azık, yiyinti.

-zād (Far.): Doğma, doğuş manasına gelerek birleşik kelime yapar.

zād-i rāh (Ar.): Yol azığı, yolluk.

za‘ferānī (Ar.): Safran gibi, safran rengine olan.

za‘f (Ar.): 1. Zayıflık, kuvvesizlik. 2. Meyil, gönül akışı, bir şeye karşı duyulan aşırı istek.

zāḡ (Far.): 1. Karga. 2. Fitne, karalık.

zaḡan (Far.): Çaylak.

zāhid (Ar.): Çok, aşırı sofı; kaba sofı.

zahīr (Ar.): Arka çıkan, yardımcı.

zāḥire (Ar.): Gerektiği zaman harcanmak üzere anbarda saklanan hububat, yiyecek.

zaḥm (Far.): Yara.

zaḥme (Far.): 1. Vurma, darbe. 2. Yara.

zaḥmet (Ar.): 1. Sıkıntı, eziyet, rahatsızlık. 2. Zor, güç.

zaḥm-ı ḥār (Far.): Diken yarası.

zaḥm-ı pūr-ḡam (Far.): Keder dolu yara.

zaḥm-ı zūpīn (Far.): Zıpkın, küçük mızrak yarası.

za‘īf (Ar.): Zayıf, güçsüz, tākatsız, kansız, arık.

zālim (Ar.): Zulmeden, haksızlık eden.

zamīr (Ar.): 1. İç, içyüz. 2. Kalp; vicdan.

zann (Ar.): 1. Sanma, sanı, sezme. 2. Şüphe, işkil.

zār (Far.): 1. Ağlayan, inleyen. 2. Zayıf, dermansız. 3. İnleme, ağlayış.

zar (Ar.): Zarar.

zārī (Far.): Ağlayıp sızlama.

zarīf (Ar.): 1. Zarafetli, güzel, şık. 2. Nazik. 3.

İnce nükteli, ince nüktelerle konuşan.

zarīfān (Ar. Far.): Zarifler.

zarūret (Ar.): 1. Çaresizlik. 2. Muhtaçlık, yoksulluk; sıkıntı.

zarūrī (Ar.): Mecburi, zorunlu, ister istemez olacak olan [iş].

zāt (Ar.): 1. Kendi. 2. Saygıya değer kimse.

zāyi‘ (Ar.): Elden çıkan, kaybolan, yitik; zarar, ziyan.

zeberced (Ar.): Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değerli olmayan bir süs taşı.

zebūn (Ar.): Zayıf, güçsüz, âciz.

zecc (Ar.): Eziyet, sıkma.

zehr (Far.): Zehir, ağı.

zehr-âb (Far.): Acı su.

zeķan-ķāh (Ar. Far.): Çene çukuru.

zelīl (Ar.): Hor, hakir, alçak, aşağı tutulan, aşağılanan.

zelzele (Ar.): Irgalama, sarsma.

zemāne (Ar.): 1. Devir, vakit. 2. Şimdiki zaman. 3. Baht, talih, felek.

zemīn (Far.): Yer, yeryüzü.

zen (Far.): Kadın.

zenaķdān (Far.): Çene.

zenbūr (Far.): Arı.

zencīr (Far.): Zincir.

zer (Far.): 1. Altın. 2. Akçe, para.

zer-āb (Far.): 1. Yıldız, mürekkebe. 2. Beyaz şarap.

zerd (Far.): 1. Sarı. 2. Solgun, soluk.

zerdī (Far.): Sarılık, sarı renkte olma.

zer-i ķālīş (Far. Ar.): Tam, ayarı tamam altın.

zerrāt-ı ‘ālem (Ar.): Âlemin zerreleri, en ufak parçaları.

zerre (Ar.): Pek ufak parça, molekül.

zerre-i bī-ķadr (Ar.): Kıymetsiz zerre.

zerrīn (Ar.): 1. Altından yapılmış, altın. 2. Parlak.

zevāl (Ar.): 1. Yerinden ayrılıp gitme. 2. Zâil olma, sona erme.

zevraķ (Ar.): Kayık, sandal.

zeyn (Ar.): Süz, bezek.

zill-i Yezdān (Ar.): Tanrının gölgesi.

zırh (Far.): Zırh, demirden örme veya dökme savaş elbisesi.

zi: Kılık, kıyafet. Elbise.

zīb (Ar.): Süs, bezek.

zībā (Far.): 1. Süslü. 2. Yakışıklı, güzel.

zīkr (Ar.): 1. Anma, anılma. 2. Bildirme, bildirilme. 3. Kur’ân-ı Kerîm.

zindān (Far.): Pek karanlık, sıkıntılı yer.

zinde (Far.): 1. Diri, yaşayan, canlı. 2. Dinç, sağlam, güçlü.

zinde-gān (Far.): Zinde olanlar, diriler.

zinde-gānī (Far.): Yaşayış, hayat, geçim.

zīnet (Ar.): Süs, bezek.

zinhār (Far.): Sakın, asla!

zīr ü zeber (Far.): Alt-üst.

zīrā (Far.): Çünkü, şundan dolayı ki.

zīr-i perde (Far.): Perde altı.

zīşt (Far.): Çirkin.

zīver (Far.): Süs, bezek.

zīyā (Ar.): Işık, aydınlık.

zīyād (Ar.): Fazlalık, çokluk.

zīyāde (Ar.): 1. Artma, çoğalma. 2. Artan, fazla kalan. 3. Çok fazla.

ziyāfet (Ar.): 1. Misafire yedirip içirme, şölen.

ziyāfet-ḥ̣ān (Ar. Far.): Ziyafet sofrası.

ziyān (Far.): Zarar, kayıp.

ziyān-kār (Far.): Ziyān edici, zarar edici.

Zī'n-nūreyn (Ar.): Hz. Osman [Hz.

Muhammed'in iki kızı ile evlendiği için bu ad verilmiştir].

ẓuhūr (Ar.): Görünme, meydana çıkma, baş gösterme, türeme.

ẓulm (Ar.): 1. Bir şeyi bir yerinden başka bir yere koyma. 2. Zulüm, haksızlık, eziyet.

ẓulmāt (Ar.): Karanlıklar.

ẓulmāt-ı leyl (Ar.): Gecenin karanlığı.

zu'munca (Ar. Tür.): Zannına göre.

zūpīn: Zıpkın.

zūr (Far.): Kuvvet, güç.

zūr-ı bāzū (Far.): Kol kuvveti.

zübān (Far.): Zeban, dil, lisan, lügat.

zübān-bend (Far.): Dil bağı, dil bağlayıcı.

ẓū-fünūn (Ar.): Fenler sahibi, bilgi sahibi, bilgili.

Zühre (Ar.): Çobanyıldızı, Çulpan, Kervankıran, Venüs.

zülāl (Ar.): Saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı su.

ẓū'l-Celāl (Ar.): Celāl, ululuk sahibi olan Allah.

zūlf (Far.): 1. Saçın iki tarafından sarkan saç lülesi. 2. Sevgilinin saç.

zūlf-i 'anber (Far. Ar.): Anber kokulu saç lülesi.

zūlf-i 'anber-sā (Far. Ar. Far.): Anber gibi saç lülesi.

zūlf-i mu'anber (Far. Ar.): Güzel kokulu saç lülesi.

zūlf-i nigār (Far.): Sevgilinin saç lülesi.

zūlf-i pūr-çīn (Far.): Çok bükülmüş, karışık saç lülesi.

zümürüd (Ar.): Zümrüt adı verilen kıymetli yeşil taş.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman Hibrî (1999). *Enîsü'l-Müsâmirîn-Edirne Tarihi 1360-1650*. (çev. Ratip Kazancıgil). İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları.
- Ahmed-i Rıdvân. *Leylâ vü Mecnun*. Erzurum: Atatürk Üniv. Kütüphanesi, Ağâh Sırrı Levend Yazmaları, Numara 414.
- Ahterî Mustafa Efendi (2009). *Ahterî-yi Kebir*. Ankara: TDK Yayınları (1545).
- Akalın, N. (1994). *Nizâmî-i Gencevî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Leylî u Mecnûn Mesnevisinin Tahkiye Unsurları Açısından Tahlili*.(Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens.
- Akalın, N. (1997). “Nizami-yi Gencevi ile Fuzuli-yi Bağdadi'nin Leyli u Mecnûn Mesnevîlerinin Tartışmalı Mukayesesi”. *Konya, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 201-217.
- Akkuş, M. (2000a). *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*. Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akkuş, M. (2000b). *Divan Şiirinde İnsan*. Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akkuş, M. (2007). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*. Erzurum: Fenomen Yay.
- Aktaş, Ş. (1984). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Atik, A. (2009). *Celîlî'nin Leylâ ve Mecnûn'u ve Nizâmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u ile Karşılaştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens.
- Atik, A. (2010). Nizâmî, Hâtîfî ve Celîlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda Âşıkların Haberleşmesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 5/3, 37-47.
- Avcı, İ. (2013). *Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâme'si*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Averbek, D. G. (2020). *Leylâ vü Mecnûn (Hamdullah Hamdi)-İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Ayaz, A. (2014). *Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Kadîmî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Ens.
- Aygün, Z. A. (1999). *Behiştî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytaç, G. (2009). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aytür, Ü. (2009). *Henry James ve Roman Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (1-2-3)*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Ayyıldız, M. (2009). "Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsinde Modern Anlatı İzleri". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 4(7)*, 187-193.
- Bayak, C. (1987). *Sevda'î Kıssa-i Leyli Birle Mecnûn* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belal Saber Mohamed Abdel-Maksoud (2004). "*Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınmış Biçimi ve Larendeli Hamdî'nin eseri*". (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belâgât*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Boynukara, H. (1997). *Roman'da Bakış Açısı ve Anlatış*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tâhir Bey (1972). *Osmanlı Müellifleri C 2*. (Yay. haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen). İstanbul: Meral Yay.
- Büyüker, N. (2011). "*Kâfzâde Fâ'izî-Leylî vü Mecnûn (Tenkitli Metin-İnceleme)*". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Canım, R. (1995). *Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Canım, R. (2016). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Coşkun, M. (2007). *Sözün Büyüsü-Edebî Sanatlar*. Ankara: Dergâh Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (2018). *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (Sultan İkinci Murad Devri)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çeltik, H. (2008). "Ahmed-i Rıdvan Divanı'na Göre Eski Harfli Metinlerde Vezin-İmlâ İlişkisi". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6*, 161-162.
- Çeltik, H. (2011). *Ahmed-i Rıdvan Divanı*. Ankara: Bizim Büro Basın Yayın Dağıtım.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye-Roman-Tiyatro*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Yayına haz. Aydın Sami Güneyçal). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi (8. bs.)* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2013a). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2013b). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi (10. bs.)* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durmuş, İ. (2003). "Leylâ ve Mecnûn". *İslâm Ansiklopedisi*. (27, 159-160). Ankara: TDV Yay.
- Ece, S. (2004). "Mesnevîlerde Öyküleme Özellikleri ve Üslûp". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, 11-21.
- Ece, S. (2007). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Erbay, N. (2012). *Edirneli Şâhidî'nin Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk) Mesnevîsi-İnceleme-Tenkitli Metin*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens.

- Erbay, N. (2015). *Klâsik Türk Şiiri Gazellerinden Leylâ*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Ercilasun, B. (2013). *Türk Roman ve Hikâyesi Üzerine*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ergin, M. (2006). *Osmanlıca Dersleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Elçi, F. (2011). “*Kâfzâde Fâizî’nin Leylâ Vü Mecnûn Mesnevîsi İnceleme - Tenkidli Metin – Dizin*”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faik Reşat (tar.siz). *Eslâf*. (Yayına haz. Şemsettin Kutlu). Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler-Tercüman 1001 Temel Eser.
- Forster, E. M. (2001). *Roman Sanatı*. (çev. Ünal Aytür). İstanbul: Adam Yayınları.
- Fulford, R. (2017). *Anlatının Gücü-Kitle Çağında Hikâyecilik*. (çev. Ezgi Kardelen). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Gökbilgin, M. T. (1952). *XV. XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası-Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Yay.
- Genç, İ. (2005). *Leylâ ile Mecnûn’un İki Şairi Fuzûlî ve Sezai Karakoç*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Güler, Z. (1982). *Hamdullah Hamdî-Leylâ ve Mecnûn I-II*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens.
- Gülgendereli, M. (2002). “Edirneli Örfî’nin Leylâ vü Mecnûn’u”. *İlmî Araştırmalar*, 14, 73-82.
- Hacı Kemal. “*Câmi’ün-Nezâ’ir*”. İstanbul: Beyazıd Umûmî Kütüphanesi 5782 Numaralı Yazma Eser.
- Hanîf Fauq (2003). “Leylâ ve Mecnûn (Urdu Edebiyatı)”. *İslâm Ansiklopedisi*. (27, 162). Ankara: TDV Yay.
- İpekten, H. (1999). *Fuzuli (Hayatı, Sanatı ve Eserleri-Bazı Şiirlerinin Açıklamaları)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İpekten, H. (2012). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları. (1927).
- İsen, M. (1998). *Sehî Bey Tezkiresi-Heşt Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (1999). *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Kahraman, M. (2000). *Leylâ ve Mecnûn Romanı* "Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn. Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları.
- Kam, F. (2003). *Divan Şiirinin Anlam Dünyasına Giriş-Âsâr-ı Edebîye Tetkikatı*. (haz. Halil Çeltik). İstanbul: MEB Yay. (1915-1916)
- Kanar, M. (2007). "Nizâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (33, 183-185). İstanbul: TDV Yay.
- Kanar, M. (2013). *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karahan, A. (1980). *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*. İstanbul: Edebiyat Fakùltesi Matbaası.
- Karaismailoğlu, A. (2001). *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kartal, A. (2014). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi: Türk Edebiyatında Mesnevî*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Haza Kitâb Leylâ ile Mecnûn'un Kıssası ve Hikâyesi* (2015). (haz. Kesik, Beyhan, Baka, Şermin). İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları. (1851).
- Kocakaplan, İ. (1998). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Koçak, A. (2006). *Leylâ vü Mecnûn (Tebrizli Hakîrî), Giriş-İnceleme Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Kolcu, A. İ. (2006). *Öykü Sanatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Koncu, H. (2007). "Leylâ ve Mecnûn Bibliyografyası". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 597-615.
- Köktekin, K. (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. Ankara: TDV Yayınları.
- Kurnaz, C. (2004). *Eski Türk Edebiyatı*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kurnaz, C., Çeltik, H. (2010). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: H Yayınları.
- Kut, G. (1991). "Âşık Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (4, 1-3). İstanbul: TDV Yay.
- Kutluk, İ. (1989). *Kınalı-zade Hasan Çelebi-Tezkiretü's-Şuarâ*. C 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Küçükaya, A. G., Umaroğulları, G. (2005). “Edirne’de Onikigen Bir Türbe-Tütünsüz Baba Türbesi, Restorasyon Perojesi ve Defterdar Ahmed Rıdvan”. *Vakıflar Dergisi*, 29 (191, 253)
- Külekçi, N. (2013). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kütük, R. (1995). *Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn (Tenkidli Metin-İnceleme)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kütük, R. (2002). *Lârendeli Hamdî’nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleriyle Mukâyesesi)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kütük, R. (2004a). “Bireyin Eğitimi Konu Edinen Bir Eser Olarak Lârendeli Hamdî’nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, 67-83.
- Kütük, R. (2004b). “Edirneli Örfî Mahmed Ağa’nın Hayatı ve Eserleri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26, 183-210.
- Levend, A. S. (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Levend, A. S. (1988). “Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnun Yazan Şairler”. *Türk Dili Araştırmaları Yılığ Belleten*, 105-113.
- Levend, A. S. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi (1. Cilt)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Levend, A. S. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları C I-II*. (haz. Hakan Yaşar, Selçuk Karakılıç, Erdal Baran). Ankara: TTK Yayınları.
- Lutfullah b. Ebu Yusuf el-Halîmî (2013). *Lügat-i Halîmî*. (haz. Âdem Uzun). Ankara: TDK Yay. (1477-78)
- Macit, M. (2005). *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1997). “Fuzûlî Üzerine Makaleler”. Ankara: TDK Yayınları.

- Mehmed Süreyya (1996). “*Sicill-i Osmanî. C 1.* (Yayına haz. Nuri Akbayar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. (1890).
- Mengi, M. (2000). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Meriç, C. (2002). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mermer, A., Alıcı, L., Eflatun, M., Bayram, Y., Keskin, Koç, N. (2007). *Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Miyasoğlu, M. (1998). *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Mocan, A. (2012). “Yalnızız’da Anlatım Teknikleri”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, 1831-1841*.
- Moran, B. (2015). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Muallim Naci (2009). *Lügat-i Naci*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mütercim Asım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*. Ankara: TDK Yayınları (1797).
- Nas, K. Ş. (2018). *Celili’nin Leyl vü Mecnun Mesnevisi (İncleme-Metin-Çeviri)*. Konya: Palet Yayınları.
- Nîmetu’llâh Ahmed (2015). *Lügat-i Nî‘metu’llâh*. Ankara: TDK Yayınları (1541).
- Nizâmî (1985). *Leylâ ile Mecnun*. (çev. Ali Nihat Tarlan). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi. (1188).
- Nizâmî Gencevî (2006). *Leylâ ile Mecnûn* (çev. Samed Vurgun, haz. Ayşe Büyükyıldırım). İstanbul: Eğitim Yayınları.
- Nizâmî-yi Gencevî (2013). *Leylâ ile Mecnûn*. (çev. A. Naci Tokmak). İstanbul: Say Yayınları.
- Ocak, Tulga (1997). “Labial Hı’nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu”. Mehmet Ölmez (haz.). *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış-Nevin Önberk Armağanı* (ss. 167-172). Ankara: Simurg Yayınları.
- Okay, O. (2011). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Olgun, T. (1936). *Edebiyat Lügati*. İstanbul Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.

- Onan, N. H. (1956). *Fuzuli-Leylâ ile Mecnun*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (haz. Cemal Kurnaz). İstanbul: H Yayınları.
- Öztürk, Z. (1997). “Hamdullah Hamdi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (15, 452-454). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Peremeci, O. N. (1939). *Edirne Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Redhouse, J. W. (2016). *Müntehabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*. (haz. Recep Toparlı vd.). Ankara: TDK Yayınları (1852-53).
- Redhouse, J. W. (2011). *Turkish and English Lexion*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Safa, P. (1999). *Sanat Edebiyat Tenkit*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Saraç, M. A. Y. (2006). *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2007). *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Sazyek, H. (20049). “Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerinde Bir Sınıflandırma Çalışması”. *Folklor-Edebiyat*, 1(37), 103-118.
- Selçuk, B. , Kesik, B., Şenödeyici, Ö., Koşık, S., Kola, F. (2015). *Söz ve Sihir Arasında Edebî Sanatlar*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı* (10. bs.). İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Stanzel, F. K. (1997). *Roman Biçimleri*. (çev. Fatih Tepebaşı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Stevick, P. (2004). *Roman Teorisi*. (çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Solmaz, S. (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Sürelli, B. (2012). *Türk Edebiyatında Heft Peyker Mesnevileri Ve Hayâtî'nin Heft Peyker'i*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniv. Sosyal Bilimler Enst.

- Şahin, E. S. (1997). *Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, M. Ü. (1988). *Leylî vü Mecnûn-Sevdâ'î (Transkripsiyon-Dil İncelemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şavk, Çelik, Ü. (2011). *Ali Şir Nevayi-Leylî vü Mecnûn*. Ankara: TDK Yay.
- Şemseddin Sami (1889). *Kâmûs 'ul-a'lâm*. I. C. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şemseddin Sami (1989). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Şengül, M. B. (2011). "Romanda Zaman Kavramı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 428-435.
- Şentürk, A. A., Kartal, A. (2007). *Üniversiteler ve Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şükün. Z. (1984). *Farsça-Türkçe Lûgat-Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tanyeri, M. A. (2009). *Divanlar Üstüne 2-Eleştiriler*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Tavukçu, O. K. (2000). *Ahmed Rıdvân-Hüsrev ü Şirin*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, M. (1989). *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi-IV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2008). *Osmanlı Türkçesine Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Turan, L., Kütük, R. (2009). "Türk Mesnevi Geleneğinde Gazelin Kullanımı". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 4(7), 636-682.

- Turan, L., Kütük, R. (2011). “Mesnevîlerin Sebeb-i Te’lif ve Hatîme Bölümelerini Türk Edebiyatı Kaynağı Olarak Okumak”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VI- Mesnevî: Hikâyenin Şiiri*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Turan, Z. (1988). *Mecnûn u Leylâ: Hakîrî, Transkripsiyon ve Dil İncelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu. (1982). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü EK-1, C 12*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Tarama Sözlüğü (I-VIII)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkoğlu, S. (2018). *Nâkâm’ın Mecnûn u Leylî Mesnevîsi-İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Uçak, S. (2014). “Hâşimî’nin Mihr ü Vefâ Mesnevîsinde ‘Mekân’ ”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1 (2), 54-63.
- Ulu, A. (2014). “Aşkın Doğu ve Batı Yansımaları Olarak Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn ve Shakespeare’in Romeo ve Juliet Adlı Eserlerinin Mukayesesi”. *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (3), 127-145.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ünver, İ. (1982). *Ahmed-i Rıdvân- Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri*. (Doçentlik Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Ünver, İ. (1986a). “Mesnevi”. *Türk Dili Dergisi II (Divan Şiiri)*, LII, 430-563.
- Ünver, İ. (1986b). “Ahmed-i Rıdvân”. *Belleten, C L*, 196. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Ünver, İ. (1989). “Ahmed Rıdvân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (2, 123-124). İstanbul: TDV Yay.
- Ünver, İ. (1993). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *AÜDTCF. Türkoloji Dergisi*, XI (1), 51-89.
- Vurgun, S. (1966). *Leylâ ile Mecnun*. (İstanbul Türkçesine Göre dzl. M. Faruk Görtunca). İstanbul: Ülkü Kitap Yurdu Yay.
- Yavuz, K. (2005). “Leylâ ve Mecnûn Hikâyesinin Edebiyattaki Yeri”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(4). 57-69.

- Yazıcı, T. (2003). “Leylâ ve Mecnûn”. *İslâm Ansiklopedisi*. (27, 160-161). Ankara: TDV Yay.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul Kabalcı Yayınevi.
- Yıldız, A. (2009): “Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevîlerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi”. *“Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 4 (7). 939-954.*
- Yılmaz, D. (2011). *Roman Sanatı ve Toplum*. İstanbul: Kesit Yay.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*. İstanbul: Fatih Ofset.
- Yılmaz, N. (2006). *Ahmed-i Rıdvân ve Rıdvâniyyesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü-Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar*. İstanbul: Kesit Yay.

Elektronik Kaynaklar

- Aytaç, G. (1989). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler* [Elektronik Sürüm]. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Köksal, M. F. (2013). “Sevdâyî”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim Tarihi:16.12.2019, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com>.
- Levend, A. S. (1951). “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rızvân’ın İskender-nâme’si”. *Türk Dili Dergisi*, 1(3), 143-151. [Erişim tarihi: 07.10.2019, <http://tdk.gov.tr/sureli-yayinlar-veri-tabani/>]
- Levend, A. S. (1952a). “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Halife’nin Leylâ ve Mecnûn’u”. *Türk Dili Dergisi*, 1(8), 447-451. [Erişim tarihi: 07.10.2019, <http://tdk.gov.tr/sureli-yayinlar-veri-tabani/>]
- Levend, A. S. (1952b). “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Kadîmî’nin Leylâ ve Mecnûn’u”. *Türk Dili Dergisi*, 1(9), 517-522. [Erişim tarihi: 07.10.2019, <http://tdk.gov.tr/sureli-yayinlar-veri-tabani/>]
- Levend, A. S. (1952c). “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Örfî’nin Leylâ ve Mecnûn’u”. *Türk Dili Dergisi*, 1(12), 17-18. [Erişim tarihi: 07.10.2019, <http://tdk.gov.tr/sureli-yayinlar-veri-tabani/>]

Turan, L. (2013). “Örfî Mahmûd Ağa”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim Tarihi:16.12.2019, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com>.
Tütünsüz Baba Türbesi. (t.y.). Erişim: 06.03.2018, (<http://edirnedefterdarligi.gov.tr>)

DİZİN(ESER-ŞAHİS-YER ADLARI)¹⁹⁷**A**

Abdurrahmân 1102

Acem 335

Âd 145

Âdem 767, 822

Aden 2990

Ahmed 30, 48, 58

Ahmed-i Rıdvân 268, 649, 933, 1913, 2387, 2620, 2765, 3290

Aliyyü Murtaza 26

Allâh 45, 53, 227, 2530

Âmir 71, 609, 681, 834, 841, 953, 1021, 1598, 1723, 1730, 1731, 2629, 2646, 2656, 2659, 2675, 2679, 2681, 2687, 2688, 2715, 2768, 2770, 2776, 2778, 2798, 2800, 2801, 2804, 2806, 2809, 2814, 2821, 2854, 2865, 2866, 2880, 2895, 2900, 2303

Âmirî 673, 940, 1686

Âmirîler 619, 910

Arab 335, 1533, 1535, 2629

Aras 2744

Armağan 1796

Attâr 2298

Azrâ 3054

Azîm 2785

B

Bağdâd 134, 1510, 2471, 2481, 2500, 2593, 3242

Bedahş 1584

Behişt-i Âşıkân 3115

Behişt 3234

Behrâm 110

Beytullâh 853

¹⁹⁷ Dizin transkripsiyonlu metin esas alınarak hazırlanmış ve kelimeler metinde yer aldıkları beyit numaraları ile birlikte verilmiştir.

Bûbekr-i Sıddık-ı Emin 25,

Burak 32, 38, 40

C

Cebrâil 53

Cehennem 1665, 2463

Cem 110

Cennet 159, 929, 2456, 2792

Ceyhûn 847, 2781, 3220

Cibrîl-i Mûkerrem 38, 64

Cimşîd, Cemşîd 273, 989

Ç

Çâr-ı yâr 3286

Çîn 508, 1168, 1258, 1584, 1618, 2035, 2858, 3278

D

Dârü's-selâm , Dâr-ı Selâm 2472, 3192

Derî 1009

Dımişk 2990

Dicle 189

E

Esmâ 2645, 2659, 2771

Eyyûb 1628

Ezel 1893

F

Felâtun 1866

Fettâh 2786

Fırat 1394

Firdevs 458, 929, 1568

Furkân 3285

G

Gaffâr 157

H

Habeş 1631

Habîb 66, 69

Habîb-i yek-süvâre 48

Hac 839, 868

Hadîs 3292

Hak 10,51, 61, 64, 84, 253, 257, 843, 1022, 1157, 1436, 1517, 1814, 2104, 2106, 2291, 2732, 2794, 2808, 3293

Hâlık 1889

Halîm-i Âmirî, Halîm 2085, 2098, 2105, 2111, 2134, 2175, 2179, 2240

Hallâk 1954

Harem 841

Hasan 28

Hatâ, Hıtâ 820, 1258

Hayy 1358, 1893, 1901, 2785

Hızır 710, 803, 1959, 2336

Hicâz 837

Hicâzî 320

Hindistân 1584

Horâsân 1510

Hûd 145

Hûrî, Hûr 458, 1037, 1157, 1280

Hudâvend, Huzavend 1383, 1898

Hudâ, Huzâ 15, 210, 712, 1509, 1540, 2157, 2174, 2556, 2837, 3076

Hümâ 1397, 2051

Hüseyn 28

I

Irak 1510, 1701

İ

İbni Selâm 1228, 1241, 1260, 1307, 2735

İrem Bağı 1143

Îsî 710, 1573

Îsrâfil 55, 65

İskender (Sikender) 1959, 2336

K

Ka'be, Ka'betullâh 457, 831, 3116

Kâdir 1803, 1850, 1893, 2785

Kadîm 1850, 1893, 2875

Kâf 158

Kârûn 103

Kasr-ı Abanos 2791

Kâtibî 2297

Kays 293, 329, 352, 366, 380, 388, 400, 447, 449, 454, 606, 687, 765, 1347, 1349, 1364, 1406, 1410, 1411, 1730, 1734, 2532, 2538, 2868, 2950, 3065, 3242

Kays-ı Âmir 403, 519, 527

Kays-ı Mecnûn, 315, 557, 1332

Kemâl 2297

Ken'an 743

Kerîm 851

Keyvân 46, 1889

Kird-gâr 1890

Kur'ân 3285

L

Leylâ 400

Leylî 114, 169, 196, 211, 243, 311, 339, 341, 351, 354, 361, 382, 390, 392, ,392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 403, 405, 409, 421, 431, 434, 458, 461, 466, 472, 485, 491, 493, 499, 509, 522, 523, 527, 528, 539, 542, 559, 561, 562, 578, 584, 591, 592, 594, 598, 605, 609, 632, 697, 698, 706, 708, 709, 757, 761, 846, 847, 853, 858, 864, 872, 874, 877, 879, 883, 885, 887, 889, 890, 893, 894, 896, 903, 904, 906, 912, 929, 1036, 1037, 1042, 1050, 1053, 1060, 1081, 1129, 1151, 1152, 1157, 1162, 1172, 1173, 1180, 1189, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1203, 1213, 1217, 1220, 1229, 1231, 1232, 1233, 1239, 1258, 1261, 1262, 1268, 1269, 1272, 1273, 1282, 1283, 1284,

1285, 1288, 1291, 1298, 1304, 1310, 1312, 1314, 1332, 1353, 1354, 1361, 1426, 1431, 1434, 1438, 1445, 1472, 1480, 1481, 1487, 1523, 1555, 1558, 1566, 1617, 1692, 1693, 1746, 1757, 1965, 1986, 1989, 2176, 2300, 2306, 2307, 2309, 2311, 2312, 2337, 2352, 2356, 2365, 2469, 2608, 2630, 2665, 2669, 2718, 2727, 2754, 2766, 2767, 2770, 2774, 2779, 2782, 2796, 2800, 2802, 2804, 2808, 2825, 2842, 2849, 2854, 2863, 2884, 2897, 2916, 2926, 2942, 2985, 2999, 3035, 3036, 3039, 3043, 3046, 3112, 3113, 3119, 3120, 3121, 3132, 3221, 3294, 3296

M

Ma'bûd 1850, 2147

Mâçîn 1168

Mâtem 3120, 3146

Mecnûn 114, 115, 169, 196, 211, 239, 243, 311, 340, 341, 351, 383, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 462, 499, 537, 546, 547, 551, 561, 562, 578, 584, 585, 586, 623, 625, 633, 665, 669, 673, 683, 691, 703, 711, 717, 749, 792, 807, 810, 823, 827, 829, 831, 836, 841, 847, 869, 870, 872, 876, 881, 883, 885, 887, 889, 893, 894, 905, 906, 921, 935, 949, 989, 1019, 1021, 1022, 1025, 1030, 1034, 1050, 1053, 1059, 1068, 1079, 1081, 1095, 1112, 1126, 1137, 1138, 1141, 1143, 1150, 1190, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1203, 1275, 1278, 1285, 1294, 1313, 1350, 1365, 1381, 1393, 1395, 1398, 1413, 1414, 1463, 1464, 1474, 1475, 1486, 1492, 1503, 1504, 1550, 1557, 1561, 1566, 1567, 1574, 1578, 1581, 1583, 1588, 1597, 1599, 1603, 1605, 1613, 1623, 1624, 1633, 1639, 1646, 1650, 1653, 1656, 1667, 1670, 1674, 1676, 1683, 1690, 1700, 1705, 1709, 1713, 1728, 1730, 1743, 1752, 1757, 1778, 1783, 1839, 1843, 1879, 1880, 1888, 1903, 1904, 1907, 1908, 1910, 1918, 1921, 1925, 1927, 1966, 1967, 1969, 1975, 1979, 1982, 1996, 2083, 2087, 2089, 2101, 2104, 2111, 2114, 2116, 2117, 2118, 2134, 2168, 2175, 2202, 2237, 2240, 2243, 2246, 2253, 2260, 2262, 2271, 2330, 2332, 2334, 2349, 2353, 2365, 2366, 2373, 2379, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2470, 2478, 2480, 2486, 2492, 2497, 2498, 2511, 2537, 2540, 2550, 2560, 2576, 2578, 2585, 2587, 2589, 2590, 2591, 2595, 2605, 2624, 2662, 2671, 2673, 2675, 2678, 2685, 2687, 2713, 2714, 2739, 2760, 2765, 2777, 2783, 2797, 2800, 284, 2806, 2806, 2807, 2808, 2813, 2814, 2821, 2865, 2869, 2872, 2878, 2881, 2887, 2926, 2929, 2984, 2991, 3036, 3090, 3118,

3123, 3124, 3125, 3134, 3145, 3148, 3150, 3156, 3194, 3198, 3202, 3204, 3220, 3227,
3274, 3294, 3296

Mecnûn-nâme 231

Meh 2719

Mekke 831, 836

Merve 839

Merv-i Mâhân 1792

Mesîhî 1915

Mevlî 2808

Mısır 2990

Mısırî 320

Mihr 2719

Mikâyil 54, 65

Mînâ 50

Mirac 31, 48

Mîr-i Âmir 687, 866

Mirrîh 1863

Mirrîh-i Hindû 44

Muhammed 58

Mu'în 1358

Mûsâ 103

Müntehâ 58

Müslim 2476, 2483, 2485, 2496, 2498, 2532, 2538, 2546, 2576, 2585, 2587, 2592,
2593

Müşterî 45, 1879, 1881, 1894

N

Necd 460, 462, 1027, 1055, 1112, 1113, 1313, 1476, 1689, 1727, 1744

Necdî 1514

Nevfel 1319, 1330, 1342, 1346, 1356, 1365, 1381, 1393, 1398, 1408, 1411, 1427,
1446, 1453, 1466, 1471, 1486, 1493, 1503, 1513, 1515, 1517, 1522, 1523, 1545, 1547,
1554, 1600, 1602, 1693

Nevfelî 1476

Nevrûz 1915, 2840

Nigâristân-ı Çîn 222

Nîl 847, 2744, 2781, 3220, 3221

Nizâmî 2620

Nûh 206, 743

Nûr 45

Ö

Ömer 25

P

Pervîn 1860

R

Rab 386, 669, 1896, 2066, 2468

Rahîm 851

Rahmân 67

Refref 56

Rıdvân 15, 115, 157, 163, 227, 242, 1750, 2296, 2297, 3115

Rûm 134, 1845, 2990

Rüstem 1320, 1980

S

Sa'dî 2298

Safâ 839

Sâmir, Sâmirî 519, 2086

Semûd 145

Sencer 144

Serây-ı Ümmehânî 37

Sıfâhân

Sidre 57

Sübân 743, 1750, 1850, 1901

Süheyl 931

Süleymân 109, 113, 1042

Süreyyâ 1095, 2823

Ş

Şâh-ı Âmir, Şeh-i Âmir 593, 600, 912, 915

Şâmî 320

Şeddâd 145

Şîrâz 1510

T

Tatar 267, 1625

Tâzî 320, 1868, 1927, 2189

Tehemten 811

Tefsîr 3292

Tûbâ 816, 1572

Tuğrul 144

Tûr 1135

Türk 1258, 2189

Türkî 320, 335, 1868

U

Utarid 1862

V

Vâmık 3054

Y

Yemânî 1166

Yemen 931

Yezdân 33, 69, 99, 157, 1102, 1384, 1523

Yûsuf 363, 367

Z

Zahhâk 3020

Zelîhâ 363

Zeyd 3193, 3203, 3205, 3209, 3228, 3230

Zi'n-nûn 2134

Zi'n-nûreyn 26

Zühre 43, 1869, 1870, 1894, 2719, 2948

Zü'l-Celâl 62, 2502

EKLER**EK 1.**

(Ahmed-i Rıdvân'ın Türbesi (Arka Cepheden), Ayşe ULU, 13.05.2018)

EK 2.

(Ahmed-i Rıdvân'ın Türbesi (Ön Cepheden), Ayşe ULU, 13.05.2018)

EK 3.

(Ahmed-i Rıdvân'ın Türbesinin Bahçesi, Ayşe ULU, 13.05.2018)

EK 4.

(Ahmed-i Rıdvân'ın Türbesinin Bahçesinde Bulunan Mezarlık, Ayşe ULU, 13.05.2018)

EK 5.

(Türbenin Duvarına Asılı Türbe Hakkında Bilgilendirme Levhası, Ayşe ULU, 13.05.2018)

EK 6.

(Türbenin İç Görüntüsü, Ayşe ULU, 13.05.2018)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı

Ayşe ULU

Doğum Yeri ve Tarihi

Trabzon / 19 Temmuz

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi

Karadeniz Teknik Üniv., 2007

Tezsiz Y. Lisans Öğrenimi

KTÜ Sosyal Bilimler Ens. Orta Öğretim Sosyal Alanlar Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, 2009

Tezli Y. Lisans Öğrenimi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2012

Bildiği Yabancı Diller

İngilizce (İyi Düzeyde), Arapça (Orta Düzeyde), Farsça (Temel Düzeyde)

İş Deneyimi

Atatürk Üniversitesi TÖMER- Türk Dili Okutmanı (2011-2020)

Düzce Üniversitesi Rektörlük- Türk Dili Öğretim Görevlisi (2020-...)

Bilimsel Faaliyetleri

Tez / Yüksek Lisans

ULU, Ayşe (2012). *Osmanlı Şiirinde Açık Mekânlar*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Danışman: Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM)

Tez / Doktora

ULU, Ayşe (2018). *Ahmed-i Rıdvân'ın Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*. Atatürk Üniv. TÜRKİYAT Araştırmaları Ens. (Danışman: Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK).

Makale | SSCI Hakemli

ULU, Ayşe (2014). “Aşkın Doğu ve Batı Yansımaları Olarak Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn ve Shakespeare'in Romeo ve Juliet Adlı Eserlerinin Mukayesesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(3), s. 127-145.

Bildiri

ULU, Ayşe (2011). “Eski Edebiyatta Sosyal Eleştiri”. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrencileri Sempozyumu*.

ULU, Ayşe (2011). “Divanından Hareketle Bir Nasih Olarak Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri”. *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Sempozyumu*. (16-18 Kasım, Erzurum)

İletişim

e-posta adresi

ayseulu@duzce.edu.tr